

[illegible]

[illegible] nakteřý [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] tam [illegible]

[illegible]

[illegible] dawach [illegible]

[illegible] dawach [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

N. Inv. 171

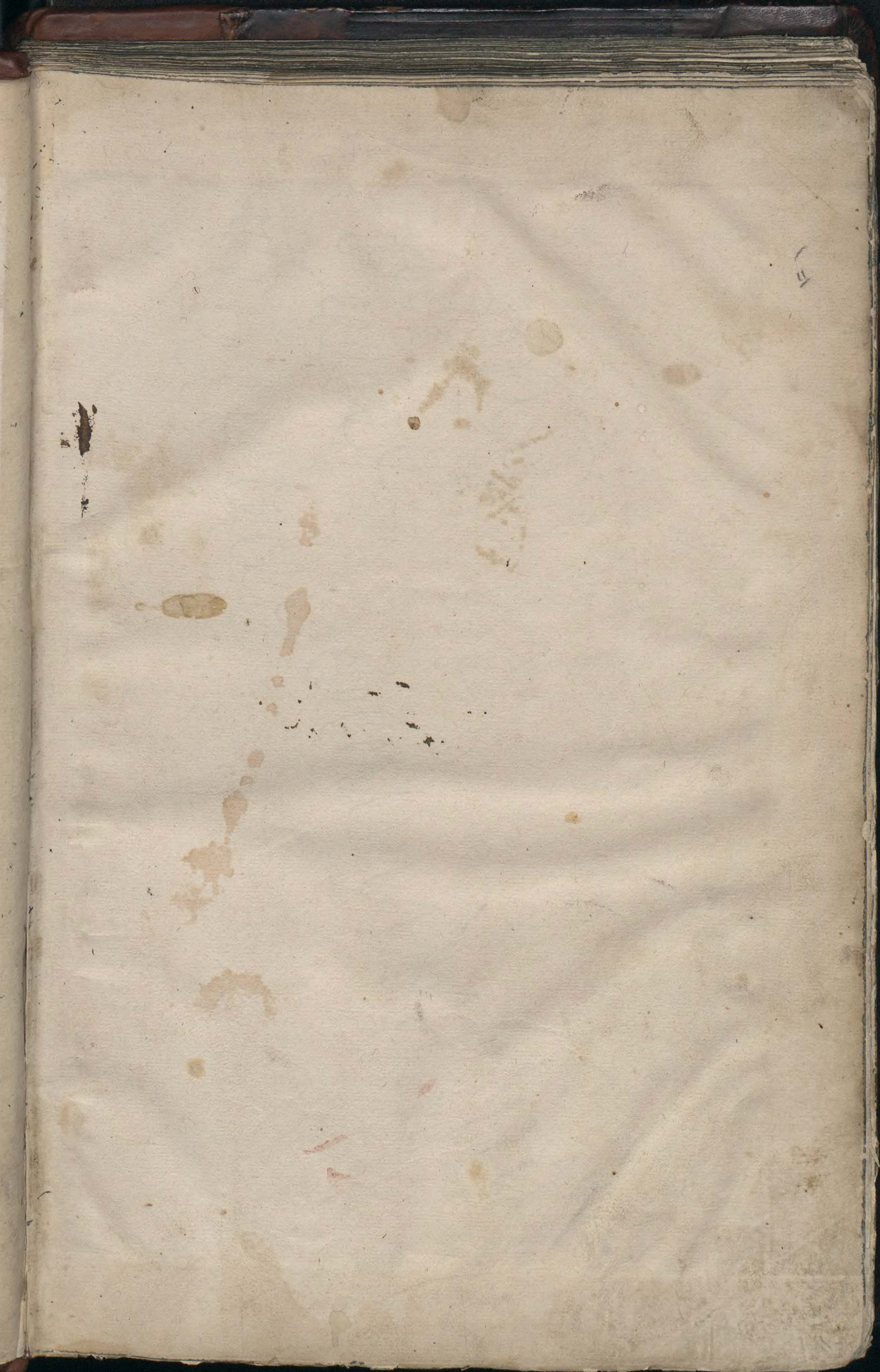
[illegible]

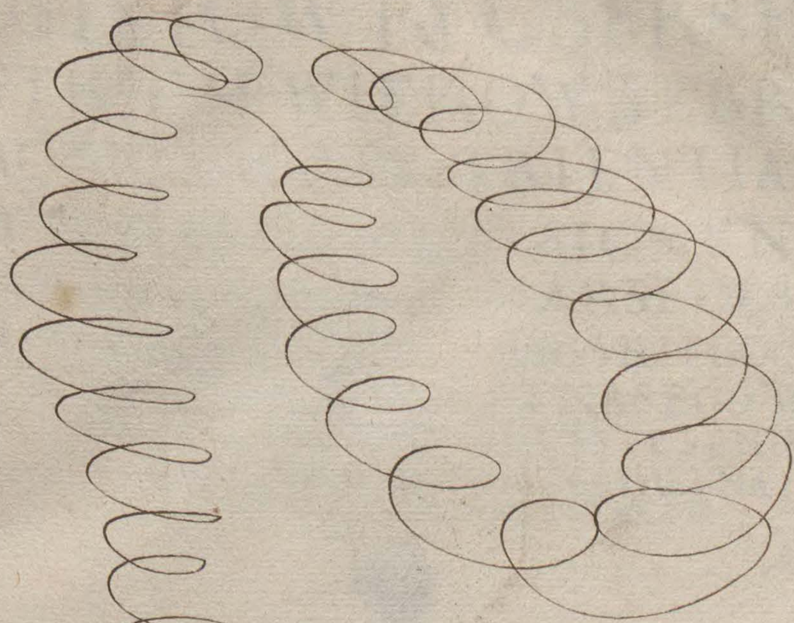
Gtorum na biegunie wyssi diabel
babym nassemi ziaglami wszystko w naszej. niekiedy
miasta y wszystkim [illegible] dasz się [illegible] tylko razem
nawiszy

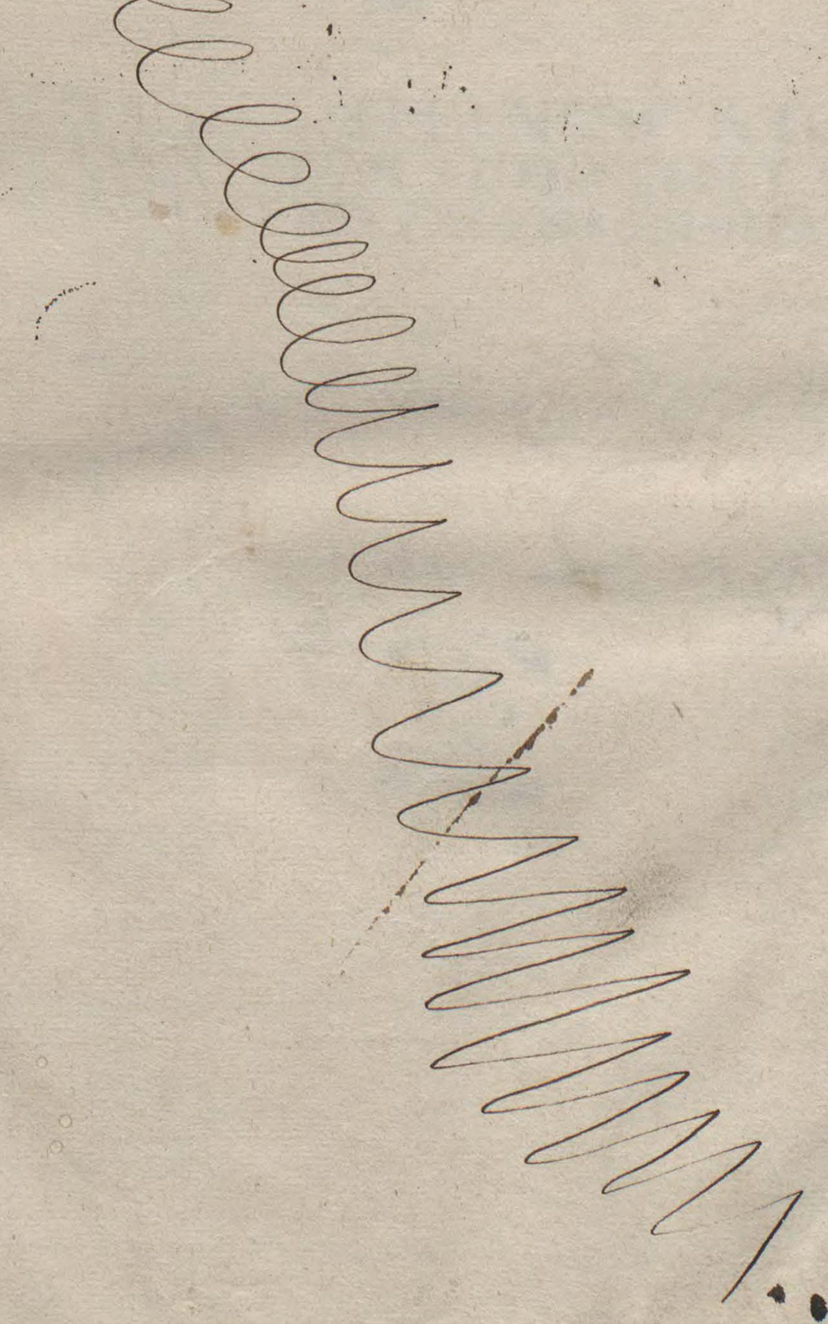
1

Stanisław Sarnicki.

Concordia nutrit Amorem:
Zofia [illegible]

XIEGI HETMANSKIE ZDZIEIOW RYCZERSKICH: WSITKICH WIEKOW ZEBRANE Y PRACTICA ABO EXPERIENTIA HETMA: NOW NAIASNEISEGO SIGMUNTA STAREGO KROLA POLSKIEGO A TAKZE CESARZA CAR: LA. V. Y SOLIMANA TURECZKIEGO DWU PA: NOW WALECZNICH ZA NASEGO WIE: KU OBIASNIONE KU CZUICZENIU MLODICH LIUDZI NACIEI NA: SZEI POLSKEI POD TITULEM

IMIONA HETHMANOW KTORICH TU AUTORITATEM ALLEGUIEMY A TAKZE AUTOROW VERSA PAGINA INDICAT

Ex libris Jozephi de Zoray Zorayski

Alexander Wielgi
Scipionowie
P. Æmilius
Hannibal
Azrubal
Julius Cæs:
Augustus
Vespasian
Chabri krol Polski
Krziwousty
Lokietek nauczenßi w ea arte mil
Jagello
Witolt
Huniad węgier: krol
Mathias skandeberk
Andrea Doria
Constanti xiąze Ostrow:
P. Starnowa
Liuianus weneczki Heth:
De Grasto Alfonsus
Antoni Lewa
Perenni Peter
Barbarossa
Snias Tyck
Rossemius
Fustemberg G.

Homerus
Aristoteles
Plato
Tucidides
Xenophon
Josephus
Liuius
Cæsar
Salustius
Herodianus
Elianus
Vegetius
Frontinus
Modestus
Pollybius
Eutropius
Dlugossus
Bonfinius
P. Jouius
M. Kromerus
Jostus
Sleidanus
Historiæ Ruskie
Litewskie.

NAIAŚNIEISEMU RZĄDZICZIELIOWI PANSTW PULNOCNICH STEPHANOVI ZLASKI BOZEI KROLIOWI POLSKIEMU VIELKIEMU XIĄZECZIU LITEWSKIEMU RUSKIEMU PRUSKIEMU MAZOWIECZKIEMU ZMUDZKIEMU Y SIEDMIGROCZKIEMU ETC SPANU MNIE MIŁOSCIVEMU ŁASKI BOZEI Y CZO STAD PLINIE WSEGO DOBREGO OD PANA BOGA

Naiaśnieyszy M. kroliu, y przed tem niemeży W. K. M. przyiachal do nasz, y teraz po sczesliwem przyiachaniu do Corony staralem się o tho vprzeimie, abym się mogl W. K. M. przysluzyc in eo campo, iako mysie moie zmlodu zwiczenie. Bo od mysliwcza zwierzyny się spodziewaz, od Rzemiesnika kunsztu iego rzemiesla, a od oracza, mysy iablek y kolacza. Ja yem się w naukach cwiczyl, znauk to czom poial W. K. M. ofiaruię, przypisuię y oddaię. Izes byl fortunnie przyiachal do nasz W. K. M. przywitalem oną oratią ktory titul iest pro lege electionis.

Izes się kochal y kochas powiadaią w Ryczerskich sprawach, tedy opus to o Ryczerskich sprawach W. K. M. przypisuię y oddaię.

A ize wskarbiech v wielgich Monarchow takie monumenta rado mievaią, iako o Selimie Tureczkiem Czarzu dziadu tych powiadaią, ze Gesta wielgiego Alexandra y Augusta Cesarza pilno chowal, y vstawnie sobie czytal. Bo ie byl czobie na swoy iezyk kazal przelozycz. A o Alexandrze wielgiem swiatsą, Ize Homerussowe woyny Iliada pod glowami chowal, w poscieli vstawnie one przegliądaiąc. Pytalem się tedy naprzod v Je^o M. Pana Podskarbiego Coronnego Pana Budzynskiego iesliby teze iakie peculiaritates Regni w tey mierze pro secretis in archivo regni chowano. Pytalem się iescze od Je^o M. Pana Podkanclierzego dzisieiszego Pana Jana Zamoiszkie^o ktoremu tho bylo przed kilkiem liath zwierzono od K. Je^o M. Augusta, aby byl revidowal Antiquitates Regni y one zRegestrowal. Alie mi tę sprawę Ich M. dali oba, ze M. takiego nieznaidvią

goby a

szoby ad eum finem chowano w skarbie. Tedym ia za tym począł pilniey myslic o takich rze:
czach y napisałem tę Campiductorią y oddaię ią W. K. M. Niczbych miał go przydać
ku Wielmożney Mądrosci W. K. M. Bo bych tak był trzy razy Saliensky nad onego Phormi:
ona go przed Annibalem panem walecznem smiał perorowacz de re militari. Alie y owszem
aby W. K. M. sam przydał poprawił abo niektorem osobam praktikom na ten wybranem
ex sententia sua roskazał poprawicz tych rzeczy. Abysmy Poliaczy teraz y po czasiech
W. K. M. tę naukę mogli mieć wypolierowaną na wieczną pamiątkę zesmy niekiedy
mieli Pannonium Regem walecznego za Stephana Pana. Toć była moia intentia o tho
proszę W. K. M. Pana swego M.o y tego sprzyiam. Bo iesli Tullus Servilius v Rzymian
a v Poliakow Chabri stąd wieczną sławę zieduali sobie że naprzod swoiem prouinciam
praescripserunt ordinem et modum belligerandi, tedy y W. K. M. gdy militarem discipli
nam v nasz poniekąd dlia dlugiego pokoia zaniedbaną będzie reformował y restaurował
tejże sławy y tey niesmiertelnosci dostąpi. Do czego Pan Bog miłościwy W. K. M. przedlu
szy zdrowia y siły doda Amen

PRZEMOWA

Przemowę tu mam vczynić do czytelnika sprawiedliwego. Alie y przemowy tak w iasney
rzeczy mało mi potrzeba. Bo sam titul pokazuie co iest a co się zawiera w tych xięgach.
Atoli ta była wszytka intentia moia abym mogł w tey mierze posłużyć oyczyznie swoiey.
Aby młodzi ludzie czytaiącz z pilnoscią strony spraw Rycerskich y zabawkę po
czciwą mieć mogli. Zwłaszcza że po tem pana mamy zbożcy opatrznosci. Widzia
lem teże cznotliwi y vczeni ludzie za mego wieku przyczynili się ze wszech stron pi:
smy rozlicznemi aby byli Rzeczypospolitą radami swemi ratowali. I składali się nie
iak ieno iako na kolacią iaką. Iedni prawa Polskie porządkiem slicznem rozrządzi
wszy in lucem wydali. Drudzy Kroniki dzieie przodkow naszych opisuiącz obiasnili.
Drudzy tez Geometrię Topographią granicz Polskich y inne nauki liberales ię:
zykiem Polskiem mowicz nauczyli y Polszczyzną darowali. Tak iże z innemi naciami
przednimi w tey mierze zrownanismy y niektorych też y za prawdę przewyższemy. Iedney
nam iescze rzeczy niedostawało a snać przedniey. Bez ktorey obrony y tey inne stacz
nie mogą. To iest nauki o sprawach Rycerskich. A to zemia nie będącz być Assymbo:
les to iest tak inhumanus iako ow co rad na kolaczyey dobre trunki pija y dobre kąsy
iada a przyłożyć się na to nie chce groszem tedy im się tego podział będącz zwłaszcza

od niektorych

Iezykiem Polskiem nauki

od niektorych osob imitowany.
A k temu Tatarskiemi onemi woynami ktore od dwu lath sie zjawiły przymuszo:
ny. Bo isze w Russi mieszkam kedy o woynach y o niepokoiach częste radzy rozmowy
miewaiąc musiemy tedy patrząc na ono płomienie Tatarskie y pogliądaiąc na mi:
seria wzaburzy ludzi uciekaiących nasszych do miasteczek zamkow, do gor do lassow
wramy, padoły, bagna. Byłem poruszony y począłem o tem myślic począłem spiski termi:
nacie o takich rzeczach zbieraiąc. Bo iżem Historią nostrorum temporum co się w Polszcze Occasia Autoris.
działo zamyślił był pissać Tedym niecho chciał być versatus in ea scientia artis mili:
taris. Gdysz bez tey nauki zaden Historyk doskonały być niemoze.
Przetosz od kilkunaście lath powolnie s przyczyną Bozego ze mię niekiedy na tę pracą miał
wytrącić iąłem się na tho armowac dostawaiąc rozlicznych scriptow o tey materiey. Azem
y dostał legationes Clementis Papae w ktorych dziwne postępki woyenne legatowie z dale:
kich stron wypissowali do Papieża. A takze zwartowawssy Barski swoie, y rapturacze memor:
alia w tom opus na kupę zniosł s porządą wielią practikow w Rycerskich sprawach, ktore iesli
moze być pozyteczne oyczyźnie nasszey s tych pozytkow obaczysz. Bo sczyterna tego naprzod moze Pożytki tey pracey
wiedzieć Poliak co się dziwało przed temi y teraz w innych kraiach y tu w Polszcze
strony Rycerskich spraw.
Druga gdy Rycerski człek ku zwyciąstwu artem przyda tedy magis confidit sibi ac ideo
magis strenue dimicat. Trzecie choc by kiedy przez długość czassow y przez pokoy colla:
beretur disciplina militaris tedy s tey nauki tego pissania moze się znowu kiedy kroc była po:
trzeba wskrzesić y naprawić. Czwarte gdy się przy tem panie ludzie nieco wcwiczą a w
naukę lepssemu przyłączą nietrudno nam będzie o ludzi Rycerskich o naczelnika Sarzodnika
Rothmistrza Metatorem Castrorum y o Hetmana gdzie stąd dochodzi Bo iże w Czechach w Niem:
czech niektore pissma w takich rzeczach się wartaią miedzy ludzmi o sprawach Rycer:
skich dosić liche y niedostateczne ięzykiem ich: tedy tak wielie się Hetmanow namnozyło
tam ze w przypowieść przyszło. Co Poliak tho Pan a co Czech tho Hetman. tak ize y nassi
niekiedy do nich po Hetmany y po Metatory Castrorum possyłali.
W tę Tatarską inuasią niedawną niemogę tego mączy rzecz widziałem wielie pocztow zna:
mienitych miedzy nassemi. Widziałem Berga Macedonskie widziałem dostatki Perskie, Widzia:
łem na koniec y experientią nie posliedniejssą w sprawach boiowych. Aliegdyby iesscze ku tey ex:
perientiey artem niezo przyłączyli niebyłoby nad nas nic fortunnieyszego Bo ktory rzemie:
ssnik te dwie rzeczy ma, artem y experientią tego za rzemiessnika doskonałego poczytamy
y ten

y tĕn nieporȯdybnie nieyſsnimie iednako wo zawzdy vczyni y po zmie ſſobie. Y ty ia przy:
czynę znaiduię zem Rzymanie vſtawicznie inuanante casu victoria po victoriey otrzy:
mywali, abo iam artem cum experientia faeliciter coniunxerunt Abowiem experientia ſa:
ma bez nauki iest iakoby ow lekarzyk co s ſloykami po iarmarkoch wędruie a nauki Do:
ctorowſkiey w ſobie nie ma ieno nieiakizwyczay, nie doskonały że mu ſię wżdy przytrefi aby
raz kogo vleczyc Ja tedy obaczaiąc że naſſa praktyka wtey mierze pomykanie ſtoniec, poku:
ſilem ſię o to abych ią wtem zmey ſtrony ratowal y zebralem tu Corpus istius doctrinae
ex selectissimorum, porządkiem ſnadnem ſlowy nietak ozdobnemi iako wlaſſnemi do tego go:
dzącemi aby iako w kozdem rzemiosle muſſą być termini wlaſni, tak y wtem przedmiocie
w naſſem ięzyku iednaka modą iakoby rituales modi loquendi że ćwiczony żolnierz
na iedno przerzeczenie Hetmanskie wszytkiego ſię domyśli zaraz niżeliby mu drugi drugą
dlugo oracie ſtroil. Y nie ſzacz tu speculatię sſkoly przyniesione domum otiosorum.
Ale iest ipsissima praxis Hetmanow wieku dzisieyſzego naiprzednieyſzych ktorem na pro:
dku w Regestrze polozyl. Wiem że też pisali in arte militari Vegetius Polybius Aelianus Fron:
tinus Robertus y inni ktorych ia tez przeczytawal Sed quid sunt illa si conferantur cum
praxi dzisieyſzych Hetmanow, iako strzelba naſtala za ktorey wynalezieniem, ogromnoscią emu:
latione quadam supremi motoris. dzial sakownicznych, widziemy że ſię wſzytek ſpoſob
walki starodawnych naniczę wywrocil zeby dzis Alexander Julius Pompeius zmartwych
wſtal musialby ſię znowu tego rzemiosla vczyć. Bo woyny starofrancuskie ſterazniey ſſemi po:
rownane ſą iakoby iocus a igrzyſko nieiakie iako Soliman Carolus walczyli s ſobą.

Tego tedy wszytkiego ſtzerunk maſz tu wypiſany y iako na iakiey kortynie wymalo:
wany A tych dzielisię zgoła naſz wszytka rzecz na trzy części ſię dzieli bo iedne rze:
czy są ktore vprzedzaią woynę a są iakoby parasceue do boiu. Drugie są ktore bywa:
ią po woynie y one zamykaią a trzecie sam act woyny ktore są inquinis speciebus belli za:
mykaią. 1 Campiductoria seu Conflictus Campestris. 2 Oppugnatio munitionum. 3 defensio seu
propugnatio munitionum 4 Vastatio y 5 admiralstwo to iest maris bellum. To maſz wszytek roz:
dział y Argumentum dosyć ſnadnie tego volumen ktorem był po lacinie napiſsal Ale obawaiąc
ſię aby wnie ięzyki do inszych naciy ta rzecz niebyla przekradziona, tedy opuściwſzy Lacinę
na Polski ięzyk iąlem przekladać wszy zgromſſy y przydawſſy niemalo rzeczy Y podiąlem

wtem pracę

Partitio

W tem pracą wielką y nakładu niemało. Bo iuż tho trzy liata od onego pierwszego na:
iazdu Tatarskiego iako w tych rzeczach vstawicznie się pirzoluie I koniecznie niemałom
świeżny przybyło a zdrowia vbyło strzy to pracy. Alie tho mię gdybym ieno mogł posługę
godną wyświadczyć tey zacney Rzeczypospolitey Ani zdrowia ani kosztu mi nie żal Ani się tesz
strachąm varia iudicia emulorum Gdyż wiem że iako nie mam nauki gruntownieyszey nad the tak
mieniasz zawisnieyszey iako ta o Rycerskich sprawach. I wiem pewnie quod me oportet ingredi
procellam variorum iudiciorum humanorum. Alie tho mię ten szum nie będzie trwał ieno poki
tego liudzie nie przeczczą poki nie obaczą co iest. Alie gdy kiedy przeczczą skosztuią zwłaszcza
~~czwarte piąte y szoste~~ xięgi aże do końca tedy pewnie ~~tego że tey pracy y moiey com:~~
mendatora nie będzie potrzeb. Bo sama rzecz iest tak zaliecona że ią kozdy będzie chciał
mieć. Iest tak potrzebna że się iey kozdy będzie kochał Iest tak pożądliwa y łakoma że
się iey nadziwiżyć nie będzie mogł then który iest prawdziwy slachcic. Bo iesli nam bywa
miło gdy drab iaki wszy zagranicza powiada nam co się działo v Nemia. czo v Bakotkij. da:
lieko więczey gdy się y Antiquitates naszego wieku co się gdzie działo sprawy recituią ga:
lie będzie content każdy. A iesliże Carollussowi Cysarzowi było miło gdy od wierdnia ciągnąc
do Włoch przyiachał bo w miasta Papieysze mu Hetman de Gwasto onzaczny y vrodziwy
Rycerz iadąc przy nim na malutkim koniku vkazował wały przekopy szyki obozy mie:
ny oney. kędy by był Francissek krol pomany gdy mu rosspowiadał kędy krolia poimano iako
kędy kiedy tam się zodziało Iesli było miło żonkam Greczkim y starzom gdy
się wrocili od Troicy Agamemnon Vlysses Achylles rospowiadali, iako Troicy oney da:
bywali gdzie Priamus krol swe pałacze miał, gdzie Paris gdzie Helena gdzie rzeka Simois
idzie kędy Achilles Antenor zwiedli bitwy, gdzie krol Troianski stał iako go do miasta
wciągniono Oczem tak ucieśnie ludendo carmine w personie Penelopes żony Vlyssesowey po:
cziwey mowi Poëta

Illi victa suis Troica fata canunt
Mirantur iustiq; senes trepidaeq; puellae
Narrantis coniunx pendet ab ore viri
Iamq; aliquis posita monstrat fera p̄lia mensa
Pingit et exiguo pergama tota mero
Hac ibat Simois Hic est Sigea tellus
Hic stetit Priami regia celsa senis.

Hic Ac

Illic Alcides illic tendebat Vlysses etc.

Jeslis rzeko bylo milo Graeckim kxięgom takie rzeczy zobie rosprawiac y nakoniec
domem przybywaiącze po stolie przed dziatkami żonami y starczami pissac daleko wię:
czy pewienem tego ze y ta praca moia będzie się podobala wszytkiem slachetnie urodzo:
nem kxięgom qui modo non sunt maligno ingenio a maią z drowy rozsądek Gdysz
tu nietylko antiquitates alie y posteritates isz tak mam rzecz sa wypissane To iest kro:
lia Francziska Franczuskiego poraska Ludwikowe porazenie, bitwa Pruska, Orsanska
Obertinska iakiem porzadkiem malo by bycz ruszenie pospolite, Jakie szykowanie sluzy prze:
ciw Turkom, przeciw Tatarom, Moskwie przeciw Niemczom czego zachowaj boze takize
macz tu Contrefet szyku napirzod iaki bywal v Grekow v Rzyman starych Ily Contrefet szy:
ku napirzod iaki bywal v Grekow v Rzyman starych Ily Contrefet szyku panow Vran:
zkich szyku Franczuskiego Niemieczkiego Hispanskiego Węgierskiego y naszego tez Polskiego
A mam przez wszytkich prawie przednich narodow na ziemi obyczai y zachowanie w tey
mierze na tabliczach iest nietylko napissano alie y zretelnie iakoby palcem po stolie wy:
malowal tsen ktory oczema na tzo patrzyl To się tu wszytko ku cwiczeniu mlodzieży Pol:
skiey wypissnie dostatecznie.

A iesliże Soliman Turek choc Barbarus a wzdy onego Troilussa exulem Neapolitano
go mu ieno iedne machine ieden kunszt Rycerski przyniosl do Constantinopolia a wzdy
go uczcil uraczyl y udarował Aboy Augustus takiesz slawney pamięci on dobro:
tliwy Pan Pana Gnoienskiego. M. od wsliczi sliachcicza ze mu onę bude na przepra
wianiu przez rzeki pozyteczną offiarowal na seimie Piotrkowskim

Jesli rzeky czi Panowie będące wdzięczni tych rownych darow pokazowali tso wschia:
kiem obyczaiem, decorując ingenia ludzkie Daleko więcey mam nadzieie ze y ia od
wszytkich obywacielow Coronnych odniosse pochwalienie gdysz gdysz tu nie ieden kunszt
Troilussow alie rozliczne discursy y inventie Puszkarzow Sadowczow y Inzynatorow pusz:
kow Hetmanow zacznych podaie y opissuie alie go ieno zmiescic się moglo wglowie
ludzi madrych Rycerskich to sie tu podaie.

Niech że ia tu na zadne morszy a ni byc wbebyn na woinę wiem zlaski bozey do chrze
scianskim

scianskiemu glcku naliezy Alie yze tho panstwo usiadlo na samem sliaku od pogan Ta-
tarow y Turkow y iest iakoby murem wszytkiego Chrzescianstwa ustawicznie krew
swoię przelewaiąc dla imienia Bozego, tedy mam tho zobie za odpust iako mowią
ze obrony obyczai non temere belli inferendi sed defendendi sese opisuie gdyz tez nie tyl-
ko starzy Philosophi alie y oni swieczy ludzie takie materię tractowali Bo libri Judicum
libri Regum, liber bellorum albo dierum. Regum ktory czytal co innego w sobie zamyka
ieno sprawy y postempki woienne ludu Bozego. A takze czytelniku sprawiedliwy
bądz content y wdzięczen tey pracze moiey A iesli niczego innego tedy czrez Bog muza-
placz a ia będę mial natem dosic

Orla Rzymianie na chorągwiach miewali
Gdy swiath szeroki pod moc podbiali.
A wiedząc ize Polacy tego animusu
Bywali o Wandaliech naklon ieno usu.
I dla tego wzięli ich w herb uczynili strzyczami
Bo podobnosc nacie czyni przyiacielami
Bo go ogniazdach starzy w Gnieznie podwiadasy.
Jeno mi dlugos z Miechowita niechay nie taią
Malo ochem trzymam wieszczy na tho bacze.
Do czego Lapies s Cesarzem tey practiki sprawcze
W Europie zakladaiąc z kosciola Bozego religią.
Miedzy dwunascią krolestw stanowiąc Wolą

Konia tez Rzymianie na
chorągwiach miewali
Isz smoka ktory nam
s Troią przybyl

ktory regiment

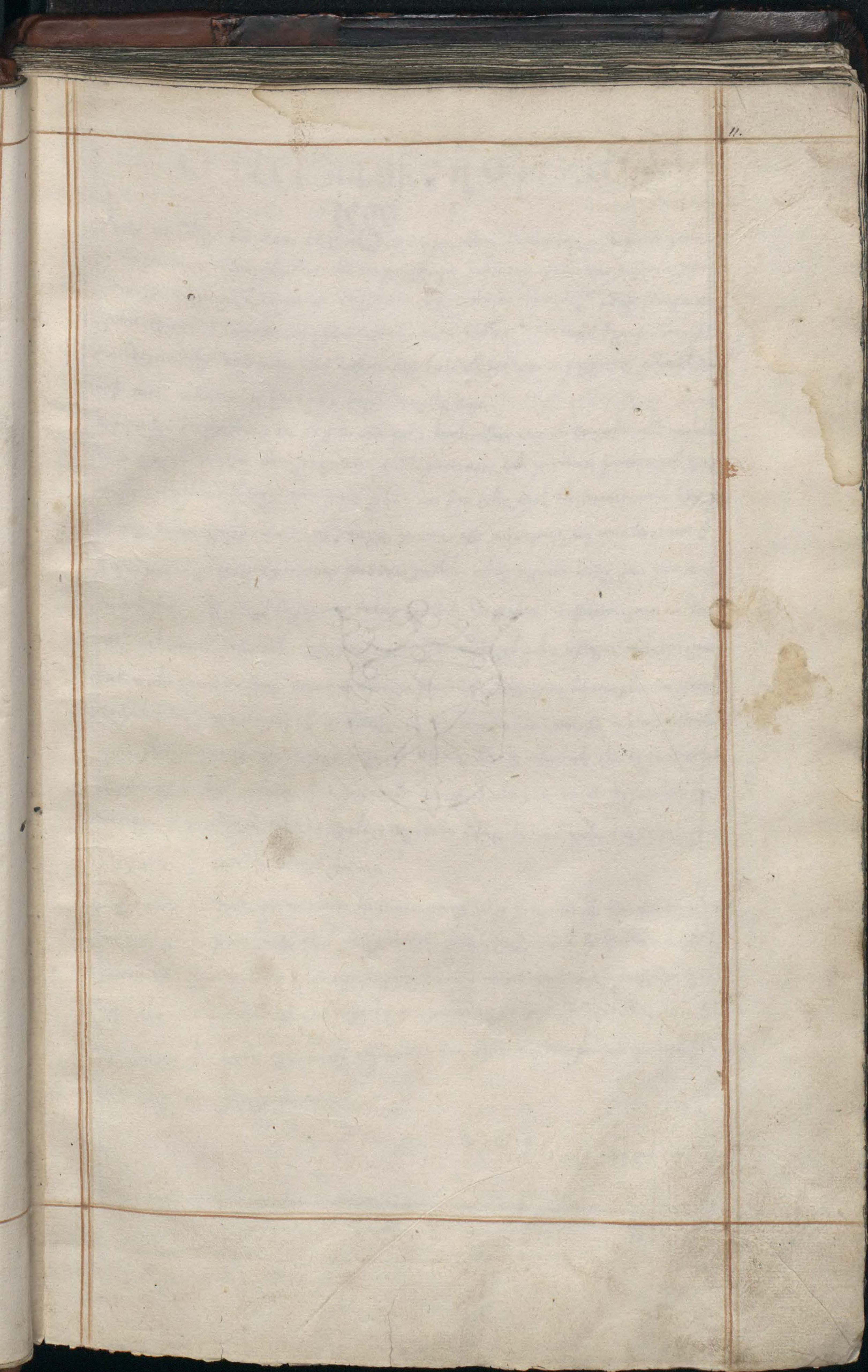
Ktory Regiment nazwali swiętą Hierarchią
A ktho białem y czarnem orlem spol tak pieczętuią
A przetosz tesz Polacy na ksztalt orla woyska szykuią
A kiedy ieno chcą poganom y Moskwie dobyią

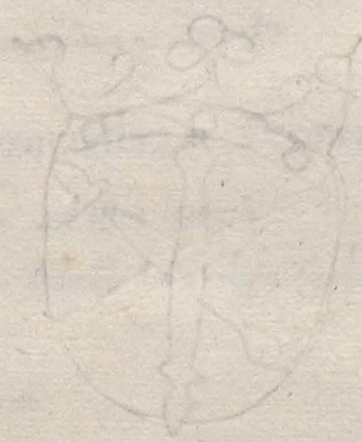
Na Herb Kroliew:

Wilka tesz Rzymianie na chorągwiach miewali.
Na pamiątkę że go Remus z Romulusem ssali.
Nam po drapieznem wilku nicz dosc mamy zębię
Tez miriaką Bog mosz dal tey niemey obłudzie.
Wilczy ząb iest rzecz sroga gdy się lupem bawi
Tenze iest liekarstwem kto go wzloto wprawi
Przetogo dziecgi iak y nas Orzel na pierschach nossą
A them się nad nimi igraiącz kokossą

Drugi Strony zwycięstwa u Czeowa

Palestini porazil Samson ono oslią koscią
A STEPHAN u Czedwa Niemcze ta wilczą zelusczią

O Hethmanie y o Vrzedziech iego.

V nas w Polszcze są dwa Hethmani iednego zową Coronnem, a drugiego polnem a po Łacinsku Campiductor. Bo on pospolicie żołnierze polne ma w swem poruczeniu zwłaszcza gdy Coronnego Hethmana przytomnego niemasz. Tenże strażą na sobie dzierży. Tenże się z szpiegami dzieie, y onych radzi. W Senacie przedsię miesca nie ma, chociażby Woiewodą abo Castellanem był. A co tego za przyczyny przodkowie naszy mieli nietrudno się tego ieden każdy domyślić może.

Coronnego Hethmana zasię moc taiesć co y królewska, ieno że do czasu a w niektorych rzeczach więtsza. Bo gdzie komu gardło poczciwość tak prętkim prawem iest rzecz wielka. Przetoż niektorzy spominaią żeby v nas sam tylko król Hethmanem miał być, poniewasz takich rzeczy nikaki się zwierzyć prawa nasze nie dopuszczaią ieno królowi. I druga prawi że sporzey y wierniey poddani zwykli robić v żniwa kiedy sam pan nad żniwem stoi. Jakże starzy Cesarzowie Julius Augustus Vespasian Constantin sami na woinach w bitwach Hethmanili. Lecz potem czas tego nauczył iako iest rzecz niebespieczna tak wielie zaraz na szancz stawić to iest tego który iest głową y na którego zdrowiu zdrowie Reipub. zawisło w niebespieczność przywieść. A Polakom to natrudnieysza v których z trudnością electia nowego pana przychodzi. A wszakoż bądź iako bądź chocby sam król na woinie wszytku był, iednakże bez Hethmanów mnieyszych iako y bez innych urzędników być nie może. A przetosz ku takiemu dziełu y urzędowi iakiegoby miał sobie y też Rzeczypospolitey obierać, o tem tu będzie gadano.

Rzymianie oni wielcy w dobrem Hethmanie cztery rzeczy potrzebowali, to iest któryby w sobie miał cnotę, poważność albo authoritatem, umiejętność nauki rycerskiey, a izby szczęśliwem był. Acz w takim człowiecze zacnem wielie y innych cnot y własności potrzeba iest, ale iednak w tych czterech wszytkie inne zamknąć się mogą y wybudować. Ktorych własności gdy cnotę spomnieny naprzod się nam w tem slicznem poczcie pobożność pokaże w tem mnieyszem pisaniu.

Pobożność abo pietas.

Pobożnoscz abo pietas w Hethmanie

Gdy Hethmana prawego wypissacz iasnie a iakoby z wosku go vformowacz chczemy w them pocziu gdzie naprzod sie nam pobożnoscz pokaże. Bo gdzieby sie co w nim niepobożnego to iest Bogu przeciwnego znaidowalo tedy mężnego wnoszę y zasz trzebaby oczekawacz kazni Bożey, aby dla iedney persony na wszytek lud kazn Boża sie wyderunowala. Bo to spominaią ex Poeta Nulla fides pietasque viris qui castra sequuntur drudzy miasta Castra claustra czytaią. A tesz czo Poeta spomina ex communi sensu czemu Cicero na niektorem miesczu rzecz przeciwną pisze z Rzymianie az providentinnych rzeczach mogą sie zrownacz z innemi naciami, alie pradwi strony nabożnoszi y pobożenstwa inne wszytkie przewyzszaią. Co abocz z tego iednego starych Rzymian obyczaiu wyrozumiecz mozesz. Znaiduiemy ze oni tak sie Boga bali y pobożnoszi przestrzegali ze gdy iakiego miasta zacznego dobywacz mieli, nie poczynali nicz ani sie wazyli az onego Boga Tutelarem ktorego sobie miało za opiekuna ono miasto pirwey przeprosili. A aby sie na nich nie gniewal do siebie go pewnemi slowy pewną formulą modlitwy s xiąg Pontificalnych wyieta glosem przes swego kaplana abo Hethmana wyzywali y do Rzymu przewabiali. Czego exemplum tesz tu polożemy. Jeslis pradwi iest Bog abo tesz Bogini v ktorego prawi miasto y lud Cartaginen: iest w opiecze. Ciebie opiekunie ludu tego chcę y veneruię y vemę biorę prosząc abys lud y miasto Cartaginen ostapil y opuszcil. A ludowi temu y miastu strach y boiazn y zapamiętanie wszerze wrzucili. A od nich zdradzeni y wydani do mnie y do Rzymu y do moich abyscie przeszli. A czo wam nasze miesca koscioly ofiary y miasta niech będą przyiemniejsze. A nademną y nad ludem Rzymskim y nad rycerstwem moim od tych miast bandzcie przelozonemi, a izbyscie czo mogli rozumiecz y zrozumiecz iesli tak vczynicie a czo wam poslubuię kosciol y ofiary z igrami krotofilnemi. To iest formula ktorą wywabiali z nabożenstwem Bogi od przeciwnikow swych oswiadszaiąc sie Jowiszem y ziemią iako matką ludzi, ktorą spominaiąc ziemie sie dotykali a spominaiąc Jowisza w niebo patrzali mowiącz. Dis pater Veiouis manes etc ktoremi slowy zgodnie wywabiwszy one bogi ich siebie y legionow Rzymskie oddawal y poruczal

Formula Evocationis Dei Tutellaris etnica. 96

Ali spominaią

Ale spominaiąncz Rzymiani oni sami siebie niezapominaimy gdy sobie spominamy Jagiella krolia iako w Pruskiey woinie gdy mu hardo one dwa miecze przynieśli iako ie z pokorą przyiął iako mszey nabożnie niż się nie strachuiąncz do końca słuchał A także pomni Jan z Tarnowa w Obertyńską bitwe przykładem Jagiellowym iako krzyżem długo leżał tamże Bogu się modlił. A przetosz iesli szego tedy pobożności nam trzeba w hetmanie szukać szego nam oyco y przodkowie nasi iawnie przykłady zostawili

Jagiellowa y Tarnowskiego pobożnosz na woinach

Mocznoscz abo fortitudo togata w Hetmanie.

Przy pobożnoszi potrzebowali w hetmanie prawem fortitudinem Nie tey ktora wdużości sił należy o ktorey niżey się będzie gadało ale ktorą zowią togatam tho iest aby tak wstręt miał przeciwnych iako y fortunnych rzeczy a prawie Samsonowego abo stamałego umysłu był, tak żeby przeciw szczerzem głodnym zwrotam niż niedy krążał czasu niefortuny gdy wiatry przeciwne wzaglie wieią Bo są niektorzy ita tenero animo et imbecilli iuditio że gdy go takiego przypadnie wnet się iem od rzeczy przeciwnych oziebnie a iakoby oszowieie szerze. przymuiąny dimy melancholiczne ktore się iako zbagnyska kuglowie ad spiritus animales podnoszą a tak ludzie tacy trudno sie maią na dobrą myśl zdobyć gdy raz skłaby wypadną. A drugiem zasię go weszołego przypadnie et cor fruitur suavi obiecto zonego palania szerca wnet się iako wosk od ognia rostopi że go byli srogumi wnet się stawą iako inni nazbyt laskawemi y ku złemu. Tę przyrodzoną kysikę dla tego obdłuż przekładam, aby them lepiey kożdy swe przyrodzenie wyrozumiał. a na tho wczas pogotowiu lekarstwo doswiadszone miał. Czo z przykładow iasniey się może iesze pokazać

Spominaią Historykowie Comperanum nieiakiego Włocha ktory po porażcy dobyciu zacznie ozdzisny miasta Florentiey y po dobyciu onego Castellu żeby go nieprzyiaciele nieogarnęli od strachu victus animo defixis in caelum. oculis rigentibus prae dolore membris in vestibulo introitus concidit Spominaią y onego zacznego skarbcza Niemieczkiego. ktory gdy uiżał strefunku Niemieczkiemi strożem ryczenia mięsnie się

Latz Valerium M. o zdziwnych smierciach ludzi zacnych

Przykłady tego

Dixi

się s Turki vciekaiącego nie myśliąc nic o synie na ten czas chwalił iego mę:
stwo y śmiałość wespołek z inemi co s nim pospolu stali aż potem przybieżano że
syn iego zabity on się obieżał syna nie maiąc dopiero vpewniony że on tho ich
zabił syn iego sam dopieruchno y z inemi społ stoiącemi iego męstwo chwalił do-
piero żalem zdięty nagle boleścią vpadszy vmarł.

Tu wszem zacnem szlachcicu mogło być y męstwo ale ysz snaż w potrzebach pierwey
nie bywał iako dobrowy człowiek widząc syna swego zwłaszcza tak cnego godnego
a zwłaszcza ktory w omylkę trefną łacno się dał żalowi przemożyć

Jako Scipio Affrikanski ktoremu gdy Antiochus syna poimał nic obyczaiu swego
nie zmienił ani na twarzy dał znać I owszem gdy Antiochus chciał iemu syna wypu-
ścić aby ieno tak srogie nań Condicye woiennych strony Rzymian nie wyciągał. On odpo-
wiedział że krolowi za tę vczynność priuatam priuatim rzecz być powinny Ale
żeby miał w then sposob namnieyszą swey Rzeczypospolitey obligę y vstąpić tedy
tego za tho nie chce kupowacz. Tu wszem sławnem Hetmanie nie lada iako po ka-
zuie się ta cnota ktorą śmy nazwali fortitudo togata nie spominaiąc onych sc
Senerow ktorzy volentes sancire disciplinam militarem, syny swe własne naprzod
gardłem karali. mowiąc do katta abi liktor, liga cum ad palum, virgis caede etc
A przyczyna tego że nie za rozkazaniem Hetmana oycza swego wybiegli na harc a woy
zabili poiedynkiem nieprzyiaciela iednakże kaźni srogiey nie vszli. Ale że swieższy przy-
kłady barziey człowieka ruszaią, spomnieny Carolusa V. Cesarza gdy v Alkairu

Expeditia do Alkairu ktorzy byli Poliaczy

bliskę nie lada iaką wziął w ktorey potrzebie byli też s nim za morzem niektorzy zacni

\+

Polszcy Szlachcicy, s ktorych sławny Rycerz Mikolay Oleśnicki s Pinczowa y zacney
cnoty Stanisław Karmiński Iwan naśladowali. Tam gdy ich kilka kroć od miasta
odstrzeliano nie mało ich zginęło zacnych ludzi tak że y Niemczy przeciw szturmu cesarza-
owi kilka kroć od murow odbieżeli aż sam nieborak Cessarz po Niemiecku rzekł do
nich mowiąc? I dla Pana Boga czemus tak? kilka kroć vsłyszeć podali: kiedys też
rzec Bog oczema obrocności się wodzy wszyscy nieprzyiacielowi sczemu. Tamże
długo tak y owak bieduiący się z Fortuną sztrapieni pobici ogłodzeni vstawiczn-

mi niepoga

mi niepogodami deszczem y zimnem tak byli barzo pomieszeni, że się im zdało iakoby
na nich niebo y ziemia walczyła. Bo k themu taka nawalność na nich uderzyła że
z ich classem wonym porzić nieszczęsnym za kilka ieno godzin więcey niż o
sto okrętów y Gallionow do szczętu ieden od drugiego obiiaiąc się, fluga
morska w kąski strzaskało. Tak tedy na głowę biedny od niefortuny strapio:
ny od nieprzyiaciela podłego obarbiony od swoich poniekąd sfrasowany (Bo
y Andrea de Doria morski Hetman nan winę wkładaiąc że się przeciwni:
mie puszył przeciw wszech radzie niepomału go trapił.) musiał nakoniec z tło:
ngki. z ostatkiem ludzi wszytkiego odbieżawszy taki moyącz do ostatka naw, co były
iesce zostali potopiwszy konie wszytkie, żeby się byli ludzie w onych okrętach mieza:
wizli uciekać a niesprawiwszy nic, y owszem sławy swey niepomału nadpsowawszy do
domu się wrócić. To iest do Włoch do Papieża do Cardinałów, ktorzy na iego niesz:
szie ustawicznie oczekiwali do Francuza, ktorzy iesce przedtem niż byli wieść puszyli
że prawi Carolusa niż w morzu ryby zjadły. A także do swey Hispaniey Flandriey Nea:
polis, ktorzy niemogli mu tesz na then czas dobrze myśliż poniewasz ich był exactiami po:
datkow na the expedicią tak barzo zniszczył że za ledwo o kęsie chleba s familiami swoi:
mi w domkach swoich ożywić się mogli. Rozumieyże them mu co tam za dobra myśl miała
być w takim panie, ktory był zawżdy fortunie a w sławnem triumphom przywykł, ktory
w bogactwiech a szczęściu przedthem ustawicznie ieno pływał, ktory przedtem Papieża Car:
dinały Rzymu krolia Francuskiego krolia Tunis y inszych Xiążąt mnogo w więzie:
niu w mocy miał, przed ktorim tesze isty Asanagan niedawno z gardłem z Tunis wespoł
z Barbarossą sromotnie uciekł. W takiem tedy odmienieniu po fortunie niefortuny iako
tu w tem panie dobra myśl miała być? Słuchayże teraz iako Wielmożnem umysłem a sta:
lem thy wszytkie szczęsnie przypadki wynosł. Pisze otsem on zacny Historyk Włoski Jo:
uius. (Co woli dla własnosci słow iego ięzykiem wypisuię) Ipse Caesar mirabili alacri:
tate cuncta munia providentiae militaris ac humanitatis officia cunctis invictus malis, et
Conspectu maxime Serenus (Enota) adimpleuit Tantisque acceptis detrimentis ipso
vel admiratione suorum Maior et Augustior, quam durissimis terra marique iniquae for:
tis casibus invicto semper animo conflictatus suae propriae nec ulli Ducum aut milita:
tis communicatae laudis Triumphum de devicta fortuna (Enota reportasse videretur)

To o Carolusie

To o Carolusie. Alie pospolicie bywa iaki pan takie y slugi mieiwa. Antoni
de Leua wtey mierze tez wielga slawe ma iako byl wielgie^o a prawie Lwiego animu:
szu. Wszakze iednak na ostatku gdy sie rada iego, wtora raza gdy radzil od do:
bywania Paryza miasta przedniego począc dobywanie krolestwa Franczuskiego
Cesarzowi niezdarzyla. ktorego iednak nawet niefortuna mazorsza ruszyla tak barzo ze
tez fortunae manus concessise videretur iako pisza o nim y na ostatek gryzac sie y
frasuiac umarl niedociagnowszy do Paryza Golis przedtem sam sobie prorokowal
nieumrzec ale w Paryzu sta odpowiedzia Paryzanom dal sie byl slyszec. Alie mizam
gdy sie y wielgiem monarchom powie poze. Homo cogitat Deus disponit tak iest dawna

Succlamatio militum in adversis Casib.

Lacina. Przeto z madrzy Hetmani przegladaiace takie przypadki zwykli zsobie zolnie:
rze swe szczodrobliwoscia y miloscia tak spowinowacac y serdeczna przyklonnosc iednac
snac y drugdy authoritatem suam odstepuiac, aby gdyby tez ie fortuna zaigrala
onego sie przecie przytrzymawali. O co godnemu Hetmanowi v zwyczaynych zolnierzow
niebywa trudno, ktorzy gdy widza Hetmana ninego tez na umysle namilonego (bo tez
iest czlowiek) niemaia go do konca frasowac Alie owszem swoia ochota y darsko:
sczia do czegy choc niepodobnych obietnicami y wyslawaniem mestwa iego animusz
mu dodawac Tego przyklad znaczny mamy w Zolnierzoch Barbarossy. onego wielgiego
Tureckiego na morzu Capitana, o ktorem gdy go z Tunis Carollus dobyl wygnal
y krolestwo wzial pod nim. Turczy oni zolnierze iego iednakze go nieopuscili zasu
przygody. Alie owszem z nim uciekaiące do Gallionow ktore byl zatopil przegladaia:
iac przeciwnie czegy taki mu applausum uczynili Ze tesz pisza Quod nulli Duci numquam
in adversis casibus a milite succlamatum est (Euota) tam alacribus animis ut Bar
barossae postquam expulsus fuit Tunetho.
S tych przykladow snadno obaczyc co iest za roznosc miedzy fortitudo togata, a mie:
dzy fortitudo militaris ktorey niedokonca wyciągaia w Hetmanie. Gdysz ta wie:
cey nalezy zolnierzowi bitnemu nisz Hetmanowi. Azeci y ci iesli ma wsobie Hets:
man niema sie sam porywac wyiawszyby czasow swych a byla tego potrzeba, to iest
aby mlodszych pobudzil y ochotnem uczynil iako znaiduiemy o Silli v Orchomenu y o

Alexandrze

Alexandrze wielkiem ktory wielie kroc et Ducis et militis intrepidi officium praestabat
o onem tesz naszem Polaku zacney cnoty y vrody Stanisławie Myszkowskim niedawno X Myszkowski Woiewoda. C
zmarłem Woiewodzie Crakowskim słyszałem, tak mi się baczy pod Tokaiem w Wę:
grzech gdy Zolnierze Włoszy y Hiszpani od zamku od szturmu pierzchnęli, on Chorązowi
choragiew wyrwawszy, spieszywszie na mur sam wskoczył, co vyzrawszy oni co byli
odstrzelani znowu cało wszydu za choragwią do szturmu się wrocili. Skad wielga
sławę sobie y nacyey Polskiey tam vczynił. Lecz ieden Włoch nieszlachetny zazdro:
szcząc mu oney sławy pod blanki kiedy s choragwią stał prochu niemało podeń podsa:
dził y zapalił ktory go z wielką niebespiecznoscią zrzucił y opalił. Zbytnią tedy śmie:
y darskość poiedynkową niedoskonałą chwalą Philosophi w Hetmanie. Bo co iest pra: Hetman iesli na militis offi[ci]um sobie vzurpowac.
wi pomieszany professiey. Bo inna iest rzecz dobrem Hetmanem a inna dobrem Zolnierzem
Scipio y Metellus acz ich było sto a wszakoz rozmyslaiąc ze na ten czas na sobie
nosili publicam salutem będąc Hetmanmi, tedy się w duellum choc byli wyzywani y
raczyby byli męstwa swego sztuki [illegible] serca dobrego pokazali, niewdawali. Carollus
Cesarz vmiał tego obyczaiu vzywac. Gdy s Franciszkiem krolem trzecią woinę był zaczął
iednego czasu w złotogłow bronatny kosztownie się vbrał y wziął wręcz lancę abo
Copią ktorą chcąc swe woysko animowac, gdy osobnie swoy koń spodziewaniem
wszytkich obiadł, onę Copią załozywszy koniem przed wszytkimi skruszył rownie tak
iakoby iuż miał zawadzic nieprzyiaciela. Co gdy wszytko ono woysko vyzrzeli z ocho:
tą y sami aby wnetz znak bitwy w trąby dano okrzykiem otho prosili.
Acz ci niezawzdy tę chuć ku boiowi mogł w sobie zadzierzec wy pierzchnął tez dru:
gdy zwłaszcza poki był młodszem. Bo v Tunius barzo się był zawszył Takze y Zolnie:
rza swego gdy widział ze mu było dusno przed nieprzyiacielem tedy się sam rzucił
y odbił czem nie tylko Imperialem ale y ciuicam promeruit Coronam. Gdzie de
Vasto pan ktoremu na ten czas Hetmanstwo był zlecił postrzegszy to vpominał go
aby tego koniecznie niebespieczenstwa zaniechał obawaiąc się aby iako globi fortuito
iactu nie był postrzelon. On rozśmiawszy się rzekł do niego. I kiedyzes moy miły Daualle
słyszał aby ktory Cesarz fortuito globi iactu był postrzelon. Nie przestał na tem

ten zacny

then zacny Hetman alie mu ostrzey rzekł. Ponieważes tedy Naiás. Cés. na mię tho wlożył abym ia tego chrześciańskiego a zacnego woyska Hetmanem Imperatorem dzisia był. tedy ia koniecznie przykazuię aby V. K. M. głębiey w woysko do chorągwie wielgiey iachał. On vsłyszawszy tho aby moc y authoritate Hetmanską them barziey przykładem swem zacności vmocnił od czoła pod chorągwie odiechał. Dała się ta amiditas pugnandi Francziskowi Francuskiemu kroliowi znać, ktory że nieuważaiąncz Maiestatu swego krolewskiego marną chluba męstwa vcieczony nazbyth przed poczty wybadał, przetosz wręcz nieprzyiacielowi wpadł. Niespominam naszego Władysława v Warny gdyż siła iest them podobnych przykładow s ktorych przestrogę maiąncz bendą się na potthem strzec aby z swego powołania niewykraczali wyiąwszy by za radą mądrych Hetmanow tego potrzeba nagła pokazowała. Alie iako zbytniey śmiałości tako strachu zakazuie ta cznota, tak że ani żelazem, ani złotem ani prozbą ani groźbą serce dobrego Hetmana niema być zwoiowane. Zazdrościam tesz liudzkim, ktorych nawięcey w them rzemieśle iesth niema się od poczciwego darz odstraszyć. Tego wszythkiego ta cznota ktorą nazwano Fortitudo togata ma nauczyć aby się tego strzegł skoro na nie spamięta.

Pomiernoscz abo modestia w Hethmanie

Itho nieposliednieysza iest cnotha ktora Hetmana zdobi. tho iest gdy on przeglądaiąncz Boża moc po iedney stronie a po drugiey stronie fortuny odmienności pamięta się że y podlie duszney sprawy wewnątrz y po zewrzchu takież wmowie swey wszatach w chodzeniu używaniu skromnie się zachowuie przypominaiąncz tesz sobie swoie niedostatki sobie nic a wszytko Bogu przypisuiąncz y swoię imbecillitatem dobrze znaiąncz.

Przetosz przy triumphach w Rzymie gdy zwielgą pompą Consulem po zwycięstwie iakiem prowadzono tedy za niem z niebaczku then głos abo wiersz pissano. Nosce teipsum Hominem te esse memento. Respice post te. Bo tego świata chwała iest iako chucie wietku, ktoregogdy wolasz a idziesz kniemu pytaiąncz go o drogę, ono vcieka, y ty się wragasz ku wozowi a ono się zastanowiwszy na cię się obzywa, ktho

chwały

chwały szuka przykro chwała przed niem vcieka a kto ią gardzi ona za niem
nasladuie. A przetosz ktory Hetman sam siebie zna, niebendzie iako iest przyspo
wiesc przed victorią triumphował. Co snadz v sąsiadow naszych zgania ią then
obyczay iest v nich isz gdy xiądz iakie na woynie uczeni, oni niem się zo stawie nie
rytmy o zwycięstwie iego składaią obraski maluią, z nieprzyiaciela sromotnie szydzą
Piękna iest przypowiesc ktemu służącza o iednem żolnierzu Scipiona Afrikanskiego
ktory chcacz się them przymylic Hetmanowi z miodu z plastrow iesze przed doby
ciem miasta, więcz mury Carthaginenskie vczynil y wystroil, ktore gdy Scipion posto:
lie pomknal miedzy thowarzysze oni niebes krotofilie one plastry one więcz miedzy
się rozerwali. Cogdy Scipio nowy zaras powiedziano, miasto podarza karanie, mia:
sto chwały gniew on isty kunsztownik odniosł. Pytany potthem Scipio czemuby tak gnie:
wliwie się przeciw onemu żolnierzowi stawil? odpowiedział: I iakos się nań niemam
gniewacz gdysz on dawszy in direptionem the swoie Carthaginem przedenną chwały
dobycia takiego miasta chcial vgonic. Zatem się wszyczy slyszac tak tresną od:
powiedz rosmiali.
Iesze ktory Hetman na modestią pamięta niebendzie nigdy zuchwalie by na podli: niegardzić nieprzyiacielem
szem nieprzyiacielem gardził. Co się Flaminiusowi Rzymskiemu Hetmanowi nigdza:
czylo ktory Hannibala tak zacznego Capitana tak lekcze wazyl sobie ze tesz y
drugie° Consula thowarzysza swego, aby spolną ręką dwiema woyski mu się zasta:
wili, niechcial czekac. Wczem był od Senatu vpomnian y zwadami wielakiemi był
wsciągan. przedsie on aby chwały przed swem thowarzyszem dostal. woyne ad Trasi:
menu zwiodl, czem y sam siebie y woysko stracil. Takiego niemal malo co przed
naszemi wieki Hetmana Tomoreusza Mnicha mielismy ktory lekce vważaiąc Ture:
czką moc z maluczkiem woyskiem o Turka się pokusil ktora swoią temeritatem v Mu:
czka mocz z maluczkiem woyskiem o Turka się pokusil ktora swoią temeritatem
kaza Krolia Lodwika z woyskiem y sam siebie stracil takze prze zazdrosc przeklętą
Bo mogacz mieć pomocz od Siedmigrodzkiego Woiewody niechcial go czekac a tho aby
się mu iako superiori magistratui nieklanial y dlia tego aby sam przed nim chwały
zwycięstwa dogonil. Gdzie y sam Soliman Turek z iego takiey niepozadnęy smia:
losci się smial niz po zwycięstwie ze liudu było siedm na iednego, a wzdy się smial

śmiał na takie wałue woyska iego ſtak rownim pogłbem pokuſię Pzetoz Monar:
chowie crudelius ſaeuiciam zwykli pokazowac przeciw takiem iakoby contemptum ta:
kiego się wſzczczy. Co na onczas Tomoreus y zinnemi pani Węgierſkiemi. Acz
Boze się pozałuy oznali. A pospolicie tacy śmiałkowie z Bozego dopuſzczenia mein
na oko vyzna nieprzyiaciela tedy radzi pokryſkuią agdy wzeniez wożą. tacz
dopiero (zodpuſzczeniem) na ogonie oſiędą. Mamy tego przykład, nie dawno gdy
Liſkanus Hiſpan Turcy Waradzyma dobywali Liſkanus niiaki tamo Hetmanił Hiſpan.
Ten nim Solman przyciągnął chlubliwych słow y bardych wiele mowił, ale gdy
namioty y obozow Tureckich pompę vyzdał, gdy ich tak nieporzybnej strzelby
aparat obaczył, ze tez z ruſnicz krzysz niepodobna zecz iakogo wyſoko zwiezie koscil:
ney na ziemnię zrazili, tosz dopiero moy Liſkanus niby ſuſcil, a zongo Lwa ſroz:
niego owieczką się pokazał. ktorego potem w liscach Węgrzy swych vaniſsimum contem:
ptorem hoſtium et auariſsimum hominem nazwali.
On tho ieſt Liſkanus ktory przedthem Peremiemu zacznemu Panu Węgierſkiemu
gdy go na zdradzie za więźnia poimał y Ferdinandowi do Wiedna poſłał s szyie
łańcuch złoty y kuczmę sobolią zgłowy łakomemi rękami Hiſpanſkiemi ktory łań:
cuch ſromotnie ſzyie iemu Turcy na then czas zaſię nazaiem zwaganemi wzięli y
ze wszytkiego złupili. Takowa zapłata bywa takiem
Słowa plugawego strzec się Hetman Jeſzcze ktory Hetman na modeſtią pamięta będzie się strzegł verba temulenta
y plugawych Co w Hetmaniech Niemieckich poſpolicie się znaiduie. Wspominaią
Węz onego Margrawa Albrychta Liſowatego zegdy go Xięża vpominali aby tego
Węz onego Margrawa Albrychta Lisowatego zegdy go Xięża vpominali aby tego
okrucienſtwa nad Norymbergany popzeſtał aby na duſze swą pamiętał zeby miał
iem odpowiedać kiedy prawi ia vmrę tedy duſzę swą na plogie wywieszę niechay
Bog y Diabeł o nię się biją ktho będzie śmich mocnieyſzy then ią niech weźmie sobie.
kuredzi tho więz takie miedzy sobą zyimą dworſtwa. I poſpolicie ktorzy miedzi
niemi swobodnieyſzey mowy. ktho Bogu łaie. ktho kiedy grzmi wniebo z ruſnic strzelia
kto potę Sacrament element mowi tego miedzy sobą za żołnierza za kryglmana
maią. I twierdzą tho ze wonej bitwie kiedy Mauricego y kilka Xiążąt śmier:
zabitho ze sam Albrycht wten czas pił y kostki grał azeku konigowi bitwy się
vkazał I przyſądzaią iednak Mauryczemu ze bitwy oney wygrał, choć sam śmierci

xiążąth

Xiążąth zabith był A przecz by ią miał wygrać powiedzą się przyczyny tego niżei.
Iesliż Hetman który pamięta na modestią ma się wystrzegać iakoby żadnej
Furiej żadnej skwapliwości po sobie nie pokazał Bo ma być poważnych a
okrzesanych obyczajów, aby nic płochego po sobie nie pokazał żeby nie był iako
dziki iako Bo Plato Philosoph przypodobywa Żołnierza że iest Strożem Custossem
od nieprzyjaciela A wasz prawi widziemy stroż domowy pies że swego nie kasa y
owszem się około niego łasi, y wkłada się przed niem. Alie zaś na cudzego na nie:
przyjaciela domowego dziwnie iest sierdzity Także y Imperator y każdy Żołnierz
ma znać iako ku swoim iako ku cudzym się zachować. Aby takiej zaś ludzkości
niemasz przez chwaliç iaka w Papieżu Clemensie który był Mediceorum familiae opi:
ssima Hos inquit blande appellabat ut magnae gratiae et amicitiae multos detineret
Quos vero intelligebat eius liberalitate necessario indigere hos tanquam debitor cre:
ditorem intuebatur.
Iesliż który Hetman na modestią pamięta ma się strzec aby crudelitatem y Tyran:
nidem po sobie nie pokazał Aby o panie z Tarnowa tak powiadaią żeby miał mawiać
kurwa z odpuszczeniem nabożna a Hetman miłosierny wszytko to iednego grzechu. Alie X
iesli to on mawiał tedy pewnie mówił o niepożądnem miłosierdziu iako pospolicie
niewiasty kochane bywaią nazbyt miłosiernemi.
Alie o Vespasianie czytamy że gdy widział iuż blisko zburzenie Ierusalem że
płakał y wielie kroć się oświatczał, ku Bogu w niebo patrząc, że onego mordu
y onych którzy głodem tysiącami umierali w oblężeniu, nie on alie sami żydo:
wie swoią złością przyczyną byli. A widząc takie złości wszem mieście za
pewne rzecz mówił, że choćby tu Rzymianie nie byli, tedy by to miasto abo zie:
ba ogień upadszy spaliłby abo by się zapaść musiało Ma tedy Hetman być
iakoby iaki wielki sprawca Boży, który sprawiedliwości i executią nad upornemi
ma czynić a swe żołnierze przed potykaniem upomnieć. Iako on młody Het:
man alie zacny DZIAN de Austria przy Weneckiej s Turki bitwie upomi:
nał, aby nad bystremi ostrze się stawili nad pokornemi miłosierdzia, nad sprzeci:
wiaiącemi się gwałtownego mordu używali.

Jeszcze Hetman ktory na modestią pamięta bedzie się wstrzymawał od zbytku w iedzeniu w piciu. Bo acz Dawidowi zachciało się było wody. Alie tho on uczynił nie dlia tego, aby iezykowi y apetitowi swemu dosyc uczynił. Alie aby zolnierzow swych pobudził, zeby się pokusili y wazyli o taką rzecz ktora u nieprzyiacioł była niepodobna. Bo gdy tego dokazali wnetz nieprzyiaciele zwiarwszy się musieli się bac y drzec przed niemi widząc takie desperati, ktory dlia kęsa wody krolowi swemu gardla swego nie sobie niedrożą. Wszakze ze tey wody Dawid niepragnął sam dlia siebie, swiadczą tho iego słowa ktore potthem mowił Absit ut in conspectu dei mei hoc faciam. Ut sanguinem istorum virorum bibam qui in periculo animarum suarum attulerunt mihi aquam et libavit eam Domino. Tego fortelu abo stratagemma uzywali tesz Alexander wielki snac od Dawida tho przeiąwszy.

Dawid zbawiennej wody onej z nieprzyiacielskiej stadni przedał

A od wstrzymawałosci w iedzeniu y w piciu płynie wstrzymawałosc a libidinibus. Bo gdy zolnierz na woynie po zolniersku tho iest skromnie bendzie żył a pielgowac się de salute Exercitus et Reipub. bendzie: isczyj mu niestanie gasumarnosci nasliadowac Racyem y nieprzyiaciel niebendzie się tak barzo zbrwiać aby niemiał sklonić się ku holdowaniu iemu, po iedney stronie widząc stracy, a po drugiey stronie cnotliwego człowieka, ktoremu się ma ukłonić. Potwierdza tego Historia Scipionowa, ktory gdy przeden przywiedziono pannę białą głową zegona Indibilis, ze gdzie obrociła się ieno tam wszytkie Rycerstwo iego oczy się za nią skłonili. Tak swoią urodą wszytkich zwyciężała. Przedsię Scipio zachował ią przy iey wstydliwosci, mając ią iako zwycięsca w swoiey mocy. Owszem ią mezowi wrocił bez okupu przydawszy tze słowa. Abys prawi wiedział ze w Rzymie iests takich wielie cnotliwych ludzi, twoię poslubioną ci tobie cale oddaię. Co gdy uczynił rozeszla się wnetz ta sława po wszytkiej Hispaniey, y zatthem widząc cnego człowieka iest mu się poddawac y królem

Scipionów wstyd przeciw białem głowam.

ij krolem go swem nadwet czieli wgipnie, czego sie on mierzgial wszyiz mo:
wiąc ze krolewski tytul w innych narodach iest wielce powazny ale w Rzy:
mie nieznosny za Rzymem listowami ku tey rzeczy nalezaczemi nie godzimi sie
rosszerzac gdysz nie tho iest moie propositum historykowac, ieno ze dobrego Hetsma:
na pragne wycortreketowac, tedy zamowiwszy sie wiatzy wzgadul bijac ze do tego
mie krzyszu przygnali. Dokladaiac tego ze ij nieprzyiacielska smialosc barziey
sie ostrzy ij animuie gdy widzi nieprzyiaciela enormiter peccantem Rozumieiac
ze u nich takiego lacznicy zwalczy, na ktorego sam Bog mily ij niebo sie gniewa
ij iesth mu przeciwko ganiebne złosci nieprzyiacielem Przetosz Rzymianie iakom
rzekl naprzodt w Hetsmanie swem aby byl cnotliwem tho iesth pobożnem stalem
madrem ij skromnem pozadali.

Sczodrobliwoscz liberalitas w Het: manie

Nie trzeba tu spominac wszytkich cnoth ex Morali Philosophia, ieno the ktore
re proprie decorant Imperatorem belli. Bo iesli czo tedy skąpstwo poskara:
dza Hetsmana przeto takie zmindastwo obrzydliwe zowa Rzymianie sor:
des. Przetho Silius Lapies then Rzym pisal Sicut liberalitas tegit ita par:
citas omnia madonnie detegit et reuellat absconditissima peccata Ma tedy
Hetsman nasz ktorego opisuiemy byc iako orzel, co sie inni ptacy przy niem
zywia. Mamy przyklad sliczny w onem Cesarzu, ktory vyzrzawszy starego
ij dobrze zolnierza zasluzonego a on sie sam plecami drapal o sciane. Pytal
go czemuby sie sam drapal? odpowiedzial mu ze pradri nie iesth mie szto
abym sluge wyzywil sobie coby mie drapal. Rzekl u niu Nu iuz ia
ciebie mily bracie opatrze a napotthem sobie sluge chowaij co cie podra:
pie. Co vyzrzawszy inni Zolnierze przykladem onego iczli sie tez drapac
a Cesarz widzie. Co on vyzrzawszy figlarstwo ono O bracia drapcie sie
teze wzaiem ieden drugiego. Wtthem przykladzie mamy obyczaij ij sczodro:
bliwosci ij teze wstrzij madralosci abo Parsymoniey w Hetsmanie. Wielge
gania tesz iako nie masz co chwalic. Fluranskie Xiaze ktory byl Hets:
manem przy dobywaniu miastha slawnego we Wloszech Florencij, kthory go
mial

mial miedzy Zolnierze szczodrobliwie Rozdawaiąc pieniądze od Cesarza przysłane tedy ie do drugiego Niemieckiego Hetmana Hessa nieiakiego przegrawal skąd w Zolnierzach y szemranie y nieposluszenstwo urosło że nie tak wyszło iako miało bydz ono tho miasto było dobyte.

Znaiduię tesz o krolu Macedonskim Philippie, ze synna swego Alexandra Wiel:kiego wtchem strofowal ze nazbyt był szczodry Melius inquit esset ut te subditi colerent ut regem non ut prabitorem. A wszakże lepiey iesth na tę stronę się sklonić aby był szczodry aniżeli skąpem. Bo nazbyt szczodry iesth wszytkim iednak pożytecznym choćiasz sobie sam szkodzącem Ale skąpy ani sobie ani drugiemu nie iesth pożyteczny.

Hetmana de Grasto dziwnie szczodrobliwoszci wyslawiaią skąd y Zol:nierzow był chętnosz y u postronnych po sie w komorach u krolow działo wszytko taiemnice wiedzial. quod secreta manu larga delatoribus et explora:toribus largiebatur. O Scipionie tesz znaiduie tak był szczodry że tesz tak wielie krolow miast bogatsze posiadszy po smierci ledwo 4000 zostawil. Abowiem contentowawszy swe Zolnierze wszytkie zdobycze do skarbu Rze:czypospolitey wiernie zwykl był oddawać. Iako tedy wielka iest slawa cnoty w Hetmanie że iest szczodrobliwy. tako wielka hanba gdy iesth skę:pem y sknistem Bo y skąpy Hetman nie może bydz mądry. Bo auaricia oem̄ vim prudentiae in homine elidere solet. Ale o mądroszci w Hetmanie teraz że iusz będzie mowiono.

Mądrość prudentia w Hethmanie

Ta cznota iesli gdzie tedy w Hetmanie iest potrzebna. Bo choćby w in:nych cznotach był niedostateczny tedy mądroszcią może się nadstawić y o:kryć tho czego mu nie dostaie. A ta mądrość ma wtchem należy aby go nikt nie:mogl pospiegowac ani poslecdzic w sprawach y przedsięwzięciach iego Wczem mądry Hetman nie iako Bogu, ktory iest w radach swych nie do sczigli przypodobywan bywa. Do tego należy on wiers Hetmanski Quid sit faciendum tracta cum multis, quid vero facturus sis cum paucis vel tecum et ipse. Przetho on Hetman mowil Byś prawi wiedział żeby su:

knia

Sukmia moia miała tho wiedzieć co ia myślię y tę bym spalił. Przetosz
v Rzymskich Hetmanow na chorągwi malowano obraz Minotauri tho iest
ani człowieka ani zwierza nie ma tho iest aby tesz rada Hetmańska była
tak mądrze rozumiana żeby iey nie znać początku ani dokonania. Aristote:
les na niektorem mieyscu definiuie prudentiam humanam effugere cogita:
tiones hominum. Przetosz myśli ludzkie rozlicznie się swemi radami pokrywa:
ią. Bo niektorzy pod sposobem nabożeństwa swego pałzą, niektorzy pod spo:
sobem zuchwałey postawy, niektorzy nic nie myśląc zdaleka, albo pod posta:
wą wesołą śmieiące się, dworuiące kozdy na swe koło wodę wiedzie
iako są pospolicie ludzie dworscy. A ktorzy wedlie stanu swego grauita:
tem pokazuią tych za nayprostszych et quam maxime oportunos ad circumue:nien:
dum sobie poczytaią. A bowiem prawi takiemi się być zwierzchu iakiemi są we
wnątrz pokazuią. A wszędzie na ziemie panuie maszkara ctey trochę, godni:
dzacz ludzie wielcy w ludzkich mieszczynach zwykli się zradami swemi kryć
Pamiętaiącz on wiers philosophow Μέμνησο ἀπιστεῖν pamiętay abyś nie:
wierzył. A Sylwiusza papieża rzym iest themu iakoby przeciwny. Jako prawi
then ktory się łacno kozdemu zwierza, łacno bywa oszukan. takżeć then ktory
zgoła nikomu nie wierzy nikomu tesz nie bywa pożytecznym ani może być. Czi kto: kazel Cesarz
ry Karla V. Cesarza zaskorę y na skorze znali. Ingenium iego tak wypisuią
Etenim liberis sermonibus cuulgatum. Caesarem praealto auidoque ingenio sed eo in
omnem modestiae simulationem probe composito. Ideoque nemini unquam externo se fi:
dere noluit quantalibet amicitia se ei insinuanti. Hoc autem uni spectauit ut
totius Italiae et deinde Europae omnis imperium affectaret. ktorą tę mądrość tak
zdaleka widząc wmem Clemens Papież y Franciszek krol Francuski że się przed Franciszek Fr
nim iako mogli swemi radami kryli, bo nakoniec na onem ziezdzie ich sła:
wnem in Villa franca onagmie bez świecze czała nocz przypominaiąc przeszłe
swoie od niego przygody z soba radzili. A to aby ich wiele radach niktt nie widał
Alie iże Carolliuszowe ingenium wypisawszy począł, wypiszę y spomnię tesz
inszych Hetmanow a tho aby then ktho czytacz będzie tho pisanie moie iako w zwierz:
ciedlie widziec mogł przeszłego naszego wieku rozumy Sumarię a umiał o kozdem
iudicium dać.

Matsius.

Mathias Węgiers — Mathias Corvinus consumata belli gloria vita functus.

Mnich kristart — Georgius kristart compositus ex contrarijs moribus ita vt ad omnia natus esse videretur.

Woiewoda Wołoskij — Petrus Valachus ex eorum numero qui ex ipsa necessitate periculi stabile inge: nium ad prudentiam flectebat liberali facta deditione portam aperuit. Viri fortitudinem ita admirati Turcae vt absque muneribus eum curarent Quia vir fortis tantis Illustris casibus neque impotenti fortunae animo concedebat sereno vultu omnia agendo.

Tom o madrości Hetmanskiey naliczaiący nauki y przyklady spomniał ktore wszytkie z czegy wraz wystoią, gdzie Pan Bog sam na then czas rozumu y serca nie: dała. Wsakoż nadewszytko iesth, chceli Hetman vsz przymowek, a izby na mien wina niezostała, tedy mu naipilniey aby na swem rozumie nie wstawił, zeby swey głowy nie bił, ale wezwawszy Rothmistrzow y starych Zolnierzow o kazdey się z czegy radził, tedy tak nasnadniey obwinienia vyydzie a zwłaszcza iesli ma przy sobie przydanego Comisarza z vrzędu. Jako v Turkow choc Barbarowie są then iest obyczai, ze on Barbarossa gdy go miał wielgie przedsię braz, zawzdy na Zolnierze swoym ktory oni Divanium zowią czynił, a tam naradziwszy się wnet ku skutkowi one z czegy przywiodł.

Był tego obyczaiu Koczianer Hetman Ferdinanda krola v CZECHV owie: szcech nasladował, nigdyby było chrzescianstwo ku takowey klesce nie było przy: wiedzione. Alie ani się radzic nisczych nie miał obyczaiu y tho gdy woyskiem posta: nowił niezdzierzał. Bo obiegawszy day znak trąbą na sritanie. kiedy się mieli vwodząc lud ruszyc tego zapamiętał y owszem czam nieglaszniącz naszpos sromotnie vciekł. Przetosz on lud potracił, a sam sobie sądbę y skarzenie gardła przedczasem zieddał ze po wszytkiem chrzescianstwie y dzisiay sromo: tne rymy y piesni po vlicach o niem wszędzie spiewali, y iaki mu titul dano stych słow Historykowych wyrozumiec kazdy moze. Joannes Cazzianer genere Croatus quem multis exercitatum bellis et defensa nuper Vienna fama inclytum Rex Ferdinandus impigri pugnacisque hominis ingenio captus ad summum milita: ris imperij decus euexerat, quanquam eum plerique a turbida parumque sobria mente

o Cacianerowie m: ... y obycza iu.

precipi

praecipitem esse contenderent. Ideoq[ue] ala potius lævis Armatura equitum quã totius exercitus praefectura digniorem iudicabant. S ktorijch slow barzo potrzebnij rozdział, przij obieraniu Hetmana szobie obaczemij, że inna iesth rzecz bijcz nad tijsiączem koni poczthu Hethmanem, a inna bijcz Capitanem Generalnem. Bo tu nie tijlko waleczniego, ale thesz ktorijbij poniekąd Senatorskiego męzniu bijł trzeba obieracz. Ale nad cohortem abo poczthem tijsiącznem abo tesz dwutijsiącznem zeidzie szię chocbij nie tak do radij iako do zwadij bijł sposobnij. Bo gdij będzie pugnacis et intrepidi męznij, chocbij mu go nie dostawało w glowie, tedij iednak czijmiącz nad sobą generala, może od nie[g]o ocieiu pożijczijcz, ieslibij mu radij tak wiele nie dostawało.

Czo za rożnicza między Hetmanem generalem a miedzy Capitanem generalnem

Dotes corporis w Hethmanie iakie maią bijcz obierane.

Vroda mocz w silach wijsokoscz proporcia w członkoch zumanoscz ij inne przijmiotij them podobne, są ornamenta nieposlednieisze, gdij inne cznotij Hethmanskie do tego przijstąpią. Ale gdziebij tego fundamentu niebijło, tedij te ij inne przijmiotij są takiej wagi ij importanciej zebij przes nie Hethman Hethmanem niemogł bijcz. Lzetosz ij Consul Rzijmski Cicero pro lege Manilia, gdij Hethmana iaki bij miał bijcz opissuie, wijpissawszij essentialia te ij inne przijpadki przestępuie. Co ij przijkładij staremi ij swieżemi iescze lepieij obiasnicz sie może.

Agesilaus Krol Lacedemonski bijł chromij, gdij Lacedemonczijkom wrąga[…]no, te odpowiedz dawali. Lepieij iest abijsmij krolia mieli chromego, a niżelibij Rzeczpospolita nasza naczem miała chramacz. Tesz o Alexandrze Macedonskim zostawili na pismie że nisskie[g]o wzrostu bijł. O naszem tesz lokietku pissą, abo tesz ij o Dawidzie że snadz ku pasterzowi bijł podobnij. A wzdij Alexandra wielgiem dlia zacznoscij sprawieigo nazwano, wielgiem. Takze Julius Cessar tak chorij, głowniek bijł, że tesz czassu bitwij Caduk iego popadał.

Takze on iescze dawnieissij Camillus v Rzijmian barzo stękaiącz one sławne zwijcięstwa nad Francuzij odzierżał. Ale ij za nassego wieku ius zacnij a prawie ssczesnij Carolussow Hethman Anthoni de Lewa tak głowniek chorij bijł

że go na

że go na stolku wÿssokiem czasu potÿkania ni ÿso sprawie przelÿ nossono. bo bÿl Ianiubnie pedogryk y Artetÿk tak isz sobą nie władał a znamienitse zwÿciestwa otrzÿmawał, vbierano go ÿ we zbroię niewał ÿ przez v Helmu. Bÿl zlek ssuchey complexiey, alie przedsię w ramionach quadratae dimensionis, glossu dziwnie wrzasklÿwego ÿ strasliwego gdÿ go na stolczu wÿssoÿ nad Sussÿ podnossono wo: lal asz wussach grzmiało ÿ vpominał swoie zolnierze vt acri nitritu e directo terrerent hostem, tesz tho iego kunst bÿl. I othom Tatarzÿnie zo tu tak rok bÿł o Ba: kaui iesli tho prawda, powiadaią że na szydlie chodzi. To się wszÿtko ku temu kompzowi powiada. Że więczÿ darow bozÿch, więczÿ glowicka zalieczaią. Alie choczbÿ mu na czem innem schodziło agdÿbÿ essentialia własnosczi Hetman: ski miał. wolię chrome° a vmiejętnego a niżeli nadrodzinsze° a niedbalcza takiego.

Powaznoscz autoritas ktorei w Hetb- manie potrzebuią, a to iest wtora rzecz

W ięzÿku polskim tho słowo powaga drugdÿ ÿ za pÿssnego rozumieÿą. Alie własnie rozumieiącz wÿklada się mniemanie dobre v ludzi o gnoszie. mocÿ mądroszczi przewagnoszczi bogactwie ÿ wszeliakieÿ dzielnoszczi. ktora iako iey ma kto dostawacz ÿ othem vczeni ludzie pisali. Trzema tedÿ rzeczami ludzie ad autoritatem przÿchodzą, to iest gdÿ kogo lud miluie gdÿ mu wierzÿ, ÿ gdÿ ro: zumie o niem bÿcz godnego na taki vrząd. Miloscz sobie Hetman iedna naprze: dzeÿ szczodroblÿwoscziją. A iesli go nie iest sto abÿ tak wielie rozdawał, tedÿ iednak abÿ tho po niem znali że acz niema alie chcze bÿ miał ÿ iest ci szczÿrÿm ÿ przÿ chilnem. A no krotcze mowiąc, abÿ iedno miał tę opinią ÿ tho słowo v ludu że prawi nie iest sam swoÿ. Druga abÿ mu wierzono, do wierzeniÿ iesth mu potrzeba abÿ go mano za dobrego ÿ za mądrego. Bo gdÿ mądrÿm iest tho mniemanie czÿni że mu dufaią że się nieomÿli na rozumie. A gdÿ o sprawiedliwoszczi ÿ dobroczi ie° dobre iesth mniemanie, tedÿ się vtwierdzaią że nie omÿli że nie sfsmieÿ. A to wielka iesz że mozna nisz bÿcz mądrem. A owssem szama mądrosz bez dobrotÿ czÿni że ta: kie° maią za chÿtrza ÿ przewrotne°. Że ktho mędrzeÿssÿ tego się lud barzieÿ wÿ: strzega. Trzecia rzecz czo authoritatem czÿni admiratio gdÿ spodziewiemÿ się

patrzą się ludzie postępkom Hetmańskim a wtem rozumieią go być godnem
podwyższenia na urzędy Jako gdy nie iest mściwy maiąc czso wmogi gdy
cierpi inszemu gdy się nie frasuie czso mu niemiło, gdy skarby przed oczyma
liczą y mogłby ie brać a nie bierze y owszem ie rozdaie Gdy nieprzyiaciela zabie
gdy o niem niewinnie źle mowią a on się usze rozśmieie. Temu się ludzie dzi:
wuią bo sami tak nieczynią Jnie ta iest droga ludzkie° pokolenia. Przeto gdy kogo wi:
dzą przeciwno czyniącego tego szcodziwiemem sobie ważą. Sczegi też gdyś złego uczynka
obmowiących fraudulentos sobie ludzie ważą, y tych ktory są gotowi komu źle wyrządzić
nie gardzą iemi. Alie iednak o nich źle mniemanie maią. Alie krotko mowiąc wedle
Socratem, to iest naynadniższa droga ku dostąpieniu powagi. Si quis id ageret ut qualis
haberi vellet talis esset, alie usze iedna rzecz iest ktorą choć kto poniekąd onej rze:
czy ma iest nabył mądrym albo swiegotliwem sobie samo° zwabiązem, tedy one pier:
wsze dostałbi cnot w sobie zagniewa Jako o Philippie Macedońskim oycu Alexan:
dra wielgie° wtem szrofuią quod dicatior natura esset quam Regem deceret. Albo
gdy też kto w chodzeniu, wukłonie wszatach y wniwych pozwierzchnich rzeczy może
ie° stanowi przyzwoitey nie zachowuie się. O Fabiusie synu Fabie° był obrany za
Hetmana abo Consulem C. Bo tak zowno w nich Hetmana, gdysz wierzcz na pono:
dzie a wyż na mocy siły Hetmaństwo należył a wtenczas ociec ie° stary y podwa:
żny chłek do nie° do woyska do syna szedł był za posła obrany. Tengdy iuz kie woy:
sku przyieżdżał trafiło się że syn Consul wtenczas iachał, a przed nim dwanaście
liectorow z onemi wiązankami fasciculami z łomy z łukka iechało. Liectorowie iedeni
naszą iż wiaiąc się z niem. widząc starca spaniale° wstydząc się go nie mu nie mowi
wiąc a on przed się iedzie. przemyśliż go nie roskazuiąc mu aby iem przestąpił. Gdy tedy
iuż ku iedenastemu przyieżdżał starzec. Consul syn liectorowi bliższemu rzekł. aby Fabius
zawołaiąc przestrzegł. zeby z konia zsiadał. Starzec zerwawszy się z konia rzekł do
syna Experiri (inquit) volui fili, satin scires consulem te esse. Wielga Maiestas
bywała y być koniecznie ma przy takiey osobie Hetmańskiey. Rade wszytko tedy
mniemanie o Hetmanie iest potrzebne, Za nasze° wieku Rossemius nieiaki Hetman Rossemius
w Niemczech był takiey reputaciey. takiey authoritatem y dowcipnosci o iego osta:
trznosci dzielnosci w stryich zołnierzow, że się nań spadli, o wszytko spuszczali

ale po lacinsku ochędozniey się tho moze wymowic Roscmij Ducis tanta fuit autho-
ritas quod non interrogabat commilitones eius quo tenderet vel cuius auspicijs vel causa
belli cuncta prouisa putabant vbi fuit Roscemus. Ale mnieysza authoritatem mial v
nasz Poliakow Jan s Tarnowa, y owszem them przed onem ma ze naszego nigdy fortuna
nie doswiadszala zeby kiedy mial byc porazon.

Druga ze Roscemus byl sławny ale tylko w woynach domowych in bellis ciuilibus
ale on abo s pogany abo s pogańskiemi żołdowniki gwyld się vgaraiaz Taka po-
waga nnie maia drudzy zeby plynęla s tytułow y ex dignitatibus na ktore
sowolami bywaią. Ale własny ono iest Lyvi kapitza Sylvuissa.

x Non dignitates tribuunt personis honores, sed persona si se gesserit decenter di-
gnitatibus adferunt gloriam. Pzetosz wtey Coronie Hethmani Podskarbi wielga
wradzie opisanie nie maią, snadz dla pewnych respektow Obawali się podo-
bno ze then vrząd miedzy nnemi sam s sobie nawiętszą occasią ma ku pod-
niesieniu się na wysokie rzeczy et dignitatem Regiam A ieżeliby yeszcze byl
wiwisson y ubogaczon tedi niem wisszey by slepil swoya bulawa tembi więthsa niebespiecznosc
rosla Przetosz snacz naten urząd dochodu ydzie skarbu yeno tysiącz zlotich. Test się
naczo ogliedacz V Panow Veneczkich inny iest nato oblik Bo tam Hethman sto mil wło-
skich przeth Miastem nim sam przipłinie zmorza nimien rosspusczicz swe woysko A na ziemi
oni maya prawo nigdi niewalczicz yeno czudzem liudem A wo zmorskiem niemoze Heth: A stro:
man do miasta przibicz Wsakze wielga yest potentia Hethmana wpolscze choczias
nima wiwissemin wradzie Quia dissoluit omnes magistratus strona swich zolnirzow A sadzicz
ogarlo o podczirwoscz krol niemoze besz seymu besz rath czo Hethmanowi yednak wręcze
podano yest .

Jakoszkolwiek tedi wielga yest u wsithkich narodow Autoritas Hethmana przedsie taczi
liudzie y zinich stron o więthsa sie starali Malo yem bilo bicz Hethmanem to yesth
executorem Sprawiedliwosczi Bozey nath wimą strona ale yescze et militis offitium miedzi
pirwsimi na czielie mieczem boyuyącz. Czo yesli dobra a przistoyna yest rzecz wissey sie
otim disputowalo Drudzi yescze y do nauk Collegiaczkich garneli sie Ato wsithko auto:
ritatem y admirationem u swego zolnirstwa sobie czini ącz. Bili niektorzi zaczni Heth:

ktorzi w likarſkich naukach bili uczeni ÿ gdi ktori zolnierzow dzieſiathnikow chorowal
wneth ſwe ÿ ſkatuli ſnacz gotowſe lickarſtwa niß drugi doctor dobiwſi o nim uziczalÿ ſkutk
ſobie ÿ miloſcz ÿ autoritatem wnich ÿ nakoniecz wiera oth Boga zaplate ÿednalÿ: Jako
bil nieboſczik Pan Andrzeÿ z Gorki Caſtalan poznanſkÿ u Starodubu bendacz Hethmanem Pan Poznanſkÿ Grabia z Gorki
acz mial lickarze Doctori ſnacz lepeÿ niß innÿ Bo ten dom zawzdi zwielkiem doſtathkiem
ÿ zwielgim rzadem Dwor ſwoÿ rzadzil wſakoß ÿednak ſkatula u niego biwala likarſtwu ÿ rzeczi
oſoblíwſich niß wzacznéÿ Aptecze Jpamietaÿa dotich miaſt niektorzi experientiæ wielge
lickarſtwu ktore wiecz przi ſtolie zroſkoſa conuiuarum ÿ ſtraſnemi powieſczami jako bil wimo:
wcza ÿ kraſomowcza wielgi, roſpowiedal Sa teß ÿeſcze drudzi ktorzi bogaſtwi ÿ wielmoznemi
tituli ſuam autoritatem popieraÿ chcza Jako on czeſarz ktori ſkarbi ſwe u wroczlawia przeth
ſkarbkem poſlem polſkiem ukazowal ktoremu ÿeſcze gdi pierſezen poſſel przidal on rzekl
Haudank ſkath poczatek Herbu Haudäkow takezi ÿeſt zecz nietrzeba wſkarboch titulick
dufacz Alie ÿednak prawdziwie muwil on chudziecz deſpot czo woloſich zabith Domini
mei paupertaſ non eſt peccatum ſed eſt magnū impedimentum ad reſ agendas Przetoß
mozeli bidz taki Hetman ktori ſie wzacznim ÿ bogatem domu urodzil niezardzieczÿm
Towſem taki niethſa autoritatem bendzie mial, moze ſie tu przipommiecz on Hethman
Caroluſow Macicao ktori acz bil maß ÿ Hethman doſwiathczoni Wſakze ÿze ſie
czul bicz niewielkego rodu bedacz Capitanem W Corunie W Greczÿeÿ obawiaÿacz ſie
abi nie bil wſgardzon dawal ſie Armienſkiemu Xiazeczu wodziecz za noß ÿze
zezwolil na onę ucziecz kę chocz rozumial ze to bilo contra diſciplinam militarem
ſkath ÿ ono ſtraczil panſtwo ÿ gardla oſtradal Czitaÿ otim Jowiuſa wſakoß perweÿ
Aſtro: godnoſczÿ trzeba patrzicz Bilÿ tiß ÿ taczi czo przepowiadaniem przißlich rzeczi
z Aſtrologieÿ nabiwali autoritatem Jako on krol Alfonſus Carollus piati maÿąc
naprziklad Achileſa ktorego Homeruß zona tarczą na ktoreÿ bili wipiſane
Sÿdera ÿ biegi Niebieſke daÿącz znacz ÿako ſię w teÿ naucze Achileß kochal
Alie ÿ to teß pamietam Gdi Deſpotowi onemu Spheram Materialem albo Globū
ÿeÿ do Woloch przi wieziono a bila Machina Miedziana on lud proſti Woloſkÿ
dziwną Opinią o nim poÿal rozumieÿącz o nim zebi bil czarnoxieznikem ÿ wielgem
practikarzem Tu Obacz ze ſÿla na tem naliezi kto czego umÿ uziwacz Bÿli
tiß ktorzi umieÿącz ſÿla ÿezikow czudzoziemſkich ſobie wielge mnimanie ÿe:
dnalÿ Jako on krol Mitridateſ ktori 50 Jezikow umial Takze zewſith: Mitridates
kimi poddanimi ſwemi mogl muwicz beß thlumacza Powiedali teß o onim ze
Deſpoczie ze tak mawial Dicunt de me quod ego multas linguas norim verū
eſt Sed propter aliquod regnū adipiſcendum uellem adhuc et polonicam
linguam addiſcere. Ceſarz Juliuſ Siedmi piſarzow ſiedm liſtow zaraß dictowal

a nigdzieß nie pochibil

a nigdziesz niepochibil. Malo to bilo ludzim alie wazily sie y o wietsse rzeczi aby
onich rozumiano czosz Boskiego a niesmiertelnego tedi swoy rodzay wiwodzily
swoie linią oth Bogow. Ta Eneas on oth ktorego wlosi originem swoye wiodą Achiles
takisz zebi Thetis bogini mathka yego byla Scipio Africanski zebi Bog yakisz wy
staczi Wezowey ziego mathką porozumienie yakiesz mial. Drudzi sobie rozmowi zbogie
zmisliali yako oni legislatorowie Solon Numma Pompilius ziakasz Pigeryą boginią
zebi ziey poradi swem Rzimianom prawa winaliasl. Bily y taczi ktorzi sobie widzenia
Ostentum Nicolei przeth pothkaniem wbitkwie snacz zmislaly yako za nasego wieku oonim Mikuleu Kar
waczie czo zwielką slawą swą male miasteczko u wydnia Gwinsz przeczziwko Solimano
wem Gwaltownem Silom oth Turkow obrunil powiedali zeto osobie powiedal ze naten
czasz na niebie pokazal musię Swieti Marczin na koniu ktori mu sercze uczinil abi
do konczza meznie trwal obieczuyącz wibawienie yzsz mial miasteczko obronicz. Alie
S. Stanislai y o onem widzeniu Swiętego Stanislawa w Pruską woyne zebi go krol mial na niebie
widziecz y muwicz ku niemu: Nuszwnie mily Stasku powiedayą zebi to tisz strata
gemma yako y Marczin Mikulczow mial bycz zebi dodayącz sercza Riczerstwu
swemu iakisz obliczek sktorego patrzacz nan y dzieczi, konie lwi zwikli czinicz, mial
ukazowacz podobni czlowiekowi albo Biskupowy. Bo lud Riczirsky gdi rozumie yą
ze zonich Bog y Niebo yest tedi się męzney bya yakosz y Rzimianie tego forte
liu niekiedi uziwali yako Liuius spomina ze one bliznięta oba Bogowie Lyx y
Polux na powietrzu czasu potrzebi się ym okazowali czemu oni wierzącz nadzieią
wietsą y serczem męzneysim się chlopi dziwnie byli. Alie na konieczcz czo yest
dziwneysego y zebi się oni Slawny Bohaterowie wbogi obraczali po smierczi y to
ludziom niektorzi mocznie persuadowacz [illegible] Chczieli y a to się kusily Iako Au
gustus Czesarz po ktorego smierczi y ze się kometa stoyącza nad Rzimem pokazala
ych pochlebniczi zmislili feremne klamstwa zeto Juliusowa dusa na niebie się
ukazala upewniayącz wtim Pospolitego czleka ze się w Boga obruczili a przetosz
pewne miesiącze imioni ych Julius Augustus sirpnia y wrzesnia nazwali. To oni
wsithko czinili aby tem tosposobem mniemanie y Autoritatem te, o ktorey
gadami wietsey ym ziednaly. Takze ysczze tego dokazaly Boczy y ysczie Czesa
Czarsz przezwisko titul rzowie (Bo to yeno przezwisko priuatum bilo przethtim) themi baykami tak
swe ymie wistawili ze oth onich Czesarzow wsithkie potim Imperatori Czesarzmi y
Augustami yeto naziwacz. Aze y Barbarowie (tak to rzecz byla slawna) Carzmi
Tatarowie y inni swe Xiązęta yeli oth tich miast oth tich Panow Baczniczky
waliecznich naziwacz Jo Ten titul z Moskiewskiem Polaczi zego tak pisacz
niechczą sila burdi do tich miast uziwayą to sie wsithko spomina ukazuyącz
yako yest rzecz wielcze potrzebna w kozdem Nattimanie Autoritas chczieli abi
rzczirstwo yemu bilo sercza przichilne y posluszne

Peritia artis militaris a to iest rzecz trzeczia w Hethmaniie

Trzeczia częscz ta ktora czini Hethmana iest umeietnoscz nauki Czesarskey Bo chocz bi bil cznothliwi, chocz bi mial y Autoritatem ateż w sobie dzielnoscz y mimial ktora iemu samemu nabarzey naliezi tedi Senatorem tilko będzie a nie Hethmanem A pamiętaiącz na on wirsik In bello non datur bis errare Będzie sie otim starał iakobi nie obiter alie doskonalie bil w tim wiczeni. A ktocz sie doskonalem w ktorey naucze bendzie chcział popisacz musi wsithkie czechowe stuky pokazacz. Naprzod gdzie sie uczil Iako Plato de Repub: Spomina Druga V ktoreo sie mistrza czechoweo uczil Trzeczia czass przes iako dlugi czass sie oney to nauki uczil Iesli tego w innich naukach kto nieukaze mozecz nieczo umiecz moze sie tim popisowacz alie doskonalem ani likarzem ani Mechanikem zadnim ani arithmetikem niemoze sie pokazacz. czo iesli to w innich naukach dobrze podleyszich iest dalieko więczey w tey bes ktorey inne stacz ani obrumienie biez nie mogą Bo ars militaris iest iakobi opiekunka y obruncza innich nauk. Tego tiss dokladam zeku wikonaniu abi bil doskonalem mistrzem w tey naucze niedoscz iest naukę tę w sobie miecz trzeba y potemu naturi y do tes innich corporis y natura iako sie iuss otem wissey muwilo Bo Non ex omni ligno fit Mercurius

Niekozde skosde° drzewa biwa potorzisko

Trzeba naturi potemu trzeba y nauky ktore gdi dwie rzeczi spol sie zeydą ars et natura perfectum artificem reddunt alie yze tu tilko terass o samey tey naucze rzecz mami tedi oney rozdzial ku porządku y pamietaniu tich wsithkich xiąg powiemi a iakobi na maluczkey tablicy fiserunk wsithkey tey rzeczi pokazemi

Mistrz doskonały ma trzi stuki pokazacz

Wtich oboyśu sposobich riczirskey nauki Hetman prawi ma bidz dobrze wiczwiczoni Abi
ysam gdi tego bila potrzeba umial tego uzicz Toth nieprzyaczielia yeslibi go chcial
podeyścz umial sie uwiarowacz Ta tu starich kusow stratagemat malo spominam wyęwsi
te czo prawie osobliwe atiśz nieyaki Autor Frontinus osobliwie ye zebral Alie gdibi ktori pan
chczial yakiego miestrosne° pisarza przimmie pochowacz Tabim mu poradzil y dodal Materyey
zebi w krothkim czasie y ta czescz Stratagematica nauki Riczirskey mogla bidz w iezíku
nasim polskim czitana abi sie mlodzi liudzie sczitania yeli sye czwiczicz w takich kunsztiech
Gdisz Czesarz Augusst zawzdi barzey sie kochal gdi przesz yakie Stratagema przesz rozlia:
nie krwie nieprzyacziela zwoyowal anizeli mocza a Gwalltem Bo zwoyowacz nieprzya:
cziela z mocza nie samego Hethmana yest Chwala alie comonikuie wtem y z niemi spol
zolnirzmi alie fortilem kogo Hetman zwoyuye Tedi to zwikli liudzie samemu Heth:
manowi ku Chwalie spodziwieniem tribuowacz kutemusz nalieżi widzimi sie Spartanum
on Statut yiszomi Hethmana ktori mocza zwiczizil yeno yedna Coruna zwikli
darowacz Alie fortilemi zwiecziezone° dwiema Coronami obdarzily Przieczina
tego barozumim kogo zwoyowacz magis homini conuenit Alie Gwaltem y mocza
belluarum Ta tu starich fortelow yakom yusz rzekl nie tak wielie spominam
yako nowich Gdisz naszwich zolnirzow na wielsi przodek nath one stare ktore
nie tak sie yusz nam moga przigodzicz dlia winaliezenia dzial Satanske° naczinia

Czwarta rzecz ktorey w Hethmanie potrzebuya abi byl fortunni·

Cznota Autoritas y umieyetnoscz nauki Riczirskey sa rzeczi barzo potrzebne
alie yednak y te rzeczi owoczu zadne° nieprzinossa nam yesli ktemu niebendzie
fortuni ktorey fortuni yeslize chcze Hetman dostacz potrzeba abi usiebie czę:
sto uwazal precz adlia cze° na swieczie Monarchie zbudzal Pan Bog ktorich bilo
czteri, Babilionska, Perska, Graeczka, a Rzimska Aboy dlia cze° slawne zwiczię:
stwa krolom dawal Pan Bog y dotich miast daye Szczescie nie dlia te° abi hardi
umisl swoy przewodzili lakomstwa swe° przepascze napelnayącz Alie abi oni sita
panstwu dostawsi na swieczie liepsi rzad wiedoscy ych mayacz misz zastali uczinili
A religia sercza prawa podcziwe szode miedzi krolmi ktorzi sie radzi oliadaczo
radza Item abi podathkow, mita, czel umnyeysil spoddanich uczinili a utisziwsi
pokoy na swieczie seculum suu florens beatumque uczinili Jako Czesarz Augustus
ktori ono uictoriami swemi taki pokoy bil uczinil na swieczie ze on kosciol Janusow
Carolus magnus zawarl Czo sie znaczi czo sie znaczilo czale a doskonale usmierzenie wsithkich
niepokoyow alie malo takich krolow pote wieki na swiecze Amam rzecz począ
wsi oth karla wielgego ktori ono w parizu y indzey uczinnosi y dostawsi sita
Causa felicitatis et Monarchiarum zwiecziestw wielie Fundaceyey Colegia y ynnich pia opera nadzialal poczawsi
rzeke odniego zaliedwie potim ktore° znaydzemi ktoribi kiedi tem umislem
wależil A tesz w Chrzesczianstwie niez dobre° mieslisemi yeno ustawiczne clades

porasky y a ciuilia bella sami miedzi sobą, kroliowie Chrzescziyansczi y nicz się dobrego
miedzieye Chczely tedi kozdi Hetman abi bil fortunni ten czel swey woyni naprzod mamiąc
przeth sobą Chwałę Bozą Druga abi mial Sprawiedliwą causę woyni Trzeczia abi się tim cziesil ze
walczi za kaplami Swięte dziathki pamienki ucciuie za starcze nabozne, rodzicze pobozne y dlia
zachowania Politicey Reipub: kosczioloꝝ skol Takiem pewna rzecz ze Bog bendzie fortunil, ktemu
tem się ma cziesicz y zolnirze temma upominacz ze walczi przecziw Turbatorowi pokoyu pospolite
ktori naprzoth począł abo dal przyczinę oney woyni y dotichmiast bendącz wtem sukam niechczial
się ku dobremu przichilacz folguyącz swey pisse y uporowy nie yako krol alie yako Tiran a nieprzi:
yacziel liudzkie rodzayu glowni To o Turku kozdi smielie rzecz y yemu to przitczitacz moze
ktori nath obiczay innich Monarchy nierzkacz abi policye y te przerzeczone rzeczi mial napra:
wiacz, alie owsem one psuie, niszczy, tak Bozą Chwałę yako y nauki collegia muri, budowania ko:
scionne nadania onich starich panow ktorzi oni fortunati reges ut redderent suu florens seculum
nabudowali kto yedze spolsky do Constantinopola abo indzey uyrzi tam one miasta. Sławne zaczne
one kosczioli, one zamky yako popsowane popustoszono Igdzie perwey oni Swięczi proroczi Apostolowie
kazalnieze mieli gloss swoy wznosily yako Hierusalem Constantinopolie Antiochia Alexandria tam
teraz nie stotesz tiran swemi plugawemi zonami cum suis barbarismis hominibus plugastwu swoich stoli:
cze uczinily Tak yze przezwisku a swemu titulowi dosicz Turek czini. Bo Turek wikłada się Vasta:
tor Iakosz ziemie zniebem prawie zmiesało to prze przeklętego Machometa pokolienie Tatarskie,
Alizemu Bog fortuni tego są pewne liubo nam taiemne przyczini Azwlascza grzechi cziężkie Chrze:
sczyan y ktemu rozliczne balwochwalstwa y ktemu swawolia strony wiari swięthey ze yusz przisło
dotego ze yako ono gorką Czo sara to wiara a czo rok to prorok Innich rzeczi nie wspominam
Bom nieotem zaczal Alie wraczayącz się ku perwszey mowie Hetman ktori sprobowal nieraz swey
fortuni a modeste yey niepodnosse czy się smielie wpichę takie obierali Widziemi ze yedni biwaią
madrzi a kozdą rzecz dowczipną czinią a przetsię sie yem niepoświe porze, Drudzi lieda yako za
orzą a pan Bog yem zewsząd daye. Ato Pan miloscziwi czini dlia te abi wtim bil znan nieznase
dowczipu Ieodnie y przesz niego yda yako zrękawa Wsithkie rzeczi aize odniego omne donum
perfectum desursum est a Patre luminum Ato Pan Boz yescze zmlodu yakobi zprziwidzenia daie
Znayduyem o Auguscie Czesarzu, ze yescze zmlodu przi krotofilach bącz pilę grali, bącz sermo:
wali bądz tez kochuki wobiczay isrij C Bo ten bil zwiczay ustarich liudzi krotofilicz yako
y wskolach ten obiczay yescze dotichmiast trwa na Swięti Gawel] I Zanthoniusem zacznem
tesz Rzimianinem tedi zawzdi Augustowy liepey się zdarzalo nisz Antoninowi czo gdi Widali
czesto przyaczielie ye, tedi go przestrzegali y upominaly strzesz się prawi od te mlodzienca bo
widzisz ze y wigrach aboculto Sydere ma czosz nadczię Takze potim gdi walki ssobą toczily
yako zwiczięscza triumphowal nad Antoniusem. Alie y za nase wieku kto chcze weyrzicz wspra:
wi Carolussa V A krolia Franczuskie Franczisska ktorzi ssobą dziwnie kotowali zawzdi y
kylia krocz ssobą woynę haniebną zniepoliczonoą skodą y hanbą wse Chrzesczyanstwa staczali
tedi Franczusz na konieczs nan nieśmial natrzecz gdi bily zwoyski poth Alpernactum y owsem
gleboko wkroliestwa swe spokoyne kąti wciągnął. nie dlia tego zebi sen silinie mial Bogo bil y
yezdzą y piechotą przesiągł Alie prawi Quia reformidabat genium Caroli nie durznal się snim potikacz
y Sinowie Francziskowi na oycza prawie zębami zgrzitali gniewayączi się y przimawiayączi doth-
kliwie nabisiadach ze prawi,, nimis genorosos consilio mayącz go yakobi wrękach oburzicz się nan
nieśmial, na tego ktori taką nędzą zdzierki nakonieczs ex rapto et oppressione subditorum cogitur uiue:
re takiemi haniebnimi mordentamy sławę Carollusowe szczeczi Besz pochibi krol barzey ostrozni
anizely męzni rosspominayącz swoye Tyczinskie Wiezenie po yedney stronie a triumphi częste
Carolussowe: po druge y stronie wolial ratam pacem sobie obracz quam speratam uictoriam

D Alie mowiącz

Alie niemiącz o przirodzoniem szczesciu uidam promitatem quandam inclinationi naturæ ze
yeden bi yeno zepsi wyechal ali wneth zayącz ptak wręczę mu wliezie a drugi bendzie yezdzil czali
dzien tedi przeczie straysztą dodomu prozno yedzie wlozinsi kilka rzep miasto przepiorki Trusnicze
takiesz yeden się yedno zamierzi aby wneth trafi wneth rani adrugi zawzdi dubia Czo to yest?
Rozmayęze Pan Bog liudzi na swieczie porządził. Awsakosz zaden niemoze rzecz abi wsithko pobral
a zaden się tesz niemoze poskarzicz abi nicz nienzial zebi tisz Bog przi niem czego dobrego
niezostawil.

Questio vulgaris Alie tu nieliada Questia się otwarza dobrili to statut on uidzi mi się. Abi Hetman
nagarlie bil karan, ktoribi zwiczięstwem zbitwi nienruczil się a sam zir zostal po porasczze,
Czego snacz Xiązę wielge Moskiewske nasliaduie esz gdibi się Hethmanowy nieposortunilo abi
porazon a Nuczil się zdrowo zwoymi yesliby na garlie mial bidz karan, Na czo odpowiedam
zeto yest poganski obiczay yakobi in compedibus mial bidz umch bog zebi mu mieli præscribere
leges Abi kiedi chczącz mial yem dawacz zwiczięstwa alie u Chrzesczyan nietak Bogdi Hetman
zadney pusillanimitatem niepokaze. Aktemu to czo cznothliwemu y uthcziwemu ricziRzowy naliezi
wedlie artem militarem uczini y uikona wsithko et faciet omnia facienda Niebacze abi karania
Moskowskiego zasluzil Alecz tak uczą ze Hetman dobri yest yako Doctor liekarski ktori yest y
Chorewmu niemoze pomocz niechay wzdi niezawadzi Gwaltownemi likarstwi Takze y Hetman ieslibi
widzial zebi się nieku wigraniu bitwa pochilila niema liudu utraczicz alie wedlie nauki liud uniesz
receptui canendo yako otem bendzie nauka nizey Bo Hetman dosniathczoni mabidz wten czasz
przi takey pamieczi yako owo dwa dobrzi gracze gdi sachi grayą anima temere zwiesz bitwi
azebi mial pirwey exploratam uictoriam Tosumowal sobie yako czo poczem yczo sczego urosczma
abi wsithkie przipathki y occurentia przeczim iem wczasz przezrzal y pogotowiu mial, Ayeslibi go
wiecz prognostica y znaki victoryey przisley nieomilili y yego practica tedi ma sera interposita
liud uwodzicz a wczasz, Bo wiecz sera bi wa sera, a wiedmim puncta godzini na woynie niepoczczigni
się skoda stawa rada Czo yest sera y czemu yą tak zowią powie się na mieiczu swoym Atosz gdibi
bi tego Hetman nieuczinil tedibi karania zasluzil tak drudzi rozumieyą

Alie yescze pitanie zostawa yesli Hanibal Carthaginensky Hetman woney ostatney z Rzimiani
woynie niezostal winien gdisz uczinil y nazamiar czinil wsithko Juxta disciplinam militarem
yako prawi Hetman nicz niepusczayącz Czego mu y Scipio sam chocz nieprzyacziel dal Swiadestwo
Yasne yako wsithko rzadnie wsithko opatrznie summa cum admiratione spectantium asz do osta
tnego punctu uczinil y wikonal aprzethsię straczil onę bitwę Atosz to pitanie roznegodzienlibi
przethsię karania dlia tey porasky. othpowiedz Hanibalowy y Cartaginskem ijusz orest sto
cum hoste irreconciliabili Azwlascza ze y sprzothku on reuidowal Ze slaba nadzeia bila wigraniu
aprzeto sam asam rokowal Scipionem niechczącz abi ad Iudicium Martis de causa przyslo Alie isz
mu się wtem niedal uczicz Scipio ani chczial zadnich pacta czinicz iusz musial Hanibal
poskakowacz rozmislayącz on Viersztata uiam inueniemt Aprzewlieczenia tesz bitwi zadne
okolicznosczi niedopuszczaly Bo chocz bi bil niezwiodl bitwi yednakowosz zginącz onemu liudowy
Xtak wolial Riczerskem sposobem fortuni kostowacz anizbi yę pokeyczieck yako kuri wymuyącz
skoyczą miano mordowacz Alecz wtakich przigodach stisiącza Hethmanow yeden ktoribi
Homerus Iliad v wtey mierze niechibył brodu fatis irascentibus Ayako Eneas u Homerusa morri Difficilis
aut est ira Dei bo niektorim widzi się za zelziwą chocz nierowno ustąpicz Howdzie koshu y naklad
zal ktori się uczinil na sluzebne Anato nieradzi się rozmislayą uchoway Boze klyski sukayącz dubia
uictoriam zebi y liudzi straczil kędi y on naklad wniwecz musi się obruczicz Alie yako ono mowią
Liepsza skodka nisz skoda bila Pompeius bil tak slawni umieyętni Hetman zetesz ex deuicta
Africa Asia Europa triumphowal czego yednak y Alexander wielsi dostąpicz niemogl a

przedsię

A przedsię przi oney bitwie Farsalskey acz wszithko regulariter wedlie Hetmanskiego uczinil obiczaiu alie yednak wonem Woiennem tumulcie nie ktorich rzeczi przepatrzil wczem go Julius iusz po przegraniu bitwi reprehendowal to yest ize swemu rieczerstwu niedopuszczil zebi byli zmiessza ku nieprzyacziolom posko: czili alie kazal yem stacz y ocze kawacz Condensatia uczinnisi w kupie Gdisz ocholnie zmiessza por: wanie abo rusenie niepomalu impellit et inflamat animos militum ze się męzney potikaya wczem go Czesarz strofowal Alie y rozumu Snadno dostaye komu fortuna przisspiewa à szczęsczia posluzi Zaberyi przyklad

Jeszcze Hetman yesli w sobie czuie dzielnoscz a dawal mu Bog zwicięstwa niema tego dzielnosczi swey ani swey fortunie sswemi samego siebie przipisowacz ilie yest priuatus alie to ma przipisowacz fortunie rzeczi pospolitey ktorey na ten czas sluzi spomniecz tu sie godzi na przyklad. Nyaki Hetman Zaberius ktori gdi niewas fortunie rzeczi pospolitey sluzil y zwicięstwa nieliada iakie otrzimawal trefilo sie pothem ze suis auspiciis walczącz bil porazon oth inego Hethmana nieiakiego Publiusa Czem gdi mu uragano przignal sie onemi sluznemi y prawdziwemi wierszami tak muwiącz Non possunt primi esse omnes omni in tempore summum ad gradum cum claritatis ueneris, consistes aegre et citius quam descendas decides Cecidi ego cadet qui sequitur me Laus est publica

Oyinnych Vrzedziech ktore s Hethmanem abo Miasto Hethmana biwali Cap:

Dlia lepszego obiasnienia y wirozumienia czo w sobie miesie urząd Hethmanski spomniecz nieradzi czo teze u czudzich narodow za sposobi swemi tego urzendu biwali. U Rzimian Hetmana zwano Consul a Consulendo Gdisz s Hetmanem bidz wieczey na Radzie anizeli namoczi yesonaliezi u Carthaginenczikow tesz ktorzi tesz waleczni bili y tę slawę yako y Rzimianie mieli ych Hetmani zwano Suffetes yakobi starsi Sę: dzia Bo po zidowsku Sephtey wikladasie Sędziowie Jako ono Gedeon, Jephte, Jechu, Zidowskiemi sędziami bili a isz Carthaginensczi od Zidow s Sidonu wiszli to tesz wiadomo yest J dlia tego Poëta Didone one kroliową Carthaginenską zowie Sidonia Dido. Suffetes

Ten tedi Consul Rzimski pospoliczie pod swą moczą miewal dwa wielge Hufi ktore zwano legiones à Legio yedna sesnasczie Tisięczi pospoliczie w sobie zamikala liudu wibranego Boyą dlia tego zwano Legio a delectu quia lectissimi uiri in ea continebantur A takich dwa poczti miewal Consul to yest z z tisieczi przeczivi nieprzyacziełowi potęznemu yakobili krolowie Maczedonsczi Afrika Azyey y ynnem A to okromia socios nominis Latini to yest czo ym sąsiedmi bili albo holdownikami ktorzi podobroną ych będącz winni ym tisz biwali auxilia possilacz Tich zawzdi mneysza liczba biwala dlia pewnich respectow. To yest abi snacz miasto pomoczi, ozich samich kiedisię nie kusili Bo acz i wlasi za wlochi pomagali alie yednak na ych potentia się frasowali y zawzdi occasiey patrzali gdziebi ych yeno pozicz y umizicz mogli A tosz gdi się yaki mo: zni krol przecziw ym wirwal tedi yako się yusz rzeklo takiego yadnego Consula sta: kiem pocztem wiprawiali przecziwko niemu Alie gdi zarasz kilka panstw przecziwko niem się wirwalo tedi dwu Consulow dwie Woysczie to yest czteri legiones pod dwiema regiment poth dwoyakemi Chorągwami y dwiema obozi wiprawowali Czego tesz u nasz nyaki przy: klad na Starodubskey woynie pokazuie się Bo swemi Wielgey Polski zaczni Hetman Pan Andrzey z Gorki zolnirze wodl A stich ku kraiow wsithkich P Jan Starnowa zastępi sprawowal Alie yednak sprawa yedna byla, alie yeslibi nięcz nie tilko czudzi nieprzyaciel walni alie yeslibi więcz ku temu y domowy rozruch przimiesal się Co ona rzecz pospolita częste Catellini miewala) albo tesz zebi yakie nieposluszenstwo z licentia domich wkradlo, tedi Dictatora Di: ctatora obierali ktorego yeszcze więtsza mocz biwala nisz u nasz dzisia kroliewska Abowiem miewial Absolutum Dominum miewial yako kniasz Moskiewski Abo czarsz Tureczki tak isz czo on yeno uczinil to bilo ważiono tem yeno Dictatorum przidawano urząd nieiaki ktorich zwano Magistros equitũ, Czi esz niwali pod swoią moczą yezdę tedi ponie kath mieczo się opierali dictatorowã Alie yednak Dictatorom musiek deferowaci Dictator Magister equitũ

Aliegdibi

Tribunus

Alie gdibi yaki nieprzyaczyl potoczni a liekki namich się wirwal tedi ani Dictatora ani Consula
samu yacz wtem powagi swey alie Tribuna wipranowali to yest pomneyszego Hethmana z iedną legią
Abo z iaką niemalą cohortem wiprawowano Temu Tribunowy unaß napodobneysi yest Campiductor
to yest polni Hetman, Jakobi glowa a zwierzchnosc nad rieczirstwem czo tich czasow poliaczi ine

Polni Hetman

zowa Capitaneus polnego tedi Hetmana wedlie zwiczaiu ten urząd yest Nad Sluzebnimi zolnirzmi
roskazowanie miecz zwlascza Gdi Generala nimaß tam, Item Spiegi chowacz Item STRAZĄ pogra:
niczną dzierzecz naczo tesz y plath ma ktori urząd rotmistrzowi ktoremu staremu wedlie yego zdania
zwikl poruczacz y iurgieltowy onego mu doziezicz Wsakoß niektorzi czwierdzą zebi dopiero za Pana
Starnowa deseruyącz wtem yego Autoritati wiezą swą yest wpramion y postanowion wielgi Hetman
W Niemczech ku Hetmanowy Comisarza przidayą ktorego urząd yest abi bil przednią radą
Hetmanowy zwlascza okolo stanowienia codicy tak strom przimirza yako y pokoyu A ten zwi:
czay od starich Rzimian bily przyely Bo tesz Scipionowy czo z Antiochem walczil bil przidan
za Comisarza brath yego on czo bil Hannibala poragil. Niemały się pozithek tego więncz pokazuie
yako u Cerosole gdi bil on slawni Hetman Carolusow Pan de Gwasto porazoni Czesarz Pan Mądri
niezlozil go zetmanstwa czleka zacznego y doswiathczone° Alie miasto Comisarza azo z Hispa:
niey poslal mu Joannem Vegam czlowieka rzemmire° ogromnego y srogiego skoli Riczirskey ktori
wneth przyechawsi zakrzetnal się y wneth zebrawsi reliquias Woyska y mieczo nowich przilączinsi pod:
parl autoritatem Czesarską, y takze upathku Pana de Grasto dobiwsi pod Franciszkiem krolem
niektorich zamkow y gromiwsi nieprzyaczielia. Czo gdi uyrzal Ferdinant brath yego ze się fortu:
nylo Carolusowy ta sprawa przeß Hetmani y comisarze Vidzial comune infortunium Regü Euro:
pe przeczir Turkowy przetoß osobą swą na woynach wbytwie niebiwal chocz mial sto sercza a
Generosum animum yako mu to wielie ych swiadestwo dawaly Teno wtem yednak oth Carolu:
sa bil rozni ze kieda knechta ktori Wordunkoch biwal na ten urząd do ugier poslal Niepatrzal
on Autoritatem personi ani zacznoszy familiey yeno kogo mu Chwaliono tego tesz on Niwissal czu:
dzem oczom yezudzem ussam wtey mierze mierzącz Czo do Wielgich Panow yest pospolita przetoß

Descriptio aulae Ferdinandi Regis bonis Regibus cauenda

onim y o yego dworze tak napisaly Nos enim erat amicorum intimis obtrectare alienae vir:
tuti improbe Suspirari mentirique neminem in aula pati qui certa virtute ad regis gram
niteretur. Hisdem artibus nullaque pudore omnibus erarij fiscique opibus immaniter direptis
summae benignitatis et clementiae regem auitoque Ingenio bellicae laudis appetentem milita:
ri existimatione spoliarant Nunquam enim eorū adulatione circumuento hostilem aciem
videre licuerat Wsithczi krolowie mieli bi te slowa czesto czitacz

Zze tedi na urząd Hethmansky lieda kogo obieral z dobili to przedtem krolem Czili po:
chlebczy przikladem Pompeiusa ktori zolnirza nieb ywsi pierwey Consulem obrani bil oth
nich na Hetmanstwo Acz to dawna yest przeciara Boy u Rzimian wielge upori oto
wiedly plebseum Senatorio ordine Przeciodzyly to niekiedi ze y ex plebe biwaly
czy isce consules Agdi sie rasß y kika dobrze zdarzilo tedi więcz z niakem uragamiem
patermi suragaly muwiącz Quid placet plebeius consul!

O Pospolite ruse:
nie

To sie zlo tich Miast muwylo o obronie potoczney unaß y u ynnich narodow Alie ynna
yest zasie sprawa wtey Coronie gdi uchwalią na Seymie pospolite russenie y dalie:
ko inny sposob ktorego tu krothka opisanie polozemi

W statucziech y W chronikach otem znaydziesz serzey ze w ten czaß samo° krolia
chczączą miecz poliaczi za Hetmana gdi biwa ziemie rusenie gdi wyczy wyslie
Gdi seymyki yako przed Walnem seymem zlozi czo yesli yest chwalicz godno otem

Jesli sam krol ma Hetmanicz

na poczathku yest powiedziano. Taczy yest zecz to biwalo ze oni Chabrowie
Krziwoustowie nietilko wsiku biwaly alie tesz y sablia bo day niepohay duczku się
uwyaly Alie yako muwią ze za czassi wsithkie rzeczi odmienayą się. Tacz tego
niegamię alie ku rossathkowy mędrsich to przipuszczam Wone czassi gdi ad
tantam amplitudinem y magestatem ta corona niebila podniesiona Vielgacz yest
rzecz teraß bidz krolem polskiem bicz panem oth morza do Morza A Baltico mari

ad Euxinu ponti

ad Euxini pontum atakze prawie bicz panem totius plaga Septentrionalis tak ÿß ÿako Cze:
sarzowie ÿedni sie zowią Orientalis drugi Occidentalis takze naß moze slusnie sie zwacz Se:
ptentrionalis gdiÿß tu prawie bramę pulnoczną zasiadl do ktoreÿ prawie on sam kluczą nosi:
A w on czaß czoß bila polska, ÿeno okolo wisli ÿakobi dziß mimial Ruskie Woÿewostwa abo
woloskie. Atoß gdi niebilo komu roskazacz musialczÿ on sam pan ÿ zaplugiem ÿscz: Aczi
ÿ Teraß Turek sam ÿezdzi na woÿnę alie tiß niedawno przodka ÿego wozil w klatcze ze: Turek
lazneÿ po Azÿeÿ Tatarzin poÿmawsi go ÿ naszich panow zlaski sweÿ zatakaß occasią
pan Bog postrzegl gdi biliÿ na bukowinie Bo aczi ÿest prętka pomocz ku odzierzeniu zwi:
cziestwa gdi sam pan ÿest na woÿnie Alie ÿescze prętsza occasia ku sginieniu gdi czego Boze
zachowaÿ podwinęlabi sie noga Cum uerterit fortuna pagnam To czo sie Ludwikowi stalo
u Mukacza za takiemze prawem ktorego sie teß Vęgrowie usilnie domagali A teraß stra:
cziwsi ÿedne° pana o drugiego przi trudneÿsim zatem sposobem wolneÿ Electÿeÿ ktori
u naß ÿest teraß. Alie na on czaß ÿze przeß Succesią na panstwo wstępowali czo bli:
zeÿ przeto straczziwsi ÿedne° laczno bÿlo o drugie° The raczie na obie strowie stanowicz
Coronni raczezie V M to czo lepszego sie wam zda postanowicz mozeliÿ to stacz Abo na
moderacÿeÿ oneÿ przestacz ktora bila V Opoczki ze opatrziwsi zdrowie panskie niebo:
szczika Zigmunta niedaliecko od Woÿska sami ÿako innem na sobie nieprzÿiaczielia zasta:
nowili. Venecci panowie ktorzi z dawnich czasow za madre liudzi maÿą ÿakoss sie czi: Veneczkie Xiązęta
mierzkacz zebi soba Xiązę swe wicziągnęli na woÿnę alie ÿ z miasta mu niedozwalaÿą
do smierczi wÿezdzacz ÿeno raß do Roku ÿto ÿeno na kilkonaszcie strzelieniа z luka
przed miasto Alie o tem sirzeÿ nizeÿ sie ÿescze bendzie gadalo Gdi o Ruszeniu pospolitem
zmianka bendzie A takze ÿ o ÿnnich okolicznosciach woÿni Polskeÿ o popÿsie o prowa:
dzeniu o disciplinie o Choragwiach to wsitko na Mieszczoch swich spraw ÿ zwiczaiow
oÿczistich bendzie sie wspominalo
Vrzędniczi na woÿnie po kroliu pirwsi Woÿewodowie ÿ dlia tego Voievodami od woini
są nazwani Czi Woÿewostwo swe sikowacz porządek w niem czinicz disciplinę maÿą
w poruczeniu, Ten porządek woÿowania ÿ rozdziali Woÿewostw A tem Vstawa na
Miasta abi wozi bili winni wiprawowacz A tem Podwodi Krol Chabri w polscze na:
przoth uczinil. Castaliani czi liud swoÿ Castalanÿeÿ swego wideku aze do mieisza po: Castaliany
pisu abo tam gdzie Woÿewoda ÿest ÿch prouadza A ktorzibi sniemi w sprawie czi:
nacz niechczieli tedi skodi ktorebi czinili sowito maÿą nagradzacz to ÿest pewnich
Cziß niemocznich ÿesli uera infirmitate ewiduÿą Starostą abo teß zebi godni miasto
siebie liudzie wislali dogliądaÿą ato za swiadecztwem 4 osob A niem sie ruszi Casta:
lian ma 4 dni rozbiwsi swoÿ namioth oczekowacz na rÿzerstwo one° wideku
Starostowie czi naprod sie winni zawdi rusicz sie zasadziwsi miescza swe woÿskiemi Starosciowie
ÿ podstaroscziemi

Podkomorzego urząd powiatowe° na woÿnie ÿest niemali Bo ontich ktori ex leges
zicz chcząc na woÿnie poÿmuÿe ÿakobi u Niemczow Profus ÿ onich do rossathku Podkomorzi
Kroliewskiego dochowacz o tem sirzeÿ na swem mieszczu mowiącz o disciplinie
zolnirskeÿ opise sie

O Rothmistrzu

Hetman sam malo czo sprawi niebendzieli mial godnich rothmistrzow Przeto samo przezwisko ukazuÿe czo natem urzędzie nalezi Bo rothmistrz wikladasię ÿakobi starszÿ mistrz nadrotą A ÿeslÿ on mistrz tedi zolnierze uczniami A przetosz ÿeslize mistrz dobrze wisseÿ naduczniamÿ ÿest tedi ÿ rotmistrz nadzolnirzmi Abowiem niebirano nikogo natenurząd ÿeno tegoczo bil wpotrzebach ÿ sproboualnaukÿ ÿ fortuni sweÿ ÿ przisedl wsithkie iñe stopnie rzemiesla riezirskiego Win nich kraiach Hetman sobie Rothmistrze ÿedno kuswej mislÿ ÿ sposabia V nasz krol ÿ zrada na seÿmie obiera ÿ popisuÿe Rothmistrze Ato nietilko dliatego abitem godneÿse obralÿ alie abi wiedzielÿ ze sluzugami Rzeczipospoliteÿ Poniewasz Rzeczpospolita ÿch sobie obiera ÿ przÿmuie A przetosz abi nadzieÿę mielÿ pewneÿsą podwissenia na inne urzędi więtse ÿ pozyteczneÿse ÿeslize Rzeczipospoliteÿ mathcze sweÿ ÿako ÿeÿ Sinowie częscz ÿ wiarę zachowaÿą ktorą obieczalÿ abo przesz imię Boze prziseglÿ Bocz to są slowa srogie ktore asz wnętrznosczÿ dusz nich przenikaÿą ktoremi u Rzimian Ri: Juramentt Rotmistrzow srogÿ cirstwo azwlascza Rotmistrze przÿsięgalÿ obowięzuÿącz ZE PRAWI Cesarzowÿ Augustowÿ po Bogu tanquam præsenti corporali Deo uiuo etc nec mortem recuso pro Republica Romana etc A przitem naznak tego ÿ krew wsiebie toczili naczielce pewnem sposobem kolięczi skurę A przetosz za takową srogą disciplinę przesz męstwo ÿch Rzeczpospoli: Rzimska tak siroko bila zakwithnela.

Rotmistrz unasz ÿ Radą ÿest Hetmanską Bosnie mi zawzdi seim woÿennimiewa ÿ naprzoth się przeth votą swą potika bogdi znak dadzą a Hetman roskaze tedÿ stowarzismÿ swemÿ porozumiawsi się ÿ upomniawsi ÿch upewniaÿącz ÿch sobie onem Credenczuie

A przetosz tichbi wlasnie miano zwacz principes Jako u Rzimian zwano principes nieto czo dzisz zowią Xiązęta zesię czirwonim woskiem pieczętuią alie tich czo na czelie stoÿącz przed Husem się naprzod potikaią Azesmi tu wspomnieli Dignitarstwo to czo u Rzimian zwano principes tedi ÿ u drugich tu nakruthcze nieprzepomniemi Atho abitem sposobem urząd Rothmistrzowskÿ bil lepeÿ obiasniom

Tribunus Maior tego zlaskÿ sweÿ Czesarz zaprziuiliegem obieral

Tribunus Minor tego dawano nie z prerogatiui Czesarskeÿ alie za zaslugami ÿ dzielnosczią ÿego

Ordinarios Zwano tich ktorzi bilÿ Czesnikami trwalemi ktorich urząd do smierczi trwal

Centurio Primi Pilli ktori wmoczi sweÿ mial Chorągiew wielgą naktoreÿ bil orzel a wsweÿ mocÿ miewal 400 wpierszem Hufie

Pierwsi Moczennik 200 wdrugiem Hufie

Princeps pierwsi 160

Ferrarius Pierwszi 100

Centuriones Setniczi alie w Greczkim Phalange centurionowie mneÿ pocta miewalÿ A drugdi tisz więczeÿ a przedczie ÿch zwano Centurionem

Prefectus Legionis przethsię osobno biwal okrom Hetmana ktori bil ÿakobi Economum legionis Tego urząd bil karacz wistępnich alie mogą Tribunowę, zbroie, konie, barwę, spisę wswem opatrzeniu mięcz.

Inne urzędi nasuich mieszczach bendą opissane A tego Opisowania urzędow niedrzweÿ się pozitek pokaze aze gdzie o sikowaniu bendzie się gadalo Czo Antites, Substites, Tergidux ÿ inne tem podobne urzędi to przi Sÿkowaniu Falangis Woÿska Alexandra wielgego bendzie wipisano

O Dziesiątniku

Hethman Rothmistrza Rothmistrz dziesiątnika potrzebuie na Wibur Ayako miedzi piessimi Ro:
thmistrza Laczinniczi Centurionem zowią arotę yego Centurią tak miedzi yezdnimi rote Tur:
mę naziwaią a yedna Turma wsobie zamika zz yezdnich Atego ktori yest nad takiem poctem
starsem dziesiątnikiem abo decurionem zową Abowiem yako 100 drabow od yedne^o^ Setnika bÿ
walo rządząnich pod yedną Chorągwią takze zz yezdnich oth yedne^o^ Decuriona poth yedną
Chorągwią biwalo stanowionich Atenmabidz obran ktori bi bil wsÿlie duzi namocz osoba kra:
sna wisoka ktori bi wloczmią y poczyskiem kunstownie umial czÿsnącz y moczno ktori mieczem
sermowacz tarczą się ulozicz y zalozicz umie yethnie umial ktori bi w naucze sermierskey nie
wprozdnich skokoch alie abi dobrze umial broni kozdey uzicz zebi bil czwiczony Czuyne^o^
trzezwiego chibkiego ktori bi więczey czinicz anizeli yęzikiem muwicz wzwyczay umial
zebi umial poczet swoy wdisciplinie zachowacz abi ustawnie ych wczwiczeniu ręcznem
y poczyskiem, wloczmią, siekierką, bulawą, tasakiem, mieczem zadzierzal Abÿ ych pru:
zmiyączemy nigdi niezastal, alie abo z Rusznicze strzeliacz abo zluka strzaly ych wla:
mowal ktemu abi bilÿ xtaltownie ubranÿ ochędoznie tego doyzral Zbroya tesz wi:
polierowana y miecz niezardziewiali ostri Temze obiczayem Decurionowie nath ye:
zdą abÿ bilÿ udatne persony panczerz abo zbroya abi bila ochędozna liecz panczerz
yest nietich wiekow zbroya kiedi rusznicze nastali Bo więczey dlia Oszczepa a strzali
yest winaliezion Teno zdawne^o^ nalogu niktore naczÿe przedsię panczerzow nie:
chczą się pusczicz Trzeba tesz abi swoy kon ochędoznie umial wieszcz y czo bi spo:
dziwieniem wsithkich czo na to patrzą nan umial wieszcz Abi tak Chwalę stath mial tar:
czą, drzewem, Rusznicząą abi umial y doney konsti y przipathki wsithkie abi Wiedzial
Atak y zolnirze swoye pilno wtem zaprawowal y czwiczil czo^o^ potrzebuie woyna ye:
zna Abi potęznie y ochędoznie bÿlo Summa tego yest bron czlowiecza ma bicz
ostra y lsniącza się Abowiem yasnoscz niemalo strachu y ogromnoscz y przinosÿ Ani o
takiem zaden rozumiecz moze abi to bil Rięzirskÿ czlowiek ktore^o^ zbroya zardzie:
wiala y bron Abo strzemię puslisko Wędzidlo niewarowne atakze wodze Przeto star:
si zolnirze niewalÿ dwoye wodze yedna rzemienna a druga zeliaznego lanczucha
czobi yey liada yako uczięcz ktoniemogl Toczyest opisanie dziesiątnika wedlie
Sposobu starich ludzÿ ktore^o^ tesz zwano manipularis strony tith czo wiedem nanie:
czie bursowalÿ Czisz tesz winni bilÿ miecz proporcze ochędozne u drzewczow ktore
zwano flamullas niedlia stroyu telko yako niektorzi rozumieyą alie abi na bokoch
stoyącz zakrilÿ woysko atho dlia tego abi nayezniczi nieprzyaczielsczÿ niemogli
doyrzecz sprawi y xtaltu Sikowania woysze twoyem Czechowie miasto proporczow
lisie ogoni udrzewiecz niewaya y Flandrowie takiesz Ausarzÿ orlie piura Alie
znacz ze nierozumielÿ czo za pozitek bil u starich zolnirzow Proporczow Bo ogon lisÿ
abo y piuro orlie yeno do xtaltu sluzicz mogą alie zaslonÿ woysku uczinicz niemoze
Przetosz obiczay yest y dawneysi y pozitecznieysi ten ktore^o^ się poliaczi dzierza
noszczi gęste proporcze Bo przed niemi trudno doyrzecz gdzie sam pan glowa stoy
gdzie Chorągiew gdzie strzelba gdzie skarb y czil mierzączemu strzelczowi stracza
Bo na te rzeczi nay pilney nieprzyaczil wazi

Flammulas pro:
porczow pozitek

O zolnirzu

O zolnierzu prawem badz ieśznem badz o drabie

Porządek wtem pisaniu

Gadaÿącz o zolnierzu o obieraniu ÿego ÿ popisowaniu Naprzoth spomniemi czo sie wteÿ mierze dziewalo u Grekow czo u Rzimian ÿ u innich dawnich narodow walecznich dopiero do sposobow polskich przistąpiemÿ. Bo ten porządek wsędzie tu ÿ wÿnnich Artikulach będziemÿ chowacz Skie unasz wteÿ mierze obiczaÿe potrzebnią wielgeÿ poprawi Bo staroszczią one slawne ÿ dobre obiczaÿe przodkow nasich barzo zaczmione ÿ zardziewiale sa. Trzeba ÿe dobrze znowu polierowacz Doczego te trzi slowa trzeba dobrze pamiętacz. Naprzod czo zowią seminarium militum to ÿest rozmnozenie ÿ pomnozenie trwale Riczerskiego stanu. Druga delectus gdi się rozmnoza ÿako ÿch obieracz ÿ poznaczicz ÿ popiatnowacz sobie, zebi wlasnie mogli

Czo ÿest zarozno szcz miedzÿ trzima slowi Seminarium, delectus, & conscriptio

bidz zwami tirrones. Trzeczie ÿako bi tiezse dopiero mielÿ bidz popisowanÿ abo sregestrowani iusz na wissÿ stan to ÿest abÿ bilÿ zolnirzmÿ Bo ten artikul na tich trzech slowich nalezÿ

Vnasz terasz wpolscze barzo confunduÿą te trzi slowa a ÿak miarz ÿusz nieslichacz o pierwsich dwu ÿeno ÿescze tem slowem troche glasaÿą popiss Lacedemonowie ÿescze zdzieczinstwa nauczalÿ ÿako u pierssÿ karmÿącz dzieczÿ czo do boku maÿą bÿczu Egiptianow zadnemu ÿesz czo mu siedm liath minelo aze go staÿ ubiezal Alexander wielgi wedle zwiczaÿu Greczkiego mial pewne familie po mieszczach, insuliach prowinciach skath mu ÿako ex equo Troiano zawzdi dostawalo zolnierza Wsakosz abÿ ÿch ÿescze zamnozil barzeÿ nieuraczaÿącz lieda ÿako pliemiena swich Grekow tedi bil naobieral trzidzieszczÿ tisięczi Mlodziezi z narodow onich ktore bÿl zwoÿowal ÿ onich na xtalt

Czo ÿest Tikia Greczka Bachorowie u Zidow u Rusÿ moloÿczi a u Rzimian Tirrones

Macedonow swich ktorich zwano Tikiam Rusaczÿ ÿescze zowią moloÿczÿ wichowiwal spilnoszczią ÿ wiczal ktora to Tikia tak bila slawna choez mloda u swiatha zethesz ÿ Rzimiane potim Fierusaliem dobÿwaÿącz ~~ÿako~~ znaÿduÿemu Iosepha historica Chezielÿ miecz tisiącz pocztu steÿ mlodziezÿ Greczkeÿ xtaltem ÿ Ristunkiem Macedonskÿm Bo ÿako mlodzÿ czÿ szÿczaczi A Chwali pozadlÿwÿ tedi ziwota nieszanuÿączÿ zwiklÿ bilÿ ÿ wogien zapaleczÿwie skoczicz Czego wÿdziemi ÿ terasz Turek wielgą Chitroszczią w Alexandrze nasliaduÿe dziesięczinę sobie miestetesz zdziatek Chrzesczÿanskÿch a zwlascza ÿęzika Slowienskiego wibieraÿącz A tich sprawiwsi ÿem baruę ÿ wskolach swich wiuczÿwsi do Constantinopolia na kothczich przesz

Tureczkÿ popiss

swiath wioza A tich po stopniach ÿdączÿ wichowiwaÿą aze na stan Spachow Taneczarow Caussow etc

Spachowie

Spachi zowią Turczi tich ktorzÿ są porti Cisarskeÿ naozdobneÿse riczerstwo Boÿ naukami się bawią czÿtaniem ÿ Riczirskeÿ skoli naswiadomsi Czÿ ÿ Czesarzowÿ ÿ Zonam ÿego są naznaÿomsi ÿ owszem zatodu Czisarzskiego zoni ÿem dawaÿą komie slugÿ naozdobneÿse maÿą A tich ÿest tisiącz A kozdi smich trzech stirech slug na urząd chlop wchlopa chowaÿą agdi sam Czarz zmiasta gdzie wÿezdza tedi onÿ po praweÿ stronie cziągną

Sulaczi

Sulaczi Czÿ tegosz Wichowania czwiczenia ÿ godnoszczÿ takze ÿch tisiącz komi a po lieweÿ stronie zwiklÿ cziągnącz konie mewaÿą ubranie na xtalt Persow Ristunkiem domastinskiem pochwi cziąmiuchne ÿ subtelne u mich

Vlufagi Tych yest Tisiączkom ktorzi til czisarsky dzierzą yako Sulachy y Spachowie Vlufagy
skrzidlem poprawey y poliewey stronie cziągną y stich skrzidel a Hufu natilnego uczini się
yakobi figura czo zowią Epicampius H o tim nizey wpiątech Xięgach Czy tedi Vlufagi po:
policzie z Janczarow bywaya ktorzi przeß męstwo ku yakey sławie przisly
Caripowie teß tich yest Tisiączkom na xtalt Malmaluchow ktorzi sczirkaß posly Caripowie
stroy swoy wiodą Dziwna rzecz yako otich męstwie na swieczie wielie dzierzą są lewy
armaturae Alie stasskami czo ye zowią Cimmiterami abo sabliami dziwy Boze broyą
Pocz yest dwor Czesarsky ta cztery tisiącze yezdi okromia yeh slug y ynnich stanow
Janczarowie tich 12000 biwa stich 4000 yezdi Regiment wsistek ktori zowią Janczarowie
porta yest zlozon Bo starego zakonu to przezwisko wzięly yako proroczi radny panowie
za Dauida Salomona prorokowaly y radzyly in porta illa takze y ony asute propter
Authoritatem zatrzimaly to slowo abo przezwisko takze zdziatek dziesiączinnich a sąpie:
chotny strzelczy przeniborny w kiwiorach chodzą ktore yakoß misternie podklyaya ze
y zeliazem trudnego przecziącz Pamiętam przed Trzidziesczią liath ze y tu poliaczy
yely się bily takze podklyacz czapek A pospolyczie zmich kozdi z mlodu yakiego się
rzemiesla uczy Cittara abo sablia Gienzal, Siekierka to yego bron a drudzy tize za:
sczepi y ssoblywie umieyą sinny Hetmana ych zowią AGA stych 200 czo naumię Aga
yethnieysich zluku strzelczow obieraly ktorich zowią Sulakamy Czy tuß okolo Czesarza Sulaczi
yidą ktorich to Janczarow wlasnie ten porządek yest czo y Macedonow byl ktorich
Sprawą y moczą Alexander Wielgi Swiata częscz więthsą bil podsiadl
Belorbekowie są yakobi principes principum czy yescze nad Sędziakamy są Berolbes
starsemy A sędziaczy są prouinciarum prefecti yakobi unaß Castaliany abo Woyewo: Sędziak
dowie Moselianowie są yakobi unaß Manowie abo Boyarowie Badząmu stukę roley Moselianowie
yasaczuyą yako stego wielie winien yeznech chowacz spewną bronią
Aconiziowie Są yako czy czo zowią unaß na swą skodę yezdzaya Fortunae milites Aczonnidssiwie yakobi fatalies wikladaią się zaskodni
Czy pospolyczie naprzod przed woyskiem yezdzaya A są przirodzenia ludzie lupiezny
nieznothliwy ogniem mieczem wsithko zrownaya a biwa ych o 30000 miedzy niny by:
waya Tatarowie Portelauczy Wolossy Czy ono ku Linczowy będącz u Wiedna zasti
y okrucziensiwo y morth wielki mieszczanom bily uczinily
Asapi Są teze piessi ktorich miasta prowinczye Sczesarzem zwikly Wiprawowacz Asapi
tich urządkom ie ktoc czassu boyowania
Bassowie Czy są yakobi radny panowie ktorich snacz starey biwalo alie ych teraß Bassowie
więczey przibilo Sam Mustaphbassa nad yezdą Halibassa nad Morzem yakobi Westrowie
admirabilem Portan Bassa czo porti apatruie Te są przedneysi urzędniczi u Turka kto: Hallibassa
richem spomnial aby kozdi obaczicz mogl naczem sto y mocz Tureczka y czoza porzą: portanbassa
dek miedzi nimiß ktamu abi się obaczilo na yak wielkie urzędy Chrzesczyanskie dzięgi Mustaphbassa
biwaya podwissone alie zachoway panie Boze takey godnosczy przeß ktora Chwala
Boza y wsithkie podcziwe urzędi wiwruczone y wniwecz obruczona biwaya otim Se:
minarium Riczirskie stanu gadayącz azesmy do tego przisly zesmy y Tureczki dwor
yakobi na popiel wiwiescz musie ly wsakoß nie bessi wielkiego pozithku czitelnikowego
alie zaß wruczie mi się skąteśmy poczęly de Seminario Status militaris gadacz gdiß
oto Chrzesczyanskie plemię stalo się poganinowi Seminarium zaraźliwego yego Riczer:
stwa ktore tak są Chrzesczyanstwu nieprzyaczelmi ze deuotis animis luunt in perniciem

Christianorum

Christianorum a tego maią miasto zapłati honores diuitias et libertates Wszakże żaden riczerskiego stanu nie:
ma takiego absolutum dominum iako tu u nasz ani hereditates ieno do łaski Carskiey Wszem naslu:
Turek Platona y Alie Xandra wielkiego rząd przeiął — duią Platonowey nauki ktori tak swą rzeczpospolitą opisal że strożowy rzeczipospolitey to iest
Rieziczowy nie trzeba się temy rzeczamy bawięcz ieno swey professyey patrzicz Od prawinsi Semina:
Seminariū militū iuxta Romanos — rium Grekow do Rzimianow iaki w tey mierze mieli teże sposob przistąpiemi ktorzy abi stan Riczir:
ski barzey rozmnożily tedi gdi widzieli kogo ex plebe abo też y zimnego narodu godnego człeka
tedi go przymowali w liczbę sliachcziczow swoich a ten sposob przymowania omignali donare ali:
quem ciuitate a sliachcziczą ciuem Romanum ten choczbi bil y zamorzem miał tę prerogatiuę że
go nikth nie mogł sądzicz ieno tribunal Rzimski zawzdi mu bila wolna appelatia Czego y w pawle
Apostole przikład mamy kozdi tedi widząc że iednota iedną drogą miał urościcz y być w imionu
tedi się do tego kozdi kto iedno miał Generosum animum garnął y tironem został y ktemu się w skolie
Riczerskey ktorą zwano Marcium campum czwiczil Agdi iuż ku stanowy przisedł tedi na wissi
stopien iako w idzyemi w skolach Bakaliarze biwali promowowani y imiona ich w Regestr ktori zwa:
no Matriculam a u nasz Metrica biwali wpissowane y na to im pewni zołth y priuilegium dawa:
li Alie nie kazda osobę chocz się mienil sliachcziczem przyimano za zolnirza Alie patrzali w tem dotes
corporis et animi patrzali gentem regionem Skąd rodem bili bo nazbith meridionales nie lubili wi:
działo się iem że ex medio climate iako sobie włoska naciia za taką poczitali Patrzali iesli Fran:
czuz iesli Hispan bo o Franczuziech rozumieli że bili mdłego czała fluido corpore iako Li:
uius wspomina o pulnocznich zasię ktorzi in Sexto climate urodzili się tedi za tępich ich wro:
Delectus Romana signa — zumie ich mieli. Patrzali y iakey kto bil płci białe nazbith plecz za niewieścią mieli Rumiane
radzi widzieli y tego czo suchy y nie nazbith bliadi abo z biała bliadi czo zwano argenteum palli:
rem Item iesli słosu bil brzmiącze ardentis ingenii nowin iesli rad słucha y o nich się pita taki
uigorem animi barzo za znak męzne riczerza sobie poczitali na koniecz y astrologią sobie na pomoc
w tey mierze brali Bo ktorzi in ariete się rodzą propicio marte in sua domo o tem nadzieię mieli Stich
Arietinos poczitali kto oczu maliczkich czarnich głowi krispowatey się miassey plieczu siro kich
adunco naso czała sloiowatego y twardego Te przerzeczone znaki Tirona zaliczali a kto:
mu iesliczo in effectu pokazał tedi go wpissowali w metrike y iuramentu formę iemu podawa:
Conscriptio et formula iuramenti Romani — li y ktorego Iuramentu articuli te bili

1 Edictowi Hethmanskiemu bidz posłusznem przisięgam
2 Nie wistawiacz s swey profesyey zolnirskey
3 Męznie się pothikacz

4 Charazmie wielgcij y maleij bronicz

5 Niestrachacz sie smierci umrzecz dlia Rzeczipospolitcij

6 Wbitwie pliaczu nikaki nieusteporacz

7 Tesz wziągnieniu stopa niewikraczacz zordunku

8 Spraczouane uuahane wboiju ratowacz schęczią

9 Zranionemu obronę dacz wedlie namięthsciij mozno sczi swecij

10 Dnia naznaczone popisowi sie stawicz na swem mieiscu

11 Pozwani przed Hetmanem sie sprauowacz et subiacere disciplinae

12 Secreta consilia niezwierzacz sie ani Nidawacz nikomu

The dwanasczie artikulow poprzisiegaiącego za zoldaka Rzimskiego mieli Exempla, Exempte que? z od tego zadna iuramentu niebiwala wijąwsi bito skodliwie abo smiertelne stękal Abo iesli obieczaną drogę abo sacrificium anniversarium na ten czass mial A ten Iurament czinili przesz Pouissa Martem et Sceptrum Imperatoris

Vrzessi zasie Niemieczkeij za Carolusa ktori iakobi za swego wieku znowu wskrzissil rieczerskie czwiczenie ten naslia dowal więczeij wteij mierze Rzimskiego Sposobu iako zasz Turek Maczedonskiego abo Greczkiego Alie przi popisie iednak mial swoie sztuke Porządek niemieczich w Rzesijrteij mierze

Ze zbiraiączsię na woinę niewielie otem spiewal y owsem tego taiil mierzkacz przed nieprziączieliem alie przed zolnirzmi swemi y nawet hrotmistrze y stich niewsithczi wiedzieli do kąth sie zbieral y ktorich mial do teij potrzebi wezwacz tedi o sobie sami niewiedzieli ieno kozdemu zosobna czasz y miesczе y sposob wipraw y opowie: dziano to iusz kiedi on dzin przisedl ali weirzalesz ten steij strom ten zoweij spropor: czami straba mi o iedneij godzinie wsithczi zagorzą sie walią sczią ga ieczisie Tosz dobiero Heralta abo fecialem strębaczem do nieprziaczielia wiprawil abi na swoi kon wsiadl abo sie usprawiedliwil Tem Sposobem Francziska krolia trzeczią rągą podsedl ze sie Francissek y we zbozе bil nieprzigotowal y winna spizę bo go bil na przednowiu przidibal A Carolus wczasz sie przizimiwsi iak plucze tak plucze ie o ziemię Tak mą: drze a skriczie on te rzeczi sprawowal Ze iesli kiedi woinę przed czasem oznaimil tedi gloss zesię gotuie win ą stronę na Turki abo na Mauri a wtem w drugą stronę uderzil abo na Francuzi albo na Wlochi Tecz sie obiczaie czudzoziemskie strom popissu zol: nierzow abi stich namow unasz iesli bi bila potrzeba poprawiono bilo czego trzeba Alie zwiczaie stare przodkow nasich gdi sczudzoziemskiemi porownivani tedi wniekto: rich rzeczach iem bendziem rowni a wniktorich iek y wiwissacz bendziemi Mowią y dokladaiącz tego gdi starich poliakow zwiczaie bilibi ad usum prziwiedzone y wsusą rzeze poprawione Czo iesz bi bila prawda pokaze sie laczno a to y na wstępku rzeczi Bo seminarium Riczerskie to iest stan sliacheczki iako iest woiczizne nase y opatrzon pomnozon y wiwisson to sama rzecz muwi ze tesz wteij mierze niewim bi ktora naczia znami zrownala A to wsithko omi czinili chczącz wtich wolnosczi ach nad ktore skarbu niemami więthsego stan ten Riczirski tem barzeij roskochacz ro: splodzicz y rozmnozicz ktori zowiem sliachta snacz zniemieczkie o iezika bo imona, Y Poliakow Seminarium stanu Riczerskiego Slachcicz skąth rzeczon

zolnirskÿe Jako ÿest Hetman Rothmistrz odnichÿest wzięte ÿako ÿ to przezwisko
sliachta a sliagen to ÿest od bieÿa aß do bitwi naliezą skąth zasię sliachetne toÿest
podczÿwe zowiemi abo geslÿchte toÿest pokoliemie ÿze domi sliacheczkie przeß poko:
liemia ÿdą Vnaß acczi sączi ktorzi przeczin temu stanowÿ muwią powiedaiącz zebi
ten rozdzial wludu niemial toÿecz plebeius aczo nobilis I pokazuÿączto wiwodzą ze
się nierodzi kowal skowalia krawiecz skrawcza alie musÿ się znaprawi kozdi rze:
Questio de statu nobilium miesla uczicz Ateß prawi naÿdzie chlopa tak Bÿtnego ÿako ÿ sliacheczicza naczo od:
powiecz ÿest laczna Bo ÿze się kozdi musÿ rzemiesla uczicz toÿest prawda alie w zdi
inclinatiæ Sÿnow rzemiesnikzich widziemÿ ze pospolÿczie do tego rzemiesla ktorego się
oczięcz dziervzal richleÿ kozdego cziągną ÿ snadneÿ się kowalskiemu sinowÿ chcze kowal:
stwa uczicz gdi po smierczi oÿczowskeÿ, miechi, mloti, towarzisse wiadomoscz postępkow we
zmie anizeli ÿonemu czobi się na to znowu mial zbieracz a iß się trefi zebi ßÿ plebeius
biwa bÿtni do tego nieprzeszkadza nicz Bo tu nieo to sie mowÿ czo się przitrafia Sprzigo:
di alie oto czego natura ÿ zwiczaÿ niesie Bo w sliacheczkich dzieczach czescześÿ wi:
dziemÿ zeÿ Spiritus militares ÿ liniamenta membrorum znaÿduÿą się ku rÿcziorskiem
rzeczom sposobneÿse ÿ biwaÿą gloriæ victoriæ auidiores ÿ na Slawe czescz ÿ wiarę o:
gliądaÿą się ÿakobi ßprzirodzenia I widziemi w tich naczÿach w ktorich stan Rÿcer:
skÿ to Seminarium nieÿest zalozone tam teze ÿ rÿczirstwa rzecz slabeÿ ÿdzie poki za
Sliachta niemie:czka starich Niemczow stan sliacheczkÿ krzepko u nich stal puti ÿ slawa o Męstwię tego
zacznego narodu u nich trwala Alie ÿako plebeÿ ÿelÿ sliachtą tepiecz a rzemiesnikami
ÿelÿ walczicz tedi tize widziemÿ ÿako ÿm wielÿe odo nich Cimbrow Wlaliecznich ÿ
Teutonow ubilo Aÿze pismem Swietÿm alleguÿą tedi ÿednak u Ezaissa iawnie ÿ wia:
nowÿczie w piąteÿ Capitulie wspomina rozdzial miedzi plebem a miedzÿ inclitos terræ
abo nobiles ÿako tego slowa stara versia Cap V vsu 13 uziwa Aliecz to dawna ÿest a ÿa:
kobi przirodzone odium ÿ Simultas o ktoreÿ czięczo de arte militari pisalÿ spominaÿą
Ze prawi Naturale est quoddam modo odium semper inter pedites et equites Nu
alie otim doscz na ten czaß Imbellem non generat accipiter columbam Nam fortes
ex fortibus ÿako Poëta muwÿ generantur Vnaß tedi w polscze znacz ze ÿest Semina:
rium Equestris ordinis Bo gdi bi ruszenie pospolÿte bÿlo tedi summuÿą woÿsko nasse na
Seminariű piechotnich drabow niemaią polsczi czemu? dwakrocz sto tisięczi alie ÿze seminariű pedestris militiæ u naß niemaß tedi widzie:
mÿ zebi się nam na 40000 abo na 80000 drabow przislo zbieracz ÿako w Niem:
czich wewlossech pospolita toÿest tedi ÿ tak wielie ÿ tak czwiczonicz trudno bismi
się mielÿ zebracz namie Bo u naß Sliacheczięzowÿ zelziwoscz widzÿ się piechota abo
drabska sluzicz Atak bi podobno nie zlie gdi bÿ w mieszczięch ÿ przi mieszczięch bilÿ
nadane Panstwa pewneÿ przÿwilege wolnosczÿ wiethsę miastom ÿakoss teß otem ÿest
zmienka w statuczie zebi skozde° starostwa pewni poczet stich ktorzi się martiales
barzeÿ zdadzą bÿcz wiprawiano pieszich w takeÿ barwie ÿako herbonego powiatu ÿ polie
Origo czemu przi herbich polia Biale polie czarne opisuÿą herbową niesie ze to ÿest origo czemu przÿ herbiech spomina w iakiem poliu Jakoß ÿ
u Węgrow przÿ panie nassem ÿedni blekitnÿ drudzÿ czerwonÿ cakliowie tak ÿako u
barw Ceremissaw Niestru Nÿzowÿ ÿ u Tikoczina nie bosczik osoblivich krol strzeli:
czow bil fundowal pewna rzecz ze w krothkiem czasie moglÿ miecz stich ludzÿ knechti
Sprawne do ordunku Hiszpanskieÿ wloskie Tanki przewazne haÿduki Węgerskie poskoczi

Bombardariam ÿ luczne sulakÿ tak zebi nam stalo za Falangom Alexandra Wielkiego abo za legi:
ą Rzimską Iteraß yusz ÿako yest choczonich starania ÿ nakladu nieuczimiono gdibi Niepro wie
kozaczi Kÿzowÿ Circassi Ruskie Podgorskie drabÿ z gor ludzÿ wespolek przebrawsi zebrano a
przodku legionarem o ktorem wpiątech Ksiegach usłisem nauczono ksczieby na takie męze bilo
naczo patrzacz zebi nam do Vęgier po haÿdukÿ nietrzeba bilo slacz. Aize tu okolo Liublÿna War:
sowÿ takÿch niewÿdziemi nietrzeba się zatem glębokem pokoyiem dziwowacz wsedzie to yest gdzie
yeno pokoÿ Bosię czÿ barzeÿ swiczą yakobi ugorza oracz volią Sprawicz gnoÿ niwÿscz a nizelÿ
declina ad Scutum Declina ad hastam porzathku zolnierzow pieshotnich Alie yze opinia da:
wnata yest wpoliakach ze piechotą gardzą a na yeznem zolnierzu wsisthke swoyę chlubę
zasadzaya. Jotem yesÿ tomnimanie pospolÿte nationis mami chwalicz ksest rzecz barzo pÿlna
zadacz ÿ temu się przipatrzicz. Bo widziemi się ze wtem niemalo ÿch bladzÿ barzo skodlÿwie Bo
Rzimska monarchia aprzetnią yesze Greczka niczem barzeÿ niewskorala ÿ moczi swoyeÿ niewo:
lirzila yeno piechotnem zolnirzem Iteraß wniemczich wwlosech wHispanÿeÿ na więczeÿ się
wpiechotę funduyą Nietak daliecze strom niedostathku Czczÿ lego się zawadza) komi
owsa ÿ nakladu wczem yem nasi pospolÿcze urągayą yako dogadzayącz wtem przodkom swim
onem Czesarzom ÿ Walieczniekom dawnem ktorzi ten sposob zolnierstwa piechotnego dzÿwnie
zaliczalÿ Franczussowie yeno cite ß yako ÿ Poliaczi immixi maiori instituto maiorum wczeÿ
sÿę wiezdzie kochayą Wakoss Francissek woyuyącz s Carolusem W dlugi czass obaczil toÿ mno:
go przikladow doswiadsil ze mu wielie wtem szadzalo ÿ porazon biwal ze niemial tak piechoti
czwyczoneÿ yako Carolussowÿ Feldmanÿ przetoss experientia edoctus osm legiones zwsistkie°
panstwa swego zebral ÿ wisukal kostem wielgem ÿ kazal ÿch zaprawiacz ÿ czwiczicz na ksztalt
Rzimskich wsistkich sposobow ÿ ordunkow ato prawi dliatego abi ustawicznie upostronnich na:
rodow piechoti lanczknechtow niezebral Bo przedthim wteÿ mierze yeno Swanczaramÿ się bro:
nÿl Alexander ten piechotnich gdimiewal 40000 tedi yezdi yeno 4000 Rzimianie yeszcze mneÿ
kiedi dwie legiones wiprawowalÿ to yest czasÿ 30000 tedi yezdi yeno 2000 Boom yezdi
uziwalÿ yeno tem sposobem yako ÿ slomow stawzi walieczniczi to yest abi zbokow się imÿ zasta:
wialÿ na skrzidloch a ÿzbi turbowalÿ ordines hostium Aczemu onÿ konnich niebarzo liubÿlÿ
przÿczimi tego dawalÿ te Jakoß teß otem nizeÿ muwiącz oschotie yesneÿ powtorzemi Pirwsa bo pra:
wÿ dlia Vielgich ran yako teraß strzelbą narabiayą tedi konie radi się ÿ musą turbowacz Atak
yednÿ drugich zwiklÿ thloczicz ze pierwse voti posliednieÿ sie pothlaczayą Jako się u orsseÿ Moskwÿ
stala azwlascza gdi niezwiczone konie ktore nieprziwÿkli ranom yakoß wielgiech rusiech kedi
30000 100000 komi niemoze tam bidz kon wkiąn podobno drugÿ ulapiwsi zrzebcza stada musÿ
nan wsiescz Druga ze tak teraß sikuyę wpiechote mÿstermie ze ÿ yznÿ niemogą ÿch przelo:
micz yako yest Sÿkowanie ad formam erinaciei to yest doswiadczona rzecz yako nizeÿ otem
Trzeczia ze piesego laczneÿ wiziwÿcz aczi wiadomÿ ludzie pokazuią ze u Turka yeznÿ la:
czneÿ się skoniem wiziwÿ niß Niemieczkÿ Lanczknecht swoyemi wczassÿ Czwarta laczneÿ
przeß niebiespieczne miescza przeprowadzicz laczneÿ się wsendzie zmiesczÿ kędi się polo:
zÿ tam wsistek Piąta ze przikladi Grekow Rzimian ÿ ÿnnich naczÿ musą naß ruszicz wteÿ mie:
rze Bo ÿ Turek czo pirweÿ yezdą wsisthko narabial Jako ÿ dzisia yego Rodzina Tatarowÿe

Origo herbowne° polia

Racie cziemu yezmich sila niewoÿscze nie: yest dobrze

E

to teraß

to teraß barzo się rath wpiechotę na xtalt naſich ÿ Alexandra ktorego Skandeberkÿem zowie
ſundwie Boÿtich czo zlukÿ ÿ tich czo zruſnicząmÿ Ianczari mawkupie chocie ÿe czwiczi Iprzi:
kladi ſą tego ~~ſa tego~~ wielie krocz ÿemu ÿzdę porazono a ſami piechotni zwiczięſtwo na ſobie
zadzierzÿwalÿ Jako gdi Baiazeth zmatmaliuchÿ bÿtwę mial przed naſem wiekiem węgi:
pczie Abo ÿ kiedi u warni Wadÿ ſlawa porazono ÿawnie historię ſwiathczą zenaſÿ ÿeznÿ ÿę:
zdę ÿch porazilÿ ÿ vozgiomilÿ Alie gdi na piechotę przÿſlÿ tam dopiuro miti naſſÿ puſczÿlÿ
Takze u Orſeÿ Moſkwe niczem oſtawie niedorazÿlÿ ÿeno piechotnem liudem Bogdi ſię
ſpraczowalÿ ÿeznÿ czalÿ ſię dzin ugamiaÿącz Wten czaſſ Swierczowſkÿ kilkaroth pieſſich
namich przipuſczÿl ktorzi ÿch polomÿlÿ Alie ÿze otem ſerzeÿ muſÿ ſie mowicz tedi teraſz
koniecz temu uczinie lieppſemu to Baczeniu Waſich miloſczÿ poruczaÿącz Bo maÿą beſ pochibÿ

Ratie contra czemu ÿezdą poliakom potrzebneÿſſa

vaczie tiß ſwe panowie Poliaczÿ ze dlia prętkkiego nieprzÿacziella muſą teß koni uziwacz
ÿako przeczim Tatarom ÿ wolochom Druga meÿſcze ſwego panſtwa, potemu maÿą polia rowneni
A tak wedlie onego Merſſa Peditimontes Equiticampus Nauibus æquor Poliaczi od Poliaſſa
nazwani Trzeczia ze przeczim temu incommodum abi ſię konie nieturbowalÿ wſiku maÿą ſwoi
ſpoſob Sikowania potemu, zeÿm niemoze to tak barzo ſkodzicz ÿako allegują liudzie onÿ kto:
rzi przi wielgech Luſiech ÿezmich niebiwalÿ ÿeno przi piechotnich A tak nie uiadomÿ dokoncza
tich rzeczi niemogą wtem dobrze nam dobreÿ radi dacz Te są ratie contra Alie czo za me:
dium teÿ przeczirwnoſczÿ vacÿ ma bidz otem nizeÿ ſię powie ſerzeÿ ÿ dokladneÿ De Semi:

DRUGA RZECZ ÿeſt delectus

nario ÿuß mami doſicz rzeczone Gdiß mami to dobrze opatrzona Alie delectus czo ÿeſt otem
malo unaß ſlichacz a mneÿ uÿdacz zeraß to przi popÿſcę odprawują Bo obeÿrzan ſi czo
za barwa czo za kon ÿeſlÿ ſtrzelczÿ ÿeſlÿ ſethuerzeſ to ÿeſt thluſti kon zniemieczkiego
ÿezika to po wſiſtkiem Alie na tem koniu ÿakÿ pacholek ÿeſlÿ bÿtni ÿeſlÿ biwali umie ÿetm
to ÿeſt ÿeſlÿ umi teÿ broni uzicz czo ma przi ſobie ÿ koniem wladacz ÿ przÿwieſcz tam gdzie chce
otem ſię malo pitaÿą unaß A takbi dobrze abi wteÿ mierze zdiſciplÿni Rzimſkeÿ oczem ſie ÿuß
mowilo poprawa unaß mogla bidz ſanuÿą wtem panowie piſarze polni przÿÿagnÿ panow zolni:
rzow Azwlaſcza ze ſię zda bidz tarzecz muſi tata Widwornie otem ſię badacz Aliebi Panowie
Hetmanÿ Spanem piſarzem za mandatem krolewſkiem mielÿ bi ſię otem pilneÿ pitacz ÿ
exquiſite bo taka liueczkoſcz ÿ lacznoſcz moglabi nam wſithkim kiediſkolwiek nagle wimię
gdi przÿÿdzie ku potikaniu ſczięſkiem nieprzÿaczieliem Weÿrziſſ wten czaſz na pacholka ano
Natuſowÿ pod ſiodlem nieÿe ÿeſli teß wmieſcze zadącz tedi wÿÿmie drzewczem zawadzÿ
ÿ zlamie Bo wtem zwiczaiu ÿ umieÿęthnoſczÿ nima To doma aczoſſ kiedi przÿÿdzie nieprzÿ:
aczieliowÿ wzrenicze weÿrzicz Ano Turczi abo Tatarzi naradobada radbi ſię doma wtenczaſ

Admonicia do panow poliakow

u Paneÿ mathki widzial, A tak dlia pana Boga niechſię wzdi unaß kiedi dzeÿe ex preſenti
pto nieſolguiącz wtem ani brathu ani ſwatu Te liueczkoſczÿ nienaczi ſię te tiß poblazania niech
kiedi uſtaną nieczekaÿmÿ abi naß niewolia uczila lieppeÿ przed Czaſſem niß po Czaſie Juſcÿ
nieblÿzutę przipomieſcz mowia Po ſkodzie poliak biwa mądri Widziemi ze wſendzie uſądziad po:
granicznich zoſtrzono prawo Rieczirſkie Iwidząc tego wieku Chitroſczÿ na nowe wimiſli woienne
nowich teß fortelow na wimÿſliano A unaß przedſię poſtaremu rownie tak ÿakobiſmÿ ÿeſcze
zilÿ po donemÿ lieſkÿ Nieſkÿ kiedi miaſto zbroÿe liub ÿ miaſto przilbÿczę podkliona czapka

birrala Jmiecz yuß teraß wiek Nouus cassus nouum requirit remedium Juß dziß inakßa yezda ina: kßa bron y ynaczey miasta murmi walmi obtaczaya Temporibus tempora temporantur Et fœlix est ciuitas que tempore pacis preuidet bella Atakze niedosicz yest ze nami Seminarium dobre zesieslom Riczerský rozmnozil trzeba y delectum yuß wiley znaki dobre° Riczirza powiedziali wedlie Sposo: bu Rzimskiego alie moze yescze niktore opisania przidacz zwlascza Spoeti Lucana ktori temy słowi syla dzierzi o narodziech naßich ktorzi na pulnoczi mieskami

Certe populi quos despicit arctos
Fælices errore suo quos ille timorum
Maximus haud urget Læti metus inde ruendi
In ferrum mens prona uiris animæqz capaces
Mortis & ignauum est rediture parcere uitæ
Omnis in arctois populis quincunqz prumis
Nascitur indomitus bellis & martis amator

Daie tu przicziny poeta czemu ten liud yest sercza Vielgego bo prawi wnich krwie syla iakze y o Hi: spanach powiedaya gdi ktorego zabyia zen nich krwie malo yeno yakobi kura zarzezal Spominaya teß tu przipowiescz Pirussa uiua Alexandra wielgego yako mawial do swich sprawczow czo popisowali woysko Sluchay prawy ty obieray wisokie męze a ya snich bende czinil czwiczącz męzney byłne Spominaya teß y strony liat ma bidz delectus Bo stari czlowiek yuß muy syli niemoze stacz Rzeczi Nestor on zaczwi sta: rzecz u Homerussa od Agamenona krolia kedi tak muwy ma swą Chwale

O senex utinam sicuti animus est in pectoribus amicis
Sic tibi genua sequerentur uis autem tibi esset firma
Sed te senectus conterrit (nota) quam deberit aliquis
Virorum alius habere tu autem uiribus participare

Ktoremu krolowi zasie Nestor tak odpowiedział

Atride ualde quidem ego uellem & ipse
Sic esse ut quando diuium Ereuthalionem interfeci
Sed non simul Dy dederunt omnia hominibus
Si tunc iuuenis fui nunc rursus me senectus capit
Sed & sic equitibus interero & iuuabo
Consilio & uerbis HIC ENIM EST honor senum etc.

Paulus Emilius Hetman Rzimský ktori maczedonyą pod ych mocz podbył y Persiusa krolia ych poymał temu bilo sescz dziesiąth liath awzdi iązdi one y pracze Hetmanskie czlisczie witrzimal Za naszego teß wieku Andrea de doria y Barbarossa dwa starczi bily y dzywnie ssobą kotowali Niebosczika teß Xiązęczia Pruskiego chwala yako wsiwey starosczy we zbroy s prussa ze do Cracoua na pogrzeb Zigmuntow yezdził alie bil prawi uiridi Senecta & habuit robur militare yako o niem Niemczi pissa Znacz bilo zego polka urodzyla et habebat hircum militarem in fronte Jmie własnosczy ktore mayą miecz na baczności y pisarze polny przi obieraniu liudu Riczir: skiego wille y są dostateczinie wspominanie Alie y otem teß badanie bywalo miedzy starymy liudzmi yesly zwieskego liudu czily zmiesczkiego zolmierz ma bidz obieran Bo miesczki liud pospolyczie wroskosach biwa wichowiwan Przetoß od dostathku roskoßi mie chcze się smierczi postępicz niechcze czirpliwem bydz dospacz doiescz dopicz to milo temu czo się ethemu przivczil Przeto sta rzi liudzie raczey obirali zolmirza wieskie° abo te°czo yuß wpoliu przivikl wsistkiemu chocziaß z miasta vodem Rzeczi u naß miasta miesą na zbith roskosne Przetoß Fabiussowie Lentulussowie Zolmirz zwieskie° liudu czemu lepßi

Pizonowie Ciceronowie od tich wieskich rzeczi są yako yest groch Tatarka Soczowicza są nazwa:
ny znacząc ze przodkowie ych wiesniaczi bily czo voliey wczasem goraczu lieczie zimie snie:
gom desczom wiepogodom przywikly Przetoss y przodkowie Polsczi czo tę rzecz pospolytą zaklada:
ly dlia wielia przyczin ludzy madrich sliacheczki stan wie po miastach alie po wsiach vostawialy a

Stan Riczerski wpolscze czemu po wsiach yest rozlozon

rozruczily To yest abi tak czy czo woynie nalieza praczowitemu, czierpliwemu, vobotnimu zimo
towy yakiego do woyni trzeba przywykly Więcz y mislistwo do tego Sptaky ze psy y sieczkami
przilozily czo tesz Egiptikowie zachowiwaly abi tak ustawiczney yezdzie wsiadaniu Ssiadamu
na kon przywikly Bo mislistwo yest quedam rudis sed admodum similis militari uitæ exercitatio

Definitio sliacheczicza polskiego

Itak unasz prawa sliacheczkie definiuią ze ten za sliachczicza ma bidz poczitan qui ad
morem nobilium uiuit et utro que parente nobili est natus Smieyącz się więcz mieszczanie kupczi
sliachti gdi do miasta przyyadą przekladaiacz swoye czasy y wsobie się kochayącz ze prawi slia:
checzicz musy kwasne piwo picz lieczie slomine yescz A tu unasz zawzdi Swiza stuka mięssa Skwar:
ta wina biali Chlieb Itakczy yest ze nobiliori parti Reipub: iako yest Riczerz nobilior etiam
habitatio a genus uitæ delicatius naliezalo Alie co? Niebilicz tak nie domislny przodkowie nasi
y rzeczi niewiadomey czo się wczudzych kraiach dzieye ze liepey wmiesczie Ju Grekow pier:
wey a terasz u Wlochow sliachta wmiesczech mieszka y wczasow wielgich uziwayą a rzemiesni:
czi yusz są yakobi a Seruicys status militaris y kupczi takiesz alie przodkowie nassi iako ludzie

Czemu sliacheczczi polsczy po wsiach swe mieszkania maią a nie wmiescze

waliecznj inię intentią mieli fundując stan Riczirski abi to yescz pycz wnamiatkach się wili:
gacz alie przikladem Lacedemonow y Epirotow waliecznich sktoremy kie disz szczestwo y comunctum
y spulstowarzisenie mieli chczieli abi chocz wiezo gorzkie y ciezszy alie pospolitey rzeczi uzitecznei;
sy y zdrowsi ziwoth ych Sinowie ich mlodziesz wiodla zmlodu czwiczeczi się skonmy Spacholky nad
Rzikamy lassy y gurami po skalach yezdęczy Wczelmie się wozęczi Jako to nie yest nowina Sliachecz
kiemu ziwothowy Atosz kto tego wsobie rozmislu niema tedi sobie przikri ma ziwoth sliacheczky wo:
lialby do miasta alie zasię rozmisliayączi sobie ze ten ziwoth ku czwiczeniu zmlodu yest ku Riczer
skiem Sprawow uziteczneysi tedi podczimi Sliachczicz ma bidz content swey fortuny a nima yemu mie
sczanin przecz urągacz y owsem tem więtszey uczciwosczy y milosczy sliachczicza mięcz ze on
nie tilko na woynie alie y doma nie wczasow wielkich uziwa abi się mieszczanin Xiącz swemi miasti

Patientia militaris

wpokoyu zostaly Spominayą nyakiego riczerza Czesarza Augusta takczirpleuo
ze prawy bendącz zranion gdi go po bytwie barwierz oprawial ze się smial y krotofilil y wi:
chwaliayą wniem dzywnie czerplieuoscz Alie to unasz nie nowina tem ktorzi na wsy ziwoth
swoy wiedziemi sliachczicziom często się to przitrafia Jako on Florian Szari przodek domu

Florian Szari panow Zamoskich przodek

Panow Zamosczkich sktorich terasz potomek prze zaslugi przodkow swich cznothliwi y przego:
dnoscz swą yest na urząd Podcanczlirstwa Coronnego wiwisson Ten rzeke Florian Szari liezącz
na boyowisku trzema drzewczi mayącz Bok zaradzoni y otworzoni takze yelyta swie wisli ya:
ko się mu Chczialo z Lokietkiem Krolem wten czas trewnowacz przipominayącz mu zlego sa:

Wlodek

siada Wersy ktore mial Abo y wlodek on czo poporasczemiedzy trupami liezącz gdi go
Sportek Tatarzin zurwal gdi na koniecz palieczmu Spierscziemiem uczial yako umial teby de
swą pokricz ze y znaku namnieyszego nie pokazal zebi bil ziw zebi go czo Bolialo ani Sarknął
Jnnich przikladow niespominam ktorich nasze Chroniki moglibi nam niemalo dodacz A to stąt plinie
ta czerplieuoscz ludu naszego stakiego wichowania ktore wieski ziwoth wsobie ma Chocziacz

delicat

delicat mieszczanin muwil Villa ua in illa

O Rusieniu Pospolitem

Gadawszi yusz o Seminarium y obieraniu zolnirza terasz bi yusz gadacz przyszlo o popisie abo o — O popopisie Strom rusenia ziemie
Lustracyey alie ysz nam ynsim mieszczu wlasneysim otworzi sie occasia otem gadania tedi yednak
terasz o rusieniu pospolitem o wybranie zolnierzow Sluzebnich y o pomiarze powiemi Gdisz te rzeczy
obiczayie przednieysse obroni liudzie Spominaya a tak czo o ktorem rozumiecz mamy Ratie liudzy
Bacznich w Rzeczipospolitey Spomniemi Przedtem poky polskye bilo yeno 60 myl ze yeno nad Wysla
mieskaly zadnego otem niebilo wathpienia y pitania ze yeno ten byl na pospolithsy obiczay obrony
wsisthkiem sie Russich yako y dzysz woloszech Multanow siedmigrodzanow kedi sa niewielse panstwa
osada niewielsza stipendium militem Xaiancz nimasz zaczo Bo skarb niemoze bidz milszi gdzie ziemia
mala alie terasz zatem rozserzeniem panstwa ze y drugie y Trzeczie Szescz dziesiath myl przibilo ziemie
przyszlo natyey niemalo przilaczone Sa prowincia y wserz y wzdluss skrzidla sire orzel barzo rosze:
pierzil tedi otem ruzne nastali mnimania Cy ktorem sie rusenia pospolyte [illegible] niedokoncza po: — Osm raty przeciw rusemiu pospolitego Woyowania
doba te wirodi maya Poniewasz pod yednem prawem siedziemi tedi gdibi kubialogrodu obochoczy
mowy przyszlo cziagnacz tedi czy czo u Gdanskiego morza sa kraye abo u Resi, obnazilibi sie Bo bi
yeno niewiasti zostaly niebilbi ych kto broniacz y mogl by za taka occasya nieprzyiaczyl wziemie
wtargnacz inni Druga zebi takie woysko bilo skarade niezrownich stroiow biloby yako plaszcz zebraci — 2
czo zowia ex quam pluribus Bylby yeden We zbroy a drugy wlubie trzeczi wkantanie Jeden na ko:
niu drugi na maczioreze trzeczi po Apostolstolsku piechtem Jeden z mieczem drugy skyem trzeczi
z roznem Jeden by mial Wosz skarbni dotoczenia obozu dobri drugi kothczi trzeczy wiera koliaske
Czosz bi tu byla za ozdoba czo za porzadek czo za posmiech nieprzyaczieliowy Trzeczia zebismi — 3
sie barzey znoyowaly nysz nieprzyaczyl Bo wiecziagnawsi yeslibismi chczely czo sprawicz musieli:
bismy ani siaczami oracz rzemiesnik wmiesczie nimial bisie czim zywicz Bo bi niemial komu robicz gdi:
bi wicziagnely wsisczy kbo yesly bismi sie richlo wruczyly tedi bismi kilka dni Szmieskawsi niczniesprа:
wiwszy y naklad wsistek nasz wniwecz bisie obroczyl Czwarta Scziagnawsi sie wsistkiem oglodzenie — 4
onego kraiu y wiplondrowanie y niezgoda y kokossa woyna Stalbi urosla Aktemu zmialazbi sie
taky xakosz to bywalo y indzey czo by wczal yaka gadke y uczinil rosterky Sedicya aby tak
rostargnawsi liud roznem rozumieniem sam siebie od Bitwi wroczil y z niemy zaliada przieczina:
wim knal Jakosz Vegetius Spomina ze tesz Rzimsky liud miewal to Stratagema przeczin Senato:
rum ze uolicly in Auentinum montem Stribu damy sie odwrodzicz nizely Spolniemu sie nieprzya:
czieliowy zastawicz Xaczo musiely Senatorowie oni Zaloszczia patrzacz Oczo laczney u nasz
by bylo zatem przystaniem roznich narodow roznych nacy do tey Corony Bo yednemu tego
trzeba drugiemu onego Wiemi na Seymie liedwo sie zgodziemi y to nie zawzdi a to tam pa:
ucato agmine przyezdami Aczosz na woynie Byla by naprzod ta Questia kto bi nay pirwey
mial sie potikacz yako sie Stalo u wysniowcza gdi sie Lytwa domagala zebi sie pierwey po:
tikaly S Constantem przeczin Tatarom Aby bismy sie gadaly a nieprzyaczieltem czassem czo
bi chczial tobi dokazal Mami tego niedawni przyklad za Carolusa wone V Wiedmia ex:
pedicya gdi Czesarz byl na tem aby przednie ryczerstwo do Vegier wiprawyl obawiaiacz
sie by Soliman uczia ga yaczi na zad czego sie niewazil Miedzi Wlochy yeden Woliateran:
czik imieniem Marcormius uczinwsi Sobie Sllumo kon y Ssiodel stoliecz wstapyl wsgure

y uczinil

ÿuczinil tak rzeczną tak ozdobną mowę do onego woÿska ze wszyszi zburzinszÿ ÿ Chorągwie podniusszÿ na zada do wlochoch odciągnelÿ wskok Slal zaními posli prosącz abi sie wruczilÿ Carolus mcz miezi skalÿ slal Hetmani grozącz ÿ wpominaÿącz onÿ ÿch malo niepobilÿ Ferdinant brath Czesarskÿ upadl prosÿl ÿ uplakÿwal abi go nieopusczalÿ abi ten zaiasd tak slawni darmo ÿem niewisedl niemoglo mcz pomocz To do tego mowię ÿ ze pilno trzeba sie strzecz abi rozruchi nieurosly a rozruchow ÿako za: losni rosiasd Przikladaÿą tesz do tego niektorzi ÿ one woÿnę Lwowską zebi tesz tem strichem wniuecz sie obroczÿla alie tam inne rzeczi bili ima przyczina J pokazuią ÿako sie wielie Sprawÿlo na onczas tak ÿsz nie kokossą woÿną, alie slawna ÿ potrzebną one bÿ miano expeditia zwacz tak tho wirodzilÿ

woÿna kokossa nie kokosa

5 Piąta przyczina od wielgeÿ niebespiecznosczÿ Bo bilo prawi sÿla bÿlo zarasz stanicz nasz ane wsitek liud przednej szlincząsnąwsi Vchowaÿ Boze porasskÿ kazdi bÿ nad nami chczial przewodzicz ÿ nasz skodzicz J przyiacząl rzekomo pokazal bisię nieprzyiacielem wtencząs Bo kozdi bisię chczial zi: wicz w polsce ÿ nie dlugo bismi bÿlÿ in directionem

6 Jeslibismi tesz zagranicze chczielÿ tedibi ad Hastam zadnego pana Chrzesczÿanskiego niewistaczczil Bo ÿeslibi bi nasz bÿlo 200000 ÿczÿnich ÿako Summuią lobi kazdemu przyslo dacz po ziemczÿsznÿ abo iura terrestria ÿako statut zowie pięcz grziwien okrom innich nakladow ktorebi musiali bidz wiel: ge gdzie woÿsko wielkie cziągnie A Naubossemu sliachczieczowÿ ÿ spodliassa ktorich samich ÿeno z bel: skiego a zdrobiczkiego powiatu 20000 moze wÿnisz rachuią, musiano bi dacz Gdi bÿla polska mala bilacz to rzecz podobna ku wiplaczeniu Alie terasz gdibi Kazimirz wielgÿ na polskę poznal nie: poznalbi ÿeÿ Acz ÿ o tem są wowi miedzi riczirstwem ze gdi zolnirzom dawano poseczÿ flos na kon tedi tisz na hastę 5 Marcas Alegdi terasz zolnirzom poduissono tedi bÿ ÿ hasta mialia bÿcz drossa Aucto precio rerum augentur et Stipendia Naonczas 5 grziwien bÿla rzecz wielsa a snacz ÿakobi dzÿs piętnasczie ÿ zda sie bÿdz plansibilis allegacÿa

Jura terrestria Jura regalia to sia: chczicz kroliowÿ krol sliachczieczowi wÿnien

7 Pokazuią ze tam gdzie rusenia pospolitego niemasz ÿako w Niemczech ze więtksa wolnoscz bÿ nisz una sz bÿla w polscze Bo tocz ÿest realis wolnoscz kedi o garlo ÿ dzie Alie to inne rzeczi czo na seimiech sÿę omich gada niesą tak wielgeÿ importancÿeÿ ÿ więczeÿ ÿch czo ÿeno in captionibus uerborum zawÿsÿ

8 Druga ze zaden narod tak niewoÿuie ÿeno tam gdzie ÿest servitus, Wolossi Tatarowie Moskwa Bo Chrzesczÿanszÿ a mądrzi narodowie o obronie tak radzą zebi ÿako kolwiek padnie fortuna zebi essentia Reipub: bila zawzdi wczalie zachowana Jako Venaczÿ na ziemÿ niczem ÿeno externo milite woÿuią ato abÿ ÿch narodi niewiszczilÿ sie Jze chocz bÿ przegralÿ nieprze: graią nicz nigdi ÿeno pieniądze októre laczneÿ gdi glowa zdrowa tę osm rateÿ godnesą wra: zenia wteÿ mierze

O Zolnierzu Xenogia Grecizwały naimit po Rusku

Sa zasz drudzi czo Zolmierzem ualczą radzy Alie zolmierz yeno dlia potoczney obrony alie na
slownego nieprzyiaczielya nieuczinni temu dosicz Bo ych malo Achowanie ych syla niezdolaya facul:
tates nasse A czeste pobori uprzikrza sie liudzom Teczasu zamiesania niemoga wpanstwach stacz Skarb corony omyl: ni czasu niepokoiu
Vina nie powiezie furman to czo poueustanie kupy wolow niesmie gnacz to mito sedzie Posol Sliezak
niepoydzie Bosie draba boy to zupi niszczeya A takze y o inich rzeczoch gdisz tedi any pospolite
rusenie any pobor czosz tedi za obrona zostanie

O pomiarze

Gadaya tesz niektorzi madrzi liudzie o pomiarze ate ratie maya pokazuia zetorzeoz sprawiedliwa
przistoyna y potezna pomiewasz nieyednako oyczizni tey uziwami yedni hoyney a drudzi skromney
tedi bismi sye tim Sposobem zrownaly wsiscz y gdi by bylo wiadomo ze zdziesiaczi abo ze drudzie: 1 Causa
stu lanow wymiemiem wistawicz yeznego dobrze zbroyne° y opatrzonego dobrze we wsisthkich ri:
stunkach

Druga czo sie przi pospolytem rusemiu obawiami abismi sie nieothkrily swem ubostwem gdi yedni 2
yadna we zbroy, z mieczmi, Spacholki a drudzi wrogozi na to mowiacz s kiem piechota tedibi
sye yusz temu tem Sposobem pogodzylo Boyesly nasz trzey sescz dwanasczie on Sz lachecz dzie:
zi czo wmiem dwadziesczia wlosz tedi wsiscz zlozinsi sie niemoze bidz abi rzadnie niemiely
miecz yednego yeznego wsiscz wiprawicz gdisz yako mowia commonia minus laedunt takze
biten yezni sedl by sie wpansky poczet a ubodzi braczia sliachcziczi iuzbi niebily tak angarowa:
ny na ktorich go dzy sie baczenie miecz tak yako bismi ych terasz ze wydziely przed soba a ony
yda boso przed namy skymi zbiesagomi konemy przeczie micz nieumney silo bi pocztu yeno owsem
impedimenta ubendzie Boczo sie ymi umneysy to sie zasz nagrodzy poczti tich czo wiethsse:
grunti maya

Juzbi tem Controuersya ona Xsiezaych M ustala strom sluzemia woyni poniewasz fundacia 3
ych zasiadli na tich Grunczech s ktorich yakziwo woyne sluzano Et turpis est pars illa quae
non congruit suo uniuerso Imiona duchowe iuzbi bili wolne od lupiestwa z wielgem placzem ubo:
gich liudzy y sroga pomsta od Boga Jachacz ku nieprzyiacieliowy a za soba zostawicz tego
czo o pomste wola nimie ku Bogu Sprawiedliwemu

Vchoway Boze porasky moglybismi sie drugy rasz y trzeczi poprawicz Bo panu lacźno ubo: 4
giem tesz dziesiaczlom niemoze tak bycz dusno, zebismy niemogly zlozicz drugy y trzeczy rasz
na yeznego Zebismi dopiero realiter wolnemy bily czem sie zdobiemy gdibi stari chori, mdli 5
abo tesz boyazlywi sprzirodzemia (bo yednemu sprzirodzemie mathka a drugiemu nouerka Ale:
wsisczy yednaczi sa) niebil tak barzo angarisowani yako wprawie polskiem znayduyemi Bo
zadne prawa niesa tak srogie unasz yeno okolo rusenia woyni Czo slowo to gardlo imienie Ca:
stalian sadzy podkomorzi lapa sub poena prawi coli sub fide honore sliuby podczywosczia zawia
zania etc Starosta zolmierza wsadzy y na koniecz Rothmistrza Jako olbrichtow statot otem :
muny y turrim conyciatur Aliecz tu wolnosczi oth poborow wolni oth ustaw seymowich yesly
sam niezezwoly krolia sobie obieram na sie A owdzie kiedi krol roskaze by y do roku dwa y trzi
razi yato biwalo za lokiethkow wladislawow tedi muse z domu wipadacz y chocziem nie prawie yaki bi mial bidz rzni
zdrow obawayacz sie potwarzi Bi kto po demna nieuprosyl y niema Bo tam na relaczyey ti sposob obroni patrz lib: 8 de wastatione

kilku ich

kilku ych tarzecz zawÿsla.

Obiectio — A ÿß niktorzi powiadaÿą zebi pan wiedzial czo ÿa mam kiedibi pomiar dosedl Natemsie nie:
bawmi ÿuscz ÿ skiąg poborowich wÿ czoma uiedziecz wielie mam polankow nie omlinie o kar:
czmie o zagrodniku omoÿem zÿdzie Bosie, tam micz niewibiega przed poborczą a tak ktorzi zla:
skÿ Bozeÿ maÿą V.M. imięnia więczeÿ niech się stego niewilamuÿą dlia Boga liepeÿ czÿ zaczą:
stu misß po czassie mądrim bidz Bo ÿ po skarbiech nicz niebiwa ÿ podworzech pisnich kiedi nieprzÿja:
Stephan krol Bosnenskÿ — czÿl ÿ ÿmienie posięgnie ÿ skarbi pobierze ÿ samego sgardlem nezmie Jako sie Stalo Stefanowi
Bosnienskiemu kroliowÿ ktorego krolie stwo Turczi zburziwsi ÿego samego zamordowalÿ strzÿla:
ÿączi wen zlikow przywiązawsi go do pnia A sam Machmet Carz wimawial mu rzekącz A toß
tobÿe Bogacztwa salom kroliu ktoreß chowal Tliepeÿ ÿe bilo czobiß ÿe bil na zolnierza uidal
czobis się bil sam ÿ s kroliestwem obronÿl Temÿ slowÿ mu pogamin urągal Powiedaÿą o Vęgier:
skÿch panoch ze w kilku seth koni ÿezdzalÿ ÿ w tisiączu ÿako dziß kroliowie zdziali teß z mocą
wielką Jakossÿ nie dawno woÿewodowie ruscÿ abo teß constantin ktorzi stakimi poczti ÿe:
zdzalÿ ze ÿ tatarom swem dworem bÿtwę dawalÿ Cosz bi ÿ unaß tosz bilo za pomiarem zebi
wneth panowie nassÿ ÿako ÿ węgierszÿ tak ozdobnie tak potęznie ÿ stakimi dostathkÿ moglÿ
ÿezdzacz zebi wneth nieprzÿaczil koronni musial drzecz ÿ liękacz się te wirodi ÿ ratie daÿą
ktorzi na pomiar radzą ÿ pokazuią zeczo sie Handrikuiemi de diuisione exercitus tedi
Questia o rozdzielenju woÿska — ta questia za pomiarem musialabi ustacz Bo ÿß się tego oÿczowie nassi wistrzigalÿ czimilÿ
to abi woÿsko nierozdzielne bÿlo moczneÿse A Druga abÿ ÿch krol na ÿaki hak nieprzÿ:
uwodł. Alie za pomiarem ÿ kilka woÿsk moglÿbismÿ ÿ potęznich stawiecz zebÿ ÿ temu ÿ
owemu moglÿ zdolacz ÿ o zdradę te nie trzeba bi się tak daliecze obawiacz poniewaß
moglibi drudzÿ w domu zostawäcz Bo ÿednak kędi tędi chodzącz gdibi dwa trzeÿ zaraß
zroznich stron nieprzÿaczol wirwalo się na naß rozdzialu uchronicz sie nie mozemi ÿ kto się
przipatrzi staremu rozdzialowÿ w graniczach woÿewostw wpolsze obaczi to ze niedarmo ka:
zde woÿewostwo choczgo nie tsaczęscz ÿest in centro coroni tedi ÿednak konieczy ÿego przith
knie nogę ÿego do Granicze Jako Sendomierz gdzie siedzi obacz a przeczie kusaczowÿ do
Granicz przithkniono ÿ sczie miedliaczego inego ÿeno abi się nikt nato niesspuszczal ze wesrothi
kusiedzÿ alie abÿ tak ÿeden ÿako ÿ drugi bil gotow granicze bronicz Ten od Niemiecz
ten od Węgier ten od Tatar gdibi rozdzielnie na naß uderzono Alie to nÿecz kiedi te
rozdzialu w moczi sam krol niema A na sczią gnieniu ruszenia pospolite miedzi radamÿ
znaÿdzie się bendzieli potrzeba rozdzialu abo nie Bo sam krol tego w rekach swich mieć
Anno Domini 1557 — niebendzie ani moze Przetoss za Zigmunta ostrozie ÿeno pro una uice bilo te pozwoliono

De Diuisione exercitus Sententia cuiusdam uiri docti et rerum Polonicarum periti

Visu inquit uenit ut hae copiae diuidantur a principe de Sententia amplissimi Concilÿ et alia
Satrapia ad fontes relicta ad Custodiam haec sunt opes gentis et uires Ceteris incredibilis
sed cum quibusuis maximaru gentium opibus comparandae & diuitÿs et amicos etiam opem
ferendo etc.

Argumentum lib II O rzemięśnikoch tak wizwolonich nauk ÿako ÿ Mechanikow

- Vlicza rzemięśnikow
  - Nauk wizwolo: nich
    - Kaznodzeia
    - Doctor
    - Czirulÿkowie ÿ uenenista Matematik
    - Pÿsarz pÿsem rozlicznich
    - Historik
  - Artium Mechanicarum
    - Pictor
    - Machinator
    - Caualcator
    - Cijeslie
    - Scalifaber
    - Puskarz
    - korrał
    - Pontifex
    - Vrniator
    - Hauerze
    - Metator castrorum Scænoparus

LIBER SECVNDVS

O rzemieśnikoch ktorzi z woyskiem cziągną

Miedzy immimi potrzebamy woyennimy tedi rzemieśnikow rozliczmich ÿ z instrumenti uzitec:
czmimy ÿest wielcze potrzeba Hetmanowy miecz S sobą na woynie bo woysko prawie robo:
zie ÿest ÿako ÿakie wielgie miasto a ÿako miasto wielkie przesz rzemieśnika bÿcz niemoze takze
ÿ woysko Alie maÿąli bidz rzemieśniczi maią bidz doskonaly wiednej oney professyeÿ czem sie
bÿcz ozimaÿą Bo philozoph Plato w Xięgach de Repub: nie kaze czierpiecz w swem mieśczie te°
czo wielie rzemiesl umie Bo prawi taki czlek radbi wa przewrothnem in repub· Druga gdÿ ÿtego ÿ
owego sie rzemiesla chwita niemoze w boÿsgu bÿdz doskonalem musÿ w drugim tilko obiter czoss
czimicz A pierszego occasia ku wikonaniu tem czassem mu uplinaÿą Jestÿ tedi gdzie tedi woÿscze
ÿako Riczerza tak ÿ Rzemieśnika czobi nieschibÿl w swem powolaniu trzeba Bo in bello non da:
tur bis errare musicz bidz ÿ ÿinnich rzemieśnikow wieczey niszto alie mi to telko wiliczami ktorzi
prawie do dziela Riczerskiego ku wikonaniu ÿego naliezą

Rzemieśnik cza Sila rzemiesl śle bawil

V licza Rzemieśnikow Woiennich O kaznodzieÿ abo o kaplanie

Vlycze rzemieśnikow ktorzi za woÿskiem się cziągną wipisuiącz pÿrse mieśczie na nieÿ ÿ placz
slusznie slusznie ma bidecz kaplan ÿako to Sluga Bozi Starzi kroliowie zidowczi ÿ sędziowie
oni tedi oną arkę sktorey Bog doliudzi gadiwal na woÿnie sobą miewialy abi się w rzeczach
wathpliwich mieli się gdzie uczÿcz o poradę Alie ÿze ÿusz Arka ustala Bog przestal mu:
wÿcz oczÿuÿznie z liudzmÿ a na to mieśczie zostauil nam pÿsma święte Tedi slusznie Chrze:
sczÿanszi panowie kaznodzieÿe na woÿnach przi sobie miewaÿą ponieważ oni są wlasnimÿ
wikladaczmÿ pisma proroczkiego ÿ Apostolskiego Trzi tedi urzędi przedneÿse na woÿnach sa
slugi Bozego Pierwsa abi pewni sposob nabozenstwa woÿscze dzierzal Druga abi kazamiem
swem upominal ÿ czieszil liud Trzeczia abÿ discipliny przestrzegal Nabozenstwa sposob ÿeden
ÿest pospoliti porannu ÿ wieczur gdi w trąbę Hetmanską dadzą znacz modlÿtwi mieważ Spie:
wania dziękowania Spowiedzÿ etc Osobni zasz obiczaÿ ÿako gdi Soliman Turek u Segiedu
bÿl ustawa bÿla Swięta nie tilko woÿscze alie ÿ po wsiach miasteczkach gdi na modlÿtwÿ
w dzwon gnacz dadzą zarasz na ziemie upascz bÿsz tisz ÿ na uliczi na rinku bÿl gdzie ÿeno
czię znak zastanie tam musiely kliekmącz ÿ panu Bogu się modlÿcz korzicz slow tesz pluga:
wich ÿ przeklinania pÿanstwu mieczistosczÿ zakazÿwano Czo abÿ slo porząthkiem swem besz
wseliakiego niedbalstwa Sluga bozi ma instigatorem pÿlnem bÿdz apud principem Item post
ÿalmuzni ÿ inne znakÿ unizenia przed panem Bogiem maÿą bidz skladane ÿako tego
przikladow mamÿ sÿla w starem ÿ w nowem zakonie Alie ÿ u nasz poliakow starich konieczne
nieposliedneÿsa sprawa biwala mamÿ się szczego pochlubicz Znacz ze starzi poliaczi nicz
poganskiego nicz desperaczkiego przÿ woÿnach nie miewalÿ Znaczi się to ÿako swięte a pociesz[ne]

Przi urzędi slugi Bozego na woinie

Nabozenstwo poliakow na woÿnie

Massa rozdawaly Pom Bog z nami Niech bendzie Bog pochwalion Niewaly tisz y Spowiedzy
miedzy Soba ktora zowia powszednia ktora kaplany przed Sama bywa porotach rozdawaly by:
wali przeprassania zeden drugiego Letania Czo wiethsego czego u insich narodow za prze:
slich liath mienaydujemi any czitami piosneczky wiecz yakie natenczass mieli yusz przed Sam
potikaniem to yest one Bogu rodzycze yakiego Peana yakiego zaczinaly sobie spiwayacz czo:
sie u Grinwaltu wone wielka porasske Niemczow dzialo chronyka otem pysse taky ze niezo
rze to oni stawzi poliaczi bily alie yaczi kaplany ta ysz wiethsa na boznoscz wpoliakach sie
pokazowala wone woyne any zely wonich kontorach ktorem to barzey przistalo Bo byli mnichá:
my zakonnikamy krzize na sukniach nosyly anzdi takiego nabozenstwa po sobie pokazo:
waly Atisz ych Bog niepospolijczie pokaral.

Drugi urzad pomierasz yest Slugi Bozego na woynie sluzicz slowem Bozem tedi wpysmie Bozem
obquitoscz znaydzie zawse miescza takie, wktorich nauky, pocziechi y upominania znamie:
ty y zolnierstwem liudziom barzo potrzebne zamikaya sie A dlugoscz ia nabozenstwa nima
sie barwycz Bo acz to mabydz zawzdi zachowiwano alie na woynach Twlascza ma pamie:
tacz one Sententia onego Stare^o^ kaznodzeye ktorego gdi pytano yako dlugo ma Xiacz
kazawacz on mu odpowiedzial Ascendat et dicat aliquid et deinde descendat Animubesz
trzeba kazalnicze nazbith sukacz widworney Na pagorku stoyacz aboy napoklad ridwa:
nowi wstapywsi Wydalysmi ze kaznodzeye odprawowaly swoy urzad na woynie Miescza
uprorokow yest ych mnogo sktorich mu dostanie Sententy rzeczi y slow syla Piekne miescze
yest u Ezaiassa wsiodmem rozdziale gdi odstapiwsi od Zidow krol Ephraima skroliem
Aram to yest Syryey zbuntowawsi sie walczily przeczi wko Ieruzalem tedi tamo mowy

Kazanie starego zakonu — Pan Bog przesz Ezaiassa cziesiacz krolia, Winicz mow prawy do Achaz Strzesz sie badz
spokoyny a nieliekay sie A sercze twoye niech nietopnieye a duabus caudis ticionum fumi:
gantium istorum in ira furoris etc To miescze de tempore moze bidz wzyete Aby niebil nie:
dbalem mowy strzesz sie aby sie nieliekal cziesi go y zowie onich dwu krolicw zbuntowanych
tironmi dwiema kurzaczemi sie to yest onemi palcza tamy czo kucharky u ogniska ogien
nakupe yemi zgrzebaya agdi wiecz imy czesto ognia siegayacz tedi ogien sgrzebayacz
sami sie spalia a potem yc kucharka wirzuczy A tosz to temeritatem onich krolicw Pan Bog
kutem palyczam przipodobiewa abi sie niebal zebi sercze yego od tak nedznego ognia
yaki wonich ogarkach bywa nietopniały moze to szeroko sobie kaznodzieya rozwiescz Ama
de tempore miescza sobie obieracz yako yono do Rzimion [13] yesz wselka prawy mocz od

kazanie drugie z nowego zakonu Rom 13 — Boga yest A czo yest na swieczie to yest zrzadzenia Bozego A kto sie sprzecziwa moczy zrza:
dzeniu sie Bozemu Sprzeczywa a ktorzi sie Sprzeczywaya sami sobie upadek swoy czinia
etc yesly prawi czo zlego czinicz boy sie Abowiem czy niedarmo miecz nosy Abowiem
sluga Bozi yest Msczyczieliem kugniewowy temu kto zlie cziny etc To miescze wtey mie:
rze odwielia kaznodzey madrich na woynach bywa bierane Bo wsobye osoblywie zawi:
ka fundament y ovisionem woyni Bo yako urzad czo na ratussu siedzy a zloczincze wi:
sczi psuie yest z boga y to rozlianie krwie winney ktore czini yest z boga tak ze tesz y
woyennem postepku mami rozumiecz ze yest z boga s disz to ziedney iurisdityey urzedowey

yezie ktorzy

ijdzie ktorą tu Bog daije ijeno ta roznoscz ijest ze owdzie ijeden traczij ijednego Boto moza uczi: niecz Ana woijnie ijsz zli krol abo pan mozni swoiję mocz zbuntowal ij uthwierdziel przeto ijch wielie urząd zwoijskiem posila Alie stąsz wladzą stass Jurisditią ijze non frustra gladium portat Aprawie tu pawel Swięti ijako ciuis Romanus Sliachczicz Rzimskij do Rzimian pijsącz Rzimskich tesz imperatorow Woieną moczą zdobi ij poka zuie ijąbidz zboga ktoreij wimi biliji wsiscziu sluchacz ij przeczinkoneij micz niesemvacz Tem mieczem ij temu podobnemi ma Sercza zolnierzow uczwierdzacz abi się rozumielij bidz slugami bozemi naten czass gdi woijenna sprawę wikoniwaiją Natesz ktemu wczicz de prouidentia Dei ij tomocznemi dowodi ij przikladi sliczinemij pokazowacz zekrom woleij Bozeij wloss sglowi niespadnie nam gdi kto wezwaniu swem trwa A latere tuo cadent mille a dextris decem millia ate aut non appropinquabit Naijem pewne zwijcięstwo obieczowacz Sprawiedliwoscz podnięsenią teij woijni wiwodzięcz Jze podczi wa ijwima ijest rzecz ziuotem nassem mathcze swej Teij rzeczipospoliteij ktora nasz stul zinij sluzicz Tesmi winni dlia wiari Chrzesczijanskeij ij gardla polozicz Alisz przeto choczbi ij niktorzi thu poliegli ziwota niestraczi ze wini alie owsem nam pan Bog zaten krothkij, nikczemni, omilni, liepsi sgotowal; ij da Coronę ziwotha wiecznego tem ktorichbi uradzil terasz przesz te potrzebę Rzeczipospoliteij do Chwali ziwota wiecznego wziącz etc zich wieczna slawa ij potomstwa ijego etc Trzeczia rzecz ma się otem staracz ij usijlowacz ijakobi zadne sgorszenia woijscze niebili, bluznircze, zuchwalczi, zlorzeczączij, opilczi, wijdzijracze, wsij kosciolow abi niebilij woijscze ij gdziebi się czo stalo ma ijch deferowacz ij instigowacz ij owsem Instigator Helmanski ma bijcz nato obran ij doglądacz tego abij krziwoprzijsięstwa liącz knechczkie bluznienia woijscze niebili Agdziebi Helman tego niekaral ma go ijawnie sluga Bozi wiernie upominacz Abij snacz gniew Bozi wsistkich nie porakal Tom na krothcze urząd Slugi Bozego na woijnie delimiowal Bo sczerzeij otem pisacz niebila huiushuius instituti

Instigator helmanskij ma bidz

O doctorze lijekarstwu

Nauka liekarska za starich liudzij tilko bijla wdomoch krolow a kaplanow Jdotichmiast wielu domoch Wielmoznich one przechowuią alie ijako ijest przipowiescz Niedoskonali liekarz ijest doskonali zabijacz Przetoss Chwaliebni obiczaij nastal WChrzesczijanstwie zeteij naukij liudzie biwaią promowowani na stopien Doctorowskij ij miewaiją nato swiadestwa przi: wiliejowane Takiego tedi czlowieka miecz woijscze rzecz wielcze potrzebna abij tak wobeczij wsithkich strom zlego powietrza, zdrowego ijedla pieczi asczego się zwiklij chorobi częskie wkradacz radzil ijako ij zosobna okazdem Slichami ijako więcz wijesienij Lanczknechtczij wbiegunkij wpadaiją naijadlsij się wina wgromiech wiemicz ijsz tam niebiwa sto czassu miesczą kirczasow abij się tam kto mial lieczicz naczięskie niemoczi Zwlasczą ktore zowią chronikos morbos Alie ijednak przipadaiją pleuri febri boliemia glowi ij inne prędkie niemoczij ktore Doctora prossą o pomocz Dotego są Liekarstwa pewne ij laczne ku winaliezeniu wsendzie ktore zowią medicamenta Parabilia wilijczacz ijch tu niechcze Anitem swich Xiąg spczę zdobicz Są Xiąskij tich wiekow wtem argumentum dobre ktorem titul de praeseruanda ualetudine itinerantium Są drugie Brabirij medicamenta Są Alexij Podemontanij obseruatice liekarstw osobliwich Są niektore Tranczusa nieijakie Secreta naturae zebrane stich ij zinich niespominaiącz Hipocrita Galena moze sobie zebracz takijch rzecz ij wielie takze ij swą skatulę moze napelnicz ijakiemi osobnemij rzeczami Abij mial na uibor tiriakij

Parabilia medicamenta

F diacatholiconij

diacatholicom aureas pilulas terram Sigilatam Generozecz prawy czerwoni kamien y inne rze:
czi tem podobne Lignum Guaiacum Salsę perillæ tampycz nimasz czassu Alie wzdi inne Solatia
ægrotorum yesly nie auxilia S sobą moze miecz ktoremy mosze się wtakey sgray ludzy za
Machaona Podalyriusa Æsculapiusa popisacz ktorzi za Greczkiem woyskiem pod Troyą ye:
zdzyly yesly Homerus onych prawdę pisse tedi yednak dzywm to chlopi bily O tem się sirzey
powy nizey opysuiącz Cirulika To yeno dokladam yż Hetman gdi będzie przi sobie mial
te rzemieśniky Doctory tedi niemalą sobye Gracyą ziedna uswich zolnirzow ze się yem
niebędzie zdalo zebi bily na woynie alie yakobi mieskaly wiakiem krakowie abo miesce
pisnem y nawsem dostateczniem y roskosnem Ibycz się bendą lieper Gdi bendą wiedziecz
ze liekarz niedalieko czo wilieczy zasię

O Cirulyku

Doctor ten ma wnętrzne niemoczy lieczycz a Cirulik zwierzchnie yako są rani zlamia:
nia koszczy apostemmata wrzodi swirzbi etc. Ta yest roznoscz miedzi niemi A yest tesz
miedzy temi likarzmi nyaka heresya Trozerwanie za naszego wieku ktorey yest auto:
Liekarstwa Theo: phrasti Turnebi rem nyaky Paracelsus Theophrastus Turnebus y inny Cy Galienissa y Paadewskie Do:
ctori samą ktorzi to mayą swey nauky fundament Contraria contrarijs curantur A Hi:
pocratem Wislawayą yakobi mial on by ych nauky autorem afundament przeczi wni pier
wsem mayą mowiącz ze similia similibus curantur Gdi krew znossa komu cziecze tey ze
krwie prochem choremu zasipacz nosz tedi musię zastanowy Przeto w Litwie czięczo na
febrę gorzalką się lieczą zapalienie zapalieniem lyczącz są tesz yakobi Paracelsitæ wtei
mierze Alie nie yednemu to lykarstwo teze nasmiercz pomoze A yednak zeczy paracel:
sitæ temi gorzalkamy wodek distyliowaniem się bawią y tem naywięczey lieczą y kozdemu
pręczey pomocz obieczuią. Przikladayą tesz y do tego sztuky nieyakie Astrologyey Iczarow
tesz niemalo y inuency subtelnich Mayą then kunst miedzy sobą ze gdi kogo ranią
tedi yeno zeliazo ktorem raniono oprawiayą pliastr na kurth kladą a choremu choc
będzie wmyly pomaga na ranę y lieczi się A choczbi tesz zeliaza onego czo yem ra:
niono niemogl dostacz tedi yeno gozdzik zeliazni wekrwy omoczicz ranego y liekar:
stwo do Gozdzyka przilozicz tedi obieczuie rannemu pomocz A wiem ya ten sposob y
pokazalbim sposob yakobi y przesz kogo moglbi kto tego dostacz liekarstwa Archimi:
amy sie tesz Bawią I takiego liekarza na woynie barzo bi dobrze miecz. czo tak pre
tko moglbi ulyczicz Alie przeth się pewneysa gdi yakiego barwierza czo slo ykamy a
z masczamy yezdzy przi sobie Rotmistrz kozdi bendzie mial. Ten ma tesz miecz
przi sobie instrumenta rozlyczne yako są Syringi, pillky, Sroby, Swydri, Swyderky y
srubowate do wicziągania kuliek pylowania koszczy klieszczky rozlyczne Sykawki czo
Krew pusczicz ra: memu przi zwa: dzie krew siadlą wicziągaią yako u Czudzoziemskich Czirulykow widziwam Bylem przitem
gdi Pana Mielzego raniono gdi Cirulikowie się zeszly radzyl yeden od puszczenia krwie
liekowanie począcz S mialy się sie° drudzy owdzie krew smięgo ydzie y jesczeisy smięgo
pusczadlem upusczacz Alie gdi pokazowal ze przesz Flebotonyą za upusczeniem krwie
diuersią uczinywsi rana się się richley bendzie liczila I zapalienie krwie ktore czy
czo się byą naturaliter mussą miecz prze zasmiewanie richley prawy za upusczeniem krwie

odeÿdzie ÿ lÿczenie laczneÿ puÿdzie Slisącz te ratie on Pan ranni zezwolil nato ÿ zdarzilo sie
ono liekowanie To spominam ku obaczeniu ÿako wielie naliezi przelozicz się Panom Bohatem
nadobrego Ciruli ka ÿako nieboszik Pan Starnowa takie liekarze rad bawÿl ÿ opatrzal ÿe
dobrze wsakze ktobi naprethce ze niemogl miecz takiego Czirulika tedi spominaÿą te liekar:
stwa do wicziągnienia zran Bo poki tam wranie namneÿsa bÿwa odrobina zeliaza abÿ ÿ wlos
chocz mala rzecz tedi się rana musÿ odnawiacz Chwalią popiol ziasskulkÿ uzzoneÿ z skorupcze
noweÿ zocztem Aliss tize rozerzniana swieżą przilozicz Item mąka siemienia lnanego skorze: — Na wiciągani z ran zelass
niem ogorka grubego ku zlamaniu koscze bardzo pomaga Item Gnoÿ kozÿ z winnem stawem
Boÿ othwarza ranę ÿ prawie wiczią ga Vstanawia krew z rani Cziekącą prochol ÿ banowi — Krew ustanowia
abo kadzidlowÿ. Sciereczia zaleczaÿ ÿ bialkem Iaiowem ucziniwsi pliastr Aloes tesz proch sam
abo ÿ zocztem Lieczą zasię rani te rzeczÿ Czarneÿ kapusti uwarzoneÿ polieuką rana plu — Lieczącze ziola rani
kacz A prochem Aloes posipowacz ÿ starą ÿ swieżą ranę lÿczi alie ÿ samo lieszcze kapusti prz:
lozicz nie zawadzÿ Towsem gdi kto ranę nie chędoza wodą sama przemiwaÿącz czistą uliecz:
ranę Przeto uÿdami zwierz ranni ÿako Ielien naprzęczeÿ dowodi biezi lieczicz się gdi go
postrzeliа I pokazuią kaplani nabozni niebesz przicziny zbawÿczÿl mÿli W Elementie wodi
nam krzest Swięti zostawÿl ÿest Item robaczi czo w drzewie chowaią się rani lieczą aczo
są w gnoÿu ÿako glista swieżą ranę dziwnie klÿą takze ÿ zilÿ przecziętę do siodmego dnia — Zilę podczięta zrzesz
zagaiaÿą Democritus swiatheczÿ A to Bog mÿsli temu robastwu dal abi swoi mocz Boga tem
barzeÿ ÿ wteÿ rzeczi nikczemneÿ znalÿ zwlascza gdi ouo wienecz niektorzi nidworni pita:
ÿą się Dlia czegosz tisz bog te robaki stworzil ? na swiath a ÿeslÿ glista rzecz nikczemna
takeÿ ÿest moczi Aczos ÿego Wsechmocznoscz ? Gdi kto zwisoka spadnie Achilia ktorą
to kwiatem niektorzi zowią gdÿ ÿą zocztem pÿą dziwnie pomaga gdi ouo kto spadssÿ ode — Gdi kto spadnie z gori
tchnącz niemoze Alie malmazÿa na to ÿest barzo dobra Boÿsz sie wneth po czlonkach ro:
zchadza skoro się ÿeÿ napÿes tedi tisz prethko ratuie czinią tisz w russÿ niewiasti mascz
dziwnie goÿączą zielia czo zowią ÿęziczkamÿ a z maslem besz solÿ ÿeno trzeba strzicz bi
otoku nie zagoÿlesz Czo tak prethko ranę zaliecza ono zielie alie ÿ slominę wi moczi wsi chlop
w russÿ przilozi na ranę ÿ stanie mu za Balsam Bo ÿako Balsam swoÿą tlustosczią pomaga tak
tesz ÿ slonÿna

Official à uenenis.

Liudzkiemu rodzaiowÿ niestetes malo natem bÿlo walczicz na się drewnem, zeliazem, ka:
mieniem, strzalą, alie ÿescze ÿ truczizną przikladem iasczurkÿ niedzwiadka miedzi sobą
boÿuÿą. Czego u nasz Chwala Bogu niesliczacz A winnich kraiach to nienowina Przeto tę
naukę spomniemi. Nie ÿzbi narod nasz mial się uczicz tego alie ÿzbÿ umial się ustrzegcz
Gdisz truią nie tilko ÿedzenie pÿczie w potrawach alie, maki wina w pulkusskoch wodi w stu:
dniach, miecze, strzalkÿ, kulkÿ, u Rusnicz ÿako Tranczuzÿ czinią powietrze tesz abÿ powonie: — Truczizni wrozmaitich rzeczach
niem zarazilo Towsem znaÿduiemi gdi u Alcairu one Burze wiatri niepogodi nastali
ze na godzÿnę kilka seth ÿedna odrugo rozbilo się Galierow O kręthow takowa nawal:
noscz bÿla uderzila tedi na on czasz przipisowano to niewiastom ich zamorskich naukom
czarowniczem ze to ucziniliÿ Sprawą Satanską pobudzeniono dziwotne na powietrzu

Atosz tedi dobrą poradą krolowie starzi ÿ Hetmani ÿakobil Hannibal Antioch Ptolo:
meussowie od takich przigoth mewalÿ na woÿnach ÿednego czlowieka takiego ktori
umial te rzeczi pobaczicz ÿ poznacz ÿesli ÿest truczÿzna wtem takiem ÿ ÿako ÿeÿ
zabieziecz Alie onÿ ÿ dlia tego truczizne mewalÿ ÿ ÿednemu sludze ÿą poruczalÿ
Vchowaÿ Boze Niezęmia tedi abÿ wręcze ÿ wo kruczienstwo nieprzÿacziel skÿe
nieprzislÿ tedi skrzaskiem truczÿzne bralÿ uprzidzaiącz przigode Jako on Vibius
Wmieszcze kapneÿ Hetman po dobÿcziu miasta abÿ się namiem Rzimiami e niepastw:
slÿ uczinil wieczerzą na ktoreÿ podÿawsi sobie ze trzidziesczią towarzÿsow przezdro:
wie pozÿwalÿ oneÿ truczÿzni kędi potem wsistkich zmarlech znaliezionÿ ÿeno nietak
rychlo ÿako się spodziwalÿ pomarli Bo nienaczczo ÿeÿ poziwalÿ Gdisz ono ÿedlo
mocz truczÿzni odÿelo Skąd zasie potem wprzipowiescz przislo Coena Vibÿ gdio
truczÿznie gadano Takze Hannibal in eos casus zawzdi tę rzecz mieral ÿ gdibil
in extremis zesięgo ex ui pactorū u krolia Bÿtimiczÿ Prusiam domagalÿ Rzimia:
nie ono uidząc ze krol mu oslabial krolÿ Rzimianom obawiaÿącz bi niebil wi:
dan kusÿl się uczÿcz z onego domu, chodnikamÿ taiemnimÿ ziemią ktore ÿusz ÿusz
dobrze przedtem czuiącz otem sobie bÿl przisądzil Alie gdi obaczil ze mu ÿ tam oth
Spasÿ zabiezano wnelk truczÿznę wział ÿ niem Rzimianom do rąk przisedl tembil
znaliezoni besz duse ÿ u Zidow ÿ u Grekow miedzi Rÿczirskiemÿ ludzmÿ naon
czass bÿl to pospolÿti obiczaÿ ktorego ÿ terasz Turczi nasliedują Bo wonę bÿtwę
wenczzką gdi wÿdzielÿ rzecz swą straczona tedi Wichiliwsi się z Galionow trunki
struczÿzną ÿelÿ pÿcz prze Rozmnozenie krolestwa Machometowego ÿ prze zdro:
wie Czesarskie Drudzÿ tesz wCengolerci kamien sobie zawiązawsi wmorze skakalÿ
Adrudzi milosierdzia prosilÿ mowiącz skladamiem rąk te slowa Ala Hem Gina him
assaille To ÿest dlia Boga zmiluÿczie się kich więzienie zabrano Atosczi tu pitanie
ÿest in extremis godzilÿ takich media uziwacz czlowiekowÿ ÿ truczÿzne pÿcz zebi
wręcze nieprzisedl nieprzÿacziel skie Tedi tu wteÿ mierze pamiętacz trzeba zakazanie
Boze **Non occides** Niezabÿaÿ A philozophia mowÿ quod ante tempus inuito
Domina astatione sua non debemus discedere Tprawa Rzimskie posliedne pogrzebow ta:
kiem ludziom Chrzesczÿańskich zakazuią Atak wtakeÿ przigodzie slusneÿ sÿe umizię
pod Moczną reką Bozą aczosz kolwiek Bog dopuscza czierpiecz Baruiathe nikto:
rzi przikladem Christusowem zeÿ Chrus Chczącz pręthko skonacz pÿl truczÿzne zo lo
zocztem Alie to samo rzecz ima bÿla atesz on niedobrowolnie bÿl aliebil przimusem
od onich Tolmirzow ktorzi ten zwiczaÿ miedzi sobą na woÿnach dzierzelÿ .
Isz gdi kto bil barzo zranion tedi muten trank dawali ÿakobi z milosierdzia bolie
mu umneÿ saÿącz ÿ ukruczaÿącz Alie otem dosÿcz dolÿch czosmÿ poczelÿ sposobow
zabÿania zaraźliwich przÿstąpiemÿ .
Truią tedi ludzÿ abo Spulem sÿla ÿch abo umislnie na ÿednego spulem sÿla ÿako
gdi wiezi ągaÿą z miast z Zamkow lud Sluzebni abo uczie kaiącz ze wsÿ S folwar:
kow truią zÿwnosczÿ wmąkę wapno niegasone Sipą Spominaÿą w Historiach ze tak
Węgrzich bÿlo ludu niemalo potruto Tugdi się czo takiego mialo bÿ tresicz Tediten
official to na pieczi bendzie mial abo ÿ medik zebi pierweÿ upieksÿ chlieba onego

Pitanie dobrze li to czinili truczÿzne sobie zadawacz

dacz zyescz glodnem psom ptakom Pulkowky tesz wyna ktore zostawią, sypą truczyzne w nie
Jako Hannibal Mandragori bil kazal wlochom nasucz ktora Mandragora y truie y zasniemie Vino otrute
czięskie czini Atak ze niem się oczuczily timych pobyly snacz Sczyrego zlota gdy w kubek
naleyą takiego wyna tedi Scintillulae zloto y uyinie samem gdi szczire yest tedi się zaiskrzi ato
są znaky Nietrzeba bycz drabowy lakomem Boy kromtego tedi gdi sobie zolnierze podpyią
y posną tedi zwikl nieprzyiaczyl znowu nawioth czinicz Jako Cyrus woysko Tomiris tem Pyanstwo trucżyzna
Sposobem byl pobyl porazyla Acz y samo Opylstwo przesię yest Truczyzna yeno yakosz mowią
ab assuetis nulla fit passio przeto zarasz nieskodzy Mitridates on zacznj omadri krol aby
go kto kiedi truczyzna niezabyl tedi ustawnie wziąwsi Antidotum pierwey truczyzne pyal
ze muto wzwyczay weslo Takzecz y opylstwo nassem podomno nieskodzy Acczy gdi kogo pies
wscziekly ukassy tedi aze w miesiącz w rok o onemze czasie miesiącza efect pokaze się w liu:
dziach ukassenia takzecz y trunkow zbytniech effecti niemogą się zakricz, muszą się pokazacz
acz nierichlo Jako y Venene ktore zowią lenta ze się niezarasz pokazuią Alie yednak nieza
kryie się zle Jest ono przipowiescz o yednem krolu czo się oth truczyzni pylno strzegal a prze:
czię się barzo opyal ktoremu philozoph rzekl Krolu oth tego czo niewydzisz to się strzezesz
truczyzni Aoto czo czię terasz truie ukazal na podczassego niebaczisz czo ustawnie dolewa y
obaczil się krol Alie o trzizwosczy zolnierskey yusz się mowylo syla Truią tesz y w studniach Truczie zarazly we studzien
wode zebendzie zarazlywa yako niekiedi Zydowie W Jeruzalem Chrzescziyanscżj a nie:
dawno we Francyey tosz się ponowylo Lzniane sienię yakosz zegnaya zotrebamy psenicznimi
y czosz yescze przyloza (Bo tu niegodzy się wsithkiego powiadacz yeno przestrzecz) tedi
wneth woysczeludzie y konie pozna zdichacz

Truyą yescze y powietrze prochy sieiącz ex Apostemmatis Pestilentialibus po woysczech Jako Aeris intoxicatio
in Illirico xiacz nyaky Doctor, y Aptekarz zmowywszy się bily porazaly Bogadse ludzy,
y Skarby pomiech pobraly. Wsithkie te rzeczy y Antidota przeczivv temu ten official albo
tesz Medik ma miecz u siebie in promptu Truią tesz więcz y brony strzalky virosis herbis
To dawna u Tatarow Arabczykow Jako Ouidius Spomina de Ponto alie to nowa czo y
kulky y Spadi we Franczyey yeto się trucz Aloethale yest Wissisaya więcz krew ouemy
roskamy yako więcz wlytwie krew pusczaya darsi pierwey Antidotum babie czo wissisa przi:
kladaya tesz kokosz zadkiem tiriakę na wierzch Aliewto Cirulyk mądri trefy Bo yako
oth ukassenia psa yadowytego liecza tak tesz Methodus liekowania tego yest temu
podobna

Są yescze Venena innego Sposobu czo na osobę yedne daią czo na krolie Sla zwloch Wene: Venena innego Sposobu czo na yedne osobę
cyey niewym czemu tego y ktorem prawem dopusczaya practikowacz y czinicz takie rze:
czy Gdi na Wladyslawa Matias wzial byl truczyzne z Venetyey tedicz yednak Wo:
lano y dano znacz ze biorą tam atam truczyzne Biwalo to więcz y nedi Alieczto yest
infamae genus belli gerendi takie. Niepomnie dobrze alie wydzy mi się ze Rzimianesz
samy Vidaly Medica Pirusowy chocz sniem wten czasz walczyly powiedaiancz mu ze
ten aten podeymuye się nam zeby czię otrul Tak ony Rycirsczy ludzie abhorebant

od takowey

a takowey zdradi Dzÿsia malo tego sobie waza trucia nietilko wedle wpicziu alie ÿ wpowona
niu Niedawno we Francÿeÿ otruto krolewskiego rodu biala glowe zaczna pomambra ona
czo dlia woniania mewaÿa ÿabko unossa Patrzalÿ posmierczÿ Doctorowie intestinis signa
Veneni ÿako tam ÿest obiczaÿ Niemoglÿ nicz naliesoz Aza ÿedem ad Ventriculos Ce:
rebri wzuczÿl się rozumieÿancz ze odoratiua wmozgu naprzod effect swoÿ pokazuia
I znaliazlo się tak. Vznano affectionem toxici in Cerebro alie snacz czo wossa zeÿ
Sacramentu uziwaÿacz truia się. Papiezowie ÿ Czesarzowie ÿako Pliatina swiadczÿ
I wlÿsczech tesz. gdÿ tisz witaÿa skath Credenczowania one nastalÿ Alie ÿakom
rzekl zeto ÿest infamae zemus belli generationis Wsakze rozmaite sa przigodi liudzkie
Venetowie tem sie wimawiaÿa ze te rzeczi dopusczaia wobicz Ze in hoc casu tarzecz
mialabi bidz concessibilis gdi przecziw Poganom Turkom tego uziwaÿa Boze daÿ

Przeczïw truczÿznom liekarstwa

to bÿ ÿeno to bÿlo przecziw Poganom Przecziw tedi takiem iadom Krolowie liudzie
zacznÿ Drogie kamienie na palczu nassaÿa sktorich poznawaÿa ÿ znacza się Mie:
waÿa tesz Amulieta nossenia, miewaÿa Antidota pogotowiu znakÿ otrucziale sam
ze pragnienie ÿezika schnienie Sercza drzenie wneth przichodzÿ, Oczima wneth Vo:
mÿti, pusczaÿa krew zarasz, promouent Sudores zwlascza gdi wczass obacza tedi
pomoze za Spomozeniem Bozem Jest Confectio Krolia onego zacznego Mitridatessa
ktora dzÿwnie wteÿ mierze Chwalia Dwa orzechÿ wloskie dwie fÿdze lÿsthkow
ruti xx zetrzecz pospolu, troske solÿ przidawszÿ a naczczo poziwacz Czego tesz ÿ
wpowietrze uziwaÿa ÿest tesz ÿ Antiochowa tirriaka Alie ÿusz napewneÿsse sa owe
czo ÿch uziwaÿa Samÿ ÿczo ucz zom się ÿadowÿtem dadza kesacz na rinku w We:
netÿeÿ ze spuchnie chlop ÿeno mu zdechnacz a skoro ÿeno ukassÿ alÿ wneth zdrow
Miewaÿa teze ÿeno rosczze zwlascza prawe ktorich mocz dzÿwnie wteÿ mierze Chwa:
lia zwlascza przeczÿwko Arsenikom wsithkie te rzeczÿ ÿ ÿch przeskokÿ ma miecz
wdobreÿ wiadomosczÿ takÿ official, ktorÿbi mial zarasz obieracz czo ÿest zdrowe
czo niezdrowe miesczze kedi ma oboz liezecz Gdi tisz ÿadowÿta Gadzÿna ukassÿ
abo piess ÿadowÿti ÿako ratowacz pomocz to ma umiecz Bo gdi zolnierz poliem czię:
znie a natrawie się polozi lacznogo Bestia ukassÿ A gdi takÿ czlek zliekarstwi penne:
mÿ doswiadczonemÿ bendzie. niemala strat pomocz wsithko woÿsko uczuie Przetoss wÿ:
drownie tich lÿkarstw niespominam Inie to ÿest nasse propositum Teno abÿsz obaczil VM
corpus totum huius doctrinae tedi ÿto Spomniecz bÿlo potrzeba

O Mathematiku

Trzeba Hethmanom wiedziecz pogodi y niepogodi wiatry yakie powstaya y ktorego sie ych
czassu spodziwacz Czego ysz Carrolus V zaniedbal won czas gdi de Algyrusie wiprawowal
morskie nawalnosczy malo go nieogarnely Heczy go Andrea de Doria stary marinarz prze:
strzegal y ynni czobily Swiadomy morza alie on tesz mial perne ratię Prosto tam chczial
przyplinacz besz wiesczy kiedi by się go mikl niespodzywal kiedi po morzu nieyezda ludzie
dlia niepogod Sa tedi yedne znaky pogod y niepogod ex Astrologia Sa drugie znaky ex
Phisica Sa trzeczie ex Oeconomia czo y Gospodarze oracze wiedza madrzy. Sa yesze
czwarthe morskie ktorich zeglarze Swiadomy Takiego tedi Matematika ku sukam czobi — Czworakie znaky niepogodi
tich wsistkych Sposobow czterech swiadomy y umie yetni Bogdi te czwore znaky sie zbiega
rzadko bi mial chibicz zeby nietrefil pogodi y kiedi niepogoda Tenze ma bidz y dobri Cosmo:
graph Geograph y Topograph Cosmograph yest czo umie sgodzicz biegy niebieskie z opisaniem — Opisanie Mathematika
ziemie trzech czesczy Afriky Azyey y Europy abo y nowich insul Topographa zowa czo
prawie dostateczmie nietilko opisania ziemie swiadomi yest alie y miesc osobnich to yest krolest
xiestw insul pennisul, rzek morza y czesczy yego oceana y mneysich morza Bo ta rzecz niel:
cze potrzebna wcziagnieniu woyska taky clek moze wiedzycz wsithkie uroczyska, dalekosc
yednego kraiu od drugiego y wielie myl stalk do onad To wsithko yest Subiectum Mate:
matikowey nauky Tenze y Geometryą arithmetikę wedlie swey professyey winien umiecz
ktora do mierzenia daliekosczy Glębokosczy y wisokosczy rzeczy sluzy czo do strzeliania
gdzial do dobirania miast yest nieuinowmie potrzebno Starzi Hetmany samy tego się
uczily y w tem się czwiczily tak to sa rzeczy lakome Jako Achyles on y ze sie w tem czwiczil
kazal sobie na tarczy Zeliazney Vulkanowy Zodiak Planety y Oriona y ine Sy:
dera Wiecontrifowacz Jako to Homerus Poeta uczieśnie wosminastich Xięgach Iliadow
wipissal Ptolomeusowie Alphonsus Krol Czo od yego imienia rachowanie niebieskie iesth
nazwane Czy bily Matematikowie wielczy Karollus tesz V za nasego wieku niechczial
być czwartey mierze posliedneysey nad ime Ionsem ostatek starzalego wieku swego wonem kla:
storze natey krotofily strawyl Liecz gdi Spominamy Astrologyą niechwaliemy oney Super:
stitiosam Czyganky oney wruskamy się babiemi bawiaczey yeno tę ktora yest pars philo:
zophia naturalis Wsakosz nie radziem aby Hetman aby Hetman tak się w te naukę barzo
mial wdawacz zeby mial tego czo widzy czo slisy czomu ratiamy yasnie pokazuia dlia
tego odstępycz Kroly Astrologyey Iz emu yego rahunek inaczey pokazuie tego bim nie
chwalyl Bo bi ten tak uczinil yako on Philozoph czo w noczi ydącz y na gwiazdy się za:
patrzimsy sam wdol wpadl Czo drudzy uyrzansy sniego się smialy y glupposczy yego
Tak on krol czomu Hannibal radzyl aby tak a tak woysko swe prowadzyl
Onyze na gwiazdach inaczey wiczytal niechczial tak czinicz Gdzie Hannibal
yemu rzekl y odpowiedzial.

O Pisarzu y O Pismach Kunstownich

Przichodzą takie przipadky y czassy że czego bronią nie sprawy to pismamy może spra:
wicz Carrolus V albo on Gramuella yego Canczlierz ustawyczinie pissarza miewal tak
kunstownego że każdego Pana rękę umial barzo własnie twesticz Igdi wtrzeczią woynę
Franczuską Sanseuerinum miasta dobiwaly zwielką skodą ludzy swich tak że mu tak
prętko niemogly micz y nsego uczinicz tedi listy podpiss Franczyska krolia zmisly
ly do Hethmana aby Condicie y pacta S Cesarskiem ludem czinil czemu aby wia:
rę uczinyli wneth sa, obral sie Sluga Francusz ysc zonemy listmy ktoremu wrzeko:
mo do podesir wtrzewyky wsitho aby sie rzecz ta yemna rzekomo znaczila że go nemi
listi zniebespiecznosczią przesz nieprzyaczielske woysko przesedl. A tak że Francuscy
Hetmany dostawsy posla y listow wneth sie sklonnily do pokoyu miasto poddaly Jsma:
lysie zasz Hispany prostoczy tey Franczuskey Alie kędi strach przistapy tedi sklo:
nneyssy ludzie bywaya ku wierzemu liedasczemu A chocz tesz domysliawaya sie że
są zmyslione listi tedi baczacz nieradzy bacza tego. aby yeno occasyą mieli podczy:
wą ze miedlia strachu alie na roskazanie krolewskie puszczayą miasta Bo wten czas
liedasie wyslu ludzie lapayą A lacznei sie sprawowacz temu że szwierzil listom zmi:
slonem any żeli kiedi uwagayą mowicz żesz zdradzyl nimiales Zamku puszczag
azby czię bylo S nięgo zwlieczono Także y druga raza Hetman yego de Grasto tak
że przesz listi niemnieyssy kunst wirzadzyl Dobiwal na ten czass Monterwyku miasta
mocznego y gdi go mocza niemogl pozicz dowiedzial się yednak z listu Hetmana
Mathewiczenskiego ktori byl poth ten że czass przeyal. Że Drozius Słobą broży że pro:
syl Generala swego Buteriussa o pomocz o ratunek Poiawsy tę occasyą de Grasto Pan
napissal odpiss Buteriusowy pieczęcz od starego listu Buteriussowego ktory niekiedi mial
odyąwsi dal przyprawiwszy mystermie y S podpissem własnie yako ręka przerzeczonego
Buteriussa wtem liscie summa tabyla że Buteryus Oznaymia Droziusowy że ratunku
na ten czass niemoże miecz od krolia A tak abysz yako na podczywey osobie y o swich
rzeczach radzyl yako cię Bog nauczy ten tedi list Pan de Grasto rzekomo yakobi
go wdrodze przeyal odpieczętowawsy yakobi go przedczyl Ciusz chitrzey nisz
on Gramuella) pierwey odesslal Droziusowy czo byl wobliczemu y k temu swoy list przi:
dal Chwaliącz yego Męstwo y swiadczącz mu że swemu powinowastwu iusz dosycz
uczinyl a kiecz prawi radzę to czo y Buterius abisz sie zmilowal nad ludem ubogiem
żebisz go Wostatnią niebespieczność nieprziwodzyl Bocz prawy ya yusz mam tę radę
nie pochibną że cz mnie Monterwyku dostacz A tak obaczsie On Drozius obaczinsi się
że rzekomo s niem szczerze ydzie że mu list othworzom odesslal pieczęcz y podpiss
Buteriusow widzial y wneth s niem Conditie postanowyl y miasto puszczyl etc
Alie y za starich ludzy nieraz takich fortelow tesz uziwano Hannibal gdi onego

ziecznego Hetmana Marcellusa ktori slawny Szymenze bijł dobył fortelnie podsedł y zabył tedi y palecz S Signetem mu uczial, gdzie wneth list domiast blyszkich agnialecza do Salapyey pyssal pod imieniem Marcellusa nimsie powiska yego vostawyla aby miasto roskazuianez tem ktorzy tey noczi otey abtey godzynie pszicziagna puszczył czowny przethczywszy odpyssa: ly obieczuianez tak uczinicz slowdzie yuss bily zrazu od drugiego Consula CRispinusa przestrzezeny o Marcellusowey przigodzie, aysby niewierzily lystom yesliby yakie pod Signetem yego pyssane bily Obacz ze yako sie sam człowiek często Rozumem swem ulowy y Hetmanom slawnem sie to przigadza Prziciagnelo woysko Hannibalowe do Salapyey o oney godzynie yako Hannibal pyssal othworzono miasto wiechal naprzod poczet transfugarum Rzimskych skowo ych było kylka pocztow wyachalo Spuszczono kratę ouę ubrami zostały częscz woyska przed miastem a część one wmiesczie powiązano y prawo ym uczyniono. A toss to wtich wsithkich vzeczach trzeba trzizmo postępowacz a mądze golicz Przeto Hetmany wy: dzącz wielge niebespieczenstwo stvoni tich trzech vzeczy to yest pisania lystow Signitow odmie: niania y przesylania lystownego tedy uzywaly nyakych fortelow wtem S ktorich to forte: low y pysem y Signitowania rozlycznego, reiestr Sposobow luteralz opyssemy Rozumieiąc ze yss wtem narodowy swemu posłuse nyaką uczinyęz.

Przi rzeczy
1 Pyssanie lystow
2 Signitowanie
3 Przesylanie

Znayduyem ze Czesarz taky lysteczek do strzaly obwynąwszy yednego Czassu do Hetma: na swego ktori Zamku odniego bronył przestrzelył Ja prawy gro yskiem yuss yestem wdrodze tobie naratunk Smiedlicso tam bede tistaray się abysz cznotę stawa docho: wal. Vthknęla ta karta Strzala wdach wieze y nieobaczono yey asz trzeciego dnia ktorey dostawszy bily bardzo Vczwierdzeny zolnierze na Zamku Przesłaly tess nyktorzi lysti wzaiącza zaszywszy yako Cyrus drudzy wposwach do miecza tam we wnątrz wolia swą przi dwzazdze napyssanie Wklioczku u Swyczky drudzy yako przodka panow Stęczina wtim wislawaryą Strony Spiszczenia kamiencza za krolia Kazimierza

Przesilania lystow

Pan Stęczina

Drudzy tess koniem u Jader miedzy udamy Wprawowały lysty Golębiom tess glodnem zuczyniszych przywiezowal Decius lysti y Przesylal z Mutyni do Brutusa A Brutuss zass do niego Do yaskolky tiss do ogona gdi lieczy do Gniazda swego pod dach przinie: zowaly Drudzy tess niezwiczaynymi lyterami lysti pyssą abo po Greczku abo po Zidow: sku ∴

V Egiptianow był Sposob pyssania przess znaky zwyrząt ktore pysmo zwaly Jero: glyfica przess Sepia rozumieyą naturę Bo ten ptak Sna mina masculum yako Philsikowie opysuyą przess pczolę krolia przess Krogulcza vzecz ktorą prętko trzeba wikonacz przess węza ktori swoy ogon gryzie znaczą rok y ynnich niemało figur kto: re znaky do tich miast w Rzimie na obelyskoch Slupiech czo kiedis z Egiptu było za: wieziono wydaryą ktorzi tam biwały Było tess y yme Riczerskie obieczadlo T lytera znaczyla ze zolnierz on zyw Θ thita lra Greczka znaczila ze umarl przetoss ono wierss yest stary otem Ô Primum ante alios infoelix lra thytha Glubstwo znaczy kagdi czo in Silentio czinicz tedi znak literi S Przipyssowano Idawaly Sobie obiczay na zmowie rozyezdzayącz się yako yeden do drugiego mial pyssowacz Augustus Cesarz

Pisma rozlyczne zolnirskie

Eigipc pismo

Augustowo pysmo

tę mial

te mial zmowę ſſinem yſʒ gdi bÿ Secreta piſacz przÿſſlo tedi tego abÿ porzadku wlÿterach
uzÿwal abi za pierſſą A pÿſſal b a za lÿtere b pÿſſacz c a za literę c pÿſſacz d a tak
aze do koncza Aÿze ſprzod ku lÿtera uliega a tedi miaſto mieÿ dwoÿe ZZ piſacz
Drudzÿ teſʒ uocales wimazowalÿ yakoſſ y w Zidowſkiem yęzÿku ÿch niemaſʒ alie

Inkauſti rozliczne y Tinkturi

miaſto nich ſą puncti nÿakÿe patach kamez Sovek etc. Więcz k temu ÿ Inkau-
ſtÿ albo Tinkturi oſoblne miewalÿ Mlieczu owego czo zową Thitimalum bieluchnem
mliekiem gdÿ karte pÿſmem Spÿſeſʒ a popiolem potem potrzeſieſſ tedi ſię lÿterÿ
widadzą y Sczierniejÿą ze witheczicz bendzieſʒ mogl alie y mliekem proſtem yeno ſwie:
zem napÿſacz a prochem zwęglia poſucz tedi takze uczinÿ. Drudzÿ teſʒ na:
pÿſſawſÿ lÿſtek oczem innem in Cauſtem. przipiſſą teſʒ Secreta ſwe moczem albo
uriną ſwoyą Czo gdi przÿſuſÿ kto yuſʒ nÿ uyrzÿ a ono pÿſmo ſię wÿdaÿe tak
yze daſię withczicz To no za oſobliwÿ kunſt poczitaÿą Domarath krol Lacede:
monſkÿ będącz wignani od ſwoych y Mieſkaÿącz u Perſow y wirozumiawſi
ze Xerxes gotuie ſie zwoÿſkiem przeczÿwko Grakom on ulitowawſÿ ſię oÿczizni
dal yem otem znacz na woſkowey tablÿczÿ yem napÿſawſÿ yako owo biwaią
pugillares y potem onoſʒ pÿſmo mÿſternie nowem tinkowaniem na onoſʒ dal przi:
kricz y pologicz Sczem poſla wiprawÿl czo gdi bÿlo przed Magiſtratum przi:
nieſiono dziwnie ÿm to bÿlo poſelſtwo Szolemÿ Xiąſkamÿ poſlacz Drudzÿ ro:
zumielÿ zeto zdrada bÿla yakaſſ Aze Sioſtra Domaratowa krolicwna nau:
czÿla ÿch abÿ ono Tinkowanie zdięlÿ chczą lÿ wiedziecz czo tam pÿſſano toſʒ
dopiero obaczilÿ ingenium krolia Domarata chitrato alie to yeſcze chitrza
bÿla. Glowę ogolÿwſi czlowiekowÿ bÿ zitwą Secretum ſwoÿe na neÿ napiſalÿ
y nie drzewey go poſlalÿ ſniem a zemu odroſla glowa dobrze. Czÿ ktorzi go po:
graniczach poÿmowalÿ nieobaczÿwſÿ nigdzieſʒ przi niem lÿſtow puſczalÿ go wolno
aze przebil tam gdzie bil poſlan
Ito teſʒ nie poſliedneÿſſi obiczaÿ u Lacedemonczikow przeſilania Secretow wiprawi:
ÿącz na woÿnę albo ku ÿnem Sprawom Sue Ephori to yeſt urzędnÿkÿ nÿake miewa:
lÿ ſniemÿ takie porozumienie dalÿ yem kliocżek obdlus uſtrugani okręgliuchni yeden a
ſobie drugÿ temu podobni namieſſÿ na wiſokoſcz zoſtawialÿ yako owo walkÿ yeſcze
u Hetmanom wloſkich wrękoch miaſto bulawÿ widami Atoſʒ gdi yem czo chczielÿ czo
tayemnego napiſacz tedi on kliocżek Cedulą dlużiuchną a nieſeroką reza wedlie
rezi obwÿalÿ nicz nie ſczim nie zoſtawuyącz yeno zebÿ ſię kraÿ ſkraiem yako owo
waſſ wakolo drewna ſię obwia ſtikal Potaką karte albo Cedulę gdi yą zaſʒ rozwinal
tedi nikakÿ withczicz nikt niemogl Bo yeno częſcÿ lÿterÿ bilÿ Alie on Ephorus ktore:
mu Slużÿla ona Cedula gdi mu yą oddawano tedi yą obwinal okolo ſwego walka
ktori bÿl podobni onemu Senatorſkiemu tedi tak zaſię muſię zlozilo pÿſmo ze on
liſt mogl wibornie withczÿcz y to teſʒ bÿla inuentia Greczka Bilÿ tiſʒ u rzimian
Abreuiaturi barzo tru dne ku withczeniu tim ktorzÿ nieumieÿą yako yeſcze w ſtarich
Xięgach y tu w polſcze wÿdanÿ litera ktora zowią litera Gothiſka napiſſane Są to

yeſcze oſtatki

ÿeszcze ostathkÿ tich to Sposobow Rzimskich Tako gdi Chrusÿ pÿsalÿ tal Xpus Takosz takie pÿsmo weliectia miewalo zamie sama się stalo unasz Sprziwileÿu Arczibiskupiego gdzie stalo napÿsano Czo niktorzÿ cheziel ÿ czitacz Primus princeps adrudzi inaczeÿ — Przÿwilej Arcÿbiskupa

Bila tesz ÿ ÿestami niktora glucka mowa miedzi nimi. Tako miedzi Gamratamÿ Ouidius Wÿpisuie — Mowa przez postami rozmaite

Cum tibi Succurrit ueneris lasciuia nostri
Purpureas tenoro pollice tange genas
Siquid erit de me tacita quod mente loquaris
Pendeat extrema mollis ab aure manus

Tegobim bÿl niespominal ÿeno ze ÿmi tisz to Spominaÿą ÿ gowią to Xiężem dotkknie: niem Bowiecz Xięza za ucho mlode Persomi radzÿ pocziągaią podomno stad to od Ouidiusa przeÿelÿ Alie tractuÿącz Seria mieradzÿ tisz zasmÿsiecz Do czego ÿą innego wiodę Spomina Iozephus Historik wÿpÿsuiącz strownoscz porzadek ÿ ÿedno mislnoscz Rÿczirstwa Rzimskiego ÿ powieda ze nakoniecz micz Sobą niemuwÿli ÿęzikiem (Bo się brzidzą zolnierze prawÿ ÿęziczną wielomownosczią) ÿeno nutibus a gestamÿ towarzisz towarzisowÿ abo Rothmistrz Zolnierzom dal znacz ÿąknąwsÿ abo tesz palczem kÿwnąwsi to ÿusz rozumielÿ czo czego bilo potrzeba wnet się wsiscÿ sunęlÿ abo tesz ruszelÿ ktori obiczaÿ u niktorich Vegierskich ludzÿ Rÿczirskich ÿ terasz baczemi Bo są milczączÿ pospolÿczie a gdi chczą czo uczinicz medlugo skinąwsi ÿeden na drugiego zmuwią się. Slisalem tesz od Slug pana Starnowa zetesz niebosczÿk ÿakie: gosz ÿanassa ribalta chowal pÿanÿcze wielgiego ÿeno to wsobie mial ze reką kozdego umial effingowacz A tak rozumielÿ zego ÿeno in eos casus chowal ÿako Aletman madri alie ÿ Suÿczerza czo sigmiti rÿcz niktorzÿ Aletmanÿ wten Sposob chowiwalÿ ÿ ludzÿ przewaznich czobÿ takie lÿsti ÿemi mogl przeslacz ÿ przemislnich

Historik ÿ Poeta

Historÿeÿ pisarz nietilko dlia tego ÿest pozitecznÿ abÿ dzieÿe tego wieku na pom: mne czassÿ zachowal ÿ niesmiertelnie pomięką uczinil alie tesz abÿ tem ktorzi bi się zlie pamiętalÿ nieczinącz doscz titulowÿ swemu Sliachecżkiemu ku strachowÿ bÿl Abowiem ten ktoribi się smierczÿ bal podÿącz krolÿ Rzeczi pospolÿteÿ abo tesz dlia obietnicz dla pozithku poczciwego bÿ odstąpÿl ma się na czo oględacz abÿ incaustu na się nierozlial to ÿest ÿakobÿ oniem czego takiego nienapÿsano czo bÿ wiecznie wiekuiscze potomstwu mialo skodzicz ÿego a tesobÿ iusz nÿkaki nie wima: zal A zwlascza gdi wie gdi ten woÿscze za nimÿ chodzÿ przipatruÿącz się ktorego w kieta moze wlozicz ÿeslibi czo nie trefnego sobie poczal Abowiem ÿusz bÿ to bÿl nazbith zlÿ czlowiek abo nieczlowiek, alie monstrum ktoribÿ tego nie: radwidzial czobÿ oniem do 300 liat abo do 400 dobrze pisano ÿ mowiono po ÿego smierczÿ Carollus mial slawnego męza Paulum Iouium ktori snim ÿ do wÿdnia na onę expeditÿą przecziwko Turkowÿ ÿezdzÿl I przi oneÿ potrzebie zamorzu — Iouiusz Historia

u Neapolim kiedi fluvia yego classem porazyl y Hetmanow yego dwu poymal byl
albo yey niego zastal Bona Zadanie Malzonky P: Grasto yechal nawiedzacz mę:
ze ych ktorzi bily poymany y tesz wictorem upomniecz aby przystoynie się zachowal
przeczywko onem y dlia tegosz Historia yego mąu. uczonich ludzy swą powagę ze
wielie rzeczy pisal naczo sam patrzal abo od swiadkow widomych slisal Boy sam się
rad wtakie rzeczy sprzivodzenia wtrączal aby wydzial slisal to czo mial pisacz Mial
tesz tenze Cesarz y Poetam Gardziam sliachczycza Hilpomskiego ktore tamze u
Thumus meznie się potikaiączy poliegl y grob tam poslięgnal Niebesz przieczimi tedy
lauream wienięcz on ten ze poetom czo y triumphatorom Cessarzom dawano y omich Co:
ronowano pokazuiącz wtem starzi liudzie ze niemneysza yest slawa dzeye zacne zachowacz
ku wiadomosczy potomstwu yako y omich ręką dokazowacz A Historic prawi zaden
niemoze bidz azeby umial ex arte artem militarem Bo kto czego sam nieumie tego y
wipisacz niemoze Przetosz Matias krol slawni dzywnie sobie takie liudzie wazil y onem
dary wielge posilal Podomno aby Sprawy zliwey yego dzeye potomstwu na papirze
zostawily Takze niktorzy liudzie otem tak dzierzą ze Matias nietak daliecze doka:
zowal na Woynach yako Scribentowie Historyy wiwiesly podniebiossa Boych hoyną
ręką zwikl sobie tilu spowinowaczacz czo T Tuliusowy przipisuią ktoczi by mioly za:
wzdi pamietacz na prawa swoye Historiczkie ktore Tucidides wipisal O czem yednak
wathpicz się niegodzy Alie zazdrosczy czego nieosięgnie

Druga częscz ulicze Rzemieslnykow Me:chanikow anaprzud o Maliarzu

Niedlia maliowania chorągwy drzewczow malarza trzeba Mala to yest rzecz alie
gdi czią[gnie] woysko przesz niewiadome miescza aby maliowal situm loci onego krayu
droge Gury, lasy, debrzi, rzeky, stawy, blota, wsy, zamky, uchodi, przichody, y in summa
wszitkie y scziesky nakoniecz gdzie są y gdzieby mialy bycz Bo gdi Hetman te wszitkie rze:
czy przed oczima bendzie mial moze snadnie poiącz yako gdzie occasią wziacz ktorich
Maliarz ma umiecz artem opticam — rzeczy ma uzywacz y ktorich fortelow Jescze tesz y ktemu sassilaya maliarza zmislnego
ktory wimaliuye osobę krolia, Hetmana takysz choczbi go nikt swoych yak zyw nie:
wydzial tedi go moze wboyu ato dlia poymania poznacz Tako się niekiedi Alexan:
drowy Wielgemu bylo u oney krolowey Indiskey przidalo gdi Spiegowal sam osobą
swą wniktori sposob poymacz go dala zawiacz go Alexandrem azdi się przal tem bycz
ona krolowa wiodla go do onego obrazu y Commicowala go Jescze tesz miasta zamky ktorich

mayą dobiwacz Situm loci przedtem maliarze maluyą, zeczasz otem radgą skąth by opugna:
czyą, one począcz ktez teraz są Xiesy Vielse, kedi własnie miasta przedneysse Wycontrifetowane
muri waly basti y inne propugnacula mcz miezostawiaiącz yakmiarz Iest ynossą teraz odi:
poricon abo peregrinatio Swietego pawla tak curiose wipysana zelam malo mieznaecz y stopy
kędi chodzył ze tam ymike są wipysane yako nocziegi Gospodi mieral gdi go do rzimu posi:
lano tem czy sposobem własnie starem Hetmanom drogi ktoredi mieły yechacz wimalowania
było obyczay y stąt mu urosła Cosmographya czo zowią mappam mundi Bo gdi ony Monar:
chowie Cyrus Darius Alexander y ynni swiath woyowały. tedi kazą sobie Krolestwa Panstwa
tak Curiose maliowacz zemalo meliepey ony widzieły czo się dzeye w Egipczie Azyey amisz
ony czo tamo mieskały niemisliącz yeno O Gospodarstwie ktore maliowania Ptolomeussowie.
Strabonowie zbierayącz Conserowały porowniwały yeno zdrugiem tak yzs w krothkiem cza:
sye przisły do tey proby ze nam wsistek swiath wimaliowam to yest Afrikę Europę y Azyą
y Ameriky zostawiły przidawsi do tego naukę de Circulis Cœlestibus czo zowią Sueram
Materialem tak yze zwiedzieły wielie yest Swiata wkrąg y wdlus inniez zowią altitudinē
et latitudinem Nierzkacz aby niemieły wiedzecz yako daleko z Eiptu do Susy Babylonu y
Ierużalem. Wielie yest climata Swiata Czem yest dłussa nocz w Wenecyey nyzeli w Cracowie
Czem yest yesze dłussa Wilnie etc

Origo Cosmographyey skąth posła

Machinator Kunstarz

Hetmany Taczy kochały się gdy widzieły ingeniosum hominem ze ma sortylne inge:
nium zwłascza kto by yaky kunst zolnirsky umiał wimislycz Ma stego sławę niemałą. Soliman
gdi Troillus Rzimiani ktori zneapolim był wignani exul, udał się do Turka y przyniosł mu
był kunst nyaky ktori na przebyczioch y wczasnich mieszczoch miał bycz pozitecznyi I powie:
dały yako mu był wdzieczen y sam przipatrował się mu y udarował Troyllusa Takze y Zy:
gmunt August nasz yze mu był nyaky sliachczycz nyaka maching uczinil ktora była podo:
bna wiczom onem ktore zwano za starich Turres ambulatorias był tego wdzięczen wiele
darował yemu Te Budowania wieze testitudines zastarich wiekow te kunsty bily pozitecznei:
se Alie yako działa nastały mniey onych dzierzą Wsakze abysmi tesz ingenium ludzy
starich Niezabaczily tedi ych y tu Spomniemy

G. Testitudo Testitudinem

Testudo

Testidunem zwalÿ wozek ÿakobÿ na pluznech kulkoch malich Po ÿednej stronie czo od nieprzÿaczielia kos mocznÿ bÿl uplieczoni a zwierzchu skuramÿ wolowemi Swiezemi poklath abo posklie piernie bÿwalo uczÿniono dlia tego abÿ Sgurÿ skodzÿcz niemozono wnnie ÿako zolwiowa komorka ÿ stath ÿest nazwano testudo Wesrodku zasię pod onem przÿkrÿcziem bÿl Aries to ÿest taran zeliazem zakowani na Xtalt owego czo oleÿ ÿem zabÿaÿą unasz, tego figurę podobną tak polozoni W Rzimie ÿest wÿrzezoni ad Septimij triumphalem arcum

Niebaczę do Czegobÿ się to terasz przÿdalo chÿba then pokliath zwolowich Swiezich skur zesię liudzÿ niemalo zakrÿcz moze a ognie Sgurÿ iem skodzÿcz nie: mogą Bo skora Swieza ma Towar Jenobÿ musial Gęstą Strzelbę na dolie dziewzecz zebÿ sie niemogl nikt zblankow wÿchilicz od nieprzÿaczielia Tak mÿ się baczÿ zetego uziwal fortelu Karollus u Sanseverium ze osto ossab zakrilo się bilo pod Machią teÿ podobną

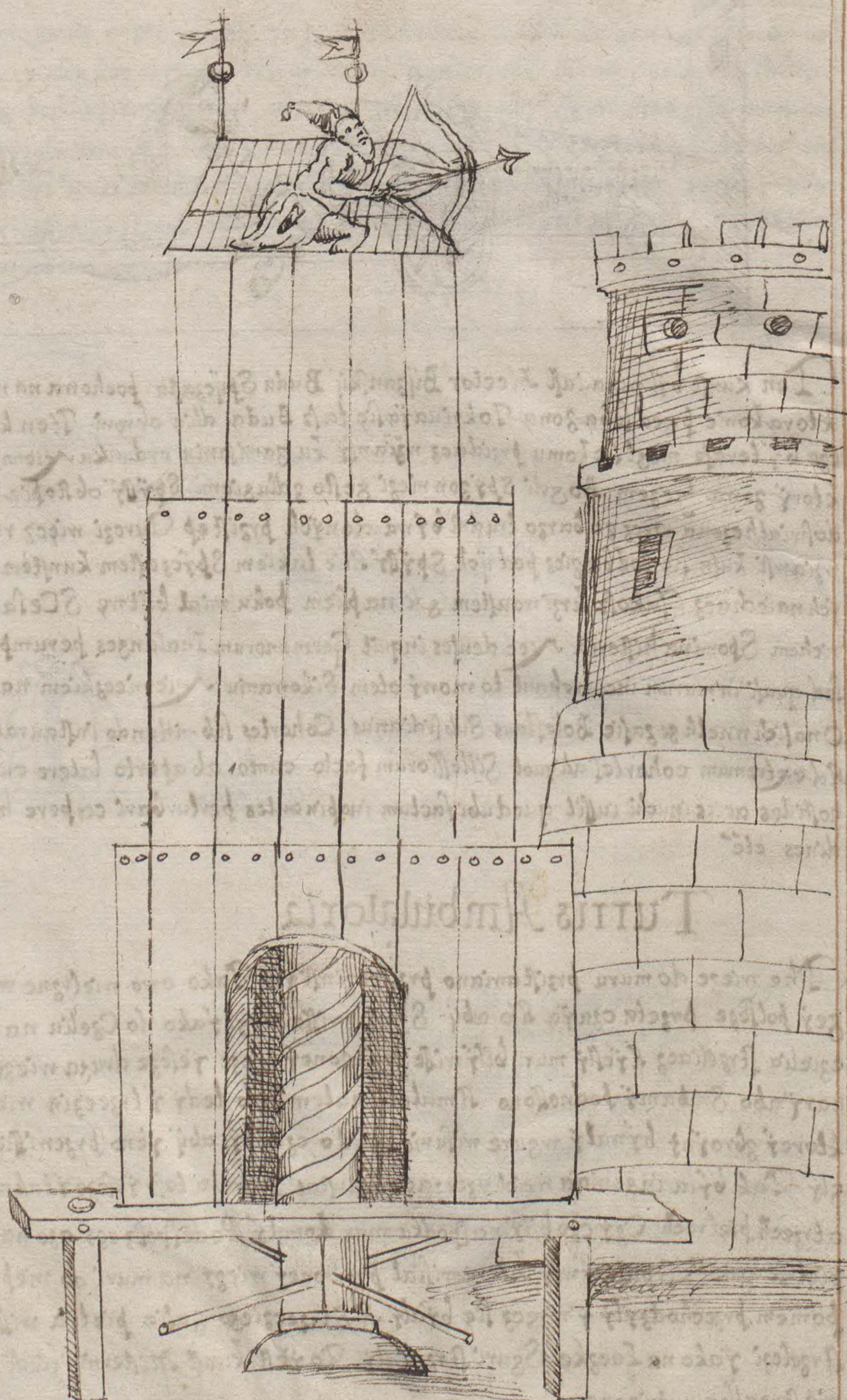
Hectora Bijsanskiego Kunsth

Ten kunst był wynaliasl Hector Bijzanskÿ Buda Spÿczasta pochowa na wosku była ktorą konie przed sobą zoną Tokrywająsię tasz Budą dla obrony Tten kunst nieba: czę bÿ terasz mogl się komu przidacz wÿiąwsÿ ku zamisaniu ordunku Niemieczkiego ktorÿ zową Gezem Bogdi Spÿzownicgi gęsto zdlugiemi Spÿsÿ obstopią swe strzelcze doswiathczona vzecz ze barzo trudni była do nÿch przistęp Turczi więcz rimi nasię wziąwsi kusą się podbiezicz pod ÿch Spÿsÿ Alie takiem Spÿczastem kunstem mogl bÿ ÿch naiechacz Jakosz krziwoustem gdi naprziem bolu mial bÿtwę SCesarzem Hen: richem Spomina historia Nec denses inquit Germanorum Phalanges perumpere poterāt sed quasi in murum incurrebant to mowÿ otem Sikorramu Niemieczkiem na Xtalt Geza Onasich wneth ze zasię Boleslaus Subsidiarius Cohortes submittendo instaurabat pugnam Ad extremum cohortes aliquot Sillessiorum facto cuneo ab aperto latere curriculo ad hostilles acies inuchi iussit quod ubi factum inopinantes perturbari capere hostium or: dines etc̄

Turris Ambulatoria

The wieze do muru przistawiano przitoczinsiÿą Jako owo wielczne mlini Wiel: geÿ polscze przeta czaÿą Sto abÿ Sguri zwissa mogl ÿako do Czeliu na nieprzyą: czelia strzeliacz strzeslÿ muri bilÿ wisse tedi zoneÿ wieze ÿescze druga wiezę wisszÿ He: uarÿ abo Srubamÿ podnossono Amalolÿ natem bÿlo tedÿ ÿ trzeczią wiezicze na ktoreÿ zbroÿnÿ bÿwalÿ wgure wisumiono ato czinilÿ abÿ ÿeno przewisszcz muri mo: glÿ Tak bÿla ingeniosa wtich vzeczach vetustas Biwala tesz ÿescze ÿ taka wieza otrzech piętroch. Czÿ czo bilÿ naspodku mur kowalÿ Podespotz czÿ czo na srednem piętrze zwoth Spusczÿwsÿ ktori wisial przi oneÿ wiezÿ na muri do nieprzÿaczsiul ponem przechodzÿlÿ ÿ wręcz się bralÿ A Strzecziego zasię piętra wissego namich strzelczi ÿako na kaczkę Sguri strzelialÿ To ÿest kunst Misterni kiedi biwa dibÿ nie strzelba rusniczna

O Kawalkatorze

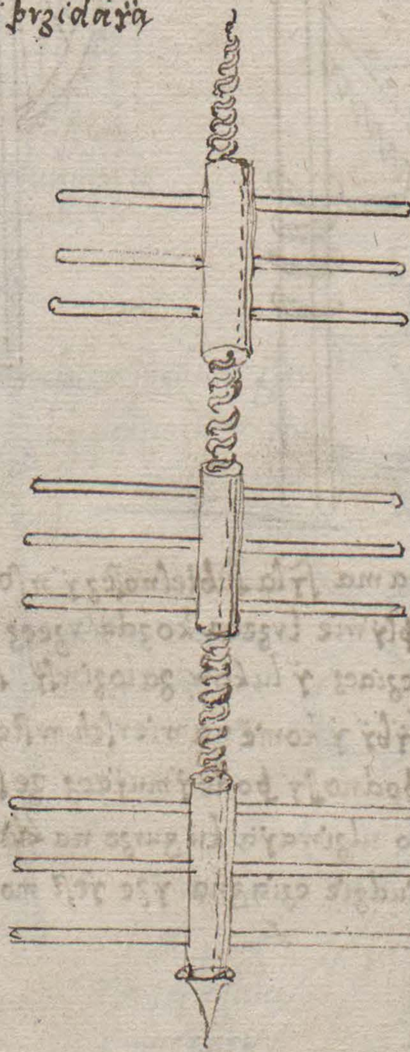
Ten rzemieśnik ricerskiem ludzom barzo jest Vziteczni y potrzebni a zwlascza poliakom ktorzi konnemi są na slawneyssi liecz konnich czwiczonich choczia mneyssa lyczba jest uziteczneyssa a nizeli syla nieczwiczonich Alie iże nizey mowiącz o skolie Ricerskey plac o konich bendzie snadneyssi mowienia tedi tam odloze thę to Rozmowę .

O Skalijsabrze czo drabijni ma wopieczę ij dziala ije

Gdzie są Czaijkauzy porzadne tam miewaią drabyni roslyczne y chowaią rzemięśnika takiego czoby w opieczę sireymial te drabyni y onich rewidowal czo nakazonego przipprawowal y ktemu wiedzial sposoby kiedi kędi y ktorem ye Sposobem namuri zarzuczicz Blecz drab od drabyni jest nazwan y ze się mastem rozumiecz y umiecz przistosowacz do muru y po nich chętko wbiezicz A pospolyczie tich prostich drabin seścz do kozdey ratij przidaią

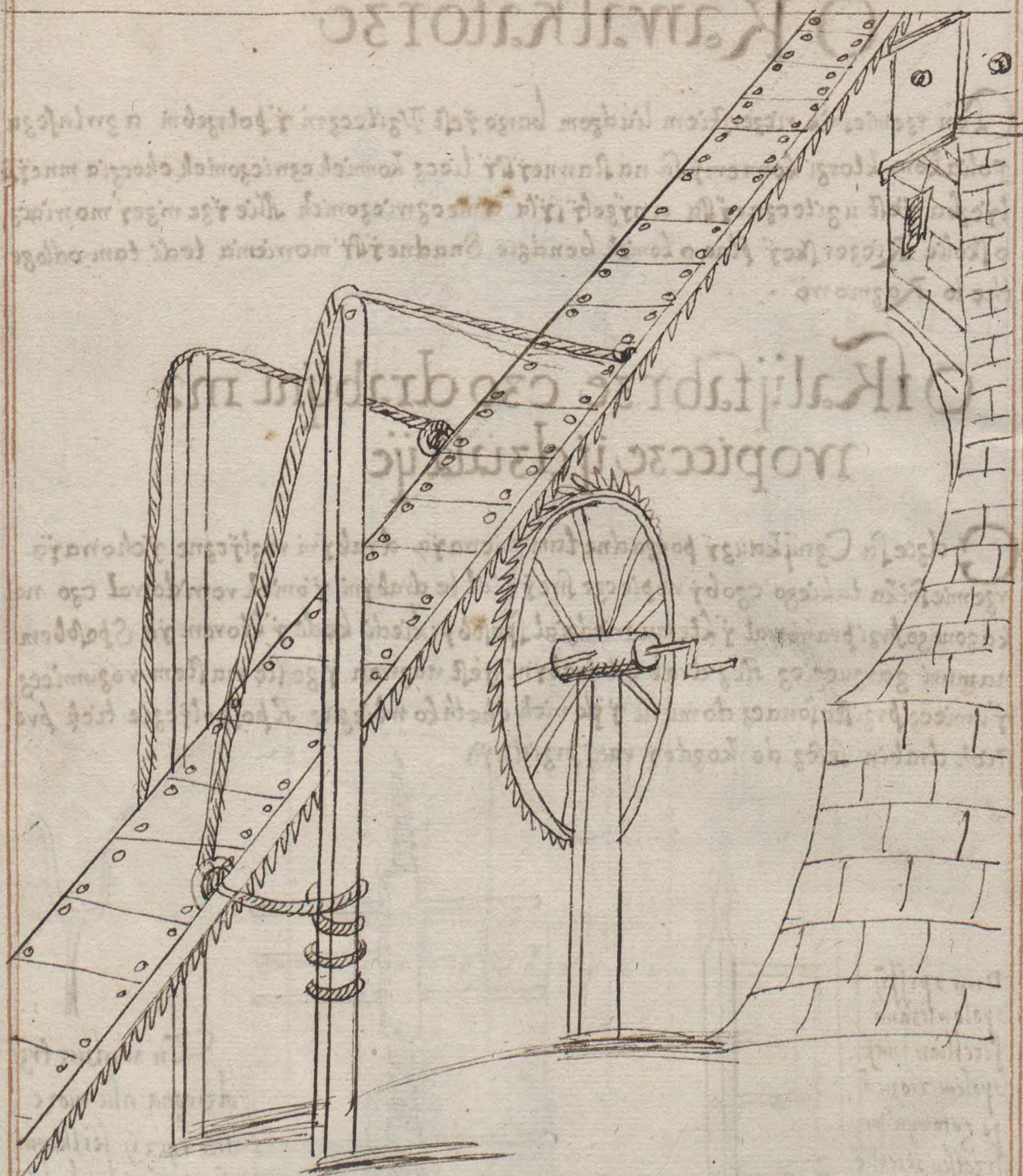
Dwa spissij spolowiczami szczeblow zniesc spolem zlozića po gotowijn we srzotku szczeblie zbicz oba to skrome obiszaia drabini ij snadne ku zame sijenijn .

Tu widzisz trzi drzwona alie moze ich bycz ij kilkanascie, a gdij do drugiego drzwona przij dziesz tedij nadsrobijesz ij nadstosujesz liezącz czo ras ku gorze wissey .

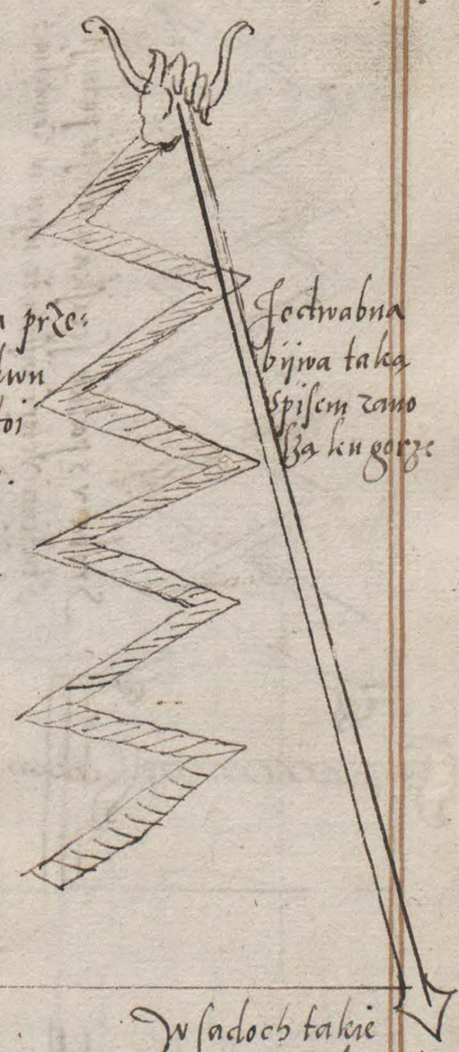

To yest rzecz ktora ma syla subtelnosczy wsobie przeto trudna się może przi:
godzicz kędi kwapliwie trzeba kozdą rzecz wikonacz Nyąwszy by wnoczy albo
strzelbę gestą Rusczacz y lukow zalozywszy A yest więtszy most anyzely drabi:
na po ktorem mogliby y konie na wiersch wstępowacz kolo zębate albo palczaste
mostk palczasty podnossy podeymuyącz ze spotku Azyby snadney ku gurze
się podnossyl tedi go uzywayą ku gurze na kliubach ktore są nadwu slupach zawie:
ssone A wkasarze liudzie cziągną yze yest monumentum antiquitatis przetom go
polozil

Spis s hakyem
wczyniia yakoby
ostrew.

Wrzby na prze-
myaniy we dwu
a w kloch stoi
za drabine.

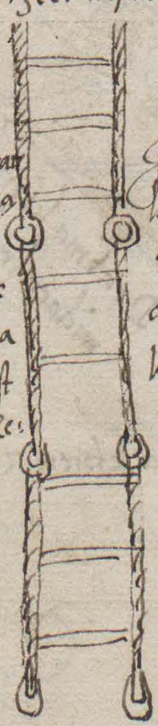

Liczywo bartnicze
y trepki czo po ska
larz laza spotkowkami.

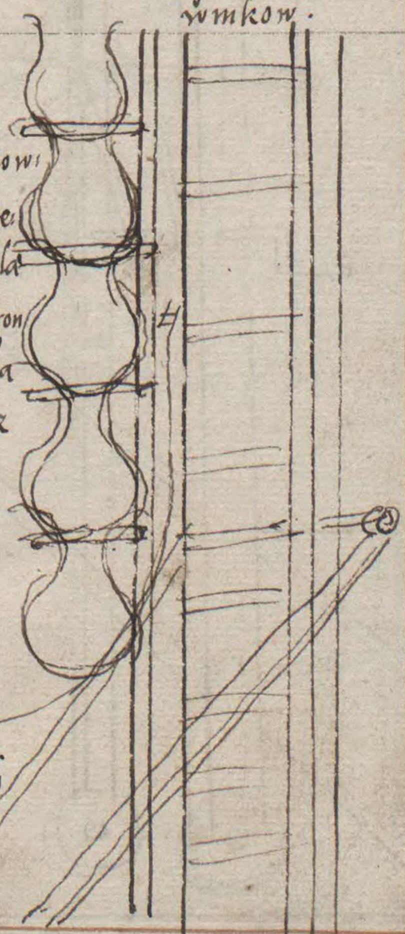
Czo sie spusczaija
zwiaze zwiazemija te
rzeczi wynalierli.

W sadoch takie
bywaia v Sado-
wnikow.

Jescze snadniey glow
ke postronka za pe
tlicze drugie° zakla
daiac mayac postron
kow nowych szila
moze to uczynicz
za godzine.

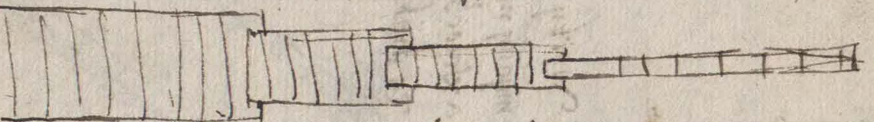
Tho zasie sakei
liny ogniwo
za ogniwo
zakladacz.

Vallum Niemczow
ad Memoriam.

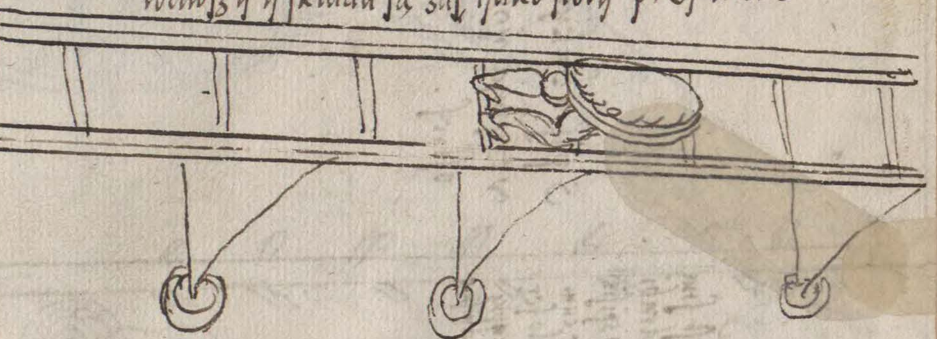
Most na lanczuchoch
Augustus za Tebrzidow
skie° Hetmana uczinal.

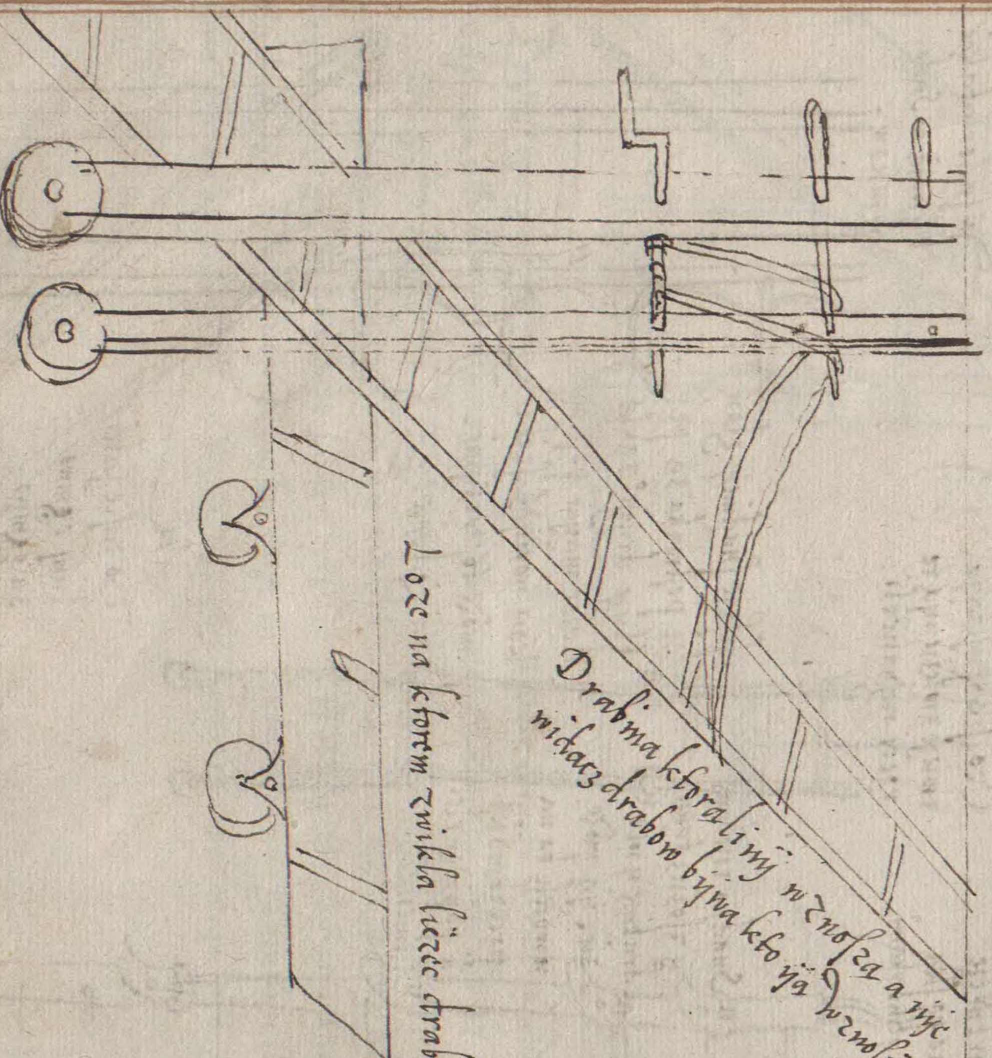

Sroba v spodku scziska a on sie podnosi
Studenci veteri instituto iesze w Comediach
takie miewaia.

Isz to skromma iedna zdrugiey sie wysuwa
zdrugiey trzecia teszarskiem dzielem wysiocho
wawszy y sklada sie zas iako stoly przy dworze.

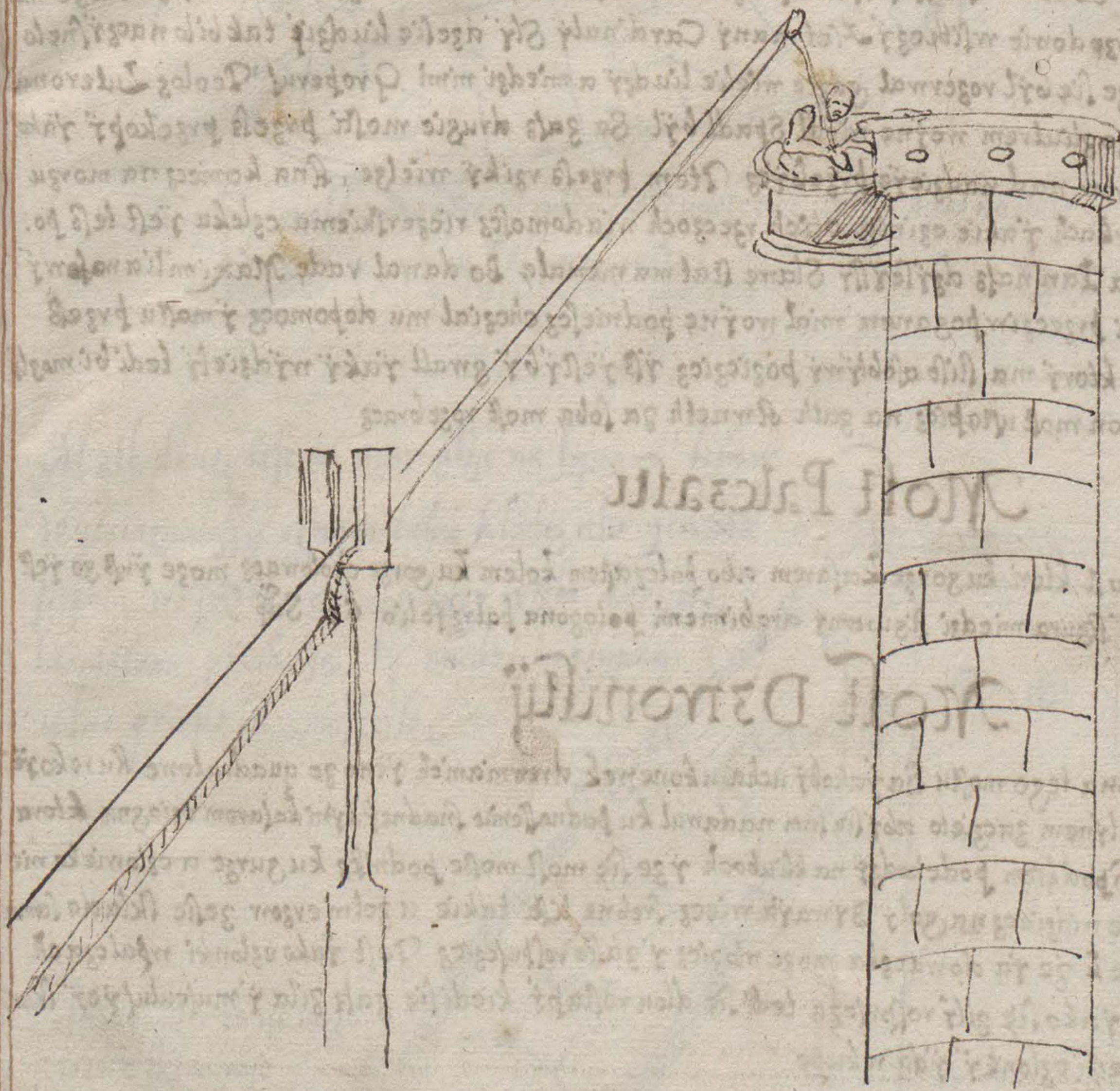

Drabina ktora liny wznosza a wije
nidacz drabow bywa kto ya dznosi.

Loze na ktorem zwikla liezec drabina.

TELONVM kołowÿ podobni czo wnim maczaÿą niewiasti czo naczinie miedzi drabinamÿ Słuſneÿ połozone mieſtrom figuri alie ſtrom uvzędu gdiſz ponim liui dzie na muri wſadzaÿą ſÿeſt podobni owem zovaniom czo ÿmi ſtudnie wodę cziągną Jeno ze drab ſtoiącz poнwrozem odnodzÿ ÿ przÿnodzÿ

Pontifex Mostowij

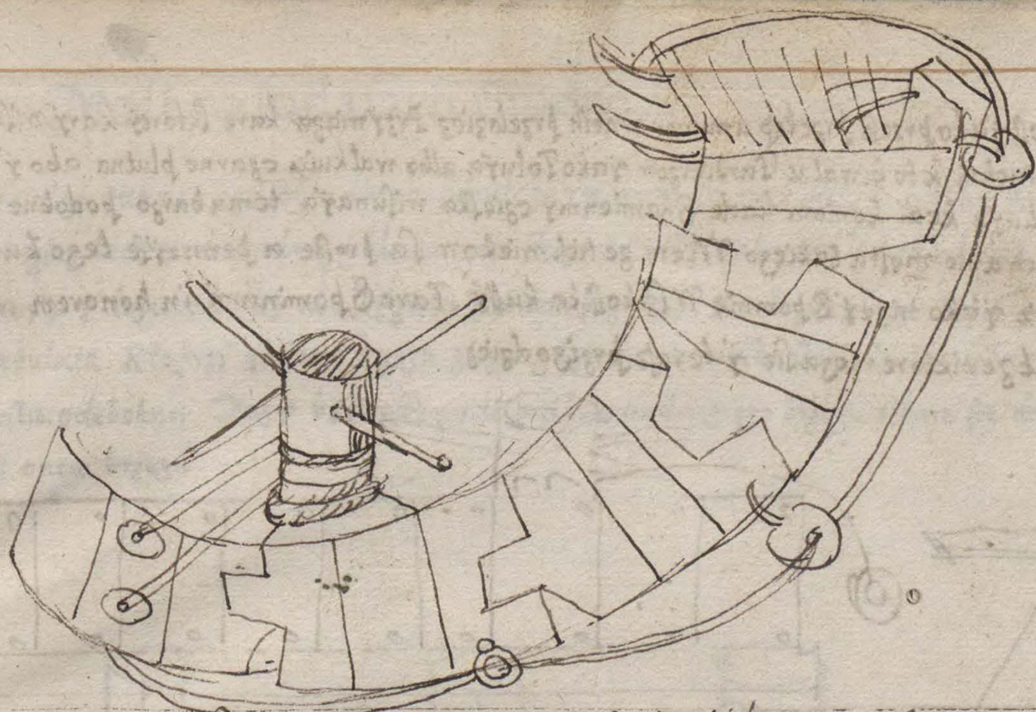
Mostowÿ ten ma uopiecze miecz mosti, s ktorich ÿedne są czo po nich na murÿ wstę:
puÿą po dziesiąthku osob Bo po drabÿnach po ÿedenkiem wlawszÿ mostÿ czale ku
gurze zawodzą ÿako niedawno u Nikoszium W Cÿprze uczinilÿ są teß mostÿ drugie
triumphalne Iako gdi Cessarza Karollussa Coronaczÿa w Bononÿeÿ bÿla, ad maiorem
Pompam most prosto od okien s palaczow wisokiech wÿwiedziono po ktorem Papieß s Ce:
ssargem oknem wisedsÿ stepowalÿ aze na maiestat kędi Coronaczÿa miala bÿcz temze mo:
stem Vrzędowie wsithczÿ Hetmanÿ Cardinalÿ szlÿ azesię liudzij tak bilo naczÿsnęlo
wielie ze się bÿl vozerwal gdzie wielie liudzÿ a miedzi nimi Groperus Teolog Luteroma:
stix czo z liutrem woÿnę wiodl spadl bÿl Są zaß drugie mosti przeß przekopÿ ÿako:
do murow nad nadzieÿę przebÿcz Item przeß rzikÿ wielge. Ana koniecz na morzu
na barkach ÿakie czinią o tich rzeczoch wiadomoscz riczerskiemu czleku ÿest teß po:
trzebna Pan naß dzÿsieÿszÿ Slawę stał ma niemalą Bo dawal radę Maximilianowÿ
ÿesłÿbi przecziw poganom mial woÿnę podnieścz chczial mu dopomocz ÿ mostu przeß
rzekę ktorÿ ma sliste osoblÿwÿ poziczicz ÿß ÿeslÿbÿ gwalt ÿakÿ wÿdzielÿ tedi bi moglÿ
przeß on most wstąpicz na zath Rÿchło za sobą most rozebracz

Most Palczasti

Most ktori ku gorze kasarem albo palczastem kolem ku gorze cholowacz moze ÿuß go ÿest
wiszeÿ figura miedzi figuramÿ drabinnemi polozona patrz folio 65 Sup

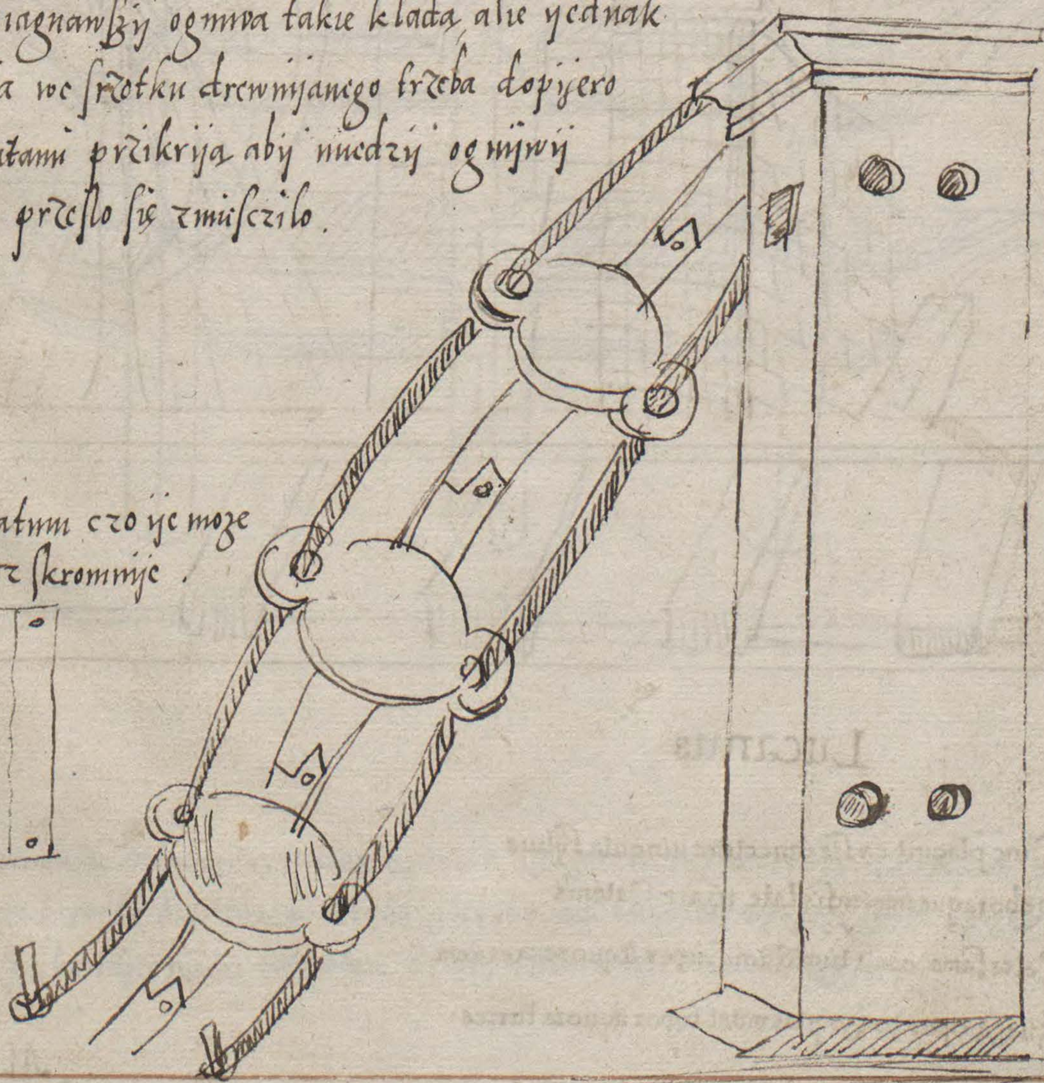
Most Dzwonistÿ

Dzwona tego mostu Są ÿako bÿ ucha u konewek drewnianich ÿeno ze quadratowe Ku ręko:
sczÿ klÿnem zaczięto abÿ się sam nadawal ku podnasseniu snadneÿ tÿm kasarem cziągną ktora
tÿna spodkiem podchodzÿ na kliubach ÿ ze się most może podniścz ku gurze a człowieka nie:
bendzie widzieczna golÿ Bÿwaÿą więcz srebne listi takie u zolnierzow zesię składa sama
w klebek ze ÿą dowaczka moze włozicz ÿ zasię rostuszczicz Iest ÿako czlonki w palczach
ktore ÿako się zilÿ rospuszczą tedi się dlon rostąpÿ kiedi się zaß zila ÿ musculus ÿeÿ skur:
czÿ tedi czlonkÿ ÿdą wkupę

Taky most w worzech może sie zmiescziez yjako owo nastalo czo loza w worku polyiaczy woza.

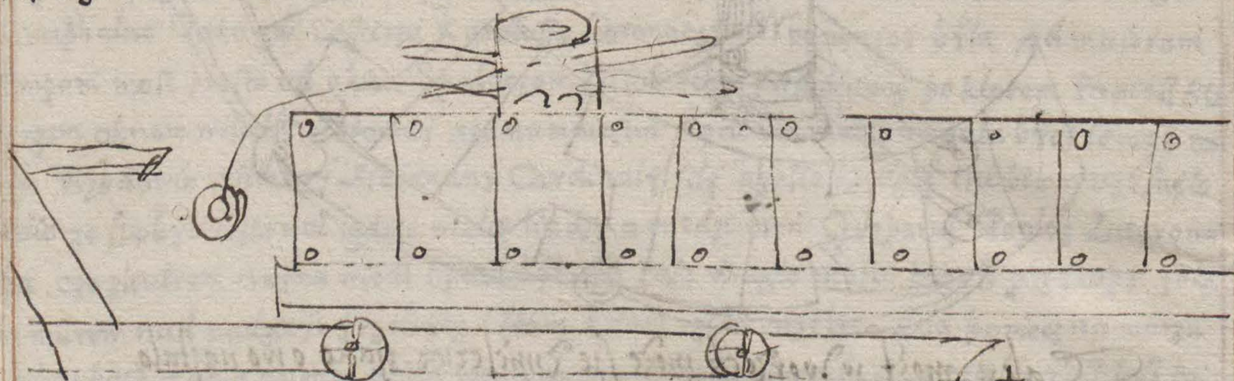
Most drugi tesz na mur aliye na lynars ktore wyicziagnawszy ogniwa takie kladą, alie yjednak slizaia we srzotku drewnyjanego trzeba dopyjero tabulatami przikryja aby nuedzy ogniwy iedno przeslo sie zmiesczilo.

Tabulatum czo yje moze zlozicz skromnyje.

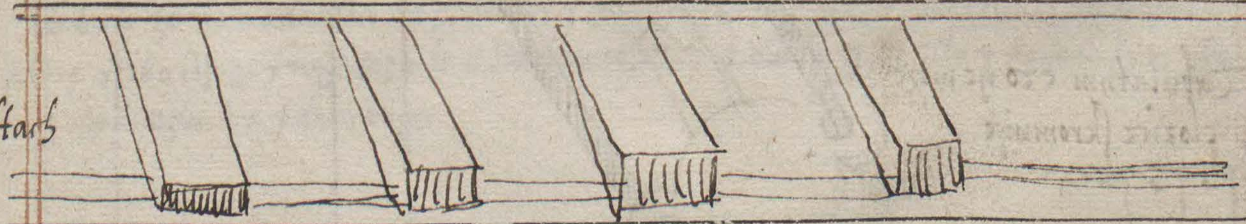
Most yako przesz przekop u murow wneth przelozicz Przywiąza karę s ktorey kary wisuwa się most dluziuchmi kto biwal u Farbierzow yako Toluyą albo walkuią czarne plutna abo y wbliechoch magluyą kędi koniem kade skamienny cziężka wisuwayą temu barzo podobne czinia wisuwanie mostu takiego Niem ze tich wiekow są prosze a pewneysze tego kunsztu oby: czaye yako wizey spomnię Wsakosz te kusy stare spominam in honorem antiquitatis Wsakze niktore mogą się y terasz przigodzicz

Xerxesa Perskiego Krola most abo przeprawisanie przes cziasne morze Sestum do Graeciey 600000 lyudu.

Na traftach most.

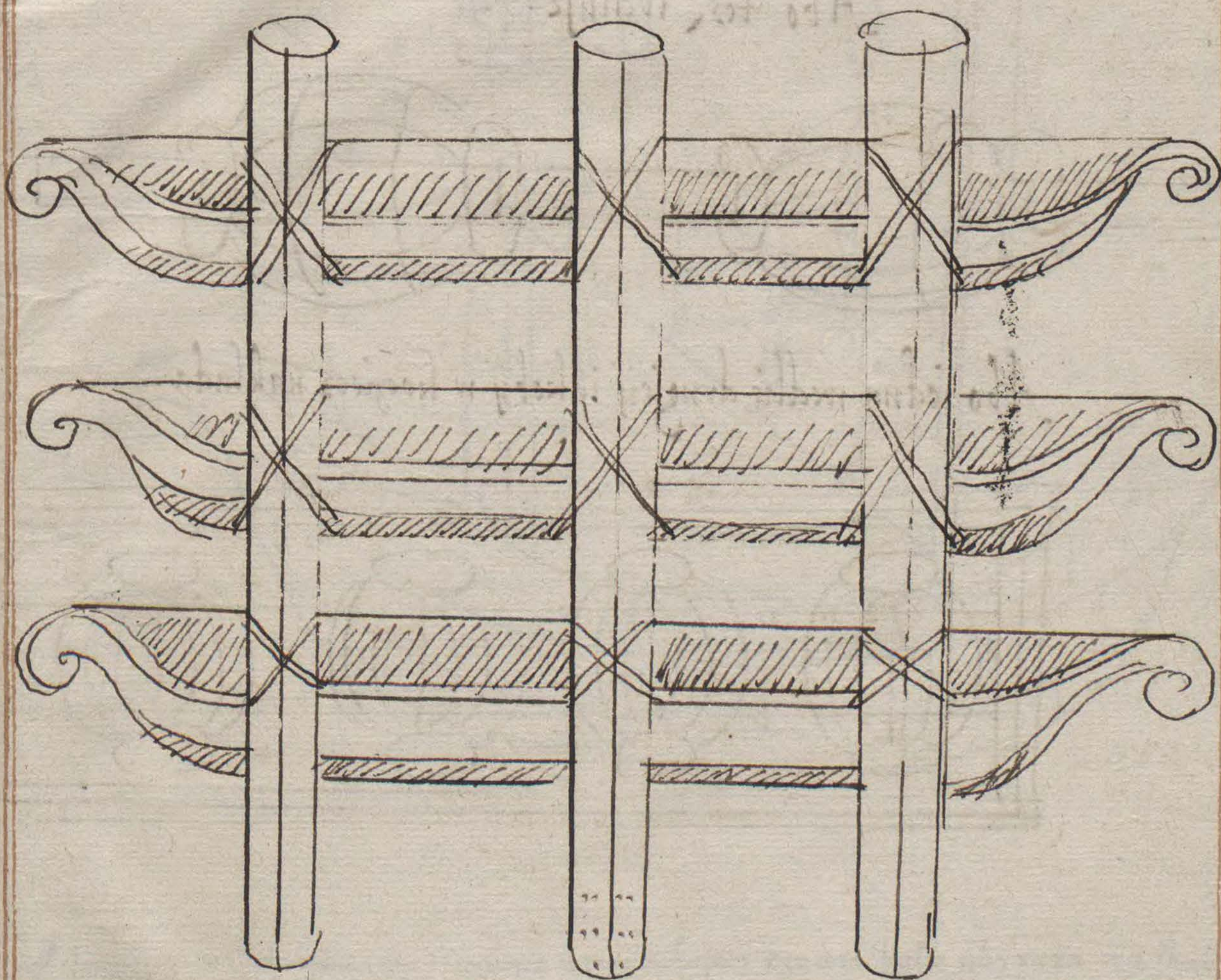

Lucanus

Tunc placuit cæsis innectere uincula sylvis
Roboraque immensis late rigare Catenis
Tales fama canit tumidum super æquore xerxem
Surgit opus longoqz tremunt super æquora turres

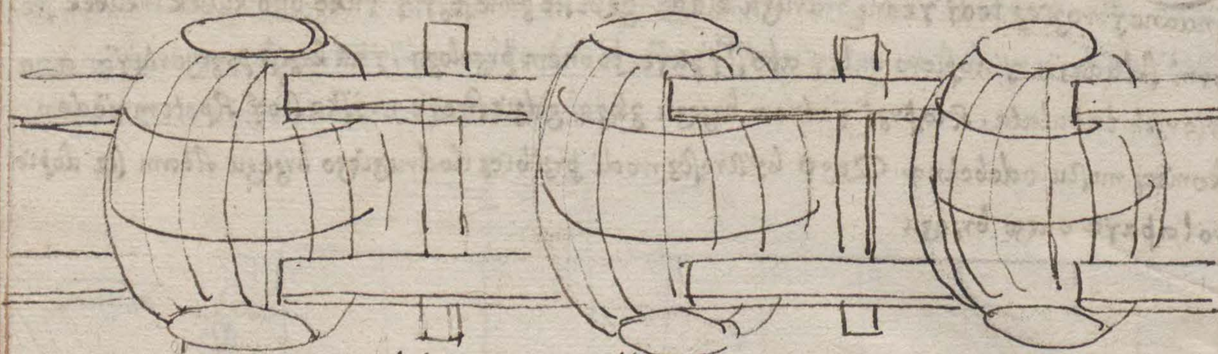
Most na lodziach snadnieisſy

Lodzie wielgie yako te czo ſol na nich ſpuſczayą woza za woyſkiem a yzby ych ſnadnieÿ wozicz tedi yedne w drugą kladą zebi ſię zmieſczyly yako ono kubek w kubek ſre: brni ſkladayą y dopiero balky abo ſlyzaye po onem przelozą, y na krziſz przisowuyą a na wierſch tabulata. a to przy yednem brzegu zlozą gdzie ſwoye woyſko ſtoy a potem yeden koniecz moſtu odebchną Ze ſ bÿſtroſcz wodi przibiecz do drugiego brzegu a tam ſię dopie: ro lapayą onego brzegu

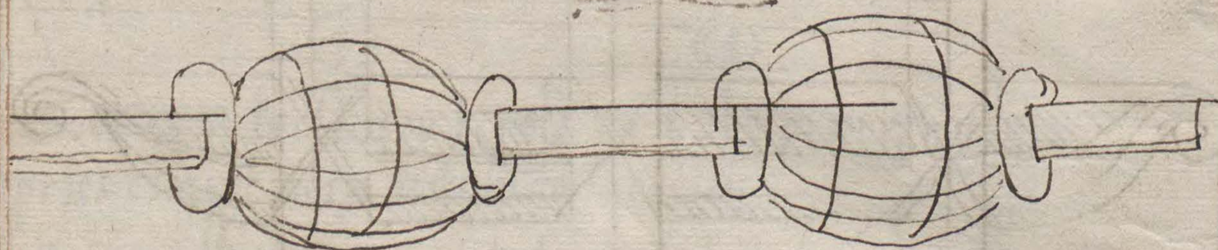

Zabiezenie te moſty podpaliayą ſpoſobem tem yako y bramy napelniwſy lothkę ſiwiczaſtimi rzecza: mi Abo rozbiayą ro: ſpedziwſi po wietrze okretem mocznem

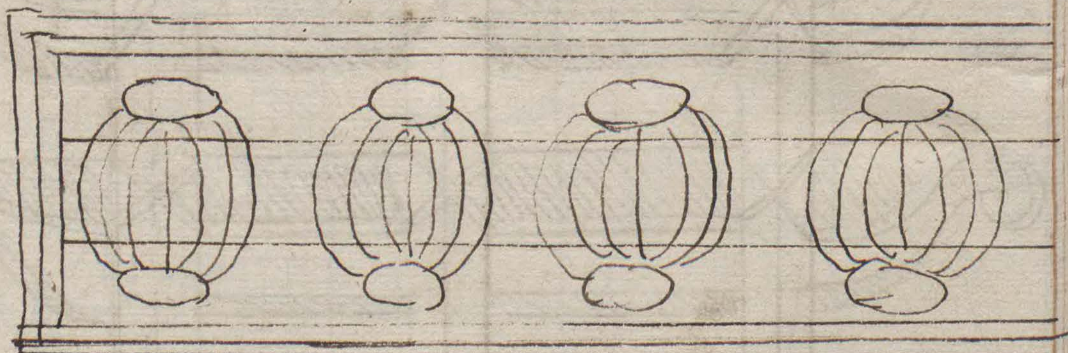
Ina morzu u Weneczyeÿ takieſz czinią moſti gdi triumphi czynią a do palow wbi: wſy wode przodky przywiązą, a yeſly glęboko tedi kothwicze wpuſczą kędi o przeprawia: niu woyſka bendzie mowa tam o tem ſyrzeÿ ytem w dziewiątich Xięgoch

Abo tesz wdlusz

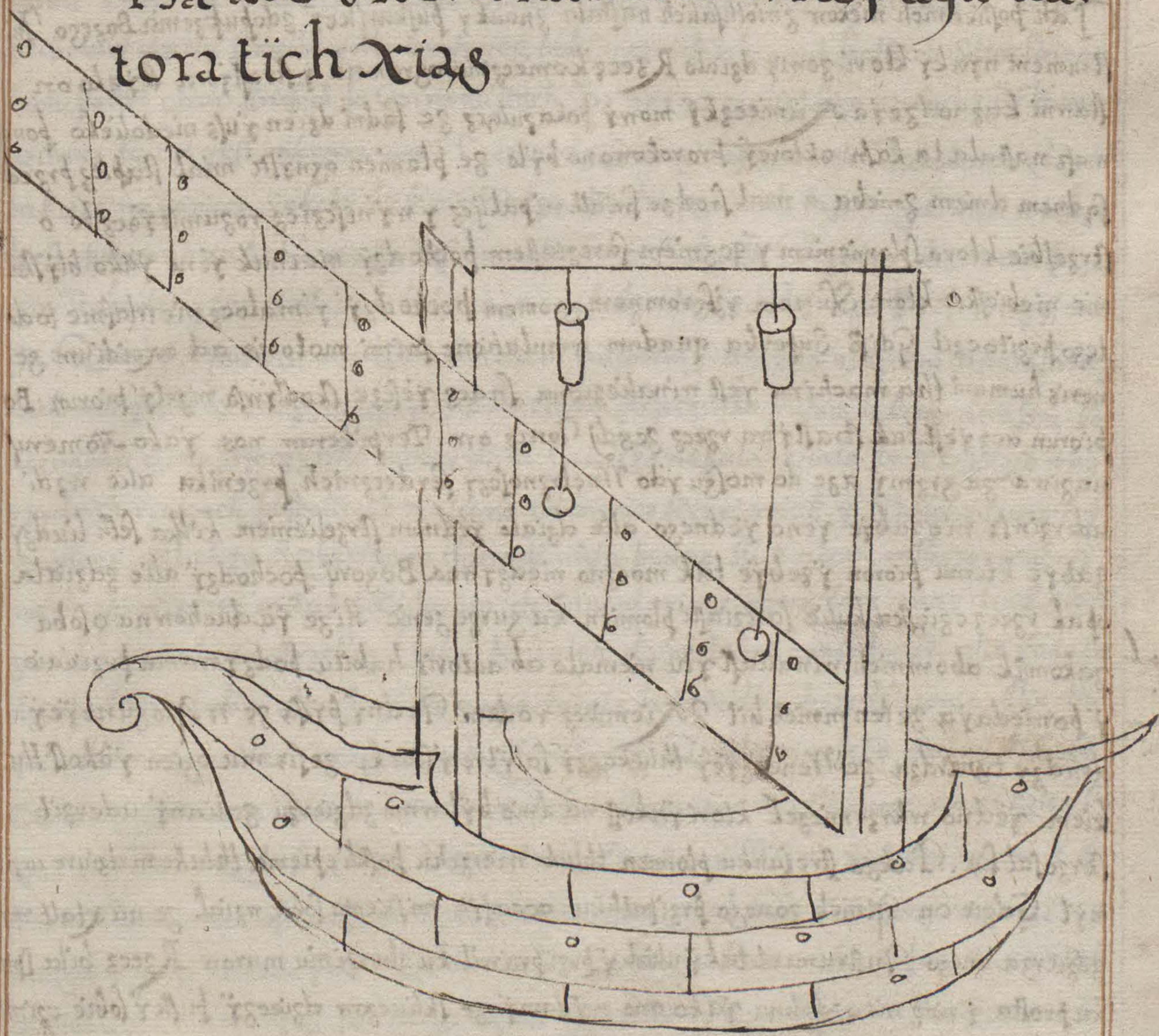

Abo iedna wedlie drugiey iakoby w kosziecz naklada.

Starzi ludzie drzewnie się namosti przekladaly y przesz Ren rzekę wielsą, Murowane mosti czinily Pamiąthkę wtem po sobie zostawuyąncz a drudzy przeto zbawienia sobie nabywayącz Na Graniczy wloskey u Pontebi Kroliowa Bona na mosczie pamiothkę zostawyla y Swem napyssem Wczem mathkę swą Zigmunth Kur nayasnieyszy nasliaduyącz V Warszawy most uczinil na podziwienie misterni alie niedokonami podomno fatis sic uolentibus aby się przi powieszczy dawney doszcz stalo wtey mierze O Polskich mosziech Czesky post Polsky most wszędzie mierząd

Figura mostu po Ktorem z wody z mo: rza abo z rzeki na muri Wstępuyą au: tora tich xiąg

Kto widal v Gdanska abo Warszawie u mostu kasari czo iem palie wbiyaią na skutach thedi do takiego most laczno przyprawycz y podportowe miasto laczno do Stanowiska przy stapicz A potem most ktori zowią sambuka przystossowawszy do murow laczno drabij wbiega a klubamy go ku gurze unosicz trzeba

O Puskarzuÿ o naucze ÿego

Tich posliednich wiekow zwiothsałich nastała znauk ÿ puskarskeÿ zdopuszczenia Bozego In:
strument nÿakÿ ktori zowią działo Rzecz koniecznie ogromna ÿ strasliwa ktÿako on
sławni kaznodzeÿa Niemieczkÿ mowi pokazuiącz ze sądni dzien ÿusz niedalieko pomie:
wasz nastała ta kasn oktoreÿ prorokowano bÿło ze płomien ognisti miał stąpicz przed
sądnem dniem zniebа a miał srodze swiath wipalijcz ÿ wÿniscziicz rozumieÿącz to o
strzelbie ktora splomieniem ÿ zogniem sarcziastem pochodzÿ nie inak ÿeno ÿako błÿska:
nie niebieskie ktore szumem ÿ zgromnem gromem pochodzÿ ÿ malocz niewłasnie todo
tego przitoczil Gdisz Superba quadam æmulatione primi motoris ad excidium ge:
neris humani tha machina ÿest winaliezona snacz ÿescze skodliwsa niżelÿ piorun Bo:
piorun acz ÿest tak strasliwa rzecz zesdÿ Iowis ow Terpikerau nos ÿako Homerus
nazÿwa zagrzmÿ aze do mozgu ÿdo Wnętrznosczÿ serdecznich przenika alie wzdi
uderziwsÿ niezabÿe ÿeno ÿednego alie działo ÿednem strzelieniem kilka seth liudzÿ
zabÿe ktemu pioron ÿzebÿe tak moczno niedzÿwna Bogowÿ pochodzÿ alie zdziała
opak rzecz cziezska kulie sarcziasti płomien ku gurze zemie slize ÿe duchowna osoba
zakonnik abo mnich winaliasl ÿtu niemało ab autoris habitu podzÿwania przidaie
ÿ powiedaÿą zeten mnich bil z Niemiecz rodem Iednÿ pÿsa ze w Moguneÿeÿ
drudzÿ twierdzą ze Weneczÿeÿ thlukącz salÿtrę ÿ siarkę zesię mu ogien ÿakoss tłu:
kiem ÿedno wkrzemieczek ktori ÿakoss na dnie bÿł wmozdzierzu zalianÿ uderzil
skrzosal się. Takze stresunku płomien thluk wierzchu poskliepienia thlukem dziurę uczi:
nÿl Gdzie on Mnich zonego przipathku occasÿą miskienia sobie wziął ze na xtalt mo:
zdzierza onego Instrument takÿ ulial ÿ przi prawil ku zburzeniu murow Rzecz bila sprosti
ku prosta ÿ niez nieozdobna ÿako ono wÿdamÿ ze skliuczow dzieczÿ puskÿ sobie czinią
Alie potem ÿ xtalt ÿ kurek ÿ skrzoss anie wimisliono Wsakoss ÿednak Wenetowie naprzod
tę inuentią wsławilÿ wonę woÿnę ktorą długo z Inuenczikÿ z Liguram wiedlÿ Bo ÿe:
dnego czassu czassu Weneczÿ od Genewczikow bÿli porazeni ÿ ultrapienÿ niewimownie
zetesz ÿ na ÿch morze wbarkach ktorich barzo wielie nazbiralÿ bilÿ naiechalÿ chcząc
ÿch ÿ wich mieszcie szukacz Wanaci ÿako moglÿ przirzadzÿlÿ się przecziwko niem Wsa:
koss ÿednak ÿze te rusnicze nowo sie bÿlÿ unich naprzod zjawÿlÿ tedi niewostawaiącz
wkozdeÿ barcze tę strzelbę zakrilÿ gdi bilo wbitwie wipuscziłÿ strzelbę stakiem po:
strachem nieprzÿaczielÿ ze niemielÿ zebi Bog zniebа namie strzelial Aziemia ÿch
pozrzecz miała tak ÿze na on czass Bog rusnÿczkÿ te ÿem do zwÿczięstwa dopomo:
głÿ Wsakze niektorzÿ zwlochow zaÿrzącz teÿ sławÿ Niemczom zeodnich rusznicze sąm
winaliezone twierdzą wpÿsmich swich zeto ÿest danne inuentum Ipokazuie niÿakÿ
Robertus ze ÿescze wpiersą woÿnę Carthaginską Regulus on Rzimskÿ stakeÿ strzelbÿ
zabÿł Wasnicze smoku onego niezmierneÿ wielkosczÿ ÿ przitacza kilka Sentenceÿ

Swiadectwa

De inventoribus pul: veris tormentarii.

Poczatek ÿ wina: liezenie dział

P. lin. 141.

Swiadestwa nyako ktemu podobnich alie yednak dalieko od vzeczy Bogdiby ta strzelba omich
wiekow byla czinily by opyssanie znaczne Historyey takey strzelby slawney przi Woynach
s Camibaliowich Maczedonskich y zidowskich gdi Heruzalem dobiwano Bo yeslyze opysiwa
czobil Aries Flammum Carrobalisti Dalieko wieczey tego bi bily nie zamilczely Towsem:
gdibi bily dziala strzelba yako terasz yest tedy niezmiebilo poomich frasskach Starosswiecz:
kich potich istich Ksiegoch po Carribalistach Bo mayacz czo liepszego czemuby byly mieli
uziwacz to czo yest mikczemnego? Czemu dziss nie uzywaya omich Zabobonow starich
takyze nakoniecz yakeby byle niewiedza Bo ym tego malo trzeba gdi na to mieszcze
besz porownania liepsse maya instrumenta to yest dzialo Trzeczy Argument prze:
cziw Robertowy ten yest ze bi bily na on czass dziala tedi by teze byly starzy, mia:
sta, Zamky, Municie inakssem strichem murowaly anizely uidziemi w starosswiecz:
kich murzech ktorey wieczey ilie baczemi przeczziwko kussom, lukom, ariesom, sa
uczinione a nie przeczywko moczy dzial tak yze nastaly dziala tedi wszedzie w po:
rzadnich rzeczoch pospolitech mussiano odmienicz figuri miast y Sposoby murow y
municey A takze Robertowe dowodi niesa pewne Alie otem rosserzacz mowy
niechcze wieczey czitay Pollidorum de inuentoribus rerum tam znaydziess ktore:
go roku nastala ta strzelba Jaky poczatek dzial tosmi powiedzialy alie yako te
dziala liey a toby otem przyszla mowa terasz by nie dlia przedluzenia Alie tho
yusz yest nauka inna czo zowia Rothgissarmy Znalismi czleka yedneo WCRA:
COWIE Simona Buchwicza czleka doswiathczonego wtey naucze aby l czlek sta:
rzuchni Ten nieboszczyk kowy Sigmuntowy Augustowy Wilnie yednem razem y ye:
dnem Zalianem osmnasczie dzial yednego dnia ulial Czo yest rzecz na podziw y Simon Pusskarz
wielga y kunszt nie lieda yaky Czo Kroliowie za wielga fortune sobie poczitaya Tak:
ze nieboszczik na ten czass sest wielgi uczinil y weselie Tego Rzemiesnika Simona bil
unobilitowal y iurgiellthem go opatrzil Tradzilbim Kroliowy aby Xiag yego pusskar:
skich dostal Spodziewal bim sye tam kunstow nyakich wtey naucze niemalo Tich Rodzaie dzial wily: czaya sie
dzial nie yeden yest sposob alie sa y urzedamy y figuramy od siebie razne yako
to przezwiska ych pokazuia

COLVBRINI Abo Bazilyssky sa yakoby mala gadzyna ktoremy naprzod wiercza Collubrini
muri Abyrva wnich kulia yako yaye gesie abo malo czo wiethsse plus uel minus
SMOKOWIE to sa yusz wiethse dziala Borzacze ktoremi Swierczanssy naprzod sciany Smokowie
wokolo Collubrinami dopiero in centrum uderza y wibyaya przesle niemale Apospoly:
czie to dzialaya gdzie slabsse muri biwaya okolo drzwy wichodow okien Abywaya wiel:
gosczy niemaley A na oney Woynie Morskey Turkow S Chrzesczyany bily takie czo
100 funtow wnich kulia yedna wazila a na tey posliedneysey byli takie czo 120
funtow gnassaly Bo wedlie Czezaru kulie yako funtow wielie wazy yako miasse yest
corpus dziala proporcya y miare biora prochu ktora zniesie ono dzialo do nabyania

Idlia tego aby się tezey nabylo tedi nastali terasz dziala czo nietak dziura wielga
wnich bywa yako zbitnie dluga alie corpus yego masse y Solidum Ako azeby tezey się
nabycz moglo dlia mocz neyssego razu Atego Sposobu wzięto od Rusnicz czo na zabi:
czie ptaka czinią za maliuchną kulko nabyaya alie prochu więczey Sypą Bo
same są dlugie a miassa rura wnich A przetoss daley niosą yako yest ono slawne
Samson dzialo — dzialo czo ye zowią Samson WCRACOVSKIEM Cay kauze Aktory yusz
mozesz rozumiecz laczno czo tam za mocz, czo za dziura udziala, kulia y czo za
plomien się ukazuie kędi taka wielgoscz prochu zapaliaya Gdi poth Lanskoruną
strzeliano slichacz bylo nietilko grom strzelby alie y blisnienie ognia we cztirech mi:
liach Alie to blisnieniu ognia grom zmuwil bi pacierz niem dochodzil do Crako
wa Bo chocz prętka yest rzecz kulia tedi yednak Successiue fit motus yako Philo:
zophy powiedaya Oth takiego tedi nietak zapalienia prochu yako oth impetu yako
się kulia widziwa biezącz zruri ogrzewa się tak barzo dzialo Zego aze musą wi:
chladzacz dobrą Chwilię Bo alias tedi bi się musialo od oney feruesacyey spadacz
Vpomnienie potrze:lone przi strzelaniu — Tze tedi tak wielkie zapalienie biwa y dim kiedi Skilkunasczie dzial zarasz strze:
lią tedi przi potikaniu gdi zobu stron są dziala tedi kto pierwey wistrzely poloni:
cze ma wigraney Bolaczney umierzy Alie ten ktori omieska yusz niemoze tak trestię
czeliu y umierzicz dlia dimow ktore po wistrzelieniu powstaya I S przestrachu iusz nie:
tak laczne bywa zmierzenie Przetoss madrzi Hetmani wtem się osukiwacz niedaya
alie puskarzom swem aby koniecznie poprzedzali przikazuią Dalo się Barzo znacz He:
thmanowi slawnemu de Grasto woney bytwie S Philippem Auria ad Vrsi caput na
morzu (Miescze tak zwano) Bo ysze strzelba dali się poprzedzicz nieprzya:
czieliowi nie swą przicziną alie yze go Towarzisz yego Hugo nieusluchal tedi
mu tak barzo bilo dobyto ze y sam y Hugo on isty wpoymanie wręcze nieprzya:
czielia wpadl y innich wielie pobito pomordowano tak yze kulia zdziala kilka:
nasczie zolnierzow przed niem rozdarla aze krew y yelita Hetmanowi Graste:
Opisania strzelbi gromu — mu potwarzy brisnela naon czasz Orabiem fortunae ducum Imperatorum qui
dubium decus et famam belli, quaerendo tam aspere mutari solent Rozumiey:
ze czo tam za melodia bywa czo za grom czo za Musica czo za proroni kędy
skilkunasczie dzial zarasz strzelią a yescze pospolyczie po kilku hakownicz do ko:
zdego przepliatayącz przidaya osoblywie to a slowy barzo przeraźliwemy opysal
a prawie wimaliowal on slawni Historik Iouius kędi wipisuye Coronacyą w Bono:
noniey Carolussowę kędi popisawszy onę pompę przedziwną wiazd Cesarsky stroie
y kosti onego Riczirstwa yego Inneth zatem yaką strzelbę Antoni de Leua Szi:
Stepanie zolnie:rzow — kowal naon czass wipisuie temi slowy Introducitur tandem ueteranus milles Suspenso
gradu incendendo cum admiratione omnium et bombardarum strepitum tumultumque
talem excitauit ut Caelum crepitare et terra quati tectaque mutare uiderentur tantus

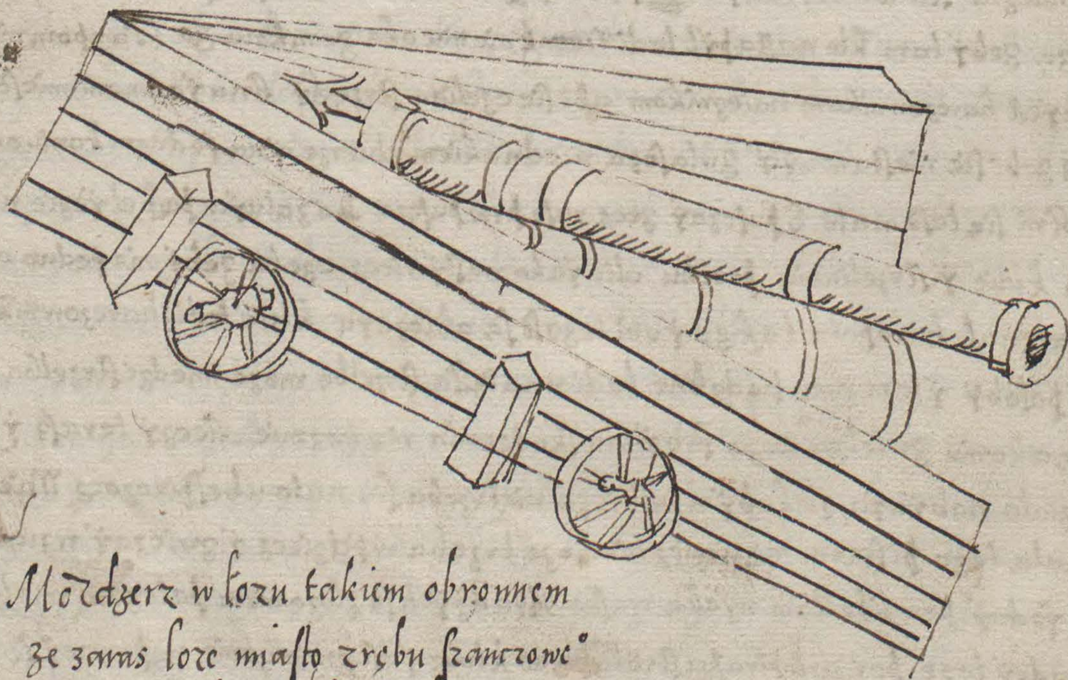
fragor et reboatus ex collibratione tormentorum oborsus fuit Aliena insem mieszu u Gole:
tÿ gdi tenze Carollus dobiwal Barbarossÿ yeszcze wiazlÿwey tenze grom opÿsiue Itaque
ulla hominum memoria postquam tormenta ad exitium humani generis inuenta adeo
horribili reboatu fragor ingentis terræ motus instar obortus ut tota passim terra hiscere
etiam mortales absorbere uideretur et mare quod modo tranquillitatem pacati æquoris osten:
derat fluctuosius concitari in orbes remotaque etiam pelagi Spacia repente excitata fla:
uenti Spuma concitari lateq feruere Spectarentur cum Cælum Superfusa tot excitatis
ignibus famea caligine omnium oculis esset ereptum Turris cum adiecto suo ante mu:
rali terebrata undique et penitus disiracta concidit Doziczlo frogierzeczÿ sa czoye
tu Spominaya otey Strzelbie alie ÿ to niemneyssa ze nie tilko strzeliemie samo kulia za:
bÿa alie sam oddech abo hiatus gdi kto nieobiczaÿnie powÿstrzeliemiu Sie ku cze:
liowÿ narazÿ zabÿa ÿ zadusa czleka Tako on Ÿselman medices Wegrzich Szÿnal
gerami zadney niemial wsobie alie Solo uapore maioris Bumbardæ Suffocatus fuit
Tako wÿdami gdi piorun uderzÿ na niktorich ze rami zadney niebendzie miecz wsobie
a trzeczie zabÿczi bÿwaya Patrzalem sam nato gdi yeden Cracowczik poliak yakoss stre:
funku Galionowÿ kedi sla wielga strzelba podiachal gdzie tak bil zaglusoni ze sie go
przinasz liedwie Wapteczę dotarto tak mu bÿl Kattarus na piersÿ Spadl po onem
trzaskaniu komu tedi trefÿ się wtakich potrzeboch bÿcz pÿlnie się mastrzecz czeliow, Czeliow napil: ney sie trzeba strzecz
toyest gdzie baczÿ ze bi czo znacznego liezalo Botam pospolÿczie dzialom czel daia
Bo niemozecz strzelicz tak prętko dzialem yako rusnicza wladacz, abÿ wneth
uÿrzawsÿ czleka ku niemu mial mierzicz. Alie obaczÿwsÿ miesze na ktorem sie yake
persony znaczne stanowia. radÿ tam sobie strzelbe namierza ÿs potem skoro yeno
kogo zocza zebÿ tam kto nastapÿl tedi Wemknieniu oka zemkna go To upomniecz
potrzebne yest harczownikom naieznikom abi sie czeliow strzegly ÿ na yednem mieszu Harczownik
ras poras zebi sie niestanowÿli zwlascza wiednakiem ubierze ÿ na yednem koniu oney
siersczÿ. Ani sie tess nato Spuszczay zecz rasz przepuscza Bo zaluya passolyczie na
yednego kulie ÿ strzeliania prochu alie yako mislÿwiecz czeka zebÿ nie yedne alie
stado polarsnal kuropatw tak ze ÿ oni tegoss sa obiczayu ktori tedi harczownik
nie te Sposobÿ ÿ tem inne podobne tedi wnatella strzelbe moze miedzi strzelba
biegacz na koniu zwielga ecza swo yqau skodzenia niewreznie Aczÿ terasz ÿ
sroti wdziala nabÿaya yakobÿ wrusnicze nietrzeba się nato ubespieczacz Mierze: O Mierzeniu zdzial
nie zdziala tego pismem nauczicz niemoze trzeba wÿdziecz ÿ zwiczay wziącz
Mierza yednÿ per libellam wiaka waskę drudzÿ tisz zlozeniem palczow wielsich
dru drudzÿ teze per dioptras astrolabicas ktore yest zmierzenie napewney se
Jest slup pod Vitembergiem dalieczko gdzie tem Sposobem student yeden Matematik
Hisspana bil zabÿl rzecz nie podobna ku mierzeniu yako dalieko

Powiedziało się yusz czo yest działo Bazylisek czo Smokowie y Samson Są yescze w kto:
Falconet — re działa które zowią Niemczi FALCONET a Wlossy Moscheti yakoby ko pięcz
po polsku widzymi się zowią polne działka Bo są łacne ku zawiezieniu y wistrzeleniu
lieda zmiescza y dlia tego ych oth kroguleza Falconeti zowią Turczy ye y na Wiel
brądzich Sobą gdi cziągną nossą Wchodzy w nich pospolicie kulia yako kokosse
yaye yaye

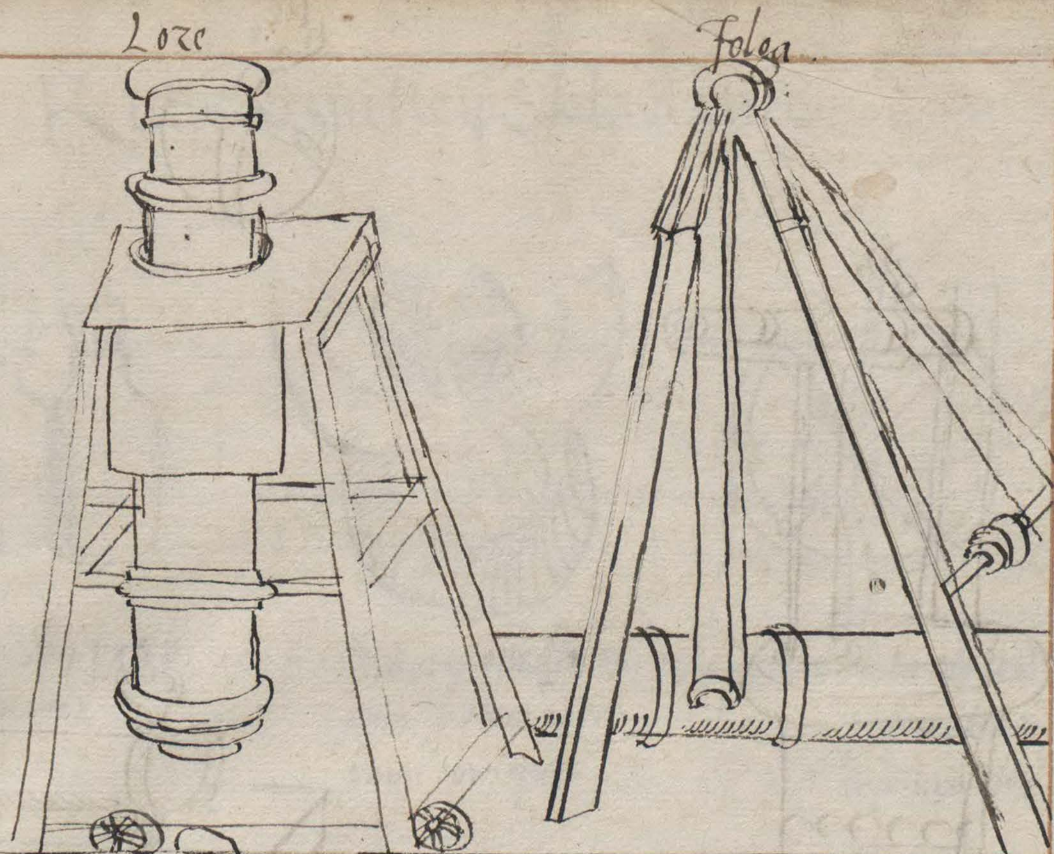
Morskie działka — MORSKIE teź działka bywaya ymaią teź swoye łodze Bo poprostu in tra:
bem wklocz ye wprawuya wrębuyącz Tako ono pospolicie stawo swieczkie dział:
ka zaliczne po Zameczkoch wydamy w Russy obręczamy żeliaznemy zbythe
w takich kliszczoch na czo pie się obraczaya takie działka są podobnieysze ku stro:
iowy morskiemu Bo tamo na kulkoch nie potrzebuią Wozemia yako wydamy u tich
dział czoye poziemi prowadzą

Mozdzierze — MOZDIERZE Są teże działa krothkie a zdziora przestrono sktorich ku gu:
rze proste y ognieste kulie wistrzeliaya ktoryest kunst nieliedą yakie Bo się na
them wneth omyly Tako w prusiech W krolewczu pacholię krolewske było zaby:
te ze mosz dobrze na krolia Augusta nie pierwszy nal gdi za niem yechal Położą
tu malowania nyakie aby ten kto nie wydal othemi sobie mogł zmisły ostricz
Gdisz mozdzierz nay piersse yest działo na swieczie Bo od niego ime działa
powstały yako slisal

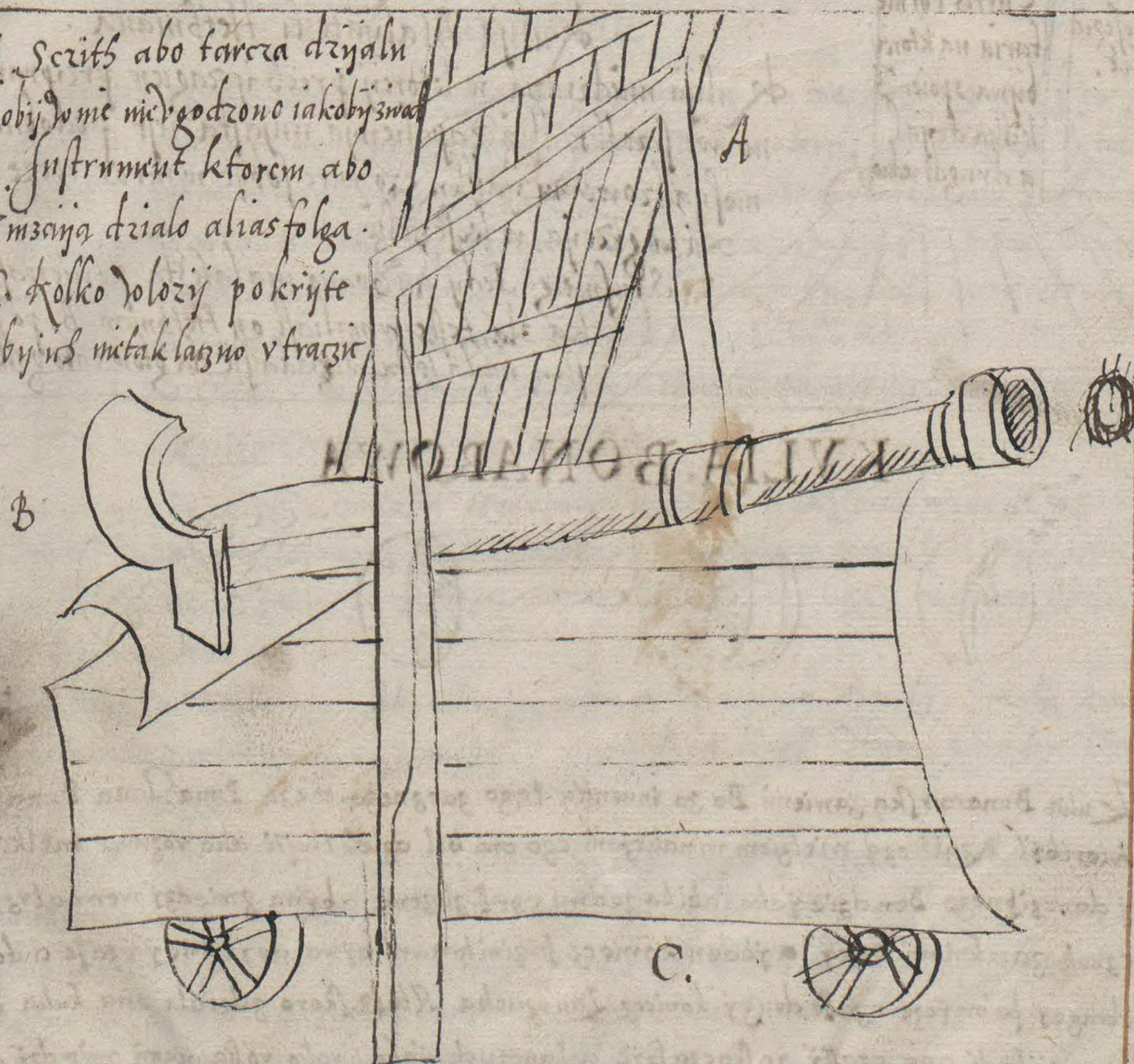
Taczki dwoie abo łoża obronne do dział

Moździerz w łożu takiem obronnem
że zaraz łoże miasto zrębu szancowe
z czego z zamku rozbicz trudno.
b folga abo noga

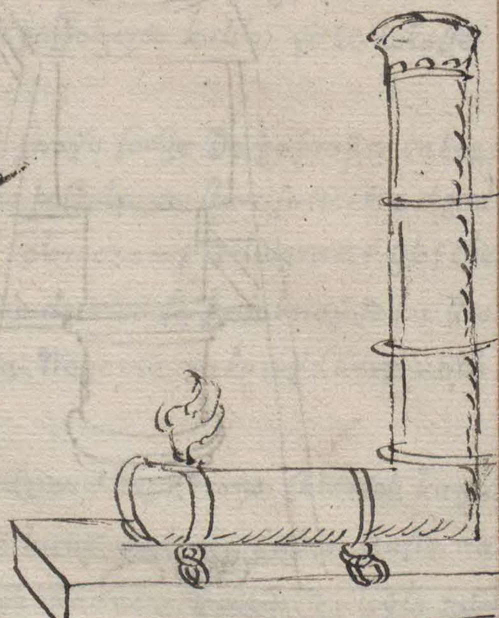
A. Scrits abo tarcza dzyalu
crobij do mie niedogodzono iakoby zwad
B. Instrumnent ktorem abo
zmzaija dzialo alias folga.
C. Kolko dolozij pokryte
aby ich mietak lazno v tracza

Vid na kosczie lie.

Kulija Malijatesti Hetsmana.

Kulija miedziana w ktorey proch y ziagiew przyprawio-
no we srzodku dlia zapalienija niyasta iest podobna
mosyądzowemu yablku czo wiec sobyc w mros recze iem
grzeya w kosczielie

Slusznie go tedy nadano malatesta poniewasz ta-
ka zla teste wmaliasl on Hetsman Bo po wlo-
sku mala testa wikłada sie zla glowa abo galka.

KVLIA BONAROWA

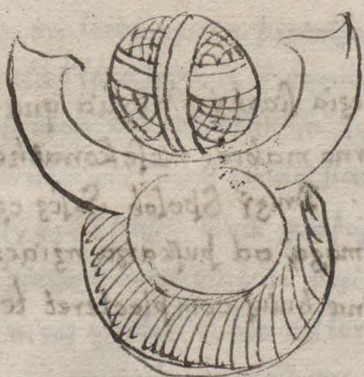

Kulią Bunarowską zawiemi Bo za inuentią tego zacznego męza Pana Jana Bunara
ktori był Rząthczą wielgiem winalazgom czo ono bil czlek tlusti alie rozumu wielkiego
y dowczipnego Bendzie yako iablko zedwu czasz zlozonia abywa zmiedzy wewnątrz lan-
czuch zamkniony wney a yeden koniecz przynitowami bywa do yedney czasze a do
drugey polowycze czasze drugy koniecz Lanczucha Atosz skoro zdziala ona kulia wy-
lieczy tedi one czaszy roskoczo sie a lanczuch yako sziroko rosiągnąm miedzy dwie-
ma Czaszamy ilie zaymie ludzy tilio ych pobye Do sturmu to dobra

Kulie ogniśtey Skladanie

W nichŷ proch otarzaią

Wory one strŷczkami potem Ceratami obwiniąią.

A tu ją się postronkami tasmmija okolo.

Materiæ ku zapalieniu

Takie rzeczŷ czo ku zapalieniu nalieżą ŷ uczinieniu ognia nieugasonego tak ŷże ŷ w wodę wrzuczona kulia bendzie gorzala tedi ŷch stech materŷeŷ czinią trzema xtalki Kaprzod Colofonium toŷest zamorska wŷplawona ŷ sivem obiczaŷem osusona ŷ usmażona zwŷcza. Siarka, Salietra, w bobkowem oleŷku trzeczi spuszczaŷ roztopią Drugŷ Sposob wedle innich Petroleum Item oleŷ prosti sadlo kacze Medulla canæ ferulæ toŷest czo bŷwa wesrodku trzcinŷ biwaŷą tak wielkie zeŷ oliwę w nich noszą Trzeczŷ Sposob, Oliwa, Loŷ, Colofonia, Canfora, resina, stupa, abo targowiecz okrętnŷ
Recepta Aptekŷ Satanskeŷ

Kulie Morskeŷ Skladanie

Kalŷmach nŷaki cziesla zmiasta Heliopolŷn uczieklŷ do Rzimian nauczil tego kunsztu czinicz kulie ognŷsteŷ czo ŷ w Wodzie bendzie gorzala ŷ zowią to niktorzi Græcū ignem ktorim okreti palią ze ŷednem razem Cesarz Leo CCCC okrętow Aseŷskich Spalil ŷ potem 300

Recipe: Węglia Wirzbowego. soli, ukropu, wŷmeŷ Maczicze, Sarkŷ, Smolŷ, kadzidla, a ktemu zwelmioneŷ cziemiuchneŷ murzinskeŷ mieszŷ Item Camforę ktora sama w Wodzie gore

Item ŷeslŷ ŷesze chczesz ostri ogŷn czinicz tedi przidasz do tego, Vernicem, abo ŷalowczowego, Olieŷu, Librarium oleum, Petroleum Terpetini, oczta barzo mocnego, to smiesacz stroczie ŷ na slonczu ususicz potem paczie ssamŷ obwinacz przelozirsŷ zeliazne gozdzie ŷ skrŷczkamŷ obwinacz ŷeno ŷednę dziurkę ostawicz ktorą zalipicz siarką abo tesz Colofonium Jako tu wŷdziasz tego figurę ignis missilis tesz drudzŷ omacziwaŷącz w takiem Confekczie sczepi smolne missilem ignem czinią

Prochow Czinienie

Prochu czinienia — Dwie częsczy Salietri a trzeczia siarky y węglia quantum Sufficit ad demigrandū Bo węglia rozzarza alie drewno mabidz nieskowathe Ocztem pokrapiaya mocznem aby sie skrupyl abo Gorzalką Drugy Sposob Sesz częsczy salietri a siodma siarki takze Węglia wsakze panowie mogą od puskarza wziącz dostatecznieysą olam Sprawę Yeno yzbi totum corpus doctrinæ huius complecteret tedim niechczial y tego y tego opusczycz

Proba prochow — Proba prochu dobrego yesli zapaliwsi go na papyrze nicz niezostanie materyey ze się niebieleye

Cichi proch yako czinią

Malleolus Strzala ognista — STRZALA Ognysta ktorą starzy zwaly Malleolus yakimi do tich miast Pali: wszy zapalaya miasta Biwa Sprawowana stichze materyy przerzeczonich do trzimi zeliesze przyprawiwsy a wsrodek wloziwsy Materey wisey omieniomich Yeno nie: trzeba zluku barzo tęgiego pusczacz Bo ona prętkoscz zagasenie cziny Alie drudzi niezapaliaya tich matery Alie zagnie trochą wlozą ktora skoro dogore tedy y the matheria sie ymuyą Atego ognia niezagasy yeno prochem zasucz abo Amurka to: yest pierwsem olieyem nieczistem sussem

Falarica — Oszczep ognisti tesz biwal lasz nauką puskarską uczinionī ktorem uderziwsy tarczą yesly nieprzebyl tedi zapalil tak yze zolnierz musial yą porzuczicz y siebie obna: zycz awten czasz dopiero go doyezdzano

Racze — Racze yako czinią toyest rzecz pospolitha Alie posnurze pusczaya ye tesz uwiązawsy snur ubelka ktori gdi wdach uthknie tedi racze na snurze puszcza ktora mknacz y się by kutawiecz kiedi lieczy Spaly nie tilko suche drzewo Aliem wydal ze gruskę zielioną zlieszczem swiezem Spaliala czinaya to puskarze gdy Kiązętha wiezdzaya domiasta propter pompā et Solemnitatem

Targaniecz — Targaniecz Uzywaya tesz ku spalieniu miasth y okrętow targancza okrętnego Bywaya pacziese zokrętthną smolą nato pione y zanurzone a potem zarasz wizimaią yą y skręczaya yakoby kianą swiecze Skuty więcz y nasy takym przodzionem dichtuyą

Liburę tesz kozaczky

Zibura tesz kozaczka zowich ze Materey wiszey Spommianich czinią Amayą ex ueteri Romanorum instituto znaly to oni Incendiarium, atakze zibuvi zowią Rusaliowie czo zze paly flez wiecz smolnich sczep narąbawszy wielie zlego uczini zotowa zib wra — 97. Zibura

PILKI OKRĘTNE stichze materey czinią przimiszawszy ych wsmolię okrętkną onę smolę gdzie yedno czyszna tam yako liep tęgo przilmie y zogniem wesspul bacz dozbroye bądzdo szczami Ten kunst y u Turkow yest ktori tak opysuyą In Subeuntes munitiones tela omnis generis emittunt naualique artificio missilem ignem tenaci flamma armis adherentem conjiciunt The rzeczy przipominam yśz yesty by się trafilo kiedi zdopuszczenia Bozego s Turky przisczdo yakey potrzeby aby wiedziely ziaką bronią ziakimi przibrawami ten nieprzyaczil gwikl na woyne yezdzicz Zapaliayą wiecz y wlosi sobie ad terronem taką smolę na głowie przi Tormieroch ze z chelmu gdi zdrzewem yedze bendzie mu plomien yako yęzyky dluzuelino winikal y zowią to stroyem Iuliusa Sina Aneasowego czomu ona glowa była zagorzala — Pilki okretne

Missilis ignis Sczipy omocziwayą wtem Confecciku wiszey opisanem y zdalieka do okrethow smolą obliawich rzuczają tesz tho Zibura yescze smolneysza bywa Tstrzala ognista taką moze uczinicz — Missilis ignis

Wiencze ogniste V sturmow stichze materey czinia yeno yeumaluyą zielionemy czirwonemy farbamy. Prawie do tancza wiemiecz — Wiencze ogniste do sturmow

Knothi

Kamien czo sie od slyni zapalia sam — Tralerky vide infra fol 68

Ladunky

Prochownicze

Hakownicza Obacz porządek wtem Pysaniu naprzod o Collubrzinie
się mowyło potem o Smoku Samsonie o Falconeczie y o przi prawach to yest o kuliach
o prochu y o niktorich kunszciech puszkarskich terasz się zasz wraczayacz do Wilitzemia
Machin o Hakownitzi powiemi Hakownicza od haku rzeczona aby nietargnela Do:
bra Hakownicza stoy za rowne dzialo Wyansy kiedi ku szturmu ydą aprzed sobą
toczą yakie kosze abo plutcum abo stoly miasze tedi hakownicza nietakodbye yako
dzialo ktoremu mussą takie miniszi ustąpicz W Rusy nagraniczi gdzie dzial niema:
yą tedi gdi cheza Tatari odstrasitz tedi sztukę piasti na koniecz hakownicze wlozą
aby grom szedl sney yako zdziala zebi Tatarę odstrasicz Iwielie ych niemayą
więcz zezdziala strzelono alie strom obrom y dalieko doniescz y ubycz moze zwla:
scza stich ktore Slowaczy zowią Syownicząmi od tego zesie dlugo mierayą aby
daley y mierney niosły Niktorzy Panowie od Węgier acz zeliaza potemu wswich
imionach niemayą kuczimiemu hakownicz alie yednak Hamri sobie na rzikach bu:
Pano: Komorowsczy
duyą a z węgier kędi yest liepsze zeliazo sobie wozą atak ku swey miszy sobie hakowni:
cze kuyą y poddamich swich kuwseliakey strzelbie czwiczą skath sławę czuynoszczy Ry:
czirskey niemalą mayą Tako są wtim doweziply panowie Komorowsczy ktorzi pyzodkow
swich onich slawnich Riczirzow STRVSOW Bolo yedno plemie było niewidayą

Rusnicza rzeczona yest od Slowienskiego teze yęzika yakobi ręcznicza Enchiri:
dion to yest zręky yą moze strzeliacz kto yest umieyętni do tey potrzeba yest wpanewi:
kę mieracz drobneyszy proch, zebisię niedopiero więcz rosczeracz mierayą to więcz Kreni:
czy przi prochowniczach trzeba y knothu y saierky

Knothi czinią czobi bily trwaly roszczochrawszy starą chustę abo wstepie pacziesy
uthlukszy y wirarzayą go wpopielie

Prochownicze Ladunky yusz y za czapką mierayą nasi draby

Saierky abo krzesiwo bywa ex pirite lapide abo krzemienia astali abo ynnem
kamieniem uderzicz zagnie przilozinsy to było wynaliezenie onego Prometeusa myster:
nego czo do roku umial przechowacz wliasze ogien zemu niezagasl skrgo sarsy ogien
abo y skrewlysczie abo wzagiew abo wlioną chustę cziankę przymuyą Awskrzoskę
nienabytą nakręcziwszy kolo kurek Spusczicz tedi wneth knechczy ogien mierayą
nienosącz krzemienia y krzesywa są y u innich narodow rozmaithe obyczaye wskrzosa:
Kamien czo sie oth sini zapalia
nia ognia Spięgierze pastusi abo y zbuyczy po liesiech nieczekayącz krzemienia
tedi drzewo odrzewo suche trącz ognie sobie zniecza Chwalią od tego drzewo Morwa:
ue Bobkowe y Hedera bluszczem drudzi wkladayą Alie y nasza lieszczina od teo
Swiathlo bess ognia
yest dobra Tako widami ze koliasy się zapaliayą czo bess mazy bess podoska

Strzelczem bidz podla rzecz ustarich ludzy

Za starich Walieczników u Rzimian podleysza rzecz bywala Riczirzowy miedzy
strzelczamy bidz y bilo tho sromotno temu gdi zolnierza degradowano do Hulu strzel:
czego Dayącz znacz zeto mneysze męstwo yest strzelczem obyczayem ubicz kogo anizely
obvomą ręką Thasz temi czasy nayzacznieyszi masz miesru masie zrusniczą yezdzicz

Krzoska czo doney knota ani hupki nietrzeba alie sama przilozi wszy
kurek krzese Drudzy Arkabuzem zowią Iusz teraz y odwu kurkoch y odwu rurach by:
waya Niedawno wynaliesziono to krzosanie Gdy wzięto ostrom y białogruth tedy
dopiero tarzecz do Turkow W Węgrzich dosla Bo po oney szkodzie przechadzayacz się
z Niemczami u nich upr[...]ssaly sobie yako to rzecz nigdi niewidaną Turczy szczwtakich
rzeczoch nim prosta rzecz tym bywa grontownieysza Azbitnia subtelnoscz sama się ulowy
Aczispany Ianczarowie y Hayduczi pewnikiem yda sknotami mierayą rusnicze Boy:
pewnieysza y nietak zamokmie y nieprzyraczyl mieczie[...] się tem zebi mu miala chibyc
czego się pokrzosowey szkodzyna Idlia tego tem hardzey y doczierą Strzczy teraz yusz
mają takie przyprawy ze y wdescz Markrabia Albrichth grodził bitwi a nieszkodzylo — Wdesz strzelba yako
mu prochowy Alie to przeczie yest omylna Wyąwszy by wpanencze proch y przyprawa
taka była yakosz pisał o morskich kuliach Skamfora czo się rodi nieboy Czinią drudzi
krzosky w kyliosach W Malabarczech alie to y nie rieczirska y przesz dracz Y medrzecz
Aristoteles y Plato W Economey pissa w Xięgoch Zewszelky instrument gospodarsky
ku yedney rzeczy ma bidz uczinion Omne instrumentum perfectum ad unam rem debet
esse aptum Bo kto Scripturalikiem cheze y chleb kraiacz y piorko temporowacz neu:
trum consequetur Przetosz Rzeczerszczy liudzie maia się takich subtelnosczy chronicz y
Szelmami zakazowacz Nie tilko alie y rusnicz zwlaszcza krothkich zakazuią czassu
pokoyu we wlosech Ato dlia zdradi Aczna woynie porzadnie czinią wydzę polsczy
Hayduczi ze mayącz wielgą rusnicze mayą tesz przitim y malą Bo naprzod dlugą nieda
do siebie y z daliek a naczirącz Atesliby chczial dotarczy mie się rwazicz tedi go skrothką
pogotowiu czeka Czinią tesz czy puskarze y skilku naszczie vor organky ktore we rro: — Organky ruśnicę
cziech rdziurze szturmowey wielcze są pozyteczne
Czinią tesz yz na woziech miasto onich wozow, skosami, S Hakownicami y czo się
obraczayą przyprawuyą Azey działka rowne tak przyprawuią Barzo sie siroko na:
uka naszich wiekow rosserzela Azey przi feszcziech Triumphiech przi biesiadach nię:
spusznich mayą swe kunsti czem liudzom zalyczayą swą naukę Wiencze, wieze,
spapyru karthownieczego smoky popowietrzu pusczayą Tich rzeczy zaniechawam my:
strzom ye zostawuię Alie kto by się one rzeczy pisał y wistworzenia rozmaitich kul tedi
y the yusz laczney poymie Bo yedna sz Materia yest tich wszithkich rzeczy Przy
dobywaniu zasię miasth przi obronieniu zamkow czo za fortelie mayą to się na swich
mieszczoch bendzie Spominalo Atakze przy woynie morskey ktore sposoby mayą wszith:
kotho przipomnie się a teraz do ynnich rzeczy pokwapiemi się

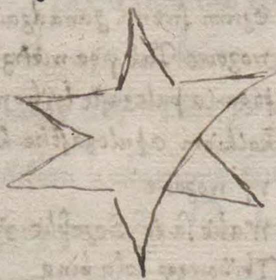
Czieslowie Murarzowie

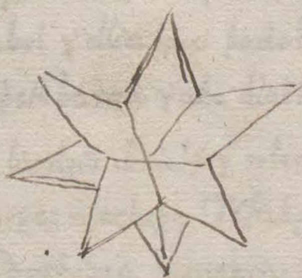
Cieslow niemalo trzeba atichby pospolicie trzeba czo umieya czinicz wiazania
w suvach kastowania yaczi pospolicze przi otkussu kedi stoli buduya W Weliczeze
wbochney biwaya alie miedzy nimy trzeba yednego umieyetnego czobi wictru:
wiusowe stuky umial y Euclidusowe principia. Taczy w ciem Czich pospolicie
trafiaya sie, czoom zowia Magister Baum Taczy za nieboszczyka bywaly
ony Jopowie Franctenowie zc Agdiby yakiego zmistnego czieslie dal do Colle:
ziatow Geometrow Speculatiuae Geometriae zeby yenotroche sie przekurzyl
mam zatho zeby wkrothkiem czasie mieczo na Archimedessa posedl ktory w Sy:
rakuziech bendacz dziwy broyl wono obliezenie gdi Marcellus Siracuzy doby:
wal yako one wasy one reky dzyrne wimislial ktoremi okrethi okrethy Sprzod:
ku zachwacziwszy kil okretu zatopyl drugie tesz powiwraczal. Anakonieczo kreth
ktorego kilka Seth liudzy liedwo rusily on go tak przisprawyl tak przirzadzyl ze:
go sam za soba pocziagal y tak yem wladnal ze zamiem tak snadnie sedl yakoby
tesz po wodzie nawislnie mial plynacz Skath kutakiemu mniemaniu przisedl
doliudu ze go za yednego miely dziwotworcze yako yusz zowie y trzimialy omiem
tho zeby y ziemie mogl przetoczicz same gdiby pliacz potemu byl zebi sie yeno
zmiesz mogla Takze y czieslia ten zmislni gdiby ku swey naucze Czieselskey
mieczo Geometryey ktora zowia Theoricam przydal moglby broyicz niemalo
Murarzow takze trzeba mieczoby umiely murowacz wyawszy gdiby przyslo bro:
nicz miasta alie czobi umiely psowacz, lamacz, oskardami kowacz, y rade.
dacz kedi doby bily slabse muri Zeby poradzyly yako krati dobycz bramy zc
Wlrzeczych Xiegsach tego pyssania Warsenalie nassem naydziesz Instrumenthy
ktoremy krathy lamacz naydziess y yako zwodi ubrami zalapuia naydziess
y forme tey reky Archimedessowey etc

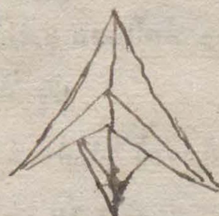
Stalmach Kolodzey

Tsz Poliaczi wozmy obosz swoy Stanowya przetoss wozow do tego potrzeba prawie
na urzad przetoss tich rzemieslnikow trzeba wobozie y z Materya yem potrzebna
Jako nato nieboszczik August dobrothliwi byl porzadni Tam snacz umial kozde drewno
u wozu swem wlastwem nazwyskiem Mianowacz
Spominaya tesz tu wozi Antiochowe y figuri ych maliuya sko samy udyslia przed konmy

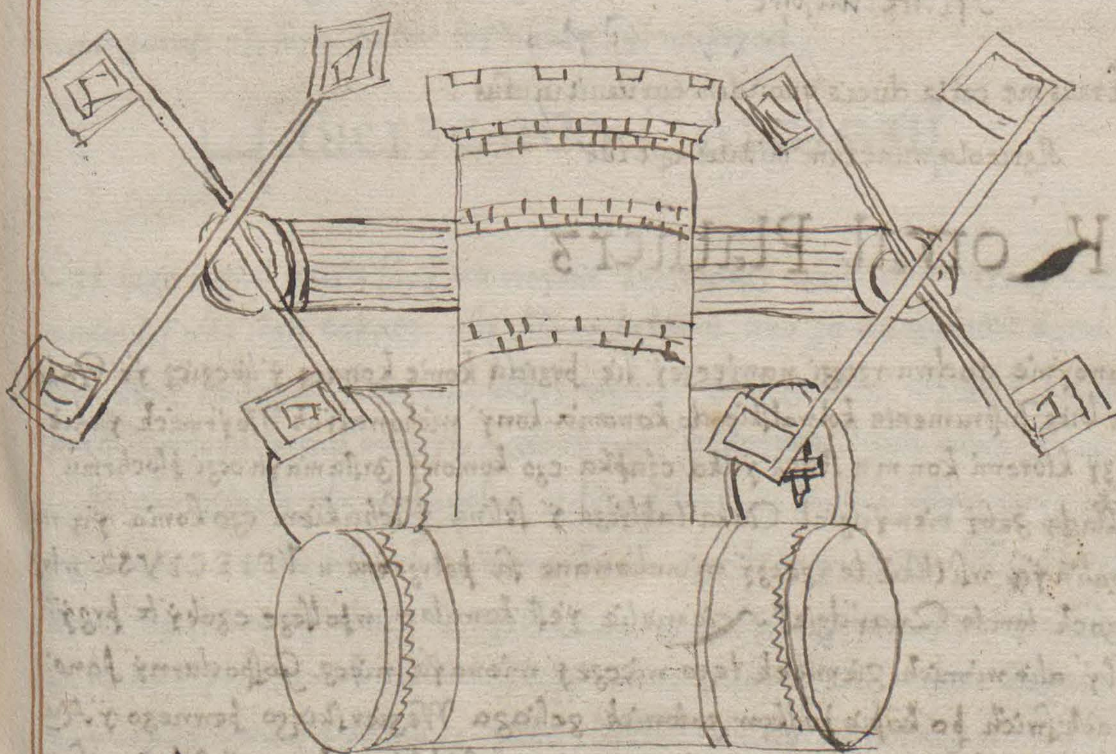
abÿ przeſtrzenſtwo czÿnili, drugie u oſÿ na konczoch ktore na dol ſię obraczalÿ ÿ ß
ÿeſlibi kto chczial podbiezicz tedigo koſſi one do ziemie przÿczÿnali Alie Eumenes
krol bendacz woÿſcze Rzimſkiem kazal ſwem ſtrzelczom z lukow zrzadka roſtąpicz ſię
ÿ konie wozniki ſtrzalkamÿ Spiliowacz ktore bendacz zranione na ſwoÿe ß ſię woÿſko
obroczilÿ ÿ ſwich ze pomieſſalÿ ÿ poranilÿ zaczem wielze miedzi niemÿ wolanie ÿ ſzielk
roznemÿ gloſſamÿ powſtal ÿ wrzask zalobni Alie ÿ u Troÿeÿ ÿeſcze dawneÿ naÿwięczeÿ
na woziech kothczich walczono ktore zowią Esseda ÿakiego snacz obÿczaÿu Angliowie
do tich miaſt uziwaÿą Rzimianie zaſz muricos to ÿeſt Siskÿ zeliazne ÿako owo wodne
orzechÿ pod takie woznikÿ ÿ pod konie podſipowalÿ Tako ono ÿ Chronika o naſich Spo:
mina czo u brathnika wzawod o krolieſtwo puſczalÿ

Maliowanie Wozow Antiochowich

Spominają tesz y woss powietrzni yeno niespominają ktobi go uzywal kiedi podonno on Phaeton czo wozil woz sloneczni sleczy y wlicz wiatrem nie podobna rzecz czo wmlinich widziemi wietrznich ktori kiss w Babynie teras Pan Starosta Babinskie prawa dal uczinicz Przetosz y ya figurę takiego wozu polozę podobnego czo owemu czo wkominie dimem pieczenią Niemczi obraczają

a Wal yako u wietrznego mli: na zobu stron mayącz na krzisz wachliarze yako by lopatki ukola

b Są palczaste kola ktore pal: czami swemi zawadzaią okola wozowe Tak y ze wietrzne kolo pogania palczaste tribowom kolkiem a palczasthe kola Szcze: ry wozowe

c Walie sa te Szczeblie yako u Tribowego kola biwa

O Kosie czo u wozow biwa Wiersse Marcialisowe

Fraus me certa ducis quondam curuauit in usus
Agricolæ nunc sum militis ante fui

Kowal Platnerz

Kowal nawoynie dodwu rzeczi namięczey sie przida komie kowacz y lieczicz ye Takie są y mają bicz Instrumenta kolwalskie do kowania kony wichowalych Woyennich yakie slupy miedzy ktoremi kon ma stacz yaka czapka czo koniowy zaslamiaią oczi plochemu naglowę kladą zeby niewydzial Taka tablycza y szlinę y schakiem czo konia yą na: ziemię powaliayą wsithkie te rzeczy wimaliowane są potrzebne u VEIECIVSa wtrze czich Xięgoch tam to znaydziesz Niewielie yest kowalow wpolsze czoby te przy: prawy mieli alie winnich ziemioch tego więczey mieraya więcz Gospodarny pano: wie wdomach swich po kopie podkow gotowich zeliaza Węgierskiego pewnego y Hu: fnaliow takiess albo skossy Siettzaney wiwantow wsithkiego tego yest potrzeba przi wozie Zolnierzowy zebi nie do pioro biegacz do komina kowaliowy mieraya y Ilewari vidlie lymi etc

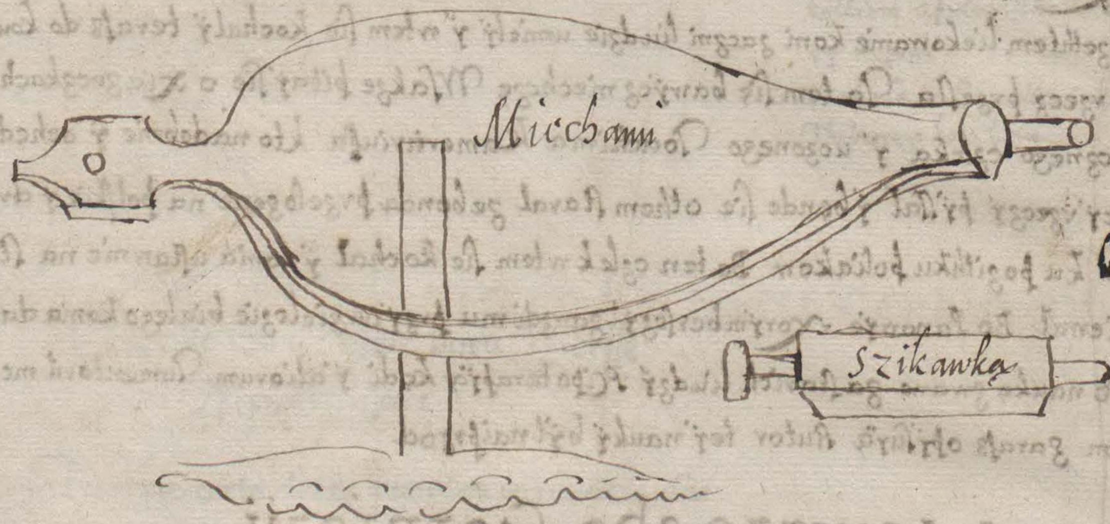
O Hartowaniu tesz zeliaza broni tesz yest potrzebna miedzicz kowaliowy y Zolnierzo: Hartowanie zelia: za
wy yesli chczesz miecz zeliazo ku zaostrzeniu delicatius zebi sie dalo wicziagnacz
zebi ostrze bylo tedi wolieyu ono skomina gassą Yako brzitwom to dzialayą zebylo
tak twarde czobi sie niezlamalo wodzie gasą Ayesly więcz chczesz miecz prawie Harth
moczni y nazbith twardi yako cziekami hartuyą tedi wkozlowey krwy trzeba ze:
liazo skomina mocziosz Ana siekierky na moskiewskie na bardy niemasz yako dwor:
skie zeliazo Platnerz zasie chczely aby zbroya abo mieczowie nie rdziewalo
ma mazacz olywą Cerusą Zapteky to yest olowowy popiol wedlie nauky Aptekarskey
uczinioni Item Smola przy prawna Nastaly tesz smelczowanie zbroye dlia rdze.
nieyest tak ozdobna rzecz alie yednak strasliwa podobno yze nowi kunst Abo yisz
Brasnik czarni bywa yako Diabel y dlia tego podobno sobie umislnie czinią palcze
Niemczy aby wedlie zbroye byl poth barwą yako diabla maliuyą

Przethtem liekowanie koni zaczni liudzie umiely y wtem sie kochaly terasz do kowaliow Nauka liekarsk konskich
ta rzecz przeszla Na tem sie bawyącz niechczę Wszakze pitay sie o Xiazeczkach onego
zacznego czleka y uczonego Ioachima Kamerariussa kto nadobnie y ochędozmie
otey rzeczy pyssal y bende sie othem starał ze bendą przelozone na polskie y drukowa:
ne ku pozithku poliakow Bo ten czlek wtem sie kochal y konia ustawnie na stainiu
mewal Bo Panowye Norymbersczy zawzdi mu przy iwgielczie bialego konia dawaly
Te nauke zwano zastarich liudzy Hippoterapyą kedi y aliorum Iumentorū medicatio:
nem zarasz opisuyą Autor tey nauky byl naiprzod

Haucrze abo Gornicziy

Czy teze urzad mayą swoy na woynie Przychodzy czesto dobiwayącz Zamkow miast
cuniculos abo stoly kopacz gdy placz potemu abo ze Burzaczick dzial niedostaye
tedi stoly kopayą Tego nikt lieper nietresy yako gurniczi olkuszy ktorzy y przesz
piasky umieyą bracz umieyą Czębrowacz kastowacz Biorą więcz y kuią sie przesz
skali chocz to sie zda niepodobno gdzie y kamienie twarde palycz muszą pyrwey yako
przesz apeninum we wloszech cziniono Przichodzy tesz więcz na Zamkoch studnie
bracz czisterni dzialacz towszithko oni sprawicz mogą aboy miensendzie oboz mo:
ze liezecz przi zlich wodach Muszy więcz studnie extempore kopacz tedi oni
nayliepey umieyą poznacz yako daliecko wodi sie dokopacz na wieliu liatroch
gdzie rzesz gdzie zivy kamien I yaka pompą yako rurami yako zorawiem yako
kolem aboy walem cziągnącz wodę Iako kolem lynamy studnią cziwpayą masz
u Weieczjusa fizerunk wimaliowani folio y z Paryskiego druku Iako pompay wy:

wyſoczka. foliuyą ku gurze wodę maſz utęgoſz los Jako zaſię kolem ſkrzinczą:
ſtem abo kafarem to maſz folio 267 Alie wkrakowie na Zwierzinczu y podzam:
kiem maſz tego przikladi ziwe Wſakoſ drukarz moze ſtamtąt figuri przepiſſacz
aby tam gdzie tego liudzie potey Corunie niewydaly ſtamtąth ſobie oſtrzily rozum
y imaginatiua Themiſſ teſz Spoſoby wodi Sprzekopow dobirayącz wiczią:
gayą oſuſayącz ſobie przeſczie do Nurow Cziągną teſz niktorzi worem abo mie:
chem wodę ktori ſię okolo walu wye yako waſſ takich obiczaiow innego znai:
dzieſſ wolliuſſu Vmieyą to gurniczi Drudzy teſz miechamy kowalſkiemy czią:
gną wodę czego tu figurę maſz

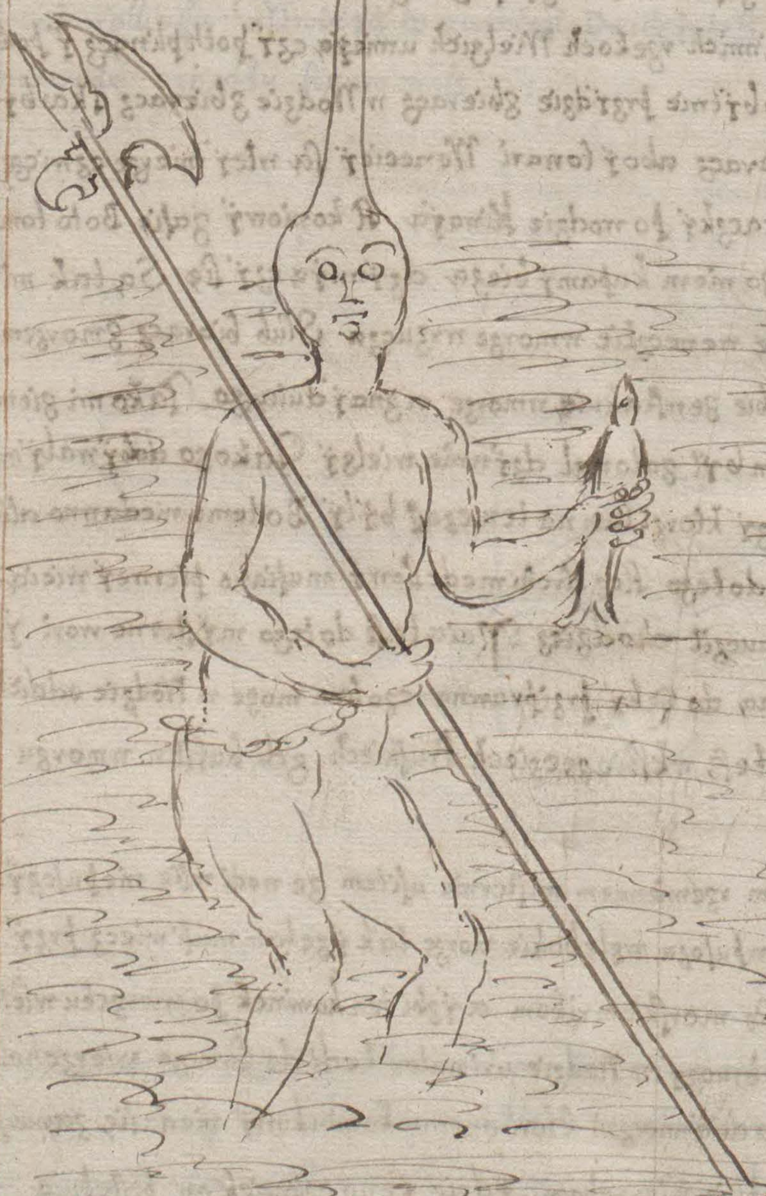
Tychze urząd yeſt przi obliezeniu miaſth zeony umieyą ruri miaſthu odyącz
umieyą poradzicz yako ſtudnie wktorich yeſt uena aqua uiua odyącz Bo yeſli
na gorze ſtudnia yeſt tedi drugą nizey kopayącz deriuują zwlaſcza gdi poprzek
przekopę czinią The inne Spoſoby nauka ych ma yako Hetmanowy mogą bicz
pozitecznj Item yako waly Baſty ſwe czoby ſię niero ſplozilo zebi wal richlo
powoſl yako wali darniowacz zaden nad nich tego liepey nieumie ſtichze y ſta:
wiarze naliepſzy ſię obierayą ktorzi naliepey wodę wiwazicz y yako zaliewek wy
nieſe poznacz umieyą Oczem ſerzey circa oppugnationes urbium będzie ſię za:
dalo yako zaliamiem wodi woyſka obozy y miaſta zaliewano Drudzy teſz
wietrznem kolem wicziągayą wodę Sprzekopow y oſuſayą yako na Zulawie

czinią tego figurę masz Supra folio 70 yeno do koła wiaderka przyprawuią

Vrinator

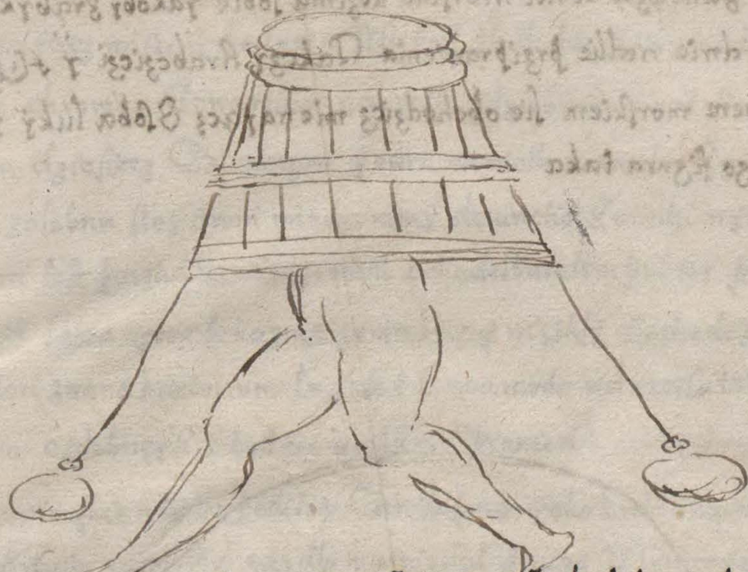
Vrynatorem zowią Łacżinnicży tych czo nurkiem pływaią zeło maią z przirodzenia zesa przestronich płuczow zedlusz odethchnącz mogą abo tesz artificialiter przipra: wuią. Bosą dotego roslyczne przyprawi Są czy pozitegny do morskey bytni albo y na Dunayu namiebrze y na innich rzekoch Wielgich umieią czy pothpłinącz y pod: mieczyc okręti umieią gdi pobytnie przydzie zbieracz w Wodzie zbieracz skarby dziala ktore zatopywaią uzbieracz aboy towari Wenecieÿ są wkey miesze czwiczę: ny ludzie zey dzieczy yako kaczky po wodzie pływaią A koniowy zasię Boto tam yakobi dzień dzywuyą się y zaniem kupamy bieza dzywuyą czy się Są tak mi: sterny ze pierszczien klori Xiąsę weneczkie wmorze wrzucza Slub biorącz zmorzem yako tam ta Ceremonia miesie wsobie zewskakuią wmorze a znayduią zo. Tako mi ziemią tak ony umieią zwoda Okręth ym był zatonął dzywnie wielszy Takogo dobywały mi: sternie Bumieią powiedzycz czy ktorzi tam na ten czass były Bo temu niedawno alie tam był nie yeden Archimedes dotego Acz Archimedesowy musiano pierwey wieą: znacz okręth losz zo dopiero naucził chodzicz Maią tesz dotego mysterne wori y Spekulamy do oczu y Szpecherzina do gęby przipravną czo tam moze w Wodzie oddichacz ktorego Sposobu znacz uziwaią tesz wksiązecziech Pruskiech zdi bursztin wmorzu łowią

Maią y ynne miechy skominkiem rzemiennem misternie usitem ze wodi wsię niepuszczy yeno oddech człowieczy ktori się wpusza wglębokie morze tak yze tam musi miecz przy sobie bulawę y halabart broniącz się morskiem ribom a yzbi ten kominek po wierzchu wsę: dzie nastepował gdzie yeno się obruczy w Wodzie urinator tedi do samego wierzchol: ku kominka prziwiązą pecherz nadęti moczni ktori onemu kominkowy niedasię zanurzicz ani nakrziwiecz alie wsendi następuie wierzchem gdzie yeno człowiek on postępuią spodkiem tego figurę masz taką

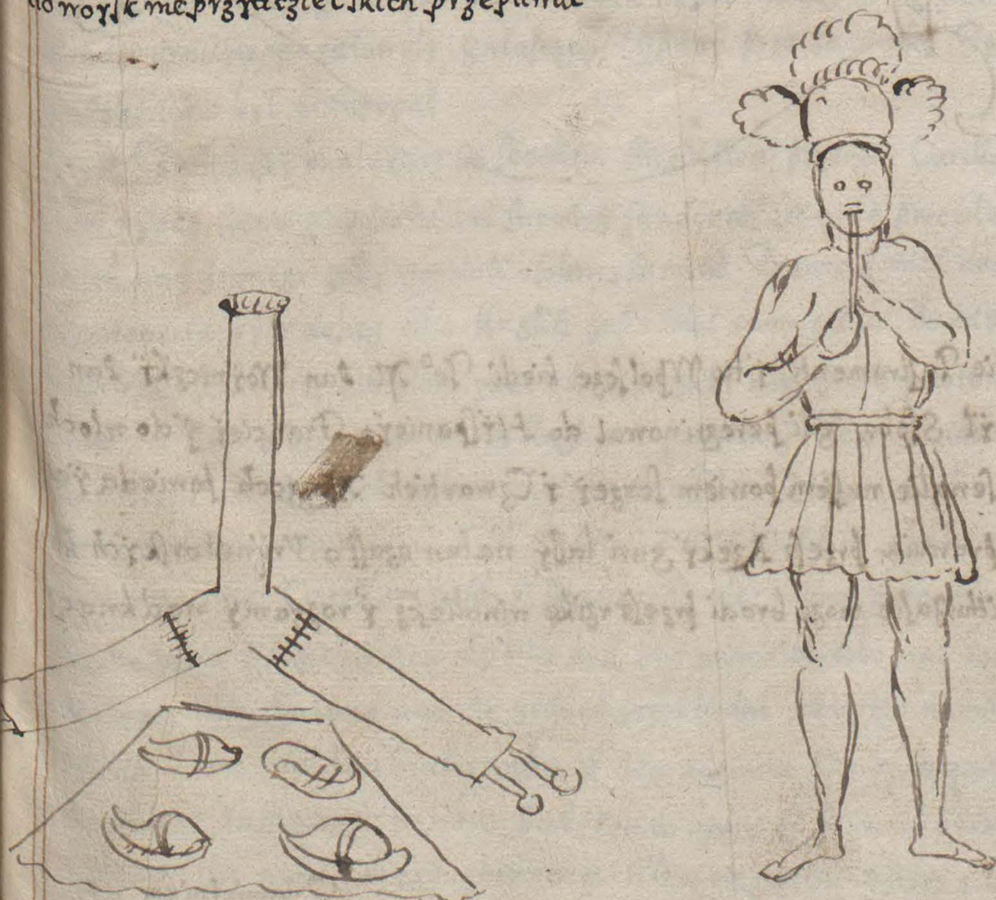

Przed niedawnemi czasi bil tisz tu w Rusi Italian jeden z takiem miechem i ubieral sie w on i smiala mu sie Sliachta jako Maskarnikowi tensie podeymowal rzek prze-
czi sczacz dlia wolnego przechodu skuth do Gdanska i mial w Dnepr z gleboko webro-
dzicz i tam klodi drzewa wiwazacz na wiersch Alie w Arsenalie Weneczkim takich
Instrument sila kedi tisz woisko od woiska przesz rzeke liezi tedi Spiegowie moga
w takich miechoch do nich i do miasth pod muri przechodzicz Acz ku takiemu prze-
sciu sa i jnne instrumenta okrom miechow wezmie czlowiek na sie naglowe przieczivek
a w recze wezmie wagi alie poth ma on przieczivek przywiazacz dobrze tedi przeidzie

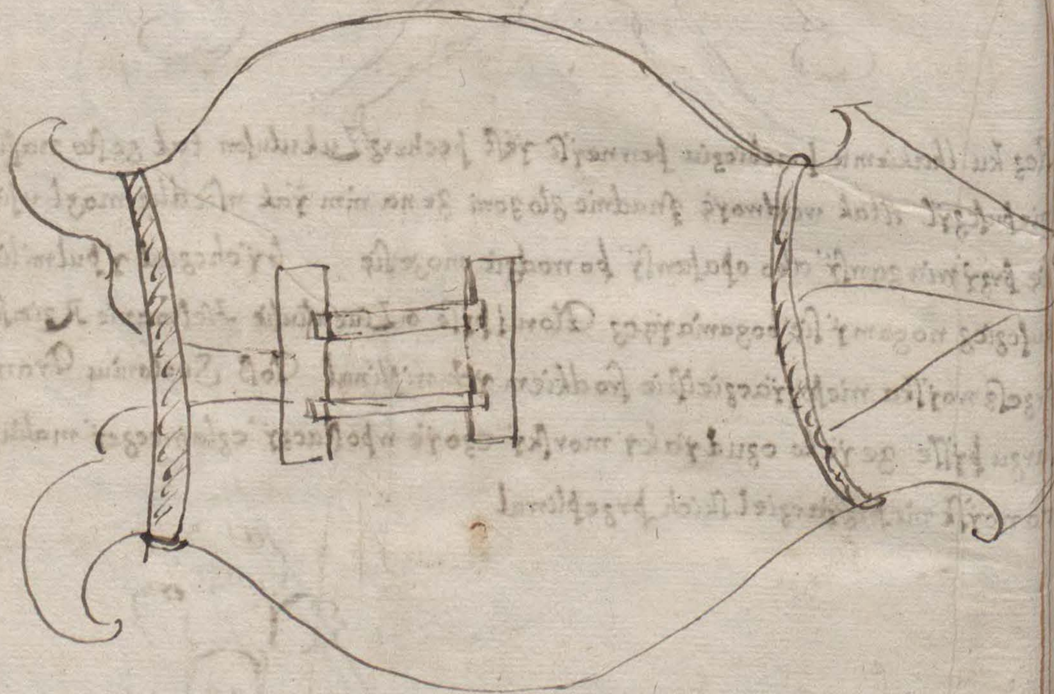
niedamusię zaliacz przicziręk a waga niedamusię powalicz tego mass figurę taką

Ałcz ku thakiemu przebieżiu pewneysi yest pęcherz Lukulusow tak gęsto nassiti że wody niepuscził Atak we dwoye snadnie zlozoni że na nim yak wsiedlie mogl usiescz y pasamy się przywiązawszy abo opasawszy po wodzie może się by chczial y pulmilie bespiecznie pusczicz nogamy się pogamiayącz Florus pisze o Lucullusie Hetmanie Rzimskym że tak przesz woyska nieprzyiaczielskie srodkiem ych wiplinał Toss Suetonius Tranquillus o Czesarzu pisse że yako czud yaki morski czoye wpostaczi człowieczey maluyą przesz wodi do woysk nieprzyiaczielskich przepliwal

Jeſt tiſz ÿeſcze ÿ ÿnni kunſt urinatorſkÿ ÿako rzekÿ przeplÿwaią nietilko oſoba ſwoią alie ÿ mieczo nato wlozinſzÿ gratow zolnirſkÿch Szÿwaią dwie ſkurze wolowe czalkiem ſwieze ktore nadmą ÿ zawiązą a na wierſchu uozimią ſobie ÿakobÿ grąbÿk na ktorem moze ſiedziecz oſoba ÿ dwie wedlie przipprawieniа Takczÿ Arabcziczi ÿ Hiſpani zwiklÿ ſię plawicz ÿ zboÿeſtwem morſkiem ſie obchodzicz miewaÿącz oſobą lukÿ ÿ ſtrzalÿ tru czÿzna namazane tego figura taka

Wÿdalem ÿa takie Inſtrumenti ÿ tu wPolſcze kiedi Jeo M Pan Woÿniczkÿ Pan Pan Steczina peregrinowal Steczina przinioſl bÿl zſobą gdi peregrinowal do Hiſpanieÿ, Francieÿ ÿ do wloch Oczem nizeÿ w Arſenalie naſſem powiem ſerzeÿ ÿ Czwartich Xięgoch powieda ÿącz ÿako Woÿſka przeprawuią przeſz Rzekÿ, guri, laſſÿ, naten czaſſ o Urÿnatorſkÿch kunſtoch doſicz Rÿbith zaſię moze brodi przeſz rzikę winalieſcz ÿ rozzamÿ nadknącz etcetera.

O namietniku

O namiethniku

Namiotow ozdoba woyſku niemale mniemanie y ozdobe czini czo lacżno może mieć
ſ Cełman mayącz mistrza potemu Wſakoſſ zbith kow yako wo dzieniu tak y wmieſkania
potrzeba ſię chronicz Towarziſow namioth gdzieby ſię ſwemi ſlugami mogl zachowacż
V Rzimian dzieſiecz Zolnierzow yeden namioth miewaly ſtzwano ych Contubernales
Tiuſz bila zoſobna ſtey ſtroni miedzi nimy deuinctio ſ miedzi nymi dzieſiatnik ſtarſem
bywal ktori teſz porządku miedzi nimi ochędoſtwa tem pilney przeſtrzegal. Rothmiſtrzom
zaſię namioth ſama rzecz pokazuie ze ma bycz y więthſy y ochędożneyſi ſczo yuż Heth:
manowy ktori zwano prætorium to yuż bil nonmodo ad neceſſitatem ſed ad maieſtatem
oſtentandam ozdobneyſi y koſtem więtſem Sprawioni

Xiaze Sarmienſkie wtę expeditią Carolluſowę yako krolieſtwo Tunis dobyl prze niepo:
trzebne rozbyczie namiothu gardlo marniedal Bo yże W Greczyey zolnierſką przedtem
Sluzal x yaka ambitią pierwſe mieſcze ſobie na rogu u Hethmana uproſyl gdzie y
namioth ſwoy niemali dal rozbicz a yſz na kopczu na baſczie przyſlo mu go ſtanowycz
tedi niemal wſithek kobiecz Xiaze czy zaſtąpyl Wtem dzyaler Jan czarſky Rothmiſtr
nan naſedl. muſieli ſię aże pod namiothem wcziesny bicz oney Drudzi tiſz miedzi onemi
powrozi powyklaly ſię ſtwonikaki niemogly ſię roſpoſtrzecz prze on namioth tak yże y
ſamemu glowę ucziely y ſlugy mu pobyly y ſrebrną Sluzbe wzięly zwielkiem zalmęczemiem
wſithkiego woyſka że na pierwſem wſtępku woyni niedobrze ſię zdarzilo Alie ſnacż go
drudzi umiſlnie nieratowaly zwlaſcza Hiſpany prze zazdroſcz Tze mieſcze pierwſe
yakobi ſobie byl occupowal

Krol Franczuſky bunturyącz ſię ſkroliem Angielſkem przeczin Carolluſowy mieły miedzy
ſobą nyaky ſlawni ziazd oſobami ſwemi y ſundowaly ſie nato przekladayącz ſię zeby
yeden nad drogiego zeby namioti oſobneyſſe mial Franczuſ mial droſſy bo y slotha y
ſ Cantowania bylo doſicz Alie Anglik zaſię mial commodius. Bo miaſtho plotna ſtabu:
liatow deſczkowicz ſubtelnie zwartich yako yaky dom ſwoye prætorium abo namioth
mial Twtem ſobie za wigraną Angliowie poczitaly ktemu przidaly malowania prawie
na weſcziu na drzwach byla wmalowana oſſoba Zbroyni maſs Angielſkiem ſtroiem
a text nadniem napiſſani CVM HOC PRÆVALEBIS czo ku Arrogantyey mieczo:
yemu poczitano Carollus zaſię V ſkromnoſię wtey mierze zachowiwal Bo yadącz do
Alcairu yeno S kozich ſkurek dzikich koſſ ſwoy namiotek abo ſnac kolarchę raczey kazal
nakriwacz alie Soliman nato ſię yednak przekladal oktorego namieczięch tak piſſe
Hiſtorik ktore mial pod bialogrodem y Waradzinem Oculoſ inquit pulchritudine ſua
adimplebant faſtigiatis turribus Babyllonico opere et bina ob permutationem funes
ex Serico Ita quod sub expugnationem Albæ exterriti caſtris eius de defenſione
deſperarunt

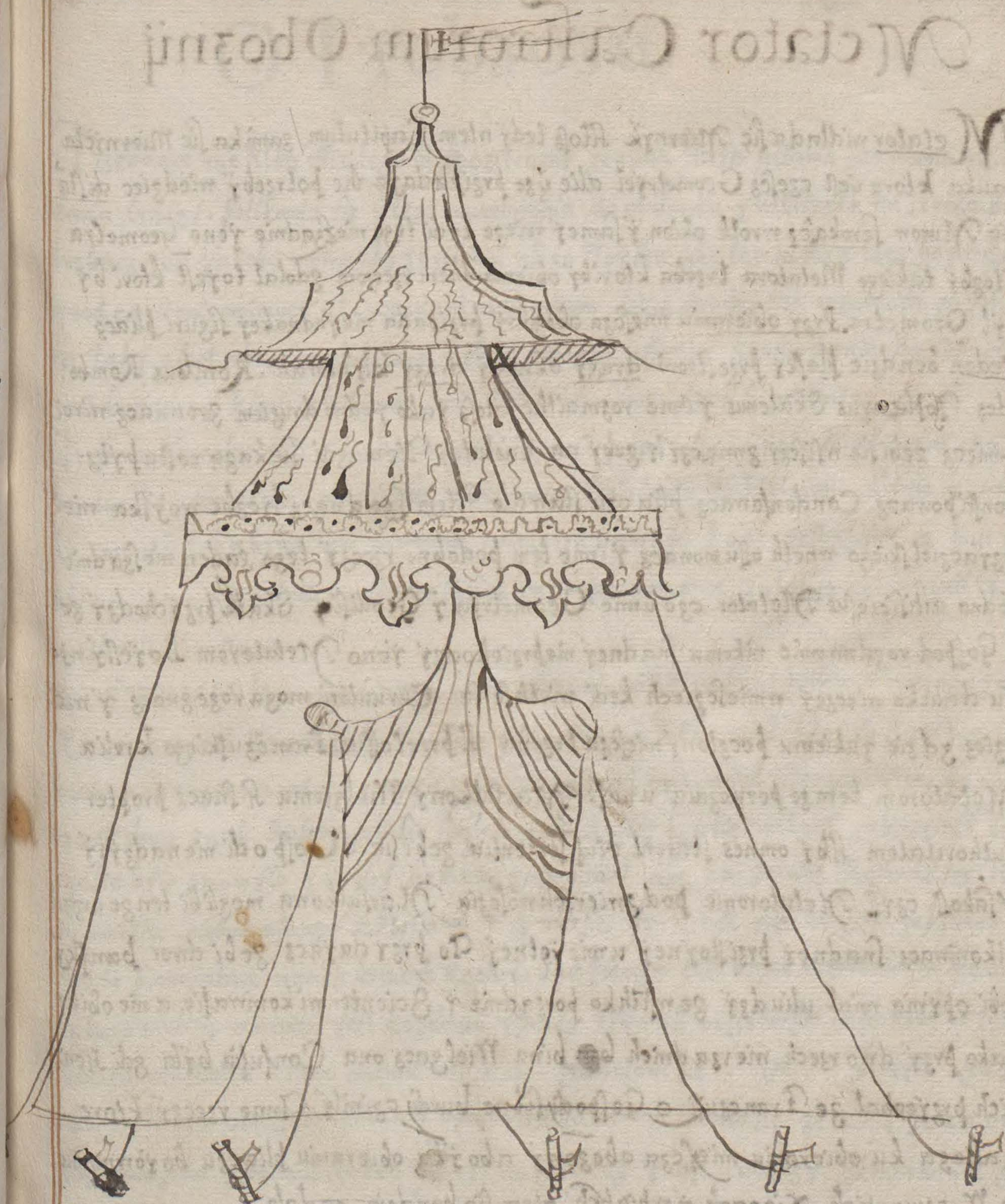
Toucy

K.

Wydzieliſmy

Widzielismi tesz pod Warsawą Welectrą Henricha namiotk Augusta Krolia naszego prawie Augusta et Splendida Pompa niemim bim tesz nadcn czo mial Soliman chy ba snurami iedwabnemi Bo niako dom alie snacz iako zamek iaki ozdobę strą mial i obiwattelie Corami iako Pana nasliadowacz niesamiacz i inich Alie Pan Wo: iewoda Ruski Jazlowieczki mial na podziw namiotk w ktorim wczasi iako w do mu mogli bycz Nietrzeba się tam bylo bacz Bo bil odrwisu pobyczin Constantinopolskiem Strichem ktori wieczey snacz mogl bycz nazwan Hibernaculū anizeli tabernaculum Bo tabernaculum u Rzymian bylo nietak stroine ani mocne Bo tego ieno lieczie uziwali Alie kiedi przesz obliecz miastko przichodzilo tedi iusz cziepleysi i barzey uczyniony namioti Sobie Sprawowali Własnie iako ten bil Pana Jazlowieczkiego ktorego tu figurę polozemi tisz zwali Hibernacu: lum

Namiot prawie Hetmanski P Jazlowieczkie Wojewodi Ruskie

Tamerlanes on slawni zwÿczęscza czo Tureczkiego Carza wkliatcze zeliazney wozÿl
Ten troie namioti miewal Ssobą Naprzod gdi obliegl miasto ÿakie tedÿ rozbÿl biale na:
mioti Jeslÿ sie ÿako srodzemu zastawÿlÿ nieprzÿaczielie tho czerwone rozbÿal Kone bia:
le zdięto Alie ÿeslÿ ad excidium się rzecz miala tedi czarne nazbith namioti rozbÿal
V Solimana tesz dwoÿakie biwali Alie nie dlia tego ÿeno ÿsz wcziągnieniu wiednich
Cesarz noczowal A zdrugiemi ÿusz naprzod na noczlieg zaiachano ze zawzdi ÿakobi
zdomu dodomu na noczlieg ÿechal The rozlÿczne obÿczaÿe roszczitawam Abi tho czo
kto rozumie bÿcz pozitecznieÿszego mial sobie wczem obracz

Metator Castrorum Oboznÿ

Metator widladasię Mierny̋k Atoś tedÿ wtem Capitulum zamika się Mierny̋cka nauka ktora ÿest częscz Geometrÿei alie ÿze przypadaÿą the potrzebÿ wiedziec distantią Murow Serokascz wroth okien ÿ samey wieze tedi tego mieszadnie ÿeno Geometra Atozbÿ takiego Metatora trzeba ktoribÿ obiema them rzeczom zdolal toÿest ktori bÿ bÿl Geometra. Przÿ obieraniu mieścza obozowÿ przypada nieÿednakeÿ figuri pliacz Jeden bendzie plaskÿ przestrony drugÿ okraglÿ drugÿ klÿnowati. Rombus Romboides Joplizewus Skalenus ÿ ime rozmaithe atoś ÿako ÿedno drugiem zrownacz wirozumiecz zebi się wsiszÿ zmiesczÿlÿ zebÿ na Evolutią Item gdi się kazą vostapÿcz Constipowacz Condensowacz pliaczu stawalo Item szadnacz lÿczbe woÿska nieprzÿaczielskiego wneth ossumowacz ÿ ime tem podobne rzeczÿ tego zaden mieszadnie ÿedno artificiosus Metator czo umie Geometrÿą ÿ Geodisią. Skath przÿchodzÿ ze ÿ Gospod rozdawanie nikomu snadneÿ nieprzichodzÿ ÿeno Metatorom Boÿeslÿ wpoliu dalicko wieczeÿ wmiesczięch kedi wiethse są Curuatorÿ mogą rozeznacz ÿ wiedzicz gdzie ÿakiemu poczlowÿ miesza trzeba Aprzeto ss u Franczuskiego krolia Metatorom tem ze poruczaią unaś Marsalkowÿ Wielgiemu Asnacz propter Authoritatem Abÿ omnes starent eius sententiae zebi się o Gospodi niewadzÿlÿ Wsakoss czÿll Metatorowie pod zwierschnoscią Marsalkową moglibi tenze urząd wikonÿwacz snadneÿ przistoÿneÿ umieÿetneÿ To przÿdaÿącz zebi dwor panskÿ tebi opÿnią mial uliudzÿ ze wsithko porzadnie ÿ Scienter wikonÿwasię a nie obiter ÿako przÿ dworzech nierzadnich bÿbiwa Wielgacz ona Confusia bÿla gdi Henrich przÿechal ze Franczuzi o Gospodÿ silne burdÿ czinilÿ Ime rzeczÿ ktore nalieżą ku obieraniu mieścza obozowÿ aboÿku obieraniu pliaczu boÿownemu to W czwartich Xięgach ÿ wpiatych otem się bendzie gadalo

Gospod rozdawanie

O Trębaczu

O Trębaczu

Trzębacze nie tilko dlia tego są pozyteczny że znak dają wstania Siodlania wsa: dania, trwogy, potikania się y teże reuocowania do ordunku y wisilania na straża Bo trębacz yest yakobi mowa abo yęzikiem wsego Woyska ale teże są dlia tego pozyteczny quod excitant animum et incendunt ad prælium Liecz drudzy tak rozumieyą że Musi: ca taky afect wkozdem pobudza yakey kto yest affectiey Sprzirodzenia Bo yesli kto yest boyazliwy kiedi classicum graią tedi yescze boyazliwsi bi mial bicz.

Trąb rozliczności yest Alie Rzymianie troiakich pospolycie uziwaly Per tibicenem incita: bantur per cornicinem a custodiis reuocabantur Obsylanie do Hetmana abi sie schodzy: ly impulsu tuba bywa lemi Tirenam na morzu uziwayą Boyże yest glosna a przera: zlywa grzmiącza tedi yą dobrze sliszecz in strepitu armorum zwlascza chocz wiatry burzliwosćz powstanie

SISTRUM teże wspominayą ktore assistendo millite ut figat pedem nazwane yest Kocianer ad Ezechium Woysze y Szalamaur Ssoba mial ktorich Woysze iako wiakiem mieszczie na ratusu grayą uziwa Alie ychbyl zapomnial wyezdzayącz Bo obie: czawsi dacz znak Rusenia gdi się spolnie mieli Rusicz sam się umknal zabaczywszy tego czo się bylo zmowylo y sluzby srebrney zapomnial Aze na zaiutrz Rothmistrze do Namiothu Hethmanskiego a Hetman yusz wiesie. Ten czech abo brastwo musikow mate prerogatiue womich kraioch że chocz liud porażą tedi onich nie morduią bo oni nikogo niebiyą a winien yest kozdemu ygracz Wyąwsi bisie trefilo inseruore et furo: bellico conflictus Tako onemu wloskiemu zolnirzowi się Trafylo gdy dal trębacza obiessycz dobiwszy miasta Wolaterranu trefilo się że iakoss potem one: goss porażono y poimal go ten chibyl on trębacz y besz liutosczy zamordowal go wimawiayączi mu temi slowy An cum Volanteris timpanistam meum contra morem mi: litiæ laqueo impie suspendebas, te nunquam ad meas manus perventurum putaris? postea gladium gutturi eius admouit | Yesli Trębacza godzi się zabicz

Ten obyczay nie od wszythkich Nacyi zachowuią Nasladuią drudzy Pabuly Ezo: powey gdy się ono trębacz powoynie wymawial że myą prawy niebil niemordo: wal odpowiedzianomu Nie byless prawy aliess znak abyto dawal y pobudzal

Armamentarz
Skola Riczirska
Skarb Zolnirskÿ

Trzeczie xięgy o Arsenalie o Skolie Riczerskey y o skarbicku woiennem potrzebom przemowa.

Dawni to byl obiczay krolow zacznich, ktorzy slawy niemaley dostawali ze sobie bu:
dowaly y stanowily Armamentarze, yako y wslowie Bozem znaydujemi ze Solomona, ktory Chwa:
lią zebil opatrzeni, ze sobie postanowil wedle mądroszy swoyey zbroinie. Takze Osias krol
niemnieysi ma wtem dank, Bo tak oniem mowy pysmo. Zebral prawi sobie Ozias Woysko
trzi krocz sto tisieczi, ktorzy bi sie byly oslawe krolewską przeczi nieprzyiacziolom. Y przi:
gotowal tenze krol wsemu woysku, tarcze, kopye, przilbycze, y pancerze, luky, y teze kusse ku
wistrziliwaniu kamienia. Y uczinil w Hieruzalem rozlycznich sposobow Machini abo kunstho:
wne strzelby, ktore na murzech postanowyl y wbaszczich murow spokoynich, abi snich wistrzi:
liacz mogl strzali y kamienie wielkie. Y rozeslasię oniem slawa wielga po daliekich kraioch
zego Bog rathowal, y czitay otim Paralip: wktorich Xięgach Cap: XXVI. alie wistoriach
ynnich narodow czescziey otem y dokladniey czitami. Lucanus Poeta Lacinsky tez pra:
wie wipisuie armamentarium ueterum. Yake bili one krasti Xersesa krolia Perskiego
rozliczne karobalisthy Catapulli.

Wipisuiacz tedi Cayhaus abo Arsenal, Bo to yest wsithko yedno, obacz porzadek tego pysa:
nia wktorich Xięgach wipysemi rzemiesniky y zich naczinien, atu zasię w trzeczich Xięgach
onego naczinienia y innich instrumentow wipisuie się porzadnie rozlozenie y przechowanie tak
yze abi ono czo czi rzemiesnyczy narobyly bylo porzadnie polozono y ku czassowi czalie bess
naruszenia dochowano. A taky dom zowiemi Cayhauzem zniemieczkiego A Arsenalem zwloskie^o
po Laczynie Armamentarium, a po polsku mogli bi to naznacz zbroynia. To yest dom abo dwor
kedi zbroye y inne woienne potrzeby przechowuia, aby kozdi instrument swoye cellię dostate:
czną ochędozną y oney materyey przistoyną mial. Bo yako w Aptecze abo w Bibliotecze gdy
wendzie Aptekarz stoyącz na yednem mieszczu wsithko czo gdzie stoy ogliada snadnye
Bowiedzmi kaczie stoya ziola dopiero zonich ziul wothky, sowpy, y zasie pigulki liekarstwa.
Takze y w Cayhausie porzadnem tego yest potrzeba wielkilko dliatego aby mogl snadnie oglię:
dacz gdzie się czo nakazilo gdzie czego potrzeba yest poprawycz, alie owsem aby Heth:
man porzanky po onich wsithkich instrumenczych mogl pręcziuchno obaczicz y porozumiecz :
ktorego by instrumentu do oney potrzeby mogl uzicz: Alie y to tesz na dobrem baczeniu się

ma miecz ze wedlie materyey mabidz kozdey rzeczy przechowanie Iako w Aptecze w inak:
sem naczyniu y na ynaksem mieszcu chowaya ziola Winaksem kwiezie w inaksem liektwa:
rze takze y tu rzemienne instrumenti insego chowania potrzebuia insego drewniane inse°
prochy saliętry Bobi mial kwiezie ziola chowacz w sklieppie nyskiem popsowali bi sie alie ye:
dne woreczkoch drugie w szufladoch drewnianich y to niey ednakie drzewo wsithkim ziolom sluzi
yednem lypowe drugiem dębowe. drugiem wierzbowe etc.

Ma tedi mistrz starsi Arsenalu wsithkie rzemiesniky do arsenalu naliezacze ktorzy
swe Mieskania y domeczky okolo niego yako okolo ratusa miecz maya, do tego miecz aby
kozdi ochędozenie przistoynie swoye instrumenta opatrowal y onem dobrem opiekunem
Pierwsa cella arsenalu y opatrziczieliem byl Bo wiedney celly maya bidz machini wiege wizerunku zamkow budi
abo namiothky drewniane Tolenon ex ostra Hak ktorem zalapuia zwodi Herwary rozly:
czne figuri zwodow kliubi czo ymi krati wilamuia zokien muri podwazaia testudines
Musculi, Vineae abo kosse zarna y inne them podobne rzeczy ktorich thu figurymi
ktorich polozemi

Musculus

CZO yesth testudo yaka miara yego yest na osm stop naserza nawissa siedm stop
na dluga xvi stop yako drwoyta skora swieza bywa przikrithy abotesz darniem
Iako bywa nasczylana rozdkami czankimi swiezemy yaka yest alga abotesz ussem
morskiem biwa nasczielana y plowami ocztem pokropiwsi dlia miethkoszczy abi od prze:
traczenia y od ogmia sguri siarcastego mogla bidz bespieczna to wsithko yest wipisano
w Xiegoch ktorich gdismi opisowali rzemiesliky y Machinatora terasz zasie czo yest Mu:
sculus laczno opisacz bo takysz yest yako testudo okromia tego ze testudo yesth
więthssa a Musculus mneysi yako to y przezwisko samo Missi maley pokazuie Bo
yako powiedaya o Ribie wielgey ktora zowia Balena yze yest wielsa nazbith
tedi przi sobie zawse od pomoczy ma mis morska ribe mneysa ktora yey ustawnie
pomaga takze stawzi przi wielsich machinach miewaly teze mneysse yako y dzisia
przy wielsich okrętoch musa bidz tesse male baty przi wielsich dzialoch biwaia wtesgie
Falconeti mneyse abo y Hakownicze aby niem wielsa Machine przisprawia y na:
kladaya strzelbe z mneysich mozono dziewzecz

Figura Musculi

Figura Musculi

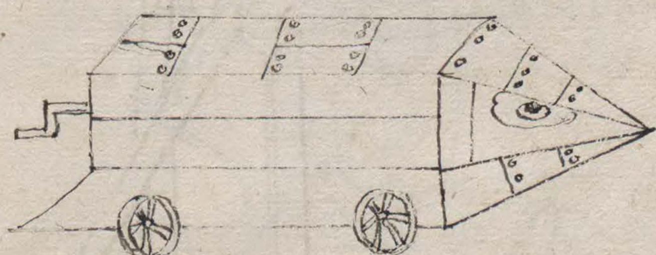
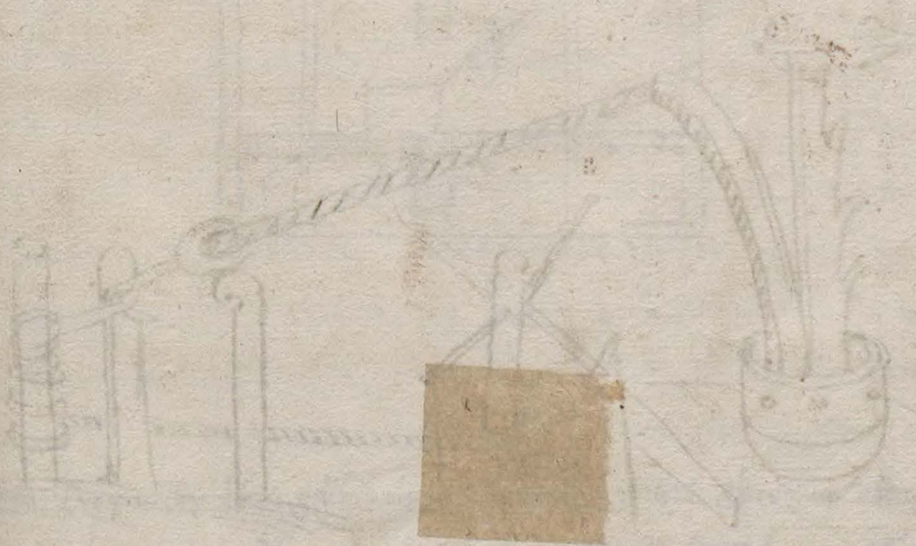
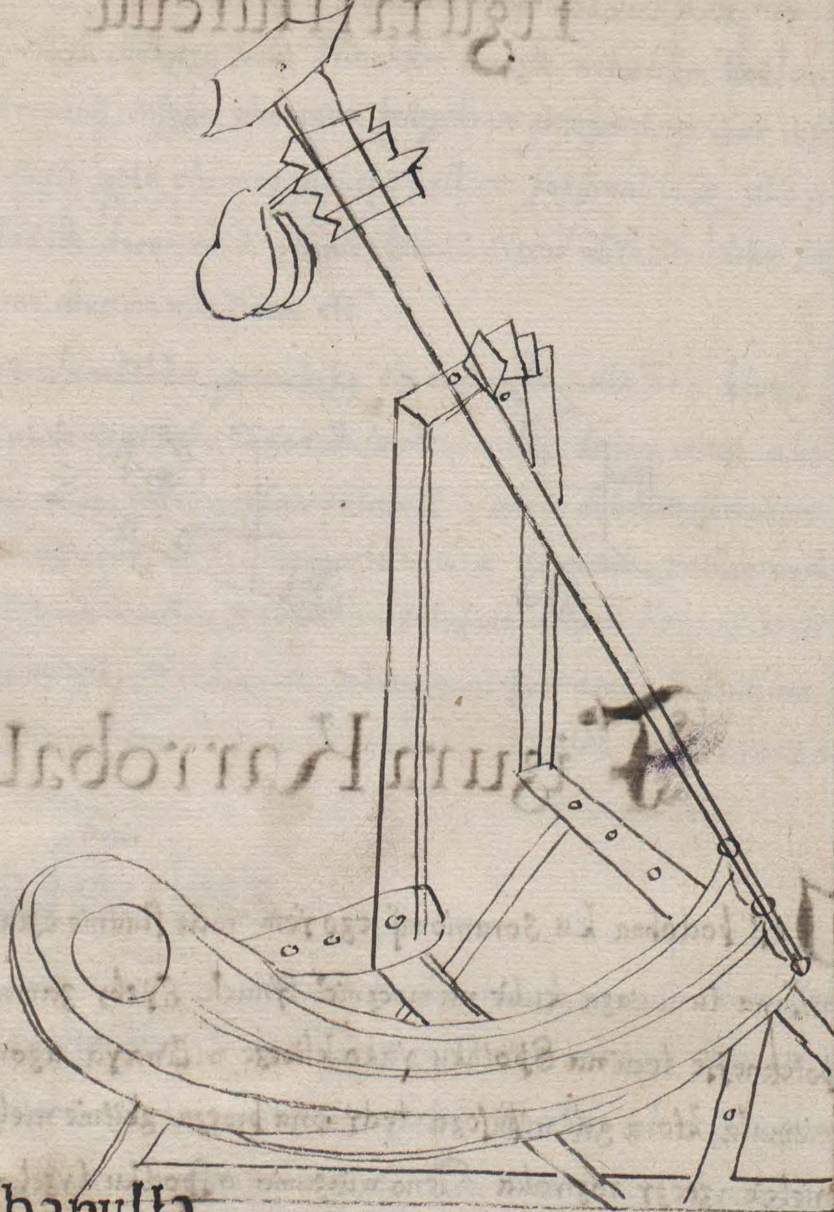

Figura Karrobalisti

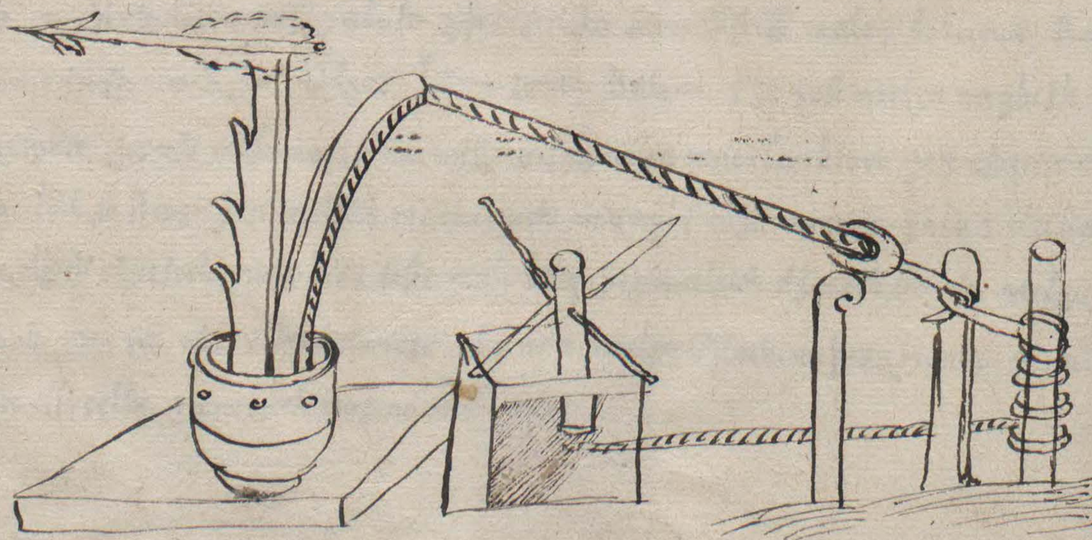
Jest podobna ku zorawiowy czo ỳem wode studnie cziągną Jeno kedi czebrzik wisuwa su uwiaza kulie na mocznich lỳnach aỳzbỳ zamachnienie uderzenia bỳlo potężneỳsze tedi na Spothku ỳako kliocze wissiwaỳą uzorawiow dadza wagę dobrze niemalą ktorą gdi wipuszczą tedỳ ona procza zbitnie wielgim pędem dmuchnie ỳ wielgie rzeczỳ rozwalia Jeno wiązania wspodku trzeba zbitnie mocznego ỳako wỳdami abỳ na umlinow wietrznich ktore mlini przetthaczaią gdzie chczą

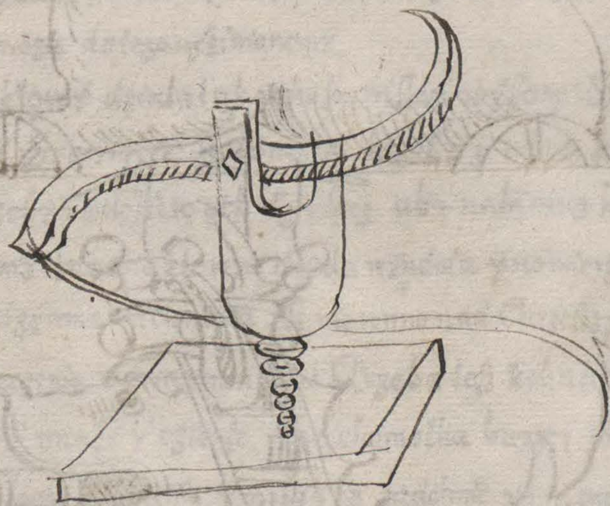

Cathapulta

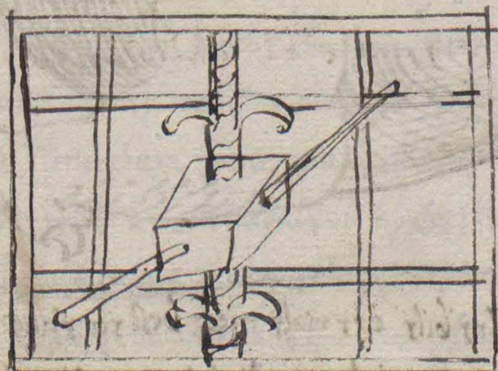
Jest przicʒina nyaka przinyakiem slubczu barzo tęga takze belt troysti ktori zomią trisacem moze wielgą moczą pognacz Antem slubku są karby po ktorich przerzeczomi trisacem ostres namierzają do Celiu

Tak ktorem zalapuią zwoth ubrami abi go nie podmiesiono a drudzÿ woz siarkamÿ napełniono ÿ scitami smolnemÿ zapalia ubramie ktori nie przÿaczÿel upuszczÿ umiemai ÿacz bi towar miezione

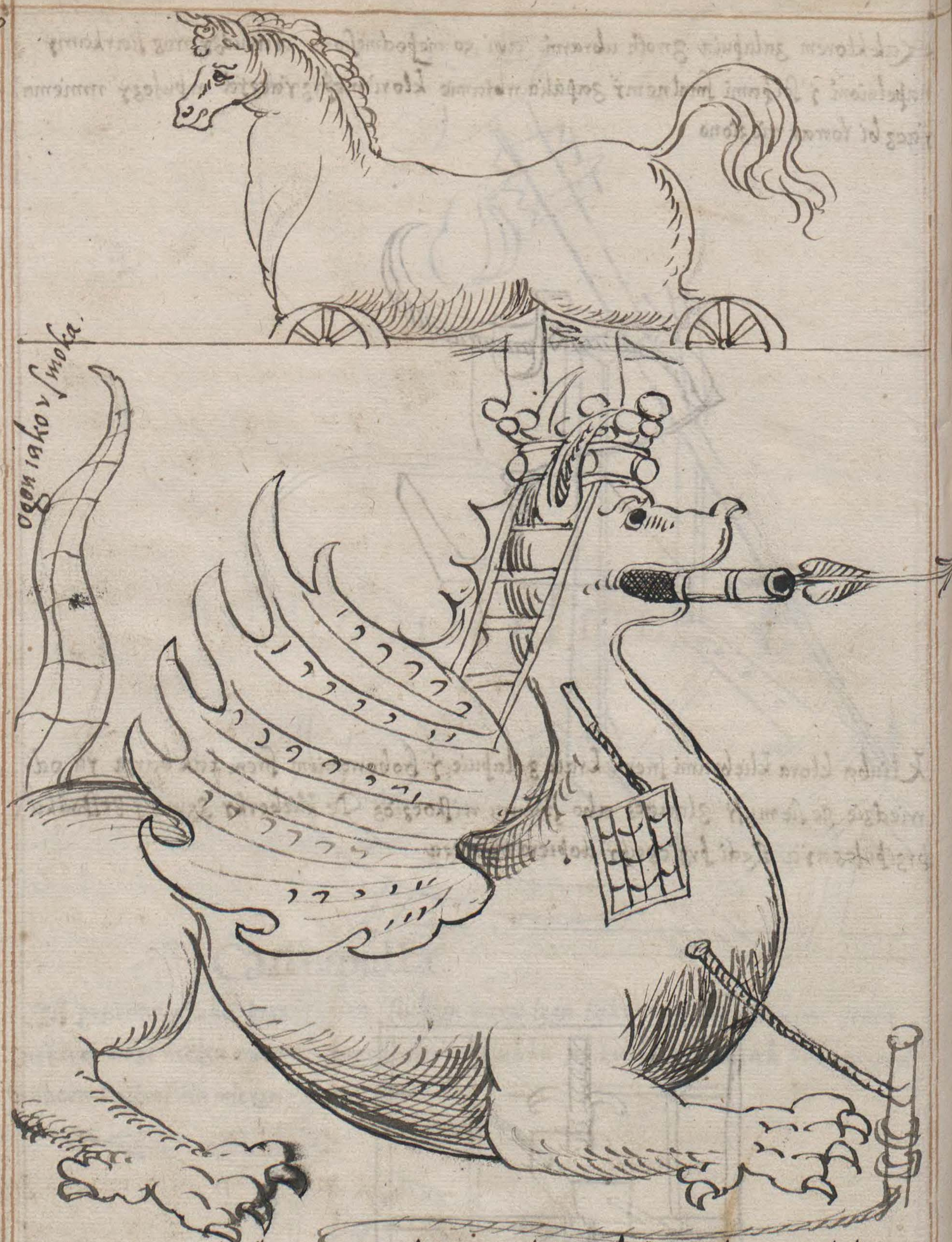
Kliuba ktora kliębrami swemi krate zalapuie ÿ srobowaniem swem tak barzą ÿą odwiedzie ze się musÿ zlamacz abo zmuru wiskoczicz Te klieberkÿ zguri ÿ zespodku przipuszczaią tgdi krziczapÿ dopiero obruczą

Kon Troÿanskÿ ktori zdibil do miasta wcziągniami zbroÿnÿ ktorzÿ wniem wnoczi wÿszlÿ sniego ÿ miastho zapalilÿ Troÿą wktoreÿ trwodze miastho ÿest wziethe

Equus Troianus

Arabczÿczÿ

Arabcziczy natakie kunsti nimislny bily czynaly więcz bestyą yaką na xtalt mon:
strum yakiego wktorey biwaly catapulty y zbroyny liudzie ymosthy do muru abo Sam:
buky tho yesth groth taky ktori się podnosył sam Bo yako liutna kolkamy naczią:
gaią tak go nacziągano Bywaly zbroyny nalamem wierzchu glowy ktora bestya
sroga a okrutną gdi bod muri przistawiano tedi liud zalięknony poddawal się

Iusz tu koniec

Już tu koniecz uczinie pierwſzey celli Arſenalu wktorey takye machini mayą bicz chowane innich nie ſpominam dlia przedluzenia Jeno obacz ingenium vetuſtatis

WTORA cella wktorey mayą bidz moſty morſkie Item moſthy naktorich ſie przeſz vze: ky przeprawuią, trzeczie moſti czoye ydacz do ſturmu na muri zawietuią

TRZECZIA wktorey drabini mayą bicz tak yako ſą opiſane y ſkrzimiamy y zmiecha: my wktorich ye wożą do tego uczinionemy

CZWARTA Wktorey działa tak yako ſą wiſſey opiſſane Smokowie, Baziliſkowie, Mo: zdzierze, Falconeti, Sromicze, Hakownicze krzoſſy y ruſnicz proſtich doſtatek Łoz do dział doſtatek żeby nie dopiero ych działacz abo nabiwacz kiedi ſię ktore naruſſy Pra: widla teſz abo ramy ſnadne ktoremi działa windują y namierzaią Sczego Helman de Gwaſtho Turky dziwnie wichwalia yſz nierowno nad Chrzeſczyiani mayą Jako ſą ochocz: y ſpoſobni do witoczenia wywazania dział Trzeba teſz kol na zamiar pod działa, ſlie po: temu, poſtronky liny miaſſe y czienſe Alie chomotha barzey chwalią gdi czięſkye towar wiozą kon wniem lżey cziągnie y nie tak ſię zadchnie y nie zacziągnie ſye Jako widzie: my u Furmanow Niemieczkych lopatek motik przi kozdem trzeba Imayą yuż bicz oſobne fundacia miaſteczek, wſy, Sollisow, na pewnech grunczięch ktorzi by wnim bily na mneyſe oznaymienie pod straczięniem imieniaſię ſtawicz tam gdzie bi mu bylo oznaymiono. Wiem że yeſt othem zmianka wſtatuczie alie by trzeba tho ozwiecz y ku ſkuthkowy przy: wieſcz Aby yuż kozdi wiedział o ſwoyey powinnoſczy żeby na koniecz y to działo znal czo ye ma wozicz yako ma wtem niemalą ſtawe Xiąze Je^o Moſcz Pruſkie niebosczik Olbricht Pan moy, ſtrony porządku ſtrzelby y przewieziemia yey Mayą teze miecz ſwoye oſobną cellyę, kulie, y ſaſieky drzewem oczembrowane żeby oſobno bily żeliazne oſobno Spy: zane, kamienne, oſobno ogniſthe

SOSTA cella ma bidz kędi prochy chowayą a ma bidz dobrze obwarowana y opatrzo: na aby ſtąth yakie niebeſpieczenſtwo nieuroſlo niedawno powiedaly że zna prawy Ture: czkey Warſenale Weneczkiem powierczianoby lo ſwydrem muri przeczi wtemu mieſcziu gdzie prochy ſtaly y mieli knoth zapalywſi wpuſczyćz yeno ze zlaſky Bozey wczaſſ poſtrze: zono y obaczono bylo A także yedny ych wſkliepiech chowayą Drudzy na kapczoch woda obtoczono drudzy na wozach wiſoko żeby tam trudno doscz Anglykowie gdi S Fran: czuzamy walczyly gdzieſz kolwiek oboſs ſwoy polozyly zawzdi gdzie przy ſtronye obozu oſobno kopiecz uſuly kędi prochy mieli pod ſtrazą obawiayącz ſię aby kiedi obo: zowy niebeſpieczenſtwo ſtąth yakie nieuroſlo Niebosczyk pan S Tarnowa radzyl Ma ke: vie ſktorich proch działayą chowacz yimie ſię fundowacz a compoſicyey nieczinicz dlia uwiarowania ſie niebeſpiecznoſczy Bo nie yeſt rzecz trudna miawſy matery ą pogotowiu

Fundacye wsta: tuczie na powoz dział y potrzeb woyennich ex plebeys

L. prochu na działacz

prochu nadziadacz Iako Artorsowie dzialaly gdy ych Rebem Helman slawni byl obliegl tedi Straskiem uicomagistris roskazano aby kozda ulicza penna miare prochu winna byla uczinicz tak yze przez ono obliezenie prochu dost alek mieli

SIODMA Cella ma bidz wktorey kuse, luky, strzali, Sipy, Oszczepy, barty, drzewcza, kopye, usarskie y drabskie pauezy klore Chronikarze Polszy zowią Pallia alias pauezy Turmowe siekierky, kycze y wszego rodzayu Ballisti Bo balista yest rzeczona od Valin to yest od wistrzilianiа przeto ss kozda bron czo ia wistrziliaya balista zowią starzi tak yze y rusznicze pod imieniem ballisti wktorzi zamikaya Tamze y procze abo fundy maią sie zamikacz Baleares a Sycily kowie są slawny stey strony ze proczami umieią dobrze trafiacz przetosz y figurę yey ku polozeniu

Machina mortis.

SIODMA cella ma bidz wktorey mayą bidz tabernacula y Hibernacula to yest namioti rozliczne y pulnamioti y Secessus abo potrzebne komorky y kreptuchy komiem y tra ystry sktorich y wdrodze yadacz kon yesez moze

OSMA reky Archimedessowe, haky rozliczne klorenii okreth odokrethu przyciagaią czassi bytwi morskey, zegary abo compassi morskie, Astrolabia, quadraty, Ciliudi, Baculi, Iacobi, Amuli, zastrologica etc.

OSMA cella kendi maÿą bidz Stalmachowskie kunsti, wozi skarbne kotcze kola
do dział. Alie niemaÿą ziemie drewniane naczinia doliesacz Iako u Wenetow ÿ Gallom
na kliuboch wÿssą warsenalie tamze ÿ zarna ktore im czasu obliezenia mogl sobÿe
zolnierz mliecz W Antorfie slisenn wkolo miastha przi wnÿch wiezoch wisokich mlinow
wietrznich nabudowano tak ÿze nietrzeba nakręczacz mlÿna Bo gdzie okragłe murÿ
są tedi w Wiezach okolo mlini tedi ÿeslÿ niesteÿstwom tedi zonerÿ zawzdi mussÿ bÿcz
wiatr ze zawzdi bess przestanku mieliene bÿcz moze

DZIEWIĄTA Cella kędi maÿą bicz instrumenta Hawerzow abo Gurnikow to ÿest
wÿdlie, motikÿ, taczkÿ, compassÿ gorne ktore tesz niemal takie biwaÿą ÿako ÿ morskie Bo
ÿako na wodzie tak ÿ podziemia wczemnosczach wieznacz gdzie na poludnie, gdzie wschod,
gdzie zachud, gdzie pulnoczÿ mussÿ tego Compassem dochodzicz Tamze maÿą bidz Sikawkÿ
rozlÿczne vzemienne wiaderka kola czo ÿmi wodi cziągna kieratkÿ, Pompÿ, miechÿ, Hewa:
rÿ czo ÿmÿ wodę wicziagaia Sprzekopow podobne owem Hewarom czo ÿmÿ Spulkowka
wÿno cziągną.

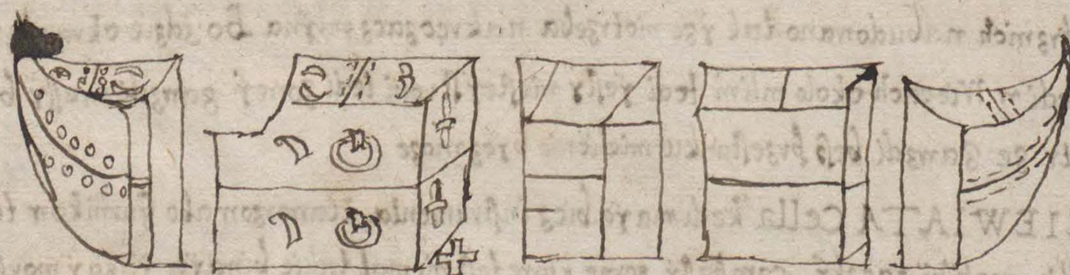
DZIESIĄTA Cella kędi maÿą bidz Instrumenta Vrinatorow to ÿest tich wodnich liudzÿ
ÿako są miechÿ vzemienne rozmaite spodnicze czo sie ÿemÿ podwiezuią pecherze Hewarÿ
ktoremÿ towari wicziągaią obczasÿ ktorich fÿgura podobna kowalskiem kliesczom

Bogdi ku gurze lÿnamÿ oba wierzchÿ klÿsczow pocziągną
tedÿ Spodmichakÿ tem barzeÿ tho czo ulapÿlÿ na dolie sczÿ:
skaÿą Them Sposobem ÿ kamienie czięske murarze na gurę
cziągną Dlia Skruczenia tamzeÿ trabÿ dlia trebaczow ro:
zlÿczne maÿą bidz Tamzeÿ Chorągwie boÿnass skarbu
ziemienie daÿą chorągwie czasu wsenia wdowiemu stanowÿ Xiązemu pocztowÿ etc.
(a moze teze ÿ ossobne celie tem rzeczom dacz kedibÿ ÿ pierzaÿ stroÿe rozlÿczne bilÿ)
Tamze maÿą bidz ÿ rozlÿczne Naui, Galioni, okręti, Dunioni, Bucentauri, Bragantini,
niepiaroni Acz ÿ tem podobno trzebabÿ osobnego Arsenalu oczem wdzieniatich Xięgoch
bendzie się mowÿlo gdzie ÿ figuri ÿch przipissane bendą Alie ÿze Hethmanowÿ ktorÿ
ziemią walczi przipadaÿą mu przipadkÿ ze potrzebuią lodek takÿch miecz przi sobÿe

Compass Gorni kow

o ktorich by snacz y ludzy yeso nie wsithczy wiedziely tedi pologemi tu figure lodzey kto
ra w stuczky wlozicz y rozbierracz moze a kto nie swiadom nie wirozumie czo takiego wiczie
Bo yeno benda stuky ktore vigliamy albo Spagamy wneth moze zreglowacz a yzby
woda wnię cziekla tedi wantuchem vzemiemem yą czysczie podsutruia ze wsię namney
wody nie wpuszczy ktori natuch ma bicz skor dobrze wiprawiomich y wismarowanich albo
cerata wroskowana ktora lothkę yna swem pokoyu moze miecz tresy sie ze Zamku
wnoczy przydziemu przesz rzekę ziechacz dlia Spiekowania albo winsi Sposob tedy
wneth nie sprawuiącz się nikomu moze ziknacz

Tedi stuky zloziwsy y zreglowawsi bendzie nauis ktora skura abo ceratą podsutrowa
wsy moze przespiecznie plinacz alie zwierzchu poklad takze Scerati czinia dlia flasy
wodney o tim sirzey znaydziesz lib: 9 y malowania tego Agdisz tedi yusz takie statky
ktorich ony vzemiesnyczy narobily bendą zwiesione y ochędoznie porządzone będzie
tego niemale zgromadzenie y będzie się rownalo nyakiemu miasteczku abo dwor
yaky ozdobni Takze my się podoba figura porządek budowania w Bugaiu w Piotr:
kowie aby vzemiesniczi owakie domky mieli przi ktorich mayą bicz pliacze ogro:
dy y oue studnie w srodku brama y zamknienie yako tesz Arsenal Weneczky obwa:
rowan yesth ze tam nikogo y nie wpuszczą aze za dozwoliemiem Senatu y owsem
dobrze by Krol Ie° M kogo tam poslal ktory by przeyely porządek stamtąth
strom administracyey Arsenalu y teze abi bily obrany czy czoby pewnich cza:
sow Senatu niktorzy ogliedowaly yesly wsithkie vzeczi statecznie porządnie się
tamo dzieyą wedlie Spiskow y Instrucyey od Krolia Ie° M wydaney Tak
yako owo w statuczie napissano Aby Apteky czo Rok opatrowaly Panowie Doctoro:
wie zebi tam wsithkie rzeczi bily winaliezione Swieze y prawdziwe Takze y to
ma bidz zachowano Bo yako mowią Hic periculose erratur Aieslibisię zdalo
zeby w kilku mieszczich the armentarze byli postanowione ylie tak wielgemu

Bugaia figura

kustratoy nie Arsenalu

y Zacznemu krolowy tho przyſtoy Mogl by bicz yeden w Welgey Polſcze w Lytwie wel:
wonie alie yeden mogl by bidz ozdobneyſy zwlaſcza przy Slawnem mieſczie Krakowye
y yndzey teſz gdzie gdzie yeno ſą Didi Socy nominis Polonici Aczo ſię tycze Armati
Morſkey tedi by naprziſtoyney bylo we Gdanſku yeſly by Gdanſk byl wtakey opatz:
noſczy yako otem na Seymiech gadaya Alie y u Kyowa na Dnieprze aby naſa:
di liburna naues czayky kozaczkie y ime apparati Woienne dla ſtroni wodnich rzeczi
miecz yeſt dobrze dla pewnich reſpectow tak yako na dunaiu zachowuie ſię yakze
kozaczi Dnieprowy nie yma profeſsyą na ſobie noſſą yeno marynarską Boych ſprawa
y diſciplyna od Piratow morſkych nie yeſt rozna Agdi by then ordo zolnierzow Ny:
zowych byl w ſwą rzecz prawiom yſczie by oczakow naſz byl kiedi bi ſmi yeno chczieli
yako otem nizey ſerzey bedzie mowiono. Salomon krol Zidowſky ten tich rzemieſnikow
wiednem mieſczie ſpulem nie mieował Alie bylo y kilkonaſczie miaſt wiednich przemieſkiwaly
yegny Kawalkatorowie ktorich zwano Pharſim w drugich czo wozi dzialano y czwiczo:
no ſię namich ku woynie w inich zaſie mieſczich ſablie y yma bron. Mial on pewnie
wielgie przyczini czemu tak on poſtanowial Alie Iako gdi ſwoye miaſtho wipyſuie tedy
chcze aby wniem rozmaiczy rzemieſniczy bily aby tak ex mutuo coniunctu et con:
ſeventia doſkonaloſcz rzemioſł niem daley tem barzey ſię pomnazali

O Ryczerſkey ſkolie oyeznem

Powiedzawſy o Hetmanie Rothmiſtrzu y zolnierzu rzemieſnikoch Woyennich orogly:
czmich naczimoch y cheklawe ſię W Arſenalie wſithkie zamikayą porządek naſz upomina
mowycz teſz o Scholie Bo po onich przecłnich rzeczoch miecz y naczinie ſamo nieuczini
micz yeſli ze nieprziſtapy czwyczenie aby zolnierz tak mlodi yako y ſtari tak tyro
yako y veteran umial uziwacz kozdey tey broni do ktorey yeſt Sprziwodzenia naſpo:
ſobneyſi Do tego tedi trzeba ſchol wkozdem woyewoſtwie aby urzędniczi ziemſczy
yako ſą Chorązowie Caſtalianowie uczinily mlodſich polney bytwi a woyſky pomi:
waſſ do tego powinnoſcz wſobie nieſie aby uczyl bronienia Zamkow Atak by na daremno
nienoſyly tich titulow iako teſz to u Grekow za Alexandra uielgego bywalo u Rzi:
mian teſz biwala ſchola oſoblywa y pliacz ku temu niemali ktori zwano Marcius
Campus Ize Marſowy Bogowy Woyennemu byl poſwięczoni tam bilo czwiczenie mlo:
dziezy Rzimſkey wſprawach Riczerſkich ktori to pliacz bil blyſko wodi nad rzeka

Marcius Campus

Tiberio

Tiberis nietilko dlia tego aby tam po onich pracząch y desultorowaniu się wszermierstwie oplo:
kywaly się alie zebi zaraz pliwacz się uczily rozmaiczie dlia przigod rozmaitich zwla:
Woysko Rzimskie dwiema rzeczoma rozne od innich szcza ku morskey bytwie czo się pokazalo wonem Horatiusie nazwane kochliess gdy
Sparsy nieprzyiaczioli zonego mostu Sam na koniu wskoczywszi wrzekę doswoich prze:
byl Takze y Luculus Takze y Cesarz posroth woysk nieprzyiaczielskich pliwali
oczem mizey wlowech Xięgoch sliselysmi wielie tedi na Scholach wielie naczwicze:
niu ustawyczne naliezy Byliez tesz y indzey liudzie męzny alie Rzimianie ye:
dnak dlia dwu przyczin nad inne woyska mieli czwiczeniem się ustawicznem a
Woysko Rzimskie dlia dwu przyczin bylo miezwyczie zo: ne porzadkiem wielsem przekladaya Przetoss oni yezikiem swem woysko barzo wlasnie zowią
Exercitus hoc est ab exercendo se dictus
Ten obiczay Chwalebni trwal do tich miasth W Hispaniey u Karla piatego Byl za:
czni Riczerz Petrus Gwevra ktori ten urzad nasobie miosl ze byl nauczicielem mlo:
dzienczow Hispanskich Sliachczyczow ku yezney Sprawie ktorich niedrzewey
powoliwani bily ku woyennem potrzebom aze pierwey dobrze bily wizarbowany
y wiczwiczeny Przetoss Historik Carolusow pisse o Sinowczu Papieskiem Arnesinsie
ze go styy Papiess namieczey dlia tego do Algieru S Cesarzem byl poslal ut ibi rudi:
menta militia deponeret A takze przedthem do Thunis Xiaze Tholetanskie yeno
dlia tego wzial byl aby się byl mlodzieniecz ochwostal Takie staranie okolo siebie
w Carolusie uyrzawsy Krol Francuski y sam do tego mysl przilozil Bo prawy septem
Legiones teze ad morem Romana disciplina institui fecit ne semper ab exteris praesi:
dium petere cogeretur: Nam uetere inquit instituto in equis tantum Spes omnes
(yako y dzisz tho yest w polscze) Galli ponebant Tdlia tego tu do nasz po konie
nayowięczey Franczusowie zaieszdzaią wiezdę się naywięczey funduiącz Bo yescze
za Hannibala y potem ta chucz ku yezney Sprawie wnich asz do tich miasth trwala
Tgdi Henricha thu przeprowadzyly tedi them naywieczey Similitudinem morum
S poliakami pokazowaly Tezmi z yeznemy — Czwiczenie tedi wszermirstwie Riczirskiem
tak sobie liudzie zawzdi wazily ze Plato Philozoph roskazowal aby nietilko oyczistego
Sermowania yako gdzie wktorem narodzie obyczay miesie uczily się Alie y zeby
y Czudzoziemskiego Sermowania doskonalie przewiknęly Takoss tak yest gdi
Poliak będzie Wiedzial Sposobi wlochow Sposobi Turkow przy bytwie yusz tesz
bendzie nato czichal y bendzie mial Parath.

Parath czo yest Parathem od tego nazwano ysz madri zolmierz ma tayemna wsobie stukę zawzdi mieg

przeczin kunstom nieprzyiaczielia ktori na pliacz sniem uistapyl Miecz tedi zbroye dostatek, mieczow, Oscepow, dzial, y Armamentarz dostateczni a czwiczenia a scholi Ricerskey nie: miecz ani umiecz kozdey bronie uzicz yest wieksa zelziwoscz nis kiedi bicziе porazono abrumi bis y ynnich Apparatow woyennich niemial) Jako sie to woyne Franczuska przitrafilo nyakiemu Helmanowy ktorego gdi Alfonsus de Grastho dobyl na yednem Zamku y uyrzal wielsy Apparath, zbroy dzial y innich kunstow uoyennich przimiem frasowal sie nan barzo y ssidzyl snie nietilko on alie y wsithko ryczerstwo yeo ze mayacz taky dostatek zbroye y innich potrzeb woyennich byl tak zgnili zolnierz ze czassu potrzeby nieumial tego uzicz Byl tedi wysmian od wsithkich y tem wieczey musial sie zdrowie swe wieksa summa pieniedzi okupicz. Czwiczenie tedi zolnierskie abo Schola Secundum instrumentorum uarietatem, wedlie rozlyczney broni sie dzielly Jedne sa czwiczenia ku piechotney bytwie, drugie ku yezney, trzeczie ku wodney Alie napirzuth bendzie mowiono o yezney yako otey ktora yest podcirsa y Zacznieysa Rzecz tego wlossy a Hispany nikaky niepozwaliaya Tessy dliateo ysz yako Vegetius mowy ze Naturale est Semper odium inter pedites et equites yesli tesz ze kony malo ony narody maya A kto czego sam malo ma tego zayrzacz sasiadowy rad lzy y liekcze sobie wazy Czily tesz dlia tego zeby tich wiekow yezny niebily tak barzo pozyteczny do bitwy yako oni rozumieya y ratia tego nie poslednieysse: daya the.

Rozdzial czwi: czenia Ricer: skiego

PRIMO dlia ran wielgich ktore zrusnicz konie biora nieznosne yem tak yze samem yeznem turbatia y uthloczenie przinossa yako sie stalo w Cerosolie Slawna poraske kedi de Grasto Francuzy porazily patrz figuri nizey Bogdi yezde Czesarska sparitho y tak barzo zmieszono ze sie musiely o swoye ze Huf piechotni Straczyc wezem ordink Niemieczkey piechoti samiss musiely pomiszacz gdzie y oni rodzieni braczia Slawni liudzie Scaligeri fratres pobiczy sa Przeto Nestor on starzecz u Homerussa kaze swoyem konie mocgno wiezacz Hos inquit iussit Suos equos bene ligare Ne turbarent multitudinem Patrz lib 4 Iliados

Racie czemu yezda terasz nie tak yest do boyu pozyteczna yako perwey za starich liudzy

DRUGA Przyczina ze othem tak dzierza zegdi czestho piesse Sikuia ad formam erinacei a stana wordunku Spyssami zlianczowni tedi prawy nierzkacz przelomicz alie ani sie nadiachacz nie dadza dlia gestey strzelby Jakze yednak y nass Chroniykarz Spominayacz bytwe na psiem poliu u Wroczlawia chocz tam yesscze podonno rusnicz niebilo Jedi o takiem sykowaniu Niemczow tak pysse Zegdi nassy na nich naczyraly tanquam parary in parietem impingerent tak bili nieprzemozeni

Trzeczia przyczina

TRZECZIA Przyczinę daią że pieszego łaczney wiedzie przeniescz przesz niebespiecżne miesczа łaczney się śniem utaycz, łaczney gowiziwycz y mneysem mitem contentowacz tak yże gdzie tisiącz yeznich chowam mogę dwa tisiącza piesich wichowacz ktcz tesz to czini naszich niewiernoscz Bo tak znay dwia że u Turka yezny taksą powierny łaczney się skoniem wichowacz może nisz Niemieczky piesy tak się roskorzeniła niepowczięgły wolcz miedzy Chrześcziany Bowiem że złancz knechti yda y niewiasti

CZWARTA Przicżina od Przikładow Alexandra wielgiego y Starich Rzimian y Carolussa Piątego y Janczarow ktorzy świath zwoiowały y pod mocz swoye mieczem niepodbiły yeno piessemi Także u Orsey nasi gdi się długy czas z moskwą biedowały. potem zmordowawsy się piesich przipuszczono yczy naprzod yely przemagacz y czy przełomiły Moskwę yeznich Itak niktorzy trzimaya że za czasem tich strzelb yako słomiow przestano używacz na woynach y wozow abo kotheczich woyowich tak y koni musą zaniechacz Przidam thu Sententią Jowiusowę ktorą pologil ex Sententia Prestantissimorum ducum sui Seculi Sedubi inquit persrequentes Sclopetarios bella geri cepta sunt in praelys nullius propensui equites esse ceperunt propter equorum grauiora uulnera et densas hastatorum Phalanges quas nulla uis equitum uel equato ferre numero perrumpere potest Tho wspominam Miłosczivi Panowie Hethmany Coronni abi V M usiebie uwaziły the przicziny ktore się tu przipominaya Bowiem wnaszech ludziach ta yest commonis persuasio y pochlubienie zebismi dla wielgich zastępow yeznich ktoremi ta Corona stoy miely bidz niezwyczięzony Czo ya poczięsczi othem trzimam alie yednak y to niewadzy wiedziecz czo teze onasz inni dzierza Gdi ta yest polskich ludzy persuasia y nadzieya skat y koma nadzięgno od tey nadzieie zowią Niem że tesz nasy maya swe ratie ktore yużem spominał alie niewadzy gdzie czo yest godnego powtorzicz Mami posobie Sententią dawną Starich Hetmanow Peditimontes, aequora nautis, equitibus Campus, Tze piessem miedzi gurami walczą okręthem na wodzie Jeznem prawi wpolu Tisz tedy Poliaczy wpoliach mieskaya y stath poliakami się niktorzi zowią tedi ym to natura dała ze yezdza obfituya ktemu yże s tatary z moskwą z Wołochi ktorzy yezno walczą yże naczęste utarky miewamy tedi aby nasz do zadney rzeczy niewiesczignęły zda się że necessario nassi tesz yezdę się zdobywaią The ratię zobu stron godzy się aby madre radi uwagały Alie wroczimi się zasie skatesmi odesły Mowiacz oczwyczeniu y dzilnoszy yezno to trzeba baczicz Obrawsi do tego pacholka oczem się wisey yusz mowyło trzeba ktemu y koniateże obracz Bo niekozdi

Kon ÿest koniem boÿowem konia tedi do boÿu godnego obieraÿęcz ÿ cztiri vzeczÿ ma:
miecz nabaczeniu Naturę koniowę, obiczaÿe ÿe°, sierc3, ÿ formę ÿego cza Rostri:
charze prawi zawiazaniem abo wiezą zowią. Ale miedzi wsithkimi znakÿ naprzedneÿ;
sÿ ÿest abÿ bil ochoczÿ to ÿest, czerstwi, czuli, wesoli, mielicklÿwi, powolni, oglaskam,
gloriae cupidus, Bo ÿako slon tak ÿ kon ÿest zwierzę laudis et uictoriae cupidum Gdi
go ti ubierzesz nastroÿneÿ tem się on tesz barzeÿ gauzda ÿako panna ubrana Formę
ÿego Chwalią abo zawiazanie, glowkÿ maleÿ, uszu stoÿaczich, krothkÿch, nie brzucha:
thi, cziala twardego, stoÿowatego. karku wimioslego, oczu wipuklich, wielgich, Taske:
winich, abo czarnich, blismaczich, sierczÿ ÿasneÿ, grziwa po praweÿ stronie, Mosna
niewielgeÿ Goliem wisokich, suchich, rogu okraglego, ktori przed innemi konmÿ na:
przod rad wichodzÿ ostatek in Geogicis u Vergiliusa znaÿdziesz Iouius tesz opi:
suÿącz Pompę wÿechania do Bononÿeÿ Czesarskiego konie ÿego snacz ÿako ziwe
wimalowal. Visebantur inquit equi toto terrarum orbe insano Sumptu conquisiti equi
inquam tanta ingenÿ grauitate ut equales sessores uchevent sentire uideventur. Astur:
cones albi ducti sine sessoribus etc

Znaki konia Boiowe° oth 4 rzeczÿ poznacz

Figura Znakow obierania konia dlia Snadneyssego Poięczia

Natura
- Stada dobre° swiadomego
- Wessoli y lasciuius non ignauus
- Ochi y zarthkosczy snadney
- Prethky trwali czo niecz zesto chowie

Moribus
- Ex concitato mox indis
- Spokoyni
- Cohortatione magis quã plagis regitur
- Honoris victoriæ apetẽs

Contra
- Inglorius
- Vporni
- Twardousthy
- Czo na kiel bierze
- Vkassy rad uderzi
- Vasniui
- Czo mieczze rad

- Prostey / Siersci
- Wroni / Tasnobiali

Color
- Skladaney / Siersczy
- Pstrokati
- Czyssawy
- Malczi pomaranczowey
- Pothpoliati

Konskie znaki
- Przi prawney
- siersczy abo
- Farbowaney

Forma
- Arguto et breui capite
- Vssu malich stoyaczich oczu
- wielgich ni puklich lsmiaczicz
- Karku wmiostego goliem dlugey suchey
- Rogu okrąglego
- Miezy opiekley krzizą plaskiego

Educatio
- Przirodzone
- Sprzyuczenia

Farbowanie konia

Czarno

Jesly chczesz tedi tak yako bobru farbuią

Yesly Czerwono

Ogon uplokacz czysczie y wisus — Tureczky obiczay farbowania yest tesz

Twezmy w Aptecze Tartaru Soly a popiolu rakow paliomich ytem natrzecz y polem radicis rubiæ 9 s zwoda Tartari mieszacz y takze spopiolem rakowem To do trzech razow A yesly chczesz barzo czerwono przidass krwy zelyey

Gdy kom miedzy skalami zmlodu chodzył pogacziach po bloczich po zlich mosczich porowiech Niemalo na zwiczaiu Aby sie niebal Rusmicze kiedi wstadziech proch palią rusmiczny aby rami sie niebal mestrahal się Wielbradow tedi wstadziech ochrostarą Wielbradi wstadoch mieważą yako Pan Woymiczki s Teczina Chwaliebnie to czini ze Wielbradi skonmi pasz kaze V Warni dextrum cornu oth Turkow mieczem yeno zastaliemem koni od Wielbradow byso naprzut sparto na ktorem Bobrziczki bil przelozoni

Vpomnienie do Panow Poliakow

Tu niech baczi Riczerstwo Polskie z yaką pilnosczią konia doboru sobie obiera Alie pacholka na kon ktorzi by go obierali malo ych yest czego się Boze pozal Bo skath Riczerska godnoscz niszczeye Przeto s chczely Riczerskie° pacholka sobie o: bracz temze Methodem zecz dobrą radę daię oczem Serzey w czwartich Xiegoch miecz będziess y wpiersich otem się mieczo mowylo Bo pilna rzecz dobrze czesto powtarzacz

In milite eligendo quinque etiam con: sideranda sicut in: Generoso equo

Natura iesli
- ktorey naczyey yesth
- yesly smiali raczy trwali
- letc̃ uide infra lib 4

Mores
- Yesly gloriæ cupidus
- yesly rozumni
- Yesly onowinach radsie pyta

Color
- Czarni
- Smiadi argentei palloris
- Rumiani

Forma
- Vrodziwi koscisti twardego
- cziala trispowati maliehoczu

Educatio
- Jakosię okomiu mowilo dalieko tu wieczey

Krzistouf Waliecznj bil snadney plczi czo zową Greczka plecz iako y dzisieysi Pan nass Stephan y Bator Greczkey plczy

Tasza znaki

Ta są znakÿ Generalne konia Alie mayącz stroie rozmaite przed oczÿma tedi tesz trzeba konia wedlie ÿch obieracz Gravis armatura potrzebuie konia urodzÿwego wiezÿ spania: leÿ piersistego nienazbÿth mlodego Jako Iouius opÿsal comonstwo wiazdu Coronatÿeÿ Bononskeÿ ingenÿ gravitate praeditos ut quales sessores veherent sentire viderentur, Do kozaczkiego zasie stroiu trzeba konia niedbrocznego czirpliwe° yako są podolskie ÿ Wolo: skie konie ktore dlia Wolnÿszego wpiersioch odethchnienia Wolossÿ priskuia ÿzbÿ nozdrze prestrzenste mielÿ a Walassa ÿe dlia tego naÿwięczeÿ abÿ skromne ÿ cziche bilÿ Bo wie: zdach wsiku Abo gdi skraczaya bieząc mielÿ tedi bi się wniebespiecznos wielgą wda: lÿ In summa ÿaki sami kozaczÿ zirodt mioda nie wedlie reguli Ziwiaci ani wedlie dieti takze ÿ konie ÿch Wezrzi tesz ÿze obiczaÿ maÿą Swierzopi zaprzagaia przyczi: ne smiesna daÿą Ize prawÿ wdrodze mokrzą nietrzeba prawi ÿem odpoczÿwacz. Swa: bowie zasię ogoni koniem swem uczinaÿą dawaÿącz tę przyczinę ze się kon takÿ mial bÿ lieper sprawowacz ÿ czialo lieper dzierzecz ÿ grzbiethu mial bÿ brzez dussego Bo prawi to czo ÿdzie nutrimentum wogon ÿ wlossenie to się wczialo ÿ wpacziersze obracza Jesli tak ÿest abo nięku rzosadkowÿ zostawam. Alie do nasz do rusÿ niego dza się takie konie bo bie owat baczÿ lieczie poiedlÿ gdi bi się niemial czem oganiacz. A takze wedlie: natÿ roznoscz ÿ koni natura dala stroÿ teze niebarzo forenmi kon kussÿ Maxi: milian Cesarz gdi do wloch wiezdzal mial 500 ÿezdnich awsithko kusich Swa: bow a u Spÿsow lÿsie ogoni nazbroÿ kabati rzezane Czem wsitkę wloską ziemię takiem to stroÿem wsmiech pobudzÿl ÿ wobelzenie tak ÿze ÿch kuniemu niewielÿe wÿechalo Czo czlowieka zacznego musialo obrazicz ze przed czassem zwloch wÿe: chal srozacz ÿ wledi odpowiedaiacz Przÿechalem prawi terasz dowasz ÿako mislÿ: wiecz alie wkrothcze uÿrzicie mię ÿako Cesarza Usarzowÿ srednie° konia potrzeba. Slisę o krolu dzÿsieÿssem ze Pana Bamsiego pÿtal gdi Sprawnika zeczÿ przÿechal od Pana Steczina zego pital czobÿ tam wÿdzial ÿakobi mu się konie Pana Stęczi: na podobalÿ zebi mial taką odpowiedz dacz P Bamsÿ Vidi equos magnos pulchros a bene saginatos sed propter nimiam pinguedinem ad negotium bellicum minus aptos Nalÿ zasz mowia przipowiescz Niem prawÿ tlusti kon opadnie tem sredni schudnie a potem ÿzepsieÿe Alie oni mowią do dziela kon Czielÿsti szrzeÿe się richlo ÿ Spra: czeÿ rozeprzecz zebÿ ÿ spulgodzini liedwie bÿ mogl praczowacz Tatarzÿ gdÿ się wpolie wibieraÿą wieczeÿ konia tucza czobÿ wkoscziach bÿl moczni tuczni ÿ wzilach anizelÿ zebÿ bÿl czielÿsti aboobzarthÿ.

Obrawsÿ do boÿu konia Pacholka trzeba zasz abÿ wedlie sposobu konia, siodlo, pochwi: ÿ wsistek ristunk bÿl. Bendzie się ztego smial wloch gdi o drewnianich pusliskoch uslisÿ alie rzecz doswiadczona ze zÿmie kozakowÿ Mislÿwczowÿ są pozitecznesse ÿ ktemu tansse Takze o ÿinich stroÿoch ÿeslÿ wloch kusweÿ potrzebÿe tedi Pan kozak

Pryskowanie Woloskich koni

kuse konie u Swabow czemu

Wiazd Maxi mil Cesarza

kusweÿ dobrze się

kuſweÿ dobrze ſię opatrzil Bo ÿarczak ÿego lieṗſÿ muÿeſt do luka miſz ſiodlo czo wnim
ſiedziecz bÿwſtolku czo go za ṗominoſą do vadi Vzda teſz ÿe° uzitecznieÿſſa mu Bo
wneÿ kon trawę ſkubie wliokęczi ſię ÿ ṗroſtſego dziela ÿeſt ÿ ÿemu uzitecznieÿſſa
miſz owa grozmaithimi wimiſli Acz owa konia wichowalego, buÿnego, ṗowolneÿſſe°,
obrothneÿſego czinÿ ÿ dlia tego ÿą zowią zniemieczkie° ÿęzika kvigoną to ÿeſt
woÿenna uzdeczka nieta czo bÿ wneÿ zaiaczaſcznacz Bo kris ÿeſt woÿna acz
owa ṗroſta zerwaneÿ gębÿ konia czini ÿako wÿdami badanie Bo gdi kon Badania
abo zaziwni nieda ſię ṗroſtem zeliaſkiem wcziągnącz Turczinowÿ tedi chloṗ wſith:
ka moczą go zaſÿę cziogmie ÿ wzerwięgo

Teſcze ṗotrzeba kozdemu ÿeznemu . ṗuſlÿſka, ſtrzemiona, ṗrzęczkÿ, Spiema, do:
gliędacz abÿ zawzdi bÿla ÿako nowoukowana moczna ÿako uliana rzekl bÿch
zebÿ czo dzien dogliądal alie czo ÿeno ſkonia ſſÿedzie abÿ ſię nie ṗacholek alie
ſam Pan dobrze ṗrziṗatrowal Aÿzbÿ tego wtaſeſtrze na zamiar mial Bo ta ſkoda
nieṗoſczÿgla ÿeſth a ziwothem ṗachnie ÿeſlÿ bÿ wṗotrzebie czo ſię zerwalo Trze:
ba teſz aÿzbÿ ſię ṗrziuczal nie na ÿednę ſtronę koniem toczicz alie z obu ſtron ÿ
toczicz ÿ na kon wſiadacz ÿ na obie ſtronie ſablią ſzermowacz V Rzimian tho bÿl barzo
Chwalebni obiczaÿ uczicz ſię lieczie na konia ziwego wſiadacz aÿmie ṗod dachem
na drewnianego Tako to ÿeſcze do tich miaſth u Wlochow ſię zachowuie A teſz
chloṗ na kon wlieczÿ ÿ lęku ſię niedotikaÿącz Rzimianie czÿll gdi wobliezemiu
bÿwalÿ abÿ ſię ÿem konie niezaſtawali Bo na ṗrzeÿaſczkę trudno wÿechacz bÿwa.
tedÿ konie wiſoko wieſſalÿ na wodzÿ ÿwiſokeÿ drabini ze na poſliednich nogach mu:
ſielÿ ſtacz aze do Sṗraczowania a takowe ſtawanie koni miaſto ṗrzeÿaſczkÿ biwalo.

Zawodu puszczanie konni czwiczenie Rÿczÿrſkie

Tu bitiſz bÿlo mieſcze ṗrziṗomniecz czwiczenie ſlawne ſtarich liudzÿ ſtrom i zawodowich
koni ÿako ÿe harruią ÿako wiṗrawuią ÿako ÿem Eberuore zadaią alie tho roſtricha:
vzom zoſtawiono bÿcz muſÿ dlia ṗrzedluzenia Inne Sṗoſobÿ ÿako konmi wkolie toczicz
ÿako czinia kolo uſarſkie koniem, ÿako wloſkie ÿako kozaczkie tu ÿuſz wnaukę
kowalkatorſką wchodzemÿ ÿ tam czię odſilam Gdibi turnier abo dzioſtro Moſkie
bÿlo unaſz Sṗrawowane ÿako wloſczÿ Mlodzienczÿ czale mieſoṗuſthÿ na them tra:
wią nie na zbithkoch ani ṗÿanſtwiech tedi bÿ wſithko tho naſtem laczno ṗrzÿſlo Te:
ſlÿ ſię bÿli ÿ u naſz do ṗierſcziemia gonicz alie ÿakoſſ zaſz zaniedbalÿ

Iako zaſię uſarz tarcz . groth do Coṗÿeÿ Sablie czemu na lanczuſku mienaÿą otho
czie do ṗraktikow odſilam Iedna ze maſz wiedziecz ze ſkruſiwſÿ coṗÿą doṗiero
do konczerza ſię maſz vzuczicz a naweth do ſablie abo do korda Groth ÿako maſz
ṗrziṗrawicz ÿ zahartowacz weÿÿzÿ wture kxięgÿ Titul o kowaliu Tho teze ÿeſt rzecz
doſwiadczona ze korth lieṗſÿ ÿeſt na koniu nizelÿ Sṗada Bo ÿze ÿeſt waznieÿſſa

ÿ krothſſa bron

ÿ krothſa bron tedi moze richleÿ ku pozilhkowÿ przichodzecz moze ÿaczÿącz ÿ ſtichowacs
Alie kunczerzem ſtich lieþeÿ wiþrawÿ ku zbroÿnemu Alie zaſię piechotnemu na przeſtrzeniu
tedi ſpadalieſſa Ytak rozumiem zewteÿ mierze Panom Poliakom potrzeb ÿeſt poprawÿ
abÿ piechota chodzącz nietak ſię łączno potikalÿ Spadownikiem Alie Rozumiem ÿze
Poliaczÿ ÿezno poſpolÿczie ſie brÿalÿ a wtem korda uziwalÿ tedi zawaſs ÿednem nakladem
ÿ ÿedną pracza nieodpaſuiącz korda ÿ ÿezną ÿ piechotną odprawuią bÿtwę alie ſamo przi:
rodzenie pothkania ÿeznego ÿ piechotnego pokazuie ze ÿako ÿnnego ubioru na kon ÿnnego
piechota uziwami takze teſs inakſa bron właſna ÿeſt ÿeznemu a ÿnna piechotnemu S Tarzi
Poliaczÿ ÿeſlÿ pieſſo ſkordem chodzilÿ tedi zaniem tudzieſſ pacholie abo Giermek zmieczem
ſedl . Gdiſs miecz iuſs zaſię wieliema nad Spade ÿeno ÿem nietrzeba ſię nazbith rozÿ:
srawacz anÿ czeſtho machacz Bo włoch ſprzodku ÿeno poddaie zlięthka ſtichi ÿ zamierza:
nie a uſtępuie ſię rad a Czicha ÿ pÿlnie patrzi, kąthbi tego czo zmieczem pozicz Agdi
obaczÿ ze ſię pacholek urwacha zmieczem ÿ umorduie toſs dopiero ÿako znowu nan kraſk
praſk zaſkakuiącz bÿe ÿako. ten ktori ÿeſt poſkoczom ÿ liekkÿ Atoſs trzeba ſÿlę na oſta:
tek chowacz Araczeÿ teſs punctem a mieceſſim mieczem narabiacz Bo zamierzaiączÿ
richleÿ ſię drwa razÿ urwacha niſselÿ raſs tenczo ſtichuie Yten bÿl Zwiczaÿ uſtarich Rzi:
mian, ktori trwa dotich miaſt ze raczeÿ pachmie anizelÿ czięczem woÿowalÿ Bo tak
ſtichowÿ trudneÿ ſię obronicz ÿ rana bÿwa ſkodlÿwſa Stichowa Elianus ſpominaiącz
S Armatas ÿ Alanos Wolinami wikladaÿą powieda ze ÿch zwiczaÿna ÿ oÿczista bron
zdlugiemÿ drzewczami ÿ wiwodzÿl ÿem ÿeden nieþoſliedni czlowiek Climon tego ſłowa
uſarz a Sariſſa ÿeſlÿ tak abo nietak nieklopoczę ſię oto Makoſſ uſarz a Sariſſa ſa ſłowa
Medalickie oth ſiebie Czÿ teſs uſarze przeczim Copÿeÿ maÿą tarcze zdrzewa wſiſte°
uczinione zilami ÿ klÿmi dobrze umocznione a pancerz przedſię a ſkura loſſia alie nalÿ
pewneÿ bliachÿ zeliazne mieraią a kopieniak nalęk abo kobierzecz a drudzi pancze:
rzem the kobiercze przeſiwaią a drudzi omoczÿwaią woda zatomaiącz ze nietak go
srothem przezenie Niemczÿ ſkörnie ſobie uwierzchu panczerzem pod futruią dlia
tego a Włoſſi w Siedliech wowebuchÿ wſiwaÿą abo bliachowe ſiodlo mieraÿą atho
wſithko waruiącz udow ÿ Siedzenia bo zima raną moze ſię nakoniu oſtacz alie gdibi odra
obrazone ÿuſs takÿ ſpaſcz muſÿ Przeto ÿeſlÿ czo naliecz ÿeſt rzecz potrzebna obwaro:
wacz Riczerzowÿ a popręgÿ dobre. Alie prze ſama potrzeba trzeba popręgÿ znowu
podpiącz Bogdi wſikowaniu kon dlugo ſtoÿ glodni przecharſnacz muſÿ ÿeſlÿ tedÿ nie:
podeſpnieſſ znowu tedÿ ſię ſiodlo zemknie rado

Kopÿä Sariſſa

Naliecz obwia:
rowacz

O skolie ku czwyczeniu piecho: tnich zolnierzow

Gadaiącz o czwiczeniu nowotnich zolnierzow piechotnich Pyronow wchodzemy wna:
ukę sevoką Sermierską, ktora yest dwoiaka stvichem wloskiem y stvichem Niemiecz:
kiem A ktora yest pozitecznyisza liudziem Ryczerskiem yesczę miedzy soba the za:
czne narody lytiguią Tednakze aby yeno dalem pobuthkę mlodem liudziom tedy
yakosmi gadaiącz o yesnech kowal katarską naukę krothko delimowaly tak tesz thu
gadaiącz o piessich Sermierskey nauky Summe wedlie rozdzialu rozlyczney brony
czlowieczey opyssanie uczynieni Czoty moy mily Ryczerzu ublaganem y wdziecznem
umislem przyimiesz Czotho nie rowno liepey umiesz Gdisz ya tesz yeno dlia mlodsich
nie dlia starsich spominam abym yeno pobuthkę nyaka yakobi wczass miedzy nie
wrzuczyl ku pylnemu rozmisliamiu ko takich rzeczoch Bozmnogiego rozmislania o
Ryczirskiech Sprawach yako y winnich rzeczoch rozum się ostrzy y chęcz się zapa:
lya wmlodech liudziech ku sprawom tem przesz ktore przodkowie nasi za Bolie:
slawow za Jagielow ku wieczney chwalie przisly a naprzod o mieczu yako tho
o brony na starszey rozeymowacz będziem Przi czwiczeniu miecz y kozda bron
Starzy Rzymianie dobrze cziessa y wazneysza miewaly nisz tha czo yey przy
boiowaniu uziwaly a to dlia tego abi bron czassu potrzeby po onem cziezarze
liekka sie yem wydziala yako piora Dzysz wskolach Niemieczkich opak dre:
wnianiny tasakamy y draskamy sermuia A u Grekow na koniecz y wezbroy nako:
miecz skakania bywaly Consul Rzimsky Bron czlowiecza definiuie

Miecz Bywaią tesz miecze wielgie nazbith yako wioslo ktore Niemczy zowią Slias:
swertamy ktore na przestrzenstwie ad submouendum hostem gdi zesnacz spliacu
chczą nieprzyiaczielia A drudzy zowią ye uliczkami doswiathczaią tego czo
umie taky miecz ci czo gassatum chodzą infame genus exerciciey Sta bronią Chwa:
lią krzizowe Sermowanie aczobi się zwisoka nie zamierzacz ani Sevoko rozwodzic
Bo takiem Sermowaniem trzi zarasz rani moze dacz moze y spodku ręcze podeziącz
moze y zwierchu dolozicz moze y pachnie stichem Wydalem tesz ze sliachczycz
yedem prawą ręką wziawszy korth a lieuą od chlopcza wziawszy y spochwami miecz
za onem mieczem zwielkimi pliachami yako zasłupem pod obroną stal reko yeszczia mieczowa
y pliachami sie zastanuiacz. Tpotem rimawszy się niemali poczeth pacholkow rosprosyl

SPADA Jesly pacholek yest niebarzo duzy yeno ze ochoczy y poskoczenia ktemu mieczo prze:
wikl krokow Wloskich tedi mu spada yest pozyteczneyssa ktora Lyuius zowie Hispanicum
gladium a zowia ya spada á σφαθω̃ τι ματαχε a taka bronia moze daley gasiacz
nis mieczem Bo ma Spadownik troye wicziagnienie ku dalssemu zasiagnieniu Bo prawa
noge wistawiacz sam sie bokiem nakloni Druga gdy reke wicziagnie Trzeczia sama spadi
dlugosczs daliko zasięga A przeto ss Spadownik gdi mu yaky grubyan nastapy nieswiado:
my tego sposobu gardzieczy ta bronia Spysna laczno go moze przesycz Incuneando se
poden modo Torquati Torquatus byl Rzimianin chlopek niewielszy ktori na harcz wissel
byl przecziw onemu Francuzowy Wisokiemu pod ktorego podbiezawsi Torquatus abo
in cuneando se yako Liuius mowy poth kroth go zawadzil y zabyl y Lanczuch zloti:
unde Torquatus a Torque dictus s niego zdiawsy na swa syę wlozinsy do swich sie zwel:
siem triumphem wroczyl Przyklad ostawinsy ze osoba mala nie trzeba gardzycz ani tess
wisokosczy swey zolnierz niema dusacz Jako then Francuss uczinil Bouyrzawsy osobe
mala tarcza go swa przirzuczyl cheziącz go yako sczurka korczem udlawycz Rzymia:
nie tedi w broni dusaly in armis magis ad manum aptis quam ad ostentationem decoris.
ktora Sententya Panom polakom trzeba pamietacz Jeno zasie w takiem Sposobie brony
Spadownikowy laczno mu reke ucziacz bywa y nose gdy ya wistawia Przetho wlossy
mierwaya zarekawie y rekawycze dlia tego pancerzowa Arodelia sie zastawia podbie:
gayacz pod krok nie przyacziela A drudzy dlia prethkosczy plasczem sie zastawya
reke sobye obwynawsi drudzi tess puginalem spadze na krzyss pomagaiacz Dlia tego
zasie abygorno noge czo ya musy wistawicz prawa nieobrazono miewaly skorznia zelia:
zem opatrzona skath Vergilius y Homerus wierssem te rzecz zamknal mowiącz Vestigia
nuda sinistri instruere pedis Alie Philozoph Aristoteles Homerusa w tem reprehen:
duie ze prawy sierzmiesztwa nieumial Bo prawa noge mial rzecz prawi a nie liewa dextru
prawi pedem instruere non sinistrum Alie mnie sie zda czo Homerus mowy Bo doklada
tego Vestigia nuda sinistri instruere pedis Bo yednak wistawiayącz prawa noge, liewa
powlokiem musy pocziagacz czo tu zowie Vestigia sinistri pedis Alie tesstho Spado:
wnik y kordownik ma miecz na baczeniu aby Gdy k niemu skyem chlop abo ziaka
cziesska bronia niema sniem wręcz w Controwersya wdawacz alie raczey abo zaskoczycz
abo ustępuiącz patrzacz swego Bo dawna przipowiescz Chlop skyem zly Alie yemu tess Chlop skyem zly
bywa gorzey gdi mu ky podbiezą abo palcze przitna abo musie pierwey uwachaczy
uwachacz dadza dopiorogo kowoly mass

Korth yesth wlasnie bron yeznego yako sie wissey spominalo a wlasnie yest bron Slowaczkiego Korth
yęzika narodu. Malhem na Sablie ze yest wieczia liepssego y stichem moze korth uderzicz

SZABLIA zasię yest bron krothsa razna y iwcziesni się snią uwyiacz snadney dliatego isz yest zakrzywiona przesz nią Hayduczy czo preczey uskakuią gdzie wydzą wieczey ludu uchwaczicz ya tesz trudney yeno ya zręky latwey wsiecze y ręke utnie Alie zwyczainy do tego Neapolitanczyczy yely się do tich czasow kordow nassich ktore nalękoch mieważą zeliaza Damasczinskiego, ktore się y kyrissu ymię y zowią damasczenami. Yakom rzekl korth y Ssablia yest bron dobra nakoniu y piechotna kiedi kordowniki skordownikiem alie Spadownikiem nieradzę Za Henrika niemalo bily Franczuzowie w Cracowye liudzy poskodzyly azesię na nich potem osatrzily bily ze zmieczmi po: częly chodzycz Dopiero Franczuzy zglupiely bily Sablia tesz Woloska czo na obu racz nawselka bron yest dobra stanie za miecz y za korth ktora starzy zowią Tracicum gladium albo Rompheam ktorey zawse Traces uziwaly skąth Wolossy y Siedmigrodzanie yako od siązad ten stroy przyęly

Bulawa BULAUA zową to czo zwaly starzy claua od tego ciala · Catheya polyączy zo: wią kiecz

Tulych THULICHOW tesz się usarze yely nosycz Bo w czieśny yest bron barzo gothowa Veneczy oney bytwy s Turkiem na morzu na wieczey puginaly wygraly Bo w czieśni Sablią yako na Galiomiech niemoze bycz pliaczu przestronego trudną się może rozwiescz Alie puginalem by naczieśney wsędzie dosięze y wielie tam mężow zacznich pokloly Wlossy Starzy Rzimianie do poczlskow puginalow uziwaly zwlascza ten Stan zolnie:

Primipilli rzow ktorich zwaly primipylly Byrali natrzy grami zeliaza subtelne nadzieuiączy unczey yedna okrom rękoyeszy Bo starzy liudzie poczyskową bron zwlascza thak zelieszcze yako y rękoyescz wazily krainną wagą nietelko dlia tego aby byla razna alye y dlia tego aby uthknacz y tresycz w czo chczesz lacznej bylo. Ydzysia ktorzi

Siekierka ypro porczya to porzi ska rozumneysy badz siekierkę bacz kyecz na wagę sobie kazą przisprawowacz dlia snadneyssego utikania czo czię nieomily yesly będziesz wiedzial yako krokiem ~~kro: kiem~~ ustępycz masz Bo ma bidz proporczya miedzy czyskaiączem a miedzy cze: liem do ktorego czyskaya Yesly toporzesko bendzie na trzech piędziach to yest lokcziowe tedi na trzech kroczaiach masz stanacz od palia ktorego chczesz uthknącz nie chczę się sieroko rozwodzicz yenocz gustum czitelnikowy dawam widzi mi się to starzy zwaly pili ze to ta bron yest czosmi yey zmlodu troche zastaly czo ya zwa: ly Sarorem Boy panczerze tarcze karlam przebyialy primipilly figure yey taką wlasnie kladą yako tu liech Niemieczky Potem się yey podonno yęly pierzem oprawiacz yako Sarory

SPISEM czwiczenie Spÿsem ÿest rzecz barzo potrzebna Bo rzecz barzo dluga ÿ wieczei Spiss
fortelem ÿ naskoczeniem anizelÿ moczą bÿwa wladani Spÿss Jako są Sarissÿ na sternascie
lokieth otem usilisemÿ nizeÿ Jako ÿest rzecz potrzebna do tego Sÿkowania ktore go:
wią Niemczÿ erinaczeum Innedi gdi tu więcz Niemieczczÿ sermierze zachadzalÿ do
Polskÿ tedi mietisko mieczem, tasakiem, drązkiem, czo zowiemi Semihastie abo osczep
alie teze ÿ Spÿsamÿ uozilÿ naskakuiącz nadamaÿącz ÿ wzebÿ drugiemu grotem trafÿ:
ÿącz Vidalem tho ze sermierzom aze ręka skosczila okolo Spÿsa czo taką sÿlo trzeba
mu bÿlo uiącz tę bron Tzwalÿ to niktorzi Spalmiu militarem ÿakobÿ kurczem Powie: Strusew Spasmy wpalezach
dają tesz niektorzÿ ochoczÿ boiowneÿ zacznego Riczerza Sprzodkow swich Panu Strusÿe
mlodem Zesdi do potikania przichodzÿlo ze staką checzią ÿ zarthkosczÿą tho czÿ:
nil zemu tenze kurcz przichodzÿl zemu aze sznak strudnosczią drzewcza dobÿ:
walÿ

HALABART Ten więczeÿ na ozdobę nosą wsakoss czÿ narodowie czo piechotą zie: Halabart
znemÿ Walczą ÿsz niemaÿą koniow wielie tedi czÿ taką siekierkę wimislÿlÿ abÿ ÿezne
ÿ przepchnacz ÿ ranicz ÿ hakiem onem skonia zerwacz moglÿ na ziemÿ stoÿącz Takoss
ÿ Haÿduczÿ czickanem zwiklÿ to czinicz wtawczą nossem uderziwsÿ pręcziu cho usa: Czickan
rza ÿ Niemcza skonia zerwie Bo on nossÿ kivi susię nieboÿ a Wlossÿ kosÿwzdloss
na piersczien zaloziwsÿ miastho Halabartow abo partezanow uziwaią.

SIEKIERKI Czeskie bartÿ Chwalią wezem czesczi drabÿ maÿą slawe ze ÿemÿ Siekerka czeska dunska ÿakie Bosmani miewaią we Gdansku
radzÿ dokazuią rasz wrasz trafiaÿącz poczÿskiem alie ÿescze dunskie zeliazo wteÿ
mierze barzeÿ wislawiaÿą zwlascza gdi bendzie hartowane ÿako się mowÿlo o kowaliu
w drugich Riczoch Do lucznego trafienia wielie naliezÿ abÿ pod pewną wagą bilo to:
porzesko ÿ samo zeliazo tak ÿako ÿ procza kto chcze miernie czÿskacz musÿ takze wimierną Procza Dawÿ: dowa
miecz kulię abo kamien Alias niepodobna rzecz abÿ mial ouem blędem gdzie chcze
trefÿcz besz proporcÿeÿ aÿzbÿ zamasneÿ czÿsnal tedi do poczisku trzeba liewą no:
gę wistawÿcz tak ÿako do Sermowania Spada prawą nogę wistawiaÿą Widami tho
w maleÿ rzeczÿ ze nozem ÿednem richleÿ wziemię uthknie nizelÿ drugiem ktorÿ pro:
porczÿeÿ wsobie niema Tosz o kulÿ ktora wlassÿ zowią pÿka ÿowsithkich poczÿskowÿch Kulie
broniach ze besz proporczÿeÿ nizacz nie stoÿą

Kuſſa 138. **KVSZA** czwiczenie ſkuſe yeſt Staroſwieczkie czo ſwiadcza y ſtrzelnycze przy wiel:
ſych mieſcziech, y nadania pewnich Soltyſtw ktorzy tę powinnoſcz mieſa aby ſkuſſa wnni:
byly na woynę Carollus Ceſarz bendacz u Tunnis zalowal tego ze niemial pewnego Huſu
Skuſamy wedlie zwiczaiu ſtarich Woyennikow Taky Huſ zwano Scorpionarios Mogl
by tich uziwacz Hetman gdi by czo chczial ſprawycz beſz wielgiego trzaſku ktorego
ſię nieuwiaruią czi czo zruſniczami bywaya Alie przi broniemu miaſt ſą pozitecznej:
ſſe Botoſz niemial ſney ſprawi czo zruſnicze abeſz znaku Bo ani dimu any blyſniemia any
trzaſku od kuſe nietrzeba ſię obawiacz

Luk **LVK** To dawna yeſt bron y trwa dotichmiaſth y yeſt ſlawna y ogromna y preth:
ka alie yakze ruſnicze naſtaly takze yednak yego mniemanie nieczo yeſt znyzone
Bo zruſnicze yednak dalei ugodzy. Alie yednak gdi tamiecz ſwoy kozaczy Tata:
ronie uczinią a oblok ſtrzal taky ku gurze puſczą ze ſloncza doyrzecz niemoze bywa
tho rzecz barzo ſtraſzna yako po bytwie Parſalſkey nazbierano wieczey niſz
+ 200000 ſtrzal wobozie Wydzialem ze pamietha Wolenſkie kolpak ku gurze rzucziwſzy
niedalymu Chwilię dobrą doziemie dopaſcz ugadzaiącz wen na powietrzu czeſtho
geſtho ſtrzalamy czo bilo ſpodzywieniem czudzoziemczow a bylo tho w Brzeſcziu gdy
tamo krol Auguſth byl T ſtath one pamięta niemala ſlawę odzierzely Luk yeſth
troyakey wielgoſczy Angielſky then bywa tak wiſoky yako y czlowiecza oſſoba
a koniecz yego abo ucho przi ziemi ſtawiaya gdi maya ſtrzelycz Drugie bywaya
Maliuczke alie tęgie zego pierſczeniem muſy cziągnacz yako Tureczy Sulaczy mie:
waya Trzeczy ſredny a tennalepſzy zwlaſcza ktorzy maya dobrą rozwinkę tho ieſth
+ prethkie poczioгniemie y wipuſt ſpomiernem poſtrzalem kto chcze przebycz rzecz
niepodobna yako ſię to trafylo na Ceſarſkiem dworze Panu STA Laſkiemu ze
mozdzierz przebyl. miaſſy ten ma umiecz kunſti ovozmaitem hartowaniu zeliaza Oczem
ſię wtorich Xięgoch wſpominayącz naukę kowalſką mowylo Tako zaſz za pálczeſte
ſtrzaly dziala yą tho wnaucze puſkarſkey bylo ſpominano Dotego wſithkiego trzeba
zwiczaiu

Vſus me genuit mater peperit memoria

+ Oyciecz wſech nauk yeſt dobry zwyczay
A Pamiecz mathka otem ſię any pytay

Skola morſkey

Skola morskey woiny

Odprawiwszy czwiczenie yezney y piechotney bitwy tey teze czo na wodzie wioda nyake spomnienie uczinieni gdisz doskonalsze yey opisanie w xiegoch dziewiątech bendziemi mieli Naywiekszemu Hethmanowy Ziemnemu musy mu się wsithko zy: naczecz gdi na szerokoscz morska wiplynie y musy się znowu uczicz tego sposso: bu Them Scholam yesly wkrakowie mieli bidz niebaczpliwszego miescza yako przy krolewskiech ogrodziech na zwierzinczu Aby tamze przi wyslie przyuczaly się kunstom Fraibyterskiem na pecherzoch w lodkach corethami abo skurami podbite: mi abo tesz nadawszy dwie wolowe skurze czalkiem yako Arabowie czynią na sitowiu na wznak wiedney recze korth dzierzeczy nurkiem tesz y inne sposoby ktorich więcz y studenczy przed liathi przyuczaly miastho recreatyey y yimi mlodzy liudzie Ieszczesmi my zastaly mieczo onich wiekow kiedi liudzi czuyneyszy bywaly wczwi: czeniu się stroni riczerskych spraw Terasz wmlodzich liudziech prawie zagasla chęcz Iwolią się czem inem bawycz a nizely themy rzeczamy ktore yem wlasnie naliezą Bo yako ptak urodziel się na skrzydlach tak chlopek aby robyl y sliachczicz polski abi się czwiczyl w Reczerskich sprawach y othem wedniey wnoczy myslyl yakobi pacholka konia y wsistek ristunck ~~mial~~ na urząd ochędozonie mocznie y yego stano: wy przystoynie mial Czego laczno dowiescz będzie gdy krol Ie^o M ten urząd na dworze swem ktory poczal szczesliwie do koncza przywiescz bendzie raczyl Bo dwory krolow są y maią bidz naipyrzednieysza skola cznothy wsithkiego porzadku Ryczerskiego Azdy zasię them ktorzy się przy niem uczwiczily godnem y doswiad: czonem liudziom będzie rozdawal urzędi po Woyewostwach tedi zasz ony czo się przi boku krolewskiem nauczily sąsiadom przyaczielom communikowacz będą. A: zatem sliachczicz i mie się y poddanego swego czwiczicz y bendzie go mial do tego. abi; luk, ru: sznycze, miecz, abo osczep w domu mial y czasu potrzeby tey broni aby umial uzicz Tem stoy Węgierska ziemia ze tam mieszczanin y kmiecz uczi się zbroyna niespuszczaiącz się na: zolnierza Toto dotichmiast Turkom bronią się yako mogą. Pitał yeden Philozopha czo czini prawie doskonalego Oratora odpowiedzial ze Actio Czo drugiego pytal y drugi rasz mu odpowiedzial ze Actio Trzeczy raz pitani niczym ynszego mu nie odpowiedzial

yeno actio

yeno actio Daiącz znacz że ustawyczne czwiczenie czini oratora Alie czo then od
powiedział o Oratorze toss się może bespieczne mowycz o Riczerzu że go nicz barzei
mieczini yeno gdi ustawyczne yest in usum praxi Jakoss w Węgrzich ustawnie
się Turkom ogamiaiącz mussą vadzy nieradzy za sobą y Za oyczizne swą się
zastawiacz męzno Dobrzeby tedy aby krol Ie⁰ M znowu strzelnicze liekstali
dał odnowicz y ponaprawiacz y Skoly Szermierzom ktorzy sczudzech kraiin
przychadzaly pozwolyl y przywileymy wolnosczami liberalitate do tego pro:
uocowal

O Skarbije Woiennem y o Questorze

Cczoss kolwiek się tu yeno Spomina o potrzeboch woyennich tak strom zolnie:
rzow, strom koni y Instrumentow Woyennich y rzemiesnikow zadna się rzecz nie może
wikonacz niebendziely skarbu dostatecznego przeto zwaly Starzy dobrze nerwus
belli Wydziemi za naszich wiekow yako bywaly wielgie czesthe expeditie y sławne
przeczjw Turkowy a wsithkie się namieczey prze niedostatek rozchwiewaly że prawie
in medio cursu speratae victoriae musiely się Woyska y zbyori wielgie wnywecz obra:
czacz bo albo Spyze strawney albo pieniedzy niedostawalo skath przychodzyło do
tego że iuss Węgrzich Niemieczy Hetmany niechczely się zadną miarą Hetman:
stwa woyennego podeymowacz aże naprzod niemby się czo poczęło wydziely de:
positum Summi ktoreyby na zolnierza do kilka miesięczy poky się koncza Woyny
Spodziewaly dostawalo

V Rimian Summe niepodobną ku mierze wylyczaya ktora się znaliazla wonczass
gdy Cesarz Ciuile bellum wiodł czo Lacinskiem yęzykiem taczney yest wimowycz
ktore Cesarz yednego dnia miedzy swe zolnierze rosszafowal Sczodrobliwie wy:
mowszy Skarbu Laterum Aureorum xxxvi millia et innumera pondo trium
milium siue ut alibi, quatuor millium centum triginta et quinque Argenti uero
Nongentorum prope millium Vielga Summa y niepodobna them Skarbem Af:
rica Asia, tak wielie Krolow miasth zwoyowaly y podmocz swoyę pobbyly y
triumphow tak wielie odzierzely to wsithko Cesarz yednego dnia rosszafowal nicz

Summa złota y Srebra skarbu Rzimian

sobie ieno

sobie yeno slawę zostawuiącz Pismo Swięthe tesz spomina zedochodu Solomonowego na
rok bywalo 666 talenta aure Ito niemala iscie intrata bywala Aristoteles w xię:
goch ktore zowią barua politia wilicza dziwne Sposoby y kunsti dziwnich Panow
y Kroliow ktoremi nie przesz zwyczestwa woyeme yako Rzimianie alie Varro inze:
mo chitrosciami skarby wielge zbiraly Alie sa dzisz tacz y wimysliacze y Practi:
cowie nathe rzeczy ktorich wiedniu za Ferdinanda zwano Finans Roth czoby
sie Aristoteles Philozoph dzisz umich mogl uczicz Reczy tesz tam yest czo czitacz alie
ya przedsię gdzy sie yssimi dziewzę ktorzi y skamienia umieyą chlep uczinicz czego
sie Pan Chrus [redacted] Taczy są Alchymistowie Xtesz Pan Bog takiem
pieniadzam nieblogoslawi ze zwyczestwa zadne za takiem nakladem Splaczu ludz:
kiego odziewzecz niemoga Alie yta czo u Turka yest praxis nieposliedneysza ze
the skarbi czo swem zolnierzom rozdayą placzącz to się zasz w skarbie yego zostana
zaraz Bo Bydla, wyna, chlieby, zbroye, wsithko kaze doswich Spiechlierzow pirmicz
do Swich Skarbnicz zwozycz Sprowynczey gdziemu holduią dopiero zolnierze chczeli
thomiecz chczieli sie naiescz naypiycz musi zowasz Hulaka do kuchniey yego y do
rzemiesnikow yego yscz atak Siri na Sol a Sol na Siri yem wichodzi zeczo wisluzi
to się umiesoll zostoy . . . . Tesz to bylo u Rzimian ze czokolwiek lupow zolnierz
nabyl zwlascza przy dobywaniu miasth, to questorum ktorzi bili przelozeni w skarbye
musieli pod przysięgą oddawacz kthemu polowicze wislugy swey przy skarbie pospoly:
them albo przy chorągwy czassu bytwi zostawycz byly winny Atho dlia tego aby
them męzney oswe dobro sie byli y o swą wisluse, yesliby wieczo pospolytą nietak
dbaly Przetosz yako bylo cohortes dziesiecz tak teze kozda cohors swoy miech
rzemienni miewala a yedenasti miech mienaly do ktorego sie spulecznie skladaly
na pogrzeb Wsithkie one Cohortes Wielga yest rzecz porządek ktory gdzie yest
tam woyna taka nieubozi ludzi ani Krolia Alie bogaczy czy Questorowie mieli
wrękoch y Sady Skarbowe tak yze zawzdi musialo do skarbu pospolytego docho:
dzycz czo bylo naznaczono Bo y Slugi swe ktorzi przed ich urzad poziwaly mieli
ktorich zwano Viatores Tak yako Consuliowie mieli lictores rzeczonich a ligando
Bo executia Consoliow bila srossa nisz Questorow Terasz za Carolussa Cesarza
aczbyl porzadek Wielgi wtey mierze alie yednak czestho Stekywal na niemocz
mieskowa na niedostatek Bo terasz zolnierz nierowno drozszy yest Xpanstwo Cze:
sarskie mneysze Wiecz kędi nabycz tam nabicz bivalo y Skwirkiem wielkiem poddanich

Mediolanskie

Mediolanskie panstwo przez częsthe pobori tak bilo udreczone ze nihil miserius nihil spoliacius nad nich niebylo Jako tego samy w skargach swech do niego posly Silaiacz dotikaly kgdy niedaly byly gniewny y Sapi wielgie y otaka rzecz Gandauum miastho wielmy wielgie oyczizne swą był zniscził y pokaral Zenoze się zbronily podathkow dacz. na nich ulozonich Unasz w polscze zlasky Bozey wley mierze liepse yesth opatrzenie Niemasz czy Skarbow ny podatkow tak wielgich alie yesth yedna rzecz ktora ze wsithkich Panow skarby krol Polsky zrowna y przewisly to yesth liudu Ryczerskiego ku wseliakey potrzebye taczne y snadne nabyczie tak yisz nie tilko sobye y Coronie ta rzecza pomocz moze alie tesz y Sasiadam alye y przyiacio:lom pomagaly Krolowie Polsczy abesz utrapienia poddanich Bocz woyna nabarzey Skarby Krolow niszczy Jako y Turek niedawno do Venetow lyst przyslal nama:wiayacz ych aby smiem woyni niezaczinaly w skarboch swich dufayacz Nolite inquit Considere in thesauris uestris quos tanquam torrentem mouendo uobis guerram ab omnibus partibus dillabi faciemus Wielgie to sa slowa ktore Tiranowy yako by piorun zusth wlasnich yego zdadza się wypadaly Bo woyna więczey za miesiącz wyniesye nisz pokoy do kilku liath do Skarbu przinięsye Wakosz yednak y Skarbow oyczizna nassa ma dosycz niewiele magaiacz poddanich czo u Sasiadnasich ktorzi się taliaramy chliubią Slychami Bo yednak Krolowie Polsczy y dwor wiodą snasz pozorniejszy nisz ymi y dzyrky ozdobnie posaga y woymi Wielgie odprawuią SA. dzierzawy y Starostwa wielgie ktore po dziesieczy y po kilka:naśczie tysięczy czinią Samita wodne ziemne starodawne ktore pod 100000 winossą SA Zupy Solne y w Polscze y w Rusy ktorich Summa tesz tak wielga albo y więthsa nisz mita niespominayacz dochodow Lithewskiego Xięstwa, Ma:zowieczkiego, P Ruskiego, Pruska ziemia Xiązięczia ktore yest częscz Panstwa winiescie liekko sączuiacz 400000 kgdiby ssam Gdansk był w dobry porzadek wprawion nieliadaby intrata mogla przybycz do Skarbu Coronnego aby yeno wodne mytho było wprawione wswą rzecz Bocz yednak mowiacz ku rzeczy Tak prawo duchowne y Imperialne mowy Priuilegium omnino meretur amittere qui permissa sibi abutitur potestate Them prawem sadzono Florenskie miastho Gan:dauum . . . .

Gregor Papa decret Can quis quis

Gdanskie prawa y Przywileye

Niespominayacz tego ze acz P Gdansczanom Kazimierz dal przywilieye Alie ony tesz niktorich Condicy podyely się bily wipelnycz. a miedzy ynnimi obieczaly

bily zamek postawicz

byli zamek poſtawiąc wmieſcie y Spychlierz wibudowacz Czego yze nieuczinily any odzierzely tedi Frangenti fidem frangitur eidem Naydzieſz otem Zamku y u Chronykarzow ze tę Condicią wſpominayą Nieſpominayącz tego yeſlize Przywilieie the odzierzely na ſeymiech cum conſenſu omnium ordinum Awiemi naturam Priuilegiorum Ze yednak prawom poſpolythem Seymowem y wolnoſcziam Coronnem muſzą czaſſu ſwego uſtepowacz Bo maior eſt ratio habenda corporis quam membri orbis quā urbis Przeto Krolowie Polſczy obieczuią y przyſięgaią ze particularia iura debent accomodare ad iura Commonia terreſtria Inquantum prawi non derrogant iuri commoni poki ych dzierzecz o tem expreſſe Statut mowy Tho Spominaſye da Pan Bog nie tku krziwdzie czyey Alie yze ſama krziwda naſſa Wolla do Boga Bo: uziwacz Coronnich Wolnoſczy y pozithkow a obroni yonera zrzeczą poſpolyta nie: cheziecz noſiecz kto niewidzy zeto yeſth krwawa krziwda Nieſpominayącz y teo ze wtakiech Regimencziech czo zowią Rempublicam kędy wſſiſczy Nieſczamie rząłdzą rzadka ſkoda bywa y wolnoſczy acz ye Slowi miedzi ſobą zowią alie rzeczą malo ych ſobie ſamy dochowuią czalie Boczy poſpolyczie ktorzi ſą na barzey faſciosi czy tamo radzy pluzą Czego wlaſnie w Decreczięch contra Florentinos Carrolus V dokla: da mowiącz Et quoniam praeclare manifeſteque conſtat in liberis ciuitatibus nanquā iugere concordiam propter diuerſa diſſidentium facile ciuiū ſtudia eaſq; im proſpere ſemper atq; infoeliciter regimiſi Stabili Perpetuoq; Reipub: capite Gubernarentur.

The ratie miely y podzyſ dzien mayą Czemu Florſony y inmem miaſtom Pomor: ſkiem yetho uczievacz rogow. Yze wnich teſz duchy ktore w Ganſkey radzie panuią panowaly Tak yſz y Zamek W Antorfie muſiano poſtawicz Awraczaiącz ſię do tąth ſkateſmi odeſly o ſkarbie mowiącz Ze nieto yeſt Pan czo ma ʒlotho ſrebro anędze cziery alie then czo chocz niema ſalo ʒlothem nabytich alie yednak y Stan prawie Panſky wiedzie y ſlus ſyla chowa y poſly czudzo ziemſkie ozdobnie tractuie y nieprzyacziellowy nay wiethſſemu odpor daye Aprzedlię ſię niezadluża A Spyżarnie yego y Spychlyrze pelne Bo ſtarzi Poliaczy niemalą teze częſcz Skarbu za: kladaly wtem nawięczey zeby Spyze wſpichlierzoch ſwich miely doſtatek Czego Krolowie Polſczi tak wielie mayą ze teſz y inmem tak wolow, koni, yako y zboża, rozlycznego y yimem hoynie na podziew uziczaią A yednak Krolowie Polſczy zol: nierzom ſwem ſiebie niezaſtawowaly Czo Carollus piati muſial dzialiwacz Ze knechtom ſwem niemogacz ſię ziſczycz Sam ſię miaſto hipoteky yem zaſtawyl

Regiment Polycracyey beſz ſzodi y ſczero: ſczy

Z Polskich Praw Terminatia

Popis Zolnierza
Wyzwienie
Vbior y uzbroyenie
Ruszenie
Cziagnienie cum exercitio
Przeprawienie sie
Oboz
Straza
Disciplina
Znaki y Choragwie

CZWARTE XIĘGI O DZIESIĄCI: A KTOCH KTO: RE, VPRZEDZAIĄ BITWĘ

O POPISIE WOISKA

Ô Seminarium y ô obieraniu zolmierza y poznaczeniu Tirona y popyssie zolmie: rza othem się yusz dostatecznie mowyło w xięgoch pierszych y wtorich y polozona yest figura fol. 87 znakow po ktorich ma bidz zolmierz dobri obieran terasz zasie iusz o popysie woyska ku oney potrzebie ktora na ten czasz przipada Bo yesly male woysko nazbith zebralbisz przeczyw wielkiemu nieprzyaczielowy tedy rzecz niebespie: czna. yesly bisz tesz naliekkego nieprzyaczielia woysko wielgie zebral tedy y skodly: wa skarbowy y zelziwa sławie Hethmanskey na małego y liekkiego nieprzyiaczielia rusenie czinicz A takze yeslyby zwma bronia nie tak yako potrzeba miesie y zwna bronia nie tak yako o przigothowaniu się nieprzyaczielia sprawę wezmiesz tho yesth ze on przyedzie wielkosczią lukow strzal aty besz tarczy on piechota aty z yezne: my on obozem aty besz obozu on z rusniczami aty nago besz zbroye barzo wtem pobla: dzysz A tosz tedy niechczesly wtey mierze pobladzycz a yzbysz tak wielse ytak opa: trone woysko mogl zebracz yako potrzeba ona ukazuie tedi thu rosczitowanie othem bendzie a wezmie stath Hetman przikład od liekarzow ktorzy gdy czynia colle: gium albo zebranie aby radzyly o lieczeniu chorego ktorego wopiek swoy biora tedi the rzeczy przethsię biora. Przipatruią się naprzod przirodzeniu chorego czassowy yesly zymie yesly lieczie, miesczom, gdzie Chori liezecz ma. Srogosczy niemoczy oney ktora czyrpy A stath znaky abo Indicationes yako oni zowią, biora czo za liekarstw y Instrumentow przeczyw oney niemoczy maia uzywacz. Takze y thu Hetman zbieraiacz woysko ma indicationes albo znaky bracz od obiczaiu nieprzyaczielia s ktorem ma ku dzielu Poyest yesly ma zolmierza na wibur czwiczo: nego yesly tylko rusemiem pospolytem chcze walczicz yesly potęznego na wibrany. Item od miescza yesly woyna ma bidz miedzy gurami abo w polu abo wliesiech Bo: thowym wieczey piesszego trzeba a wpolie yeznego Item od czassu Roku pogodnego yesly

Jako obiera Indi: cationes przy zbie: raniu woyska

wÿeszenÿ albo srodliatha Jako Carollus V^{tus} In Golstadu obaczÿwszÿ ze Xiązętha Nie:
mieczkie przÿprawÿlÿ się nan dobrze ÿ wielge woÿsko nan zebralÿ on uzil rozumu
Sprzodku niedokladal się zolnierzem nazbÿth ÿeno wokopiech na withrwaną godzil
Algdi Xiązętha sobie potrawÿlÿ proch kulie wistrzilialÿ ze się ÿ do domu roziechacz
musielÿ dopiero on liudu sobie przÿczÿniwszÿ Spize ÿ skarbu na nich uderzÿl ÿ poie:
dnemu ÿe ÿal zbieracz ktorego Krol J M Polskÿ snacz forteliu przeczÿw Gdan:
sczanom uzÿwa ze zolnierza nazbÿth sprzodku niema alie miecz moze Item oth broni
quo potissimum hostis abundat ÿaką bronią nieprzÿÿacziel obsituie takich ma onem
opponere przeczÿw nagiem zbroÿne przeczÿw zbroÿnem zbroÿneÿsse. Jeslÿ lukow,
ÿeslÿ rusnicz, ÿeslÿ usarzow sÿla nieprzÿÿacziel nazbieral sobÿe Bo nie ziedna:
ką bronią wsithczÿ maią bidz Alie ÿedne sluzi z lukÿ drugie zrusniczamÿ trze:
czie zdrzewczÿ Item sukami uedlie indicatÿ ÿako potrzeba ukazuie Item ma
bracz indicationes a genere belli Quintuplici Bo inakszego liudu trzeba ÿeslize
woÿskiem potikacz inakszego liudu ÿ rzemieslnikow woÿennich ÿeslÿ miastha do:
bÿwacz abo bronicz tesz Inakszego ÿeslÿ Vastationem czÿnicz Bo tam levis ar:
matura sluzi Inakszego ÿeslÿ wodna bÿtwa ma bidz Them wsithkiem rzeczom
gdi się Senath przÿpatrzÿ laczno treszÿ ÿako wielie piesszich ÿako wielie ÿeznich
ÿ ziakiemÿ przÿprawamÿ do ktoreÿ potrzebÿ ma sgotowacz sobie woÿsko sÿla iest
przikladow ze Pan Nieba ÿ ziemie wielgie zastępÿ dopusczal porazicz Alÿe ÿe:
dnak tÿ pukÿcz dodaie srodkow nie kusz Bogiem ani się wedlie czudow rzacz
Boto ÿest czudo czo Jedeon 300 porazÿl takie zastępÿ kiediczbÿ Bog odial
wsithkie media a będziesz po Chrzesczÿansku zÿl tedi nie rozpaczaÿ w lasce
Bozeÿ Recz się nie upracowala ręka Boza ÿ dzÿsz moze ÿesze czuda czÿnicz,
Poliakom tho Bog dawal ze zawzdi niemal woÿska niemialÿ nisz ÿch nieprzÿÿa:
cziel mnieÿsse a ÿednak wieczeÿ gromilÿ nisz bilÿ gromieni oth nieprzÿÿaczieli

Niespominaÿącz starich dzieÿow pamiętne ÿest Zwÿczięstwo u Orszÿ u Obertina
ÿ pod Sokoliem kędÿ za dzielnosczią ÿ męstwem Stanislawa Zamosczkie^{o} Starosti
Belskiego ÿ pothem Castaliana Chelmskie^{o} zastępi moskwi bili odstrzeliane ÿ działa
Kroliewskie S Herbem Coronnem bÿli w niebespiecznosczi bi nie bila laska Boza ÿ Sprawa
męzna tego Zacne^{o} Ricerza Jeno do takich Spraw trzeba liudzi męznich ÿ Bogu dufa:
ÿączech Xerxes gdi bÿl porazoni zonem niesliichaneÿ wielkosczÿ woiskiem wiznal tho ze
prawÿ liudzÿ mialem sÿla alie Ricerzow malo,

Zamosczkiego Stani:
slawa Starosti Bel
skiego Ricerskie
zachowanie pod
Sokoliem

Owichowaniu

OWICHOWANIV. II WIZIWIENIV. ZOLNIERZA.

Zebrawszy woysko wneth mu dostathku wiziwienia trzeba Bo yako mowyą Reli: quis casibus subueniri potest fames intrinsecus pugnat Przyklad tego yest Swiezy ona zalosna Klieska ktora wsithko Chrzesczyanstwo popada u Czechium kędy Turczin Achomates oglodzywszy woysko Chrzesczyanskie samich rosplosil y wielie ych pobyl y wniewolią pobral Ktorey wierze przyczinę wsithkę wkladano na Maczeyą Bisku: pa Zagrabiensem ktori podial się był tego C Bo wtakich Potrzeboch Ferdinant Nieboszczik Ksiązey Bogaley uziwal J zeonemu woysku mial dostatek dodacz zywnosczy. Alie on deceptus inquit imbecilitate iudity yako pyssa omilil sye nathem barzo mniemial aby tho kylkiem lastow zboza takie woyska wiziwycz mogl Atakze przez on niedostatek y onę omilkę, y ludzy, y naklad, y slawe militaris laudis ktora samę rzecz nie poszczygla y nienagrodzona, Skoda ryczerszy ludzie zginęly zwacz utraczily Sney są wizuczy y Tlupieny Czego się Boze pozal Trzeba tedy naczass przed zbieraniem woyska o pozywieniu radzycz y na pewnich mieszczoch aby bylo opatrzone dochowacz Rzimianie wiecz Spiechlierze yako zamky przi onich mieszczoch skąth sye woym spodzywaly stanowily ktore zamky vocorea ab horriditate Spicarum Bo klossye koliącze do takyech Castellow aby dluzey trwalo zboze chowiwaly drudzy tesz wzarnach zboze y dlia tego granarium zwaly Przi tych Castelloch mieszkaly Zolnierze Bely tesz wpicowanie bilb yechacz tedi bily ottego pewne Kufy ktorich zwano supernumerarios ponassemu podowno zaskodnich tych tho byl urząd drudzy tesz bily ktorich zwano accensos tich byl urząd drwa siana slomy y them tho podobne rzeczy ktore zwano fascicularia do Woyska dodawacz Konią ych tesz inni Munifices

Vnaszych Poliakow czo za zwiczay wtey wierze yesth sey terminatsyey Statutowei wirozumiecz Powsiach Biorą u kmieczy the potrzeby wedlie Pani Krolia Kazymierza ktora Jagielo confirmuie folio 18 — Zwiczay polski ktori zginnąssy

Azby Lupiestwu wsy zabieglo się we wsiach Zolnierzom stawacz zakazano yeno

polem y raczią

polem y taka piekna daie Kazimierz Clemis inquit persuasum maiores nostri voluerunt esse villas non avaritia Azeby bil ten ktori by tego moczney Przestrzegal tedy na Rothmistrza taka kasn wlozono yis gdzieby prze yego niedbalosc gdzie takie skodi uczimono thedi sam te skodi wymien zaplaczicz poddanem Rothmistrz folio 22 pagi. 6 v 30

Przetoss daia the mocz Rothmistrzowy abi czescz zoldu czo na towarzysza przisczma przy sobie zostawil abi mial Sczego skodi ludziem nagradzacz Ibidem vsu 30

Azeby sie doliezi nieubiegali Rothmistrze abo sie snich niewibyrali teditho rosadkowi Hetmana poruczono liecze rozdawiacz folio 23 6 v 30

Jesly zasie yest vusmie pospolithe thedi Castellan miastho Rothmistrza ma rozdawacz y rozdzielacz miedzy Sliachte porzadnie te ssprze ktora zmolla do Woyska wedlie Taxi Alie ktobi okrom Castelana wazilby sie dowoyska cziagnacz thedi Sowytho maplaczicz skody a nie wedlie Taxi fol. 73 Thowzdi yednak starzy chczieli abi byl rzad

POWIEDZIAWSI o nabywaniu Zywnosczy powiedz sie teze musy yako Chlieb picie y ine potrawi po zolniersku to yest Snadnie przy prawowacz zeby zywnoscz ktorey dostaya ku pozithkowy przichodzyla niedluso sie zabawiaiacz Chlieb dwa razi pieczoni ktori Niemczy Crebakami zowia Panem bis coctum niktorzy ssoba woza woziech wedlie zwiczayu nasich tesz zolnierzow

Alie taky pokarm nie yest dobri nisussa czlowieka y pragnienie czini a tam pycie nie laczno przichodzy Przetoss Xiaze Brunswiczkie cziagnacz do wloch przed trzidzieście liath ze wsithkim Gospodarstwem cziagnal tak yze y prezie zeliazne do pieczenia chlieba ssoba wozyl Czo we wloseech yedni chwalily drudzy sie teze yako ubywa sniego smialo Azmlaszcza gdi meczmie sprawiwsy Stamtath odiachal Vidzielismi tesz przed kiaczia liath Gdi Panowie Czeszi prze Vrzędow yechaly tedi na wozie kuchnia taka mialy ze y yadacz potrawi sobie warzily piekly Lanczknechozy Carollasowy wgarczoch zboze warzaly sobie Agdi maky niedostalo a tego miasto Chlieba uzywaly Drudzi tesz zarna ssoba woza Rozmaithe Inuentiae nastali Bo niewolia nauczy abowiem gdy nieprzyacziel wziemie cziagnie tedi mlini przed nim psuia Imaki ktore gostaya vado twia Wapna nasussy wnie Jako Krol Francuzky wirzadzil byl Carollusowy gdi parissa dobiwacz cziagnal Turczy wtey mierze prostego obiczaiu nasliaduia mieczony otbe wimisly niestory Alie sobie podplomyky Subcinericios czinia czo tesz Zydowie starzi za Abrahama yescze dzialiwaly Alie

drudzÿ Subcinericios niepoplomikÿ alie pothpiepielnikÿ zową Iakoż ÿ Turczÿ wkominich prostich nieczekaÿącz plomienia wpopielie zagrzonawßi cziastho moskalie sobie takie cziniąc zniekwasonego Alie ktobÿ snadneÿ ÿescze chcział tho czinicz tedibi mogł żeliazą czo ÿimi opłathkÿ czinią ssobą woziez miecz a wnich mogł bÿ ÿ krubße moskalie piekacz lieda nogienka

Nowa sztuka chleba pieczenia autorowa

Chlieb a woda ÿest poczatek zÿwota człowieczego tak pÿsmo mowÿ Przetosz niech nie: gani mgł wodi czasu potrzebi Ienom niektorzÿ wimuwkę czinią że tho o wodach mowi pÿsmo nasich Wzÿmnich kraioch Alie tesz roskosnikowÿe wino ssobą wozą Alie ruß mneÿßem nakładem to odprawuią Bukład Gorzalkÿ wozie niawsi tedi czo woda oziębÿ to gorzalka ogrzeÿe a łaczneÿ ÿesth Ssoba Bukład wozicz nisz pulkufek Czosnek tesz ssobą miastho driakwie po wodzie mieważą kozaczÿ Bo wodi niezdrowe są kukÿowu Tak ÿsz ÿ Tatharzÿ więzniom niesmieÿą ÿeÿ dawacz Aże polewka ÿch zmięßa czo warzilÿ poÿą Ach niestetesz zÿch narzekaniem Drudzi tesz pÿczie sobie czinią woczeth miodu włozinsÿ a wodą rostworzicz Czo Aptekarze Oximel w Aptecze zowią abÿ lieda czo drożeÿ przedalÿ Aÿeslÿ wtho ÿescze przilożisz, Anizu, kopru, pietruskÿ, a do polowÿcze wÿwarzisz tedi nietilko napoÿ alie ÿ liekarstwo stego zolnierz będzie miał przeczim flegmisthem niemoczom . Morska woda tatesz ÿest niezdrowa Alie gdÿ ÿą przesz piasek przeczadzÿsz ÿusz mniak Skodzÿ

Opÿczu

Czinienie zolnierskiego Oximel

Ime potrawÿ podoba misię kuchnia Tureczka Bo ÿ zolnierz się nieklopocze ÿ Cessarzowÿ do Skarbu sporo Bo się wsithkie pieniądze uniego gostoÿą Voli go tesz barami niez go niekostuią Bo to prouinciales winni ÿemu dacz na kozdi rok Iesłibi takÿ urząd unas niedosiedł thedi tbu położę regestr potrawek zolnierskÿch ktore są rzeczi parabilia że wneth gothowa potrawa ÿedna ÿ druga może bÿcz. Vędzonkÿ mi naseÿ niegan gdÿ ÿeÿ umÿ Gospodarz dimem ugodzicz , kielbassa ktorą wmazo: wßu Richlÿcza zowią własnie boniem obrussem sobie przikrÿes them będzie gotowa Przetosz Mÿstrzowie Mazowieczczÿ pokazuią że ÿch ÿęzik ÿesth własneÿsÿ nisz Polskÿ A ktemu ÿże ÿest trwała nachowanie tedÿ ÿ stath ma kielbassa zalie: czenie zwłascza gdÿ ÿą zioli przesÿpie tedÿ trwa ÿako conserua rosarum ÿ po Salseczi do włoch nietrzeba ÿezdzicz krupÿ teszÿaglÿ cziasto groch mielioni ten tesz ÿenogo wukrop włozisz wneth uwre a słonini wen przismazicz dobra potrawa prze Matusa alie czasow srich ÿ prze panasię zeÿdzie Maka przesalacz wbetheze abÿ się niezepsowała to ÿest rzecz dobra zowią tho niektorzÿ Secretum militare

Turczÿ czÿnią

Turczÿ czinią zwiędzonego mięsa Contuzę ze wmodzierzu utblukśÿ woreczkutho chowa
liessowem Wodę włoziwsi a korzenia przisucz a kęsoczku solÿ; Alÿ potrawa mi twoÿ bÿ gośś
stari dworzamin Orm[illegible]nie tesz narzezawsi wkuti mięsa sobie, zioli rozmaitimi aroma
tisuią ÿ trwa ÿem dlugo gdi do Turek polmi ÿada Posne potrawÿ ÿako suche ribÿ śle
dzie slirkÿ etc̃ ÿ the dlugo trwaÿą Zolnierze prawÿ chocz zaczni Panowie niemie
lÿ sobie za zelziwoscz ÿawnie po Zolnierski posnikowacz Augustus Tiberius.
Andrianus Czesarzowie czÿ ribę pieczonkę na koniu siedzącz ÿadalÿ: Sczego tesz

Stephana Krola Polskie widziemi skromnoscz

niemala slawę Pan nasz dzisieÿssÿ ma ze pod Gdanskiem Hajduczka pieczenią iadl
niesukaÿącz wimislnich potraw Gdi niewolia odmocziwaÿa więc drudzÿ ÿ rzemieme
od sciodla a poziwaÿą a wierzcholkow drzewek miastho oliera ÿako Cambisesowie woÿ
sko cziągnacz przesz piasczisthe kraini Arabÿeÿ czinilÿ. A nakoniecz samÿ się muselÿ
ÿescz liosÿ o dziesiątą Persone pusczaiącz Zesię ÿ sam krol naweth bal bÿ nan lioss nie
padl Pokazala się tesz w Pompeusie Skromnoscz wielsa wteÿ mierze Bogdi sthękal
lÿekarze radzÿlÿ mu abÿ ptakow poziwal ktore zowią turdos alie ÿze ÿch tamo
niebÿlo powiedzielÿ mu ze w Lukulusoweÿ kuchneÿ tedi ÿe zÿwo karmią ÿ do:
stalbÿ ÿch tham A Lukulus bÿl wielsÿ delicath ÿ roskosnie zÿl od Powiedzial
Pompeius doctorom dworskie Ergo inquit nisi Luculus studeret delicÿs, uiuere Pompeius
non posset A przestosz oni Doctori odprawil a po prostu zil

OVBIERZE. I ÔSTROIV ZOLNIERSKIEM

Caput III

Mowiącz o ubierze zolnierskiem zarasz się zamikaÿą trzi tituli o uzbroÿeniu ÿ
o decoratÿeÿ ÿako ÿest pierze lanczuch ÿedwabne rzeczÿ Skori drogie etc̃
U Rzimian o satÿ ubiori nie tak barzo stano awsakze tesz tego nieopusczano skromnosś
zachowiącz alie zbroÿa pancerz musial bÿcz na urząd zwlascza utich ktorzi się
zamikalÿ in Decem cohortibus legionis ktorzi bilÿ zwanÿ grauis armaturæ Wsakoss
nie tak się na kost przekladalÿ ÿako natho abÿ wsithko bÿlo przistoÿnie a wedlug
proporcÿeÿ tho ÿest abÿ się zbithnie Riczerz nieobciąząl abÿ wlasnie zbroÿa przi
stala czapka takiesz przilbiecza zebi poczawsi od Butha asz do czapkÿ przilbicze
ÿ pierza tesz wsithko sie Xtaltbownie znaliazlo ad decorem et terrorem incuciedu
hostibus Takÿze ÿ niedzwiedziemi skurami przilbÿcze tesz sobie ÿ pierzem oprawialÿ

Xtie wpirzu

Alie wpierzu nie tak się kochalÿ Powsem bÿla tho przimowka kogo nazwacz Callamistratus milles V Grekow tedi skonskiego wlossa kithÿ do przilbÿcs sobie przipprawowalÿ czo u Homerussa znaidziesz często a przetoss Turczi podziss dzien thego zwiczaiu ÿako starada: wnego nasliaduią ze u konÿ pod gardlem ÿ u kopeÿ zwlascza prze sedziakamÿ takie wlosemie konskie nosą Wsakze Anthiochus przipodobiwaiacz się Asiaticis populis miedzi ktoremi mieskal thedi się na the stroÿe na the kosti dziwnie przekladal Tedi Anibaliowÿ swe woÿsko przed niem mostruÿącz pokazowal pÿtaÿącz ÿ mowiącz do Annibalca Dosicz ze tho prawÿ bendzie na Rzimiani Rozumieÿącz zatho zebÿ sÿę przecziwko niem ÿako nieprzÿacziolom dosicz dobrze ÿ stroÿnie uzbroÿl Naczomu odpowiedzial dosÿcz prawÿ. Acz prawÿ ÿ więczeÿ na swe lakomstwo przÿelÿbÿ niesiasiczone Takze ÿ Iulius gdi bÿlo w onem woÿowaniu Farsalskiem gdÿ uÿrzal Hufi wielsie Pompeiussowe pierzem ÿ zlothem ubstrzone wistrichmione ktore aze z Asÿeÿ przÿwiodl bÿl zemu zaieszdzalÿ chczącz go ogarnacz tedi rzekl do onich swoÿch ueteranow Istos inquit mihi dellicatos bellatores Niedomuwÿl zacznÿ Hethman prze gniew ÿ frassowanie ÿako się gniewal na one liudzÿ orientales ze na woÿnę ÿakobÿ do tancza na weselie przÿechalÿ bilÿ Mienalÿ tesz przipprawÿ takie ze u Ryczerzow zacznich Skijsakow przipprawni ogien na glowi wpotikaniu niechodzÿl Przipprawowalÿ tesz sobie ÿ Bucze faliusÿ Alie na dewsitbko abÿ zbroÿa bÿla wipolierowana od Platnerza rozumieÿącz ze bliask od zbroie perstringit oculos hostium Natho ÿest Cerusa barzo dobra do polierowania abo raczeÿ zachowania zbroie oderdze Czerwoneÿ barwÿ radzÿ uziwalÿ Bo prawi chocz zolnierza rania tedi nie tak naneÿ znacz krwie Niezastrassi ÿeden drugiego Isam rani nie tak się przeliękmie Nieprzÿacziel tesz niewirozumie tak lacno zebÿ tak barzo obrazÿl niebendzie tak barzo stath smialoszÿ bral.

PALUDAMENTUM zwalÿ plasez podrozni Consolow Hetmanskich SAGUM skath podonmo saian nazwano krothka suknia do bÿtwi snadna drudzi ÿą przÿpodobiwaią do karwathkÿ drudzi do stradiothi Bo Grekowie them slowem zowią woÿsko Stratiotis Zolnierz Atosz Stradiota ÿesth zolnierska suknia Idotich miasth zolnierze przÿwodza z Graceÿeÿ z Epiru sobie na pomocz ktorzi się zowią Stradiothamÿ Satho potomstwo ÿesze Scandebergowic kawtanikÿ odespocz maÿą Takosz wÿdalÿsmi Xiązetha ÿ Hethmani w takeÿ saczie na wierzchu zbroÿe pozloczÿsthe ÿ ubranie Ia xamÿthu czarnego A w ręku Sceptrum abo bulawa czapka szarnem strusiem piurem Iÿest rzecz wielmi stroÿna ochędozna powazna Anassem Panom woÿewodom rzekl bich nima s przistoÿneÿsszego ubioru nad then gdÿ swe Woÿewostwa wiodą

Palada

Stradiotowie sagum

Vbior woÿewodzi

Penula — **PENVLA** po naszemu oponcza na wierzchu do stalheczna

Mastruca — **MASTRVCA** Skora była futrzana S futra w ktorey Rothmistrze yako yaczy zdali się
bydz dziwoth worcze Czoss podobna ku wylczey skorze Czo się wnię dotich miasth
Czeszy y Niemieczy flethmani ubieraya

Gabina toga — **GABINA TOGA** Czoss Staroswieczkiego było yakobi unasz ochopien Staropolski
besz faldow w thakich sukmiach więcz propter reuerentiam uetustatis ofiari ofiarowa-
ły przetoss omi Decziussowie gdi się ono ofiarowacz mieły pro Salute Reipub: ubierały
się do thego w thakye GABINSKIE TOGI Dopiero rusiwsi w posrod Hufow
nieprzyiaczielskich. siekły, bodły, biły, aze tesz y sami ogarnieni poległy Ubiral taki
strach na nieprzyiaczielie ych ze yakobi pestifero Sydere icti wsedi lieczieły gdzye
się yedno S konem obruczyły A tylko tho yedno Stratagemma Bo Rzimianie
za swemi flethmani uyrzawsy ych w niebespiecznosczy yako wogien za onemy
lieczyeły

Thom krothko Spominal o ubierze starich Graekow y Rzimian dzisieysego wieku Ce-
sarze yako Carollus wedle czasow się accomodowały u Wiedmia wonę expeditią
aby się Niemczom swem przipodobal ubral się tesz był osdeiss po Niemieczku w Wielczą
skurę na wierzch wthe ystha mastrukę we Francyey bendącz pod Sanseuerinum tecli
aby maiestate sua woysko wsithko ku męstwu porusil ubral się był w kosthowni Bru-
nathni Zlothoglowowi yako prawi Imperator Post cladem Budensem wczapeocze bardzo
podley chodzył y wsaczie takiess

Vestis reatus — **VESTIS REATVS** the mierały flethmani uchoway Boze dlia yakey klisky
Pompeius won czass znacz ze ya mial pogothowiu Bothakoniem pyssa Historia
Pompeius ergo turbatis et territis suis Substitit donec inclinata uictoria plurimi
coruissent fugientes Tandem abiecto pondere imperij ultima haec uerba effatus.
Ergo ad congressum eius. Tandem Sumpta ueste praesenti cladi accomoda in fugam
se coniecit etc

Vbior wlochow — Andreas Auria non a cultu corporis uel anmi xus luxuria uerum ab aspectu gra-
ui et militari ipsaque prolixae barbae Spectata canicie rerumqz gestarum fama
conspicuus prodibat Tak masz o zacznieysich wlochoch rozumiecz stego tho yedne-
go przikladu

Vbior Niemczow — O Niemieczkich zasię sposobiech w they mierze S thego sposobu y opissu wirozumiess
gdi ych wiasth natey ze Coronaczyey wipisuie
Germani in obscuriore ueste Sumptuosa tamen. Thowsendzie naidziess w narodzie Nie-
mieczkiem ze się powaznie w they mierze Sprawuią

O Hispaniech Gdy wipisuie wiazd Pana de Grastho Gdy nawiedzal Krolia Franczuskie — *Vbior Hispanow*
Izesię wstroie wielgie bily poubieraly do dworu yadacz Franczuskiego Alie wtakie stroie
czo podeymowaly na woynie nieprzyiacziolom ylupy Broda dluga nieprzistoy riczerzowy
Bacz do luka uwykla się wzieczy'nie. badz do Rusnicze opaly się Przetho Turczy smie — *wass broda*
ya się zbroth dlugich Niemieczkich y Sa Maliowania Siderskie gdzie Turczin ubudzi:
nia wlecze za brodę uyawsy Niemcza Aniemiecz zasię Turczina poymawsy cziagnie
go zawass wlosy Franczuzi Srodek dzierza Boom ani wbrodach dlugich ani syę wo:
siech kochaya Alie przistrzigaią ochędożnie Acz y Niemczy baczą się wtem pomekath
przetho sobie ku potrzebie brodi podnięzuia foremnie yako Cimbrowie stawzi dzalinaly
ony czo wlochi woyowaly Botho yesth stroy Cimbrsky wlasnie
Takze y Sukmia dluga do boiu yesth nieprzistoyna y przemierzla Przeto hazuky owe — *Sukmie dlugie*
owe Talsuri blad tho yesth wieczni kolnierz tess dlugy zaslomi pacholku oczi kiatayącz
kiedy napotrzebney Zydowie yednak David mial sobie za Despect wielsy gdy liesa:
thom yego Szathy y wlosy wistrzigawsi poukraczemo y niechczial yeh nawe oczy
przipusczicz aze yem odrosly brodi y wlossi starzi liudzie się kochaly wlosiech Alie się
Panom Poliakom dlugie wlossi dali gnacz na Bukowynie gdy ye za warkocze wiessano
po drzewiech Aterass zasię nazbith krothkie nossą Acwo per extremma idziemi Aczi
tho za pokuthę bylo dano Panom poliakom yako Chronika Spomina zebi na pamiąth:
kę Kazimierza onego Mnicha golo chodzyly a saczelythi sobie nassi wiessaly
Alie day Panie Boze aby Panowie poliaczi wtey mierze wolnosczy they sobie uzyly — *Vbior Sliacheczkiego Polskiego*
A do ubiorow starich zwlascza statheczmich się oyczistbych wroczily Ochędozna
rzecz yest Giermak abo ochopien polsky malo czo rozni odowich Moskiewskich Gier:
makow Mnie nataky ubior yednemu yesth barzo milo patrzacz Yakobich prawie
patrzil na Togatum Romanum gdy wtakey saczie poliaka uyrzę Ado boyu yesth skro:
mna Sathka karwathska abo Stradiotha Acz się pamięczi nassi na nię gniewaya Bo
prawi wnich malo byva sukna Alie yednem slowem Pulchrius ospavet qui sua iura
tenet
Skori Lwowey Hercules uzywal. Niedzwiedzey Rzimianie o owich zasię pstrokatich — *Skori Niedzwie Leopardowe Lwowe*
Skorach yesth przi powiescz foremna ze niemass na swieczie gorssego y srossego zwirzęczia
yako Leopartth Bo prawy yako naktorego wskoczi tho zie gryzie do szetha y niesprze
mie wybiega musy ye natbe stroye zastawycz
Tarcza dobra ktora pomierna ex lignis aquosis yako yesth Sambucus Populus quorum — *Tarcze*
plaga in se ipsam contrahitur yzdi się ochędożnie ya sliacheczicz okryę kon pod niem — *Zolnierze Gdanscy*
dobry miecz zbroya pothemu tham dopiero poznass yescze prawego pothomka onich tho

154. Lechitbow abo Vandalithow ktorzi Rzim zwoyowawſi on ktori panowal Kroliom y
wſemu ſwiatbu Czy naprzod ſię pomſczily krzywdi ſwithkiego ſwiatha nad niemi y na:
przod thą miarą yem odmierzily yako oni przikrzi bywaly wſithkiemu ſwiathu O takich
Sliſemi Poliakoch teraſz ktorzi ſą pod Gdanſkiem Spominayą teſz ze Starzy
Pawęzi Polia draby Polſczy miewaly teſz tarcze ktore zwano pawęzy a po Laczynie ye
zowią Palia ſtorzi Chronikarze tych do ſturmu uziwaly teſz ſtbily ſerokie
yako drzwy Gadaiącz o ubiorach y thu bilo mieſcze ſpomniecz kiedi by ſię
nam niemieſkalo do innich rzeczi yako ſię ma kozak opatrzicz zimie zebi mu mroſ
praeſervativum contra frigus nog nie umrozyl Hannibal męcz olywą ſwoich praeſerwuyącz od zimna na:
mazywal alie yze u naſz mney olywi tedi Gorzalka dobra wnethrz ſię yei
napycz a zwierchu nogy yą natrzecz S thluſtoſczią yaką tedicz ſtanie za ma:
ſliak. bedzieſz ſercza Smielſego y nie będzieſz tak przikre zimno.

OVBIERZE SPRAW POLSKICH

Aby yeden u drugiego niepozyczal zbroye ſtoiu czaſſu okazowania alie aby
kozdi ſwoye mial nieſpuſczayącz ſię na poziczky thedi yednego dnia mayą ſię
okazowacz wſithczi fol 14 [illegible] 20 In armata bene militia honor Regis cōſiſtit
Kazimirus Viſliczie Itaque inquit Secundum quantitatem bonorum melius et
efficatius ſe ornare tenentur fol 15 b [illegible] 30 Izey pieſſich nine ſą wipraw
wacz miaſtha zbroyne aby mial Ruſnicze kuſę przelbyczę panczerzone rękawy:
cze uide in Reieſtris cancelariæ fol 19 [illegible] 20

O RVSSENIV II
O CZIĄGNIENIV

Ruſſenie cziągnienie polozenie ſię obozem the trzi Pithuli ſpolem yſcz mayą
wſakoſz dlia urozumienia liepſego zoſobna o kozdem bendzie ſię mowylo diſtin:
cte Boruſſenie ieſth de loco zmieſcza wezbracz ſię cziągnienie per locum
polozenie ſię in loco ſtnieyeſth tho rzecz yedna yako niktorzi Conſiuetudine ka:
przod tedi o Ruſeniu powiem

Ruſenie a Sikowanie

Rusenie a Sikowanie są dwie rzeczÿ wsobÿe rozne rellatius ÿako mowią w Collegiu Alie ÿeslÿze ÿesth porzadne russenie, thedi snadnie będzię tesz ÿ porzadne Sikowanie ÿ przęthkie Bo tak mowią Eadem est ratio compositionis et resolutionis. Ieslÿ dom z budowami porzadnie rozbierzesz thedi go zasz porzadnie mozesz złozicz. Alie ÿesliąo kędiwida rosczisKasz. tedi trudno do tego zasz przÿscz mozesz abÿs go prętko złozil Przetho na onczasz o liudu Bozem o Zidzich napissano, o ich porzadnem cziągnieniu z Eiptu cziągnieniu ÿ Rusieniu się Quemadmodum inquit castrametati sunt ita et profectionem susceperunt etc. Tho iesth ktorem xtalthem obozem się bilÿ polozilÿ. temze ÿ cziągnienie ÿch bÿlo. Naprziklad we zmienni sikowanie ktore zowią pospolÿcze implexam aciem wktorem ordunkÿ po rotach uczinią ize Dziesiątniczi naczele stoiąą a tergiductores ÿako ÿch iest urząd natÿlie strzecz telu bendą

D D D D D D Dziesiątniczi

Tho ÿesth sikowanie piessich pospolithe

T T T T T T Tergiductores

Kiedi się zasz rusicz maią tedi się tak relamuią Abÿ gdi potrzeba przÿidzie wneth wordunku moglÿ stanącz Albo mogą uczinicz chalÿ wedwie parze uetrzi abo ÿ po osmi iscz wedlie prze: stronosczÿ drogi ÿ potrzebi .

D D D D

T T T

Kiedi się tha ista implexa acies sczÿsnie thedi wordunku stoiąą kiedi się rusicz maÿą tedi duces ÿ tergiduces tak się rostąmpią

Othem dostateczna sprawa będzie Wpiatich Xięgoch

Nie mogę thu przipomnieć

Niemoge thu przeþomniecz Zacznego czleka Borathinskiego niebosczika þod
starosczego Krakowskiego ktori none Pompe wiazdu Katharzini Kroliowey
naszey wthorey zoni KRolia Augusta thak bil porzadzil Ausz gdi do Kra
kowa wiezdzala ze zasie wiezdzaiacz wmiasthe barzo snadnie sie rostapili
ozissz yezni poczawsi od brami Florianskey aze na zamek y zasie Euoluczi yą
abo roziazd thak misternie uczinily zeczy czo na Zamku pierwey bily wia

Przikład wiazdu do Slawnego miasta Cracowa godny aby zawse był zachowiwan gdi Iaka Solemni6 Pompa byiwa

chaly zasz wsthepowaly tasz Sprawą yako wiachali tak sie roziechaly
Takze kroliowie y kroliewe wsithkie mogly ych trzi razi wydziecz ieden
napoliu drugy gdi ych maly yadacz naprzuth do miastha Przeczi gdy sie
wraczaly z Zamku a kroliowie przibly galy sie ku Zamkowy Amim sie om
thak euoluowaly abo mimozowaly swemi poczthy przed nimi tem teze czassem
postawialy kroliowie y rada przipatruiacz sie miasthu palaczom strzelbie y
piessem mieszczkiem Tak yze zaden tham uliecz niemogl A kazdi był Content
zemu snadno przisslo monstrowacz sie y okazacz przedoczema Pana swego y widzia
lo sie wedlie ludzy Idziwowalem sie wthe wiazdi posliednieysze czemu thego po
rzadku ktori snacz Niebosczik Kniasneyszy August sam wimislil by nie
nasliadowaly Alie yakass miesamina była aroziazd był zadneyszy nizely wiazd

Czass ruszenia sie zobozu

Czass ruszenia sie zobozu gdi sie niestrzezem nikogoy na zdrowsi y naweselsy gdy
sie kto trzezwe zwieczora polozi iesth porann nasrythamiu A trebacz daie znacz
trzi razi poczychu daie znacz powsthania czass siodlania y czass siadania znaczmie
witrebuiacz Iedwo nieprzemowy thobiwa gdi sie nikogoy niestrzezemi Bo alias
gdi ktho chcze poprzedziecz nieprzyacziela nad yego nadzeie zeby mu nad szya
stanal thedi nietrzeba tich Czeremony uziwacz nazby yako niedawno niedawno

Kiedi nietrzeba czassu wiazdu opowiedacz

A Hiszpani mayacz kudzieliu s Flandrami tak sie donich nad ych nadzeye pospie
sily ze iedwo ych doma yescze na poscziely niezastaly y wnyakiem mieszczu czia
snem gdzie yescze othem niemislily onich pogromily Tho bilo za sprawą Stare
Hethmana Duca de alba Tho yeden yesth obiczay gdi chczemi precurrere
famam aduentus Nietrzeba tham czekacz Switania musy tham cziagnacz
non parcendo diei ac nocti yako wpodwodach pyszą Drugi obiczay gdi chczemi
sequi famam aduentus Iako Tatharzi uczinily Roku przeszlego zegdi niesczzla
po kraioch Ruskych ze Tatharowie wziemi thedi sie oni kilka niedziel utaily
abo zapadly yako Podoliamie mowią pusziwsi slawe ze do Moskwi pociagnely

A gdi sie nassi

A gdi się naſſi ubeſpieczily. zebi yuſz precz odiachaly dopiero oni yako ona Sarancza niemal yednego dnia wſzedi się rozkieczyly Takze yon Delimantes Tureckiego Hethman. gdy Soliman niemogl Krolia wiczągnącz W polie ku bytwie zwoiowanſy miastha yego wrocziłsię do Greczyey agdi iuſz byl blyzu domu iuſz się teſz pogoni nieſpodziwaly. Dopiero Delimantes przibodl zamiem y niemala częscz woyſka yemu porazyl y kilka Baſſow poimal Byl tho barzo przewazny y desperaczky zolmierz Delimantes (Then to yesth Delimantes, skath pothem Turczi takie desperati zolmierze miedzi soba albo teſz dobre naiezniky yely nazywacz od tich miasth od teso Delimantes Deliunaky Madrzi thedi Hethmani niezawzdi się sprawuia zolmierzom kiedi się maya ruſzicz alie drugdi nietrabiącz kaze na Rothmistrze zakolatacz yako owo nazidi do Buznicze zakolacza

Origo Delimankow

KRASUSA Hethmana Rzimſkiego gdi go pital nieposliedneyſy zolmierz yako rano mial wolią wyiachacz Odpowiedział yemu dworskie Vereris inquit ne tubam exaudias?

SPRAW POLSKICH

Naſſi dzalyvaly teſz tho aby gdi ruſenia Pospolitego niechcziely ustawycz przed czaſſem thedi miastho dwo ych wyzy yedne dawaly Alie pothem dlia pewnich pzyczin Statutem tho zakazano Słowem wposliednich wicziach maią przed them mianowacz dzien sienników particularnich wponieczięch fol. 13 et 20 Sigiſmund

Sigiſmund Bidgoſtia

OCZIĄGNIENIU

PORZĄDNEM

Vedlie Grekow starich naprzod Decurionowie tho yest dzieſiatniczy cziągnely. ktorzi iuſz godnoscz swoye oznamily y naturę swoyę zacznemi uczinkamy ozdobily clariorem reddiderunt quips pulchri aliquid gerendi et audiendi studio flagrant Zamiemi tyl dzierzely czy ktorzi madroscziq innich przewyſſaly Bo yesly Bylo bytwę dacz tedi dzieſiatniczi yako męzneyſy y smielſy liepey tho mogly y mężney zwiescz Jesly cziągnacz albo dobre natarczie uczinicz thedi posliedni naſliadującz y liud yako mędrzſi mogly liepey nakierowacz upomniecz y pobawowacz Srzodek pospolyczy czo mdleyſich ogradzaly wedlie radi onego starca Nestora ktori u Homeruſſa tak radzi szikowacz liud Takze teſz y cziągnienie ich bywalo

Cziągnienie wedlie Grekow

O. Equites quidem

Equites quidem primum etc. Pedites autem atergo constituit multosqz ac fortes
Vallum esse belli. Debiles autem in medio inclussit
Alie dlia porządneyssego cziągniemia niedosicz yem bilo podzielicz w Decurię
w Centurię alie yescze voty złączały yedne zdrugą Bo dwie Centurię zwali
Manipulum Azasię dwa Manipulli złozywsi nazywały tho Penta cosiarchyą
abo Tribunus minor y starszego yem wczass naznaczały ktorego zwano Pentaco:
siarchą yako thego czo nad dwiema Centuriami manipularem atho czinily nie:
tilko dlia tego aby mocnieyssi bily zebisię thak yako wiedno cziało członky abo
yako wielie kliossia wieden snopek związały Alie dlia cziągniemia tesz porządne
y dlia odsieczy yesslibi się rotha yaka namich potoczna wiwrala zebi dlia ney
wsithko woysko nierusalo się y niemiesalo się Alie yeno Hetman Manipularzowi
abo Pentacosiarsze rzekl Tecz naprzod swem Husem po czterech abo po siesczy y Them
day odpor przeczziw them czo się wiwiraią abo pokazuią zaguzą Tho on iusz
przelozomi wneth sprawil on Hus y wneth onę particularyą bytwę odprawil A
woysko przeczzie swem tribem cziągnęlo wsprawie Alie y the tho Penthacosiarchyę
dwie skladano wieden Hus y przelozonego yem dawano ktorego zwano Tribunus
maior Dlia takiech ze tesz przisoth wbitwie y wcziągniemiu Bo yesslibisię przeczziw
yem więthsi Hus wiwral tedi tesz więthsemu Husowy s Tribunussem kazano wiste:
pycz ktori czini 1000 liudu dwie Pentacosiarchię

Wedlie Rzimian Auxiliares czudzi pothem lewis armatura tho yest Sagitary kch
naprzod wisilaly przed woyskiem Yako y dzisz Turek s Tatari swemi kozaky kto:
rich zowią Akonizie y fatales wisila przikladem ych ktorzi wprzod przemiedzą wsith:
kie impedimenta gdzie zle drogi gdzie się woyska zebraly mosti groblie naprawią
sliak uczinią ktorem wielgie woysko cziągnie miesitaiącz się yusz drogi ani mo:
lesty yey zadney cziervpiącz tak yze y zmruziwsi oczi tresy Bo ony iusz wsithko naprzuth
zwartbuią y zwiedzą Taksdi kasana za wiedmiem porazyl Woyewoda Rkem
thedi czy czo uczieckaly Turczi onem sliakiem aze do Constantinopolla trafialy
Tnassy więzmiowie uczieckaiącz nietrafili bi dodom by nie potakiem sliaku czo
go wideptzą s plumi Tak y Carollus V cziągnącz do Niemiecz naprzod
Wiarze Vęgri wissylal przed sobą Thak y Thatharowie niedawno naprzoth
na zwiadi wissilaią wyakie poczthi liekke na zwiadi
III Pothem wissilaly tich czo impedimenta niossą tho yest namiothi kuchnie etc.
Adlia obrom yem przidawaly yeznich taki Hus znaczni

IIII Dopiero sam Hethman Consul y przinim yezda y piessi A przed Consuliem ludzies Dziesiecz lictorow abo katbow zonemi Snopkamy miotel, y Siekierami Gesli ktho iachal dobrem umislem ku Hethmanowy onigo opatrzily y zdrozi stampicz kazaly A Sam to goscz musial skonia siescz przibliza yacz sie yuss kuniemu

V Chilarchowie cziagnely

VI Chorągiew wielka y Signa militaria aprzi nich Kusi yakie

VII Potbrem kozdego zosobna Kussu sludzi, kupczy, y rzemieslniczi, czo bronie czinią iakos slisal gdismi ulycze rzemieslnycza opysowaly

Iesly osm Legiones bylo czo yuss znaczil sie glowm ynawalni nieprzyaciol tedi ych sescz naprzod cziągnelo adwie nazacz awesrodku one impedimenta

Gesly nieprzyacziel mnessi tedi trzi uprzedzaly A czwartha cum impedimentis zamiemy sly

Ciągniema abo plywania Morskiego porzadek patrz lib 9 Iako tesz naprzod kozaky swe thoyesth pirati zasilaya dlia przepatrzenia

Iako wtey poslieedney bitwie Weneczkey przitrefilo sie zenassi poymaly strass Tureczką y pitaly ych czoza znak maczie dacz Woysku aby przyachaly yesli wielie liudu. Bo wiedzieli ze mami zagiel spusczicz, yesly malo liudu obaczemi Uczinili tedy tak samy Wenethowie Wneth Turczy mioczem niewiedzacz czosię dzie Wychaly goneso gakęczia Morskiego y nad nadzeye uyrzawsi wielgoscz liudu zliękly się uciekacz yuss nikam Musiely radzy mieradzy bytwę dacz

Aby tesz niestarzala się ani szrzibiala virtus bellica w Zolnierzoch prze dlugie y przikre cziszmie potrzeba y wielga potrzeba nieopusczacz czwiczenia ustawicznego zeby Rothmistrze ustawnie czwiczily liud tak ordunku strzecz taktesze broni uziwacz Przetho mawibid do piersczieniow gonienia Sermowania kamieniem drągiem od wozow cziskania strzeliania glutow grusnicz wzawodi wi sczigania się Bo od tath yesth nazwane woysko Exercitus ab exercendo se quotidie dictus Alesio oth wyboru quia ex lectissimis militibus constabat Anieprzeczyw się choczies Veteran Biwalesz wtem Alie czesz iuss dawno zalezal polia tedi pamietay prawo Rzimskie Pro tirone reputatur qui iam longo tempore desinit militare Hannibal czem sobie woysko ozięhbyl y oslabyl Abowiem po oney przeslawney miwraney bytwie ad Cannas do Capuey miastha roskossi pelnego wcziągnawsy zwoyskiem zimowacz opusczil zwikle cwiczenia y na rospustę udalo się Rieczerstwo iego y zgasla wnich checz ona Rieczirska ze y disciplini Rieczirskey zapomnialy Takze ynass Boliesław Rudaxuk yowa lie zacz y mestwo yslawę nieprzeczo utracyl zeyeno exercitia woienne opusczywsi

Czwiczenia wezią: Śmieniu zolnierskie nigdi nieopusczacz trzeba

Woysko wrospusty

woÿsko wrospustę wdal, tak ÿze ktori bÿl niezwÿczięgom samem roskossam dal się zwiczię-
zicz Przetho Scipio Augustus ÿ inni tego się pilnie strzeglÿ Aze ÿ nasse Statuti zakazuią wmięszczech
Sub umbris zolnierzom noczowacz alie wpolu
A Augustus Cesarz tak się proznowania wistrzegal zethesz ÿ wędka podczass ribi lowÿl
abÿ tak ustawicznie in exercitio bÿl
Takze Scipio nawiess częstho wÿezdzal w ięrzbitam pruznowal Alie ÿzebi umisl swoÿ
mens uarietate negotiorum discreta sese colligeret
Takze ÿ Barbarossa on gdi we Francÿeÿ czale liatho w Maziliskiem porczie nicz nieczinięcz
niczego barzeÿ niezalowal chocz Barbarus bÿl ÿeno ze czale liatho pruznuiacz widzial
Torpere ocio eius remiges henetari disciplinam nauulem insuo milite

Przeprawienie Rzeki ÿako przebiwaią

Gdi do rzek przÿdą woiska wielgich tedi mosti nalodziach czinią ktorę sobą ÿrzemiesnika
mostow wozą uide Supra
Albo ÿę na kilka rzeczek mneÿsich uczinivsi meati rozdzielia ÿako Cÿrus Euphrathem
rzekę u Babÿlonu przebÿl Sÿla tich przikladow mass ze rzekÿ them Sposobem piesso prze-
brodzą Albo tesz naliawsi nasnadneisse miesczę ku brodowÿ stoną ÿezni po obu stronach
A tak wodę na sobie zastanowią A srodkiem miedzi niemi uliczą przeprawuie się woÿsko
Teslÿ kogo woda porwie tedi czÿ czo nizeÿ stoÿą na sobie zadzierzą kiedi gwalth tedi
sie niecz przeprawuią tak Tatarzi nietelko rzekÿ alie ÿ stawi w Rusÿ tak przechodzą Alie
trzeba praesidium zaslacz na onę strone pierweÿ ÿ drugie za soba zostawicz Bo przÿ ta-
kiem przeprawowaniu lieda pocztem dziurę nieprzÿaczel moze woisczę uczinicz Czego
ÿze nieuczinil on zaczni Hethman Fustembers Carollusow tedigo ribithwi poÿmalÿ
gdi wnoczi zachodzil czicho przipatruiącz się kędibÿ przebÿcz Bo więcz nisz namisl-
nie natho tesz ribÿtwi astute zasadzaią A tak minorum ducum to urzad iest spiegowac
ÿtho nad soba mieważą ÿakie praesidium a tak poimani then Hetman uzil tesz krotofi-
lie bo mu grozilÿ Subienicza barzo zuragamiem ÿego wielgiem Podtich miasth serce
upadlo woÿsku Carolusowemu ze Condicię musial czinicz S Franczuzem Teslibi nad-
cziagnal tesz nad toba nieprzÿaczel a tiscię przeprawass tedi czinią ÿedni za soba walÿ
cum Sudibus preustis Albo ÿakie klietbkÿ ÿakobi basti, abo munitio Drudzi tesz ognie ga-
sthe za soba niecza zebi niemogl tak prętko natrzecz nieprzÿaczel a ustawniem mate-
rÿeÿ ogniowi dodaią Bilÿ tesz ÿ taczÿ kunstarze ze rzuczivsi przekopę za soba woÿsko
czo się przeprawuie tedi rzekę wneth groblią abo tamę uczinivsÿ zaię wodę obraczalÿ
ze sami osusonem meatem przechodzÿlÿ a ~~pogonia~~ a pogonią za rzeka nowa zostawala
A ktorÿ thu niespominam dlia przedluzenia Bothu nie ten Scopum mam abim Historikiem

bÿl alie sa przikladow

bil Wiela przikladow tego wielie alie y to nowa inuentia y nieleda yaka yako krol dzisieyszi Ka: yasnieyszi Stephan przesz wyszę woysko sire przeprawyl zaslawszi zone strone praesidia ktorzy shilu namich uderzily gdi wprzekopiech stoiacz zapatrzily sie knechczy owem liudziem ktorzi sie przewozicz nasotbowaly

Jesly do brodu przydzie tedi trzeba opatrzicz pierwey Michal Czartoryszky bendacz prze destem liath starosta na Broczlawiu kilka roth naszich ktore byl kazimierz kasianom na pomocz gdi kasie obliecz miely Turczy poslal onych zagladzyl Bo zagniewawszi sie namich wsedzie na rzekach brodi klodzina zawalil kulia pniow tham wodzie nabil Drudzi tesz doli kopaia w Wodzie yako tesz wiekie di prusowie uprzessowa nassem uczinily Theraz tosz o Gdanszczanoch powiedaly Radzi tho czinia gdi ma bidz yakie miastho obliezone Takczy marnie ono miastho kapha ktore przedthem starzi zwaly Theo dosya od Turkow yest dobithe gdi sie niemogly od kazymierza doczekacz posylku Bo na on czas one miastha u Oczakowa bily wopieczę u krolow polskich

Jesli do liodow przydzie ythom radzi liodi podrabuia somo lowky czinia trzeba woda liud uliacz dobrze wmrozy Powiedaia o ostroznosczy lysey gdi przesz rzekę przesz liod ma prescz tedi naprzuth ucha do liodu nachila rada sluchaiacz yesly niegruchocze pod liodem Basily tesz Swiethy pysse o wiewiorcze ze przeprawiayacz sie przesz rzekę wsedzie na yaka drzasgę abo lubek abo skurę oddrzewa y plinie na one strone a ogonek miastho zaglia podniesie y rosserzy zeia wiatr tak do brzegu zemie Madroscz Boza yako y Bestyam dowczipu dodaie

Do bloth gdi przy dziesz radzy yzwikly kedi wiedza sczieszky penne uczie kayacz przes nie szolnierz nieopatrzny uyrzawszi ze yesth lutum transibile gowi y wpadnie abo gdzie wczieszny gluky zastapia rady Tako Semiramis Ciruszowe woysko porazyla do Sczethu ze y posset Nuncius cladis nieostal

Jesly guri abo liassi thedi wczas zasacz praesidia diuersis itineribus Tossadzicz spilno: sczia miescza obromeyszie Bo yesly ti nieuczinisz tego tedi uczini nieprzyaczel Abo Compedes na liesiech uczinia yako na Bukowinie bylo nassem uczinionego Alie Paulus Emilius gdi do Macze donyey cziagnacz ossadzal skalysthe miescza Naprzod czinacz Securum transitum Tktemu yescze bywaly zasaczky o ktorich y Macedonowie nie wiedziely Compedes zowia Laczimnicz y zarabanie liassa takie ysz sczi awszi yedno drzewo y drugie sie waliacz benda atho czinia y Sprzodku y sty lu ze zolnierze drugdi benda wirluczicz zonich Chrustor yako kapluna skorcza Bo na drabia kozdego drzewa pierwey

Alie naliepey iesth naprzod kuem armaturam prze soba przesillacz iako Turek przesilla swoie

Stratagemma osoblywe Krolia dzysieyszego

Przesz brodi yako

Liodi

Blotha

Gory liassy

Compedes czo zowia Lacimnigi

Aconizie

A cowzie ktorzi omnia prius perscrutatur insidiosa consilia Dawa thesz sobie madrzi Hetman wimalowacz swoie odiporicon toiest drogę swego cziągnienia gdzie y wszitkie okolycznosczy wimaluyą Sczieszky commeatus diverticula, chodniky. Guri liassi Zamky czo y zwosku nakoniecz moze wiformowacz Aby Hetman mogl laczney wibaczicz czo by mu nieprzyiaczyl mogl za zdradę uczinicz y yako tego się uwiarowacz Tako teraz nastalo malowanie itinerarium D. Pauli Apostoli gdziey wilie nakoniecz ynoczliesi yako sa wipissane

Jako przesz miasto woysko przepuszczaią

Y tuteszt naliezi wiedziecz yako woysko ktoremu nieduszaią przesz miasto przepuszczaią Czo sprziкladu miasta Villuka obaczemi ktorzi Moskiego Woyska czo od Wiednia ciognęlo obawiayąc się przepuszczicz chczieli aby po yedney voczie przechodzily Alie wlosi teize sie zdradi od mieszczan obawiayącz niezezwoly y owsem zburzeniem grozily yesly ych nie przepuszcza Vczinili thedi Villaczanie most nad samą rzeka boyndzey nieprzebithe miescza byli y tamtędi umiely Acz zwielga trudnosczia przyslo yem onego mosthu budowanie Atak y woly Wlochow dosicz uczinily y swoyey tesz authoritatem nicz nieznizily Sly po: them wlosi burzeczy miasteczka wsy Agdzie wogle yeno krzisz nabramię napissaly thom the Auti czo posliecz sly, wsendzie spalili zniszczily one miastha

Cziągnal pothem zamiemi Carollus alie niegdzisz y do miasth Weneczkich dlia suspiczyey

Pogonią czinicz yako abo tesz naiazd y yakoliud uwodzię

niestempowal. . . . . Do tegosz Titulu naliezi sposob yako wpogonią ida zanieprzyia: czielem przeplosszonem Item yako natarczie uczinicz wpogoni czo zowią inductio arrecta Item yestiby nierowno bylo yako ostroznie liudma uwodzicz Hethman tho by thu wsithko mialo miescze Alie wiem ze tego nieuk niewiozumye drzewey Aze przedczy piathe

Dwoiaka Woyna Generale bellum o particulare

Xięgy osikowaniu woysk przetosz tamto musę odlozicz Bowipisansi yako sikuią woyska gdy yest Generalle bellum tedi zasz wipisemi yako do potocznich conflictow liudsikuią czo zowie: my particulare bellum tam tego dworzi się miescze

OBOZV TOCZE: NIE

Przi toczeniu obozu czteri rzeczi obaczaya Miescze slusne Miara yego Forma obozu y obrona yego ~~dworzi sie miescze~~ yakim abicz

Miescze zwielga pilnosczia obierać trzeba aby the Conditiae miało geby bylo obronne Sprzirodzenia y teze wedlie nauky Rycerskey mozeli bicz ze trzech stron abo ze dwu abo teze zjedney Pan S Pownowa Ferdinandowy radzyl aby cziągnac na Turka

migdziesz od Dunaia niedali się odwodzicz y dlia dostatkow Spize y dlia obromi wieczey
zebi ych nieogarniono a yszby iusz po ydney stronie mosly bicz bespieczny Druga Conditia
aby przi wodzie przipaley dobrey zakladaly oboz geby bespieczni przyazd y odyazd byl sum:
manowy byl Spyza Ktich commoditates zebi laczno niemogl nieprzyyaciel odyacz Ktia kroth:
cze mowiacz yako obromne miesczce y uziteczne do obierania miescza miastu slawnemu suka:
ya tako y obozowy zebi tak dobresz miesczce mial czoby nieprzyyaczyl nad czię niemogl
mieczliepszego Kniem wieczey ku nieprzyyacziellowy się przibliżasz, them masz bycz opatrzony:
si Azwlascza gdi bisz yusz byl podmuri nieprzyyacziellskimi Thoyusz blizey bycz niemoze
Do takiego obierania miescza yest czwiczenia zmlodu potrzeba Jako Liuius nyakiego Graeczkie°
Hethmana stey strony dziwnie wichwalia y wislawia ktorego zwaly Philopenon thomo 4 lib:
v ze prawi yescze zmlodu peregrinuiacz w drodze miasto krotosylie pitiwal towarzistwa Qui — Philopomenowa rada o mieszczu obozowi
in ducendo agmine capiendus esset locus Interogabat tempore pacis quomodo facerent
in itinere et ipse mentem suam exercebat quo impedimenta quo sarcinas, quo turbam in er:
mem yeycerent quanto aut quali praesidio tenerent quantum imminente hoste amplecte:
retur loci quam opportuna aquatio qua pabulatio qua lignorum copia qua postea die
eundem et qua forma agminis Wtich slowiech krothkiech prawie wsithkie conditię prze:
dnie dothkmione są o mieszczu yakie mabicz obierane obozowy Czesarz radney obozowi
miesczce obieral gdzie rowna planura w przezroczistem poliu wezim go nasliadowal rad
nasz KRZIWOVSTI yakotho swiadezi psie polie pod Wroczlamiem kedy się — Krziwonstego oboz
ona woyna slawna z Hemichem stoczila Bo nietilko sie ma miecz wzgliad na miesczce
gdzieby się zmiesczil obozalie y przi obozie tudziesz aby bilo miesczce slusne beyowiska ze:
wsad przestrone propter euolutiones faciendas Wczembil pokupil niemalo za naszich czasow
Aragonczik gdi się pod liassem polozil wcziesni themu godzacz aby byl Securus a tego nie:
baczacz ze się niemogł nikam rospostrzicz gdi mu zinad bytwę ukazano telką ~~a zinad~~
a zinad ya dokonczono czo timi slowi wlasnie wipysuie Historik Exercitus imprudenter — ?
collocatus nam singulis spaciis non relinquebatur tantum ut si circum agere converterecg
aciem oporteret fieri non posset quin mutuo se implicarent Exota) Niezle tedy iest
miesczce w rowni obieracz yeno trzeba się nalho ogliedowacz zebi tesz niemial nieprzya:
czyl occasyey twego woyska zatopiema Czo byl Metellus Hispanom wyrzadzyl
ze zatamowawszy rzeczkę ponisz zasię ya opusczyl ye yako powodzia yaka ono bosz
ych zatopyl Trzeba tesz y to baczicz aby niebilo miesczce bagnisthe albo przi czestich
yeziorach Boy rado się zapowietrzi miesczce takie y Euolutię strudnosczia przichodza ze się

radi Kuti

V Choinicz porażka

radi skuti Implicuią kedi na blothne mieśca przichodzy czosie V Choinicz nallem przitra:
filo ze wczlem mieśczu się polozily wblothnem Acz Bos barda mill rad karze bo sobie
bily thak zelzily nieprzyaczielia woczach swich Poliaczi ze tesz bywali the przegroski
Wielgo polskich slachczieczoch ze prawy nasy wozmieze sami the Niemcziska biczmy
zazoną y stath yem przislo ze beszprawi się sniemi potikaly Acz przethsię za pomocą
Bozą niewielga skodę wliudu nathen czass nasyrzieły I wigrana bi bily mieli bi bily
sluchaly P Lukassa Zgorky Jeno pokrzikuiącz za wolnosziami nieradzy więcz Sta:
rych sluchami Dobre thedi yesth mieśce wpolu czobi niewmizinach alie przedsie lie:

Przicziny czemu przy wzgorkach lepsze miesce

psze przi gurach Racye tego thedaią Primo ze zdrowsze. 2. ze raznei zgori y zręcznei
uczinicz incursum na Nieprzyaczielia bącz skopią badz pocziskiem. 3. z Dołem
ku gurze trudno ustępowacz musy abo się bycz abo podcziwie gardło dacz 4. Nie:
przyaczel strzelba niemoze tak woysko in latitudinem kulia przesz czale woysko przelicz
yesly trefy yednego kylku daley nicz wyawsy zothskoczenia kulie 5. Jescze tesz gwisz
mieśca moze laczney wibaczicz motus hostium Tryky y insidias tak ize malo trzeba
Spiega yna yęzika czoby yęzika dostal alia do wiedzenia się Sprawi w Woysce nie:
przyaczielskiem Przi liessie stawianie obozu drugdi bywa pozitecżne czasu, niebespiecżnosczi
drugdi skodlywa y obelziwa Jako Krolowy Jagelowy wonczass u Grinualdu Mistrz
Prusky Vragal zesię miedzi Chrusczykami kryes abo się boysz a o Costantinie powie:
dal ze u Wyśniowcza gdi owo Tatari porazono mowil dworstwem Panowie lachowie
niestarayczys kuliessowi Bo liess yest rzecz lakoma Jesly by więcz nieprzyaczel
uprzidziwsy mieśce liepse nadzie obral obozowy Nieliekcze wasz sobie tego alie

Porażka Bekesowa

staray się yakobisz go kunstem yakiem odwabył sniego Jakoss wthem Slawę wiel:
gą odzierzal Pan nass dzisieysi gdi wosko nieprzyaczielskich Vęgrzich Bekessowę
yako mam sprawę rzekomo ustępuiącz w Guri przedniem przywiodzy ad iniquiorem locu
I Zwiczięstwo slawne otrzimal Anakoniecz liepey yest y okrom obozu się potikacz
a z dobrego mieśca Bocz nie zawzdi poliaczy obozem się bjaly Wladislaw u Warni

Bitwa u Warni czem przegrana

then umislnie obozu zaniechal a opodal oddalywsi się odniego bytwę zwiod s Turki
Bo prawy radzy się niktorzy do wozow kryą czasu potrzebi Ayze tham przegral
bythwi nie to bylo przicziną ze obozem się niebył Alie rozgniewanie Boze zlamaney
wiari Druga ze zmalem nazbith woyskiem się kussyl będącz o miliom zeby mial
Gręczyą opanowacz niem Turek za morza przicziągnie Druga ze Huniadowy
nyaka przyczinę daya thego Trzeczia ze konie niezwiczayne mieli. ze smrodu Wiel

brodawego niemozna

wielb radowego niemogacz znosycz yely sye czyczo bily naprawem skrzidlie miesiacz y musie:
ly sie spłaczu dacz getrzecz Czwartha ze kilka godzien posikowansi sie ozekaly azeby
woysko Tureczkie nadczyagnelo a wtim ochota Ryczerska ostigneła y drudzy glodmi do
bytwi przistopily czo tesz niemalo skodzy

A yesly czo tedi wodi tesz aby bilo dostatek zdrowey przy obozie trzeba patrzicz mieszczatedi
potbemu y znaky zdrowey wodi yest potrzeba miedziecz Wody kemwa plynacze Item
Jeziorne, blothne gorzkie woney smrodliwey niechwalia bo stathgardla bolenia zimo:
thu zathwardzenia rosna Wody sniegowe y ze sa liekke teszgania Bo yako sniegne:
obloky wissey chodza naniebie, nizely wodnisthe tak materia musy bicz liekczeyssa prze:
toss nie zdrowe sa zasiepaya radi chiba nieniasti czo ya twarz umiraya, the ya Chwalią
Podktorasie woda blotha myeczey ustawa na dnie. Ithem yesly odniey niedziane naczinie
mieni swa yasnoscz Jesly warza wktorey wodzie mieriebley umiera Abo po ktorey przemi:
ra sie czim wielga Thesa znaky zley wodi Jesliby sz tedi abo wodi niemial aboby
niezdrowa byla tedi raczey studnie kopacz Agdzie podobienstwo studney bycz yako
glęboko się do wodi kopacz othemczy gurniczi powiedza ktorich nauka yest wissey
opysana gdzie yesth miesze Chwascysthe, gdzie buinie y drzewa rosta, gdzie sytowie,
treyna, glog, wierzba, wyass buyna thamsie spodzywaj wodi nieglęboko Item gdzie
mgla poranu slupem ku gurze ydzie Item gdzie o schodzie slonecza msicze komorowye
roya sie radzi Item gdi welmi węgel wilogisz yesly się od siebie rossy O takich rzeczoch
W xięgoch czo de Aeconomia pissaly serzey na ydziesz Jesly by wiecz nieprzyacziel
wode odeymowal y aquationem inuentorum liberam impedioval Jakosie Stalo
we wlossech woysku Franczuskiemu od krolia Aragonie przed 40 liath thedy
musiely z one strone rzeczky uczinicz wal y wpulkunky ziemie nassucz rzedem ye posta:
wywsi Atak za onem propugnaculum strzelczy bronily liberam aquationem asz othe
wode zwiedly bythwe sroga kedi Franczuzy poradzem musiely Conditie czinicz y od
yachacz z wielga skoda Alie malo ych odyechalo bo powietrze sie miedzinie zakradlo
Spominayatesz thu y Mariussa Hethmana yako odpowiecz dal swem zolnierzom gdy prze:
nie z naszekaniem skarzily sie ze wody niemaya Woiuyacz Cymbrya Onyem odpo:
wiedzial yest czy prawy woda niedalieko alie zeliazem ya trzeba othworzicz Dayacz
yem znacz aby wezmie nieprzyacziela ktori byl galiest od wody odbyly y odsyekly
chlaly wiecz wode wolna rzeky Alie ytho tesz trzeba pomislacz ze nietelko wodamy

Wode zdrowa yako poznacz

Aquationem libe: ram yako obroi: nicz

Pozarem oboz yako palią

zathapiaya więcz oboz yesly w nis rzeky yakosye polozicz alye y pozarem ogniowem
Iako bily Wolossy nassem uczinily przi Bukowynie aze musiely Gdi krol roskazal precz
twarę nikossycz kossamy opodal A ktemu dwor krolienski ktori zawzdi powsse wieky
principale robur trom regis bywal cy odsiecz moczna uczinily Iono pamięlna yako Scipio
roskazal kuchozykom ogien do Obozu Krolia Siphaczem przipusczycz Aize s trziny
byly tham budy uczinione wneth ogien nieprzyaczielia ogarnal Atho się stalo yakoss
gdiby bily Induciae miedzy niemy ze wolno bylo them yowem tamy sam przechadzacz się

II Iako wielge miescze

DRVGA Rzecz yest przi stanowieniu obozu aby miescze niebralo sye wiethse ani
teze mneysse yeno yako potrzeba ukazuie zebi totum corpus woyska swemi attinenciami
swoy wczass y swoye wczassy mialo bo yesly wktorey naucze thedi wiey ma miescze
ona regula Omnis locus non debet esse maior nec angustior suo locato Dotego thedy
potrzeba yest obozgnego takiego ktori by umial nauke mierniczka z Arithmethika oczem
sye mowylo lib z opysuiącz ulycze rzemiesnicza Bothen wiedzącz yakie miescze
moze zachowacz 1000 zolnierzow y zich grathami znamiothami laczno zass
moze obaczicz gdzie się 10000 zmiesczicz moze Et per consequens 20000 30000
Stich ze principia tenze moze preczciuchno zgadnacz liczbę Woyska nieprzyaczielskie
per Regulam Multiplicationis et Diuisionis Tak yako czieslia madri gliczywsi
na kosczielie spodny y poboczni rzedi gontow wneth się dorachuie wielie gontow
wnidze na wsistek kosciol Bo piessi od piessego draba stawal na trzi stopy a siodma
kędi sam ossoba zolnierz stoy A rząd o rzędu na sesz stop Atosz thedy kędy
polia yest tysyącz 1000 kraczaiow tham zmiesczy się Hus 1666 Atoss tedi iesly
Sescz Husow chczess nathem poliu zmiesczicz wktorem yest 1000 kroczaiow
tedicz trzeba zolnierzow dotego 9996 Atak ze yesly Atrzy Husi takie mass
postawycz tedy tilie troie miescza bendzie potrzeba Maiacz wsgliąd na ulicze
ktore zostawicz yą Zebi się Hus yeden drugiego niedotikal y nat botess gdy sie
kaza Constipowacz abo Condensowacz ktore tho rzeczy y slowa czo wsobye
za wirozumienie mayą tegothu podomno niewirozumiess Aze z Kiąg piątich yako
thedi na wielgym mieszu mogly się dwie legiones tho yest czale woysko Rzimskie
zmiesczy. stath zrozumiecz mozess

Iesznich zasię na drzewczu yeden oth drugiego stawayą Wymuiącz przigodi abo przipadky
rozlyczne Boy yeznem kazą wiecz laxare ordines tho yest rostempicz się yakogdi Anthiochus
wozmy onemi na Rzimiany nadyezdzal tedi sye yem obrzecz kazywano rostempicz zeby one
wozy skolstamy wnich skode mneysza uczinicz mogly. kaza się teze yem drugdi Constipowacz
to yest Sczysnacz gdi nawalnoscz yaka na nich przydzie Thedi gdi się Sczysną musi
pliaczu prużnego niemalo zostacz. Athosz aby nieprzyacziel occasyey niemial zaste:
pycz. a tobie scziesnicz miescza y pliaczu thedi othem tobie trzeba yesth wczass mislicz
y natho oko pilne miecz Tho miedlia tego wspominam zeby tak wielse zawzdi miescze
malo bycz obozowy yako się wimierza mieszcu boyowiska Alie y ze gdzie oboz stacz
ma tham teze y miescze boyowyska masz omislawacz Iesly tedi Hethman zawzdi
gotow ma bycz tedi mysliacz o yednem musy mislicz y o drugiem Bo zawzdi gdzie oboz sta:
nowy się tham teze y miescze Boyowe Alowsem gdy się o bozem byą ze oboz zwalnem
Hufem musy postepowacz Iako bylo u Obertina gdi wpogonią pusczily się za
Wolochy tedi walne Hufi wobozie stoyącz za niemy postepowaly Thu wiey mierze
obozowe miescze z miesczem boyowiska za yedno poczitacz ze musy o tech wsithkich
rzeczach przed tobą rad discuruię abisz mial capacitatem obozu y boyowyska snadnei
wedlie nauky ktora podismem a pede idest oth mierzenia nog stopamy to
wirozumiecz snadney

FORMA zasz obozu yaka ma bidz zwierzchu pokazuie sikowanie woyska yakie III Forma obozu Trzeczia rzecz
masz uczinicz wewnątrz bo yesly sikuiesz wewnątrz okraglo thedi tesz y oboz ma bidz
okraglo yesly sikuiesz quadratem tedy tesz y oboz ma ysz quadrathem gdisz sikowa:
nie woyska ma się yakoby miasto a obosz yako muri abo wali okolo miasta Alie poszpoli:
czie Chwalią sikowanie ktore yest na xtalt quadratu ktory yest szyrszy anizely dlusszy
yako yesth figura quadratowa ktora zowią Romboides na xtalt karasia Bo Rombus
zowią karasia a figurę zasię taka trapedza wikladasie stol
Othem szerzey się powie przi obronie miast Alie gdy przeczczisz aze do piączy Xiąg to
opul wrucze się zasię do tego thu miescza tedicz laczneysze będzie wirozumienye
y smaczneysze Czimiącz tedy oboz trzeba zostawycz nyaky pliacz gdzie bramy
mayą bidz Gdy srednie woysko yest, tedy dwie bramię dosicz miecz. Porta militaris Brami obozowe
ktorą Hetman wiezdza y z poczciwem Ricziersthwem swem Porta decumana ktorą
potrzeb dodayą ktora tesz zloczincze na smiercz wiwodzą yakoby Sliakowska bra:
ma Gdy woysko wielgie yest Iako tesz w Wielgem mieszcie trzeba więczey bram
Iako u Turka byra kilka seth Tysieczy tedy tesz biwayą y czterry brami Bo

yedną yezdzacz

yedna yezdzacz zwlaſcza gdy przyidzie na mieſczu ſtacz kilka niedziel thedy ſię roz-
Naprzod Choragwie zatikaią — debeze blotho Naprzod tedi ſtanawiącz ſię Zolnierze choragwie zathkną po kto-
rich ſię Znacza yako ktora Choragiew ſtanie tam y Kuſi ktore do ktorich choragwi
naliezą podatarium to yeſt miarę albo lokiecz mianſy w rękoch uſtawnie aby ſię kozdi
domierzil pliaczu ſwego Bo yako na yednem mieſczu nocliegu tak y na drugich rozbicie
namiotow y ulycz y bram ydzie A naprzod Pratorium to yeſt Hethmanowy Rozby-
aly zakopamy Pothem tribunum to yeſt Rothmiſtrzom wielgiem Pothem kozdi
zolnierz za ſoba na to ſtop muſial valek y przikop zaraſz wibracz Juſz
Juſz tu ſtego opyſania kozdy lacz no moze wirozumiecz forme obozu wewnatrz gdi ſię
ſtanowią poczti yako y foris to yeſt ſtrom obthoczenia

IIII Obrona y munitia obozow — CZWARTA rzecz przi toczeniu obozu ktora ma bidz obaczenia ſpoſoby obwarowa-
nia obozu rozmaitich narodow y obrona

Rzimianie — Rzimianie ſtarzy Rozmiar uczinirwſi thlumokami ſię obſtawowaly A Tarczami na xtalth
owych cziemow na murzech zwyględami tak tarcze foremne uſtawialy malowanie
y pawezi ze ſię zdalo yako miaſto Pobila Subitaria munitia Aliegdy yem przyſzlo
gdzie liezecz abo teſz Wielgeo ludu naſię Spodziwali ſię thedi y walmi y przekopami
ſię oprawialy Zwlaſcza przi dobiwaniu miaſt Wielgich Tako Hieruzalem gdi dobiwali czitai
Jozephum zadzywiſz ſię tham yako za thak prethky y krothki czaſs tak wielgie wali
uſſuly takie municia podzalali Naidzieſſ tham y miarę ſerokoſczy ich Czo teſz y w Euan-
gelyey Spomina ſię gdy zbawiczyl plakal mowiącz ze czie walmy obtoczą y uczisną
Ô Hieruzaliem etc

Włoſi Hiſpani Niemczi — Teraſz Wloſi Hiſpani Niemczy tegoſz zwiczaiu naſliaduią uczinieniu obozow Alie
u Budzinia Będacz. tedy ieſcze na on czaſs w tei mierze nie byli tak czwiczeni Ferdinandowi
Hethmani Bo czo mieli przekopi od polia za waly czinicz iuxta militarem diſciplinam
tho oni wewnątrz kopaly Sczego ſię nie tilko Turczy alie y Wloſſy ſmialy Bo y naiazmikowy
wbiezawſi na wal laczniei ieſt przekopę przeſkoczicz Abo za walem ſtoiącz w oboz ſtrze-
licz y tem czo w obozie ſię zawarly trudno ieſt ku nieprzyiaczielowy w recz przistę-
pycz Tak ize taka okopa non obſeſſis in caſtris Sed obſidentibus caſtra raczey
bywa uczimiona Thieda u miaſteczek ſtarich gdzie przekopa agdzie ma ſtacz wal
mogli to widziecz Alie gdzie ſkaranie Boze za kiem idzie tamo y oczi y rozum Boſ
myli odeymuie Angliowie Medis kothczemi oboz zataczaią

Turczi — TURCI Subitario opere oboſz czinią Wielbradami Lanczuchi ych zepną wpiecz
rzedow a nierwſzthko leſz maſtalierze ich chlopi alie ciemiow teſz miaſto zinich naſadzaią

namich Barzo rzeczto ogromna bÿwa Bo ÿ dzwonkow wiecz nawiessaią okolo nich dlia więth:
sego postrachu tak ize będzie wielgi brzęk ze tesz kon niezwiczaini boi się natrzecz Przetho
dobrze iesth Wielbradÿ miedzÿ stadÿ polskiemi passacz A Gvow s Talma niedawno będacz
u Segiedu dlia tÿch Wielbradow 600 koni bÿl przÿprawil s Cimbalami nawiessawszÿ
ÿch tak gestho ÿako owo u Saneczmich koni gdÿ sie woza okolo rinku zebÿ tesz strach na
strach bÿl Tho oni czinią oboz taki wcziągmieniu Alie gdÿ maią dlugo lie zecz albo mia:
stho obliecz tedÿ się takze okupuia ÿ barzo mÿsternie Czo gdÿ Hethman nasz de Grasso
będacz poth Nicea we Francÿeÿ uÿrzal wiznal ze w teÿ mierze nad nasich maÿą przodek
takze tesz ÿ wdzial podniesieniu windowaniu ÿ nakierowaniu thak snadnem prethkiem
ze nassich umieÿethnosczÿa przenossą ÿ misterneissÿ sa nierowno Sipa thedÿ oni naprzoth
dwie grobelcze a miedzÿ onemi dopiero ziemią wÿpelnaią tak ÿ druga warstę wzgurę ÿ
trzeczią bÿ chczial nawisseÿ thedÿ bendzie przikro ÿako Sczana a wissoko A klemu
zewsąth odarniuią to ÿesth darniem abÿ descz niesplakal obloza: Czinią ÿ bastÿ tem:
ze sposobem szczeinic niemale aÿzbÿ się nierossipowalÿ thedÿ obrębuia drzewem iodlowem
u spodku opaluiacz Tako gdÿ dobÿwalÿ w Ciprze Nikosiią tedÿ ÿako ÿ Rzÿmianie
czÿnalÿ ussulÿ siedm Basth ÿedna od druseÿ na strzelieniu luka, wokolo, albo dlia
strzelbÿ poboczneÿ ÿ woda ÿe obtoczÿlÿ uczinivszÿ gleboko przekopÿ A tak zmiesczkich
przekopow wswoie przekopÿ onę wodę spuszczili a zwlascza the Basthe ktora bÿli uczi:
nÿli przecziw bramię ktora zwano Tripol

Tatarzi ize oni ÿeno plandrowaniem panstw sie bawią czo zowiemÿ vastationem Tatarowie
tedÿ obozmi malo sie bawią oni Wsakze oboz ktori zowią kossem wiezniami powiązawszÿ
ÿch a thlumoki obtaczaią a ÿesli kopczik ussipa Hethmanowi Carzowi swemu tho wsith:
ko Alie ÿednak terasz iusz Tÿmie bedacz u Tarnopolia albo u Ozechowiecz ussuli Xo:
ue gospodarstwo

POLIACZI a Czechowie ossoblivszÿ obiczaÿ naliezli Bo swoÿe obozÿ abo taborÿ O Poliakow czechow
wozmi obthaczaÿą wielgiemi u ktorich znaidziesz drogi czo ÿemi wozÿ winduią znai:
dziesz linÿ czo zwięzuią Hewarÿ vidlie motÿki czo ÿ wozÿ walem ÿeslibÿ bÿl Gwalth
okopuią wissoko dlia dzial po Rzinsku znaidziesz mazi beczolkę na zadzi podwią: Do wozow obozo: nich czego iest potrzeba
zaną Znaidziesz krepłuchÿ wimislne taistrÿ drudzÿ czo s nich konie ÿ ÿadacz ÿezdzą
wcziągmieniu woiska znaidziesz popone ochedozną dlia ozdobÿ więthsei acz czerwona
naozdobneissa bÿwaia ÿ powietrzniki na nich Znaidziesz ÿ postronkow ÿ strÿczkow
(Niespominam Spÿze) albo abo kolo skolem zwięzuiacz abo lanczuchem liepeÿ
a dÿsel ÿ s konmi ÿ zwozmicza ssam obraczaia ab intra wewnątrz abÿ thak oboz wsi:
tek liepeÿ się spiał a wozmicza s konmi nietam zone strone oth nieprzÿiaczielia alie

alie sthę stronę wewnątrz od swich zastępow Tak ize moze iachacz ÿ milie gdzie rowma a wozmicze ani konia niebendzie wÿdacz Agdÿ ze staną niprzesą ÿ stasuią wozÿ dobrze thedÿ nikakÿ ÿch rozedrzecz niemoze nieprzÿiaczÿl Zwlascza gdÿ drabÿ dobre miasta Soltissÿ czo powinni bendą przi woziech wiprawowacz Bo nietak dlia tego drab przÿ wozie abo ÿ dwaÿ maią iscz abÿ niedalisię wozowi przetrwuczÿcz ÿako dlia

Wÿstawianie obozu polskiego abo Taboru

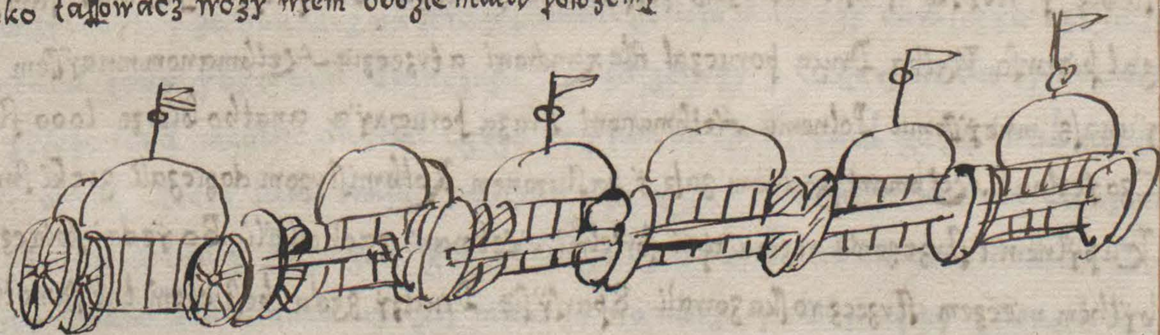
ossadzenia obozu Bo kto stoÿ wsiku iusz ten obozu prozno ma bronicz Trzeba inną piechothę miecz ktora oboz trzeba ossadzicz rowmie ÿako gdÿ miasto osadzaÿą przed dobiwaÿącemÿ Namÿ tedÿ nasse przodkÿ nasse taciki zacz dobrze Spominacz Ze acz nam niewielie miasth namurowali wPolscze alie nam tho ÿedno miasto thak Slawne thak obrowne tak porzadne takobronne zostawÿli czo zowiemÿ oboz abo Tabor wktorem krol Burmistrzem a rada raÿczami ÿ wsithka Sliachtha ze wsithką Coroną Mieszczanmÿ są wsthem miastem polskiem anÿ Wenecÿa anÿ Rzim ani Constantinopolie niezrowna Bo inne miastha iakze są ulepione na ÿe: dnem mieszczu tak ze stoÿą aliethe miastho czo zowiemÿ CORONA POLSKA gdzie ÿeno chczemi tham ÿe przeniesiemÿ Tocz są nasse muri Wloskÿe tho gurÿ Wegier: skie Tho morze okolo Weneczieÿ

Wthem ze mieszcie Jarmarki, targi, naÿlepsse dostathkÿ ozdobÿ ossobliwse Thu rzemiesniczÿ naÿlepsÿ oktorich slisaless lib 2 Dokladaiącz thedÿ ÿesli Secundū Artem militiæ Poloniæ ktora thu wtich Xięgoch tobie oÿczizno moÿa mila kwolÿ wipisuię abÿss namię pamiętal ÿ na moÿe dziathki pothem laskawa steÿ tho przÿslugi przeczÿwko tobie bÿla

Tho tesz przipominam ze wtich obozech gdi się dlugo mieszka na mieszczu trzeba się pylno strzec zarazy A gdy yusz Odor in suauis contrahitur wnich yusz yest znak ze się musi oboz na insze miesczc przemieszcz Przetho chwalią wtey mierze Solimanow porzadek Tako the ie: litha zbydla mieczistosczi gleboko zakopuią Tako latrini abo wichodi opatrznie Sprawuią Takosz oth tego magistri dela Sanita Czo yeno tego porzadku dogliedują aby zdrowe powietrze. zdrowy pokarm ywoda byla ku potrzebom obozowem

Tho tesz przipominam ze ktore woysko nie patrzilo się zeby obosz mialo tedy ime oby: czaye miewaią do tego Takogdy Witelius Wloch ktorego byl Papiesz Ferdinando: wy na pomocz. gdy do Pestu do Vesier expeditią byl a poslal tedy niemogl miecz obozu tedy oni zawsze garnęli się aby staneli wmieszczu Natura munita abo na pagorku abo w Chrostnikoch abo gdzie wzakręcziu yakiem przy Dunaiu abo przy Skalach A Siodlami y thlumokami się obkladali

Wtem teze obozie abo mieszcze yaka ma bycz straza yaka disciplina Iakie prawa otem się yusz terasz rzędem bendzie gadalo Terasz yednak malowanie yako sie Spinacz yako tassowacz wozy wtem obozie maia polozeny

Przestroga o dlugiem lezeniu

Gdi się kto na oboz niemoze zebracz

O STRAZEI NA WOINIE

Tho miasto Subitario opere postawione wnethze potrzebuie strazey pilney czo Rzymianie zwaly excubię id est extra cubationem Bo skoro bi się ten czo strzeze uklad unich chocz by czuynem byl iuz byl srodze karan Athen porzadek miewaly z kazdey centuriey poczterech piesich a poczterech yezdnych dawano A gdy trwoga byla tedy y przed bramą przed obo: zem zbroyne Scuti sthawaly A przethsię potoczna straza straza byla A tak potrzech godzynach wedlie wodnego Zegarku wktorem przesz pacziorek perlowi C Bo perla zaka: lu nieprzymuie I nie ynak yeno yako owo piasek przesz dziureczkę woda sczirka y prze: chodzi wszthkyey strasz obchodzili Tak wpodzieliowniu takiem y strzeze sye pylno y

Zolnierz sie tak

zolnierzſie, tak mieniſtamiem niezmorduie ÿako kedi na czalą nocz ÿeden ſtrzeze ÿeſlÿ
ſÿe czo Nowego zianÿlo tedÿ ſtrazmi przibiegali do Rothmiſtrzow ſwich a z Roth-
miſtrzem bÿlo iſcz do Hethmana ktorÿ zwolawſi ſiem woiennÿ ktorÿ Turczÿ zowią
Diuannium z Rothmiſtrzow wneth ſię zakradnęli ÿ radzili czo ÿ ÿako ÿ przeſz
kogo czinicz Tha ſtraza bÿwala wiprowadzona ÿ poruczona przeſz tibicenem
czo na trąbie trabi, a revocouani ÿ przÿzwani bÿwali Spolia przeſz Cornicicem
czo na Cornecie igra Adlia pewnoſczi przeczie bÿwali inſÿ Cÿrcÿtores czo wach-
towali nad ona ſtrazą Tdrugdÿ ſami Hethmani ktorzÿ bÿwali czuinemi ÿeſcze
ÿ wacht podſtrzegali Tak ſam Hannibal nielienil ſię ſtrazeÿ podſtrzegacz Alie
ſię tho Ruſtembergowÿ dalo znacz onemu czo go Franczuzowie Rÿbÿtwi bÿli
poÿmali

Iphikrates teſz Graeczki Hetman gdÿ znaliaſl Strazmika aon na tenczaſs
Spal Mieczem go przebÿl przidaiacz the to ſlowa Qualem inueni talem relinquo
a ize takeÿ ſrogoſczÿ uzil podno go tho ruſſÿlo ze ſtroz niedbalÿ ktorÿ zaſnie ÿ ſam
ſiebie ÿ woÿſko ÿ wſithkę rzecz poſpolith ą zdradza Titus teſz Veſpaſianos ſam ſtrze-
gal pierwſa Vigilią Druga poruczal Alexandrowi a trzeczią Hethmanom mneÿſſem ſkąd
ÿ unaſs mneÿſſemu Polnemu Hethmanowi ſtraza poruczaÿą anatho bierze 1000 flor.
Czo ÿednak Hethmani godnem zaſz ÿ zaſluzonem Rothmiſtrzom doziczali z ręki ſweÿ
Kupÿlnemu ſtrzezeniu rozmaitÿmi fortelmi Hetmani zachodzili Bo ÿedni ſtoiącz zdo-
bÿthem mieczem ſtrzecz roſkazowali Sparſÿ ſię Drudzÿ zgoda beſz broni tak ſamotnem
abÿ niewezbroi ani wbroni nadzeie niepokladali alie wſameÿ czuinoſczi czo bÿlo inuen-
tum Paula Emiliuſſa Drudzÿ wſkurÿ krowie ÿako zidowie w Hieruzaliem ſpiegÿ ubiera-
li abÿ ſie vzekomo paſli ÿako krowa Tako ÿeſcze widamÿ w Polſcze mÿſliwczÿ ubra-
wſÿ ſię wſkure krowią kuropatwÿ lawiaÿą Drudzÿ teſz po Caſtelloch po kurchaniech
to ÿeſt na mogilach wiſokich ſtraze roſſadzaia ÿ the mogilÿ przed Crakowem namie-
czeÿ tak rozumiem dlia ſtrazeÿ ſą uczÿnione Czego w Poliach na Podoliu takich
ÿeſt mogÿl ſila Ÿ ktorzÿ ſą zwÿczaini ſtrazniczÿ tedÿ konia na dolie na Cembo-
rze trzima albo uwiaze a ſam ſie na Wierzchu przÿ plichczÿ kuziemi ÿczapkę
zdeÿmie Agdÿ iuſz ma ſię ruſſicz obaczÿwſÿ czo tedÿ kolpak vzuczi zebÿ ſię
zdalo ÿakobÿ ptak zlieczial zgurÿ a ſam them czaſſem drabſÿ aze do konia
Toſz zabodzÿc dopievo

STRAS z Gdÿ wipravuią nauczaia ÿch abÿ czuini bÿli abÿ wnoczÿ przÿpa-
trowalÿ ſię ÿaſlibÿ ſwiathlo blÿſnęlo a wednie ÿeſlibÿ ſię dÿmÿ pokazowalÿ

Straza wedlie porzadku Coronnego

ptaczi teze gdy Sprethka zdrzewa zliatuali tedy widzimi się ze Emilius porozumiał zetham
ludzie stali Rusaczy teze gdi zwierz po poliach nadewsiami się waleśsa domislaya sie ze
cziagnie lud Wielgi ktory zwierz przeplossil zliasa, kaza tesz patrzacz na rosie sliaku Na
brodziech yesli lud przebył kaza porosie ucha nachiliwsy przisluchiwacz się yesli się nie:
znaczy yakie tętanie abo mowa Bo yako thu chitro namich zachodza tak teze oni obi:
tro przestrzigaya się aby dymu pomiedzami ognia niepobaczono tedy wdolkoch ognie
czynia cos kęs zapaliwsy Aby ssaty niedoyrzano tedy czerwoney ani iasney barwy
nieliubia yeno ssara yako y mysliwczy mierwaya zeby ich ptak nieobaczil Takczi y
Pyrratowie na morzu zaglie mierwaya sarey masczi ktora zowia Venetam colorem — Sara barwa czemu
aby ych niedrzewey obaczono aze na oko przyplyna Jesly tesz ych niewielie tedy
nablocziech raz y kilka przeyada aby się ych wielie po sliaku widzialo
Wsithkiem them rzeczom y chytrosczian ma się przy patrzicz then czo yest na
strazey aby rzecz pewna przed Hethmana przynosl Slawni Hethman był v Caro:
llusa C ktory dlugo był u Cessarza yakoby infamis y prawie Authoritatem
utraczył był y ze bendacz na strazey omilil się uyrzawsi czy chrosczyk czy ticzy
mniemal zeby yescze lud Pranczuski stal zdrzewczy y Cessarzowi the Sprawe dal
ze yescze lud nieothcziagnal czego się y sam barzo wstydal ze się thak nikczę:
mnie omylil Accży taka omilka przitrafia się y Achyliessom y Samemu Cesarzowi
przytrafilo się tho y Papiezowi gdy yednego czassu byli nad morzem Niedaniem Zamku
ktory zwano Villafranka uyrzely niktorzy na morzu yakoby dymy Jwneth Heth: — Przipadek Carollusow in Villa franka
mani de Gwastho Doria strworzyli się lud Sikowali Bo po tey yedney rzeczy
poznawaia na morzu olassem zelud ydzie gdy się dymy pokazuia Bo na Galiach
niemoga przesz ognia bycz Jwneth de Gwasto wezbroie się ubral rodellę na rękę
wdział do Cesarza z Doria przisedl y radzili mu aby nieczo miedzy skaly odcia:
gnal Bo się bali zeby Turczy z Barbarossa dowiedziawsy się otych panoch
Chrzescziyanskiech spolem nadmorzem zeby się nienasadzili yakoby ych mogli
pozycz abo y porwacz mogly bi bycz Bo Pirrate rownie są yako kozaczy nassy besz
nieszczi radzi zloscz wyrzadza Aze pothem gdy kylka godzien poczabon dym ucziy:
chacz tedy postano pothem Speculatorias naues y dowiedziano się ze Chlop wten
czass wial wieliogroch wpoliu na insule ktore prochy się zdaly yakoby dymy
ogniowe było pothem zmiechu dosycz y szydzili zasię sami ssiebie na porzadny Hethma:
ni Taczni y cesarz zmich Byli pothem wesseli Tesz to nalieży wiedziecz o strazy
mowiącz yeslibt się Sziegowie do woyska wkradli Bo y tho niecz bywa ze się — Jako Szpiega poznac y poczem

przechadzaia

przechadzaiącz miedzy nasimi umiawsi yęzik y ubrawsy sie w polsky ubior Tako wten zabieg tatarski Bronczowie a Cigani syla ludzi spieguiącz ossukali Thedy nätho yest kunst zolmiersky Bo abo przesz Hasło gdy muie kaza miemiecz dowiedza syę Abo yako Scipio uczinil kaza wsithkiem sirem pod namiothy wnicz tedy wneth Spiez ktory tham mienaliezy do namiotu Zadnego musi abo sie pokazacs abo uczieka cz To się ostrazey ktora ma bycz przy tak zacznem obozie Polskiem powiedziało. Moga Rzeczerze zaczni y dawni tu przidacz yesczę więczey chytroszi tatarskich ktorich ustawnie smemi się uganiayącz dosmiadczyli.

O DISCIPLINIE ZOLNIERSKIEI

Jesly dom nędznego Zagrodnika besz discipliny niemoze stacz daleko więczei tha Rzeczpospolitha czo zowiemy woysko nikaki niemoze trwacz gwłaszcza zewtakiem zebraniu zriwaią się pospoliczie cy ktorzy sz barzey ammi oscior pars mundi homines martiales qui gerunt ardentiores spiritus et parum domitos przesz rzadu thedy woysko niemoze stacz Atem prawie sromem Rzimskie woysko było rozne od woyska barbarorum prze ktora tesz przyczyne swoie znali legiones Exercitum a poganskie zwali zuragamiem Caterua od nierządu ze tam yeden drugiego niesłucha wsiszi sobie yeden drugiego rowne poczytha Aczo nie yest wolnoscz wtim sobie wolnoscz poczitha swiebodę Przetho Quintus Taczni Hethman Zwoiowawsy Graeczya odyezdzaiąc y otho Etolow gdy go do porthu do okrethu prowadzili oplakuiącz yego odyechanie upominal ich grauiter tak donich mowiącz Libertate modicè utimini temperatam eam Salubrem et Singulis et ciuitatibus esse Nimiam et alys granem et ipsis qui habeant effrenatam et praecipitem esse A Medrzecz powieda Maledicta libertas quam à tergo Sequitur Seruitus

O Volnosciach miara

V Graekow

V Grakow na woynie yaka karnoscz byla swiadczy tho przyklad Sphitratessow czo smi go teraß Spomnali ktory strazmika yze Spiaczego zastal tham ze go mieczem przebil

V Rzymian Junius Brutus Syna swego u Prangierza kazawszy uchlostacz kazal go zabic gdyß yedinego mial Atho aby Sanciret disciplinam militarem Manlius Torquatus takze Syna czo na harcz besz dozwolenia wyachal acz zwyczeszę bo byl harczownika nie:przyiacziel skiego zbodl przedsię go dal zabic Takze Posthumius Sinowi ktory Ska:tilinę onem przestawal wimawia mu Non ego te Catelinę Sed Republicę genui Sila yest przikladow snacz nazbith tesß srogich ktorych się Rzimianie dzierzeli Bo yako mistrza w skolie nazbyth srogiego zowią go Plagosum magistrum ganiącz zbithnia srogoscz Toßz y o Hethmanie z owselkiem magistratum nazbyth srogiem moze bidz rzeczono Gdzie owo ustawnie pelne Subienycze Przetho Manliussa ktory byl barzo rosbusczone woysko wziąl od tego Consula czo byl przed niem Chra:lion Quod prohibendo magis quam vindicando exercitum a delictis breui indicauit A yako Doctorowi nie iest slawa gdy wiego opiecze sila chorich umiera Takze tesß Hethman wieczey lieczacz miß zabyiayącz ma naprawowacz zle nalogi y ro:spusthne swego woyska

Poki srokoszi uzywacz ma Hethman

KAZNI rozlicznoscz wedlie rozlicznoszci grzechow bywala yednich karano na potcziwoszci drugich na maiętnosczy wymuiącz zoldu trzeczich na zdrowiu Gdyß thetrzi rzeczy są przednieyße na swieczie po lasce Bozey pothciwoscz, zdrowie Maiętnoscz, stroni pocciwoszci yednich prywowano aze do smierczi drugich do czassu arcebant a coniuctu hominum oth biesiad oth lazney ktore są So:lacia humanitatis Tako tesz qui palulatum eundo ad certam diem non redit pro desertore militię censebatur. A ktorzy zasię pocciwie czego dokazali tych per gradus podwiszano STRONI Maiethnoszci yako tho Post liminio carent qui armis victi hostibus se dederunt STRONI Zdrowia yednych dopalic przywiązawszy chlostano drugich thoporem lictorowie Sczinali ktorych usthaw:wnie 12 przet Consulem iezdzalo niosącz wiązanki miotel kiedy iuß rzeczono Lictor liga cum ad palum iuß tam strach byl Iesli tesß czala rotha zan:mila tedy bywala decimatio ze dziesiątego zabiano a ostatek do innich roth rozebrano ze y kamiath oney roty podona Choragwia nie zostalo Drugich tesß ex cohortibus legionis infundiliorum alam czo bylo ponizenie Bo bicz strzelcem ktory termin z unaß do tichmiasth trwa strzelczą sluzyc bila rzecz podleisza

Vnyß dzyyß

 Vnasz dziś strzelieniem zabies niemasz zelziwego

STRONI Naiethnoszczi tedy iem abo czalie zolth odeymowano czo zwali divutos aere abo polowicze

Druga czesc Disciplini

Są zasz inne wisthempki wneysze o ktore acz nie poziwano prawnie Alie yednak wmiemanie dobre taky narussal sobie Tho yest ktory decorum militare naruszył Iako dziś u Helwecion zbroinego zolnierza wpoimanie wziącz ma tho sobie ona nacia za zelziwoszcz choczsz otho niekarza Takze u Graekow tarcza utraczicz wbitwie była rzecz barzei zelziwa niszli miecz Przyczine tę daye Philozoph Quia potior debet esse cura tuendi nos quam ledendi adversarium Takze pastwiczsie nad wiezniem abo po poddaniu miasta lupicz Nie byłocz Criminale alie hanba niemala Przetho Graeczki Hethman onego zolnierza pochwalil ze stoiacz zdobythem nad wiezniem po zatrabieniu zadzierzal ręke anie zabil nieprzyiaczielskiego zolnierza Tho Spominam ze powiedano thu unasz ze niktorzy Wezme Niemieczkie wrękoch pod Gdanskiem snacz zabyali choczciasz sie poddawali Tesz tho oni za wzięthe prawo sobie mieli Peccata quae summam rerum impediunt seuere punienda yako iest perfidia Alie lasciuias inne quo ad mores non ita seuere Thę racya daiacz Quia natura militum contumax et absuetis Non ita retrahuntur Ino Fabius lucano stremo militi yze wnoczy zobozu nichodzil ad amicam tedy raczey mu dozwolil aby ya dosiebie wzial do obozu Bo sie oni kochali wniesz zawolaniem wsakosz starali sye aby była srogą czesto on Wiersik zolnierzom Spominayącz Imperatorem magis decet timere quam hostem Przeto Augustus o takie grzechy czo ye sobie dworszy liudzie lickcze wazą tedy ye tesz dworskie karal Iednem rosspasawszi ich kazal chodzicz Drugiem przesz czapki przed praetorium kazal stacz Drugiem wboszie niekazal stawacz wezia gniewu Inmich tesz roggami A iedne legionem Sediciosam exarmauit to yest besz broni yem kazal chodzicz wsithkiem Ci ktorzi byli Voluntary milites czo ich zwano uolones niepodliegli bywali pothtaka disciplinę sroga poniewasz zdobrey woliei za niemi yezdili

Trzecia częsc disciplinÿ

TRZECZI Sposob disciplinÿ Riczirskey naliezy strony Boga y poczciwoszczi Gdy zakazuią obzerstwa kolaczy, przeklinania bluznierstw, przysiag prozmich, kosterstwa, zwad, pyanstw, y innich themtho podobnych tich zbithkow

Czwarti stopien

CZWARTI stopien gdy się trafilo facinus takie ktore niemoglo bycz tak laczno ulicz-
ne besz iakey wielgey burzki Tedi takiego abo nieznacznie zbili abo na inni urzad
przesadzili abo go gdzie wlegaciey odeslali takize cum reiectus esset honore affe:
ctus sibi uidebatur ku czemu teze Plato uczy iako madry czlowiek hardego y
praesumptuosum hominem ma tractowacz

Czwartha czesz

Fabius zasię stakich zwikl sobie przyiaczioly czynicz Sponinowacziwszy ych dobro:
dzieystwy y zelzeniem kazni tak ize czo yusz ad defectionem propendebant pothem
mu bywali wierneyszymi Atocz byl rozum A ktorzy tesz niebyli ulyczeni tedy tak
dlugo broili aze ich y Hostes patriae pronunctiowano a tego zwali Perduellio
tho yest qui maiestatem minuit Regis legis et patriae y yest hostilli animo praeditus
erga patriam Przypadaya yesze takie do sadu causi ktore swiat ka niemoga miecz
nikogoy yedno Boga y ku dowodowi sa trudne ktore ad iuditium Martis od:
sylano to yest do Srankow poiedinkiem ktore usprawiedliwienie yeden drugiemu
takie yesli yest wedlie Boga othem niedisputuię alie y sami urzedowie znaya ze
nieyest slusne Alie prawi dla czwiczenia Riczirskiego tedy thę rzecz zachowuia
Alie wsadek wiey mierze ochędoznie Historik Wloski zostawil

Perduellio czo iest

o Sremkoch

Do tegosz stopnia discypliny questia ona nalieży yeslize nieobraza decorum
militare przeczirw nieprzyiaczielowy zdrady uzycz Portheliem tho niktorzy zowia
y przytaczaya on Wiers Poeti

Mutemus Clypeos danaumqz insignia nobis
Aptemus dolus an uirtus quis in hoste requirat

Alie tho nie Poeczie Vergiliussowi przyczytaia geby thak rozumial Alie prawi
tho on muwyl ex Sententia Iuuenis Tako mlodzi liudzie radzi sobie sila pozwalia:
ya takze y wtych slowich CHorebus mlodzieniecz ktoremu się yednak then kunszt
niezdarzyl Bo gdy się odmienil stroiem tedy y oth swich y oth Troian byl ploszany Wak:
ze papiesz rozgrzeszywszy Wladyslawa u Warin zda się the Sententia potwierdzacz
Takze Marczin Papiesz widzacz zadluzonego Krolia naszego Alexandra z
krolestwa tego dobra pozastawial tedy chczial go dispensowacz aby tych przysiag
niedzierzal skath Poliaczy czyniacz foedera z Pruskiem Mistrzem y terasz posliedzei
S krolem Henrychem Fraczuskiem musieli dla grunthowney rzeczy dolozycz thei
clausuli Aby ani Mistrz on, ani Henrich dispensaciey ku zlamaniu przysiegi nioth:
kogoy niebral Tyeslyby mu ie dawano dobrowolnie aby nieprzymowal Przetho

Jesli się godzi zdrady uzywacz na nieprzyia:cziela

Hannibal

Hannibal przyſięgaiącz ſwem Zolnierzom nagrodę że ych miał Sponoſićz ofiary
zabiwſzy ſuime ofiarował dzierzącz kamien wrękoch y Boga wziwaiącz aby był
thak kamieniem zabith yeſliſzby yim tego niezdzierzał Czo y Tatarowie ſliſem
dobytą ſablię dzierzącz zwikli czyniącz Imprecatia wodę na ſſablię zeliazo nalie
waya Ktoſz y inny Polacy podobno zabiegaiącz them wathplywoſcziam przyſiąg od Ta
tarzinow muſiem then Spoſob przyącz takie przeklinania

Tho ieſth krothkie opiſanie diſciplliny ktore u Zacznich Graekow y u Starych Rzy
mian bywało Alie yże Swieże przyklady barzey liudzkie zmyſly othwarzaya
tedy wſpomnie terazneyſſey wiekow teże wezrzemi Carollus V iakoſię ſtarał
aby w Ricziwſkich Sprawach niebył poſliedneyſzy nad ſtarych tak y ſtrony
zachowania dyſciplini znaydzieſz wniem y niego Hethmanich czo naſliado
wacz Był tedy then zwiczai uniego gdy ſię Hethman Rothmiſtrze iego y inni
Vrzędnicy ſciągnęly tedi Comiſarz oth Ceſarza ich pozdrawiał oratia wktorey
powynowaſtne ich iem przipominał, laſkę obieczował ~~[illegible]~~ etc Tamże wneth
artykuly regimenta diſciplini ukowali podpiſſali y zapieczethowaly y przybili Tho
Tho iuſz tego było ſtrzecz tak yakoby thus ſami Ceſarza na oko widzieli Bo y
przyſięgali zaraſz obieczuiącz Wiernoſcz y poſluſzenſtwo Aktory by więczło przeſta
pił tedy beſz miloſierdzia karali A zwłaſzcza Seditioſos milites ktorzyby innych
trwozili abo rozruchy czynili takich ſrodze karano Swiadczy tho przyklad Zol
nierza Tarakonenſkiego przezwiſkiem MOLINA quem in culeo in mare ſpectan
te claſſe ad proram nauis deturbari et demergi iuſſit Atho iże potaiemnie radził
aby ſię bily wroczili nazad Lazarum teſz Corronenſem Graeczanina ktory był
uniego wielkiey wadze prze yego dzielnoſcz tego ſam zdobythem mieczem
wſiku pod Golietą będącz gonil Przyczyna tego iże nad zakazenie na harcz
wyezdzał ktorem wiazdem iego rozdraznili ſię Barbary y tem więczey
ſkody czynili wnaſich Bo yawnie tho było znacz że Hiſpani y Wloſſy inſi
byli przeth onemi zamorczyky Turki w Arczu Penze Lazarus potem był
poiman a Gallo ktorego iſz niewybawył Carollus zwięzienia tak prethko
tedy u Franczuza zolnierſkie pieniadze poczal brącz Trefilo ſię że wkroth
kiem czaſie byli poimani od Zolnirzow Carollusowich zaſię Tbył oſadzony
prawnie yako tranſfuga y na gardlie karan Thak rigidus był tho exactor
diſciplini

Takze gdy Hethmani yego dobyli Rzimu y Papieża tamże Borbon dobiwał

Papieża Clemenſa

Marginalia: Diſciplina u Carolussa Ceſarza — Seditioſos milites Molina Taraconego — Lazarz Coronen — Baba Rzimſka

Papieza Clemensa na Castrom angeli glodem go morzacz Yze sie Baba yedna
przekupka nad niem zmilowala y gdy wigliadal yenomu salathy na snurku
krzak dodala wneth ya Hiszpani porwali y przed oczima papieskiemi obiesili
gdy Rzymianie na to Spectaculum patrzali Vastius abo de Gwasto Hethman
byl clementior y Pan dobrothliwy gdy niewiedzial czo daley rzecz zonem y
zolnirzmi Hiszpani Bo besz przestania domagali sie za plathy a piemiedzi niedo:
sthalo Bo zadzierzalo sie yem kilka krocz sto tysieczy Slal a slal do Cesarza
Hethman niemogl micz odzierzycz Xarreth ziadu yeli sie wsi miasta plandro:
wacz oni zolnierze upominal ich y nakoniecz poczziwosczia grozil ze sie niegodzi
to ze sczie sie z Riczirskich ludzi glodzeimi stali micz yem niepomoglo Musial
iem czescz piemiedzy dacz a czescz uiszczil y sina yem wzastawie dal czi tho sa
Hiszpani czo pothem do wiednia cziagnacz na Dunaiu wonczy othchlani Dunaiowei
czo ia strudkiem zonia pothoneli ze ich Sprawiedliwego sadu Bozego Bog za one
lupiestwa pokaral ze ich wonem wierze woda zakreczila y potoneli Alie Gonsaga
uicerex Sicilici maiacz takuchnasz burde z Zolnierzmi niethsa sobie laske u
tegosz Carollusa pozyskal Srogosczia disciplinij ktorey nad niemi uzyl wzeli de
Gwasto ze sniemi tak laskawie nalozyl czo musz Sirzey Spomniecz Takze yeli
sie byli Sicilija pliandrowacz zolnierze ize yem niezaplaczono ze zewsad Sycy:
likowie yeli skwierczecz y nakoniecz Gonzadze domawiali Yesli sie thy namich nie
smisz ostrasicz dopuscz nam uskromiemy ych alie Vicerex yako Pan madry acz
widzial ze Syczylikow we twoy Sposob bylo wieczey nisly Hiszpanow Wsakosz wi:
dzacz Syczylikzyki ze byli ludzie domowi niewielie w potrzeboch bywali niesmial
ych cum ueteranis militibus chocz ych malo bylo spusczicz widzacz blacha nadzeie
wsrich bromiach wsrich proczach Syczyliczyki maiaczich Iudicando quod non posent
sustinere uim ueterani militis Ima tedy droga alie niewiem yesli dobra namich za:
sedl Tal sniemi tractati czynicz aze y przysiagl yem solemniter przy mszey gdy XXX
eleuatia Sacramentu czynil ob maiorem authoritatem a gdy przy przysiedze oni
warowali sobie securitatem odniego a on nieprawie smielie forme iuramentu wy:
mawial tedy yeden z Zolnierzow Villabolas niaki przizusalsem ktory byl
przedthem mnichem y kaznodzeia nimownem ten nan zawolal temi slowy
Si timide iuras periurus es ô Vicerex Po onem Actie zagniewal sie Gonzaga
za one praesumptia y przyplaczil tego on Villabolas pothem y Dythmarea czo

Villabolas y Dythmarea zolnierz

 oth onich zolnierzow Oratorem bywal Albowiem po onych tho przysięgoch porozdzie:
liawszy ych po miesczciech po zamczech yal sie ych karacz ze nieiednemu galka
Spadla tak isz nad morzem pelno bylo widziecz subienicz y sila czial zwalmi
morskiemi zabithych plywalo Bo na koniecz wsinkownych domoch bialeglowy
nierzadne gdy ych z naprawy do domkow swych przymowaly zdradliwie popo:
ionych tamze unich na lozach zabiiano A naprzod Pana Villabolassa onego to
sprzathnal pothem y Dythmarea czo byl oth mnichow wystal wyrzadzyl na:
przod kaplanstwu yego dostoynemu pocziwosez zemu prawa reke czo Sacrament
wznosil dal uczinacz a pothem go czwierthowacz kazal zacze oth Carollusa pochwa:
liemia dostal ze tak srogey dyscypliny uzil Drugich tesz tenze Gonzaga do Hispa:
niey odeslal na okreczciech czo u Hispanow za wielsza kasn poczitaia y bolialo
ych tho nabarzey Bo sie tho rozumialo exautorowanie tanquam mutiles ad
militiam odrzuczenie y wzardzenie Oczo gniewalasie wielcze wsithka Hispania
na Gonzage przyczytaiacz mu ze prawi znacz ze nieiest zmathki Hispanki pom:
wasz nimial wzgliedu na swoie krew I pozwali go bili do Tribunalu Coronnego
I gothowal sie Gonzaga na rok y iusz sobie byl sgothowal Oratia Apologe:
ticam defensoriam Zem yatho prawi uczynil za dobrem baczeniem Zem ia
pirwey musial pamietacz na przysiege pierwsza zem byl przysiagl REGI et
REgno Siciliae ktory a nieprzyiaczielie tego panstwa karacz y rozboyniki Atak
winieyszym byl pierwsey nisz posliedneysey przestrzegacz przysiegi Aliego potem
wroczil Carollus Authoritate sua aby nieothiezdzal Snacz tho bylo wsitko
naoguliach Disputowano pothem po Chrzescziyanstwie niechwaliacz tego Facing
Gonzagi Bo yeslize chczial pamietacz na pierwsza przysiege Syczylicikom
uczynnona tedy yednak niemial przysiegacz zolnierzom swem na zdradzie zwla:
szcza cum ea solemnitate skath pothem za onem przykladem krziwoprzysiestwa
yely sobie liudzie liekcze wazicz obietnicz y przysiag Quod in omni Republica
est nocentissimum Dum fides et Securitas foederum ex Societate humana exter:
minatur Czo pothem sie stalo Prazanom nassem y miastu Constancienskiemu
zata dziwa Naidziesz u Sleidana otem Iako tesz srodze byl wydany do rak
Macicaum profusa Cesarskiego Lena y skarany otho ze bendacz pod Wiedniem
niedowiodl tego czo niemil Na Pana de Grasto geby niespelna woyska wy:
wiodl y Rok niewypelnil wedlie obliku Regestrowe° Tho tesz godzy sie wiedziecz

Questia iako foedera y iuramenta maia bicz karane

o discyplinie

SPOMNIALO sie o disciplinie Grakow Rzimian Cesarza nasich wiekow Spo: mniemy teze czo sie w tey mierze u nass poliakow zachowuie ~

Disciplina Poliakow

Nass narod contrarium dzierzy zynemi narody w tey mierze Na nasich ludzi nie trzeba ogniow, mieczow, wrow rzemiennich equuleos koni rospalionych miedzianych Vkarany nass lud Teno iedno slowo maia za natwardsse wedzidlo y za lanczuchy czo yemi wia za tho slowo zowia Pocczziwoscz Thu iuss stoy yuss tu Poliak musi zlozycz. Bolie: slaw Krziwousty on Pan Waleczny czo go Spompeiussem rowmaia Bo takze 50 wicto: ryi odzierzal slawnych Ten bendacz oth Rusi sama porazony zdrada niemocza yako Pompeius oth Iuliussa gdy za spomozeniem Bozem uczagnal zboiu Niemoszil sie ani extendowal disciplinÿ srogey nad onem Woiewoda ktory naprzod poczal uczie: kanie zwoiny oney przegraney Alie ani imienia yego na koniecz w Historiey niepo: lozono aby tho potomkom nieskodzilo Temu tedy Krol wruczinsy sie do domu yeno ze poslal kadziel wrzecziono zaiecza skura obwiniona On oth wstydu samego ze sie tho iego poczziwosczi dotikalo zasmeczony y Boliesny niedlugo zyw Byl umarl

Krziwousty

Woyewoda czo uczekl zbitwy

Aczo uczekl zbitwy tham mogacz poczziwie umrzecz to do domu uczieksy chczac przedluzycz sobie zdrowia sromothnie umarl Czem sobie chczial pomocz them sobie zaskodzil Wsakze yednak y srogosczi gdzie trzeba uzywaia nassy Itho yest u na: sich prawnikow za napewneysa ze niemass pretbsego prawa u nass yako na woinie Niezawzdy tham chowaia oney wolnosczi Neminem captiuabimus nisi iure ui: ctum Ostatek prawa nasego Woiennego stey terminatyei wirozumiss

TERMINATIA Ô PRA: WIE WOIENNEM STATVTV POLSKIEGO

Statutu Ter: minatia

Ize Castellan wcziagnieniu ma Sprawiedliwoscz czynicz fol: 136 et 20 uide Alie Starosta onego miescza Sprawiedliwoscz czini pro rapina albo do popissu kedy iest zlozon ucziecz sie ma ukrzywdzony a na koniecz do prawa Duchownego kaze pozywacz tych czo duchownych dobra drapia pothem zakliacz a pothem takiego do wieze Tho yest stara Cazimierzowa constitutia Item quilibet compareat in loco constituto Sub amissione bonorum et colli omnemqz militarem disciplinam

Kazimirz Rex Wopalowczu 1474 fol LXVIII

Q.

obseruet

Exrecepti6 182 obseruet Thu wtich slowiech ogulem obowiezuie srogo aby sie zaden z discipliny yaka na
on czass postanowia niewylamowal fol: 20 6 v 2

Sigismundus Petrico 15 19 fol 23 A na tego czoby niewiodl spelna rothy kazego staroscie poimacz y tak dlugo w Wiezy
dzierzecz aze czasson do kath mial sluzicz wipelm sie fol 24 linea 15

A ize slubem nikogo y niegodzi sie wiazacz azeby byl iure uictus Alie Zolnierzem
Sigis Craco 15 40 yako sluga swim zastawia sobie wolnoscz

A ize potbkomorzi yest executorem discipliny ze ma poimacz takich wsakoss do:
chowacz yeno ma do sadu krolienskiego tamze czytay prawie yako w Niemczie[ch]
u Cessarza Prosus Bo ize potbkomorzowie sa sasarzmi ziemie tedy yem tho na[y]
wlasney naliezy wiedziecz yako ziemska sluzba s ktore[go] gruntu idzie

Cziecziwiecz Testh tesz nyaki obyczay karnosczi Kroliow Polskich ktora zowia Cziecziwcz[em]
ktora ize yest mianna ia oney tesz kroczey mowie Bo day nie tho drewno cz[o]
Hispani zowia Spitamali lignum iakiem w Siciliey one Hispani traczyl on
Gonzaga

O ZNAKOCH II Ô CHORĄGWIACH

A ize woÿſko dobrze Sÿkowane ieſt iako czialo ktore wſobie ma wielie czlonkow o ÿedneÿ glowie, tedÿ them czlonkom potrzeba ÿeſt porozumienia abÿ ÿedno rozumieli ÿedno dÿchali Iako o Rzÿmianoch piſze Iozefus o ſnadnoſczi porozumieniu ſię ÿch ÿ o poſluſzenſtwie Rÿczÿrſtwa ÿch ze nieczekacz na roſkazanie alie na ſamo ſkinienie Hetmanſkie iuſz kozdÿ wiedzial do czego kto ſię mial ſięgnacz ÿ kczemu wſiſczÿ mieli przÿſtacz I ſami miedzÿ ſobą mieli mowe ſwą nieną Ze ÿako ono gluchowÿ niememu roſkazuią pewnemi geſtami tak ÿ oni miedzÿ ſobą ſię porozumiewali prze:dneÿſſÿ ÿ nieomilnÿ ÿeſt znak porozumienia ſię Spulnego mowa czlowiecza Alie wzamieſaniu wokrzikoch woiennich trudno tam wſluchacz trudno ÿ wirozumiecz ÿeden drugiego choczbÿ ÿ ſam krol roſkazowal Tedÿ ſą do tego pewnie inne znaki ÿako on u Liuiuſa ktorÿ niemogacz nicz wſkazacz ſlowÿ dlia tich ktorzÿ przÿ niem ſtali makowki chodzacz po ogrodowi telko ſczinal Anicz wieczeÿ nieroſkazal Alie ſtego wneth ſię dorozumieli ze radę pani przednie kazano ſczinacz ÿeſlÿbÿ chczieli przewieſcz tho czo chczieli Drugie znaki ſą trąbami oktorÿch czo zna:czÿ miedziana czo korneth tho ſię powiedzialo w xięgoch wturich Ieno tho pÿlno trzeba ſtrzedz abÿ trzębacze pamieci nieſmieli koniecznie ÿako kto chcze wedlie ſwego zdania trąbicz Bo ieſli mają znaki woienne ÿ mową ÿ trąbienie wpoſluch iſcz thedÿ naÿpilneÿſſa ÿeſt wprawicz the dÿſcÿplinę woÿſko abÿ kozdÿ milczal zebÿ wrzaſkow zgielkow wikrzikania nieprzÿaczielowi urągania ÿ inne nieporządne pokrzÿki niebÿlÿ Aniem wtrąbÿ poczną trąbicz tedÿ naprzod w Hethmanſki beben bÿą Tak ſię poliaczÿ Sprawują ÿ u Dąbrowna w Pruską woÿnę tak bÿlo do:piero za bębnÿ trębacze

Geſtem znak

Mowa

Drugi znak trąba

Pomÿſlienia na woÿnie trzeba

Kasta. 184. Sa ÿeszcze inne znaki Woienne ktore zowią Kasta czo u Rzÿmian tesz bÿlo a zwali
tho oni Simbolum

V Poliakow piekne Kasta bÿwalÿ Pan Bog znami albo od Herbow Orzel lodzia
lelina Swemira Rem kolo mielie mlÿn etc. Gdÿ sie tedÿ trefili ÿaki odmieniecz
Spies czo wiecz sobie zwÿkli barwÿ strole odmieniacz albo bindÿ tarczane przekla-
dacz ÿako w Niemczach czÿrnią abo krzÿze na kabacziech wsÿwane ÿako Mocho-
wie maią obÿczai po ktorÿch znakoch oni sie znaczą czo przÿacziel czo nieprzÿa-
cziel ÿesli, tedÿ na barwie na tarczie na krzÿszu omilis sie zebÿsz teize barwÿ
uÿrzal czlowieka Czerwonei abo bialei czo twoi nossa Wnoczÿ abo wedwie tedÿ
na Kastie ktore nieÿedneÿ zawzdÿ godzinÿ trebacz rozdaie trudno sie omÿlicz mo-
zesz ? Barzo tho madrze Starzÿ wÿnalezli Do tego iest nasz iezÿk ktorÿ ÿest
trudnÿ Czudzoziemczom ku wÿmuwieniu barzo dobrÿ, A Niemczowi zwlascza
trudnÿ ku wÿmuwieniu Daią tesz znaki Hetmani zolnierzom nÿakimi instrume-
ti Jako Wloszÿ wierwaią pospoliczie Hetmani Slupki lokcziowe Wrekoch abo
ÿ piszczaleczke na sÿi srebrną, ktoreÿ pospoliczie w wielgiem zgielku ÿ czassu
nawalnoszczi na morzu kedÿ trudno ma ieden drugiego doslÿszecz uzÿwaią ro-
skazwiacz Marÿnarzom

Przesz bulawy
slupek, sablie znaki

V Poliakow Bulawa abo Sablia Jako Pan Starnowa Gdÿ dawal znak
pothÿkania sie Spossow prethko dobÿwal pograzaiacz V Tatarow u Moskwÿ
biegzem Skÿrmie abo plecią ÿakoomi zowią V Tuka Mechmeth Bassa Non
czasz gdÿ Pan Zboronski dzisseiszÿ Woiewoda Crakonski Z wielga Slawą
swą ÿ domu swego Possełstwo Sprawowal tedÿ siedzącz Spolem Z Bassą Bu-
dzenskiem czlowiekiem swe miasseÿ ÿeno ze Paczelithem trzasnal na
Czausse Wneth ich kilka przÿskoczÿlo Kgdÿ rzekl the slowa Sroga
iest rzecz Gniew Cessarski oni facelithem sciągnawszÿ swe onego Basse
wrozmowie go udawili

Poslem
D Turek
P Woie K
Zborowski

The sa przednie znaki Rÿczerskie wedlie zwÿczaiu kozdeÿ Natÿeÿ zossobna
Ale miedzÿ wszÿthkiemi znaki naslawneisszÿ ÿ na ozdobneisszÿ ÿest Chorągiew
z Herbami rozmaithemi Jako unasz Poliakow iest wielga Chorągiew ktorą
wskarbie Chowaią ÿ w wielgiem uwazeniu ÿ poczciwoszczi maią Bialÿ Orzel

W Bialem Poliu

Pothem są ine rozlicznych ziem Powiatow Woiewostw ktore tesz Chorągią wskarbie
y czassu potrzeb zasię ye rozdaią Chorazem y nad pokoimi krolowey rzędem
są wymalowane na zamku Crakowskiem Była ktemu Chorągiew Hethmanska
W woysku pothem są tesz pewnych familey ine ktore zwali Gentilicia Signa
abo militaria Signa Otych nakrothcze raczei zmiankę amiss Origines ych uczy:
niemy

Takze u Rzymian Była wielga Chorągiew Aquilla Po Orlie Bily tesz y ine wla:
sne, Tribuū abo tesze y Cohortium ktorych dziesiecz wyliczaią Tych tak pilnie
przestrzegali y onie się biali ze tesz przy nich umrzecz gothowi byli aze do upasci
Abywalo tho ze gdy ich nieprzyiaciel Spliaczu Spieral tedy inter Confertissimos
hostes wrzuczicz kazal Hethman Chorągiew yaka to iusz ona Cohors ktorei by:
la Chorągiew by ich tesz do iednego miano zbicz siekli się onie tak dlugo aze
yey dostali zasię Takze miasta dobywaiacz yeno na mur Chorągiew zarzu:
czono tho iusz po drabinach wknęli zamią A przedtem miss Orla wymyslili
za Herb sobie wziącz czo się za Augusta stalo za oną occasią Gdy nad
Augustem Gdy ofiarę ofiarowal Orzel usiadl tedy wten czass iesze się ich
prostota dzierzala miasto Chorągwie snopek wywiesiwszy abo suknią Czerwoną
yako przy onei porasze ad Cannas z Hannibalem tedy iusz o on znak tak
sie kolatali iako onaikostowneissa Chorągiew Orlowa othem Poeta in fastis

Illa quidem fœna sed erat reuerentia fœno
Quantam nunc aquillas, cernis habere tuas

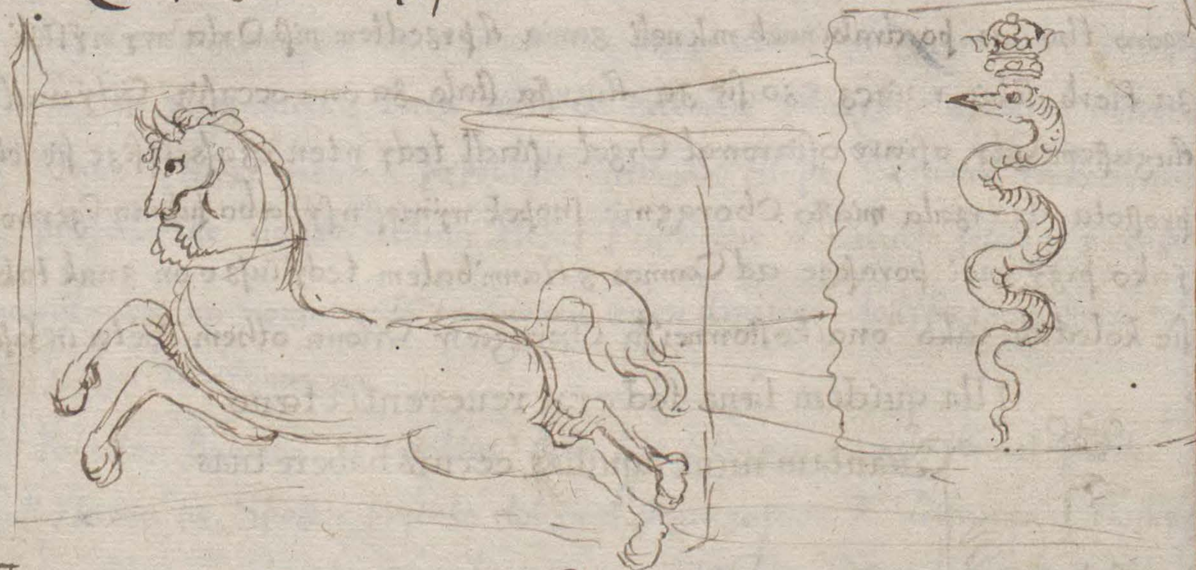

Prostoszi się iesze Węgrzy dzierzą czapkę nossacz miasto Proporcza na kopiey
a Turczy ad imitationem antiquitatis onych Grakow czo pod Troią byli na:
sliaduiącz ogony konskie przeth Helmany nossą czyli dlia tego ze się obrazami
wseliakimi brzydzą Czy ktorzy Originem Herbu Corony tey wypissuią zeby
dlia tego Orla Hianti rostro przyęli za Herb ze W Gnieznie Orlich gniasd
sila nalezli po drzewiech barzo się mylią wieczei tha rzecz na fabulę posla

Miethysa mie

Więthssa mię ratia do tego wiedzie ze tak musiało bycz ze Rzymskie Imperii
Caesars y Papiesz chczacz wsira lisę Poliaki wprawicz aby byli w Confoederatiey
onych krolestw dwunasciu czo do Hierarchyey koscziola nalieza yako Bulla
Rzimska swiadczy tedy nassę natya tak wazyli ze ich do swego Herbu Stano-
zythnego nasse przodki przypusczyli y Stricami swemi czego Francuzowi Hi-
spanowi Angliowi niepozwolili tho nassem poczciwoscz wyrzadzili Druga przy-
czynę yescze tego taiemneissą a godną iscze ku wiedzieniu kozdego sliachcicza
Polskiego powiemy wpiatych Xięgach wypissuiacz sykowanie Legiomis Ro-
mana

DRUGI HERB V Rzymian był DRAKO Pitius Smok o ktorem fa-
bula ona ze go Apollo z luku zabil Ten Herb do nasz przed piaczia dziesiat
liath s Krolowa s Portia Bona przybyl takize nietilko Orla alie y Smo-
ka Rzymskiego mamy (x)

Kon tesz był Slawnem Herbem Imperij Romani Yze iest animal Genero-
sum laudis et victoriae Cupidum et quia sua alacritate praesagit victorias
Then teze za them ziednoczeniem Wielgiego Xięstwa Litewskiego s Korona
za nasz poczythamy ktorego takze sa Onso Rzymianie Kgdy przewiezie-
zyli ktore Woisko ze tylu podalo tedy tey Cohortem czo then Herb nassila
urzad był nawięczey trapicz y zamiem w pogonią iscz Hcz wiem ze ma swe
Herb Pana Safrancza — Significatię Xięstwa Wielgiego Cancellaria Hcz iescze przed Unią ten Herb
w Coronie alie iest Gentilicium Signum Domu Zacznego Safranczow
ktorego Potomkowie dotychmiast the wlasnoszczi bess pochyby pilno strzegą
A iako Rey pisse ze chocz niebywal we Franciey alie sam się s przirodzenia
swego zalamuie Czemu liaskę y miecz pogonia wrękoch dziersy od onego Mar-
sillu czo Alexandrowi dal wręcze. vide Polski

x) Bona przybyła do Polski [illegible] zatym Sarnicki pisał to dzieło r. 1568. — Tilk tego

Vilk teze byl Herb Rzimskei Chorągwie Na pamiątkę onei Wilczycze ktora nad Tibrim rzeką przodki ich Remussa y Romulussa piersiami swemi zywila y odchowala gdy dzieczmi byli Skath Pigrones on Krol Slawny dworstwem Rzymiany sczypal strofuiacz ich ze wlakomstwie swem iako uilk y wdy: ransiwie mienasyczeni byli drapiącz lapaiącz Krolieſtwa Panſtwa do ktorich prawa zadnego niemieli

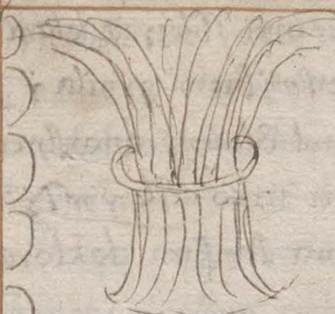
V nasz tego Herbu niemasz alie iednak tego roku sprzyczyiem za Krolia sobie naiasnieiszego STEPHANA zlaski Bozei Krolia Polskiego oth tego Vilka trzy zeby Sczeliwosziami wylomione nam przybyly nie besz taiemnicze wielgei Bo Wilcze zeby puki wpaszczecze Vilczei są nicz dobrego nieznaczą Alie wylomione są iego kly wielgiem liekarstwem tak ize idziath: kom ye zawieszaią naszy Takze infans Regni Poloniae Krolowa NM dzieczie y dziedziczka ku wielgiemu zdrowiu y liekarstwu przeslawnego tego Krolieſtwa Polskiego da Pan Bog będzie Sczęsliwie nossila czo temi uierszami wyrazicz się moze

In arma Serenissimi R. Polloniae STEPHANI Dei Gratia

Dente lupum lanians ouibus fit magna ruina
    Illius & dentes effracti sunt medicina
Sis medicina tuis REX inclyte pelle nocentem
    Atq3 tuos metuant innimici Stemmata dentes
Wilczy zab iest rzecz sroga gdy się lupem bawi
    Ten ze tesz iest liekarstwem kto go w zloto wprawi
Vsziebie trzi kly wilcze wszczerem Poliu stoią
    Bronze swich, Przecziwniczy niech sie twich klow boią

R.P.D.G.

Pyatbij herb Rzimski wijazanka mampuſus ſkad zolnierze zwano mampulares znaczacz zgody ktora ma byc miedzi comilitonmi.

Swinie zabiano ſtanowyiacz przimierza.

Labirinth wktorem Minotaurus mieskal Bo do Ramion Byl iakoby wul a twarz iego byla czlowiecza A przemieskiwanie iego bylo ogrod ktory niemial poczadku ni dokonania y wyſczie iego bylo nieznaczne pomie ſane Wczem uſtawicznie upomniem byli Hetmani ze radij Hethman ſkie debent eſſe uaria oculta et inueſtigabilia inſtar Labirinti Powie dzialem o czterech Herboch przednieyſzich ktore ſa krolewſkiego rodu

Powiemy

Powiemy o inniech ktore zowia Gentilicia to iest narodow perwnich ktore teß stare Lacina zowią proclama po polsku godlo zowią Bo badz na Woinie czassu gwaltownego naiazdu badz doma we wsiach czo do tych miast trwa kiedy to zawolano na gwalt

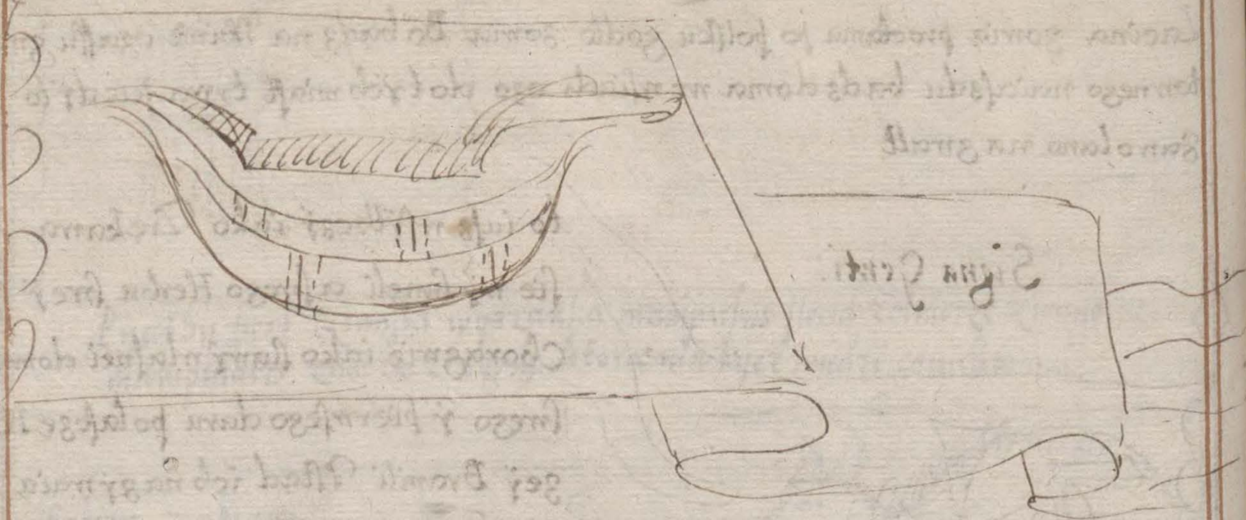

to iuß wszythczy iako Trzekawa sie wy sumeli a swego Herbu swey Choragwie iako slawy wlasnei domu swego y pierwszego daru polaszcze Bozey Bromili Ztąd ich nazywaią zdawna milites Boleslai Skarby ktore zostawiaią rodziczy tego Herbu dziatkom swim strawicz sie mogl oth iednego pokolienia alie zasluzy przodkow naszych ktore sie w Herbiech zamykaia otwaraia droge y wnukom y prawnukom et qui nascuntur ab eis do urzedow do dignitates wtey Rzeczy pospolitei naszey tak izechocz bedzie syn chory mdly tedy iednak wtei Rzeczy pospolitey maiacz wsgliad na przodki iego podwyßsza ya go na godnosczi Znakomiecz y Panne zonego domu zasluzonego kto poimie chocz sam nietak zasluzony thedy Krolowie Polszczy iuß na to mieli y maią wzgliath ze taki iuß ma naprzod gradum ascendendi ad dignitates a ize Herb taki malo czo iest rozny oth Zroiownego Herbu Jeno ze pod

kowa na gure patrzy a dwa krzyze ma teß tu przypomnie slepowrona swego Gdyß ste Herbu mego dwai braczia moi wewazneisßei zmoskwa potrzebie dwa Sarniczy poliegli wroczie Pana Zamosczkie^o^ y Goraiskie^o^ pod zamkiem Vielißem Won czaß kiedy y Oliesniczki y Maliczki w trzeczi Woloßych Przydano iem teß miasto helmu Zawierzchu kruka spierszczieniem ktory znaczny pamiątkę Mathiae Corvini regis Hungariae uktorego teß wonem czarnem Kusie iego naturę dobra claris factis illustrarunt et propterea auctuarium hoc honoris acceperunt

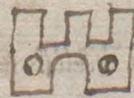
Slysßelysmy

LODZ ABO KORAB WKTOREM RZECZPOSPOLITA POLSKA CZASY INTERRECNI CZALŸ ROK 1576. PLYWALACZ BYLA ZACHOWANA.

Slÿselißmÿ o Herbiech Coronnÿch ÿ otÿch ktore sa Gentilicia familÿ pewnÿch ktore bÿlÿ ÿakobÿ filiarmi teÿ rzeczÿ pospolitey Sa iescze trzecziego rzedu Herbÿ ktore zowia militaria Hunast ÿe moze zwacz podomno Powiatowe abo Woiewostw ktorÿch iest XXXII

Orzel czarnÿ, pul orla, pol lwa, Grÿw, dwa krzÿza, [drawn arms] osla glowa, Pelican, miedzwiecz, dwa Orlÿ, Baranek, Slonecze [drawn arms]

 Tem Herbum sa przÿdane niektore rzeczÿ Miastho Crakow

Helmi ÿakobÿ incturium uirtutis przÿdalski czem pothem pothomkowie onÿch swÿch przodkow sluzÿli

TITULI Serenissimus. Illustrissimus. Illustris. Spectabilis. Magnificus. Strenuus. Generosus,

Polia Zdami się że tho znaczy barwę ubioru swoiu w ktorem ten służył w ten-
czasz gdy dokazowal Pewnie też y powiaty gdy ruszeniem pospolitem sluzyli mie-
wali swoie wlasczina barwę tey masczi wiakey ktory Herb maluia Iako teraz krol
Pan dzisieiszy iedne Rusi soba przywiodl w Cerueni drugie wblekithnych aby znacz
bylo kiedy ktorem wystepicz kazano V Rzymian y na Cialiech wlasnych literami
pewnemi byli znaczeni zolnierze atakze y na tarczach Ktie y tarcza y proporzecz
oneize masczi mabycz wiakiem poliu Herb Ptem aby laczney bylo doirzecz chora-
giew Bo Herb nie tak dozyzy iako rzecz Subtelnieysza

Rzymskie Stigmata

Scythy zasie tesz Herby maia swoie Iedne quadratowe pyramidales onalis
figurę czo znaczy oboz Iako misterium kształtu herbu Coronnego orla wyzszey
mowiacz o szykowaniu Polskiem Kwiakiem obozie y w ktorey formie toczenia iego
ten to orzel ma yakoby w gniazdu iakiem chczeli bydz bespieczneiszym Siadacz
lib V

Sa Xiesi stare ktore zowia Banderiorum iakie Xiazecziu Pruskiemu byl poslal
Arczybiskup dzisieiszy Tam w Xiazeczey bibliotecze Tam Herbow iest wy-
malowanie wlasne

CZO ZA POZITKI CHORĄGWI I HERBOW

Okromia tego ze sa ozdoba Maiestatu krolia y krolierstwa wszythkiego y
wszythkiemu obozowi gdy porzadnie bywaia rostawione ozdobe y aparentia wya-
kiego miasta czynia gdy tesz pogrzeby krolierskie sprawuia ze Chorazowie tych
panstw musza pod wina przytomnemi bydz okromia rzeke tych tho honores sa nie
pozytki koniecznie wielgie przy wszythkich Rzeczech Woiennich Bo liubo popysuia
zolnierza gdy choragiew wyniesza a w beben bya tedy sie kozdy w kiem iest Mar-
tialis Spiritus wneth ozowie liubo do Ruszenia y cziagnienia woiska przyidzie tedy
kozdy na swoi znak y na inne weirzawszy obaczy się wneth in qua regione exercitu
uersatur niebladzi tulaieczy sie po Rusiech Iesli tesz maia toczycz oboz tedy na-
przod Corona Choragiew abo Hethmanska postawia potem y inych Woiewostw abo
y roth rzędem wedlie rozmaru wyszey omienionego kozdy sie snadno swego pliaczu
y gdzie ma swoi lozamenth postawicz dopita y owsem noga stopa domierzy Iuxta
regulam pod Iesli straza dzierzecz tedy wneth skozdei Rothy gdzie kto-
ra Choragiew stoi dopyta sie nakiem koliela Pamietaiacz zwlaszcza na on Statuth
kazimierza Wielgiego zaden nieuliezy Quoniam turpis est pars quae suo non Congruit
uniuerso Y roskazuie podkomorzemu aby takich poimawal ktory by obwolacz sie

strazy nocznej

strazy noczney odmieniaia Choragiew y tu y owdzie postawiaiąc w nadzieie tego po-
domno zema imienie y wtem y wowem powieczie zeby mu wolno teß bylo y podtha
y pothorra Choragwia postawacz Takze in Conflictu wboiowaniu potezney obrona
odsiecz idzie gdy kozdy broni swey Choragwie swego Herbu Jako Kazimierz
wtemze Statuczie roskaguie aby kozdy badz sliachczics Badz Simplex tho iest
innego stanu pod pewna Choragwia pod ktora yest postawion y wktorey ziemi
ma mieskanie aby trwal swoiem pocztem aby czassu boiowania wiedzial oswem
pliaczu otbem sie staral aby swey Choragwie bronil yako namezney Test tho
osobliwy statut y madry y zaden naden liepei niewyrazil potrzeb y przypadkow
Woiennich Spominaia chroniki ze przy toporze zmaliaglo sie Dearmes 300 Spo:
mina teß Chronikarz Jako za krzyzowiastego gdy byli W Russi opatrznie
strasa dzierzano Ideo inquit in omnes partes cum Valido praesidio custodiae
tenebantur Czyniato dlia ~~nie~~bespiecznosczi teß strazy by yako zalapiona nie:
byla Nie przy pominam tu przykladow ktorzy kiezy wze Choragwie mezznie
bronili Alie y oni Poliaczy niepostiedneisy byli y owsem wiecznei Chwaly slawi
godni czo uone Grundwalska woine wprussiech Choragiew Wielga ktora iuß byla
prawie obaliona ze ia znowu odbili y obronna reka do upasczi sie byiacz zasie
ya podzwigneli Chwalia Niemieczy Scribentowie onego TFN vicha Helwe:
czyka ktory we Wlossech WApulyey wone woine choragwie tak wiernie strzekl
ze gdy mu sma reke uczietho prawa wliewo ia uchwyczil agdy mu y lewa
zaß uczietho on ya wziawszy wzeby dzierzal przetsie aze gdy iuß niemoglo
bydz inaczey toß sie uwinowszy wnie dal sie zabicz y takgo yako padl zna:
liezionno Wielgacz to iest Slawa alie iesze slawnei nassy poliaczy uczynili
Bo ten wprzegrana bitwe poliegl chorągwie nieodyal alie nassy y odieli y odzie:
rzeli y bithwy wygrali Teß to ieden iest fortel ize czassu niebespieczności
na krolia ze choragiew schylia na dol tho czo sie tham stalo Alie tho
rozumiecz mamy o malei Choragwi to iest otey czo przy krolu byra Alie
y ono parath nieliedą yaki czo Ruß wyradzili ze chczacz liud Polski czo
sie byl rosprzychnal zwabicz y pomordowacz choragiew Coronna wygrawszy
bithwy podniasli y liud ktory sie iuß byl poczal zbiegacz wygrawszy choragiew
polapali Test thoniekieda Slawa Wygracz sila ~~y~~ dostacz po wygraney bitwie
choragwie Przetho Liuius Liczy ze telie dostali Signa Gentilicia telie dostali mi:
litaria

Statutowa Sancti:tia piękna

fol 24

Dwoia chora:giew wielga miala czemu ya tak zowia

Liecz teze Sÿdzili Rzÿmianie Spagan ze Sila więcz Choragwi ÿ zwielgiem kosztem ÿaspa
vatem Choragwie wÿstawiali czo ÿ u Barbarosse za naszego wieku notowano ze prawi bar:
barorum more ad terrorem Vanum Vexilla multa et Sumptuosa Timeti Sub illam expu:
gnationem explicarat

Wszakze ÿ naszÿ po oneÿ wÿgraneÿ bitwie Slawnei Spominaia ze xxxvij Chorą:
giew dostali ktore do tÿch miast na zamku wkosczielie wiszą

Silabÿ iescze przÿszlo Spominacz tÿch przÿpadkow stronÿ znakow Choragwianÿch gdÿ
choragiew na dol Spuscza na Zamku ÿ dziala na dol znaczÿ poddanie Alie sie iescze
przÿ Sÿkoch bendzie Spominalo Cetera experientia rerum magistra docebit

P. Sie: M. Podko: ziemie chelmskiej

P. Osmolski

Wierszie iako to zwierz.

Ten ÿest Herb oneÿ personÿ ktora sie tempore utriusque interregni tak zachowala przi:
stoÿnie ze ani na tę ani na onę sie stronę nienachÿlil ÿeno sameÿ Rzeczÿpospoliteÿ decorę
patrzÿl oktorem barzo wlasnie moze bidz tho rzeczono czo Solinus o Cathonie zacnem
staregu napissal Altius certe nemo progredi potuit quam qui simul in illa Reipublicae
trepidatione contra utrunque se sustulerit et alÿs Caesarianas opes alÿs Pompeianas sibi uo:
uentibus utrosque contempserit prouocaueritque ac ostenderit

Jako iest rzadkie to zwierzę biegaiącz na swieczie
S ktorego medicina bÿwa a rogiem wprzod sziecze
Tak wtei Vielgosczi czo sie zowiem sinmi Coronnemi
Vkasz mi ktobÿ wtem tego wÿsczikl aniech będe uinnÿ
On krolia wprzod wÿrzekl a wsitek liud przestal
Powiesz ktorÿ bÿtho przed them sliachcicz niebędącz Marsalkiem udzialal

PIATE XIEGI O SZIKOWANIV WOISKA ROZMAITEM SEV DE CAMPESTRI BELLO.

PRZEMOWA.

Iuż tak odprawiwszy osoby woienne y vrzędy ich Hetmana, Rotmistrza Dziesiątnika a także rzemieśniki woienne Armamentarz, obos, sposob ciągnie: nia, disciplinę etc. y chorągwie wielkie y mniejsze podmiawszy prawie iakoby ku po: tykaniu się, tedy oteraz potykaniu y sposobie iego szykowania rozmaitem ku zwięz: niu lepszey młodszych bydzmy trzeba mowić będzie, o dobywaniu miast o obronie mu: nicey o Vastatiey o Morskiey bitwie, gdyż te tho są quinque species conflictus. A iż ten porządek do tych miast zachowaliśmy wszem tho pisaniu. Że od dawnieyszych dzieiow na swiecie poczynaiąc aż szmy do Polakow swego wieku przychodzili tho iesth wypisawszy sprawy Grakow, co v Rzymian co v Cesarzow poslednieyszych się dzieie dziewalo, toż dopiero Coronne zwyczaie opisaliśmy tegoż y teraz porządku pisząc de Conflictu o szykach używać będę. A naprzod wypiszę y wymaluię zręczne szykowanie Alexandra Wielkiego. Bo dawnieysze sprawy co się dziewało za Homerussa iako Nestor on iego stareyszy roskazuie mnieysze naprzod stawiać Agamenonowi a we śrzodek tych ktorzy mężnieyszy tosmy ich wspominali pisząc o ciągnieniu porządnem w czwartych Xięgach.

PHALANX tedy iako się szykuie kto chce wiedzieć trzeba mu naprzod wiedzieć opisanie zbroynych y których rzędnikow Phalangis przednieyszych a tho niebawiąc się czegani nie: potrzebnemi krotko dno uczynię. Naprzod tedy ku wyrozumieniu tego potrzeba wie: dzieć co zwano za Żolnierze grauis Armatura.

GRAVIS tedy Armatura zwano tych co mieli one Sarissi spisy długie na 14 łokieć a pierwotni byli macedonskiem strożem y pawęży wielkie iako Targe pospolite y zwiemy te: mu tych to wiekow Niemiecki rysztunek zowią grauem Armaturam. Gdyż v Fedwecssa y Copia krotsza y taręz mnieysza. chyba by tenże Rzeza na ciężkiego y żelaza nasz nakładzie

Pięć species woiowania

Phalanx

Grauis Armatura

Leuis Arma:

Levis Armatura **LEVIS** armatura zasię iesth ci co iuż y spis krotszy y tarcza szczuplejsza iako owo Tarczyczki Włoskie bywaią, a drudzy zoszczepy, co ie zową Semihastilia iako u Kozakow bywaią co za sobą ie wlogą.

Velites **VELITES** Ci według sposobu wszego z łukami kuszami y innemi poziskowemi broniami bywaią.

Cataphracti **CATAPHRACTOS** a kataphracti to iest cało wzbroionymi y skonmi zową dziś takich kirisnikami do stępnego boiu y dla łuka iest taki ubior dobry. Ale niemasz zbroie lepszey ninie kiedy Rycerz okryie się cały w kufie nieprzyiacielskim to iuż tam teraz ono ma być uczyniony od strzelca wzamierzaniu wszytka sprawa przychodzi do ręki.

Ferentarij **FERENTARII** Choskoma strzelaią abo pociskiem Ale więcey z łuka Hippotoxotae drudzy zowią **TARENTINOS**. Takich zwać był obyczay od onego sławnego miasta Włoskiego kiedy nawięcey się w łukach kochano. Także y we Włoskim woysku. V Rzymian także Tarentinos tych co z łukami zwano. I przyszło mi to na myśl, y tak rozumiem że ten to obyczay wyszło. a Tarentinus Tartaros a po Polsku Tatarzy zwać bo oni właśnie nie Tartarzy ale Scitae Scitic(um) genus mieli być zwani. Ci tedy strzelcy bywali iedni ustawicznie zdaleka strzelali. A drudzy co raz abo dwa wystrzeliwszy do szable się uciekali abo do oszczepika to bywali levis Armatura iaculatores. To stemi wzbroienia Zolnierza rozdział, stemi zasię przełożonych nad niemi tedy do wyrozumienia szykow trzeba też przezwiska wiedzieć.

Decurio **DECVRIO** Zwano przełożonego nad pewnym poczetem pieszych ale pospolicie szesnaście pacholkow. Bo prawi taka liczba snadnie ysza ku rozdzialowi napoły y ostatni drab może się przyczynić ku odpieraniu nieprzyiacielowi może pomoc tem co naprzod stoią pociskiem bronią przesięgaiąc z zalasza gdy Condensatia czynią. Ale y spisami przez głowy tych co na przodku stoią, przesiągnąć y przenieść onę dłużuchną Sarissę. Na decurionstwo tedy obierano Zolnierza co namężnieyszego y dzielnieyszego

Praestes. y wrody zacney, ktorego tesz zwano praestes yz zwykł naprzod stać. A wtey liczbie 16 y w liczbie Centurij, chorążego trębacza woznego posła y Tergiductora nie przyczytaią Bo ci acz służą Rzeczypospolitey ale niebyią nieprzyiaciela swem mieczem Ma chorąży z sobą co czynić by choragwie dodzierżał y prawa nasze do tego się maią. Bo na osm koni poczet Towarzyszowi nadawaią a osm liczba iest połowica liczby szesnaście.

Tergidux **TERGIDVX** Jako tedy Decuriona zową praestes że na przodku na czele stawa. Tak Tergiductora tego zową, co na tyle telu strzeże y on poczet aby w porządku bywał dirigue, bo sam szesnasty stoy.

Substes **SVBSTES** Tego zwano Rycerza co za Decurionem pierwszy tuż idzie.

Astes **ASTES** Drugiey Decuriey Towarzysz bądź Decurio podle Decuriona bądź Substes wedle substitem etc. Albo wszytko zwano Astes to iest poboczny zboku.

Longitudo

LONGITVDO Phalangis zwano czolo then zolnierzow ktorzy idzie poprzecz wszerz. to iest iesli na czele to Decuriones iedni podle drugiego Jesli Subsitites to ta:kiesz. To nie takiey frasin mamy sie przyiuczyc abyśmy mogli wyrozumiec taiemnice w tey mierze antiquitatis. Longitudo

ALTITVDO Wyssokosc Phalangis zwano poczet iako sie ciegnie od Decuriona a:z od Tergiductora na dol. Altitudo

IVGVM Phalangis zwano iako szeregi ida wzdluż to iest longitudinem Bo iako iarzmo zwiezuie pare bydla, tak też lud przedni Decurionowie mocnie przy sobie stoiacy, czym iest skowiaskiem abo bunthem wszythkiego huffu. A przetos IVGARE Ja:rzmowac zowa porzadzic tak Decuriony aby byli iako iarzmiem abo obrecza zadzierzy:waiacz wszystek huff zeby ich niepozrywało. Jugum Jugare Versare

VERSARE Tasie iest czesci vstanowic tak zeby iedni za drugim stal w ordunku az do Tergiductora naostatniego.

POLKO zowa miesca abo przedziały Huffow na czele abo vlice ktorych pospolicie bywa ktorem hethman moze tez przespiecznie przeiezdzac sie ogliedaiac iesliby omnia ex ordine et disciplina militari były wszytkie rzeczy stadze ono pospieszni o poradze Pruskiey spiewaia Vitull idzie po vlicy za nim niosa dwie suliczy to iest oszczepy Nie o mieyskiey czy tam vlicy mowi alie o tey Hethmanskiey Alie w naszych szykoch bywa iako by y rynezek owo interstitium miedzy czelnem Huffem a miedzy Vlica Hetmanska Rynezek

Wyrozumiawszy te terminy nis do szykowania Greczkiego przystepuie naprzod wszy:tkie piechote na ktorey wszytka sila Grekow y Rzymskiey Monarchiey zawisnyla była dzielila sie na czele na czterzy huffy abo Phalanges mniesse ktore porza:dkiem przedziałem abo vlica y praefectem swoim beły rozdzielne. Bo cztery tesz by:walo praefectow pierwszy nad wtorego wtory nad trzeciego trzeci nad czwartego prze:wyssal swiadeczwy mestwa swego y dzielnosci y zacznosci. A tho spominam dlia tego ze ci Praefectowie mieli stac kazdy swoi przed swem Huffem Pierwszy nad pierwszym Hufem po prawey stronie narozniem Wtory nad wtorem Huffem w liczbie tho iest skraiemna:rozniem też po liewey stronie Trzeci nad trzeciem Hufem, a czwarty nad czwartem we srodku oba to iest trzeci y czwarty. Szykowanie Greczkie

Takze tesz nad Decuriami tych to Phalanges bywali porządzeni Decurionowie Bo nad pierwszemi czterma Decuriami przednie doswiadczony mąż nad zbrzeznemi czterma po niem nie wtory nad czwartemi czterma pomieś czwarty doswiadczony mąż. I iako Phalanx wielka cala takze y te mniesse particulares z ktorych ona wielka iest zlozona confirmuie sie y rzmuie sie. 2

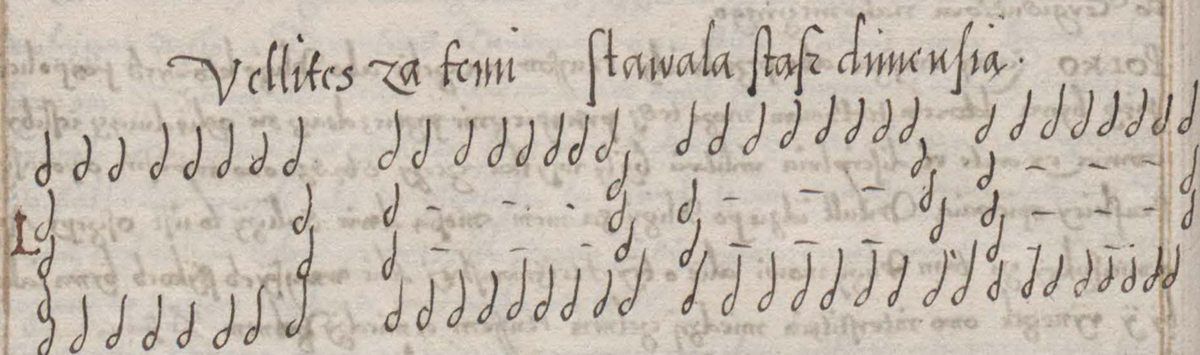
Ktory porządek y proporcia nietylko w tem alie y w innych wszytkich przelozenstwach by:wal zachowywan co wszytko z tey figurey lacznie a prawie na oko moze byc wybadano.

Figura

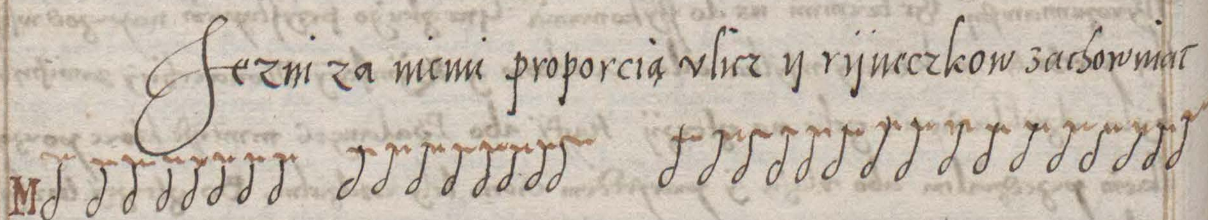
Figura Szijkowania Phalangis woiska Alexandra wielkiego.

Vellites za ferni stawala stasz dimensia.

Sezmi za niemi proporcią vlicz y rijneczkow zachowmac

Hayf pierwßy

Huff pirwszy zbroinych po prawey stronie ktory zową rogiem a Lacinnicy Ala boy ten wżąd
iako ali nalieży wypelnic może a prafectus przed mu wykrzyl go znaczy litera D. I
Niemiecy zową Horn.

Phalanx wtora na drugim liewym rogu wktorey mężowie y praefectowie malo co
wyższey nis wpirwszy alie nad trzecią y zwartą ktore wi srodku stoią iako mśi, y
nietakiey śily iako pirwsza y wtora.

Phalanx Trzecia, podlie pirwszy stoy y o Praefectem swoim.

Znaczy praefecta ktory iako y unas Rothmistrz na przodku stoy.

Phalanx Czwarta ktora przy wtorey narozney ktora y do boiu stępnego nalieży.

I iesliby potrzeba ukazowala wypelnicz może alarum offitium iesliby zaciągal nieprzyiacil.

Cornu leuum szyrbie dextrum zową. bogdy kazą sterzem abo sieczią Decuriam stoy Pha:
langem tedy mogą oddzielivszy się offitium wypelnię Zolnierzow, ktory zową cor:
nu exercitus.

Vlicza prawa abo przedzial

Vliga srednia abo Umbilicus, bo iako Zoladek iest w srodku ciala wszytkie°.
tak y ta Vliga ktora iakoby do bramy ciągnie.

Vlicza lewa.

Cornu abo rog liewey strony bogdy sstego Huffu poczetom narozniem bandz Manipu:
lusowi, to iest dwiema Centuriam zich praefectem bandz Merarchiey to iest 500
s Tribunem mnieyssem ich praefectem każą tedy [illegible] drugiemu offitium to co nalieży
Zolnierzowi. Cornu to iest iesliby zaciągano woysko odrazie ich. Jako wol rogiem
sremnie rad więc tak woysko temi rogami odsiecz daie. A przedsię w ordunku woy:
sko zostanie nie turbuiącz się wszystkiem

Velites za zbroinemi także w czworakiem Huffie y rozdzielmi vlicz aby rogi przeciw
rogom onych y ulice przeciw ich vliczkom Zastępy przeciw onych zastempom patrzali.

Jezni za temi Huffy wtyże dimensiey, alie y miedzy nimi bywali stawiani wedlie potrzeby.

Spossob boiowania w bitwach Macedon:skich

Pewnie nie lieda co byl spossob woiowania Macedonskie° y nie besprzyczyny Pan s Tar:
nowa gdy chcial przymaszycz Zolnierzom swem w potrzebach trudnych, tedy iem
mawial Nuze moy mili zacni Rycerze Macedonscy. Abowiem onego wieku Ma:
cedonski Rycerz byla rzecz slawna. Sych tedy terminow wyrozumiecz obyczay ich
boiowania. W Ordunku tedy piessy od piessego stawal ·4· lokciu. Ordunk

CONDENSATIA kiedy się iem kazano stępić abo Condensowacz tedy ieden od Condensacie
drugiego na dwa lokcia stawal

CONSTIPATIA Zasie zową kiedy ieden od drugiego ieno na iednem lokciu stawal Constipatie
tak gęsto że ani wbok ustąpić nie może.

Condensatiey tedy używali Hetmani gdy lud wiodą nis przeciw nieprzyiacielowi

Ze ieden

Że ieden każdy Rycerz wymie sobie placzu tak Antes iako y Subsites to iest y za-
sobna wrześona y pobożna tak w dlugkości Phalangis iako y w glębią a ściśną
się aby się iakim kunsztem między nie nieprzyjaciel ku rozerwaniu ich nie wśrubował.
Także gdy z miasta z obozu w sprawie maią ciasną bramą wyciągnąć abo gdy
się też wojska przez groblią przeprawnią. Aby się zaś wyszedszy rostąpili tedy
tu nauki o Constipaciey trzeba A że się dluża in arte militari rownie y glębią to tu
przychodzi pamiętać co się wyszey mowilo, iakom przedtem wspominał.
Constipaciey zasię używaią gdy ie lud nieprzyjacielski wszytką siłą naskakuie y
nalieże tedy aby mocz ich wytrzymać mogli skulczą się a iakoby ieden człowiek ściśną
się wkupę swoy aby ich tem potężniey ramiony z przodu mogli. A takiego Constipo-
wania y Condensowania za naszych wieków Włoszy y Niemczy nie tylko piersi alie
y tezni używaią czasu takich przypadkow. SKATH Hetman ma to wgabz
przed oczyma mieć y wielki obmowdnąc żeby sobie miesca nie uszczuplił niobacznie
aby strzegąc się tego żeby go nieprzyjaciel nie rozerwał żeby occasiey iemu nie dal
żeby go wokolo nie ogarnął. A tak uciekaiąc z przodu żeby pod rzymy nie wpadł
Jako ryba glupia choc z pomocu wyskoczywszy na węglie wpadnie gorzey chcząc sobie
pomoc w większą przygodę przychodzi.

Nota Bo gdy Decurionow będzie 1 2 3 w ordinku karbując wedlie Reguli Podismi lok 496
dlugości to iest stay dziewięć y 96 lokci Alie gdy się zaś Condensują będzie ich
tylko pięć stay lokci 98. A gdy się constipują nie będzie ich pulczecia staia lok: 24
A także gdy się srzednie Phalanges ściśną trzecia y czwarta obaz iako tu ulice
szerokie y puste uczynią się między pierwszą a wtorą. A choćby wszytkie cztery Con-
stipowali się Tedy się ich grono male zamiasto wielgiego Hufu pokaże. A także żeby
plac non uacet ma Hetman opatrzyć to y pogotowiu mieć y inne hufce, abo Velli-
tibus kazać się nastąpić na on plac. Przetoż też Decurionowie maią być ludzie
przednie mężni y dzielni. Bo oni ssą związkiem a iakoby węzmem wszytkiego Hufu. Alie
y drugi rząd ma być z ludzi przednie wybranych. Bo gdzieby Decurio był ranion żeby
swego miesca nie mogl zastąpić tedy Subsites ma na iego plac nastąpić a także y trzeci

Przyczyny czemu Phalanx Macedonska niezwyciężona

y czwarty rząd Bo choćby tem po wposliednich rzędach stoią nie przyszłoby wręcz, alie
iednak ku poparciu y ku okrzepczeniu się są iakoby iakie balki abo zastrzały mocne
ktore ścianę aby nie obalila się podpieraią. A dlia tegoż Phalangem Macedonicam
nieprzezwyciężoną być rozumieią, strony dwu rzeczy, strony zbroi ich. y strony takiego o iakiem
słyszysz porządku. Bo każda Sarissa abo Spis ma w sobie na dlużą 14 lokieć z ktorych dwa
w rękoiesczyna a 12 przed sobą wypuszczaiąc nastawi. A drugie° rzędu na dziesięć, trzeciego
na osm, czwartego na sześć, piątego na sztery, iakoby ostrz. A przetoż gdy nad głową dziesią-
tnikową ktory się potykaiąc rzędami cztery abo pięć spissow będzie, ktore wynikaią z innych
rzędow

rzedow, rozumiecz tho mozę kozdy. iako obronna y ogromna rzecz iest. Macedonskiey bitwy sposob. Alie nad tho ktorzy wsostem wsiodmem y wosmem rzedzie stoią, bo ciem nie przyjdzie wrecz do spissow tych sarissow. Wsakze gdy sie wszyscy posykuią y zepną tedy ciezarem swoiem siły wszytkiemu ussowi Phalangis dodadzą y Decurionum, ani Subsitum tak rzekacym uciekania niedopuszczaią. Acz niektorzy tesz tak rozumieią y powiadaią, ze posliednieyssych rzedow mialyby bycz spissy zo daliey dlussy. aby tak wszyscy rownie wsy sie nieprzyjacielskie^o^ zola mogli dosiegacz. Alie tego porzadku wszytkiego niemalie brzemie na Tergiductorze zawislo. Bo then ma miecz wiadomosz iako sie obracaią wszytkie rzedy. Na ustepuiacych dlia strachu abo y innych przyczyn pobadowacz ma tych ktorzyby sie isli miessacz wrzad wprawicz. Gdy sie kaza Constipowacz ma przynięcycz aby iedni drugim dopomagali iako solemniter Hetmanowi przysiegli. A przetosz na thorządz aby na then urząd iednego zacznego zlika obierano ktorego by sie bali y sromali. To sie powiedziało o zbroinych Phalanges abo Huffiech y o porządku ich strony Constipaciey y Condensatiey nis teras zasie o declinatiach.

Tergiductorea rzedy

312

DECLINARE ad Sastam zowią gdy sie wszyscy sluzebni na prawą strone oney Phalangem obrocą. Gdy chcemy przyuczycz zolnierza ktemu, tedy niekaza sie zmiessac niczmussycz Decuriey skrayney. az sie wszytkie iynie nakloniąy ku prawey stronie postepią y na nieprzyiaciela sie oborzą. To obroczenie iest potrzebne gdyby chcial zboka nieprzyiaciel poczycz spretka abo tesze gdyby sie nagle nieprzyiaciel od boczycz chcial od prawey strony. A iesliby zas naprawicies chcial pierwszego ordunku pospostac tedy ad Scutum sie nakloniąy pierwey Decurionami zasadzinszy plagu pierwszego kraie ogrin teras ze strzezy.

Declinare ad Sastam

326

DECLINARE ad SCVTUM zową gdy sie wszytcy sluzebni na lewą stronę tho na lewey stronie tarczą noszimy) obracza naklonią. Tedy takze każą Decuriey zbiezney od lewey strony wswey mierze stacz niecussaiącz sie az sie kamien iako ku zamierzonemu kaminowi Decurionowie nakieruią swemi pocztami ktore wiodą. A iesli zas po staremu maią wolią postawicz Phalanges tedy zas Decurionum każą ad Sastam nastepicz Azanimi sie iako ku kucssowy pierwemu ordunkowi wswem wlassnem pomierzeniu plagu zowniecz. A ona Decuria zbiezna zas wswem miesczu postawemu sie zostoy A tu macz wiedziecz ze Macedonskie Scutum 8 dodrantes ważyło to iest iakoby 6 funtow.

Declinare ad Scutum

IMMVTACIA zową onemi terminami swemi odmieniecz weyrzenie pierwsze nad weyrzenie nazad. I wczą kiedy sie zolnierz owracają obrocz ad Sastam tedy bedzie prawa immutatia a Immutatia ku nieprzyiacielowi wykonywa sie, kiedy bis in Scutum obracamy sie. Barzo tho oni wistrenie iako ingenia Graeckie maią obyczai A koniecz ich iest

Immutatia

326

ich iest trzy informatiey abo iako wynijnych naukoch terminy własne były, aby y w tey nauce Rycerskiey także było. Alie gdyby kto chciał tesz rzecz powiedziec a po prostu wymowic, tedy kiedy Hetman rzecze Immutacie milites to rozumiey aby się nazad wyworoczili, to iest co patrzyli na wschod słonca będą patrzyc na zachod. A to iednak wykonać się niemoze, az się iako oni zwyczay maią mowic dwa razy obrocziesz ad hastam abo ad Scutum. To obraczanie pozyteczne iest gdyby się bitwa z tyłu chciała ex improuiso wnadzie, tego zeby czul y ciebie Zolnierza do takich kunstow niecznieczonego na woysko vderzysz.

Conuersia

326

CONVERSIA Rozumie się then kunst ktorzy oni iuz powiedzieli o Immutatiey ieno tho przydawszy Isz iesliby wiecz iesze chciał więtsza siła then kunst wyprawicz to iest zeby się stąpili ręka z ręką noga z nogą vir et vir iako mowią tedy się maią Condensowacz, zeby ieno nadwa lokcia ieden od drugiego był. a spisy podnioszy prosto, circa primum Decurionem iako circa centrum, abo iako drzwi na zawiasach około haka tobim corpus Phalangis ma się wynieczowac y wyszunąc, zeby stanęli iakoby klinem isz co tak stali iakoby quadratem prostem ▭ tedy staną uczyniwszy te Conuersią Romboides ▱ quadratem wykrzywionim. Bo astites et Substites naklaniaiącz się za Decurionem gdy będzie sprawny Tergidux wszytko ciało Phalangis za sobą nakieruią ze wszyscy będą milites iako iedno ciało ieden mąsz.

Reuersia

REVERSIA Zasię zową perispasma kiedy sie z tego wykręcenia naprawią pierwsze szyko: wanie ze zasię wswey pierwszey staną postaczi.

Inflexio

INFLEXIO Militum zową gdy uczyniwszy iusz iako się rzekło dwa razy declinatią in Scutum ktemu zmiesza się rusza na pierwsze

Deflexio

DEFLEXIONEM zową gdy trzy razy Conuersią uczyniwszy rusza się zmiesza czo abyś wyrozumiał verbi gratia. Staną naprzod na wschod słonca, naprzod Hufy, gdy vczynią declinatią ad scutum będą na południe patrzyc. A iesli iesze trzeci ras takze vczynią będą iusz na pulnocz y oczyma patrzyc. Tak isz co patrzyli wyprawo, iusz w in patrzenie przyidzie wlewo, a iesli ad scutum tedy wprawo. To speculatię zdadza się być speculatię prozne subtelnosczi. Alie experientia pokaze ze te cogitatię y rozmyslania godne Hetmana nazacnieyszego. Bo przes tego woysko iest iakoby ciało bes władzey co wsobie cudami ma. Iest iakoby vmarły czo członki ma a nieruszą sobą bo potentiam animae locomotiuam vtraczą. A przetosz radze panietom Polskiem ktorzy maią poczty wielgie, Abo tesz kilka się ich zmowiwszy wpolie wyiezdzac tych rzeczy sprobowacz Toby iem była więtsza poczciwosc nisz biesiady zbytkuiącze. Pewienem tego zeby sami byli tak contenci z tego iakoby dopiero znaki od Alexandra wielgie° z Macedoniey przyiachali z woyska Alie z Lacinskiego Exemplarza Elianowego nikt się w tey rzeczy nie wyprawi Bo y vczesiay Druk iesth Corrumpowany Musi do Greczkie° Exemplarza się vciecz.

Cwiczenie młodych ludzi

Eiusdem

Euolutio

EVOLVTIO Jesth gdy zalem pocztem wykręczenie czynią hufow takiako
summatiią czyniącz particulatim ieden kozdy zdrabow na iednem mieszcu. A ta
iusz dwoiaka iest Euolutia iedna rzędow poprzek czo zową terminami swemi. Euolutio

Euolutio poprzeczna dlia czego pożyteczna

in longitudinem per iuga, a ta bywa barzo pożyteczna gdyby gwalt był na srednie Pha:
langes zeby te to zbrzezinie iem chciały dac posilek.

Po Macedonsku wykręczenie

DRVGA Euolutia bywa wedlie wysokoszi Phalangis a ta bywa troiaka. Jednę zo:
wą Euolutio Macedonica po Macedonsku wtey tho Euolutiey Decurionowie drzią:
wszy się zatoczą kolem. A zanimi poczty się obroczą y miesze inne wezmą. Alie po:
wiadaią ze takie wykręczenie czalkiem bywa skodne. Bo gdy się wielgą częscią z siebie
w woysko obraczą abo teze czalkiem przed oczyma nieprzyiacielskiemi, tedy nieprzyiaciel
mniema by się miedzy sobą trwożyli a chcieli vciekacz. Gdysz takie wykręczenie iesth barzo

kiedy wykręczenie przes wielgie szkody

podobne vciekaniu skąd serce y smiałosz nieprzyiacielowi rosnie, ktory pilno motus exer:
citus obseruat. Druga przyczyna ze iesth niektorzy le niem się obroczą tem by iusz go mogli zro:
biz, a nieprzyiaciel by wnieth tem czaszem mogl skodę vczynicz. Przeto sam Alexander Ma:
cedonski choc oyczystego takiego wykręczenia nie rad barzo vzywal. Prawdac iest ze iako
koni obrotny ma chwalę wielgą y zalieczenie, takze nierowno więczey woysko ktore przy:
wyklo ku snadnemu się nawroczeniu gdzie ieno tego iest potrzeba, iest tysiąckroc pożytecznie:
sze nisz to czo ieno iako wryty na mieszcu stoy.

Po Persku wykręczenie

PERSKIE abo choreiskie wykręczenie nazwane iesth od miasteczka Choream. Bo tam Philip
Macedonski v tego miasteczka będączy ize tego fortelu vzywal Greki zwyciezyl y pod
mocz swoię podbil. Alexander syn iego potthem tego iąl się vzywac kunsztu. Takie tedy
wykręczenie stawa się gdy w onemze placzu kedy maią wykręt vczynic obroczą się ze
gdzie stal Tergiductor tam będzie stal Decurio a gdzie decurio tam Tergiductor zesię ieno po sa:
myth Decuriach wnetth wywroczą.

Po Lakonsku wykręczenie

LAKONSKIE wykręczenie iest iusz chytrzeysze boy Decurionowie y Tergiductorowie stoią
w swych mieszczach. tak dlugo aze Subsłeb czo za decurionem tuszith stawa wziąwszy
się obroczi się y stanie przed Tergiductorem, a takze y drudzy za niem wyniczniaią
się ieden za drugiem w swey distantiey rozmiaru idącz, aze nawetth Tergiductor stanie
na mieszczu. Decurionowem a Decurio na mieszcu Tergiductora. A to dlia tego tey Can:
telie vzywaią ze Decurionowie w swey mieszcze y Tergiductorowie stoią. Zegdy czolo y za:
dni rząd stoi tedy onych rzędow czo się wesrodku przestępuiącz mieszcuią niedoyrzy ich
nieprzyiaciel ani wyrozumie onego ich sposobu wywroczenia się.

DVPLICATIO. To iest czo dwa poczty byli to wieden zlozą a tho bywa dwoiako per
iuga y przes wirsze tho iest nadluzą y na glębią. Nadluzą czynią abo piesszych mie:
dzy nie czoy dzis vsus tego iest mieszaią. Gdy wiedne Decurią zbyorą dwie, aby tem potęzniey
od onego

od onego miesza niebespiecznoszi zabieglo się. A zwlaszcza gdy na tho mamy pieczy czby: smy cornu nieprzyiacielskie przesięgli mogą y pogtem na strzą. Alie tak znaidują, ze ta rzecz bywa niebespieczna zwlaszcza gdy się nis przybliza nieprzyiaciel. A tak liepiey iest dlia tego przedsięwzięczia abo ieznych do pieszych przylozyc abo presidium posilkowi Huff złęczyc. Na glębią zasię legiones duplicują y strony liczby gdy wiedlug Decurią dwie zbyą. J strony miesza gdy spacia więtsze uczynem miedzy personami kazać się iem wosi

Intercalatia **INTERCALATIA** Gdy posilkowego pocztu nie ex Phalange przymieszać się miedzy Decurie każemy a to zową intercalare to iesth przepliesz

Praepositia **PRAEPOSITIA** zową gdy abo przed tem czolem naprzod abo przed owem widząc iż ich sprazgowanych swiezemu liudowi każemy wystąpicz. To czynią pospolizie gdy widzimy inclinari victoriam ad hostes tedy Huff ktory zową seram każą przed czolo każą wystąpicz oczem niżey

Postpositia **POSTPOSITIA** Gdy leuem armaturam iezliby się miala Phalanx do tego aby tylu podala nazać zasadziemy Abo ieslibysię nieprzyiaciel przedarl iako przes pirwsze Huffy tedy te istą postpositią uczyniwszy znowu się reintegruie bithwa A zwlaszcza gdy naszi czosię dali vozdrzec będą przy pomięgi, zeby zbokow zas nieprzyiaciela scisneli. V Poliakow takiego

Siekanego Huffu pozytek niebywa zatrudmienia Bo oni od takich przygod kilka Huffow po obu stronach miewaią ktore zową siekanem Huffem tedy iesli posilek dacz iesli zaciągaiączych spierac lacno iem przychodzi ze nieturbuiącz Huffow wielgich na odsiecz tych czo są w siekanem Huffie wyszyłaią o tem nizey będzie dostatecznięy.

Auctuarium przidatek o Husie vellitumy equitum Bikowaniu.

Vellites czo są iuż się powiadalo doszic ze tho byly Huffy pieszych ktorzy nawięczey pociskami, iako są luki kusze, procze barty zdolywali. Czi stawali tudzies za zbroinemi, a za niemi iezni, iako czi ktorzy bywali nietak duzi, alie iednak pretszi. Co dzis ten ordinem mi:

Prospiesni grecagi zową litum v Moskwy zową prospiesni. A miedzy temis bywali Xenagi to iesth naimitkowie abo Zolnierze cudzoziemczy. Czi takze miewali naprzodku wodze y Decuriony y inne urzedniki acz przezwiski innemi, alie iednak tenze scopus ich byl. Przeto niebyt czytelnika zabawiac. Militesz y onych pieczi supernumerarios chorązego Tergiduxa abo bragum, Trębacza Posla, y woznego czo dzis zową Heralta Czi bithwę zwykli poczynac nieprzyiaciela wyzywac zdalieka ranic iezdę odegnać, tylczo vciekaią zwrocic ktemu aby oni wybaczyli gdzie czo stoi. czegosię przestrzegac gdzie zasadzka, iaka gdzie strzelba etc. A przetosz czi czo by:

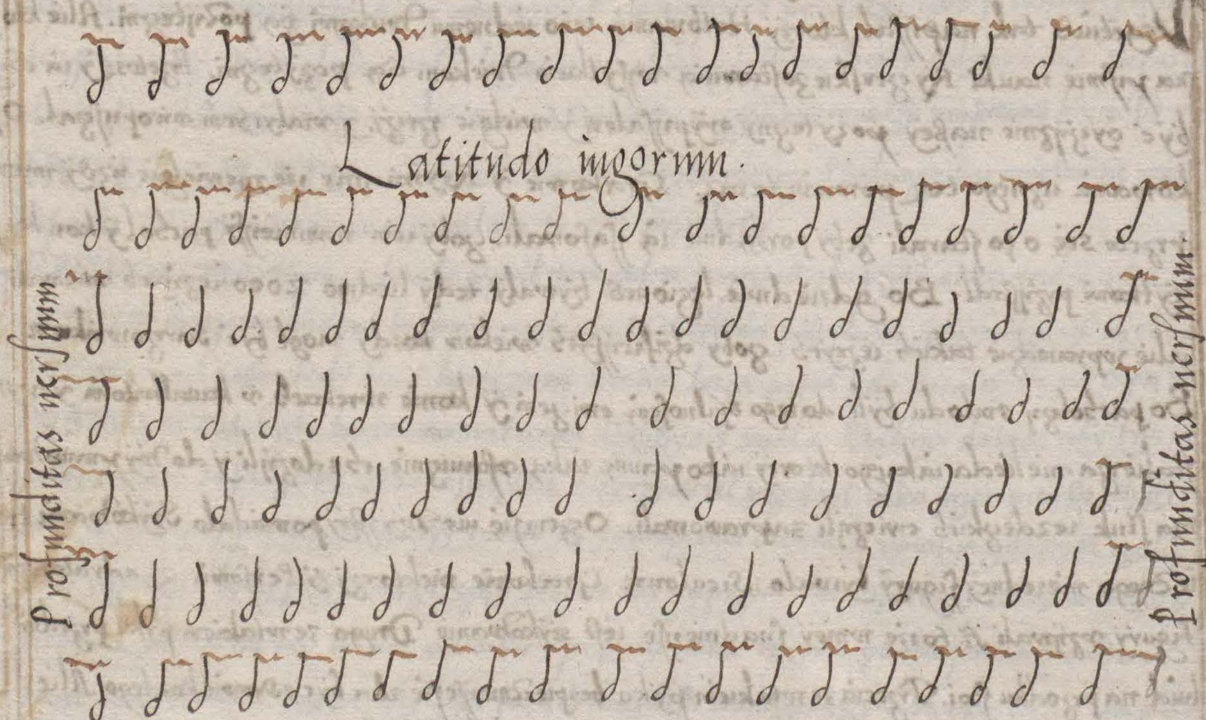
Czemu woleli kozaczka sluzyc zolnierze nizeli byc in graui Armatura wali inter vellites miewali więtszą occasią dostac sobie slawy wyslugi anizeli grauis Armatura J tę przyczynę dawaią Czemu się poczyli byli liszyc slawni Ryczerze byc in Phalange w ordunku inter grauem Armaturam ze tez Phalanges były iusz napustoszali. Bo tam prawi ich męstwo niemoglo znaczne tak byc Bo trudno zordunku wystąpicz. J disciplina tam ostrzeysza bywala A vellites niebywaly pod tak cieską disciplinią.

Iezni iako mia bijcz porządkiem posſijkowani :~ O Ieznych

Vegetius tak napiſſal ktorzij Hetmanow ieno iednemu wiekowi ſą pożijtecżni. Alie ktorzij
na piſmie nauki Ryczerſkie zoſtawiu ią wſſijtkim wiekom ſą pożijtecżni. Przetosz ij ia czſsząc
bijc ojczyzznie naſſey pożijtecżnij wijpiſſalem ij wielgie rzeczij ij malych nie opuſczal. Oſſij:
kowaniu ieznego tesz powiem teraz. Grekowie ij Rzijmianie ijze niewielgie iezdij miewali
przeto się o to ſtarali zebij porządnie ią ſſafowali. gdij iem nawnieijſſij parbolij kon ku po:
zijtkowi przijſſedl. Bo gdzie dwie legiones bijwalij tedij liedwo 2000 ieznych miewali
alie wprawdzie takich ieznych gdij dziſieijſſych wiekow kozdij mogl bijc barzo wnikiem
Bo parbolcij z mlodu bijli do tego ſpilnoſcią cwiczeni ij konie w rekach v kawalkatora ij v Ma:
ſtalierza nie liedą iakiego ktorzij iako panny iaką oſtawignie chędozijli ij do wijprawowa: Pożijtkij Figurij Quadrati
ma ſtuk iezdeckich cwiczijli zaprawowali. O czem się iuz wijſſzij powiadalo Sijkowanie tedij
ieznego nieiednej figurij bijwalo Siculowie Grekowie niektorzij ij Perſowie Quadratowij
Figurij vzijwali A to ijze wniey ſnadnieiſſe ieſt ſzijkowanie Druga ze w takiem ſſijku przedni
lud na przodku ſtoi. Trzecia ze w takiem ſſijku beſpiecznieiſſe ſie zda bijc zdrowie kozdego Alie
Quadratu nieiednakie ſą figurij Iedne zową Equilateres w ktorijch ſſerza ij dlużą ieſt iednakowa
Na przijklad gdij oſm na dlużą lokci a oſm na ſſerzą bijwa abo na glebią. Bo ijze kon ieſt
dlugi tedij kiedij ſię iezni obrocą czolem ku nieprzijacieliowi tedij profunditas rzedow muſi
bijc mnieiſſa nizeli latitudo. Bo względem dlugoſci konia iakom rzekl, muſi ich bijc więczij Konnijch ordunk względem dlugoſci konia.
ktorzij per iuga idą, a niz tijch ktorzij wierſſem idą nadol. A expreſſe o tem mowiąc
tedij wtroij naſob ma bijc więczij tijch ktorzij per iuga idą. abij się quadrat prawij wijpel:
nil A przetosz gdij na ſſerzą będzie .9. tedij wſſerz ieno trzij będą. A tesz iednak wiecznem
ſſijku czi czo nadol idą nie mogą tego pożijtku vczijnic gdij ſpierac przijidzie nieprzijacie:
lia iako kiedij piechota. Bo ieznijch prawaiſta mocz na czelie mocznem naliezij Przeto Po:
laczij ſtaraią ſię abij czolo zawzdij ozdobne pokazali. A Turczij ij Tatarowie ieznich
taingem ſſijkuią to ieſt na dlużą wijciągnąwſſij ſſijk abij obtoczijwſſij nieprzijacielia.
kozdemu ſię doſtalo doſięgnącz iego. Alie kiedij wkupie Quadratowej ſtoią a zwlaſſcza z
dlugi ogon za nimi ſię wlięcze tedij ſkoro pirwſſi ſpierzchlij bijli. tedij ij poſliedni mięſſac
się muſzą zwlaſſcza ieſli ijſcze konie ſtrzalkami poranione będą.

Figura Quadratowego

Figura quadratowego sziku

Tu widzisz Quadrath prawy choc ich in latitudinem stoi 21
A in profunditatem ieno siedm rzedow tertia parte minus wszakosz quadrat prawy

O figurze Romboides

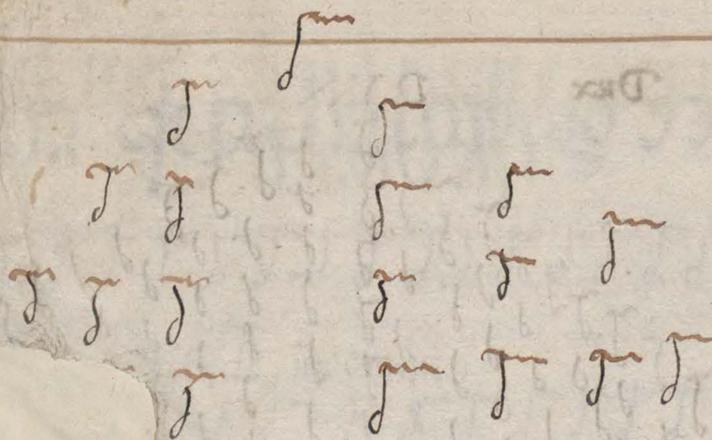
Macedonowie od Tatarow na on czasz y od Traces przieli byli szyk ktory nazywali ieżdżych na xtalt Figury Romboides to iest karasia szych przyczyn że w takiem szyku kozdy iezdny moze sie sporzytkiem na wsze strony obrocicz gdzie ieno potrzeba ukazuie Bo mu obiązdow dalekich nietrzeba iako w Figurze Quadratowey. A szyku ani sprzotku nicz go niezadziwszy. A temu ze go przedni wodzowie ze sztereh stron obmyslawaią czegoby potrzeba byla na on czasz. Bo na przodku Hetman stoi. Tergiductor zadku. Zbokow strozą bocznij. A masz baczyć iako wzdy idą prosto ale zową RODIBVS QVI IVGAT ET VERSAT To iest iże y wszerzy na glebią wzdy się rownaią mienaiuką

Dux
plaga

Tergidux ὄγκος

Około tegosz szykowania na kształt Rombus są rozliczne Speculatię loquacis, które iż są godne wiadomości Rycerskiego człeka tedy ich nieprzestąpiemy, odczego by było niebarzo potrzebnego. A naczworo się dzielią. Jest iedno szykowanie Romboidalnego Versuie y iugnie Bo musi tu tych terminow vzywać iesli się chcesz wyprawić, a pamiętay ich wyklad wyższey. A tego szykowania iużeś miał przyklad w tem malowaniu teraz ktore iest podobne rownie, iako sady po stworoświecku szczepiono rząd wedle rzędu, y na krzysz y wzdłusz. Ktogdy chcesz vczynić musis iugum srzednie wziąć w liczbie nieroдwney iako iest liczba .xi. Potem z oba stron poczet postawisz dwiema mnieyszy to iest po iednemu wyiąwszy z oba stron, to iest .9. a potem .7. aże do końca. A kiedy połowicę tego Rombussa zostawisz oddzieliwszy tedyć zostanie klin abo rostrum iakiego starzy Rycerze vzywali gdy chcieli rozrywać szyk nieprzyiacielski. Iże wodz naprzod stanie potem Wodzowi o ramię dway, potem także o ramię pięć tho będzie rostrum tego masz Figurę.

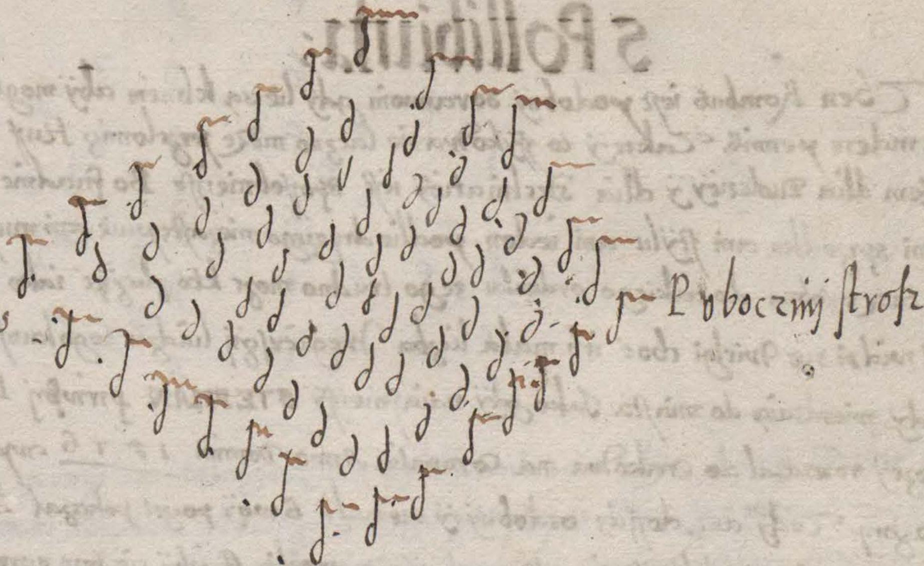
Huff abo Rom

…mbus ex iugantibus sed non …ver…rsantibus

To yest Huff

…ssy w ktorem ieno wzdluz idą, rotby rzędem alie naglebią usz się rząd …
…y them ma od pirwszey figury roznoszcz Rownie iako tych wiekow sady szi: …
…a nowi gospodarze ze idą lakotkirzędy czo zową ad cuminem Na kostkę ia: …
…o czynek maluią ⚃ A tho czynią costcopnicy iusz starzy, izeby iedno drzewo dru:
giemu niezastanialo od słonczą, alie zeby promien słoneczny wszytkich iednako dosiągal
Takzey wtem szyku tego patrzano, aby kozdego molles belli dosięgla a izby zaden nie:
uliegl, ani się ieden za drugie nie zakrywal czo abys uczynil tedy sredni rząd posta:
wisz ad lateri ducem, z liczby inpari nierowney tosz dopiero drugie rzędy będzisz stawial
in spatijs w mieszczinach przeciw onem iako widzisz, gdy na kostze maluią ⚃
A takie szyk ktorwanie ma tho wlasnoszczi ze się na wszytkie strony moze naklonic
skąd się unio pokaze nieprzyiaciel

Jako zas spacania

Jako zas spakino te huffczyki patrz wszykowaniu Krzyzskurm

Tergidux.

Rombus abo figura ex uersantibus sed non iugantibus.

Tho iesth ze ieno na glebokosc woyska rzedy się pilno zabudowuią alie na dlugosc nikaki. To szykowanie iest podobne szabudowniczy ktore tak uczyni się, gdy rząd abo rote postawi naprzod nie in longitudinem iako w tem szosny onem dopiero mowili alie in profunditatem, to iest poczawszy od Hetmana gdzie stoi aze do Tergiductora ex numero impari potem zbokow bedzie przydawal ordines unitate minoribus suis spatijs

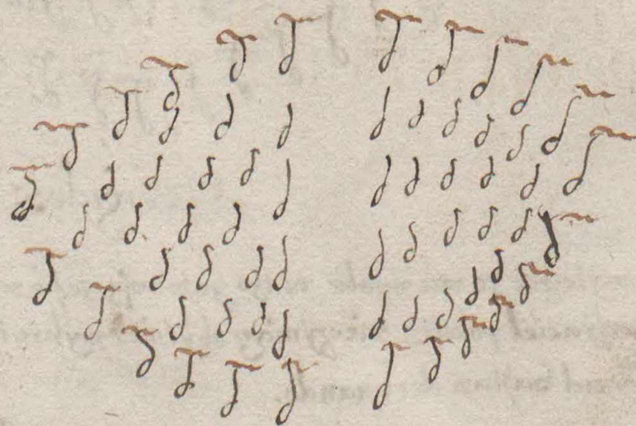
Do strzeliania zlukow barzo iest dobre tho szykowanie przetego Tatarowie uzywaią. y od nich Macedonszczy przyieli.

Takie szykowanie iesth pozyteczne ze ma wsobie te tho gotowosz, ze się moze naklonic snadnie skąd się ieno nieprzyiaciel pokaze nieczyniąc zbytnich wykretow na obie stronie to iest ad Scutum y ad hastam declinando.

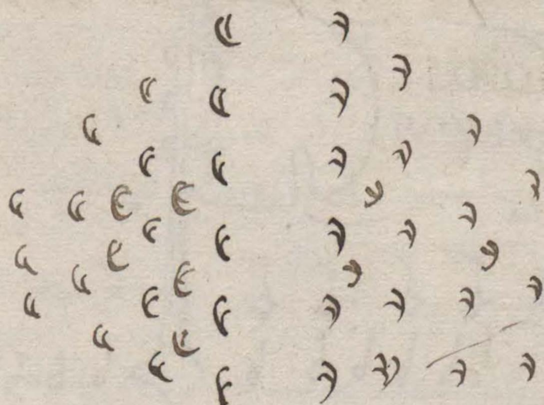
Rombus huf czo ani uersat ani iugat s Pollibiusa:

Then Rombus iest podobny zorawiom gdy lieczą klinem aby mogli lieczeniem aërem
scindere pennis. Takzey to szykowanie laczno moze przelomicz Huff nieprzyiacielsky
Item dlia Euolutiey y dlia Declinatiey iest sposobnieysse Bo snadnie vliczi wydaie bo
ani szprzodku ani sztylu ani ieden podlie drugiego niezastepuie ani mu przeszkadza Item
to tesz ossobna do takiego ordunku ze go trudno moze kto zliczycz iako wielie pocztu onego
A widzi się wielgi choc ich mala liczba Węgierszy ludzie tego kunstu radzi vzywaią
gdy wiezdzaią do miast. Jako gdy naiaśnieyszy STEPHAN pirwszy Polski krol z laski
Bozey wiezdzal do Crakowa na Coronatią Anno Domini 1576 w poniedzialek wielko
nocny. Tedy acz dossicz ozdobny y niemaly swoy poczet pokazal wsakze aby curiosi
ludzie iako zwykli czynicz aby go zliczycz niemogli A izby się tem ogromnieyszy widzial
tedy iechalo ich dlugo szesc a szesc vlicza Florianska Asze potem ostatnia rota taki kunst
wyrzadzila isz gi czo byli poczli ich liczycz stoiączy w kamienczach gdy przyszli na kon-
czu na takie pomieszanie Rombussa zaden w to niemogl trafiecz ieno ten ktory tego
kunstu Pollibiussowego byl swiadomy. I gdy gi go podlie mnie stali frassowali sie chczącz
liczycz rzedy, rozumieiącz ze errore quodam ostatni pomieszali się tedym ia tem tego
kunstu mysterium wylozyl. V tego tedy Rombusa pirwszy rzad ma w sobie iedenascze ie-
zdnych to iest Rothmistrz miedzy niemi a s tey strony pięcz a z drugiey takursz pięcz
To pirwszy rzad. Na drugim rzedzie ponicznik przodkuie ktory tesz ten rzad miewa
ze chorągwią za Hetmanem nossi ktory tesz z iedney strony miewa sterzy, a po drugiey takiez
sterzy tak isz wtorego pocztu liczba dwiema mnieysza od pirwszego bywa to iest 9. Trze-
ciego rzedu siedm zamyka takze asz do koncza asz ieden zostanie. A wszytka rota będzie w so-
bie miala 36 person. Jeno to pamiętacz aby ieden wedlie drugiego rowno niestal, alie poslie-
dni kon ma dotykacz pirwszego lopatki glowa. A sami o ramię sobie ~~stoia~~ będą. Jest to
przygodne szykowanie dlia koni bestliwych wychowalych ktorzy radzi gabaią y obrazaią
ieden drugiego gdy pospolu ciągną. Pollibius ie litera Ypsilon wymalowal A wyrwogona

Wiazd do Crakowa naia-
śnieyszego K. P. Stepha-
na

A Litterami Pollibiusowemi tak się opisuie Rossyka.

Jest tesz iescze exemplum takiegosz tesz szykowania ieno abym zbytnią Grakow sub:telnosczią tey nauki Poliakom nie obcięzył tedy go przestąpię. Aliecz tesz nie mass nic osso:bliwszego nad to. Chyba go tu rzad rzadu iesth mniey obu dwiema ossoboma, to w tem ieno iedną ossoba pierwszy rzad drugiego przewyssa. A zda sie iakoby kiedy kawki stawem lecąc poniyssam. Alie iednak ma w sobie ordunk y Eliana Exemplum zle y nie prawie iesth przysto:ssowane niezgadza bię z opissaniem iego To szykowanie pozyteczne iest gdy dlia rokowania Heth:man w pierwem poczie wiezdza w polie tedy poczet okolonego tak się ma zorędowac. — Vide Protorolon

Ten przydatek o szykowaniu ieszczych wedlie zwyczaiu Grakow przydalem na więczy aby zny:ssy bwr ~~ossqyli~~ mlodzi ludzie sliachecczy Polszczy mieli wzem zwięcej strony takich rzeczy Bo nieumieiętnemu tych rzeczy będzie bię nu widział w glowie zawrotb, gdy przyidzie na taką practikę. a wiadomi tych sposobow y szam będzie rozumial y innem radzić będzie umiał

O Wozow szykowaniu Antiochowych nisz się powiedziało lib. 2.

O szykowaniu slonow tesz nie trzeba otem gadać, gdysz iuz te rzeczy vstaly. Juz by dzisia był ośmiech gdyby kto wieze na sloniach budowal iako starzy czynili, wsakosz ktory nad Hussem slonow mial 64. Hethmanil y w poruczeniu swoiem one mial, zwanego Elephantarcha wbija:li wnięczem goździe w glowy Drudzy tesz spada pod brzuch w slabiznę abo pod ogon vgadzano Scipio s Hannibalem w woinę ostatnią kazal wmiedziane traby iem na postrach trąbić. Azr nakoniecz dowiedzieli się ze się myssy boi. choć ta bestia mala rzecz. Alie by go dzisz zrusnicz hala gnie ygo zabić takiemi rzeczami ktore iusz przeminely, ziąg swych niechczę zdobię. — O sloniech

Figura Szykowania Legionis Rzymskiey y porazka Pompeiusa in Pharsalico bello. — II

Jako się Phalanx Graczka szykuie to się ius wyssey wymalowalo teraz zaś się one legio:nem Rzymską tak strasliwą swiatu zetesz y Diabel w Ewangeliey nazwal sobie przezwisko legio wymaluiemy Abowiem tem woyskiem takiego szyku wssytek prawie swiath byli Rzymia:nie podbili, a polozemy y Regule ich woiowania y przyklad Farsalskiey woyny. Bo tak mlo:dzi ludzie rychley pomnią rzecz gdy to go się podwie wnetże przykladem się obiasni.

A iako Exercitus nazwany iest ob exercendo se, tak legio a delectu quia legebantur in numeri
eius

291. eius lectissimi quique. Isz tam wybierano ludo na wybor y zamyka w sobie przednich Hufow
292 lo. ktore iako szykowane byly z tego Contrefectu obaczyc snadno.

a b

I c

d

e

III

f f

g h

II i

k

l

m n

~~213~~ 214

A Pierwszy Huffiec tu stoi po prawey stronie liczbą y wyborem doświadczonych rycerzow y sławnych. Bo ten huff na czele potrzebuie mężow y przodczenim y umiejętnością nauk y wiadomością rzeczy na wybor. Bo w tem pierwszy chorągiew s orłem przednieyszem bywała I druga chorągiew na ktorey obraz samego Cesarza to iest boskie y ludzkie znaki iako oni wedle swey wiary zrobili a zamyka w sobie 1108 pieszych a iezdnych opancerzonych 132. A zową ten zastęp huffem tysiącznem Bo iest głowa wszystkiego woyska a od tey poczynaią szykowanie gdy iuż ku potrzebie przychodzi.

B Tu stawia drugi huffiec na lewey stronie ktory ma w sobie 555 pieszych a iezdnych 66. a zową go pięćsetnym Huffem.

C Trzeci huffiec w posrodku przeciw drzewa czolnem, ktorych ma być zwiazkiem, nie inaczey iako w murze dwie cegle trzecią cegłą się zwięzuią. Alie przed się obiasd okolo niey przestronny Hetmanowi cum Comitibus. ktorzy s nim iezdzą. dla porady y dla tego. aby wy:

[Comites skąd poszli y urząd ich] rozumawszy wilentią Hetmanską y mieniąc w swych Huffiech umieli odpowiedzieć y ku skutkowi przywieść. A toć iest onego comitum prawdziwa. W tem Huffie zamyka się Rycerzow pospolicie 555 a iezdnych 66.

D Czwarty huffiec niżey pod trzecim także w liczbie 555 pieszych 66. iezdnych

E Piąty Huffiec po lewey stronie stawią a ma w sobie tyleż rycerstwa, ale potrzebuie Rycerzow przednich, ktorzy by nie mal z pierwszem huffem wyrownali. Abowiem iako pierwszy Huffiec po prawey stronie tako piąty po lewey stronie miasto odpornego ktory zową Cornu pogotowiu ma być. Albo przeciw nieprzyiacielowi drugiego huffu takiegoż e regione nie

[Czemu piąty huff po lewey stronie sam.] stawią przyczyna ta iest, iże iuż prawa strona ma za sie względem onego huffu wielgiego tysiącznego co na czele stoi. Druga że ssam Hetman nie mały tesz przy sobie zastęp ma: iący po prawey stronie stoi, tedy nie mała prawey stronie potężność daie

A Naprzod przed pierwszem huffy okrom znakow y chorągwi zwykli stawać przednieyszy albo

[co y u nas przednieysi] ziemscy zwykli czynić. A tych ordinem zwano Principes od tego że na przodku przed huffy stawali ktorem przezwiskiem teraz Xiążęta Illustrissimos zową. Ci bywali prawie dostatecznie zbroyni w kyrysie, bekwy, nakolanki, na zarękawie szpady długie y semispadi. Mie:

[Principum origo] li tesz y plumbati przy tarczach po pięci każdy. Item Sassory abo pillos ktorych żelazo było grandowite na dziewięć uncy, a toporzysko na pięci uncy. Bo żelaza y toporzyska pomierzali aby była proporcia dla potężnieyszego pocisku. Bo takiemi pociski y parsol:

[Miara toporzyska] ka ubranego przez zbroię przebijali. To się potym rozumiała acies exercitus iako by ostrze, bo iako acies abo ostrze kray ma cienuchny a godali by to się rozszerza dla snadnieyszego przerąbienia, także y wszystkiego woyska pierwsze huffy rozumieią się ostrze y że lepszy

[Acies legionis] bo z ludzi mężnieyszych y ubranszych bywa. A tych z tych pięci Huffach acies to iest pierwsza częsc legionis zową. F Za tą pierwszą częścią woyska do pierwo stawali co y zową levis Armatura ... lib. sup. Item Ferentarii Item Auxiliares co od Sassiaci nominis latini od confoederatow y od Soldownikow im posyłano. Item Strzelcy.

Item

Item Trangularÿ go kussami ręcznemi ÿ z luku ÿ zypami strzelali od tych się bitwa po:
czynala, bo czi naprzod wÿstepowali przed pirwsze hufÿ ÿ zapoczÿnali bitwę vgania:
iąc się z nieprzyiacielem. Jesli mogli przemoc, tedÿ popierali zwÿcięstwa iesli nie mo:
gli z dolasz zasię na iakiem placu stanęli albo z boku zaciągnąwszÿ szkodę w nieprzyia:
cielu czÿnili. A dopiero ich boiowanie zaczÿnala pirwsza acies gdÿ czi vellites nicgo Ordo legionis
ich nandlili silÿ. A toć bÿlo iakobÿ prawo ÿ fundament legionis ÿ powinność tÿlko ze: Pogoni sposob.
przeć z placu nieprzÿiaciela a nicz daliey nie chodzili ani w pogonią za nieprzÿiacielem
lewis to armaturę bÿl vrząd. A legio przetsię w sprawie swey za niemi tÿlko postępowala
Abÿ snać znowu nie kusil się poprawić nieprzÿiaciel iako to bÿwa pospolicie z wlaszcza tÿch ktorzy v wolochow.
Szostÿ hufiecz po prawey stronie poczÿnal secundum aciem, rownie iako on tÿsiączny w pir: G
wszÿ aciem a miał w sobie 555 piechotÿ a iezdnych 66 tesz ÿ tu bywali ludzie enucleatissimi
to iest na wÿbor iako iadro. ÿ serca smialego. Bo iako in prima acie on tÿsiączny huff
dzierzal krzepko w swey mocÿ pirwszą częsc legionis tak w tey posliedni szostÿ huffiecz
iest sila ÿ mocą posliedniey częszi legionis. I takież tem prÿchodzilo często pogliądag
na chorągiew wielką gdzie bÿl orzel w tÿsiącznem huffie poniewasz e regione onego huffu
stawali pozadzi.
Siodmÿ huffiecz po drugiey stronie na lewey ręce przÿ szostem stoÿ dzierząc takze poslie: H
dnią częsz legionis a ma w sobie 555 pieszych a iezdnych. 66.
Ossmÿ huffiecz liczbę takasz ludzi maiąc 555 a iezdnych. 66. I
Dziewiątÿ pod osmem takze pieszÿch 555 a iezdnych .66. K
Dziesiątÿ huffiecz takież 555 a pieszÿch .66. A zawzdÿ przÿ lewem boku przÿ stronie rok L
dzierzeli o swem mieÿscu zawzdÿ wiedząc. A zaden z tÿch w kupę iedną nie wbÿiali się alie distin:
ctissime stawiali się. A tu się nie iasnie pokazuie ze Rzÿmska legio ma przodek nad Phalan: Czemu ma przodek
gem Grecką. ze od huffu do huffu miala przechodÿ wolne vlicze, scieski, na wsze stronÿ prze: legio Rzymska nad Phalangem Grecką.
stronne Druga ze kozdÿ ten huff miał swoie iezdne wlasne a nie mieszalÿ się alie na swÿch mie:
szczech ktore zwali stringas (ize tam konie wiązali abÿ spokoiem stali.) Alie nie trzeba się temu striga co iest
dziwowacz dies diem docet. A tempus est magister rerum Temporibus tempora temperantur
Po wszÿtkich huffiech Triarÿ stawali. To iest dopiero lud swieżÿ mocnÿ ÿ ćwiczonÿ. Ia: M
kiego we wszÿtkich cohortes abo huffiech nienaliezsz bÿlo, ci tak bÿli slawni w swem męs: Slawa o Triariu: sach.
stwie, ze chocbÿ legiones vstalÿ ÿ bÿlÿ przemożone tedÿ Triarÿ znowu zwÿcięstwo otrzÿma:
wali. Bÿli w kirisiech spadami, chorążowie ich bÿli w pancerzoch, przÿlbice miedzwiedziemi
skorami nakrÿte dlia ogromnoszi. Szolmiczÿ wszÿscÿ mieli kitbÿ spierza abÿ bÿli tem zna:
mienszemi. Ci takiey praesumptiey bÿli o sobie pelni nadzieie dobrey. abÿ się tesz tak poka:
zowali. kolano przÿsiadszÿ iako doma. Znacząc to ze raczÿ vmrzec gotowi nis miesca vstąpić
Aże we trzech huffczoch stawali przeto Triarÿ rzeczeni.
Po bokach iezdni lepiey vzbroieni stawali legiones abÿ bÿli obrona corpori legionis Prze: N

ton

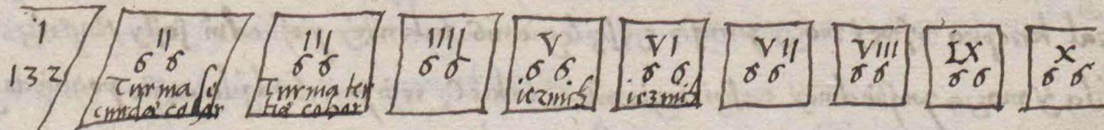
Jezni po bokach ze mu stawali 215.

216

tosz tak się stanowili aby się y rozdzielić mogli kiedy trzeba y tesz zlegić y ziednoczyć gdyby ukazowala tego nagla potrzeba. Przetosz w malych huffczykoch iako się wyższey o figurach Quadratowych y Rombusowych stawali. Bo iż ich niewielie bywalo tedy rządem a swornoscią malosc nagradzali. A drugdy tesz miedzy iezne gdy się nadstawić chcieli pieszych Scutatos Cursores zo zmlodu do biegu się cwiczyli miedzy drugimi ieznymi biegaiąc pilno przemiszywali przeplatuiąc. Te huffce ieznych zwali Turmas iako pieszotne zwali Cohortes. A xtalt ich był iako skrzydla, bo iako skrzydlo bronii ciala ptaszego tak iezni boku warowali legionis. Skad obaczyc lacno mozesz że figura szykowania ieznych Turmas nie są rozne od formy ieznych Greckich. Bo figura skrzydla orliego nie iest rozna od figury Rombusowey to iest klinowatego Quadratu. I dolozę tego czego u Vegeciussa nie znaiduię iako te poczty ieznych abo Turmy mogly się y ziednaczać y rozdwaiać, z ostey figury obaczysz y z tey na drugiey stronie karty.

Cursores pieszi miedzy iezdą

A po bokach idą Dux Tergidux toreb Lateri custos.

Obacz że iako się ta iedna Turma za drugą się zakrywa gdy tego iest trzeba Condensaciey. A iako się może zas rostępić snadno y zastąpić długie polie kiedy ich malo ... laxare ordines a to z tey figury wyrzysz.

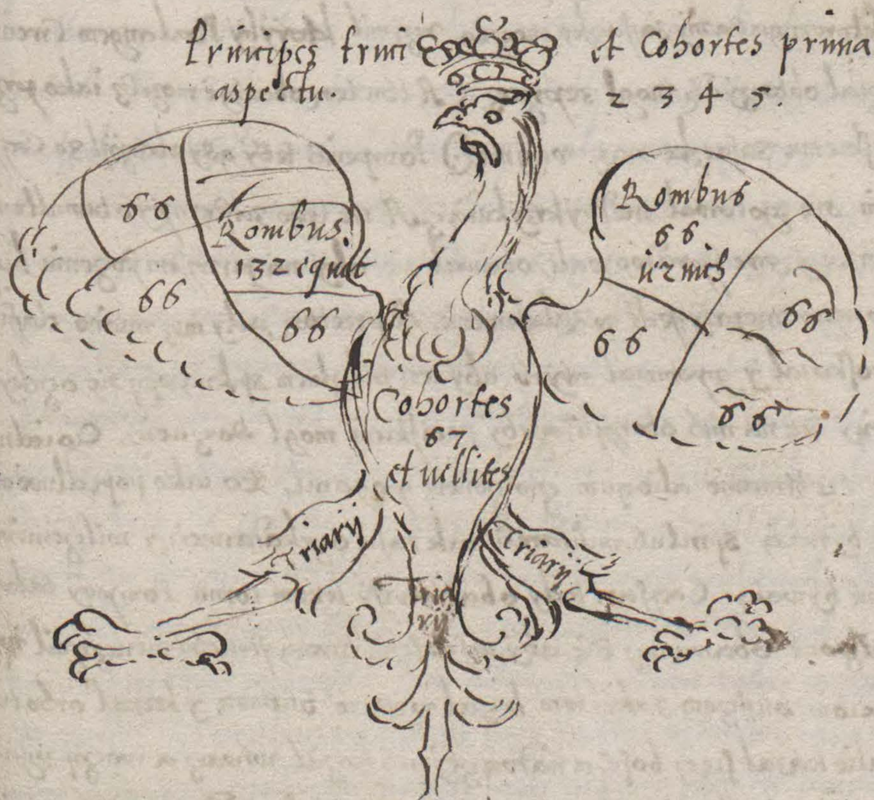

Tu obaczyc się moze, iako choc ich malo bywalo tedy się ich wielie widzialo. To tak oni po bokach legionis te dwa tysiąca ieznych roszykowali. Jesli bylo odsiec trzeba uczynić tedy dwie abo trzy Turmy wypuszczali zposrodka siebie a przedsię ich Rombussy cale. Jesli tesz perturbare alas abo Cornua aduersariorum tedy Cuneum y globum y Alam ex Rombo lacno uczynić. In summa barzo iest takie szykowanie opatrne, alie ludu z dawna zwyczamego do tego potrzeba. A to spominam tem chetniey dlia wyrozumienia szykowania Tangu Tatarskiego iako mi iusz wyszey spomnial.

I.II.III. liczba I znaczy gdzie wielgi Hetman stawal na Boku miedzy pieszemi a miedzy ieznemi aby oboygom roskazowal. Acz iezni miewali swego mnieyszego Hetmana ktorego zwano Magister equitum.

Liczba II.

Liczba. II. znaczy drugie° Hetmana miesce ktory wladal posliedniemi Suffy legionis.
Liczba III. znaczy miesce po lewem boku trzeciego Hetmana. ktory to Hetmani iednak
przy sobie miewali ossobne niemale poczty okolo siebie To masz szykowanie slawne° woyska
Rzymskiego ktore zwano legio, ktoremu gdy sie przypatrzysz obaczysz ze sie wlasnie expri:
muie figura herbu ich ktorego na chorągwi wielgiey nosili, to iest ORLA roscziepierzonych — Figuratio Aquilae ex legione
skrzydel Bo gdzie Principes stoią tam iakoby orlia glowa się czyni cum expanso rostro.
Gdzie pirwsza acies spiącią cohortes tam iest szczupliey iakoby szyia. A gdzie wtora acies
y Vellites tam się iusz rosserza ozdatniey iakoby piersi orlie. A gdzie osmy y dziewiąty
Suffiecz tam zasię szczupliey schodzi iakoby v ogona orliego. A Triary mogą bycz przyro:
wnani do srogich nog paznoktow orlich, ktoremi gdy zagmie ptaka inego musi skwirknącz
asz do krwie A turma equitum primae cohortis w ktorey iest ezdz 132 iezdzych tedy swoiem
kluiem czyni iakoby bark v skrzydla A przydawszy do niego inne Turmy mnieysse in forma Rombi
tedy się wlasnie exprimuie skrzydlo orlie czo s figury tey obaczysz.

Obacz ze tu ze oni mądrzy ludzie ten herb sobie biorącz nie tylko na one wlasnosczi pa:
trzali ktore orzel będącz iakoby krolem ptakow wszytkich w sobie ma. alie y na to. aby
swey mocy swego szykowania figure zretelną przed oczyma mieli iliby ieno kroc na swy
chorągwio kugurze weyrzeli Abowiem y teraz v tych posliednich Czesarzow y v nas Polia:
kow czo tesz ten herb mamy. kto się ich szykowaniu przypatrzy wszy tego zedokego się vzrzi — Aquillanis instructio
y figura Constructiey ich ma ze napodobnieysza iest figurze orliey. Tak iako Czesarza — Lunata instructio
Tureczkiego naxtalt miesiącza lunatim idącego bo ten iego iest herb szykowanie iest
podobne A to czyni tym wzgliędem zeby iako okrągiem iakiem mogl ogarnąc lud chrze:
scianski a obtoczywszy go aby go mogl pochlanącz czo szykowania iego v Mukadza nizey
obaczysz.

Przyklad

Przyklad Farsalskiey bithwy

Jusz teraz położę szykowanie Cessarza Juliussa Rzymskiego ktora zwiodl załosną na polach Farsalskich. o czem czytay Eutropium y Florum, s ktorego przykładu obaczysz tesz rzecz ktorą powiadamy. Acz niektore okoliczności mogą się trafić rożne, alie essentia rei iest iedna. Cessarz miał niedaleko 40000 iezdy y piechoty. A Pompeius miał 88 cohortes. Miedzy temi byli przedni ludzie od niektorych krolow iemu krwoli posłani. Ci byli wystroieni kosztownie y ochędożnie. I dlia tego Pompeius, isz go przesiągł pogty naśadził się był na tego, aby go był ogarnął iako w ogrodku Juliussowe legiones. Co było wczas obaczono y wyrozumiano od Cessarza y zabiegaiącz temu, cichuszno z wielkiem milczeniem szykował swoie woysko obyczaiem zwykłem. Czego y Pompeiussowych nietail y owszem dał mu na wyrozumienie, iakosz y on siedząc na koniu, obserwuiącz motus woyska przeciwnego to obaczył. Alie iednak to przed niem zatail y niebyło obaczono aze sadziesiątą cohortem obliquatim kilka cohortes przednich zakrył, iakoby przy ogonie tego to orla o ktorem gadamy zasadzkę mocną uczynił ktoryby Phalangem Circumeuntem ktorego chciał obtoczyć, mogl zeprzeć. (A tu tesz obaczyć możesz iako przeciw tańczowi tatarskiemu zasadzkę masz uczynić.) Pompeius tedy gdy obaczył że Cessarz cichuczno a milczkiem się zgotował nie wykrzykuiącz. A iże iego zastępy s tumultem y z wielkiem zgiełkiem rzeczy swe sprawowali, obawali się aby na pierwszem starczeniu bitwy iego lud z nierzadu onego nieprzyszedł w zaliękniemie. A przetosz gdy iusz miano classicum dacz potykania się roskazał y upominał swych aby tesz milczkiem spiknąwszy się oczekiwali onych. A nie drgnąwszy się na nich oborzyli, aby by pociskiem mogł dorzucić. Co iednak Cessarz w Pompeiussu hetmanie alioquin cwiczonem poganił. Bo iako popędliwem ruszeniem zbudowane bywaią spiritus militares tak zasię oczekawaniem y milczeniem nienagle zagassone bywaią. Cessarz tedy obaczywszy levum cornu Pompeij taką iezdą ogromną opatrzone obawaiącz się aby iasnoscią swoią strachu nieuczynił wiego ludzie onem przeciw hufcom zakrytem kazał wypaść szumnem, y kazał ochotnie ich nietylko płoszać, alie kazał siecz bosc, a nawięczy ich kazał w twarz a w oczy ugadać mowiącz y animuiącz swych. Istos mihi inquit purpuratos milites etc. Dawaiącz iem znacz że choc byli ozdobni ubrani ochędożni, alie młodzi, a isz takiem ranom niebędącz przywykli niemogli tego veteranum wytrwać.

Them tedy sposobem naprzod skosztowawszy się społem zasię w swey mierze stanęli. I tak wielie ich rozumiało że tam w nich miała być cnota. że zaliwszy się krwie narodu swego y tesz o excidium generis humani niemieli do tego przywieść aby ią społnie rosliwali. Jakże blizu tego było widzącz że y Pompeius y Cessarz byli rozumni y bacznia wielgie o ludzie, długo tak rozumieli że iako ono Sabinowie z Rzymiany patrząc że tu

brat tu swat

Przeciw tańcowi Tatarskiemu zasadzka

brat tu swat tu ociecz tu krewny ze mieli ku skodzie się przyczynić. Alie iże karn Boża y fatalis clades za niemi szła. Obral się nieiaki żolnierz Crastinus przezwiskiem ktory aż na then czas niebral żolnierskich pieniedzy v niego ieno ze wolney swey przysługi mu się iemu kwoli przy niem zostawał. Ten tedy nieszczesny człowiek iako opętany wybrawszy s sobą kilkadziesiąt towarzystwa wszytkich pobudził rzeknąc do nich. Nu towarzyssi moi mili: za mną za mną A Hetmanowi swemu powinnosć ktorąscie polubili dzisia oddaycie. Toc iest teraz ostatnia woina przes ktorą mamy Maiestat iego wystawic a wolnosć swoie wyswobodzić y powstać. Potthem się obrociwszy ku Cessarzowi rzekł. Vczynię ia to dzis o Cessarzu ze abo zywemu abo vmarlemu dziekowac będziesz. Rzekszy tak ruszył się w nieprzyiacielskie woysko a s niem blizu stey dwudziestu onych przebranych ludzi y zamieszanie woienne srogie vczynili. Bo przed tem to vczynił między niemi był iakis torpor, ktory nakoniecz miecze ius dobyte zadzierzywał, aze ten isty Crastinus głos podniosł, y pocisk Pilli wypuscił za ktoremsię zawartka stała. Pompeius tedy wielgosci woyska vfaiąc, iakom namienił swem kazał zaciągać, aby ich ogarnął A Cessarz wnet s onem znak dał ktorzy iuz byli na tho narządzeni, ktorzy wypadszy nie tylko ich sparli alie y przemogli ich ze tylu podac musieli. Przyczyniła się k temu iezda a ossobliwie ssam Cessarz ktory s pilnoscią wszedy nadiezdzał A nie tylko vrząd Hetmanski alie y męznego ryczerza wykonywał. Dwie ieno słowie Cessarzowi spominaią Scribenthowie przy oney porassce Iedna sroga alie ku odzierzeniu zwycięstwa potrzebna mowiąc Ryczerzu w twarz siecz. A drugie słowo pobozne. Ryczerzu iuz narodu swoiego krwi przepuscz. Acz to słowo drugie Pompeiussowi niektorzy przypissuią. To na tey woinie za dziw poczytaią ze w takiey porassce zaden zabity niebył naliezion iniz w zbroy. Pompeius obaczywszy wszytch strach znaczny y przeliekniene y sam się zumiał, ze niemogł iuz cięzaru takiego vpadku ani podniesc ani zrzucić. A także abiecto imperii pondere se in Castra recepit. A będąc smętny oczy liedwo podniosł. I tak długo w namiecie z milczeniem trwał aze obaczył ze ich barzo wielie vciekaiączych polięgało. Potem przyszedszy k sobie nic więczei nie rzekł ieno te słowa. ERGO AD CONGRESSVM Nic więczey nierzekszy wstał y szatę mią na się wziął przywoitą cladi iakor tho w ssobie taka przygoda niesie. Potem z obozu wyssedszy iął vciekac nie tak się swey smierci lię kaiącz iako tego się obawaiącz ze za iego poliezeniem wobyczay pomsty iako to bywa przy Hetmanie. w liczby ludzi Husssow za sobą niepotrzebnie na zamordowanie pociągnął. A przetosz iako skoro on zniknął zaden na boiowisku niezostał, alie wssytky pierzchnęli tych ienak niemało pobitho co namiotow w obozie ich bronili Zginęło ich w ten czas ieno z woiska Pompeiussowego pobitych 15000. Bo cudzoziemczow nawięczey pobito, czo byli s niem wyciągnęli na pomocz A ktorzy w niewolie Cessarzowi przyssli 24000 chorągwi Sexbowych pamięczich było wziętho 180 A chorągwi Wulgich z Orlami 80 Miedzy zabitemi naliezion był on isty desperat zapamiętały Crastinus ktory tak zapalczywie boiuiącz zabity poliegł znaliezion tak gębę mu przecięto, sprawiedliwem ssądem Bozem y mieczem przebitho

Postać Hetmana poprzegranym bitwie

A iako sam

A iako sam osądził tak się mu stało. Bo Cessarz nawet nie mi stoiąc y iego męstwo iego dzielność dziwnie wysławiał s Cessarskiey strony tego ich 200 żolnierzow zabito a Centurionow 30 mężow nie pospolitych. Dziwowali się Rzymianie że przy tak wielkiey bitwie tak mało ludzi poległo, alie snać to było Boże przeyrzenie że by fortuna kto: ra długo Pompeiussowi służyła aby nawet od niego służbę wypowiedziawszy odstała. Powiedziawszy precepta woienne powiedziałem y przyklad pamiętney bitwy między Rzymiany dlia snadnieyszey nauki y wyrozumienia sposobow woiennych Rzymskich, Sercz y inne nauki od nich w tey mierze zostawione. Alie widzisz iako gdzie co przypa: dnie snadnie spomnie porządku swego następuiący ktory nam za to że iest natu: ralis y łagny że iako na snurku każdą rzecz będziesz miał.

Woina ad Tarum s Francuzy

Wikład sławnej bithwij Venetów s królem Franczuskiem ad Tarum rzeki.

Szykowanie Wenetów zamyka w sobie dziesięć huffów iako y legio Rzymska, ieno że prostsze a snadnieysze w niey pokazuie się y barzo potężne ku zwoiowaniu. Ale dla snadnieyszego porozumienia Franczuskiego szykowania rysunk położę pierwey occasią tey woyny mieli przeciw Carolussowi Franczuskiemu Krolowi który wzbrannej ręki zwoiował Włoską ziemię Ligures Hetruria Rzym Neapolis aż do morza wschodnego. Frassowali się oto Wenetowie y z niektóremi xiążęty żeby go zwołowanie wypuścić z nową służbą y skarby które był nazbierał połupili y zastąpili mu nad rzeką Tarus.

Franczus tedy we trzy huffy się był szykował w pierwszem był zięzneni zaczym Hetman przedni Triultius y Giursius aby drogę ukazowali woysku przymiesz Phalanges Niemieczkie y go dzielnieyszy lud. I działa więtsze. Zatem Helwetów Quadratowy huff barzo mocny nastrzeliemu z łuka y dziekonies skussami.

W tem sam król był około niego dwie skrzydła Harcerzów abo strzelców z ozdoba Zientil homini dela Corte ku któremu skotow praetoria Hyppotoxolów cohors rota przydana. Po lewey stronie huff ieden ięzdnych na xtałt skrzydła gravis armatura którego wiodł Hetman Frameselia A drugi takież huff wiódł po prawey stronie Borbon przezwiskiem Bastardo. któremu wielce król duffał przez iego męstwo. Gi pomieszali dotykali się onego huffu Lunatam a ciem w którem król sam był w zbroy prostey nieznaczno. koń miał pod sobą prawie wrony iednooki, ale mu to nie mieysko dziło, boy mocny był y obrotny y raczy większy Quadratowy. król zaś osoby małuczkiey nosa wielkiego by nasz Henricus. a wzroku barzo bystrego.

Trzeci Huff za królem ciągnął nadwie staj opodal którego wiodł Hetman Felsius y Triultius wszytkich trzech huffców po dwu Hetmanów było dla porady.

Tarcze iako u naszych żolnierzów Iuż teraz Weneczkie szykowanie rosspowiem w pierwszem huffie był Hetman Venet Petrus Dodus przy nim levis armatura Graków Darskich usarskiem dzielem szablami tych było 600 przy tych też było ięzdnych skussami żelaznemi niezwieczemianemi iako Franczuzi 600 takież Tem było roskazane aby stylu od gor zaciągnęli. Isz lewego boku ustawnie Franczuzi trapiąc wciągać z tem nie dopuszczali żeby zawżdy ich tumultuario genere pugnae nadzierżali.

Drugi huff był w którem był wodzem Calatinius Hetman nad iezdą s Forengo w tem było naprzód 600. Federesów Niemczów naiemnych a Włochów pieszych 3000 tem dano wporuczenstwie. Isz gdyby byli Grakowie one levi armate napoczęli y zwiedli bithwę

bitzwę spirwßym hufem wktorem był Giensis y Triultius zeby się byli kunim wlewo naklonili tedy dopiero zi sprawey strony wbok iem przyść mieli. y onych podmieszy. I była to rada prawie Magistralis by było czo mnego niezakroczyło.

Trzeci huff wktorem było 500 iezdnych grauis armatura a 500 leuis glukami y pieszych 4000 Wtem był szam Hetman Xiążę Mantuanskie y stryi iego ktory na szamego krolia na średni huff miał vderzyć.

Czwarty huff wktorem był Hetmanem Fortebratio y Montonius. Ci mieli wpostrzodni huff zawadzić. Bo na to godzili aby vtrapiwßy ono woisko przeszłe noczze wszech stron ie podmieszli y vtrapili. Za tem na zadzi trzy huffy piąty szosty y siodmy stali posilkowe. Felbrius Vrbinskie xiąze. gdy był namowiony Hetman Mantuanczyk miał mu, posilek dacz. Annibal y Palauicinus pirwßy huff Calatriusow miał posilkowacz Gambara y Socinus posliedni huff mieli Montomiussow posilkowacz aby tak ieden za drugiem dogadzaiącz kazdy swego wodza ratowal. Osmy y dziewiąty huff wtelie tych iakoby straczniza in omnes varios euentus byli mieli oczekawacz przy ktorych Legatowie Venecci byli Teruisanus Dziesiątem huffem obozy działa ossadzono ktore byli rostawili nad brzegiem rzeki Tarus po iedney stronie. Tak iako Franczuzowie po drugiey stronie strzelbę rossadzili Bo w esrodku obu woisk rzeka szla Działa kedy były. O. znaczy Veneczkie y Franczuskie.

To tedy szykowanie Veneczkie mem prostem zdaniem barzo iest snadne y misterne et respondet Maiestati Venetici nominis. Jeno isz na woinach sprawa się Boza dzieie a nie liudzka a więczey naszczesczu od P. Boga iuz na rozumiech nalieży.

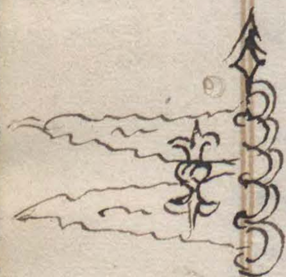
Neporazenij byli Venetowie wten czasz alie iednak wten czasz więczey liudzi iem zginęło niz Franczuzom Franczuzow 1000 a Venetow 4000 Pirwßa ze Hetman pliaz boiowi niedobry naliasl bo się przes rzekę musieli przeprawiacz gdzie wielie lozmi kamienia pagorkow było za niem potkali się, tem się zmoczowali y koni ssobie nadtrudzili y musieli się na krzach gdzie przyszły rosrywacz. Druga ze Grakowie acz czala nocz krolia z woyskiem dobrze natrapili iako iest natura huffu ktory zowa zolnierze proemissam ze krol szam czaley nocy niespal wahtuiącz Alie iednak drugiey intentiey nie wykonali ze niedoiechawszy vczynili. Bo się na lupiech zabauili podkawszy się z Huffem gdzie byli impedimenta wlewo od gor. Tamze vrzawszy kubki złote srebrne y inne kliemoty ktore vmyslnie snacz Hetman Franczuski Triultius kazal na ocząm lakomem Grakom porucić aby tem czassem gdy się oni zabawaią nad lupy Ciakze y sami się byli miedzy sobę pobili wadzącz się o Coronę Aragonskiego krolia ktora był w Neapolim Carollus wziął aby była przedniejsza ozdobą triumphu iego wiezdzaiącz do Parizà) zeby onem czassem krol vciągnął spliązu przeto tedy przyczyne Grakowie obierdawszy Franczuskie woysko niedociągnęli ani dosięgli zlewey strony pirwßego huffu wktorem był Triultius tak iako iem poruczono a na tem sila nalieżalo. Ani nalomili huffu onego od lewicze, skąd tez y *przyczyny ginęło się Venetom niewiodło*

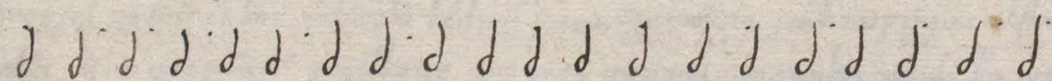
223. Calatynus niemogl wnich vgodzic zręcznie iako się było namowilo. A zwlaszcza ze pierwsza
224 iego wloska omilita go, bo ani animusem ani porządkiem ani bronią na on czas niemo:
gli zrownac s Helwety mieli wloszy spisy iesionowe obdlusz a pawęzniczy za nimi po:
ciskami chcieli vgadzac w Heluety, ktorzy vyrzawszy niezręczne ich zemus boiowania Mieszkac
zeby się ich mieli zlięknąc, alie owszem wposmiech do nich y wszyderstwo przyszli bo wnetze
s Helweczkiego Huffu quadratowego extra ordinarios ktore zową desperatmi wyskoczylo
300 zobu stron quadratowego huffu zmieczmi dlugiemi zoburęcznemi ktore zową sluags fer:
tami y strzaskiem one spisy ich na czesci poucznali Takze ieno one miecze dlugie vyrzeli
wloszy wnet vciekli y tylu podali bo na on czas nicos byli w tey mierze wloszy iesze
się byli niedwycwiczyli Takze y sredni Huff Mantuanskiego acz nyszyl dobrze Huff kro:
lewsky. strzelcze one skoty pratorianny do sczętu pobil. Do krolia sobie drogi tak dobrze
otworzyl, ze tesz on kon iednooki liedwie swoią dzielnoscią zrąk nieprzyiacielskich vniosl
krolia Alie gos potem. posilkowe one huffy niemogli iem przybyc nikaki, bo wonczas
ona Tarubczka ze deszczowy wone godzinę fataliter tak zebrala była ze ani Altrius
Mantuanskiemu ani Annibal Calatinusowi ani Gambara fortebracioui niemogli przybyc
na posilek iem. Skad Mantuanski natraciwszy liudu y stryia swego Rodolpha ostra:
dawszy liedwo się zas wybil gam od nieprzyiaciol maiąnz zraniongo konia wsakos
przesiadszy się na insego puskarze y wozmiecze dzial ich poscinal biegaiąc nad brzegiem
onem rzeki, y liedwo się do swych przebil Fortebracio iednak liepiey zdolal poslie dnie[u]
huffowi Igdyby byli iem posilkowe huffy przyszly wlad iako bylo naszykowano, pewniebj
byli Francuza porazili. Bo ta była intentia aby byli strzaskiem zgarnąwszy ze wszech stron
Francuza kazdy Hetman swoy Huff trąpil do vpaszcz w tem receptui zobu stron za:
trąbiono poprawili się zas Venetowie. Poslal posly krol potem y przymierze wzięto
od godziny do godziny dla pogrzebu pobitych A w tem krol wilgkiem o pulnoczy wiechal
nipozegnawszy za ktorem wygonią Venecy poslali alie niedogonili Tom szykowanie
tu polozyl nawięczey ad imitationem Kroliestwu naszemu ozem na ostatku tych xiąg
będzie się opposite mowilo, bo iest y moze się liepiey przydac do szykowania ktore
Poliakom naliezy przy ruszeniu pospolitem.

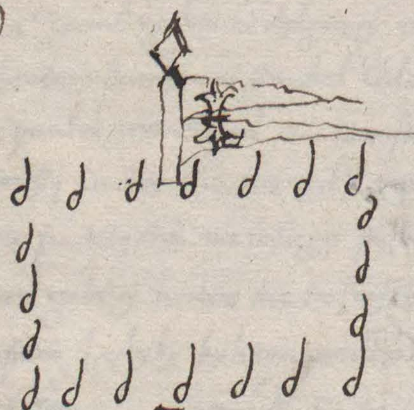
225.
226

IIII szikowanie v Papieij wloskieij woinij Carolusoweij s Franczuzij kedij bil poiman Francisek krol Franczuskij:~

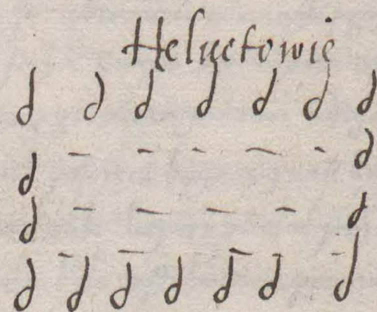

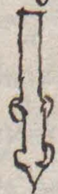

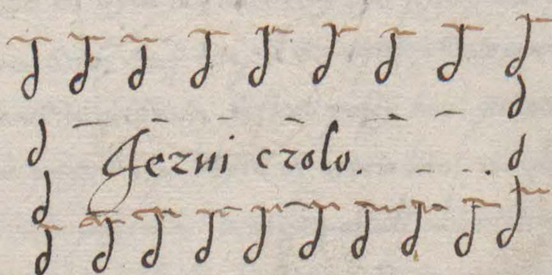

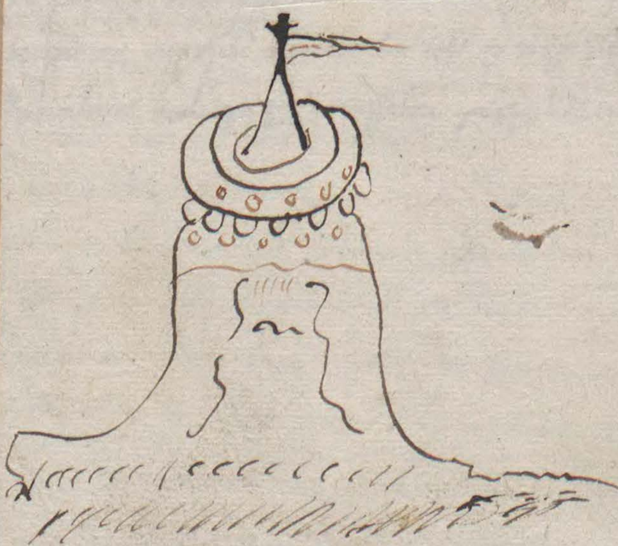

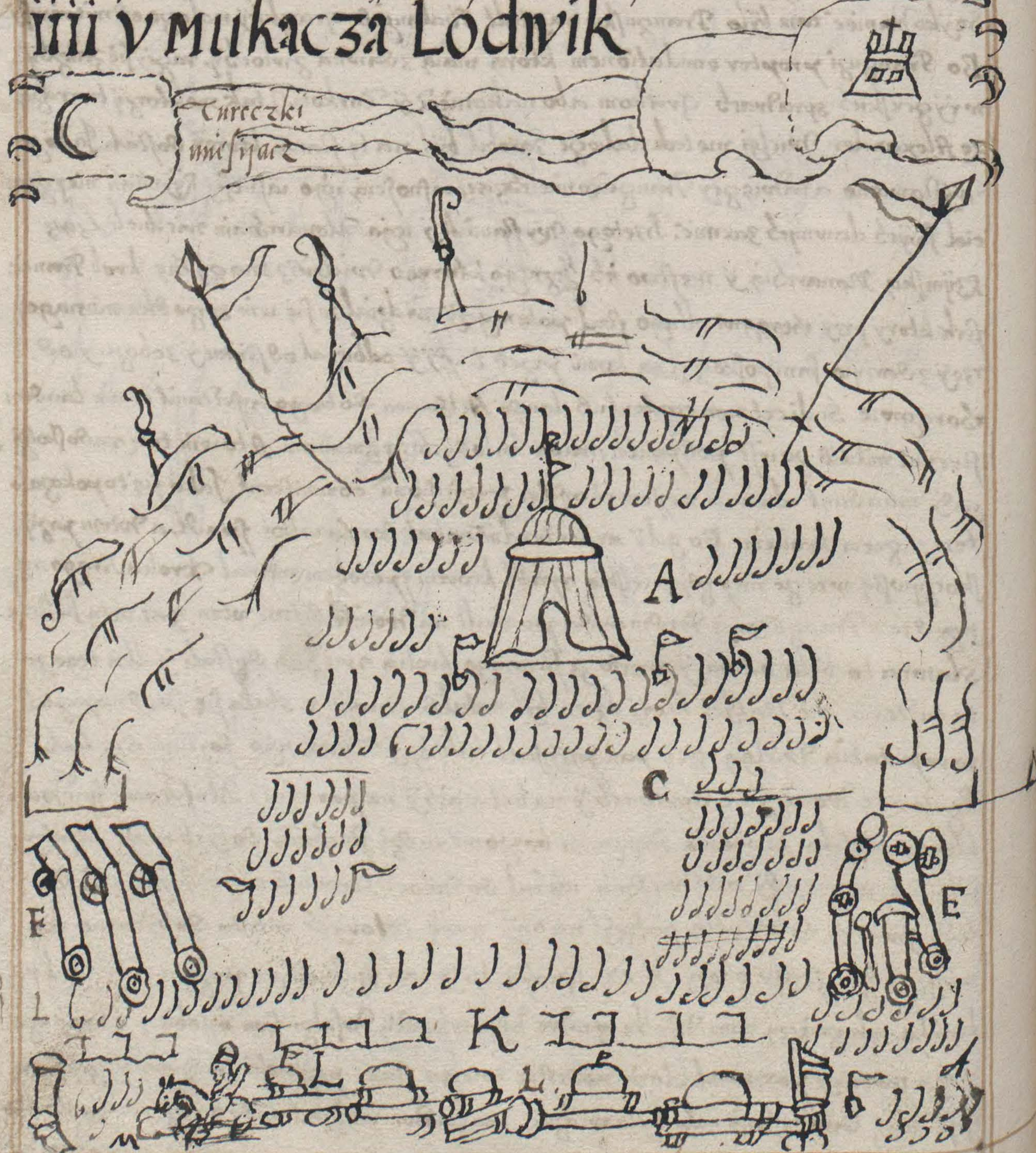

Ta woina była przed czterdziestą laty a była przeto sławna iże był na niej 226.
poimany więzień zacny krol Francuski Nie był tam sam Carolus Cesarz Bo na
on czas w włoskiej woinie wszytkie przez Hetmany y Comissarze sprawował przez pana
de Gwasto Anttoniego de Leiwa xiążę de Aurias Frandrij ktorego potomek
niedawno był bannitus z oiczyzny zięć xiążęcia Saskiego Przydał się tesz był
sławny Pan Francuski nieiaki Borbon sławny Hetman ten był Exul s korony owszy
przetosz aby się nad swym krolem despektu pomścił wszytek swoy dom y gardło swe
przy Cesarzu Carolusie odważył. Miał Francissek woisko bardzo mocne ino go był
rozdwoił część go v Medioланu zostawił na pomocz dworcy a drugą częścią do Cze:
czyna abo do Papiey się vdał aby go dobył gdzie cały miesiącz zmieszkawszy ludu sobie
namnożył y tuć węgierska v nich przez ono zmieszkanie czasu ozybił Bo Franczus ma tę no:
wyczaij iako iem cygo zrazu nie sprawiesz tedy czo daley to barziey gasnie w swey dzielności
Szykowaniec tam było Francuskie na kształt Phalangis greczkiey malo czo odmieniwszy
Bo Franczuzi propter emulationem ktorą maią z dawna z włochy, raczy się zawżdy
w węgierskich sprawach Grekom abo na koniecz y Turkom. I tak niektorzy twierdzą
że Alexander Wielki nie tak daleczo zarobił był na tę sławę ktorey dostał. Jako go
wysławiono a nadwięczey Franczuzowie chczącz iasnością iego iasność Rzymian nieprzyja:
ciel swych dawnych zaczmić. Przetogo wysławiali y iego Monarchiam wielbieli chcąc
Rzymską Monarchią y męstwo ich pczyniego ktorego widziecz znaczy się krol Franci:
szek ktory przy chorągwi długo stał potem gdy widział że się iem sprzodku nie nago:
dzey zdarzyło sam poskoczył na koniu przed Swissy y odbieżał od szyku y z obozu y od
chorągwie Scilicet non contentus laude Hetmana dobrego affectauit etiam laudem
strenui militis co iest pospolita wada młodych hetmanow A to iem tesz radoskoki
gdy inuadunt alienam messem et offitia professionum commiscent Jako się to pokazało
tem zacnem krolem Bo gdy ardenter dimicabat, s konia iakoś spadł, a w tem przy:
skoczywszy w ręce nieprzyjacielskie wpadł ktorem sposobem imał krola Aragonię
przedtem Franczuzowie Ferdinanda poimali na woinie A tosz w ten czas veta sustala
sławna to była bitwa y przeto że sławnego krola więźnia dostali y dlia tego że
ta victoria die Mathei ktory dzień był natalis Carolli v. stała się skąd naprzód
w reputatią wielką ten pan przyszedł tak isz y Turek iego fortuny się bał.
Przetosz tę woinę y na organiech y na lutniach y na partesiech Musikowie śpiewaią
ktorey Musiki krolowie Francuscy barzo niewdzięcznie słuchaią do tych miast Przytra:
fiło się potem gdy od wiedniа iechał do włoch Carollus mimo Papią miasto
tedy z wielką delectatią patrzył na ony wały s ktorych miasta dobywano na
miesząc gdzie stały obozy. A de Gwasto Hetman z pilnością przy niem iezdził na
koniku, vkazuiącz iemu wszytkie sprawy wszytkie kunsty. Wsakże sam o sobie y o swey dziel:
ności namniey powiadał, ktora modestia wielką sławę przynosi ludziom węgierskim
Jeśli tedy Carollusowi miło było widzieć one boiowe miesca. Tedy y Tyrunki y na oko
pokazowania

Hetman mienia się z olnierzem zyszcz

227. 228 pokazowania spraw tych ma być wdzięczne czytelnikowi gdysz tu fizirunk nie ieden ale
kilkonaście ich masz. A iako Ovidius mowi. Gdy prawi Grakowie od Troiey z woiny
przyiachali tedy wesieląc się popyiaiąc wina palczem ono czym wszy w winie kreślili po
stolie vkazuiąc żonam swem przyiaciolom one miescza tu priamus sic Troia fuit sic
Argolici duces etc. Tomaniego Lannus hethman gdy miał wieść do Hispaniey taiul tego
y owszem odpychaiąc się rzekomo się podal do Neapolis. asz kiedy ius na głębią wie-
chali wlieno się podal zas do Hispaniey ktora przez krolia iako sprzodku pocieszyla
tak w ten czas wielce zassmuciła Bo znosmierza mu była rzecz by był we Włoszech mogł zostać.
Czytai o tem in poscripta o woinie s Helvety v Mediolanu iako Francissek tam for-
tunnie boiował że non modo ducis sed etiam militis corona promeruerat ktory wieniecz
żolnierze iego cum solemnitate iemu oddali y przyiął go wdzięcznie, y to go tu teraz omyliło
bo temze się y tu teraz chciał popisać, alie fortuna alias fit mater alias noverca

IIII V MUKACZA LODWIK

Jako wojna Francuzska slawność więźnia krolia samego slawną czyni, tak zacnego
krolia LODWIKA śmierć czyni slawną wojnę v Mukacza miasteczka trzy mili od bu:
dzynia. A zwlaszcza iż tho Pan był młody y od młodości radzi był zwierzchnim. Mogłby
tedy o węgierskiej Coronie on wiersz przypisać w tej mierze. Talix Hungaria veteres
cum te rexere Pannonis. Działa się ta porażka Anno 15
FIGVRE szyku węgierskie na on czas y szyku Tureckiego masz tu wymalowaną pod A
swemi choragwiami.
Turecki Cesarz Soliman który zawżdy occasiej patrzał na nasz vsłyszawszy o wnę:
trznych wojnach chrześcian które Carollus Cesarz s Papieżem Clemensem miał won:
czas kiedy Rzym był wziął wzbrał się do węgierskiej ziemie wiedząc że Lodwik Pan mło:
dy y ktemu że authoritatem v swych nie miał y biegłości węgierskich spraw dla mło:
dych swych lath, a zwlaszcza że Niemcy ratunku im dać nie myślili. Zygmunt też krol Polski
stryi iego dla węgrow niebył gotow przymierza s nim staradawnego złamać ten tedy znak
A. znaczy huff dworu iego w ktorem spachowie sulaczy vlufagi y karapini, s ktorych
ieden każdy po tysiącu miedwa osob ieno ieznych okrom pocztow czi go w koło ogarniają
figurą taką iaką widzisz ktorą zową Epicampius około tych y między tymi. Huff albo Rzyczai Tureckieś Cessarzow
raczey woisko Janczarow. Sam Cesarz za starych wiekow czasu bitwy konia nie miał
spętanego na ktorem siedział, aby żadnej nadzieie wcieczkaniu nie miał. B
Oboz Turecki ktory wielbrądami czterma rzędy łańcuchami spięty bywa obwarowa:
ny na ktorych cieniosch nastawiali. Swoina rzecz iako rzecz iest ogromna a na wielbrądoch
y działa pobie nosza.
. Huff Turecki walny ktory Lacinnicy zową lunata acies abo Circumuenienti acies C
tenże y na czele stawa. Naciągiwszy onem na końcu ogonu Diana s ktorego Turcy rzecz
niemało szacuią tego huffu szykowanie tym ma scopum, aby wokoło lud wielgością
swą opasał iako smoki ogarnął czo sie Ludwikowemu woysku dostało, że musieli niebo:
żęta in orbem se magis defendere quam inferre bellum.
Czterzy huffcze są Tureckie ktore mem są głową przyciągnął tem nawięcej vstawnemi D
vtrapili lud węgierski wobozie że ani pożywienia dostawać ani koni napawać nie mogli
przed nimi. Bo się podzieliwszy nagodziny wnoczy y wednie nieprzestawaiąc głodem
y niewyspanim ich trapili. To oni przed tem zwykli byli czynić, iengdy zamkow doby:
wali. Ale w ten czas tenże kunsztem woisko polne zemdlili, zową then kunszt niektorzy praemis: Co iest s pomyssa
sam, bo żeby woisko walne mniejsza miało praca wbitwie tedy liczbą ludzi naprzod przy
syłaią ktorzy niezwodzą bitwy ieno vstawnemi rexaciami y nawięcej lud przwey zma:
gaią. A tak napotem trzeba mieć pogotowiu na then kunszt inne artificium.
Działa Tureckie ktoremi iednak szkody niemogł czynić bo kulie woysko przenosiły, F
czyli puszkarzow potemu niemieli zwyczainych czyli czyli iem zgolie sfasowali.
Szykowanie Tomoreusa Biskupa kolosiwarskiego ktory na then czas hetmanił s tym niemogł tak ięzyk I
szeroko

szeroko widząc gola ku nieprzyjacielowi Bo niebyło ich y spirzsem iono xxiii tysięcy tedy mnągorsza rada. Bo tesz tak pod Wiedniem czyniono piersemi iczds przepłacał Co aż tesz czynili niekiedy Rzymianie alie na miescach iedno stonnych to iest gdy pagorki chrosciki abo skaliste miesca miedzy rowniną się znaidowali tedy narowniey iczynych A na miescach niezdrapistych piechota. Bo piechota na takich miescach ma przodek nad iczynych. A tak adiuti loci beneficio byali nieprzyjaciela tam v Mukacza niewiem iseli po temu miesce było.

K Huff ludzi niewieda iaki Polski Czeski y Niemiecki ktorych był Tomoreus za papieskie pieniądze zgromadził o ktorych obiecował ze mieli nadwalnoscz mocy Tureckiey wytrzymać y na sobie ich zadzierzec.

L Oboz Vegierski wozmi zatoczony a zeliaznemi langarbn spięty przed tem chorągiew a za nią krol Lodwik stał.

M Huffiecz abo Alam militum ktory po prawey stronie był, nieglupią radą Tomoreus in omnes eventus belli zostawił Aby gdzie naina cięższa stem Huffcem krol wstąpił. Czyniąc to wiącz mądry Hetman widząc ze od Pana Boga iest sczescie. w rękach iego swie, tych I zdami się ze taki Huff v nas zowią Strazniczą vrbowaj Boze otem wiecey. Alie wten czas nie przyszła ta to rada ku skutkowi iako to bywa w takiem zamięszaniu gdy ich Pan Bog ręką swą skogo zdymie. Abowiem gdy Turcy cięli ius napzod lud nasz waley Węgierscy panowie przedni poliegli miedzy ktoremi then Tomoreus Biskup tedy pierzchnęli wtem. Turcy Ose do obozu rzucili drzeć lupic. On huffiecz chcąc dać ratunek y obrone wozom zroskazania nieobacznego krolewskiego niemogli zas k swemu miescu się nawrocic a w onem pulgodzinie krol zginął. bo widząc iusz gwalt Huffcu onego nie: baczył ani mogl kniemu przyisc będąc obnazony pierzchnął na iakas niznię abo bagnisko przy Dunaiu. Gdzie niebarzo dalieko od skoczywszy tam się zatopił w błotney topieli ktore miesce Cetryßrk iego giermek Czech rodem naznaczył sobie y po tem za iego vka: zaniem ciało iego było naliezione i wywięzyi iono pullokęia na głębią y pochowane w Bia logrodzie. Litera n znaczy to bagnisko kedy vtonął.

N

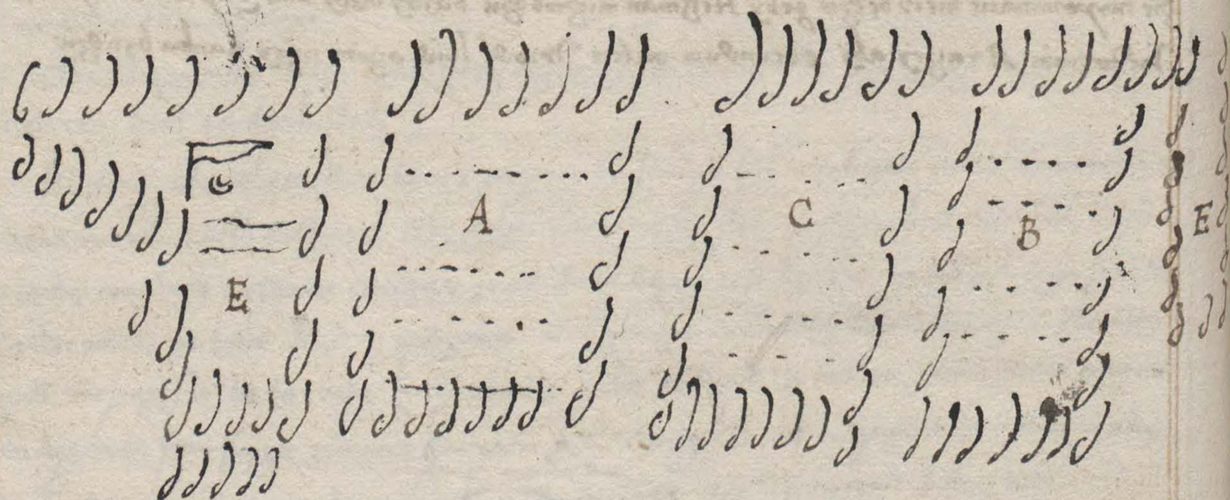
PRZESTROGI Napzod strzec się trzeba Rycerskiem ludziem wysokiego osobie rozu: mienia. Abowiem y Soliman sam oglądaiąc boiowisko risit temeritatem Tomorei y nie: ktorych Panow węgierskich Quod tanto exercitui ausi sunt opponere tam paruam ma: num militum Aczkolwiek y tem zraża niektorzy starzy zolnierze Ludwikowi wspomnieli y przestrzegali themi słowy Quod miserum est cum hoste pugnare qui octoplo maiores copias haberet, y radzili aby był krol niebył snimi w woysce Alie w woiennych tumultach często częsc ta ktora gorsza radzi rada przemaga. Jescze tesz y to lacno obaczycz. Jako iest inuidiosa ta ars militaris, a iako ludzie nieradzi widzą aby im kto roskazował. Bo taką sprawe daią by był Tomor czekał siedmigrodzkiego woiewody ktory wiodł niemałe zastępy

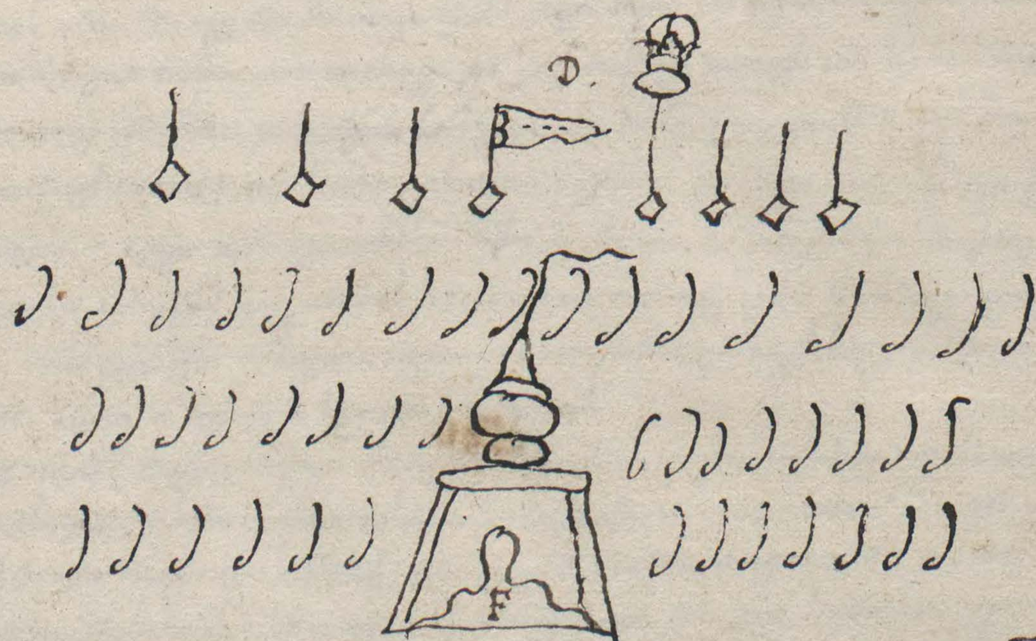
słabym im

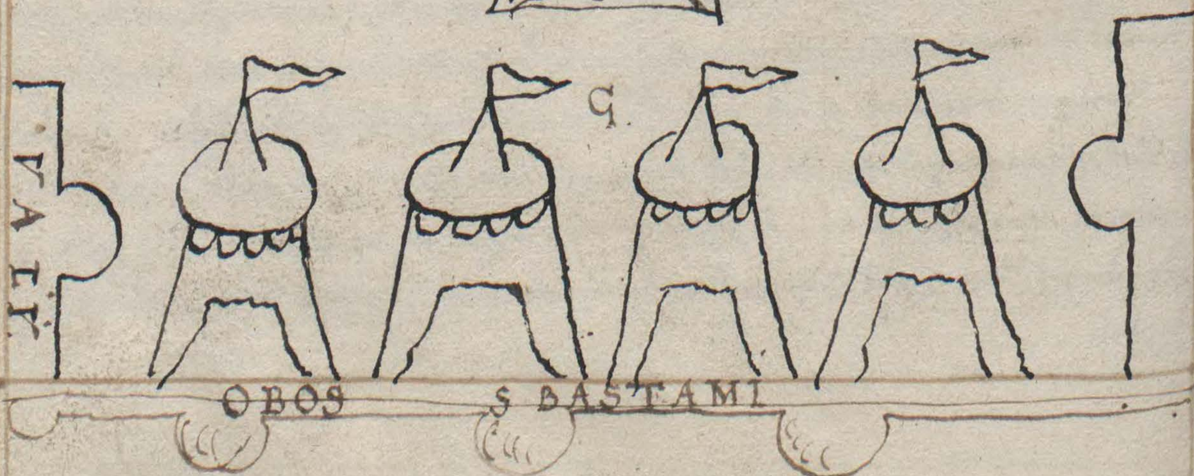
sła by ię'm była potężniey ta woyna. Ale chcącz przed niem chwale uczynić Bogdyby
był nadciągnął musiałby był nie Hetmanić y owßem iako superiori Magistratui obtem:
perowac kiedy ważył się wyborcak wnadziei tego że niekiedy fortunnie się z Turki uga:
nial Ale mnie rzecz iest particularia bella, abo utarczki czynić. A inna generalle bellum
de summa rerum zwierść. Upominaliż niektórzy aby raczey obozem się bronił Abo nakoniec
equioribus temporibus se seruare, ale gdy potem przypowieść dadzna VBI EST MVN:
DVS ibi Monarchus vult esse secundus. przemiodł Tomoreus Abo też niestawało tych według
podomno ius nadciągnął Luis Turecki Jus się było zdało mu trudno się kaiać Ale y to trze:
ba napominanie nic to będzie żeby Hetman niezwodził bitwy aczby miał exploratam pewny
victoriam A raczey aby secundum arctem wiodł luis oczem wszy nauka będzie

VI V GOLETI V THVNIS SZIKOWANIE

Huff Hiszpanski po prawey stronie honoris causa w ktorych był Hethmanem. Alarko A
stary żołnierz. Ta woina działa się wrzeczy nomine Regni Hispaniae bo ftego krolestwa
Tunis pyratae wstawnie zmorza zerwawszy się zwykli pladrowacz Hisp.
Włoski huff po lewey stronie w ktorych był Hethmanem Princeps de Salerno. B
Niemiecki huff we srzodku ktorzy reprezentowali iakoby pectus Aquillae. Bo y C
tu szykowanie wszytko iest podobne orłowi. A iże we srzodku niemcow stawiano ie dziś to
wykładali honoris causa że ten Cesarz Niemiecki a drudzy mowili Intellectum medio
Nad temi był Hethmanem Maximilianus Eberstein.

A Dwa huffza piesszych ktore żołnierze nasszego wieku nie nie alas zowią. bo to przez: Rożnoszymiecki Alam a miedzy Manicas
zwisko rzeczom bardziey nalieży. co na koncach latają, alie ie zwali Manicas bo rękawy iako
przy ssukniey bywaią tak te huffce przy wielkiem woysku pieszem dla niektorych potrzeb.

D Cesarz za temi huffami przy chorągwi iako corone iego wiedział stał. Bo przed tem wgola
wszytko się parał roskazuiąc. Aż mu Pan de Guasto przy ssirokiem powiedział
Naiasnieyssy Cesarzu, ponieważeś mię tego dnia Hethmanem zmoiem też zafromowanie nad
tak zacznem woyskiem przełożył. A takżeś przedem sławą roskazuie abyś wstąpił do
chorągwie aby snać fortuito pille iactu nie był obrazon. Cesarz się rozsmiał y rzekł
dobrzo. I kiedyżeś prawi słyszał aby ktory Augustus Cesarz kulią był przestrzelony
Zatem Cesarz pokazuiąc iako wielga authoritas ma być Hethmanska wstąpił do huffu
na zadku, w ktorym była chorągiew wielga.

H Dwie rzeczie piesszych był zassadził wsadzie Oliwnyc Hethman aby takż między obadwa wpo:
ganie mogli iako, dzikie wężyny. Bo iako Solinian nigdy nie walczył absque premissa tak
Carollus nigdy absque missa to iest zasadzka o them wyssy.

F Jezda ludzi y koni przebywanych. Co się drzie przyporze malowanie zrobiono to się
znaczą rzeczy. nad temi był DUCA DE ALBA on go wone dwoie xiąząciem w Niemczech
był slawnem y ktory teraz we Flandriey ludzi niemieckich potarł siła. Alie iż od onego
gonsu ... Też między Hiszpany crudeliter iednymy sprawy było zagasła tedy się y tam
pokazało że na harcach nassi Hiszpani byli inferiores okromia pana Consagi, ktory był
przedoyema Cesarskiem zwielkoy swą sławy Rycerza Tureckiego ubił. A także Cesarz
musiał zakazać harcow swoim poiedynkowych. Aże nieiaki Lazarz Grek nad zakazanie
często się na harcz wymykał Cesarza tem tak bardzo rozgniewał rzego też zaim zwolicz:
tem mieczem gonił. Bo onem napomykaniem iego pogani się zuzywali y exarcebowali się
Aż potem dokazaniem Gonsagi toż sam sercza nassi dobyli y dobrze się im też zdarzało
Takżeż y promoverunt signa aż do studzien abo krinice ktore im był krol Mulcassés
pokazał. Tam iże byli spragnęli iako tam kraie gorącze sorex et siticulosa Regio tedy choć
im sam Cesarz zakazował y odganiał ich, oni przedsię y od porządku ordunkow nad
zakazanie rzucili się przez onie wod. Gdzie też Arpinus Accio Rzymianin na on czas
iże spra:

iże Opcagnienia wielkiego sila wszy wody narblanal ymarl. Ale słuszcie to ciu wpitli
dla nieposłuszeństwa. Bo iednak dz Gwasto hetman zwierzchca rozkazal im był aby każdy
miał v pasa flaszę z nią z sobą żeby się ochłodzili. Był tam ieden trunek wody tak drogi
że za dwa czerwone złote go kupowali. A wszakże v tych stoków się pokrzepili zatem nie:
przyjaciel nadciągnął a naszi tesz ogłaszali dział skorem iże tak prętko niemogli nadć:
dzić przez piaski których tam nazbyt wiedzącz w kyszeństwie rzecz et ardorem dypugnandi.
który bywa znakiem dobrem przyszłego zwycięstwa. Bo się domagali aby dał znak na trąbach
potykania tedy mogę ci wsądzić y dział nie desecurseret spiritus bellicus in milite prę exper:
tatione et mora radził Cesarzowi wnięć boże bitwę zwiesz. Bo prawie w takich bitwach
porywczych niezawżdy działa ku pożytkowi przychodzą. Cesarz go w tem usłuchał y
rzekł do niego Panie Hetmanie iesli rozumiesz że omnia facienda facta sunt ex disciplina
militari onsem kasz dacz znak w trąby. Zatem w trąby uderzono rozdzielnemi głosy y
w bębny była tam dziwna Musica y Melodia. A w tem Niemcy poskoczyli y zbiegli strzelby
nieprzyjacielska że ią niemogli skoczyć żyiąc z naszych. A zatem tesz naszi rężną strzelbę
wypuścili tak porządną y nieprzebytną że za pierwszem wystrzeleniem 300 Turków
zabitych poległo, tak iże on pogański Bussowiedzacz że nie śmiech y Barbarossa sam do
którego się byli skupili do miasta musiał się zawrzeć zgniewem tak iże y sam Barba:
rossa zębami zgrzytał od iadu. Jako się potem w mieście bronił iako Więźniowie których
było 6000 na zamku wyłamawszy się zamek poddali. Jako sam Barbarossa z pla
cem do nich chodził modląc się im obiecuiąc im swobodę żeby tego nie czynili żeby zamku
nie poddawali. Jako potem widząc że niemogło być zgorzy na morze uciekł wojych galliach
o których żaden nie wiedział boie był zatopił. To wszystko od tych którzy tam byli mogłeś
słyszeć abo tesz otem czytać. Było tam pogańców aże sto tysięcy ludu

G Znaczy nanniotsyi obczy [illegible]

Przestrogi Aeu woinny

Naprzód obaczyć tu trzeba collatią tego szykowania z szykowaniem starożytnem Legio:
num którego figurę widział. Ato naprzód że Włoszy Niemczy Hiszpani do tych miast oni
Rzymian w tem naśladuią y za nimi idą tem się im conformuiąc że się im widzi za
pożyteczniejsze w przyszłych się fundowacz zwłaszcza w ćwiczonych. I czynią to nie tak dla nie:
dostatku uczynić (iako u nas oni rozumieią) iako dla pożytkow które się wyższey wspo:
mniały. Accomoduią się w tem Rzymianom sposobkow swych, iakże tu widziemy że tak wielu
konnych iezdnych Numidów Turków Murzynow czy Arabikowie y Lancknechty dużo
pokonali których było 100000. A u nas rozumieią że Tatarzyna trudno na pieszy ubiec.

Druga

Druga że ten szyk na kształt Orła figurę swego szyku stanowi ieno że nim skrzy:
dło sprzednich przydaie ktore oni zowią Manicas wszakże iako między skrzydłami a
piersiami Orła iest szyia y przedział tak y między skrzydłami woyska y także między rę: Roznosc miedzy Alam et Manicą ktora inter
kawem a samą sukmią sam przechodzi y ulice wolne kędy y Hetman cum comitibus mo: Turmam et cohortem
że mieć przechody y czasu conflictu nawalnego y ktoredy ranni mogą być bezpiecznie do
obozu prowadzeni A iako iest notabilis differentia inter Turmam et cohortem także inter
Alam et Manicam bo Turma est equitum a cohors peditum bywa.

Trzeci że Regimen y commotiones militum ad scutum ad hastam rostępowania we:
dle Reguły podiem y sztuka Constipationis Condensationis laxationis ordinum tedy wbił
wszystkich rzeczoch dzisieyszy Zołnierze w rzeszy zgadzaią się z onemi starcemi Rzymiany Azmetak
misternie iakos słyszał ale podobno dla tego że maiąc w rękoch tę broń szczęśliwą tę rusni:
że nie potrzebuią takich kunsztow ktoremi starzy musieli sobie dopomagać Ale gdy swego Pri:
narcum poszykuią porządnie przy dobrem Hetmanie tedy pewni są że y oboz nieprzyiaciela mogą
y siebie obronić wyznawszy by było rozgniewanie Boże.

Ale czem Primaerum wspominał przeto o porządku iego mieyc powiem iest wzięta similitudo od Ziemieckiego Primacki opisanie
onego zwierzątka ieża. ktorego gdy chcą wziąć abo zabić pastuszy tedy ieżyny sie na wszed
nastroczy także y Zołnierszy ludzie onych kraiow gdy się szykuią osadzą się około długiemi
spiszy wielka rzędow, y posadzą się quadratem wrodonić że wszad distanciy Tedy pierwszy rząd
za spisownikami wystrzeli, a wystrzeliwszy do ziemie przyklęknie y nabiia sobie rusznicę: drug:
gą prętkością ładunkami Aże się rząd go zamein stoi y trzeci y czwarty odprawi Ale ieśliby tak
gestszey strzelby trzeba tedy y dwa rzędy zaraz strzelaią. Ale musi stanąć ad quincuncem rząd
za rzędem aby ieden drugiego mogł minąć. A mein się oni odprawiaią tem oni co przyklęknęli
wstaną y znowu także wystrzelą, a to czynić mogą by rzekli do szesci godzin że iako grad gęsta strzel: Obyczai kunsztow superstitio
ba pusza indesinenter a gdy wstaną z ziemie tedy proch spod siebie garścią nabrawszy rzęs się:
mieżą Ale mi powiedział ieden gdym go pytał coby było wtem za misterium powiadał że tak sprawi
starzy kunsztu mistrzowie niektore pokładaią wtem swoich zabobonow nie iaką experientią wtem
pokładaiąc Mogą też zposrodku siebie ieden y drugą cohortem wypuścić prętko ktorzy Wycieczka ex Primacio
wyskoczywszy mogą kogo połapić y gromić a przecię ordunk będzie cały. Jeśliby też na nich zbela iaka bywa.
Vergono tedy miasto płota maią także ze czterech stron spisowniki że iem do tey sprawy niebę
ba owych Evolutiey Perskich ani Macedonskich iako dzisiaywszy mureśia ad scutum abo a dha:
stam tedy także się bronią. Bo do strzelby tak masz iako y pachol bynio do zgłu umiał stęr:
hać zdrzie się Aż w Helvetiy przed tyzy dziesięcią lat dla obwarowania bokow, tedy nosili so: Autoritas Helv.
bą rzemienne passy ktymarskie nasywane sprzączkami szerokiemi miasto płotu A tak palie rozbi:
wszy rzemienie tedy rozpięli pasy one iakoby niektore Cancellos. Figurę tych passow masz wyma:
lowaną supra de Scuti fabro lib. 2. Ale ta invencia przełsię nie zdarzyła się iem, iako y na

on czas

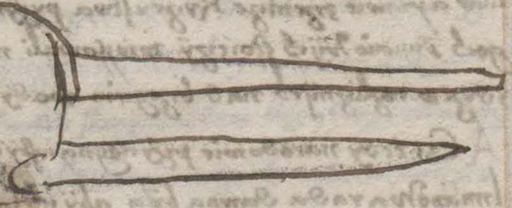
235. oczacz w Prusiech gdy sie iezni lanczuchy rozmiali. Bo w ktory naucze nimia subtilitas ze:
Sententia — pe plurimum obest. W takim tez ordunku y tego trzeba doglądacz aby w prawdzie kiedyzi
nabiali Bo y tu zdrada bywa poprzeczin nabijaiącz.

Mieleczki — Iesize tez zapissania postempku tey woiny obaczyc się moze iako maiącz wielga authoritas Hetmanska z tego przykladu tego Hetmana de Guasto ktory zsiadsz sie z nim byl. Cessarzowi sie roskazal do chorągwie wstąpicz. Gdzie y Cessarza ważnego przyklad maiącz obaczycz ktory aby illustraret authoritatem Hetmanska, et suo exemplo sanciret militarem disciplinam usluchal go w tem raz. Quia generosi animi obediendo alijs discunt imperare subiectis. Pamiętam ze tesz yes takiego byl dal odpowiedz Augustowi Mieleczki Hetman gdy mu chciał praescribowacz strony Hetmanstwa w Inflanciech.

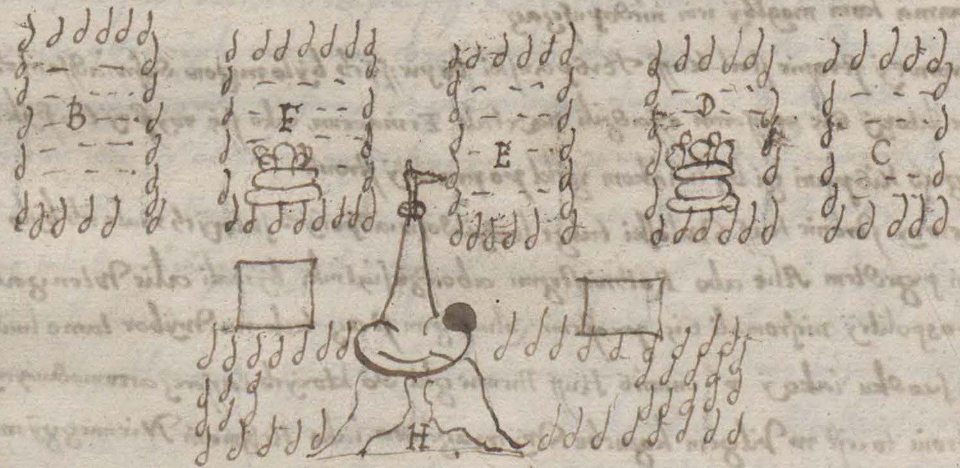
Prawa abo lewa strona — Iesize tesz tu mas obaczycz niejaki gradum reputationis miedzy naciami ktora rzecz na wszytkich woinach chrzescianskich zwykla niemale burdy y trudnosci czynicz Jako y przed kilkiem lat na morzu burds Weneczki przeto rozerwal sie był ze sie o miesce gdzie Włoszy gdzie Hiszpani mieli stacz swarzyli Hispani chczącz zawzdy po prawey stronie stawacz. Iże ich tak Carolus był zwykł stawiacz folguiącz w tem kazdy stronie zgoła było wolno. Bo iego auspicijs ona woina się działa. Teraz iże sie auspicijs Wenetow woina działa na morzu kiedy nakazał bycz wespolek iż niebozgta będącz w Ambracium sinum kiedy y tego samego puscili byli Andrea de Doria, aby nie czosie bylo moglo posłużycz Reipub. Christianae. Iesize tesz tu obacz kiedy wszyku naprzystoiniey Hetmanowi stawacz ze niegdzie miedzy nie przy chorągwi iako de Guasto Cessarzowi naznaczył.

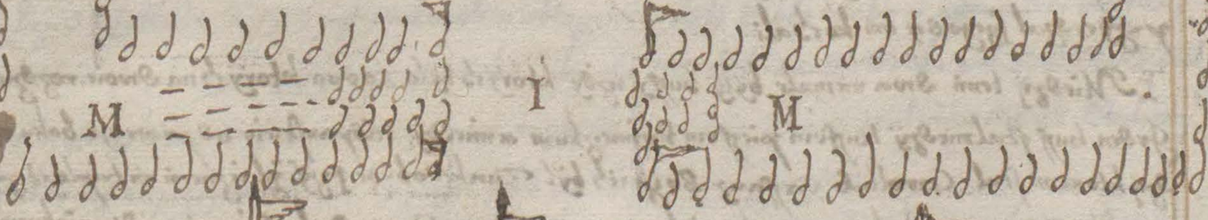
VII Figura szykowania

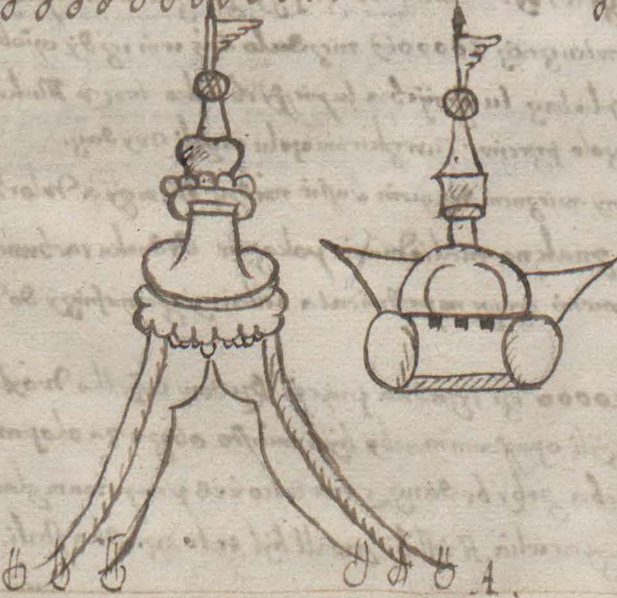
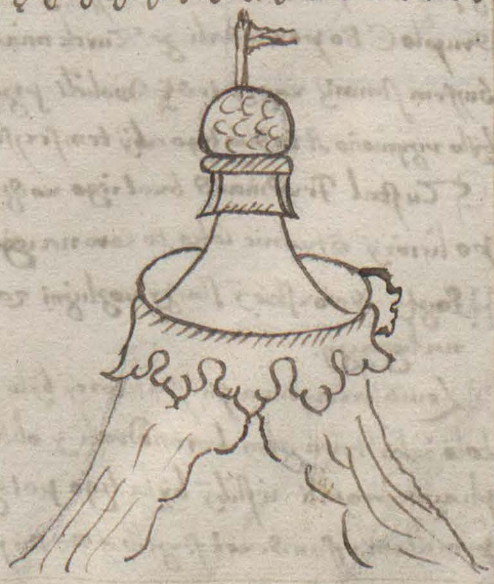
VII Figura szykowania pod Wiedniem

DANVBIVS.

OD dawnych czasow niebyło sławnieyszey expedicyey nad tę Wiedenską. Bo Soliman napełni:
wszy wszytkiey ziemie okrąg sławą że sie ciągnie do Wiednia, przedsięwziąwszy sobie rozlegował
Węgry wielki. s Constantinopolia śmiercy do Gwinu[?] ktorego nie mogł dobyć potamku dzie drugi
zakolił. CAROLVS takiesz y ziemią y Dunaiem płynęcy ze wszytkiego chrześciaństwa przedni
lud a prawie zrzenicze Rycerstwa przywiodł aż do Wiednia. A gdy płynął tedy lud po brze:
gach Dunaio wszech stoiący wissowali nie wszego dobrego y zwycięstwa spiewaiący y rozgi
z drzew rozlicznych nad brzegiem wody zickaiący ku poczciwości wtykali.

A Czi tedy narodowie przyciągnąwszy położyli się pod Wiedniem nad rzeką Dunaiem. Bo So:
limanowa rada dawna była aby ich iako mogł wyciągnąć od Dunaia w polia. A natrafiwszy
ich prawie iako tesz v Mohacza był uczynił y v Tzerdu[?] dopiero śmiem bitwy zwiodł. Co
wybaczaiący chrześciańscy lendwie sa zgodną wszytkich Hetmanow radą ktorzy sie byli
ziechali tam postanowili aby sie od Dunaia nie dali odwodzić. A takze iakze na nassadziech
przypłynęli takze stanęli obozem nad Dunaiem. Przy czym tego przedsięwzięcia swego dawali nie:
tylko dla tego aby im żywności rzeką dodawano, alie y dla tego zeby ich wywiodszy w polie
sua lunata acie iako zwykł był obtoczywszy ze wsadzich nie trapił głodem y żywności y wolnego
napadwania koni mogłby im niedopuszczać.

B Po prawey stronie stał Huff Hiszpanski bo wszystkich było mężow doświadczonych trzy huffy
wielkie. ktorzy sie spissami osadzili na kształt Ermaceum, iako się wyższey ten szyk opissał skto:
rych trzech Hiszpani czi byli iakom rzekł po prawey stronie

C Po lewey stronie Huff Włoski takze ludzi doświadczonych s ktorych mało ich było żolnierzami
prostemi przedtem Alie albo Rothmistrzami albo dziesiątniki bywali alie wtenczas dla dobra
Rzeczypospolitey niesromali sie prostemi żolnierzami stać tak na wybor tamo ludu był na tenczas

E We srodku iako y v Tunnis Huff Niemiecki do ktorych Cessarz accomoduiąc sie im
wich stroie, to iest w bilzem kozurbu wyrrazonem iako Hetmani Niemieczy maią obyczai
przywrzedzał szego sie oni kochali

F Miedzy temi dwa niemałe były huffy rzedy ktorych było 30000 ktorych na dwoie rozdzielono
Jeden huff stał miedzy Huffem pierwszym Niemieckim a miedzy Hiszpanskim od prawego boku mie:
dzy ktoremi stał Carollus Cessarz Bo ze ich był Turk do buze przysiągł iznemi in triplo et qua:
druplo C Bo powiadali ze Turek miał wtenczas 300000 zdało sie im iżby ossobnym
huffem stawić nie trzeba wolili przeplietać lucznych a tu pierwszych iako tesz v Mohacza
było uczyniono. A to dla tego aby tem fresse[?] zolo przeciw Tureckiemi czolu mogli wydać.

G Tu stał Ferdinand brat iego rodzony wieznem drugiem Huffie miedzy Niemcy a Włochy
po lewey stronie iako to Corona iego znak na maliowaniu pokazuie Ordinku rachunek kładzie

H Pozty dworskie y słudzy rozliczni za niemi tamże impedimenta bellica y rzemieśnicy do woyny
nalezący.

M Levis armatura pieszo ktorey było 20000 czi rządka piersią Rzędow wszytko woysko w:
koło iako wieniecem koronowali y obtoczyli opassaniem, aby byli miasto obozu za okopamiem
pliacu bronili iesliby była tego potrzeba zeby brdancz[?] expeditiones propterum glandum
procellam effunderet strzelbą na nieprzyiaciela. A iesliby gwalt był ze to rządka stali. tedy

nie ...

iem nie bylo mieszie nagotowanie wyiasz kiedy sie pierwszicżno ordunk Trinarii mieli tesz
zawrzecz y byli iusz pogotowiu do tego strzielanij drabi. Czi wszyszy stoi trzydziesczi zastąpili   Ostep 30 stay woyska

L Drugie brcanie na czele znaczy y drugie dlugy ktore wonem okraglem bussie zostawiono. ktore:
dy iezdna vczynieszy Condensatia miala wiazac nieturbuiącz ordunkow wszytkiego woyska
przeto vczyniono sa prawie przeciw Cesarskiemu bussowi y przeciw krolia Fredinanda iezem iz
gdyby bylo dziala wystrzeliono ktore staly na czele pozytecznie na Turki y wnich by bylo zamiesz:
sanie vczyniono. trzeczie trzecie bussy mieli drugie wposrodek skoczycz a tam Boga drzywaiącz
na pomocz fortuny kostowacz, a piersi przedsie wordunku stoiącz za dzialy iako za szaniczem
mieli nieprzyiacielia strzelbą rzeczna trapicz wszylaiącz sposrodku sobie ochotow wedlie po:
trzeby ad prosequendam Victoriam A trzecie I znaczy naterna, vlice ktoredy prowianti przy cho
dzie mieli spokoinie.

K Znaczy bussy Wegierskie instar alarum latissime expansarum czi stoiącz za ordunkiem
okraglem A zelnierzsky lud po lewey stronie godząc temu zeby przy swego pana Fredinanda   Wegrzy gemu
stanowiska blissi byli a dwu Hetmanow mieli Valentinum et Paulum A ze nie stoią wordunku   mieszieli worduu
v ninych naczy. Bo sami tak chcieli ize professi sunt se extra munitiones pugnaturos. Gitedi   ku stay
zadni Rycerze gdy vziczli taka moc chrzescianska, takie mez taka sprawe ozdoby dostatki
takie Hetmany zawiew to iest Cesarza chrzescianskiego slawnego y Fredynanda pana na:
szego tesznili sie iesm lzy od plączu wzdychaiącz prawie ze iem ku potrzebie nie przyslo vczynie:
wszy taki naklad y od Boga zadaiczy aby kiedy do potrzeby przyslo szim Tyrannem ktory
ich oyczyzne tak barzo nie podrapal y posiadl nielutosczi wie. Alie Turek vslyszawszy o takiey
sprawie Cesarskiey y o Aparacie takiem porazil sobie wnet odciągnal rzeką ku Dra:
wie y Sawie nie pokladaiącz sobie za zelzenie gdy mies ze nie rowno lie piey vstąpicz a scho:
wacz sie na inny czas nie tak iako vczynil Tomor Ludwikow Hetman nieszczesliwie sie pokwapiwszy

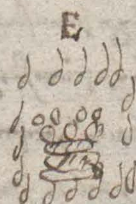
L Przed wszytkiemi bussy y przed okraglem obtoczeniem byly dziala osobnem apparatem nie tylko
aby smieh strzeliącz y bronicz nieprzyiaciela alie aby tesz byly miasto walu pokaby miedzy Slodki
po wystrzeleniu Bo sie smieh raz po raz mogą strzeliącz dla rozpalienia sie ich A tak nie:
siadby sie nieprzyiaciel na nich oprzec iako na obozie namocnieyszem.
Toc iest szykowanie nad ktore przeciw temu poganinowi ani Wloskiem Niemieczkiem nakażdem
kiedy piersy obequitua nie moze byc osobnieysze, ktore isz ku skutkowi nie przyslo mamy to grze:
chom swem a rozgniewaniu Bozemu przypisytacz.

VIII y Dabro:

VIII V DAMBROWNA bithwa s Prussij:

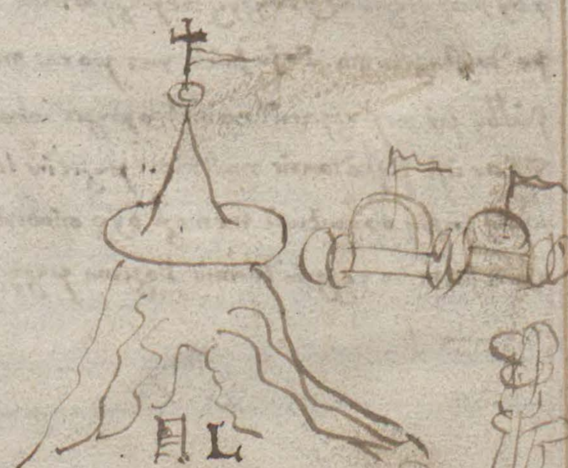

Wypisałem szykowanie Greckie, Rzymskie, Cesarzow dzisieyszych chrzescianskiego y Tureckiego.
Juz teraz przystępię do Polskiego zwyczaiu przy szykowaniu a naprzed przy oney sławney
v Grunwaldu a drugiey iązowa v Dąmbrowna woynie, ktez w historiach szykowania tego kro:
ciuczno iest opisany tam ten sposob, gdyz y inni Historykowie z pilnoscią takie rzeczy consi
gnuią. Ale podobno oni starzy prosci te szyki odprawowali Hetmanowie, więc też scribentom
nie dostawało wateney wiecey starzy ksiedze kolią zy w mystrie a wiekow grunt zwyciestwa po dwaz szykowania
kładali, anizeli o misterstwach iakich. Wszakoz iednak są niektore rzeczy poznaczone y Cir:
cumstantie ktore ku obiasnieniu tey nauki a ku przestrodze tym wiekom wielcze należą.

Historikowie pil: nyj maią rokszego

A. Litewskie położenie pilnie opisuią, iż na prawey ręce y z Rusią y s Tatary ich postawio
Tak rozumiem że nie tak barzo przestrzegali porządki oni starzy ksiedze iako teraz Włosi y ks:
szpani widząc rozni że na mocy oto wiedli, y dla tego krolestwo szyku między soba strzegili
Podobno naszi rotem Witholdowi pomnieiąc wysokiey myśli folgowali, czyli dla wmiey te
rzeczy na inny czas zachowywali Litwie też skarbu dano było 50 chorągwi na ten czas.
B. Polskie woysko po lewey stronie się posadziło, iż to Niemcy gora iako ono iest przypomnieć
Tak iż z pogorku przyszło się iem potykać. A tak też ars militaris każe wybierać miesce
boiowi. In prima acie robur et veteranum militem collocarunt. Chorągwianych drubow było
między nimi 30 s skarbu rozdane. Gdy się tak mężnie s takiem grzmotem potkali, zda się rozlegało Prima acies fortissima
iakoby się wieża wielga obaliła, iż się przebili do postrzedniego hufu Pruskowi, y ściarli ich spłaczu.
C. Chroszczki y dąbrowki po bokach obu były. Jakosz posłowie oni dawszy tem krokodwi wrągali
rzemu się prawi krzyrz między chrosty a tez vsta piemy płaczu a wyciągnąy s niem rzecz gdy
rozmawiali iszcze się vstąpili nie go. Też to iest nie iaki tak rozumiem że po woiewodztwach
stali na ten czas. Bo chorągiew dzierzał chorązy Crakowskiey ziemie ktora nie była zrazona
przeto tu widzisz y tuy owdzie proporczs drużby woiewodztw.
E. Vlica ktora też s sobie czynili dla dystinctiey, żeby się w kupy nie smatali. Tey vlicy Hetmani
niedowaią wolney y przestrzegney przeiazdu. A w ten czas był Hetmanem nie iaki Maskowski zo:
wczy y miecznik ziemie Crakowskiey tego drzewa go słowe ktore iest tu wymalowane. Animuszu
zkąd wielkiego a prawie Hetmanskiego, chociaż osoby nie wysokiey ale siadtey. Drugi Hets:
man był brat krolewski Witholt o ktorym pieśni do tych miast spiewaią. Witolt prawi idzie
po vlicy za mnim niosą wie Sulicy. Rozumie się tu vlica w woysku o ktorey mowię boto
nie w mieście było.
F. Miesce gdzie na stanie z płaczu starte pogonie, że przebiwali Litewskie Rycerstwo y
Tatarowie y Rus ino Smolinczanie zostały tey roty s ktorych iedne zbito, a dwie mężnie
obroni czynili przyłączywszy się do woyska Polskiego. Bog za się tego Smolinska pozal gdy takie
męzne rozdzi abore day aby się do Corony wrocili Tatarowie z Rusią vciekaiąc miesce
y chorągiew S. Jerzego, to iest Grodowie vciekla y Polaki pobito iuż.
Q. Pierwszy huff zelny Niemiecki ktory, gdy dziem czala boiowal z naszymi, potem obaczywszy że
tracą do przyłączywszy do siebie rodowtes subsidiarias zatoczył się iako widzisz w prawo ku
Litwie

2/41. Litwie a zgoły im przyszło zrzucić y sprawić ich na stanie zmieszać, aże y wpogonią się za nie:
mi udali Jako się zaś nieszczęśliwie wrocili zgoni, a znowu się nie sprawiwszy mając konie
nagonione na nasze poprawiwszy się uderzyli o tem niżej będzie.

Odziała niemieckie których dwu naprzód mieli się go pozbło na naszych uderzyli ale
iże na spodku byli a naszy przy nich zmieszali tedy ich przenosili że niewiele im szkodziła za pomocą boga.

N Drugi huff Niemiecki abo pierwszego część która była po lewej stronie Boży ta
historia nieprawdziwie się wypraduje. Jeśli się we trzy huffy były sprawili iżyli we dwa,
zemu ią zgrzmiała to iest czelny y walny Ale byli tesz subsidiarie cohortes A tosz te roty
ta część postała po prawej stronie przeciw Woysku Litewskiemu turmatim to iest Constipa:
tim wszystkimi y ktemu alam subsidiariorum posiłkowych przyłączywszy ksobie Litwie tem
bardziej naliegli. A ona przecię lewa część tego huffu czelnego s Poliaki bojowali potężnie
Aże tesz y chorągiew wielką C historik zowie królewską ale nie własnie, bo królewska choro:
giew iest mniejsza która była przy królu na stronie w onem ... którą Marcin z Wrocimowic
chorąży Crakowski trzymał zrazili, o którą się usiłują naszy zastawiając zabić, victoria
tak restaurowali Że tesz Woyska Niemieckiego one części zamieszali I od tąd inclinavit victo:
ria na Polską stronę. A ktemu im pomógł ... on który spadł z ... przed ... nie:
N mogli przegląd dać upadli. N Dopiero mistrz obwiedziawszy się że się źle z ludem ...
dzieje z drugim huffem przyciągnął w którem było 16 chorągwi. A sprawował go Comendor
... na białem koniu wołając głosem aby się mieli na lewą stronę ku chorągwi
Polskiej który huff zowie Cuneum. ale nie własnie iuxta disciplinam militarem Bo Cuneum
qui forcius excipi solet. Nie czynią Hetmani stałk wielkiego Woyska Ale kusiecz ...
naxtałt klina ... abo ... ku rozerwaniu woyska o czem niżej będzie:
dzie in particularibus bellis A tesz in Cuneo nie bywa siwą osobą Hetman wielki
iako tu słyszemy że sam mistrz był s Krzyżaki.

Ruszył tedy walnem huffem to na Zowiem w którem sam mistrz był ...
Czerwony napisano w tem malowaniu Ten trzeci huff naszy gdy go zwalić ka ujrzeli
mniemali by się zas Litwa do nich nawróciła. Aż Pan ... poskoczył ku niemu
y obaczył że inny huff Niemiecki przybliża się ku nim ku któremu tesz przyłączyli się
oni co się byli wrócili. Niemcy którzy się byli podali za Litwą w pogonią i tedy zbo:
kon na naszych się takież oborzyli podobno ... iako pierwszy sprawą ... na Litwę
byli uderzyli Ale naszy przykładem ... chorągwi ... na on huff ... Za
którymi sami potężnie ich popadli A tak ... pierwszych co na ... byli porażiwszy
nimi ... ... i tyłu podali a naszy non defuerunt victoriae za
nimi siekąc aż do ich obozu na ich ... biechali Aże krew strugami ciekła
nie ... iako historik pisze ... intempestiwie

Bo dzie 50000 ludu

Bogdzie 50000 ludu zamordują tam musza strugi krwie płynąć. Tak iże Ska:
nenska victoria może być to zwycięstwo zrównane kiedy też 50000 Rzymian zabitych
było Aczy drzwio wstogono strzegać się trucizny. Aż mu pisarz z setem dusszemy pośrodkiem
paczy wzyli a iego wokoło obtoczyli. Tam mistrz zabity Comendorow 300 zabitych
Szczecinski xiążę skarbik skarbcu pojmał

P Obóz Niemiecki łancuchy spięty w którym łancuchow co byli nagotowali na na:
szych y szczep łuczywa dla męczenia nalezli niemało.

L Obóz Polski w którym w namiecie krol nabożeństwa słuchał dwu mszey tamże xiężą y
pisarz zostawił in bellem turbam Bo tak Historyk nazywa a nie dwu m zemu.

H Husfiriz krolewski w którym krol stał na cisawem koniu cum presidio Bo mu propter
securitatem kazano stać

G Jako krol gdy z namiota wyjachał odprawiwszy swe nabożeństwa. gdy go oni dwa
Caduceatores to iest Heraltowie potkali dwa mu miecze offiarując ieden iemu a
drugi bratu iego aby się potykał. Jeden miał herb Cesarza abo krolia Sigmuntha
a drugi xiążęcia Szczecińskiego na sobie Gryfa zwierzę.

K Kekrycz on Lisatnis w białem kapturku pręga złota przez zbroię który na to się udał
aby krolia mogł dostać a iżby multam victoriam uczynił wedle nauki militarem
tego Oliesnicki kozanem abo ułomkiem Copiey pociskiem s konia zraził. a drabanci za:
bili krol na ziemi przytknął copią.

I Rothmistrzowie Czeszy pod chorągwią Swiętego Jirzego swemi żołnierzmi iako się
oderwali od woyska Polskiego y w lesie się zakryli zwątpiwszy o victoryey skąd wiel:
gą sambę odniosł on Tarnowski Czech, tak iże y małżonka iego zgardziła y s nim nie:
chciała mieszkać iako z zelżonem człowiekiem

Chorągwi odiętych	15	
Zabitych	50000	Landwir } Xiążęta.
Poimanych	40000	Pomorani }
Summa woyska	140000	

Przestrzeżenie strony tego Szyku

Jsc nabożeństwa krol używał a od Pana Boga sprawy swe poczynał Ociec niebieski
fortunił mu Bo tak sam rozkazał Primum quaerite regnum Dei, et haec adjicientur vobis.
Znać że nabożniejszi naszi byli będąc świeckiemi. niż sami krzyżacy choć się duchowne:
mi zwali y Mnichami. Boy śpiewanie Bogarodzicy co Historyk zowie Peana patrium
czasu potykania Aczci silentium w woysce barzo zaliegaią ocem niey czytay y od:
powiedz skromna pobożna która uczynił do onych hardych posłow krol. Pokazuie tho
że to był krol persona Regulatissima y pobożna Aże mu urągał Witbolt. Kiedy krol
tych pacierzy przestanie bo iuż nadciąga nieprzyiaciel. Ono przyniesienie dwu miecżowy
bonam

244
243. bonam partem wykładał ku swej stronie uczynił to prawie militariter. Bo to Hetmani zwykli czynić. Jako ono o Landgrawie powiadali, gdy się pytał iakie iest imię ony wsi, kędy bitwę miał zwieść z Wirtemberskiem xiążęciem. Powiedzieli Loffen. On rzekł Bonum omen accipio. Bo Loffen znaczy uciekanie. Odzierżał zwycięstwo y uciekł iego nieprzyjaciel. wciągnieniu też porządek się pokazuie Bo marszałek naprzod z małą chorągwią przed woyskiem ciągnął. A trzy razy pirwey wytrąbowano. Pobudkę, siodłanie, wsiadanie. A trąbienia innego pamiętam zakazano nieporządnego.

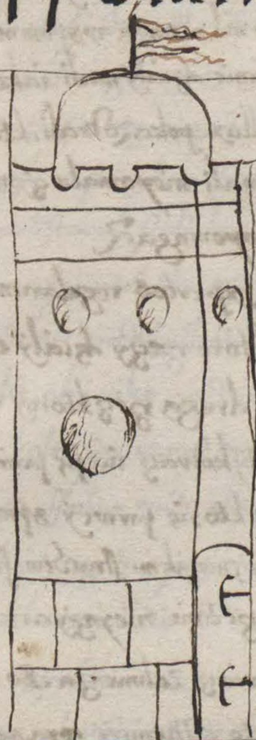
Ze na czoło postawili go mężnieyszych prawie roburexercitus, bo tho regula Hetmańska Ze wszykowaniu ma czoło Hetman postawić, iesli nie lepsze niz nieprzyjaciel, tedy tak dobre y osobne. Ze Hetmana obieraiąc na on czas nie tak się daleczej oglądali na thy ornamenta zwierzchnie iako iest vroda tituly, iako na tho aby był vmieiętny aby wsobie miał spiritus militares. Przeto iem Bog fortunił Bo wludziach godnych dary Boże czcząc iest Deo gloriam tribuere.

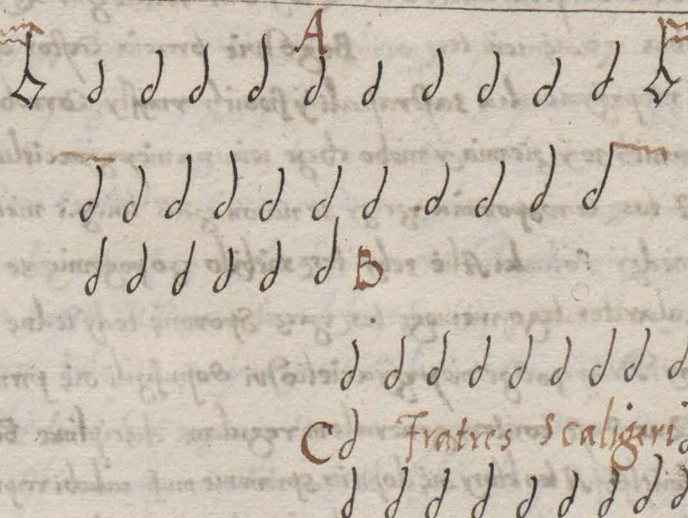
J to wielce iuxta disciplinam militarem vczyniono Czo on kiełbassa do krola wskazał ze krolowi niechcieli żadnych cohortes choc ich dla swej bespiecznosci potrzebował zwiedzioney bitwy posłać. A iest to praeceptum prawie ex medulla Rei militaris wzięte zeby evolutiones nawracania się wysyłania per maiores partes exercitus kożdy Hetman się chronił. J dla tego Alexander evolutionem Macedonicam się chronil quia inquit speciem fugae refert. A nieprzyjaciel tego insthat. O tem wyszey się szerzey mowiło explicuiąc Phalangem Macedonicam. Dało się to znać za naszych wiekow A
zagnaniu Hetmanowi Panu de Gwasto in pugna ad Cerosolam y Bryssakowi potem B
v Sanseverinu. Bo gdy iemu de Gwasto zamilki iniemaiąc ze iemu roskazano nie C
zwodzić s Francuzami statoriam pugnam ktorzy abundabant gravi armatura ieno zeby mieli admodum Maurorum obracać się onich razy kilka y v torszy iem uoffazasię vskoczyć do drugi y potrzeci ras, iako to snadno było tym ktorzy są levis armaturae. Bo na ten czas de Gwasto ieno levem armaturam miał. A tak ten error uczynił niemałą cladem. Bo gdy iemu Gwastego obracili się o gravem Armaturam Francuską, y zas odiasd czynili Francuzowie iniemieli zeby ich moga swą poparli y za niemi iak naciraią tak naciraią oge ich wparli na ich że pieciotę ze ordunk onem zagnem Rycerzom Niemieckiem poturbowali zagem oni dway bracia fratres Scaligeri y inni zagem mężdowie go wstrzczać dokazowali s Carollusem v Tunnis pobięgli są y sam de Gwasto wpraży dobrze ostrzylski ledwo uciekł zboin mnogo postrzelony, a ona levis Armatura ktora swą omyłką przyczyna była cladis umkuelasię iednak

Tey porażki 4 figures

Ten poraſki te figure kładę.

Ceroſola

Woyna de Guaſto s Antianim na polach Cereſolanſkich

A Woyſko Franczuſkie grauis Armatura nad ktorem był Hetmanem Anchianus.
B Leuis Armatura Guaſtego, ktora ſię obraciwſſy z gniem Armaturą nazad wſtępowala
C Ordunk Niemiecki wſtępuiąc nie ſię pomięſſali ſię piechotą. Tę figurę te przygody
kładę dla przeſtrogi aby ſię chronić pamiętali Hetmani commotiones exercitus
per maiores partes y dla tego aby ſię pokazało że rationabiliter uczynił on Kilba:
ſa że nie chcieli krolowi onych cohortes poſłać choć mu on klin Niemiecki w ktorym
5 było 16 chorągwi przyznaczał. 6 I to że chorągiew mnicha ſkryto wiezasz
że nawalnoſcz wielgaſta na ten huffiec gdzie krol ſtał Barzo to reguła potrzebna y mą:
7 drze to uczynili. I to że Poliakow nie ruſſyła fuga Litwanorum ani wiel:
goſć Woyſka Niemieckiego, ani ich grauis Armatura, y to ſię pokazuie inuictus et infra:
ctus animus Polonorum in aduerſa fortuna, znać że byli potomkowie onych Vandali: Vandalitae.
tow ktorzy woiowali świath et primi vlti ſunt in Romanos iniuriam orbis terrarum.
8 Ono przymieſſanie Litewſkich Zolnierzow ktorzy ſię ięli byli łupić kościołow pokazuie
że ta diſciplina vigebat militaris wonem Woyſku. ktora gdzie ieſt nie może tam być
złie. Teſz przyczynę dawano poraſki Cereſolanſkiey, że teſz oni Niemieczczy licentia militari
9 audacia ięli ſię byli ołtarzow kościołow profanowac, y inne ſcandala czynic. Ale y to
czo hiſtoria powiada de Oſtento D. Stanislai na niebie wonczas. I to militariter Oſtentum diui Stanislai na niebie
wſławiono y Rycerſtwu że temu wierzeli że y Bog iemu chcę dopomagać niemało tem
ſerca dodali Mogł to być obłoczek iaki na niebie podobny człowiekowi iakoſz gdy wych
obłokow czo ſię po niebie tułaią łacno ieſt imaginowac ſobie ſmich wilka niedzwiedzia

kolia y xięża

krolia y xiędza. Alie iakoskolwiek było to stratagema albo nie było tedy ad
Confirmandos animos militum nie lieda iakie było inuentum. Jako y ono ukazanie się
duorum martyrum na niebie Gerwazyi y Protasi za Mikołaja kronika nasza wspomina tesz to iest
de eadem structura. Bo tesz to y oni Waliecni Rzymianie działywali iako Liuius wspo:
mina, ze się iem tesz oni Bogowie bracia Castor et Pollux pokazowali, ktorą fabulą
y nieprzyiaciela zastraszali y swoich vmysły Corroborowali niepomalu czyniąc tę wiarę
w nich zey ziemia y niebo chce iem na nieprzyiaciela dopomagać.
A tosz tę wspomnia rzeczy ze na on czas ludzie niebyli expertos regularum militarium
miedzy Poliaki. Alie zeby tesz niebyło czo poganiu ze nie ktore rzeczy działy się tesz irre:
gulariter tego nie mogę tesz rzec. Spomnię tedy iednę tu y drugą, rzecz ktorey się przypatrze:
my. Naprzod zę nieprzyiacielowi dopuszczili się pirwey szykowac niszli sami szykowali
Quod est contra generalem regulam disciplinae. Bo ten kto się pirwey sprawil nis iest
smielszy. A ten ktory się dopiero sprawie musi iakoby raptim y z nieiakim strachem się szykowac.
Druga ze miesce na pagorku ktore zawzdy obieraią, sa przodnie nieprzyiacielowi puscili
a sami w nizinie stawali. Item przy lieszie zlie tesz miesce stawiac zolnierza. Bo iako spomina
ią słowa Constantinowe ze lias iest rzec lakoma. Przeto y Niemczy vrągali tem kroliowi
y widzę ia ze Niemieczkim woysce wszytko czyniono cum summa prudentia militari. by
ktemu była przystąpila łaska Boza. Bo ten mistrz znac ze bywał w potrzebach zwłaszcza Mor:
skiey bitwy in illo ordine militum Rhodiorum przeciw Turkom bo to pokazuią iego kunszty.
Ze tesz Tatarom Rusi na on czas stałych leuis armaturae hominibus na czele dodi
stać y tego nieczynili Rzymianie. Bo auxilia v nich y teraz v Turka niebywali ni Con
legionibus alie abo w posilkowych hufcach abo inter velites. A zwłaszcza Tatara ktemu po
ganin nie moze on szczyrzyrzie o chrzescianina się zwłaszcza nie o swą krzywdę zastawiac
J w ten czas mogli to uczynic vmyslnie ze vciekli vt Polonorum nomen opportunum iniuriae
redderent. A nakoniec y Turek choc to rodzina nieprzyimuie ich w szykowanie swego
Woiska iedno iem stroną abo naprzod każe ciągnąc przed nimi go ich zowie Acconidziami to iest zaskodnemi.
Miesce tesz dwonem hufcu kędy krol stał niebespieczne iemu dali. Bo niemasz bespie:
cznieyszego miesca w woisce iedno niedalieko wielkiey chorągwie ktorey napilniey wszyscy
muszą iako swego zdrowia strzec.
Tam Carollusowi V. Cesarzowi pod Tunis stanie Hetmani naznaczili
Tam y pod Wiednien Cesarz y Ferdinand stali. J synowi Jagiełowemu v Warni
Hunnad Władisławowi tam miesce był naznaczył by był od chorągwie sam nieodiezdzal
a iego słuchał. J w ten czas z Prusami w wielkiey niebespiecznosci krol był bo czesto po
sylał o posilek z hufcu do onego Kielbaszy ieno prze za meznego był sam krol ze dostał
A tak aby miedzy walnem hufcem nie stoi, boy mezni się będą potykac pod okiem iego
gdy sam Tergiducis officio fungetur abo więcey nazamku niedalieko niech siedzi. Bo

nie wiedzy

Rzeczy ktore tesz do
konca maią być dwo:
boie dwonem szykowaniu
Grunwalskiem

Bo nie widzę ia pożytku zadnego gdy krol będąc na woinie swoboze siedzi niecza
trząc na Hetmany Azasię niebespiecznoszi sila widzę stąd a pożytku nie. Niesłysze
tez tu zeby naszi skrzydla do tego szyku iakie przydali ani siekanego huffu, w ktorem się
posilkowi y stragenicza y zadny huff zamyka iako to zwyczai był v Poliakow, aliem ani
o Walnem huffie nic nie pisze. Przyczyn tego mniemam czyli tak po prostu w iedeń huff się
zawarli czyli historykow starych prostocie to przypissowac że tego zapomnieli, czyli tak
po Woiewodstwach stali kozdy pod swą chorągwią tak iako dwie miesza maią iako
posłowie na seimiech tho representuią siadaniem swem roznem czemu ia rychliey wierzę
Trzeba iednak nie wszytkiem się wkupę zmieszac trzeba oszczymać się było zeby ryczaraz
wszyscy alie aby iako w Walnem huffie Mistrz zachowal lub swieczy qui nondum exper:
tus erat belli fortunam w ktorem było 18 proporczow Takze Hetman Polski mial
walny huff osso bno wdzialacz. Alie then huff przeciw temu a ow przeciw drugiemu stawil.
A swieczy lub. przetsię pogotowiu Alie ia rozumiem że to wszytko było Alie pissarze tego nie
dolozyli libero iudicio lectoris to zostawią. Alie mawli rzecz istotnie barzięy mi się
podobala sprawa na psiem poliu krzywoustego wonę bitwę s Henrichem Bo tam wszi:
tkie te rzeczy y kunszty rycerskie wspominaią Jako naprzod zastal premissam y leuem Ar:
maturam kilka huffczow krol ktorzy Niemieckie lud trapili, na lrap niższy ich pierwey do:
pieco zastępy orilgie na nich puscil, ktemu y zboku na nich ku rozerwaniu ich zasadził nie:
iaką marchnię dwa ktoremu by krolowi kiedy przyszlo walczycz z Niemieckim ludem. Cze:
go Boze zachoway s tak zacnem narodem lubo spokoinem tedy niszcza musię do tego
lepszy modus tego ieno nasladowac w tem tego slawnego krolia krzywoustego. Co sam
Czytelniku zeznasz gdy ieno przeczytasz Historią wonny oney spilnoszią ktemu sprawę Suli
mandową czytai v Mukacza viczysz iako się krzywoustego sprawa zgadza z ninieiszą Sulmanowa

IX V Orſzen bithwa

Wyklad tey figury

Occasia tey woyny byla ze Moskiewski dostawszy Smolenska przez niektore oszukanie poslal woyska swe z Michalem Goliz woiewodą ziemie Co gdy Zigmunth sie dowiedzial wyprawil przeciw nemu Poliakow dobrze zbroinych dwa tysiąca Litwy 12000 piechoty 3000 ktorzy przyciągnąwszy do Niepru dwa dni lezeli dowiaduiąc sie iakoby rzekę przebyc Potem w plaw przeplawili sie iezdni wszyscy tak fortunnie ze y ieden miedzy niemi nie: utonal a piessi most z lodek uczyniwszy przeszli przes przenagabania Bo z Moskwy zaden y strzal: ki iedney na nich nie wypuscil za to rozumieiąc ze ich mieli lacno pobic y pudami do Mo skwy zagnac Takiey presumptiey y hardosci byla Moskwa.

A Szykowanie Moskiewskie takie bylo we trzy huffy dwanascie tysięcy postawil in dex: tro Cornu nad ktoremi Michaila przelozil Golize.

A Drugi huff przy pagorku postawil miasto levum Cornu przy obozie przi swych stadkach

B Trzeci huff w srzodku byl z ludu namęznieyszego y zbroinieyszego iako widzis wyma: lowano Acz drudzy o tego szykowaniu tych trzech huffow powiadaią ze nie iedną polacią stali ale ieden za drugiem a sam w srzodnim kniaz stal y dozieral wszego.

C Huff czwarty byl posilkowy zakryty w padolie w chrostach ktory padol abo vallis aze od Niepru porodzila czy zboku przez zawiesli iako przyszli. A drudzy twierdzą ze stylu strzalami y zolnierskiem o tem powiem nizey Tak rozumiem ze dla tey vallem y dla sposo: bnosci miesca nie chcial sie dac sciągnąc od onego placzu.

D Piąty huff iz nadworny s ktorem sam hiechal srzednego huffu widząc ze zle wsako iesze sie zadzierzywal nieuciekaiąc oczekawaiąc iakoby sie zdarzylo onem siedmiu Ty siącom przyprawnem co byli na zasadzie Ten nadworny huff zowią go drudzy globum.

A drudzy o tem wyt: rzymuie ze byl w stą: pil po zwycięzeniu ki tery

O dzialach przystąpil historykow ali nie: daią sprawy ze byli przi tey bitwie.

F Hetmani z strony krolia polskiego Constentin Kniaze y Jan Swierczowski tak lud poszyko: wali 2000 zbroinych prawie na rzeczy Poliakow na czele postawili ktorych byl przelo:

G zonem Jan Swierczowski Na prawem rogu y na lewem zasadzone Litewskiem ludem po obu stronach.

H Huff pieszych z oszczepy drzewy y ruśnicami y z halabarty tak pisze Calie zeby Polia: czy halabartow w bitwach uzywali nie slychalem Ale iesli nieuzywali tedy iescze ma: ią uzywac piessi. Bo ta bron wlasnie piessem nalezy gdy z iezdnemi maią potrzebe Bo tam bronią s konia iezdnego zedwaz styrchowac y ciąc lacno.

I Subsidiaria to iest przy pagorku stala Jesli tak poliacy z Litwą sie byli poszyko: wali na trzy huffy na czele tedy rozumiem ze y u Moskwy takież iedną polacią trzy huffy staly a nie ieden za drugiem.

Huff pieszych 3000 nad ktorem byl starszem przelozonem Polobscha.

K Most na

Most na lodziach.

Poszykowawszy wielgi kniąz woysko taką miał do nich mowę Dziwiewzy lem aby Po:
liaczy mieli się przeprawicz do nasz alie poniewacz się przeprawili iusz iminnego
stąd bydzieciali męznemi ani się nazad wrogą A przetos spol Rycerze namozniejsi
iako skoro znak wtrąby vslyszycie natychmiast oblok strzal wypuszczie na nich A skoro się
pomieszaią roderzcie się o nich A dwa na iednego ostapiwszy trudno na odpor maią day
A zwycięstwa dzisieyszego obieczuicie sobie then pozytek Boskarby s Crakowa miasta y zwil:
na dwu miast przebogatych pobierzecie y powiezicie. J natychmiast Poliaki kazał do
bitwy wyzywacz obieczuiącz iem ze zadnego fortelu ani zdrady niemiał przeciw niemi
vzywacz aby ieno do potykania przystapili.

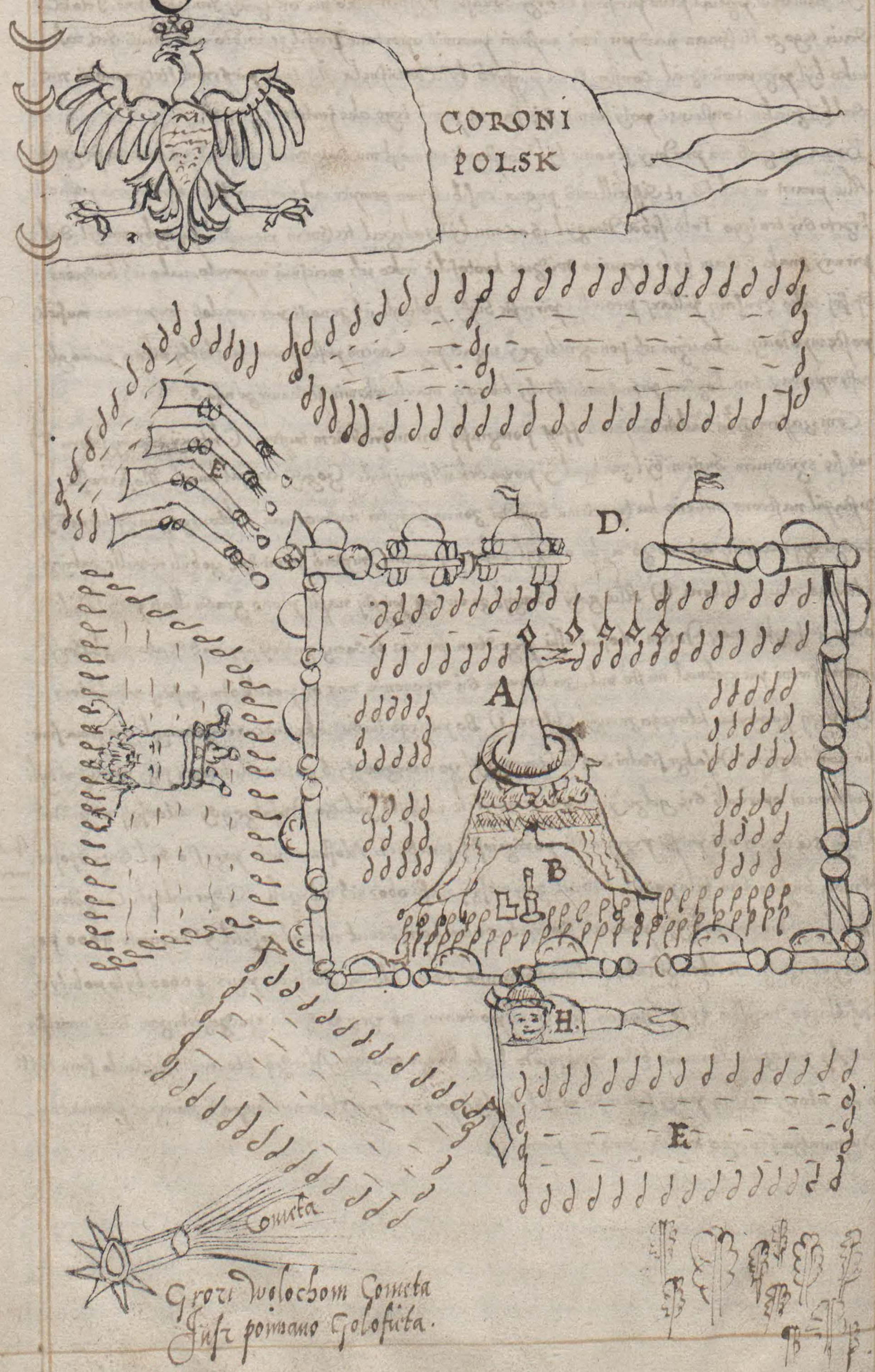
Constanti zasię Xiązę bedącz zawaszniony przeciw Moskiewskiemu bo v niego przed
tem siedm liath wokowach w więzieniu był. taką miał oratią do swoich do duszow nad:
trząsaiącz. Jus teraz przesławni Rycerze Nie idzie o Smolensk zebyśmy go dostali. Alie
aby Poliakom y Litwie czi smiecdowie smeodliwi Moskwa nie roskazowala otho teraz bitwę
mamy. Ani wasz iusz vpomniacz będę więczey widzicie zasobą Niepreczelą stad przez:
bycz niemozecie ieno zwycięstwo otrzymawszy. Bo inak ieno sromota y hanba narodu
swego sławnego stąd wynieśc niemozecie. A ciebie panie Boze na ratunek wzywam y pro:
szę wasz o posługi o przyczynę Wladyslawie y Kazimierzu swięty J ofiaruię wam obiema
y poslubuię zbudowacz kosciol y oltarz iesliże zwycięstwa imieniu Polskiemu dozwolicie teraz
Liedwo to Constanti zmawiał wnets v Moskwy wtrąby vderzono y znaki wyniesiono po:
tykania się Napirzod sprawego boka Michailo zowsa 12000 wistąpil Litera A strzały
pirwszi wypusciwszy pirwey Bo iako Dziwiczy strzelbą w nieprzyiaciela czinie vzywi:
wszy potem we wnątrz zawadza Tak czi go lukow vzywaią strzalami turbuią konie y woi:
sko dopierko potkanie vzywicz zwykli.

Przeciw ktorem Swierzowski ze dwiema tysiączy nie dwa na iednego iako kniąz przepowie:
dział alie sczy na iednego przyszlo vderzysz Ci ktorzy srodku stali C litera f) spusciwszy
drzewa tak się ochotnie potkali ze malo zosko dy wyiąwszy strzały iem podbiezeli. Tanta
fuit eorum inquit cellericitas vt spacia cadentium sagittarum praeteruecti magna ex parte
ingruentem illum imbrem effugerint et mox gladys armis et pectoribus equorum vrgentes
Hypotoxotis vsum arcus et secundas sagittas in quibus summopere confidebant ademerint.
Dopiero Litewsczy C litera g) zobu bokow przypadszy naprzod strzalami Moskwę scisnęli.
tak ze ani na przodek ani na strony ani nazad przed nimi niemogli się sklonicz wczem soluta
acies scieśni vpradwo drudzy. vliedwo z Litwą się związali ze na dwu miesczech bitwa się
zaczęla. Wtem niebespieczenstwie dopiero wystąpila ona zasadzka Moskiewska ex valle ktora
znaczy litera d) y poczeli na naszych zboku y stylu przypieraz Zatem piessi nasi C ktorych znaczy
litera h) sprawa na extali praetentis hastis strzelbą na one duszy zmieszane vderzyli ktorem y czi
zo na koniu y zo pod koniem musieli vstępowacz. Bo oni czali a oni iusz nadrzanioni owi wor:
danku

znaku a oni wstępowani byli własnie szedł Constanti szykami Solimandowem przeciw Sultanowi.
Bo tesz mało co przed tem wprzedziła była ona wojna Sultanska. A też takmi się zda że wroc
był stamtąd przeciął szeremi piessemi ktorzy dowcaskę vczynili iako na on czas Janczarowie. I dokła:
dają tego że Hetman nad piessemi nasszemi prawie oportune trafil, że victoria illius dici, tak
iako był przepowiedział Constanti na piessych była zawisnęła. Aż temu piessemu Hetmanowi nie
dał był znaku Constanti potykania się sam się prawi tego ale fortunnie ważył.
Bo na on czas na prawey stronie był Constanti nie mogl mu dać znać zabawił się eiendo pugnam
Alie prawi in subitis et difficillimis pugnæ casibus non semper ad præscriptum omnia fieri possunt
Przeto się ten tego Polobscha ważył choć mu był zakazał Hetman nie uchwać się aby mu był dał
pirwszy znak. Tam było dopiero widzieć krotofilie iako ich wcięsnią naparto, iako ich bodziono
szpiszy iako zwiesnięz pillary procella pirwszy bussy polięgli ich że naszi per cumulos corporum musieli
postępowaz, iako uzni ich ponięgneli że y nazad przed swemi posliednimi motłochy nikam nie mogli
vstępowaz, tam kożdem pośniednem szybcy biorcąc. marli iękowie szękanie ze wsząd.
Tem czassem Michailo Constanti hufy poraziwszy onem srednim hufem (ktory znaczy litera F)
nis się szrzednim hufem był związal y porządek ich zmięszał. Gdy vizal kniaz Moskiewski
vstąpił na strone wlewo ku trzeciemu hufowi zonem hufczem nadwornem (ktorego znaczy litera E)
zadzierczy waigny się niego aby obaczył iako się onemu hufowi powiedzie, co byli in valle zakryci
ktorego znaczy (litera D.) Alie gdy obaczył że on huf pieszy naszi pleno gradu illati przełomili
oney zasadzki moz wtem Moskiewski przedtem nie raz będąc zwycięszca nad Tatary, z biłemy
zonemi swemi pierzchnął na sto mil, za ktorem się wpogonią nas on posiłkowi huf iz vdał ktory
był przy pagorku ktorego znaczy (litera I) Bo piessego ludu iako victorem nie mogli y ozyma smie:
lie nań wyjzec wsakze sredni huf w ktorem był go namęzniesszych postawił. ktory przy chorągwi byli
postawieni opierali się, gdzie y dwoie xiązątek nasszych zabitho. Wsakze gdy Litewszy odprawi
wszy się iuz, y oni piessi przypadli poraziwszy pirwszych. Moskwa niem przyszło do bitney sposob:
dniem hufem, tem tylu podali, wnet zwycięscy naszi oboz ich vbiezeli. Gdzie nalięzli Carzowie
skarby y wielgą korzyść pobrali szaryrch 5000 koni Senat niemal wszytek y więzniow 4000 po:
bitych czudzi Scribenci iako nieswiadomi iens 5000 kladą. Alie snacz przes 40000 było pobitych
wszitkiego woyska było 80000. Co iże niepodobna się rzecz widziała czudzoziemczom tedy mnieisza
liczbę położyli Pomanio było więzniow liczba barzo wielga. Miedzy ktoremi Michailo sam Hets:
man ktory wszyscy przy triumfie w Vilnie byli prowadzeni stałwną lompą y zwięzną pamiątką
Sigmuntha starego kroliá swięthey pamięci.

Vide orationem Cro
meri in funere Sigis
mundi senioris.

X. Figura szijku v Obertijna z Wolochi

Piotr Woiewoda Wolośki wnadziei dział ktoryćh był w Węgrzech dostał s Serbÿ Krolia
Ferdinanda wßÿtkim pogranicznym panom chciał być srog. A iżeÿ na Poliaki wÿciągnął
s swem ludem przeciw ktoremu krol Polski Zigmunt wÿsłał Woÿsko, nad ktorem przełożył Pana
Jana s Tarnowa, potem Castellanom Crakowskiem był.

a Sßÿkowanie obozem Polskiem było tedÿ trzÿ Huffÿ we wnątrz postawił patrzące na wßÿtkie
stronÿ. Tak pisą Historię Aliem ia od tÿch ktorzÿ wteÿ bitwie bÿli, zwłasza od Pana Sando:
mirskiego Ossolińskiego ktorÿ sam był wteÿ bitwie słÿszał że było tam sßÿkowanie veteri
instituto Polonorum. Jako Woÿsko ktore ex Mercenario milite miewaią zwÿkli sßÿkować Poliacÿ.
ÿ także tesz dwor krolewski sßÿkuią. To iest postawią dwa Huffÿ grauioris Armaturae, ieden kto:
rÿ zową czołem, a drugi walnÿ abo mocnÿ troskę za niem, że mie:dzÿ niemi będzie vliça abo rÿnek
a po obu stronach zaś po trzÿ Huffczÿki. ieden posiłkowÿ. to iest iże pomoga daie ÿ posilia czoła, bo
ludziesz przÿ niem stawa. Trzeci strażeniça, ten rozumiem ad vltimos casus fortunae chowaią. Jako
tesz ono Lodwikowi v Muhaça było przÿdano Huffcę. A ten stawa przÿ walnem Huffie. A wto:
rÿ miedzÿ temi dwiema wśrodku ktorÿ zową czarnÿ Huf a to iest nabespiecznieÿßÿ bo wśrodku stoi
i dlia tegosz tam lud ten pospolitÿ rzemieśnicÿ woÿnmi etc. stawaią przÿdawßÿ iednak do nich
presidium iako ÿ do innÿch. I zdami się że Czarnÿ Huf zową od czerni, to iest pospolitego ludu, kto:
rÿ tam stawa. Bo Niemcÿ zową pospolitÿ lud die sare. Także ÿ po drugieÿ stronie te trzÿ Huffÿ
stawiaią. A leuem armaturam iako są kozacÿ czi pospolicie na skrzÿdlach bÿwaią wziąwßÿ
podobieństwo od skrzÿdeł. Bo są lekcÿ ludzie a tesz o takiem innie sßÿkowaniu powiadano v
Obertina. chÿba że walnemu Huffowi kazał Hetman euolutią vczÿnić po Lakońsku. że się do nabl:
neÿ bramÿ oczema obrocili ÿ powiem nizrÿ dlia czego to vczÿnił,

Sßÿkowanie woÿska Polmackiego ÿ dwo:
ru kroliewskiego Pol:
skie ÿ offia Huffcow

Czarnÿ Huf stracze
nicze rzemieśnÿczowe

A izbÿś dokładnieÿ wiedział porachowanie tÿch Huffow tedÿ trzeba wiedzieć że wßÿtko woÿsko kto:
re będzie na troię rozdzielią na trzÿ części rowne, z pierwßÿ częśći vczÿnią czoło z drugieÿ walnÿ Huff
a z trzecieÿ ÿ podlieißÿ z oba stron siekane Huffÿ to iest posiłkowe Huffÿ czarni ÿ straczenicze. Na przikład
kiedÿ będzie woÿska 2500 tedÿ na czelie położą 800 na walnÿ Huff 800 na posiłkowÿ oba na obie stro:
nie 200 Na straczenicze 200 a do czarnego 200 A 200 przÿczinią do kozakow voluntarios
millites A 100 przÿ Hetmanie ÿ iego dwor. Odmienić się to może wedlie potrzebÿ plus vel minus Alic
communiter mowiąc tedÿ tak przÿchodzi. A wiedząc to, tedÿ łacno obrachować wieli iest woÿska
tego, ieno wÿrachowawßÿ wielie ich na czelie tedÿ per tria multiplicować. A iże a vellitibus od ko:
zakow poczÿnaią zwiedzenie bitwÿ nie trzeba się iem obawiać tak daliece nieprzÿacielskiÿ gra:
uemi armaturam. Jako snać przed trzema latÿ v Chocimia. Gdÿ Pan Woiewoda Podolski
rotam kozaczkiem naprzod kazał się potÿkać. Tedÿ snać kozaczi Rothmistrze ÿ inni wÿma
wiali się z tego że mając osczepiki nie będą mogli wÿtrzÿmać Turkom z długiemi Copiami. Bo
leuis Armaturae gdÿ poczÿnaią bitwę nie maią się wdawać in statoriam pugnam. Jeno maią
poniekąd zboku nosą nieprzÿiacielowi vgadzaiąc wręcz Abo gdzie widzą słabieÿ abo tesz obiązo
vczÿniwßÿ zboku vderzÿć. Wßakże ÿ oni nie źle się podawali ze zbokow obieżali zmagać nie:

Porządkowanie wielie ma bÿć wktorem Huffie

leuis Armatura vitat statoriam pugnam

przyaciela

przyiaciela. Toc iest szykowanie Zolnierzow Polskich ktore naprzod Lakones Grakowie wynaleźli. Potem Carthaginenszy yeli sie ich wtem nasladowac, a z nimi Rzymianie przeszli to od nich y zawzdy tego vzywali. I wylicza Vegetius lib. 3. Cap. 8. wielgie pozytki tych huffczykow takich ktore maią bydź stanowione tez z przebranych zolnierzow to iest ponczników Tribunis vacantibus to iest czo honoris causa temi ich zwano. Jakich tesz v nasz przed laty namnozylo sie bylo, ale statutem zagrawzono tego. Vide titulo Tribunus. Wylicza tedy te pozytki krotszy aby mogl Hetman zawzdy wtem niebesprzecznym pomoc, nieoczywaiączy sobie wielgiego 2. Aby mogli tem prędzey wypasz na ratunek. Nieczekaiączy euolutiey zbytnich woyska, ktore więcey pieszem nisz iezdnem pozytecznie y snadniejsze mogą bydz. Trzecia iesliby tego potrzeba vkazowala vczynic Cuneum forficem abo seram dromum abo globum, o czem niszey sie wyklad powie, tedy iesliby to chciałes czynic, dopiero oddzielaiączy sobie z wielgich huffow lud, tedybys wszytko conturbował. A tak maiączy po gotowiu takie huffczyki, wnetz mozesz co chcesz snich vczynic.

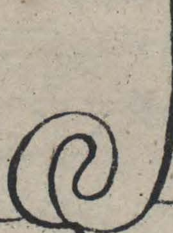
I iesliby s widział zeby nieprzyiaciel na czię takze alam globum wysylal tedy maiącz expeditos kazesie oborzyc na nich tedy wnetz nieprzyiaciel będzie miał biesiade iaką szam będzie chciał. A nakoniecz starzy Hetmani dokladaią tego ze nakoniecz lepiey iest huffy czelne y walne mnieisze poczynic a przetsię takie posilkowe mieć y tego nieopuszczac ktore nakoniecz szpieszych każą czynic. Ale alas iezdnych przy rogach stanowicz każą, to iest rada starych Hetmanow ktorey sie starzy Polszczy Hetmani yeli y pan s Tarnowa to iesze lepiey zaliczil. I iego discipul Pan Woiewoda Podolski takze ktoregoszyku ten spissky figurę kladę.

Margin notes:
Tribuny vacans
Pozitki sie kamych huffow
Posilki więszy szczydlom kwoli nisz czelnemu huffu
Szykowanie P. Woiewody Podolskie

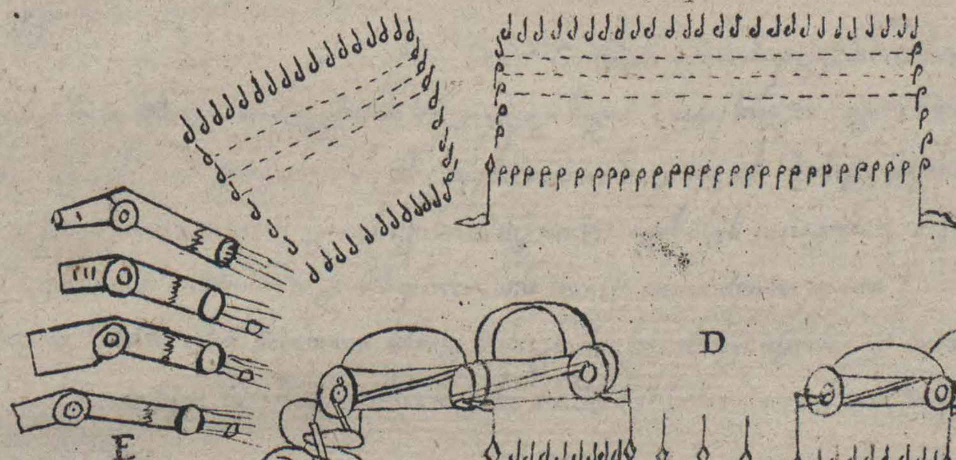
Na Czele.

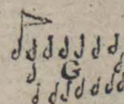
FIGVRA SZIKV VOBERTINA ZWOLOCHI

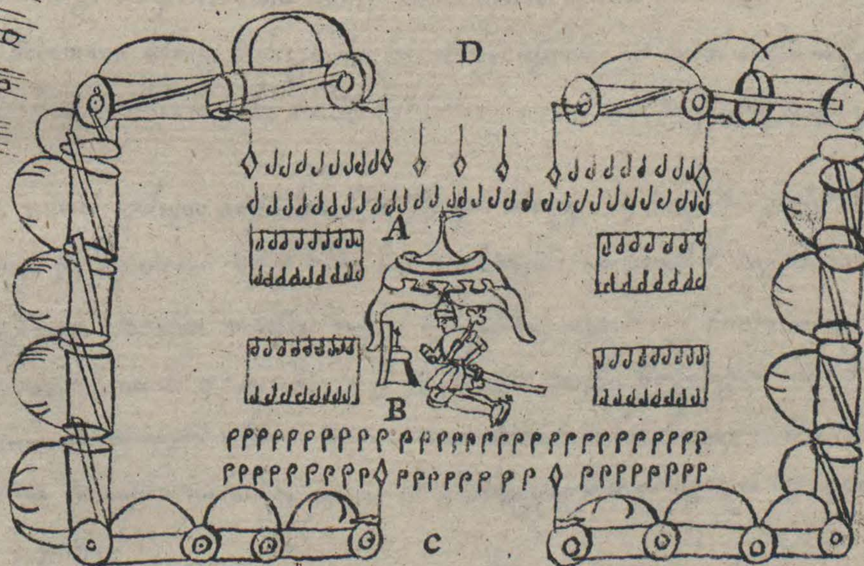

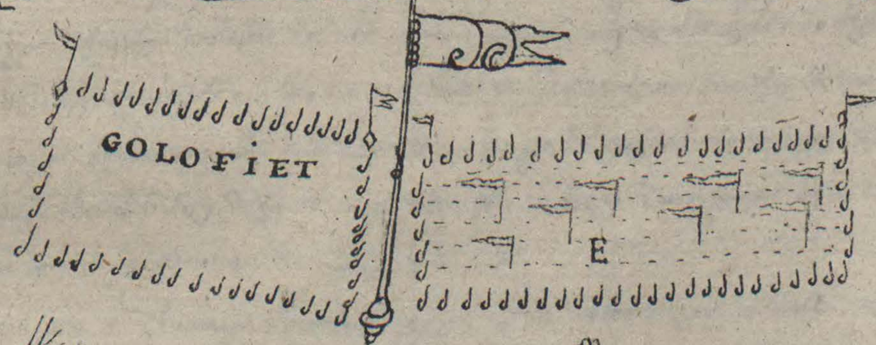

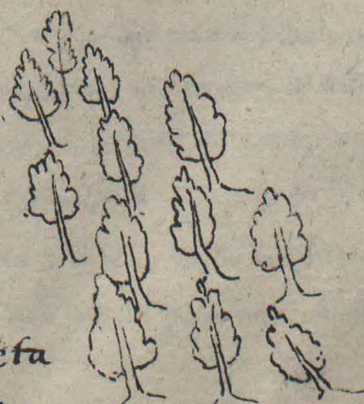

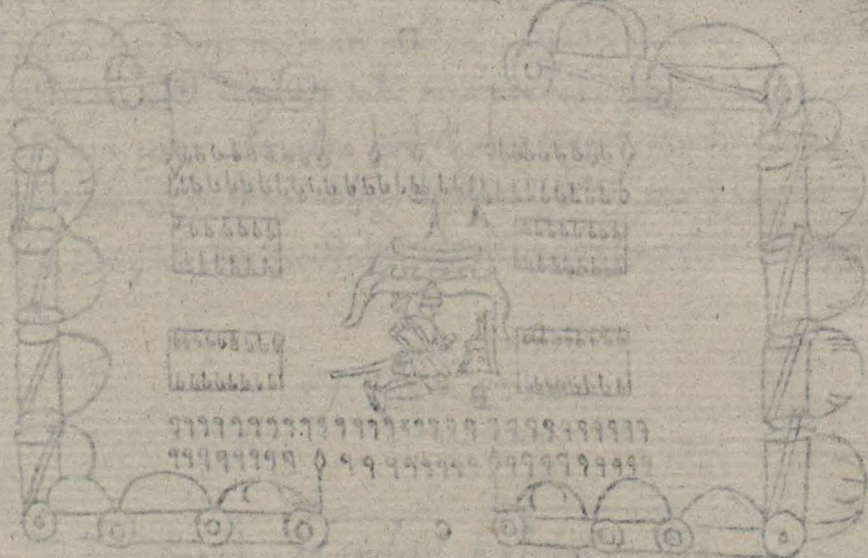

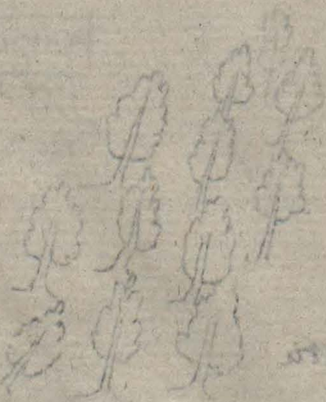

Grozÿ volochom cometa
iuß poimano Golofieta

Tę kopię planu znajdującego się w exemplarzu [illegible] hetmańskim, który był własnością [illegible]

J tu widzisz gdy się rozłożą dobrze huff czelny. A Rotmistrze z towarzyszmi przed roty A
wystąpią. Co bo ten iest obyczai v Poliakow iako tesz v Rzyman Principes oni. A huffczyki
te y skrzydła słusznie rostawić tedy się exprimuie sam własnie herb coronny orzeł o czemsie
wielie wyssey gadalo. Alie iesli iescze obozem obtoczył to własnie bendzie iako by orzeł
ktorego maliuią z wieniekiem szycie ktorego figurę na margines kładę iako go wystawuią na
linią. Alie isz niektorzy radzą na rogu obozu, zeby się wozy poniekąd zrzadu wydali dlia
poboczney strzelby Bo oboz iako y miasta strzelbą y drabami osadzaią tedyby teniszy szyje
tego orla tak przyszło maliowacz zeby wozy miasto baszt wydały wrocze się zas
do opisowania bitkowania Obertinskiego.
b Namiot tedy auktorem nabozenstwa Pan z Tarnowa uzywał przykładem krolia Jagiella v B
Dambrowna, ktorego ten tesz skutek był zego przedlugał leząc krzyzem, azeby byli wolosy obciągnęli. Gniewali tem sobie drudzy dlia oczekiwania Bo y z dział wolosy strzeliali Alie on
veteri suo instituto innixus czekał czuwaiąc na to azeby byli zaciągnienie uczynili. Bo iest re:
gula generalis Hetmanow ze absque occasione non est committenda pugna.
c Brama zadna abo Decumana ktorą Balinskiemu kazał wyciągnącz y Troianowskiemu, aby C
był mogł wolosyna tem barziey elicere zeby mu się był bokiem nadal. aby tem snadniey mogł iego
huffy rozerwacz
d Brama czelna ktorą rotam czelnego huffu kazał wystempić ktorego się hospodar zlikł bo było D
barzo okazałe y dlia tego stylu począcz chciał bitwę ktore vderzyli w bok prawie woyska wolo:
skiego y rozerwali go zarazem tel woyska woloskie musiał tyl ie podacz a potem y hospodar nie miał
iego czekacz. A tu obacz pozytek nauki o condensaty y consipaty woyska Bo z obozow iako y z mia:
sta niemoga woyska bramami wystepić alie się staypią iczo stali od sirbio na copiey Bo tak
pospolicie vsarzy stawaią to musieli na lokczia ieno ieden od drugiego stawać aze zas wyciągnąw:
wszy rostąpią się iako y pirwey
e Działa wielgie ~~Moskiewskie~~ woloskie so alie iednak obozowi nic nie vskodzili ieno drzewca zaiszli E
miezo iakos w bitwach polnych rzadko ku pozytkowi przychodzą działa swadsiy de quasto inde sup in Tuni:
f Figura woloskiego szyku s przodku była more solito. bo czo był woysal nienagorzey. Alie potem gdy F
obtoczeniem obozu chciał bitwy wygracz o czem infra fol: Jako y Tureczkiego była lunata acies
ktorą czynią gdy chcą ogarnącz woysko.
g Pana Szafranczow s Tlumacza starostwa poczet niciaki w ten się zas schrosta pokazał. ktory G
Wolochom to mniemanie uczynił ze naszem liudu przybyło. Toc iest summa bitkowania Obertin:
skiego, ktorem ten pan ani Antonienmu de Lewa ani de Piscari nic meda naprzod tak strony my:
skiego iako y strony ingenium tak ze et iudicio Martis et iudicio Minervae dowcipności zwycię:
zył onego chlubliwego Hetmana woloskiego woiewody Piotra Iowius pisze zeby ta bitwa była wy:
maliowana v Swiętego Francisska w Crakowie. Alie mu zła sprawę dano Bo tam bitwa s Tatary
v Wisniowcza iest wymaliowana. Bela na szkodzisie alie wagim zwapnem oblupała się alie *
na zamku

 na zamku w kościelie patrz.

Szikowanie ruszenia pospolitego przeciw głownemu nieprzyiacieliowi

Powiedziałem o szykowaniu Zolnierzow ponim o szykowaniu wielkie pomiaru pospolitem.
Bo alias musiało by byc przebrakowanie wielkie motłochu o czem lib. 1. było Rozne są Sen:
tentię Bo iedni w tey mierze naśladuią Orientales drudzy Rzymian ktorzy Orientales y
Turka naśladuią chcą instruere lunatam aciem iako widzisz Naszykował Solman v Mu
kacza zeby ta lunata acies składała się z powiatow poszykowanych ad Rombicę quadratam
figuram o czem się gadało supra fol: zeby kazdego Woiewodztwa Woiewoda był Dux A Castellan
przedni Tergidux a lateri Duces Podkomorzy Podczaszy y chorąży z chorągwią. I rozumie:
ią zeby tak snadnie przyszło ogarnąc 200000 Iezdnych iako szacuią Coronę Polską wielkie
woysko nieprzyiacielskie. A chociazby nie wokoło, ale aby we trzy części zostawiwszy plac
czwartey strony ku uciekaniu iako iest generale zdanie wszytkich Hetmanow nieprzyiacielowi
Drudzy zas naśladuiąc Rzymian dogadzaiąc tez temu aby był nieprzyiaciel ogarnion
y temu tez aby wszyscy byli participes pugnae periculorum nie spectatores tylko tak iako
wszyscy czuwamy trzy części spolnie trzy każą aby dwiema woyski abo trzema postem:
powasz poszykowawszy ich iako Zolnierze szykuią. zeby woiewodztwa z onego przodku zasiadaią
na przodku tez stali na czele a drugie do walnego huffu a co mnieysze na siekanie huffy rozłożyc
A izby byli dway Hetmani abo trzey po iednemu w kozdem woysku zeby były trzy Regimen
iako v Rzymian bywało dwa Consules swoie woysko swoią sprawą tempore periculosi
belli wszakze alternatę dzierzywali ieden iednego dnia a drugi drugiego miewał penes se
summam imperij. k temu radzi prowincie Pruskie Litewskie zeby niebyły osobno. ale tak iako
w Radzie panowie y posłowie siadaią. Bo iednak to iest Sententia nra aetatis trium nobilissi:
morum ducum de Gwasto Antoni Lewe y Peltry. Ze Hetmanowi iednemu mnia byc poruczono
woysko większe y sam się tego mnia podeymowac iedno tak wielie zeby ie mogł dobrze obeyrzec
A toz iesliby 200000 przynosiłoby iezdnych woysko ruszenia pospolitego tedy znaduią zeby mu
Hetman ieden nikaki mogł rady dac y strofuią w tem iesze Turczyka sprawę przez te przy:
czynę, ze gdy wywodzi 200000 ludzi ze wszo iednem woyskiem iednem Hetmanem, y iednem
regimentem ciągnie y bitwę daie Radzą tedy przykładem Rzymian ze lepiey iest trzy woyska
instruowac y bitwę zwieść zeby iedno z przodku drugie z boku wprawo ciągnęło a trzecie z lie:
wego wszakoz tak zeby pierwsze primo experiretur belli fortunam a owdzie potrosze prawe
pierwey. ale we potem z bokow ogarnęło nieprzyiaciela tak iako w sobie nisie naturę szy:
kowania ktore zowią Greci Kaleni mearua, o czem mało co nizey mowi się fol. ktore srze:
dnim obłokiem pierwey dotknie się nieprzyiaciela a potem iako wąz długiem ogonem opasze
po obu stron szykowanie iego abo iako orzeł go pierwey pierściami zabiie ptaka potem skrzydły
y paznokty

Trium ducum nobi:
lis sententia generalis

y paznokty ogarnie zbokow dogadzaiącz yalis allegoricy podobienstwa orla herbu
Coronnego na ktorego figurę poglada to szykowanie. Tak tesz Wenetowie na morzu v gy:
nili gdy przodkiem naprzod vderzyli sie dzial de flustria zboku znienagla wnie. Bo nieza:
raz wszytkie piorumy przestrzalow maią byc wypuszczone na nieprzyiaciela alie ieden za dru:
gim a za raz to wieksza ogromnosz iemu pokazowacz. Tego figurę iaz y fisonomią iaką, ktory
lu kladę Curiolam et magis Circumspectam Syntaxim exercitus medrszem y experientią ma:
iączem poruczaiącz Dosicz mnie sie stanie że ią iuio rozwaznie ludzie mądre ze iniustum dam
o tem myslienią doskonalszego. Alie kto się przypatrzy Weneczkiemu szykowaniu ad Tarum kto:
re ią czesto ludziom zalieczam vizrzy ze wlasnie na tso iako y tu przychodzi chyba ze te po:
silkowe Dussi zbokow zasadzone. A oni czolo y posilek skladaią wsakze oni osmy y dziewiaty
Duss ad subitarios casus zachowali. A izby sie posilki nie mieszali za wieczy czym confusia
te by były rzekl aby ich przystossowacz iako manicam a nie odi sylacz iakoby expansam alam vide

Figura szikowania woiska generalne przeciw Turkom zwlascza.

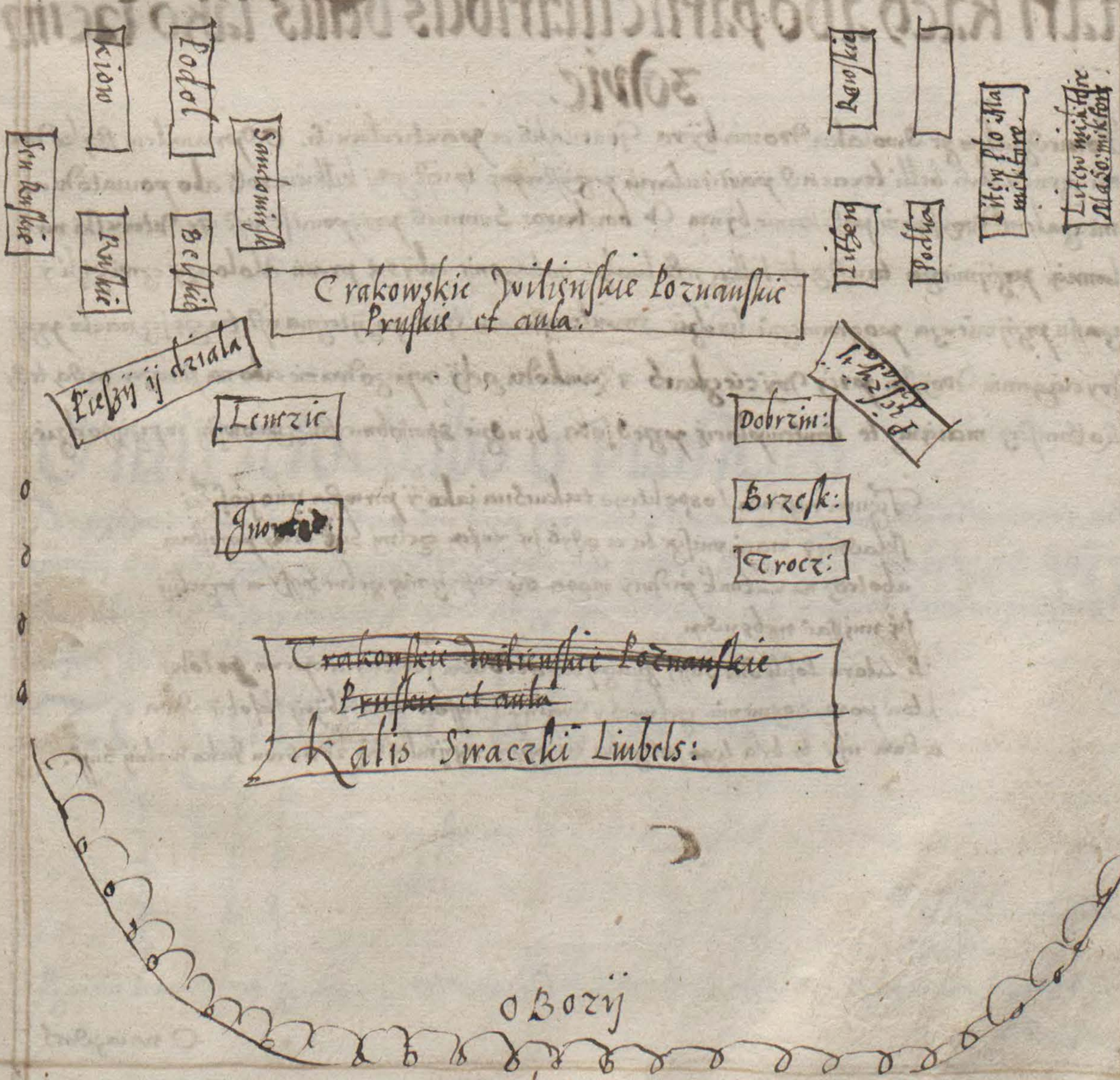

Figura bedzie Epicampsis.

Wyliczyłem dwie Sententie ludzi niektórych które nie są z sobie rozne bo kiedyby w rodnie poczcie wciągnął Coronny nieprzyiaciel, tedy trzymam sięm że lepiey iest na xtalt Orien: talium lunatim szykowanie, szyjnież abowiem nie wielgie woysko łatwiey ogarnąć Alie kiedyby w kilku set tysięczy wyciągnął iako Turek wyciąga tedy mi się Rzymski sposob barziey podoba bo y pewnieyszy iest y trudnego przedarcz bo za sobą ma walne huffy y posiłki gotowe ad subita imperia. A nieprzyiaciel na troie się oglądaiąc niż musi nie nieprzyiaciel wniyść rozerwany abo temu abo owemu się ogarniaiączy. ktemu może tem sposo: bem ogarnąć nieprzyiaciela iako y lunata acies, azeby iedno woysko godziło na przedni huff odwrzyje, a drugi zadni huff, a trzeci we srodek a tak aby każdy swego pilnował Czemu się przy weneckim szykowaniu ad Tarum lepiey przypatrzysz. A iesze dokładniey wposłu: pcie o tem czytai, tam czytelnika odsyłam iesliby więcz czego tu nie dostawało Podobamisię y to zeby gdy się sciągną wszytkie narody Litwa Ruś Polacy Prussowie aby przykładem Carolusa który ciągnąc do Wiednia nową Confoederatią swiezą uczynił między Niemcy Włochy y Hispany, także też u nas aby siebie te narody pewnieysze były: aby stare Confoederacie znowu odnowił

Mogliby te posiłkow po wały dla uprzątnie nia impedimenta wiel gim huffom przydadzą ale tak własnie gdyby się mogli odlączać bez umnieyszenia wielgich huffow ato dlatego aby były magis expediti ad subita imperia [illegible] ko in Phalange Greca bywa czytai supra pagina

Porada y przykład Carla V Cesarza.

DRVGA CZESC TICH XIAG PIATYCH O VTARSKACH ABO PARTICULARIBUS BELLIS IAKO LACINA ZOWIE.

Powiedziałem że dwoiaka woina bywa Generalis a particularis. Odprawiłem szykowa: nie generalis belli teraz ad particularia przystąpię to iest gdy kilkiem rot abo powiatow a nie całem woyskiem potykanie bywa W barbaros Somnis przypomnieć iest że utarski nie: łamią przymierza to iest gdy kilka set ludzi wtargnie aby się prawi woloczy czwiczyli y czasu przymierza pogranicznj ludzie swiadomszi są tego pożyteczna iest ta część nauki przy wyciąganiu woyska przy wycieczkach z zamkow, gdy wpiczowanie abo na straży iada tedy Rotmistrz maiąncz te Contemplacię przed sobą będzie sposobnieyszy y gotowszy w przygodzie.

Utarska iesli łamie przymierza

Figura wyscia pospolitego takowa iako y pierwsza iedno posiłki składnicy maią miesce tu a gdyby się ruszał czelny huff tedy pozostaią abo też na ratunk pierwszy mogą się ruszyć z mieysc czelnie huffy a przełbię się miessać niebędą

P. Litera Posiłkowe huffy znaczy ad obvanda subitaria opera gotowe które po wyciągnieniu czelnych y walnych huffow mogłyby się ksobie dwa a dwa iesli by była tego potrzeba zleczysz y uczynilbysie ze odwu Jako walny huff.

O miazdzech abo o utarczkach

Naiezdzenie abo natarcie dwoiakie liczą wprawo y wlewo a też czynią Albo iedna strona obo-
rzywszy się gdy czuią nieprzyiaciela idącego z iedney strony abo z dwu boku gdy też ze
dwu abo ze trzech, gdy on też ze trzech abo ze cztrzech stron, gdy ze wszech stron nieprzyiaciel
odsiecz czyni A to natarcie zowią Grekowie arrecta riductio.

Te figure taka dala dwoiaka

p p p p
p p p p Ta prosto wi-
p p p p chodzi.
p p p p
p p p p
p p p p

d d d d d d
d d d d d d
d d d d d d
d d d d d d
d d d d d d
d d d d d d

Tak le mi nieiakiem się stawi.

Przeciw temu czynią figurę przełamaną którą zowią swem językiem Celembolum, która się schodzi y rozchodzi

Celembolum ordunk

259 ÿ roſchodzi aby tem obiema rotom odſiecz mogli dacz przeto ich w takie kleſzcze ujmuią.

Tego figurę masz wyſzey fol. taka

U nas teraz nie masz tego in uſu ieſt to Greczka ſubtelnoſc.

O wcziaganiu figura

Frons

Frons

Te tu dwa huffy pieſzych odwrocili ſie od ſiebie, a na czele maią Rotmiſtrze ſwe daiącz odſiecz z obu bokow abo z iedney ſtrony. Duces a przy drugiey polowiczy Tergiductos ÿ dzywo: dzyto ze oniych wiekow taką obronę czynili przeciwko iezdnym narodom ktorzy mieſzkali nie prawie daleko od Dunaia, ktory prawi zową AMPHIPPOS. to ieſt ze o dwu koniach iezdzą odmieniaiączy ſie przeſiadaiączy ſie z iednego na drugi. Tak rozumie o nas abo ze to o kozakach rozumie Podolſkich aboÿ o Tatarach. Elianus bowiem tez wſpomina przy tego ſzykowania ze takie ſzykowanie ieſt teſz pozyteczne przeciw Sauromatom z godrzyga: ni walcza ÿ przeciw Alanom Wolyniczami tych wykladaią. Sa dziſieyſzych wiekow na takie rzeczy mniey tęcie makſze. A wſzakoz niewadzi mlodem ludziom wiedziec tez cogitacie Antiquitatis Venerandae.

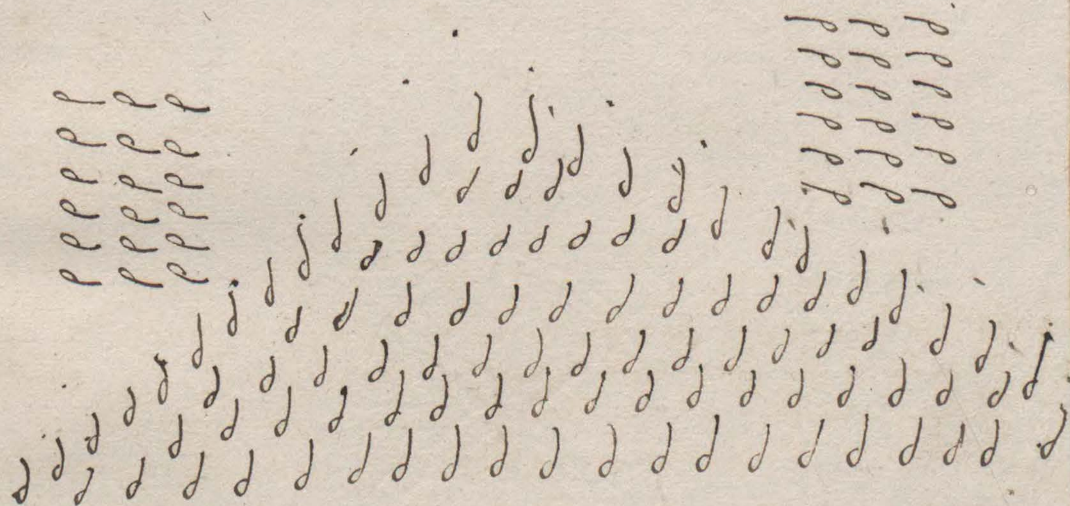
Phalanx Antiſtomus kleſzcze

Grekowie ten ordunk zową Antiſtomus. Ale Lacinnicy zową tak rozumiem forcipem. ze iedn huf quadratowy pieſzy uyrzawſzy ze przeciw niemu natarczie ÿ natarcz czynią, iezeli na kſztalt klina czo zową Cuneus, wnet ſie roſtopią ÿ uczynią z ſiebie dwa huffa klino: wate nieczekaiącz azeby ich klin rozerwal gwaltem. Ale ſami to uczynią ze ſie roſtopią. A roſtąpiwſzy ſie Rotmiſtrzowie czo pierwey ſtali na ſtronach czola to teraz obrocą ſie k ſobie w… A roſtąpiwſzy ſie niego onemu klinowi odſiecz daią iakoby w kleſzcze ich uiąwſzy. Przeto niektorzy takie ſzykowanie zową kleſzczami forcipem. Tak ſie przytrafilo niedawno Podſta: roſczanie na Miedzyborzu ktorego nie mianuie. znalemgo barzo dobrze ÿ od niego me te hiſtorią ſlyſzal

słyszał juſt. Gdy za Tatarowano w mieſzie wyciągnął z pocztem przeciwko niem. A
iż był chłop mężny, umiemając, żeby ich miał zaraz porzucić, wpadł na nich, oni wnet ro:
stąpili się y stanęli iako we ścienie y iako go biią tak biią strzałami, a on się wpośrzodku
obraca, aż mu nabyto dobrze, tedy się sam ledwo wydrwał

Klin abo Rostrum

Cuneus klin zową, gdy zprzodku stanie szczupło, kilka prawie doświadczonych mężow, potem
go dalej to się rozszerza on huff. Bo iako klin abo siekierę cienko zaostrzają, aby cien:
kością swoią wlazszy drzewo y szyrokością za sobą wewlokl, takżey tego xtaltu szy:
kowania sposob. Drugi napierwszek nie tylko fortissimos ale y amicissimos coniunctissimosque
stawiaią. Aby tak przy sobie stoiąc, tem głębiey w środek wernęli. Philip krol Macedon:
ski naprzod ten xtalt szyku wynalazł klinu tego y klinowi figurę taką kładę.

Clauus sturm

Malogo iest rozny a Cuneo clauus iz noze tak szeroki czolo ma iako y z tylu. A albo extra stanq po obu stronach fortissimi quique szpadzzami zbrojni. A iest ten szyk pozyteczny do sturmu bo sie wchodzac per Regulam Constipationis scisnac wzdy mus az zab rostepia sie j dla tego kuniej skosprzegali krotkimi sedzy aby sie mo: gli scisnac a izby sie nie rozrzucali tedy pospy na konyu odpieraia. Przeciw temu czynia transuersam aciem abo tesz Epicampium ktorymi dwiema figurami snadnie odpierz dzia

Clauus

Abo taki

Clauo opponitur transuersa acies.

Opponitur ei Epicampus.

Turma ad oui spetiem

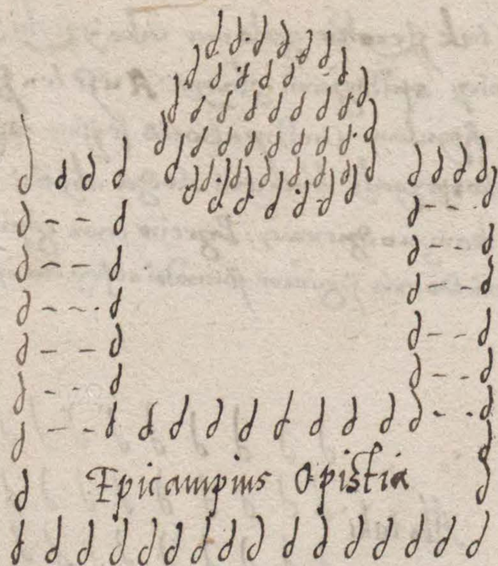
Jest Armeniorum Ormianow y Partow szykowanie na ksztalt iaia ktore urszal odnonigat A to dla strzelania czynia. Bo Partowie tak sie lukami zassadzaia. Wynalazl ten szyk Jason Tesalski ten bespieczny bywa gdy Tergiductes y Lateriductes przibrani nie bywaia.

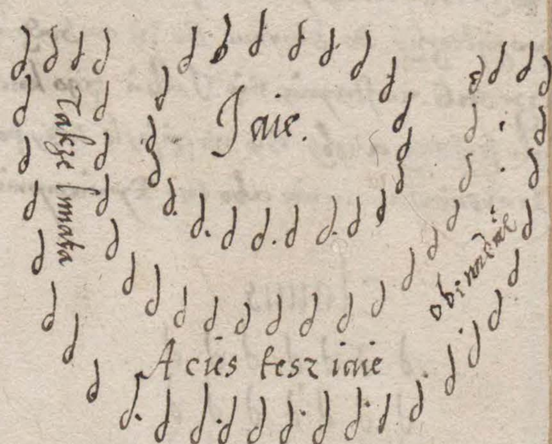
Epicampius widly

Przeciw takiemu stania Epicampius to iest walny szyk mozny strzelcami a rogi szerokie na bokach ze ono iaie iakoby w dloni ma y sluka ie. Ale w szrodek trzeba ludu na my: zniejszego Tak szykuia dwor Cesarza Tureckiego, tak y ruszenia pospolitego dawniej Figure

Epicampius

7

Epicampius Opistia

Toszykowanie widliaste przeciwnem obyczaiem pirwszemu Bo ono rogami sie obraca przeciw nieprzyiacielowi a tho zasie tylem oblaku a rogami sie dotyka Toszykowanie iesto pozyteczne ku oszukaniu nieprzyiaciela Bo sprzodku pokazuie czolem lud wielgi a we wnatrz pusto. Druga ze zasadzky miedzy takiem Sufem iczyniem pieszych strzelcow we wnatrz ciagnac ku nieprzyiacielowi zakrywaią. A gdy sie iusz maią zrownac sczo tem Nieprzyiaciela tedy sie rostapią one widly tosz dopiero zrusznie. Tak byl wyrzadzil Perenj Peter Turkowi Vitellus wlosch v Pestu won czabz.

Zasadzka Perentego — Taky Pan zamoszki Starosta Belski pod Newliem. gdy ono wierzbliinskiego strzelce zaprowadzal do rowosczika ktorzy Sarczowniki Moskiewskie srogo porazili.

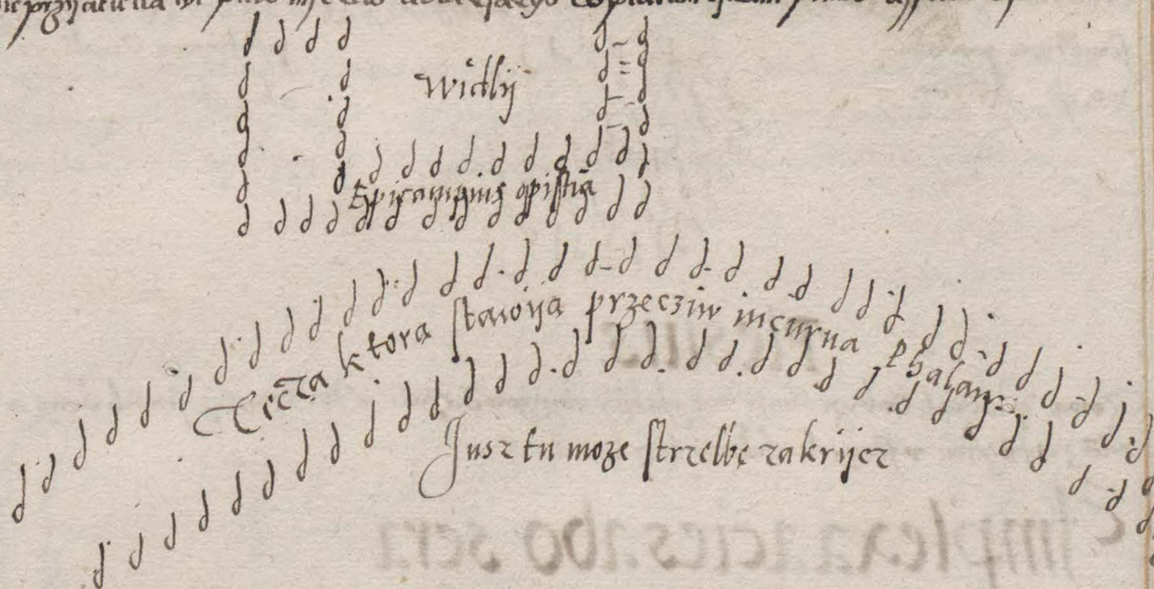
Zamoszki.

Phalanx incurua abo tecza.

Ta bywa nakrzywiona na ksztalt teczy y gdy oblakiem dotykaia na tych widel ktorzy pomalu nastepuie rozwodzac sie az iako Slonce obeimie one widly. Intentia tego szyku iest bystra. Bo sprzodku naczelie niewielka sie pokazuie iako kazda rzecz okragla iako widziemy Columnij okragle ino sie polowicza daią widziec Ale zas gdy sie roz

widzie

widzie kiedy in duplo tylie swoie się pokaże większa. A toć iest wielgi fortel na nieprzyjaciela ut plus inferas adversariis Copiarum quam primo aspectu ostendas.

Kliza ktora stawi[ona] przeciw Epicampium w ktorey y strzelbe moze zakryc.

Quadrata acies abo Erinaceus

Tey Grekowie y Sienkowie używali a ma się we dwoie miesz dłuższ iey niżli głębokosz podobna iest Erinaceusowi o ktorem wyższey. A takiemu szykowaniu trzeba się strzec by tam wciągnieni nie być ku potykaniu nieprzyiaciela na skalisty vierzch abo na chroscik bo przez to wnet się Phalanx rozrywa.

Przeciw temu os porczyn abo rostrum stawia

Rostrum a Cuneus są z sobie figury podobne ino że Cuneus bywa pospolicie ściętych, a rostrum abo pysk świni spiczystych ktory tak zowią dla tego bo iako świnia pyskiem rozmiatuie ziemię płoty ryiąc tak y szykowanie takie quadratowey figurze szkodzi. Jeno v Cuneum ieden stawa na czolny kliez. Ale w spiczystym Spannium wedle trzech stawiaią ktorzy per regulam Constipationis scisną się aby potężniey szyki rozwaliaiąc.

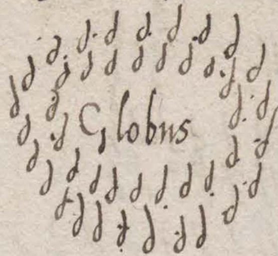

Globus

Cicero wspomina o Catilinie że z sobie zebrał globum hominum seditiosorum in perniciem patriae. Wziąwszy podobieństwo od tego globum nauki rycerskiey ktory czynią przy wielgiem woysku z mnieyszych huffczykow, aby iako gałka się toczy żeby tem sposobem ordunk w woysku

zrodu

rzedow pomyślał, aby tesz rząd w Rzeczy pospolitey iako to Cicero własnie ludzi warcho:łowaych nazwał. A tho bywa rząd własnie w woysku Kussow takich. Figura iego y structura podobna ... no iż bywa. Jest figurae ovali yeno okrąglejsza.

Plesius.

Rowny quadrat do bronienia lepszy niż głębszy zbrojnym dostatni a w wnątrz fundibularzy a v nas z ruśnicami, v starych z łukami tesz bywali.

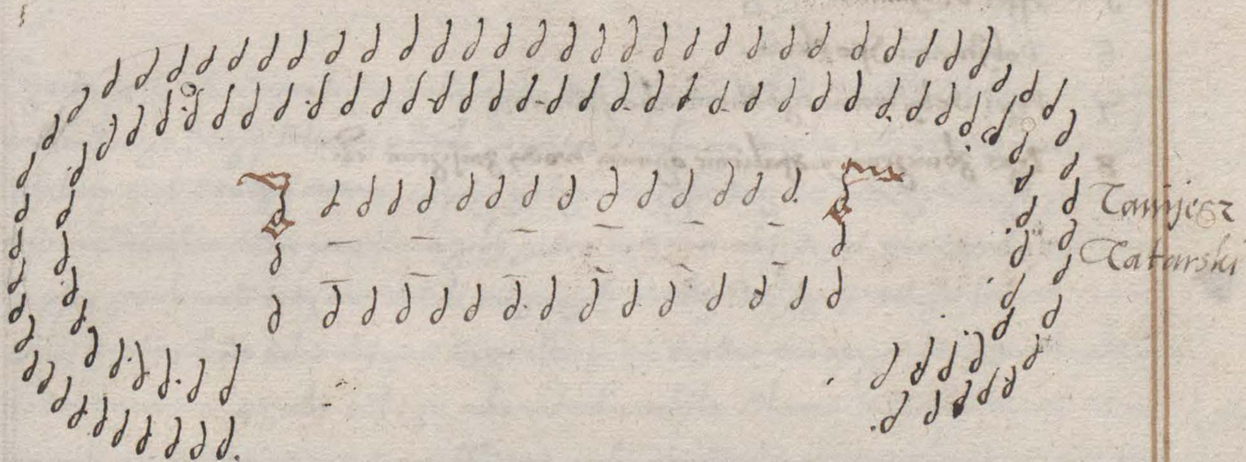
Implexa acies abo sera

Gdy w łakotkę iedzie przełamuią gy się iako wąsz. Jest tesz quadratowego szyku, drzy nio: na iedno z ktoreydinck w tezy tylko rzędy idzie pronokuiąc tych ktorzy stoią przed Plesium y na Decuriones oko maiący. Jesli się Plesius constringit tedy y implexa acies. Jesli Plesius laxius ordines tedy y implexa acies w ktorey naiwięcey stoią Duces a ktos szyk podobny iest pile zębatey, ktory go tesz żołnierze zwali Seram, ktora gdy im gwałt był a chcieli wwodzić lud nazad tedy taka piłę na przodku przed czołem stawiali a tym czasem co: ty z czoła vstępowały nieznacznie, tak iż sami swoi żołnierze niewiedzieli się, gdy się smienie działo. Bo szykowali przed nimi żołnierze fabulę iaka dla tego im mnogo każący vstem: powaz. A tem czasem przedsię zasyłali preoccupowaz magis munita et opportuna loca na ktore obsidia stawiali propter magis securum transitum exercitus ktory vstępował. Dzisia nic prosto wyrisnikom tillarii vots przed czoło miasto tey piły wystąpić każą. Aby tem czasem mię coty vstępowały ktore nie tak się potrzebne, Jako Panu Seczygmowskie v Nemla a Witoldowi [illegible] v Pestu y by był swemu Wlochom nie kazał na sobie zadzierzywaz Turkow, musiałoby było iesze więcey tam ludu Rzymieyskiego polec. A taki szyk starzy zwali Seram piłę, Bo iako piła zębata tam y sam łobiąz ią pomykaią. Takze y taki szyk za: sprosny mienią na miesczu stać, ale na tam y sam postępowaz daiąc, zodsięg tem go doczekaią y przymagliaią. A tem czasem sobi maią vstępowaz.

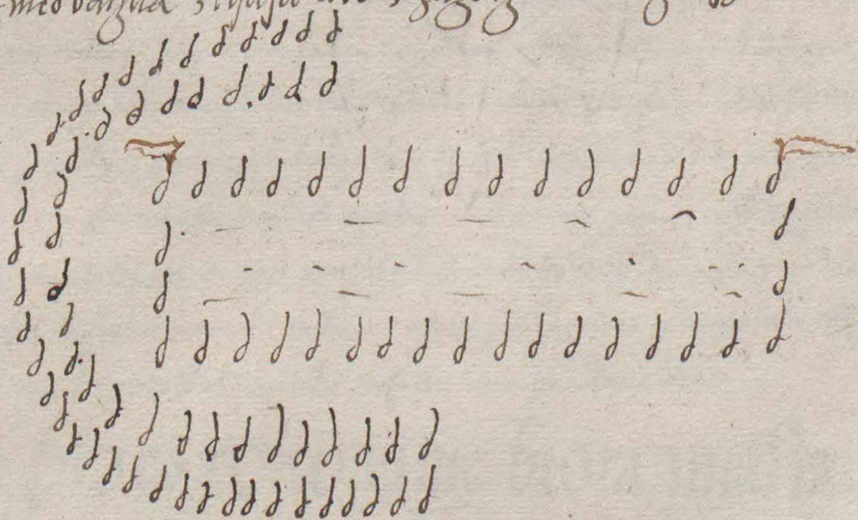

Circumuentio Phalangis ostep

Zową to gdÿ obiema rogami nieprzyiacielowi czołmÿ ogarnąz, obciągnąwszy go wsakosz zielne strony miesce mussi zostawiz Bo tak iest militare prouerbium. Semper re: linquenda est via hosti fugienti Tossÿkowanie podobne iest tangowi Tatarskiemu

Niemozeli byz zebÿ obiema tedÿ abÿ iednem rogiem tedy chocz w mnieyszem woysku nie masz rospaczaz o zwyciestwie zwlascza gdy z nieobaczka z lyasa abo z zagorza to uczinisz.

274

271

O osmi sposobach dobijwania miast

1 Przes rokowanie
2 Przes vbiezenie znieobazka
3 Per obsidionem lentam
4 Przes oblezenie arctam
5 Przes dobijwanie wirzchem
6 Dobijwanie spodkiem
7 Przes dobywanie srzodkiem abo sturmem
8 Przes zburzenie y spalienie ogniem wodey zniszczenie etc.

SZOSTE XIEGI O DOBYWANIU ZAMKOW MIAST Y MUNICYI.

Szosta cześć iest rycerskiego postępku dobywanie zamków miast y municyi. Acz gdy to prawda co starzy Polacy mówili lepsza iest baba na zamku niż rycerz pod zamkiem wszakoż zaś drudzy mówią lepiej że krzą wyższej stać niż w murze. Turcy sobie za ustawę Machometowę poczytaią żeby żaden hetman non fideret munitionibus aby naylepszy zamek mieli tedy oni wolili się zawżdy bronić woysku y woboziu swoim. Da iuż teraz tych wieków takie obyczaie rycerskie że się trudno ma oprzeć który zamek abo miasto dobywaiącym gdzieby odsieczy abo ratunku nie było. Sławni hetmani nigdy się nie kwapili na dobywanie miast gwałtowne aczby ich niewola przynuciła. Scipio gdy Cartaginem miasta dobywał płakał mówiąc narzekaiący na dolą Roki prawi stała Carthago poty y o Rzymie że miał stać była nadzieia. Ale gdy też przeciwnicki nie stało tedy y Rzymowi mieszka … też fortuny czekay dawaiąc znać że zborzywszy się nieprzyiacioły mieli się potem oddać Rzymianie na pokoy y na rozkoszy y na securitatem zaczem zginienie im przez zapomnienie rycerskich nauk gdy im emulos nie stało. Nie kwapiać się do gwałtownego dobywania

VESPASIAN takież gdy Hierusalem dobywał oskarżał się przed Bogiem, że nie on był przyczyną takiego krwie rozlania ale żydów tak wielkie złości które się w on czas między nimi były zjawiły y zamnożyły, także choćby byli Rzymianie tam nie przyciągnęli tedy abo ziemia ogień zlie … miał ich spalić abo się mieli zapaść aż do othłani piekielnych. Nie kwapili się tedy oni do tego sposobu bitwy kiedy miecz winnego y niewinnego ludzi starych, młodych dziatki panienki nabożne osoby zwykł zaraz iednego iako drugiego ostrzem swym połknąć kościoły szkoły szpitale wszytko tam zarówno idzie.

Jako przes rokowanie biorą miasta

Maiąc tedy przed oczyma co taka gra ma w sobie. Syłali posły swe naprzód do miast y litościwie wspominali ludzi zapewniaiąc takich przez namowy naprawowali Rozumiejąc iż że to iest sławniejsze zwycięstwo namowami. ~~Rozumieiąc iż że to iest sławniejsze zwycięstwo~~ kogo zwoiować y rzeczami podbić pod posłuszeństwo rozumu aniżeli gwałtem mordowaniem a naprzód przed zaczęciem dobywania tedy Rzymianie Bogi onych nieprzyiaciół swych wzywali pierwey czego abyś miał dowód czytay sprzątku formuły słów y oratiey która przed dobywaniem mówili nabożnie ich prosząc aby się do nich wyprowadzili

obiecuiąc

obieguiąc im ołtarze kościoły y ofiary y wszelaką poczciwość.

Jeśli więc w nieprzyjaciołach widzieli że im to nic nie pomagało a w uporze zuchwalie y bugno stali przez [illegible] tedy czasem ex tempore iakiego kunsztu używali, iako się rzecz podawała a tho zwali wzięcie miasto przez rokowanie. Jako Soliman rokuiąc s królową węgierską spory węgierskiemi, gdy się tamy sam przeieżdżali gdy mu królewica przynieśli tem czasem miasto Turcy wzięli y po trosze się wymawiaiąc aże długie ossadził aże y ratusz y kościoły. a mieszczanom promulgowano kto by się żyw został aby dalej progu nie śmiał wychodzić. Gdy to rozważali rokuiąc obeyrzeli się a Turcy iuż bramy zawarli y ossadzili. A wziąwszy miasto dopiero w nocy odesłał dziecię królewica nazad z obozu do matki. Także y o Zygmuncie powiadaią iako foremnie do Gdańska miał wprzód po trosze żołnierzów nasławszy s Commissarzmi którzy zakonno [illegible] rokowali tractuiąc compomiąc valent in hoc genere interceptiones urbium manum pollicitationes placationes civium qui prae aliis autoritate facundia audacia militari pollent. Wedle onego wiersza króla Philippa Macedońskiego Nie masz żadnego miasta niedobytego gdzie iano złoty kozielek może wleźć to iest dary. Ale ieśliby to nie pomogło do groźby do strachów się uciekali. Jako Turcy nasadziwszy na drzewa głów niemieckich pod Agrem, pod mury stawili z rzędem grożąc im także uczynić gdzieby się nie poddali. Drugiem też impunitatem obiecowali qui videbantur esse factiosi z wszystkich przeszłych krzywd. Co aby się zdało firmius palili xięgi actorum criminalium causarum.

Jacy ludzie na których zgo należy

Przes ubiezenie iako biora miasta

Jeśli więc nie mogła się ta rzecz sprawić przez rokowanie słowne tedy musi się pomknąć do dalszych rad ieśliby nie przychodząc ad arma mógł hetman ubieżeć abo tesz ulśić miasto mógł ono oto się starali. Ubieżenie to pospolicie stawa się w ten czas gdy się nieprzyjaciele nie spodziewaią którarzecz łacniey się s przykładów obaczyć może starych y też poślednich. .. Spominałem gadaiąc o zasadzkach, iako miasto Hay foremnie Josue ubieżał y niedobytem niegdy wziął sam się nogi nieprzyjacielowi pokazawszy. Gdzie król Hay y ze wszystkiemi co się byli zawarli. w mieście przeciw żydom srodze wielkiey wycieczkę uczynił Josue ustępuiąc króla na zasadzki przywiódł y z iego ludem a tak gdy opodal od murów byli wten zasadzka Josuego która był zasadził pierwey zlasa wyrwawszy się do miasta wskoczyli y mocy ossadzili ubiegawszy król nazad spiesząc aby był do miasta ale iuż nikam. Ujrzawszy bramy zawarte obaczył że iego straczona. Także y Troia Grekowie nie tak mocą iako przez ubieżenie wzięli. Bo zmyślili sobie iakoby precz odciągnęli po onem oblężeniu długiem. w tem konia drewnianego zostawili w którem ludzi na wybór zostawili y zawarli. Oni po odciągnieniu Greków wyszli iako zwyciężenia z miasta y szli się onemu koniowi dziwować y na koniec go do miasta na pamiątkę wciągnęli. W nocy gdy się pokładli z onego konia oni

żołnierze

Zolnierze się wyrwali y miasto wkilku miesc zapaliwszy gdzie ludzie rostargnieni by:
dz wszy nie wiedząc gdzie gasić gdzie się bronić musieli zatem wszyscy nieprzyiacielowi się pod:
dać. zwłaszcza gdy oni z oskomą wyszli wnogi woysku Greczkiemu ktore się nazad było wro:
ciło bramy otworzyli. Naśladuią tego do tych miast Tatarowie gdy miasto strzałami
zapalaią A Niemczy razami y ognistemi kulami, aby ludzie gdy się rzucą gasić do ognia
tem snadniey dobyć mogli Gandawu tesz miasto znamienite we Flandriey sktore 40000 — Ogniem zapalaią dla rozerwania myśli
ludu zbroynego do boiu wychodzi tesz osobliwem obyczaiem Carolus V. ubieżał go wolę słowi
Historykowemi wypowiedzieć y wypisać Praemissis igitur aliquot cohortibus et non ut — Gandawu iako wziął Carollus V.
natalis soli urbem sed ut inimica moenia tractavit et dispositis per urbem custodiis multos
comprehendit ex iis qui turbido ingenio facundia insigni et praesertim militari audacia compr:
erat. his populari potentia suspectos addidit etc. leges dissolvit pecunia mulcta civitate
mulctata imponit arcem Tu obacz iesli then Cesarz umiał obierać tych ktorzy byli abo mo:
gli być ku przeszkodzie iego przedsięwzięciu Skąd obacz że łacno że hetman przed oblęże:
niem gdy takich ludzi dostanie zalapiwszy ich, że wiele sobie trudności uprzątnie Przetosz kro:
lowie starają się rożnemi sposoby aby ktemu przyść mogli a takie ludzi od pospolstwa
odłączyli. Jako tesz Carollus Niemieckie xiążęta odgarnąwszy ich uniżyć starał się iakoby ich
rożnemi kunsty podbił. Lowadziwszy Mauritzego stryiem obiecał mu wdomowego Kurfirsto: — Przednie ludzi od oldowanszy snadno miasta dostać.
stwo przenieść. Mauricy sniem poczał przestawać zaczem wonia urosła Jakożas poima:
wszy starego Kurfirsta y Landgrabie. iego miasta musiały się mu poddać. O czem Sleida:
nus pisał a wyszny oczyma patrzali. A taki postępek sxiążęty y opanowanie ku takiemu
stanie przyszedł że tesz Historykowie włoscy iego nad Juliusza przekładaią Bo w niożą kilka
miesięcy wszytkę prawie Germanią iedno skilkiem legiones zwoiował y przednich dwoie xiąż:
zat poimał. Wczem triumfu wielmożnego dostąpił Quem igitur Romanis olim ducibus de:
negatum esse constat. Do tego ia wiodę pokazuiąc rzeczy krolow ktorzy poddanych swych
zwykli między sobą spuszczać aby oni zemdliwszy się wespołek wnętrznemi niesnaskami talis
sint magis opportuni iniuriae żeby ich mogli łacniey dobić y sholdować. A iesliby mię nie
nie mogli ich inaczey pożyć tedy y premia kładą ktoby się ważył ich żywo dostać abo też y
głowy ich przynieść Francuzscy krolowie y dalicy się ważyli przysięgami swemi. Ale
trzeba się strzec aby to go mądrością nazywaią żeby tego inaczey nie nadziwiano przez zdrowe
dziesiąć lat tesz było wynalezono kunszt osobny ku dobyciu iednego Włoskiego miasta
wiedząc że ono miasto potrzebowało barzo siana y oni cavis foeno solerti ingenio concamera:
ratis internis loricatos includunt. to iest poczynili we wnętrz wozach sienych iakie po:wozy siana
skłopienia abo iamy wktorych zaprawili zolnierze ktorych gdy do bramy przywieziono
oni sprętka wyrwawszy się rzucili się do partisanow zo po sienach przystrzelka wisiali
y strozy wnet pozabiiali, y pierwie bramę by nię były ubieżeli iedno drugie wozy. ktore sta:
by wieliczy tego miali wiabacz ssianem zatamowali że się musieli zatrętować wczem
ona

275. ona zdrada obaczona że rada ona ku skutkowi przyjść niemogła. Tu też v nas w Rusi
okolo onegoż czasu zamek oprawny na niebosczyka pana z Tarnowa wzięto y vbie:
żano nieposlednieysza inventia. Wnoczy kilka ich na zamek żolnierzow wpirwoszy podu:
bnaczy wlazlo. ktorzy klotek z sobą niemalo onych żolnierzow co w komorach w parkaniach
leżeli pozamykali y dopiero przyszedszy do bramy w klotkę prochu rusnicznego nasieli że się
rosklocziła zapaliona zwod potem spuscili y żolnierze wpuscili ktorzy potem po iednemu onych
odmykali zamknionych. Teraz tesz przed dwiema laty Petragoricu we Francyey fortelnie vbie:
żano Dowiedziawszy się że tamo mial bycz iarmark zaslali żolnierzow ale rozumieli być po:
trzebę wnbiecze po kupiecku ktore wokoliczy te fanty y towary co mieli na zamiecz wiesniaczy
na iarmark pokupili, pokupiwszy zonemi koczy skurami zawiezli weszli do miasta. Trafilo się
że mieszczanin ieden iednego vierzal biała rękę rzekł mu: Iszcie ty nie wieski glowiek bo mas rękę Nię:
bieska zaczem żolnierz rzucil się nan. Abyś mię prawie poznal lepiey ktom ia iest dobył ręki:
nala y wnetgo przebil. takze y ini kozdy swego nie chybil a zatem przestraszeni miasto vbiezeli
Przednaiszymi iako miasta zamykaią y iakimi baki zwod zalapuią. vide supra Arsenal nipsuwy
Cecius tesz Metellus spomniaią dobywaiącz Trebiam miasta wielce obronnego liczawszy pod
miastem niemaly czas, potem iakomo inego miasta dobywać odciągnąl aże y dotrzecie iachal
tak iże mu y lenitatem nieiaką przysadzono. Ale on tych ktorzy byli w mieście Trebiam przyu:
czyniwszy ich że byli securi poczekli być dopiero on tem czasem nacta occasione nawrot vczynil
y spretka wskoczywszy w Trebiam miasto vbiezal. Ale tego nie moze nikt wyliczyć iako ro:
znaitemi obyczaiami Hetmani vbiegaią miasta. Czego w wszytkich sila iest przykladow
A pospolicie to czynią wdni wesole w mięsopusty w swięty iakie, gdy się ludzie popią, o połu:
dniu zwiecora na switaniu, o pulnoczy. iako ono Tatarzy Miedzibor wsamie gody Bożego
Narodzenia chcieli vbiezeć

Jako per obsidionem lentam dobywanie bywa

Ale gdy salutaria Consilia ku skutkowi swemu nie przychodzą, ani bonis modis obleżenczy
przywiesć się niedaią. Bo ludzie smiertelni przychodzi na nich taka passia sprawiedliwego
sadu Bożego że widząc nie widzą a słysząc często nie słyszą. O czem pismo iawnie według
onei przypowieści: kogo Bog chce skarać temu y rozum wprzod odeymie. Przetosz pan zba:
wiciel mowi placząc nad Hierusalem nieżywieniem zalem Boy słow onych od lkania y placzu
niemogl pospolu iednem wyrzeczenim przerzec Biada tobie prawi Hierusalem. Iżby prawi
samo y wten dzien ktory tobie iest ku pokoiowi etc. Sed abscondita sunt ab oculis tuis etc. Gdy
tedy rady niewstawa że się nie da przywieść ad meliorem mentem sobie tuszac tedy musi
Hetmanowi iuno przyść ad obsidionem lentam. Że z dalika w pulmilui Castelle y zamki osa:
dza mocno drogi gosciniec rzeczki porty vchody zaliega nie dopuszczaiąc nikomu przybyć
ani vbieżeć ani listy ani vkazaniem abo gestem z dalika. żadna swieza rada do nich nie
dochodziła

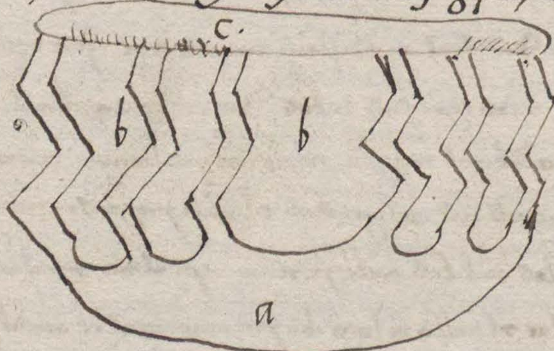
dochodziła iakoby ani posiłku ani żywności iem nieprzybywało. Ale żeby byli iakoby
opuszczeni od Boga y od ludzi. Tem sposobem Troja przodku była obleżona przez
ono obleżenie długo trwało, a nie trzeba sobie teskniż. Tak y mało co przed naszemi Wie:
ki Turczy Corony sławnego państwa y zamku dobywali nie poczynali nie gwałtem ale pra
wi minime barbaro consilio remotam a menibus et maxime longam obsidionem instituebant
ut nostrorum vim atque impetum frustrarentur nunquam se ad iustum prelium offerebant et nusquam — Dobywanie Corony w Graeciey
ex propinquo ad pugnae casum expositi. Dolibus in collibus speculae erant in quis noctu di:
uque vigiles excubabant. ut cuncta quae vidissent in castris nunciarent. quae erant ad Hu:
drusam oppidum. Messem agri nullos vero egressus tutos Turcae relinquebant. Nonnun:
quam delecti millites ex insidijs undique prodibant magnum numerum mulionum armigerorumque
puerorum et lixarum. qui y paulo longius ad colligendas olivas progrederentur insidio
sis incursionibus intercepterant nonnullos milites ante portam repentina invasione oppres:
sione invaserant Ita enim euagabantur ut nullo in loco diu permanerent et omnibus ex partibus
tibus improuisi adessent etc. Tułych słow przyrodzenie takiego obleżenia obaczysz snadnie
ktorem tak sie byli obleżonem onem Hispanom oprzykrzyli ze iako snieg musieli stawać Bo
y picia iem nakoniecz niestawało Bo go byli studnie w skale wyciosane tedy od grzstegi strze:
lania zdział nicz się byli pomięszali y sturbowali. Bo y skały szoki od strzelby zwykły się sze:
pacz A sczistreni się tesz wody nie byli wyschły. Tak iż musieli wyciągkę uczynić w ktorey
Marcao ich Hetman był zabity Zwykli tesz wiencz przy takiem dobywaniu rury odermowuy
stolę poprzeczną uczynionszy. Alijny tesz pewną stoki radzi trwią. Kiedy widzy wport wie
wtengaß posłanych abo y posiłku się iem przybycz spodziwaiy. Ju sama iako mowią: Hor — Naiduiesz otem w xięgach poscripti przy: kład piękny
gennis demony oratione et ieiunio pellitur Ludzy ich proszą a potem w obleżenia niedaż tedy
y ta droga etiam feroces animi franguntur

IIII De obsidione arcta o obleżeniu twardem

Obleżenie to ad frangendos feroces animos nie bywa twardsze y ciesze y zbliska Wszakoż
bez sturmow y dobywania nawalnego strasliwa iest gdy oboz porządnie y rozumnie ros
ciągniony gdy y pisma zeznawa: Terribilis ut castrorum acies ordinata Persowie ku
pobudzeniu większego strachu machiny pod mury srogiego pozoru ostrzelba y wespoł zdra:
biami podstawali czego naś maliowanie lib 2. O Solimanowych obozieh ktore po:
kazał pod Białogrodem Stolecznem przy dobywaniu historyk tak napisał. Admirabili
castrorum spetie contriviti omnes pristinam animorum ferociam exuerunt etc Iakie miesze obo:
zowi obieraz to się w ktorych xięgach powiedziało. Josephus dziwy Boże pisze o wiel:
gości wałow y szańcow ktore byli Rzymianie pod Hieruzalem podziałali A to iuszcze na on
czasz nie było dział. Teraz gdy działa nastały daleko więcey trzeba iest opatrzenie muro:
wać y obyczainie się snimi pod mur przymykać Gdy Carollus Tunis y Golete pod
Barbarosy

217. Barbarossa dobywal naprzod wpulmiliu w krąsku czesc obozu, iako na bespiecznem miesczu polozyl a drugą czesc wojska gdzie w dole iako tesz Carollus v Witembergu. Potem potrosze potrosze walu ponykaiącz basty sypancz ze stron. dzies kes nikroles acz sie do Golety blisko podsanczowal. Ale przybliżaiącz sie abys mogl od strzelby byc ponie kąd bespieczny. Uczynią gaik przed sobą aby do nich niemozono strzelac dopiero owy starey roboty pociągną asz pod samuthne mury miesckie. Azeby robotnicy bezpiecznie ony roboty wykonywali tedy czynią liakotkę przekopy czego figure tu klade

Chodniki ktorzy abo pierwszy bye

a Przekop ktory sie poczyna od sanczow dalszych
b Rowy krzywe ktore wrzuni idą lakotką zeby przed strzelbą bespiecznie zolnierz chodzil
c Wal ktory kopacze walią przed sobą ku murom

Dobywanie Majdeburku

A Mauricius v Magdeburku kazal zebrac wieski lud Maideburskiey dzierzawy y one ze kazal one waly dzial asz sypancz aby wiedzieli ze siebie broniącz pierwey swy che musieli poddanych mordowacz Aczy sam zolnierze y kothmistrze maią to sobie za pocziwość rękami swemi niczo pomocz czynic tych sanczow A takie sancze raczey czynią gdy ku oppugnaticy przychodza. Ale dzierzacz obliczenie moze nietak blisko sie sanczowacz pod miasto kiedyby wzo vstawnie miasto moglo bycz vzowane niedawącz wiu wyblisnie nie czesto wycieczki y barze czyniączy Niektorzy Hethmani brzydza sie obliczeniem dlugiem. Iz ma nieą wielgie niewoda y niebespiecznosczi zapowietrzenie snadnie niedwszasy Imienia ze non est militare obliegac miasta dlugo. Ale slyszemy ze Vespasianus Hierusalem a Carollus Neapolim y Florentią tem sposobem dobywal, a wyscy zi zaczni woienni czy byli. Ale czynią to Hethmani zaczni drugdy nie dla tego zeby nieduffali sobie zeby niemogli dobyc ale ssanując ludu swego y czekaiącz vpamiętania obliczenego.

Obliczenie dlugie iesli pocziwe

Przy gwaltownem dobywaniu munitij wierzchem

Iesliby tak vpornie animus strusu wobliczenego byl, zeby ani bez tractaty ani przez obliczenie do slusznych Conditij niemogli byc przywiedzieni dopiero ad violenta consilia przysc musi Dobywanie tedy gwaltowne na troie sie dzieli. Bo abo dobywaią wierzchem abo srodkiem muru abo spodkiem przez podkopanie. Ale otem naprzod co wierzchem bywa Starzy ludzie rozlicznych do tego vzywali kunstow Ale wali wiezę o trzech piętrach ktorą zwali turris ambulatoria ktory masz opissane y wymalie wanie lib. 2 Bo dla te te instrumenti wprzod sie opisali osobno, aby tu powtarzaniem rzecz sie nie zatrudniala.

Ale wali tesz

Miewali tesz y drabiny foremne do tego y mosty czo po nich snadnie wnijść było. To
le non czo wmyślnieniu oka parsolkow kilka może wsadzić na wierzch murow. O tych wszy-
tkich rzeczoch czytay lib: 2. Ale czas to byli za instrumenty przeciw strzelbie dział. Atoli de Ca-
tapulta Liuius napisał że w Hispaniey Hannibal dobywaiąc Saguntum Sortator ade-
rat. Catapultis dispositis balistisque per omnia tabulata muros defensoribus nudabat
Bo ten iest obyczay y dziś trwa że musi pierwey luid odstrzeliać z murow chcesli sobie y strzel-
bie snazy przystęp vczynić. Bo do kazdey dziury y cieniow co na wierzchu muru postawią po
kilkunaście osob, ktorzy z znamienitszey dziureczki nie dadzą się oblężeńcom wychylić. Bo trze-
ba y na wierzchy wiesz oko mieć bo y spod lassa zakradszy się drabikowie. Czego tesz
swą przemyślność pokazać radzi vgadzaią. We Francyey Carolusowemu się było woysku przy-
dało. zdami się v Sanscuernie że była iedna część muru zostala, sktorey strzelba wielie szko-
mu niemiała pochodzić. Jakże kilka czasow od oblężenia nie trafiło się aby ktory z onego
kątu strzelić miano a to wszytko na zdradzie było. także zbespiecznili byli Hispani, oni że
w oney stronie bespiecznie się przechadzali niewiedząc że tam były tayemne dziury, ktore były
na zdradzie wapnem zatynkowali y zmalowali że się zdało iakoby cegla. I iedną razą
kiedy się Hispanow namięcey na ono miesce nagromadziło tosz dopieco ono wapno odlu-
piwszy taką gęstą strzelbę puszczono na nich ze małą chwileczką iednem nabiciem barzo wiele
pobito bez przestania ich prażąc. Sam Sanctius Alwares y Peretius Hetmani snadni aczbył
nie ranionym ale iednak obiedowany vngoliony zbroią opalioną y swarzą czarną iako
zarbiaki ledwo od szańcow się wrocił. A ta takowe zdradliwie oszukania Francuzi vmien-
tą radzi nadwaią. A Hispanom do kilka czasow była pamiętna ona chłosta czo im dano
bo się kilka dni oskubowali myśląc iakoby im to tesz miarką oddali. Wracam się tedy
do onych staroświeckich machyn iesli by się mogli wtem przydać. Jako zdami się Turris am-
bulatoria gdzieby strzelby na zamku niebyło mogłaby się przydać, zwlaszcza ze ludzie odwy-
kli nisz iako iey odzwierz dać. Dzisiai nie trzeczy wszytkie snadniey czynią. Bo położywszy się obo-
zem v miasta y okopawszy go secundum artem oczem lib: 4 basty vczyniwszy y mogli by wo-
dą ie obtoczywszy dopiero ze trzech rożnych miesc abo ze czterech wedle wielgosci woyska kto-
rey zebral vczynią kosze abo basty abo strzelnicze wyższe niż nieszkie waly. A tak

Figura strzelnicze Gdanskiey sktorey oboz na gorze zrazano

od czterech stron zaraz przykładem Solimanowem oppugnatią zaczyną zasadziwszy ze czterech
stron

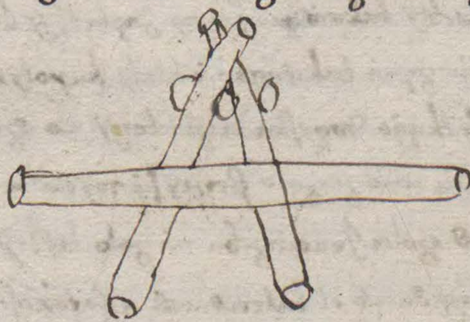
Strzelnicza z ziemie na kształt Turris ambulatoria w ktorą ze pagorek z gory wychodzi.

2/79. ſtron ſtrzelbę aboy bez ſtrzelby Bo cżynią tak miſterne wyſypanie baſt zey prawie ta
wnętrzna ſrzodku kędy się wały twe zmierzyi a ciełſkami ſtykaią może wiſtę p[o]kum na dru-
chu committere. Gdy nazwore będącz rozerwane miaſto uſtawnie ſię broniącz nie może dłu:
go mocży wytrzymać. Bo taka oppugnatią bez przeſtanku cżynią we dnie y wnocy ſwo:
iem ſnadno to przychodzi. Bo się godzinami podzieliwſzy że ieden duſſ cżterzy godziny woiuie a
drugi cżtery dzie y inſz y wyſpać się mogą Ale oblężeńcy iednem ludem uſtawnie odſierzcży:
mącz bez naiedzenia bez wyſpania trudno mają do dnia do trzech nawięcey wytrzymać takiego
ſtoſu. Takież doſwiadſona ieſt rzecz y miedzy Hetmany zamkniona, żadne miaſto nie może
być tak obronne, ktoreby ſię takiemu ſpoſobowi oppugnacyi mogło obronić nie maiącz woy:
ſka wpolu na ratunk. Ale żem ſpomniał te baſty zemie tedy figurę ich na końcu o dobywa
niu Gdanſka piſarz położy. To ieſt tryb nadoſwiadczenſzy dobywania miaſt ktory nie z Ła
woni Tureckiego wyſzedł a nie gaurſki to ieſt iſcie rozum. Ale Krzymianie dobywaiącz ſte

Krzymianie Hieracli y dobywaią: racliey tego przykład zoſtawili co tak opiſuie Liuius: Hoc primis diebus dum integrae vires
erant et frequentes impigrè fecerunt, imprimis plures, deinde pauciores et segnius Etenim cum
multis vrgerentur rebus, nulla eos res aequè ac vigiliae conficiebant. Romanis in magna co:
pia militum succedentibus alijs in stationem aliorum Aetolos propter paucitatem eosdem dies
noctesque assiduo labore vrgente per XIIIj dies, ita vt nullum tempus vacuum dimicatione esset
aduersus quatuor è partibus simul oppugnantem hostem nocturnus diurno Comitatus labor est
Potem prawie co trzeci dzień poczęli Krzymianie odpoczywaiącz Atoliowie rozumieiącz żeby ię
Krzymianie vſtatkowawſzy vwabali y odpoczywali zaniedbawaiącz przedſię wzięcia ſwego ale
Krzymianie iakoby zuowu wonę godzinę nieſpodziewaną oborzywſzy się miaſto vbieżeli. Jeſliby
też przy morzu abo przy bregach miaſto było. tedy przykład weźmieſz z Hetmana zacznego An:
Corony iako do bytho: drea Doria, ktory na brzeg wyſadziwſzy żołnierze ſwe od pola że trzech mieyſc począł dobywać
miaſta ſtrzelbę ogromną zaſadziwſzy y proporce y wſytek aparat woienny, a tem cżaſem z dru:
giey ſtrony od morza, gdzie ſię nie ſpodziewali przypuſcił claſſem przyprawiwſzy in prora moſt
✝ wtwierdzony, ktory zaraz przeſtawał, aże do wierzchu murow od brzega abo przyſtępu tak
iże millo nego tei nalychmiaſt veteranum militem exposuit in summitatem murorum, ktorzy wſko:
czywſzy do miaſta łacno nieobacznych ogarnęli y zwoiowali. Ktemu ex Cauebrſyb nauuim zo:
Stylu trzeba ſię ſtrzec iako y ſrzodku: nych gniazd zo namaſcie bywaią ſtrzelcy iako do celu w nie wrynek ſtrzelali. Ale to dru:
dzy cżynią wnocy złanemi świecami pochodniami vcżyniwſzy okrzyk ſtrąbieniem z bębnami
A wtem zaſię ſtylu ſkąd ſię nie ſpodziewaią walność przydzie. Tak iże vpomnieni y przeſtro
gi oblężeńcy mogą mieć ſtąd, aby tak pilno ſtylu ſkąd ſię nie ſpodziewaią iako y ſrzodku
Żołnierzmi pewnemi mury oſadzali. Bo Turcy po drabinach, abo też moſty na to przyrzą:
dzone zalkiem zarzuciwſzy na mur goſię w lico ſwie w cżorze ſtało ku gurze mięna, pawęż abo
też rynnę abo co takiego na ſię wrzuciwſzy. Ale wołowa ſkora świeża przeciw ſtrzelanemu o:
gniowi nabeſpiecznieyſſa y lepiey ſię ią ogarnie ze wſytkich ſtron y na głowę.

Jeſli że

Jesliże miasto nie przy morzu leży ale przy stawie abo iezierze tedy staw spusciwszy gac:
czyną schrostu mierzwą y ziemią przesuwszy ktho będzie szeroko zeby goło sturmowe ob:
serz zmiescic się mogło Czego masz przyklad stolicznego, gdy go Solman dobywal Ocżem Nai:
dziesz y v Jowiusa Czynią tesz y mosty z prąmow przez iezora iesliże głębokie, a kthemu niesspu:
sne A zimie gdy zmarznie lod tedy nakoniecz y sanie czynią wodą mrozną słomę przelewa:
iąc Czynią tesz y drudzy sanie ze ziemie y mierzwy nakssie nanieciwszy aby ziemia rozmarzła
ogniem kupy słomy zapaliwszy do pierwo ziemie one rostaiała wkoszie fasznią ale to bywa omyl:
na wzrz bo taka ziemia sprzemrozona, gdy z działa vderzą ras kilka rada się rosprosży y
rossierschnie iako v krasnego Horodka nasem się przytrefilo z niemałem przestrachem ludzi.
Jesliże w czystej rowni y szyrokim polu miasto było iuż ze przekopami opuszczono y woda w nich
tedy gornikow abo sadwrzow przyzwawszy sikawkami abo tesz miechami wodnemi oni wodę
onę wywiezą y wycziągną. Czytsz miechow figurę nasz lib 2. Ale w olkuszu y indzey przy
gorach kruszcowych okaże się tego napatrzysz. Czynią tesz kosze iako wyższey gorze opisa:
łem wedle miary y formy opisany. abo tesz wory wełną napełniwszy abo y ziemią przekopy
napełniaią Ale teraz snadniejszy obyczay wynaleziono. Wziąwszy drzewa iaxtellow kilka
iodłowych bo do tego to drzewo nalepsze y vczyniwszy z grabow klinowatych sprzęgnięta do
kilka Bo ta figura gie iest oblia tedy się kula otraza omie y niemoże w drzewo leży

zrąbiwszy tedy taki zrąb wobozie
choc y wpulmiliu drabigo rozbiora
y podwiwnie po kliozu na ramionach
aze pod mur zaniosły zas go złozą y zie:
mią napełnią A izby iem strzelbą nie:
szkodzono, tedy poki nie stanowią o
wych srangow strzelbą gęsta pusczą y zmu:
row odstrzelią ludzi ze się nikomu niedadzą wychylic. Hispani beczki ziemią napeł:
niwszy one przed sobą toczą sami się za nie zakrywaią iezy.

O gwaltownem dobijwaniu munitij srzo tkiem murow

Jeslby dobywanie wiercenem ale niektorych przyczyn niezdarzyło się, a chciałbys srzodkiem
murow abo sczian kostować tedy pierwey ci trzeba radzić zebys dziurę przestrong y na sna:
dnem miescu szturmowi v działał. Bo iesli przystęp zły tedy y po dziurze nic zebys lu:
dzi marnie nie potracił. A racżey wiercem abo srzodkiem dobywania kosztuy. Do tego nie:
ma dziwy Rzymianie miewali rozliczne instrumenta: Arietem flenum oczem szeroko słyszał
y malowania widział Czynili tesz iakoby posklepienia z pawez nad sobą czo zwali testu:
do a skorami swiezemi przykrywali pod ktorey machiny przykryciem stoiąc mury wię
kowali. ktory sposob mogłby się iesze y dzis przydać. Jakosz pan z Tarnowa tego vży: Dobywanie Chocimia
wal kunstu v Chocima Bo snadz tem mury były barzo twarde abo tesz puszkarze tak nie: X
vmieiętni. bo mi ieden powiadał, co tam na to patrzył ze prawie po wystrzelenie
działa

281. dziala kulą iakoby ges' ucieła ze ią było widzieć że tak słabo nabijano abo tesz prochy niedobre mieli. Bely tesz y inszego sposobu testudines go sobie starzy zbudowa: vio opere żołnierze. Drudzy z tył działy wali sziczy nad sobą aby im zgory nieszkodzili Ogem Liuius decade 4 lib. 4. fol. 216. Jaka Quintius on był urzynił Cum tellanique ex illos ferirent ex inopinato sublatis ergo supra capita scutis continuatisque ita ut testu non modo ad caecos ictus: sed ne ad inserendum quidem ex propinquo telum loci quicquam esset testudine facta muros subibant. Ten sposob barzoby był pozyteczny przeciw strzelbom Tatarskiem. Tych wiekow opuszczono wszytkie te stare misterstwa. Abowiem samo dzia: lo za wszytkie one sprawy im stoi. Jako tedy dziury działy wielgiemi czynią, iako wy: gly okna wychody napirzod obbijaią otemsię ubi wyssej wpuskarskiey naugrzada: lo. Wyłamuią tesz kraty zmurow y są do tego sroby ktorych figurę mas lib. 3. Są tesz y sroby abo sewary takie że podkopawszy y kościoły wywracaią im. Jako snać Gdan: szczanie teraz w Oliwie klasztor wywrocili. Gdy z dział mają ubi wywaliy przyszło wiara by obieraią się tak mężni bijąc że pod działa przed sanigami przylegaią do ziemi pełnu: ią iako skoro wystrzeliy wywaliy dziury aby się nikomu nie dali wyciągnąć ze mar liczy a oni v dziury przypadną. Bo taki vprzedzi y vbieży zamkowa strzelby. I v Rzymian w wiel: giej poczciwoszi takich mario y Muralem Coronam odzierzywali, iako y dzis niedzy Lan: sknechty takiem niesiągną zapłaty y drugdy dwoiey dadzą. Gdy sturm maią czyni sponi: nanie czynią takie iako y kiedy ku potykaniu przychodzi. Szykowanie do szturmu bywa wszytkiego woyska a gi ktorzy do dziury idą tak się sprawią, iako każdy Cuneum zasa: dzaią ieno że z czoła szrzesza się wyda a Cuneus szpiczasto, a pawezami się osadzą stron y od czoła. Jeno trzeba na czoło lectissimos viros nec ignauos, a szyluy zbokow dobrych Tergiduces et lateriduces aż wrokość szturmu takama być ieno iako dziura wybita milite nō modo condensato sed etiam constipato. Przeto kuechty kosprzęgały krotkie noszą kuguzeryniowszy aby czasu constipaciey iedon drugiego wczibie nienaliegał I weizbie do długiego mięga nikaki przyść y trudno im szermowaz. Ale zeby distractis viribus obleżengy byli tedy ich odstrzeliją, napirzod z blankow. Et vt simul multis rebus vrgerentur tedy y kulami z moździerzow strzelaią, falowyki wypuszczaią y inne vexacie czynią ogem spominaiąc Atololskę wonę nowilo się dosyć. A przed po drabinach kęsą się na mury wskoczyć Jako Carollus dobywaiąc Goletty po szesci drabinach. ko: dy vogis przydal aby y gale mosty na wurzch zaczuiwszy iako Turci pod Nicosium Roxpalią na koniy iaką część miasta podlwszego budowania aby się ludzie do gaszenia rzucawszy rozerwani tem barzey byli. Ale trzeba strzec aby zatem skarby y listy nie pogo: rzały Spominaią y tenfortel v Rzymian że gdzie na nacisza tedy chorągiew na mury wyrzu: cali tedy żołnierze za chorągwią by y wogun biezeli Srebu swego iako świątoszi broniąc Bo tak przysięga ich mieszczemaią do cywaszi Serbu y chorągwie bronić Niemieckiem ludziom iest infame niedodzierżeć ordunku abosnięgo na mury wykroczyć A przeto tesz

ni Statorii

Quincy testudo fo: rinna

Pawęży grecki tem podobne y oie Lallia zowa Hystorykowie

Sroby y oieni kraty wyłamuią

Szykowanie sturmu y figura iego

kolprze działy

Przed sturmem na przod odstrzeliaią ludzi.

Incendio nagiach

Rzymianie

Niemczy.

in statoria pugna Niemiecki narod ma slawę. Ale gdyby zas po wdzięcznie dokazi
niz tu zas Wlochom przodek daią. Gdyż Carolus w ostatniey expeditiey do Franciey Włosky
wyznal o czem takiego historyk. Pœnituit inquit Cæsarem quod Italicum roborem n[on]
habuit et fassus est se decceptum Germanos enim videt non ita agiles. Quia disciplina
eorum militiæ non fert excursiones in subitarijs et extraordinarijs innasionibus quibus
id oppidum capi potuit Bona 300 kragalow przeszlo muru byli wywalili, a zaden
tey occasiey nieuzyl. A na innem miescu pisze. Itali ardentiori ingenio ideo ad subeundos
muros aptiores Germanis O Turczech zasię. Turcæ illatis vulneribus suos ad pu: Turcy
gnam cient A Moskwa swoich pogania knuciem do sturmu przynuczaią Tatarzy temi Moskwa
się sturmy niebawią iako zaras ogniestrni strzalami miasta podpalaią. V Miedziboza ie: Tatarzy
dnak woiewode starego kusili się y sturmem mogno dobyc iako zegział niemieli Lubolu
iednak dlia postrachu nastawiali miasto zgiął.
O Hispaniechem slyszal zierdnego zasu gdy się slubili przed Hetmanem swem de Gwa: Hispani
sta ze mieli wszytkich naprzod do sturmu vbiezec tedy on kazal im male chorągiewki
doszysakow abo helmow nawiązac na wierzchu iz iesliby tego nie dokazali niemogli się
vtaic A wsakze znac ze ich to omylilo po musieli fortelu potem vzywac. O czem tak pisze
Tandem machina fabricata concamerata in rotis producta sub qua Centuria tege:
batur simile quid antiquæ testudini. To spominaiąc ze Carollus nieowszem gardzil starymi
ludzi inwentiami czasow swych. I dalicy Ligurum oppugnatur à quatuor partibus tor:
mentis ad morem Turcarum dispositis. Linburgo ac Mosa duabus captis ciuitatibus
fere percussit Cæsar Galliam inde terror secutus est, non tam ipse, quam fama pro eo
postea pugnauit Iesli na gorze lezy miasto tedy z drugiey gory musi strzelbę przeciz abo Strzelnice
mie basty abo strzelnice wysze pogynie A izby się ziemia snich nie osypowala tedy ie
v spodku oczesbaniz y opassy drzewem Turcy po kozdey vtarcze y posturmie tempy
zwykli vprzątaz Ale Hispani contra bronią ich zpliązu odnosic y odprzątaz. Aby Assa fortida
tak onem zaraclinem smrodem vbogie obliczenye iesze barziey vtrapili y zmiz:
cowali A stoi tesz to za Assam Fetidam ktorą snaz v Tunnis Hispani Turki wcirli wy:
kadziu. Bo rzecz iest barzo obrazliwa smrodliwa.

O gwaltownem dobijwaniu municiy spotkię smattow

Niesza sposob ktorego dobywaią pokazuie iesli moze spodkim przez podkopanie skaly abo
tez podrzazaniem gory v spodku. Turek Soliman pirwszem obliezeniem Wiednia, starzal się
zeby go tem sposobem dobyl, ay niebyl iscie tak oprawny, y omaly wloz ze nie dokazal tego
iako ze tego Pan Bog nietylko dlia Wiednia ale dlia wszytkiego chrzescianstwa. Gdyz Wieden
iest brama a forta do zachodney Europy. Byl na then zas korzaniec napoly slowak y Nie:
miec Capitanem na Wiedniu. Turcy się polozyli pięcią dyssow v miasta na 8000 krokow
dosiz niemaly plaiz. Imbraim Bassa, na oney gorze wyssokiey nad miastem się polozyl. y
kazal.

chciał go szturmem dobyć, iednoż że nie miał burzących dział z sobą, stoły kędy abo lochy
stoły abo lochy kopał. A gdy się nie podkopali, iako one mury zachwiały się, y iakoby na dół potę:
pnęli Jouius bardzo to zacnemi słowy y własnemi wypisał. Pars muri riguit in columi
tamen turri cum discessit. Turcae illatis vulneribus suos ad pugnam ciebant. Scopi Ia:
niceri ad Scotorum portam adeo perite glandes dirigebant ut pluteos perforarent atque
his oppositi sternerentur et sedulo collimantes destinato intra sagittarias fenestellas cre:
bro glandes conjicerent et in statione pro Corona ausos consistere vulnerarent, superfun:
derentur autem tanta sagittarum vis intra urbem ut praecegiones qui non essent galeati tan:
quam e caelo decidentibus sagittis gravissime ferirentur etc.

Także y Budzyna on Rogendorff gdy na zamek kędy królowa w obleżeniu była strzelał
nie mało tem sposobem miasta nie dobył stoły uczyniwszy, y nie oną stołą wnogi weszli byli
dokąd chcieli za zdradą iednego barwierza, iednoż że seni nie dosmali o miasto się pokusić y
wrócili się zas. Także y Starodub. Ale słabym tych przykładów zpominać, Jako kędy stoły
budują raczej zwidzenia niżli z gołych słów kto wyrozumie. Miejsca piaszczyste do kopania nie:
Stoły w skałach dobre y bagniste y skaliste. W skałach rychlej to może być bo dla wilgotności w miejscach
błotnych y piaszczystych mógł się zadusić, ale kamień skała naciężej ią wykować gdzie iest gęsta:
Miasta w piaszczystych pleysach stoy strony dobrze zakładać bo tam podkopanie nie służy cha kędy nie mogąc się wnięć mogąc prochu puszkarskiego sili. I tych przykładów kilka ze wło:
włoskich Hetmanów de Grasto skałami takie stoły abo Cuniculos czynił y miast dobywał.
Ale iako tam trafiaią pod zamek kędy umyślili y kędy stamtąd wybrawszy ziemię podzie:
mnią, dziw to rzecz nie na prostaka nie małe. Aby tedy idąc podziemną trafili tam gdzie
chcą, maią zegar Włoski po którem się znaczą. Bo iako na Morskiej szerokości bez Com:
I. Quaestia Jako znać pod ziemią w którą stronę idą pasu nie wiedzieć w którą się stronę obrócić maią, zwłaszcza w dzień chmurny, także y w ziemi
y w solnych górach y kruszcowych nie znać tam wschodu zachodu ani południa. ktemu wno:
szy po tętnie nachylniejszy ucha kzemi kędy ono kołatanie w ziemi da się na wierzchu słyszeć.
Jeśli też nie wagą trafią na sypką ziemię kędy ogromem kastuią iako widamy w kruszne
warzących stych. Jeśli w wałach trafi się woda, tedy przekop spuszczą abo ią według nauki
sztukmistrzskiej wyciągną. Turcy v Nicosiej ich przekopu w swój który uczynili głębszy wodę
spuścili a ich osuszyli. A ziemię zasię z onych to lochów, aby z zamku nie obaczono co się
II. Quaest. Ziemie z stoły kędy ią podziewaią dzieie y nie posłakowano, tedy ią wykładaią na basty, które czynią około swego obozu
abo na wały. Aby tak obleżeńcy rozumieli, że to ziemia nie z stoły ale stamtąd że na potrze:
be obozu brana, a ktemu ią odarnią to iest darniem zielonem obłożą, że nie znać iesli świeża
robota. . . . Podkopawszy się do wnogi do miasta wniodą cicho a otworzą bramy
wojsku co w obozie zostawa, bendą li mogli ktemu przyiść a straży iakokolwiek ubieżeć
Wszedszy stołą do miasta co czynią abo też przeznaią z a nakoniec zaglądać ulicz za tem osadzą y miejsca obronniejsze
iako się przy ubieżeniu miast powiadało wyższej dostatecznie.

To poti stauyj księgi

Co poty starzy lwdzie poki dzial niebylo dzialy wali, alie poslednij wiek tij mentuij iesze
dalieij pociognal Bo ieslibij bram ubieze niemogli zebij niepodobna rzez byla tedij procbij podsa:
dzaia A izbij mogli wiedziec godzine kiedij knot ma dogorzec tedij onegos knotu takiez mieie
sobie wobozie zostawia ÿ miarkuia sie potem, kiedij tu nie dogorzywa tedij sie nie gotuia rozu:
mieiąnz ze tez nie ogien do prochow dochodzi, tedij woijska iako do boiu posijkuia Kroijn:
szaiąnz iednak ÿ zinijch katow dobijwania vt oppidani disßcaltis viribus wczzurcij bronili
Bo przij dobijwaniu murow mniejszij iednego patrza, alie iednij rocie to drugiej owo porú:
cza ieden ognia patrza drudzij do dzial trzeci strzalami drudzij tez pogotowiu sßikowawßij
sie ad omnes casus belli intenti stoiąnz czekaia zo ien Hetman roskaze. ktorez doskonalie wie
dziec sposobij tijch stol tedij w Olkussu to na oko widzij iako ie kopaia iako zebrnia ciągne:
nia wodij rozlicznemi kunstami, rozmaitemi kolij, pompami skorami konnemi. Tez ÿ to wobijczaij Przestroga ×
przestrogi podwiem, kiedij procbij wijrzucza murcij trzeba sie strzec zdalieka. Bo tem sposobem
v Coronij gdij czeglij Sachowki lieciały. tedij Gallionij na strzelienie zluka od brzegu minala
skoze od onijch ruin wzieli go tak dalieko lieciało. Wostatnich takich przijgodach bogacze zlota
klienotij wziemie zakopuia drudzij dokloak do studzien miecza tedij mistrzenieißij zolnierze Skarbij zakrijte iako
nawießij wrekę virgulij: gorich tez gornizij szukaią nz bogatijch kruszcow vzijwaia one pokrijte wijnaiduią
skarbij wijnaiduią Bo sie wrecze obrozi virgula gdij na ono miesce trafi Alie gdij do czerbie:
ta virguli drewniana bogaczowi przijlozij tez rzecblij sie wsijtkiego dowiedz. Toiest pie:
wßa stuka iako spodkiem bierzaią miasta.
Obaliaia tez murij spodkiem v spodku gorij albo tez odw walij Niemieczkie ad radi:
cem montis scalpendo zakradßij sie stolij potaiemnie skrobiąz v spodku podgrzebaią a
ziemia odwierzchu sie sijpie ÿ wal sie wali Sa tego przijkladij we Francij zo sie
dziewalo. A nadwtorsie iesli iest iaka rzeczka abo potok pod gorą tedij rzeke zatamuia
a przijprawuia ku samemu spodkowi gorij zamkowej A tak ona bijstrosc wodij ciekącej
wijmielie za krotki czas one gorę. Jako w Wilnie za Augustusa niebosczijka bijlo przijpra: ×
wiono, ze tem sposobem gorę skodliwą nad zamkiem miano bijlo znosie. Alie in secreto mowią
ÿ Crakowski zamek ta strona od miasta ÿ od stradomia tez niebezpiecznosc cierpią.
Bo onę Rudawke ktorą iest Rurbans gdijbij ią bacziej przijpaśl pod zamek iście minaretur
ruinam A wiecze go glebiej to sie wziemie rijc pod dom xiedza Podoskiego. Alie okrania ru:
dawki tedij iadąnz vlicza do zamku ku bramie tedij scalpendo abo skrobiąz ziemie v spodku
palaczowi ÿ kosciolowi wielie zbij skodzilo. Przeto sławnij pamięci Jan Bonar ktorij iescie Dobrecznosc Pana
bijl niewieda iakie ornamentis Coronij gdij przed dwudziesta liaty bom przij tem bijl poczij: Jana Bonara
la sie bijla walie gora wnet ÿ wieza zamkowa na ktorej dzwon iest Zigmunt postąpila
ÿ urwala sie iej bijla stuka krol niebosczijk chcial abij ią bijla Capitula oprawiala
ÿ wstawowala

restaurowala, czego się oni zbraniali. Aze ich nakoniec pogrozil że wam dzwon zemię: Bo od kolibania dzwonu musza się teże y mury roskolibac. Czem postraßeni Canonici vslyßawßy że iem grozono dzwon zdiąc ktory iest summo ornamento onego kosciola wnet się do zgody vdali. Opasal tedy onem ante muralem abo przymurkiem niskiem v spodku one gory S. Bonar aby się v wierzchu meryßowala y wiezastoi iakże gora iest wzięta. Jest ießcze y trzeci sposob, iako spodkiem biorą miasta ktorem sposobem Cyrus Babilon wziąl gdy rzeke wielgą na male rzeczki poczyniwßy rowy rozdzielil y dismembrowal iako nie dawno pod Pawią rzekę byli pokopali wonczas gdy Francisek krol byl poimany. Alie kiedy przez miasto rzeki tam y sam wiodą, tedy tem snadniey tam tego dokazac deriuationes y auersiones czyniąc. krol Sapor Perski aggeribus factis gravidum flumen fecit. A tak gdy wody wezbraly przekopawßy groblie zaliwal obozy miasta zatopial

VIII Jako nawet ogniem woda miasta niscza

A gdzie iuß zadna sztuka raz wyßey wylożonych niemoglaby dosc a mazey byc niemoglo dopiero się vciekaią do surowßych lekarstw ogniem woda nad miasty się mszcząc. Jako się dopiero o Perskiem krolu nazwanem Sapor zpominalo, że dopiero grobliami rzekę zastawiwßy y wnet ią opusciwßy powodzią y zalianiem miasto zatopil. Ogniem zaß się borzą miasta ogniste kulie strzaly falariki szypy skrzynie puszczaiąc abo przes naucenie iakich desperatow bo ludzie dla zyzku sila się wazą. Inne sposoby stratagematum ktoremi miast dobywaią w xiązkach poscripti znaidziesz. Niedawno w Vgrzech rota haidukow pod zamek obliężony przyszli, nie mając się byc wolnemi aże z daleka przyszli szukaiąc sluzby a że ninia stroną obciągneli wpuszczono ich y wierzono w tem po kilku niedziel vpatrzywßy czas vczyniwßy zdradę zamek poddali.

Jako [illegible] tegz naßi zdami się Rusko w Prusiech wzięli pobiwßy y porazywßy woysko Niemieckie co z zamku byli na wycieczkę wyciągneli sami się w ich biory ich poubierali A tak wonem swoim pod zamek przyciągneli y z bespiecznoscią żolnierską y dobrą myslią iako nie tru: dno oto naßem Panom Poliakom kazali sobie iako swem co dopiero byli na wycieczky z zamku wołali bramę otworzyc. Obliezeńcy widząc Niemieckie zbiory postawę y iezyk swoy y mając za to że ci są co dopiero byli wyciągneli z zamku na zamek ich wpuscili. Obaczyli potem zdradę alie nie było gdy iuż bramy osadzono y zamek wzięto. Takich kunsztow y niuency ludzkich nie ma kxięga przeto ich nie spominam bo y wyliczyc ich iest rzecz nie podobna.

SIODME XIEGI O OBRONIE MIAST ZAMKOW CASTELLOWA PRZOD KTOREM X TALTEM OPRAWIONE BYC MAIA

Porządek pissania xiąg o obronie ciągnie się z porządku strony dobywania municyi, bo gdzie się tam gadało o dobyciu miast osmiorgiem obyczaiow, tedy tez tu o obronie przeciwo onem munitiam mowić się ma temze porządkiem a naprzod o sposobie czynienia obrony około miast ktory iest dwoiaki. Jeden iest trwaiący a drugi z prętka uczyniony o ktorem dalej na miescach swych będzie mowiło. Teraz o trwaiącej obronie ktora iest dwoiaka. Bo miasta zamki abo są z przyrodzenia obronne, iako te ktore są na skalach, na bagnach na morzu, ktore zwlaszcza nie maią nad sobą drugiey gory skodliwszey y wyzszey. Jako Wenecia na morskiey odnodze, a do miasta nie moze w naladowanem naczyniu ieno iedną drogą ktorą zowią Riuo alto, ktora czo raz to się mie[n]i y obraca gdzie zawzdy rybitwi musszą dwyznaczyć. Przeto na swiecie ieno iedno takie miasto poczytaią. Aczsolwis pisze ze za Arabią iemu iest podobne takze na morzu. Są zas drugie obronne miasta ale artificialiter przez dowcip rzemiesnikow. Do czego naszego wieku ludzie obieraią drodowni mieszce być nailepsze a do godzącz strzelbie bo w rowni nieprzyiaciel nigdzie się nie moze ukryć, zwlaszcza gdy wysokiemi wały miasto obtoczą. Ta gdzie nieprzyiaciel nieni blizey pod miasto przychodzi, tem się mu mniey pokazuie miasta. A zasię oddalaiąc się od miasta więcey mu się dzie widzieć kosciolowy budowania. Ale zas dosięgnie do nieb trudniey ktemu wyssie wały a bastyi dostatecznie podwiedenskie abo wroclawskie dla poboczney strzelby, tedy gdy iedna strzelba poiedzie przetsię a druga zobu boku tedy by nie wiem iaki nieprzyiaciel sprzykrzy mu się, bo mu przyidzie między kulki tak gesto iscz iako descz abo gdy grad idzie. Przydaią iesscze y zienną strzelbę abo y srzednią. Bo ktorzy wysseko na walech stoią abo na murzech nie mogą tem odbiac zostoią pod samemi mury. Ale czi zas czo zienney strzelby pilnuią tedy choc by z wyssokich murow odstrzelano nieprzyiaciela tedy iednak z podni ich strumedoi przeskadzać będą y nie dadzą się mu pod mury sadowić. Tem sposobem Wroclaw Wieden y Witembergk w Niemczech są posadzone y oprawione. Ale wlosssy ku temu misterstwu iescze nad Niemcze wymyslili, ze nie zgola walmi oprawiaią ale masszie murey dzymiodszy y wyssokie, dopiero ku niem sypią zorem podowozie nie miasto walow, takze iagno zawzdy zolnierzom y zasię zeiscz nadol

Przyczyny czemu w rowni lepiey miasta budowacz niz na gorze iako starzy czynili

Pozytki zienney strzelby:

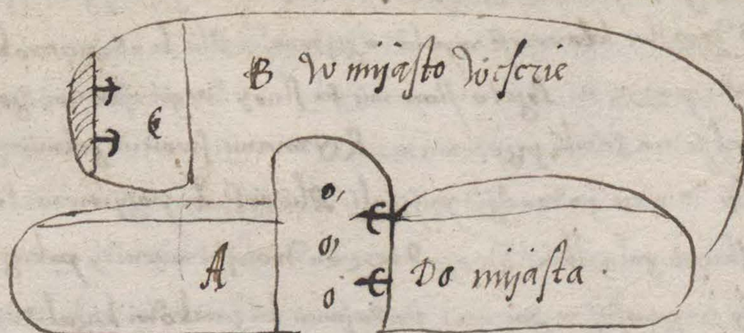
Wały ktore szorem idą od miasta.

na dol y przytuliz sie k ziemi przed strzelbą, aby sie mogl przyjrzec rowek sobie wy-
kopa y pod nie się zawiesnie, wedlie potrzeby glowe wychylniey. Wszytkiego tego potrze-
ba bywa gdy owo z dolu parzą. Takze o wysch koszach po murzech Niemieckich nie barzo
potrzebnie, ieno na wierzchu gaik z rosc natykaią, a drudzy y prześcieradła wy-
wieszują, maszkary nastawiaią. A ten sposob obrony iest prostszy ku obronie y trwalszy y
ladnieyszy tak ku wypuszczeniu strzelby iako y ku wypatrzeniu cobie v nieprzyiaciela
dzieie ten czasem. Jesliby sie desperacki nieprzyiaciel kusil tedy desperackiey biesiady
vzywie. Bo z bast na ktorych ieden fendel knechtow bywa, y z mniejszej sie poboczna strzelba
wierzchem y srzodkiem ziemna strzelby, ktemu przydowszy srzodku tez poczę, tak ze iako
oparzony musi sie wrocic. Ale czos potem? Iusz y na to ingeniculi nastały nie podzie sposobem
ani srzodkiem. Ale czo? przeciwko bascie baste z ziemie y wal bynda walić, iako owo na mokrem
sniegu waliącz bryle sniegu co daley to sie wiekssza czyni, y czo raz to sie iey przybywa. Tak
ze tez oni tak wysoko wal wysypią y walią go przed sobą, aze sie zwały nieprzyiacielskiemi zro-
wna, aze iem wrez przyidzie iako sie tez wysszy otem mowilo. Tu iusz stanęly inuencie
wszytkie kedy tędy chodzącz wszytkarze z dorazk przyidzie, a nie bedzieli woyska na odsiecz ia-
ko zolnierze mowią, nie moze bycz zadne miasto tak obronne zeby niebylo dobyte. Bo to iest przy-
powiesc v zolnierzow, ze ręka glowiczą uczyniła to tez ręka moze zepsowac. Jednak tez

Porządnie starzy po gorach zamki budowali

moze pomoc gdy zamek albo miasto na wysokiey gorze posadzą. Tu iusz walu trudno nieprzyia-
ciel tak wysoko wysuć moze. A tosz tedy przyidzie kędy tędy chodzącz na stary sposob budo-
wania zamkow, nie w rowni iako to dzis nastalo, ale na wysokich mieiscach iako czynili starzy.
W tem sie iednak starych ludzi inuentia nie przytrafi teraz ku sposobom naszych wiekow. Bo
oni przeciw onem Ariesom rozumieli namocnieysza figure bycz okrągłą. A w okrągłey figurze
nie moze bycz potęzna strzelba poboczna, bez ktorey iako działa nastały na poly bitwa prze-
grana. A cienie na murzech więczey dla kusze zeby sie bylo gdzie przed szyprem y strzalą
vchylic, sa vczynione za starych ludzi, a iz li dla kulek wycinszyby poprzeg mogliby
poczynic iako dzis ostrożnie zwykli czynic. A iz do bramy zwykl sie brac nieprzyiaciel, tedy ią
trzeba opatrzyc y zwodami y kratami spustnemi czo Catafractą zowią. Ale nie dzis na ten
ksztalt iako iest brama Floriańska, ktora iest magis ad ostentationem wystroiona, nie czyniąc wie-
szcią. Ale więczey potrzebie woienney dogadzaiąc czynią sinuosum ingressum iakoby
ianę iaka albo lioch do ktorego wiescie idzie naukos tam y sam. A to dla tego aby dire-
cte kula w bramę nie mogla na prost vderzyc. I dla tego tez aby ci ktorzy strzegą bra-
my bespiecznie mogli aze do samego zwodu przychodzic y odchodzic, a na wierzchu kraty
iakie v ziemnych sklepow bywaią, aby z gory mogl kamienie czyskacz albo vkropami na-
warą albo smolą wrzączą lać na tego ktoby sie gwaltem cziśnal. W kosciczech w Wę-
grzech y bramy wybudowane y opatrznosc strazy dziwnie chwalią, ktorey tu malio-
wanie polozę

a Brama ktora

A. Brama ktorą wnidz nie zaraz do miasta ale miedzy mury.

B Posiedszy na staie miedzy murami dopiero druga brama zonis wsamo miasto wsiedszy wnidzies Ka:mienicze. Straza taka iest pirwsza na wiesciu Niemczy stoią a we srodku Węgrzy czi temo kozdego spowiedzi wysluchaią a nim masz do miasta wnidz, trzeba sie ostrozne na slowie miec abys sie nie podknal iesli nie przed temi tedy przed owemi. A są tacy Physiognomo:wie choc zwąsawi brodą y zwierzenia y stwarzy poznaią czo sie w kogo wlewa Koty dwie vstawiczne na strazy iedna tam idzie po wale a druga owdzie ze sie zawsze stykac maią, ato dla vbieżenia miasta od Turkow: A czi iedni we dnie a drudzy w nocy strzegą. A nocni nie schodzą aze dzienni przyidą tak zgadzaią iz aby oba byli przy otwieraniu bramy bo czterzy ich przed bramę zawzdy muszą wynic aze do Jaszczek y zaiecze iesli nie masz wilka za gorą. Są nad strazą wachty nad wachtami pobudki. A czasu potrzeby y sami Rotmistrze strzegaią Wszegarb po scripti prosz czy tai naidziesz tam wtey mierze czo obraz czo sie wielge przygodzi A nadewszytko pamietay czasu oblężenia one dwie przypowieści Jedna opatrznosci nigdy nie zbywa iako czeso:wie prawią A druga wloska Da qui me non gwardo, gwarda me Dio, da qui me gwardo gwardaro ben io. kogo sie nie strzege strzezy mie Boze. Od kogo sie strzegę nis sie sam dobrze wystrzegę. Tedy tak vpomniony bedziesz y iako wrokowaniu y iako dla vbiezenia miast masz byc ostrozny Ale ci y to przypomnie ze gdy Agrię Turcy dobywali aby sie wroko:waniu zdrady vstrzec mogli tedy gdy kto spolu powal z zolnierzmi cokolwiek abo ga:dal tedy wnetze z zamku zaglusano ich strzelaniem A ogien vstawiony wposrod zamku gorzal iz skoroby kto karte iaka abo list wystrzelil do zamku tedy wnetze ią won w ogien wrzucili y spalili nieczytaiąc iey

Straza opatrzna

Obyczai wstrzeze

Przeciw obliczeniu iako sie armowac.

Naprzod przeciw glodowi trzeba sie dobrze opatrzyc Bo glod iest wnetrzny nieprzyja:ciel intestinum malum Strzelby prochow y armaty zebys mial dostatek Zolnierze nie de:likati. A iesliz czesc tych zacznieyszych a czesc wiesniakow meznych y prazowitych Gdy:sie spodziewasz oblęzenia do roku tedy sie przyczyniay na dwie liecze. Spizlurze piwni:ce napelniay.

cze napelniay dowiedziało się o tem w xięgach swoich a w postscriptie ich sie strzeży.
Ale łacnieysza iest woysku ktore iest w polu o żywnosc Ale będąc w obliżeniu tru:
dno dostać do sąsiada pożyczki. Przeto słone mięsa słoniny węgierskie wędzone y suche
rzeczy. Bo te sa trwalsze na zamki przyimuią. Rzymianie swoiem żołnierzom in ulti:
ma necessitate oyczysty włoskie po wodzie puszczali. Ale to słabe pożywienie Polakowi
wyrwawszy dla włoskiego żołądka. Despot tesz on wołoski murencią pokazał. Bo gdy
się nie wytrawił tedy wyrzawszy w Sołczanie stado swini ku zamkowi kazał drabowi wskok
iedne porwać, ktora gdy kwiczeć poczęła ze wszytkiego miasta poczęły się swinie zbiegać
krząkaiąc iako ich iest obyczai w tem wyrwali się z zamku Haiduczy y zagnali ich kilka
stad y mieli niemały czas żywnosci dostatek. Josephus on żyd sławny za Vespasiana gdy
mu nie dostawało żywnosci a wody nawięcey w obliżeniu Cysterin. a pobaczył ze otem wie:
się byli Rzymianie dowiedzieli On aby ich z mniemania zwiodł kazał chust mokrych z ktorych
iesze woda kapala na altanie nawieszać wysoko aby Rzymianie widząc ze y na pranie
chust dostaie im wody, mniemanie swoie o wymorzeniu ich z miasta niemoc się puscili Francu:
zom w ostatniey woinie s Carolussem nie dostało prochu tedy w południe gdy Hispani
odpoczywali wyrwało się iczych trzydzieści z ktorych ieden każdy z kwapliwosczią na
sobie niosąc po worowi prochu wbiegli do miasta. Hispani porwali się za nimi ale ino
ich kilka załapili. I ynsze y insze potrzeb łacno więc bywa dostać kiedy gdzie w miesczu
slusznem municia ona iest położona Jako miasta ktore nad rzekami wielgiemi leżą nie mogą
być ze wszytkich stron obliżone dla rzeki. Alias musiałby mieć nie przyiaciel dwoie woysko. A takie
iesliby obliżono z iedney strony. tedy druga strona bywa wolna, ktora dodaią potrzeb
I widałem takie miasta wielgie ze czasu obliżenia iedna bywa przeciesię otworzona. Ktore
tosz na obieraniu miasta siła miastom należy ktore iako mam obierać y ktorem się Con:
dicion przypatrowac czytai opisanie miesca obozowi y pleczu lib 4 Zatrowszy Boga.
Florentskiego głodu kiedy na koniec kotki w obliżeniu ludzie iadali a wyższy iako ia:
kie kotczyska łapali sobie pod ławami nie mając ku iedzeniu. Albo Hierosolimskiego kiedy
dzieci nie mając iadały A tu iest Questia iesliby zamek był obliżony y głodem tak wy:
morzony żeby niemiał co iesć y pić długo li ma Capitan trwać nie poddaiąc zamku.
Prawa nasze nie spominaią o tem ino iest taka przysięga starosczia Quod in Castro fidelis ero
illudque seruabo fideliter. Regi et successoribus legittimis A gdanski Burgrabia tak przy:
sięga Quia fideliter nis Regnum tuebor Ale w Rzeszy tem iest porządek Gdy nie niewola
na Staroste taka przysięże tedy bierze stania do onego czasu v nieprzyiaciela. miesiąc abo
połtora Condicionaliter isz iesliby niedostał ratunku od swego Pana do onego czasu abo
tesz żywnosci nie dodano mu tedy zamek ma y może zdać temu czego dobywa. alias do
cztrdzieści dni pospolicie kres biorą y naznaczaią. Czego mi ieden nieprzyiaciel po:
ma dal

Musi też takie ma być obierane miasto.

Głod Florentski y Hierosolimski

Questia długo li obsidia ma dzierżeć w głodzie

powiadal Quia homini mortali impossibile est famem tollerare vlterius Tego
prawi poswiadsza. Quadragesima Pana christusowa naktorą sie snac referowali y pa:
miętali ci ktorzy tego prawa obyczai wmiesli. Bo iesli laknąc Bog tego czasu y kresu lu:
dzko wytrzymal tedy po gotowiu glowiek obliczony. Alie iednak nieiaki Hetman Carolusow
rzekączy Pyrrus niemale zelzenie wziąl gdy Carnianum miasto Franciskowi poddal iakos Pyrrus
rychlo po oney Ierosolanskiey bitwie choc sie wymawial glodem ze nan zbytni niedosta
tek przyszedl Bo gdy nan wrzizano y na twarz tego Zolnierzow, a oni iakos rumiane vsta
mieli, zadawano iem tho zwielgiem ich zamysligemem ze niedotrzy mali iako nalizalo Bo
nieznac prawi potwarzach waszych aby was tak glod barzo doliec mial, ze scie nisurandi
tak lagno zlomali y miasto poddali. Bo ktorzy wobliczeniu prawdziwie nędzą bywaią
przezwyciezoni vmbris similiores quam hominibus bywaią.
A Smas Zyd towarzysz wielgi Barbarossin gdy byl strofowan od Barbarossi ze Won Smias Zyd Hetman
gas z Golety smierczi się boiąnz vciekl tę racią dal odpowiadaiąnz. Animademe
prawi pokismy zludzmi bitwę mieli potismy miesza nieustąpili alie gdy nam ze wszy:
tkiemi Diabli ku dzielu przyslo nielza bylo ieno vstąmpic Zowie tu strzelby one srogą kto:
rą Goleta byla strzaskana diablami. Ogem spominalem lib. 2. Jako takich karza gdo prze
gassen zamki puszczaią Czytay przyklad iako Ferdinand Niemieczkie Zolnierze pokaral
co Waradzin Turkom poddali. Az Liskandrowi onemu iako to swemu Hospodarowi zelzem prze: Vide Jouium
pusczil . . . Potrzeba tesz temu ktory sie ma zawrzec na zamku aby sobie rozlicznych
materyi ku temu naliezączych przyczynil, skorsiwiczych dlia gaszenia siarczystych ogniow
do czego tesz y proch śmiecziany sluzy gdy iem taki ogien zasypuią przetego na kubki więcy
zgromadzaią a niewymiataią. Drzewa dlia zaprawowania dziur wapna kamienia smo:
ly loie olieie do kaganczow czego Regester naidziesz szerzey w xięgoch poscripti. Rzemie: Rzemieslniczy
snikow tesz do tego sluzączych Ciesliow murarzow puskarzow, a napirwey Zolmierzow spos:
sobnych zeby nieprzyiaciel rozumial zes iest instructus, nie tylko ku obronie murow alie y ku
czynieniu wycieczki non modo ad defendendum sese sed ad inferendum bellum et alias in:
petitiones militares. . Bedanz we Francziey Hyspani iako się dodział krolewskich Przewaznosc Hyspanow y Franczuzom
zakradlli y chcieli ich porwac za soba, czemu isz sprostac niemogli, iednak aby ie nie po:
trzebnemi vczynili nabili gozdzi wdziurki v dziala w panenki spiracula niektorzy po la:
cinie zową. Bo owa dziurka gdy się rosprzestrzeni nazbyth tedy nis się owdzie poniekad o:
gien ciągnie y niemoze tak popędliwie abo zartko kulie pognac z dziala Franczuzi zas
obiecenczy aby iem kunst za kunst oddali tedy dziala ich czo przednieysse w Sanczoch Sa:
kami y kliobami iakos zalapili ze ie gdy oni spali na zamek liniami wciągnęli tak

ize nietylko viribus sed etiam ingenio miedzy sobą decertowali przykladem onego Archimedessa Syracusanskiego aboy onego Rodiskiego kunstownika, ktory oneyma: szyny niemogąc wniwecz obrocic ktora byla na ich zginienie nagotowana abyla barzo wielga kazal dol abo grubę ludzie pod mury wybrac y plugastwa zmiasta tam wy: wiesc y zwierzchu trawą nakryc. Gdy tedy onę machinę ku miastu prowadzono tedy wonem dolie potknela ze iey nikaki niemozono ruszyc y tamze iey musieli z swoią Sromotą

Wychodzenie na wycieczki bramą: odbiezec. Neapolim tez Franguzi gdy dobywali, obleżeniem tedy Hispani byli takiey smialosci ze wycieczki czyniąc piesznie zwoznami od ognia iem wyrywali przed samemi obiady ktorą smialoscią swą barzo serce tem co ich byli obliegli psowali, ze nie wiedzieli co smiemi czynic tak ze similiores erant obsessis quam obsidentibus.

Maydeburzanie tez gdy od Mauryczego byli obliezeni barzo smiale wycieczki wednie y wnocy czynili Alie wnocy kosulie na się oblocyli na wierzch aby tak wciemnoscziach ieden drugiego snadniey poznal. Gdys tez zmiasta wycieczki czynią trzeba aby się zawsz przed miasto wysunęli coaby spokoiniey mogli uczynic. trzeba aby dodnia wczas przed bramą iaki sziff mieli coby na sobie dzierzal nieprzyiacielia niem lud wynidzie A wy cho dząc bramą maią się condensowac, aby zas wedlie rozmiaru przed miastem mogli stanąc abo dwiema bronami zaraz wychodzic abo mosty kunsztowne uczynic czby goprzez waly przerzuciwszy mogli lud snadnie przeprawic y prętko. O takiem mosciech slyszales w Bono: niey gdy Carollussa Coronowano ze zwysoka spalaczow oknem wszytkie one tlumy zesli aze na tribunal kedy Cessarza Coronowano.

Jesli by tez wyszedszy ku nieprzyacieliowi skody wniem nie mogli uczynic zgola, tedy maią tak obyczaynie nazad vstępowac iakoby go za sobą mogli blisko wyludzic y na samę strzelbę przywiesc. . . Jako on Florenski Hetman byl uczynil Philippus ze Niemie: czkiemu woysku byl dobrze dobil wycieczszy zmiasta y drugich na kulki przywiodl, y sam pod strzelbą vszedl. Wsakosz Malatesczie towarzyssowi iego niedokonca za dobre miano ze pręcey trąba renocowal lud do miasta anizeli potrzeba ukazowala. Az przy takiey chwili trudno iest dogodzic wszytkiemu.

Sprawy trzeba ogl... wycieczkach: Jeszcze tez wycieczki niemaią byc wtęcz tak czynione temerario motu. alie ma Hetman obacz: czyc iaka sprawa y iakiem szykiem idzie nieprzyaciel, iesli lunatam aciem uczynil abo Cuneum abo Epicampium, iesli strzelbę wposrzodku zakryl tedy przeciw inakszemu szy: kowi inaksza, tez na sprawą isc ziako się otem dostatecznie w piątych księgach na kon: cu mowilo de particularibus Certaminibus.

Solutio obsidionis per renulsionem: A nakoniecz gdy nie zbytego nieprzyaciela widziemy, tedy nieczyniąc wycieczki na then lud co pod miastem lezy. wyslią nogą dobra czesc woyska ku innem miastom abo zamkom ktore są Jurisdiciey onego Pana co miasta

dobiswa atak

dobywa A takze go pogną dobywaiąc y ku niemu strzeliaiąc. Tedy nieprzyiaciel chcąc swoich ratowac musi naszych opuscic a czudzey gospodzie dac pokoy.

O obronie iezliby wierzchem kusil sie nieprziaciel.

Jesliby wierzchem kusil się nieprzyiaciel przes waly przes muri, niemoze tego vczynic azeby pierwey zmuru odstrzeliaiąc zolnierza zeby zaden niemogl się zostac. Czemu trudno zabieżec czyniąc więcz misterne dziury rzekomo taiemne, alie kędy się ich nasadzi dziesięc abo dwadziescia do kazdey dziury y dziureczki trudno zeby nie mieli vpatrzyc choc by się skryto przykradal. Jeszcze latwiey bywa się vtaic kiedy waly prosto czynią pochilo, ze zewnątrza s samku miastu borem ziemia opada zwlascza gdy chrosciany gaik vczyniąc a ktemu dolek abo rowiecz sobie vczyniwszy moze pomieskach strzelbe vliesie wyiąwszy iesliby zgory basty abo strzelnicze s ziemie wysoko wysunąwszy strzeliano, tedy by tesz wmiescze musiano takze takąz strzelnicze wysuc y exagerowac stawiaiąc takze miedzy dwa kosza trzeci a zeby naukos dziury szly. Alie wtey mierze niemasz nic pewniejszego iako strzelba poboczna ktora przy waliech wyspią. Czego figure taka kladę ::

Strzelnicze s ziemie

Bo tych ktorzy zbokow strzeliaią trudno ich y niepodobno z ziemie zdolu odstrzeliac tru: dno y nakoniecz do nich zmierzac: trudno y drabiny y leszywa do nich na mur zawiesc, zwlascza gdy woda w przekopiech abo staw będzie. A czo spomnąm o kobyliczach w wodzie tego sa przyklady swieze. Bo on Hetman Ferdinandow tak byl obronil komorna w Węgrzech na: czyniwszy takiego strozenia abo kobylic w wodzie w Dunaiu na pallokczia. A tak Turczy ktorzy plynęli ku oney insulie konmi niewiedząc co się w wodzie dzieie, przyplynąwszy mu: sieli się otracic a drudzy nakreciwszy się zanorzyc. To byla inuencia onego Hetmana Mr: dcich

Wielkie barzo pozytki poboczney strzelby

dices Takowy kunszt moglby v nas czynic w wodach wszekopiech przed Tatary abo w stawiech iako wiecz zwykli przez nie plywacz Jedna iesze rzecz poboczney strzelbie mo: ze zawadzic kedy Szapowie abo Sulaczy nimbum sagittarum gesto strzaly puszcza ku gorze. Przetosz Nicolika on slawny Hetman obroniaiacz Gwingu kazal przy murzech wokolo obdassa stawicz czynic polozywszo radwanascie stop rowne takiako owo Budy na iarmarczech czyma pod ktoremi iako po podsieniu Zolnierze chodzacz beli bespieczni od oney gestei strzelby strzal ktore gesto padaly. y tak wytrwal ze obronil nietylko mia: steczka onego alie y wiednia. Bo tam serce straciwszy Solman, ze tak malego rzeczy nie mogl dobycz niesmial y do wiednia sie pokazac. Aczto Nicolicza wiecey Bogu samemu przypiso: wal to poforlunienie. Bo powiadal zesie mu tam ziarba widzenie wosobie Swietego Mar: cina widzie dalo na koniu obiecuiacz mu zwyciestwo ieniozeby dokonca meznie trwal. Alie bandz iako badz moglo tez to widzenie bycz w obyczai stratagemmatis iako y o S. Stanislawie v Dambrowna w Pruska woinie gdy sie pokazal takze trzymaiacz.

Przeciw strzalam z gory obdassa v Gwingu

Widzenie Nicoliczy

Missilia z gory alias spustki

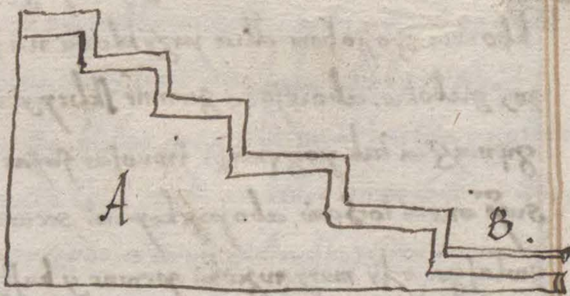
Z gory tesz v nas w kugi klodzmi po blankach wiessaia. a gdy na walnoscz przyslaby gdy ia obetna nie malo ludzi poraszni bywaia ku temusz koizowi kupy kamienia nanoszcz dobrze iest. kulia tesz dambowego zaostrzonego stosy maia stacz Drudzy piasek rozpalony sypia ktory gdy za kolnierz zapadnie musi nie iedn Sandeczkiego skoczyc Moskwa ukropy wrza: ce y iagliany kassze wrzacza lieia Niemczy Wiegrze ogniste do obreczy nawiessawszy sciegi paczesi siana a wkotlie w smolie omoczywsze abo tesz missillem ignem alias okretne pilki We: netowie gdy Maxymilian miast ich dobywal tedy tubos et ollas ardentes cum fictore e: mittebant Item dolia lapidibus plena in praeceps ex sublimi cum strepitu demittebant. Item kulia Bonarowska z languszkiem dobra iest od tego abo y same languszky stryczkami iz obwi: nawszy wystrzelia. Oczem lib: 2.

O obronie iesliby srotkiem kusil sie nieprzyiaciel

Gdy dziura bywa wywaliona z dziala abo tesz przekowana tedy na porze tesz gnoiem abo wanturzy poliewami abo tesz sianem napelnione oczetem poliawszy Bo wilgotnosz a miek: kosz kozdey rzeczy nie dopuszcza gwaltownie przebycz onych rzeczy ktemu za owa dziura v czyniona wnetrz nassykowacz szuf naxtalt Epicampum Comprosta ktore szykowa: nie wlasnie sluzy przeciw Cuneo y przeciw clavium alias sturm ktemu zassadzic dziala ex locis idoneis iako z wies zbast a zwlasza iesliszcz poboczne skadby poboczna strzelba mogla isc A przedsie tam nieopuszczac strzeczy po gankach z mieszy strony dlia zdrady Azdo: piero dotrwawszy do wieczora lepiey sie mogy opatrzyc abo one dziure zamurowacz abo iaxtelni czodlowemi go lepiey iest zabudowac a ziemia kamieniemi y gnoiem przesypo.

wacz

wacz A figura budÿ takieÿ abo castodwania ma bÿcz na xtalt Theatrum iako widzis na marginies tak zebÿ tÿ strona ku nieprzÿiacieliowi zassadzic iako iest littera A druga strona wzamek obrocic iako iest litera B. A iesliby ssie tak pretko natho zdobÿc niemogl. tedÿ vczÿn tak iako Turczÿ vczÿnili v Pestu gdÿ Vitelius Rzÿ:

mianin do mias wÿbiwszÿ niemala dziure sturmowal a Joachim nasz tiesz Xiaze Margrab: skie Hetmanil Gdÿ tedÿ wÿbito dziure do miasta wnet misternie zassadzili loriculam to iest wal wÿssuli niemalÿ od muru lunatim idaczÿ a przedsie przekopa pod onem walem wktoreÿ przekopie na dnie nassuli dostatek rosnieczego prochu a liscinego debowem zwiez: ku nalozÿli sucheni. ktore to fomentum mieli zapalic skorobÿ bÿli sturmuiaczÿ na ono miesce nastapili A sami za walemÿ szrzotku ÿ zbokow strzelbe mieli wÿpuscic stoiacz za cirami abo za koszmi ktore bÿlÿ na onem walie wnoczÿ wÿbudowali. Tacÿ sa Turaskowie gospodarze do brzÿ wteÿ mierze. A v Sobmidna slÿssemÿ ze ÿ kotwicz niemalo zeliaznÿch kilkiem[illegible] naklaziono belo wtakieÿ przekopie, abÿ sie sturmuiacz ponieka nieprzÿiaciel na mias Samo v Pestu tedÿ wÿbiwszÿ nassi dziure gdÿ sie kusili do sturmu, iaki taki przÿszedl na one przekopÿ nad nadzieie one przekopÿ wÿrzawszÿ wpodziwieniu ia mal, ÿ zumiawszÿ sie musial sie wrocicz Sam Vitelius zacznÿ Rÿcerz pokusil sie tez mtratia abÿ bÿl wtarznal do miasta ÿ zmowil sie z Niemiecka piechota, ze ludzius wsliats zaniem mieli poprzec Ale wten bÿl oszukanÿ od onego zacznego Hetmana nad piechota Hessa, ktorÿ ono bÿl slawnem graczem Bo ono pod Florencia bÿl wÿgral zalÿzolt na Hetmanie Auraucem ktorÿ bÿlo woÿsku od Cessarza przÿwiezono. A tak samego unio tego Hessa znaidowano. ktobÿ panem zgrÿ sameÿ powstal. Ten tedÿ Hes przÿsiagszÿ ÿ dwa palca podniowszÿ swemi towarzÿssmi ze niemial wÿdac Vitelinssa. kiedÿ nie bÿlo na naciessa omÿlilgo. I owszem gdÿ go iuz v Turkow na walie wÿzral, szÿdzil smego smieiacz sie iako tho Niemiecz z Wlocha a on niema: iacz za ssoba obrizawszÿ sie niczniesprawiwszÿ musial sie nazad wrocicz prze ossukaniem o oszercze. kosse te ktore po waliech stawiaia Niemczÿ Turczÿ ie ponikÿ trochs ÿ nienagor: ssa rada stawiaia krzetasz to nie macz wÿpoliorowanszÿ sposob. ktorem xtaltem walÿ oko: lo miasta ÿ kosse na niem maia bÿcz stawiane v Wlochow tÿsto kossow nieczÿmiai podo: bno ze chroscow niemaia wonÿch kraiow a raczÿ iakie antependia na waliech czÿnia schroscu abo szprzeciradl. Wegrzÿ ieszcze ossobnieÿssÿ kunst vczÿnili na Strzeze. gdÿ ich Tur:

Co zowa loriculum wÿzemÿslie ÿ czerstwa

Historia sturmu v Pestu

Vitelius ossukanÿ

Choćby mury zbito iako ma być gro dzisko obronione. — szy dobywaiąc nie tylko dachy budowania, ale y mury do gruntu wytłukli że ya: wi kamień na kamieniu niezostal, przedsię oni miesza niepoddali y owszem go obronili. ktorem sposobem dla przykładu na potem powiem. Gdy ma zamku przez placz ro: wy glebokie, abo ieśli są ziemne sklepy tedy od sklepu do sklepu przekuią chody rochniki gdy mąż a tak poczyniwszy sinuosas fossas iakich przykład masz wymalowany fol sub 30 onemi lochami abo przekopami secure chodząc fundamentow zamkowych bronią gdy zwlaszcza gdy mury w ziemi proste y basty iakie. A iżby przez długie oczekawanie ratun: ku na umyśle nie zwątpilo sobą rycerstwo tedy y tu trzeba Hetmanowi kunsztu miewaią więc membrany pogotowiu rzekomo listow krolewskich przy sobie z pieczęcią y podpisami

Copie listow — ręki krolow na ktorych wedlie potrzeby napisawszy zo się iem podoba powiesc swą verificuią obiecuiąc prętki ratunek, obiecuiąc zydnoszy dary zamki starostwa y inne złote gory tem ktorzy dotrwaią. A nawet gdziebyj pobaczyli że ich straconą, że się nie mogą obronić tedy miasto zapaliwszy ucickaią wszyscy megali. Bo wnoczy pod płomień pod zorze pod dymem mogą pomknąd zniknąć. Czego masz sliczny przykład

Starty dobywanie — v Liviusza thomo 4 lib: 4. gdy miasta SPARTI Rzymianin Quintius dobywał Od tak: kich przygod straży trzy mury mieiwali iż ieśliby antemuraly byli zbitsze tedy przy pierwszem się bronili. O porzadkowaniu ludu w mieście potrzebna [illegible] wiedzieć Bo iako w polu tak y w mieście nie nieznośniejszy zamieszanie y turba, trzeba iako w po lu tak y w mieyscach rzędu co szykiem zowiemy:

Szykowanie ludu w mieście — Niewłaściwy iednego ale ieden kozdy swego ma patrzyć urzędu temu buffczowi poruczyć aby gasił ognie iesliby zapaliono, drugiemu aby podkopania strzegl, innem straze. od ognia gaszenia trzeba grabijkow skorzanych, sikawek drabin rozlicznych. trefi się że gdzie ganek schod urwie dzialo, tam więc trudno doskoczyć gasiiz iesli rzemiennych drabin mieć niebędzie Insumma szykowanie ludu w mieście bardzo iest podobne szykowaniu w polu. Bo też

Obliczę: go wal nem buffem towa ago czelnem — bu lud ktory po blankach stoi odpor daiący rozumie się iakoby czelny buff nad ktorem dziesiątniki dobrze iest przełożyć slachcice A zasię te buffce zo zostawiaią pospolicie przy kościele przy ratuszu, przy bramach y innych, gdzie sąpublica loca. tedy się zi rozumieią, iakoby sickane buffy posiłkowe a przeto zosobna ma stać gdzie niedaliko onego miesza, skąd nieprzyiaciel naliega s buffem ludu przebranego

Jako w polu tak y w mieście szykowanie. — ktory się rozumie iakoby walny buff Hetman swą głową przyimiem chorąży z wielgą chorągwią tamże y trębacze bębny, a na wieży na wyższy trębacz. ktory ma opatrowac wszystek z przydanemi iemu dwiema towarzyszmi z ktorey by strony nabarziey przypu: szczał nieprzyiaciel Inaczej ma od oney strony wywiesić chorągiew y w trąbę na trwogę

vderzyc. A Hetman ma zawzdy swego dusze posilkowac lud ktory po murzech iest
rozlozon. A izby wszyscy lud non refugeret ad latebras tedy radze niektorzy eorum
priuata bona stoiące ku bramam blisko. aby iesli nie publicum bonum tedy iednak priuata
bronili. Trzeba tez przednieysza rozbierac zwlascza sady szkodliwe, Jako okolo wloskich
miast ani ogroda ani sadu ani folwarku nie dopuszcza blisko muru Ale nie wielsza przeszko:
dzie rowna tym lepiey Albowiem tez przed miasty Celie znaki na ktore nie potrzeb mie dzia:
la trza y maia byc namierzono. isz skoro by kogo zogono a on na cel nastapi ten nie spadl
Lud ktorem miasto osadzaią maia odmienne iszyi go wedle ku na murzech stoią
dwoiy wyznku w dalem dusze maia cialem odpoczywac A oni gowalem dusze ma:
ią zasz w cielem byc postawieni to iest na murzech. tedy tem sposobem nie moze sie
lud strapic y nazbith sie defatigowac nieiedzenim ale nie
wyspaniem A tego ma napilniey strzedz aby zawzdy lud
mial swieży Sprzysiezenie ktore sie na Zamku zawieraią
bywa barzo mocne y twarde poniewaz sobie zostaią spolprzysiezoną braczią aby
wiec przy sobie vmrzi byli stac. Miedzy temisz discypliny iesli wpolu tedy tu daleko
wiecey iest potrzeba chowac. Ochędostwo takiez. Haslo takiez. rozdawanie kiedy
godzina przed wieczorem lud zaprowadzaią. Wolania proznego strzelania zakazuią zwla:
szcza strzalą z lukiem, a to aby ktory iakich na papierze z Zamku nie wystrzelono. Xiegi pu:
szczac tesz nikogoy ani wypuszczac. az bedzie mial cedule od Hetmana by tesz y szcze
pan dziedziczny azeby pod slubem przyrzekl ze wolny tam przyiachal od obowiązkow. od
nieprzyiaciela. Bo wpadszy gdzie wrecze nieprzyiacielskie moglby przyiąc na sie condicie
ku szkodzie oblężenyow a tak wyiachawszy moglby wiele zlego vczynic a tak chyba sa:
mowtore nie puszczaią y pana A nabozenstwa tego napilniey pamietaiący on psalm.
Jesli ziem Pan strzedz niebedzie prozno strąc po blankach wszedzie

Bratczstwo spolprzysiezenia.

Przeciy samego pana nie godzi sie zgola wpuscic.

O obronie iesliby spotkiem kusil sie nieprzi iaciel

Tego sposobu mistrzostwo wszytko we dwu rzeczach nalezy. Pierwsza abys mogl wyrozumiec
y prognosticowac. gdzieby sie ku miastu naprzedniey podkopac mial nieprzyiaciel Druga:
abys vmial temu zabiezec y przyczynil sie do tego. iakoby przedsiewziecie nieprzyiacielskie
strony podkopania ku skutkowi nieprzyszlo. y owszem abys go wiesc dziurę iako wilka gdy
w dol wpadnie vbil. Jesli tedy rzecz prognosticowac y poznac ze sie podkopuią te
znaki mamy. Jesli sie nieprzyiaciel przed onem czasem vspokoil kilka dni. Druga iesli iest
dobrey mysli ze iuz iakoby na pewna kaze. Bo wnet bedzie odpowiedac grozic wy:
krzykywac mowiący niebedziesz mi tak dawno do trzeciego dnia. Trzecia iesli na onem

Jako Cuniculum poznac ex arte.

miescu odprzystaią

miesczu odprzątaią iesli ziemię szmiża gdzie obaczysz że iey przybywa. Bo ktorzy
bystrzeyszi są darmo ią przykrywaią, ali maią iesscze y inne experimenty pewnieysze. Polo:
żą więc bęben szwaizarski na onem miesczu, tedy się na niem struna wzdryga, kiedy
pod spod ziemię kołaczą. Abo y ziarno grochu na niem położą ktore od wspomieszania się wskacze
się y spadnie z bębna. Włoszy wnaczyniach wode miewaią wkorytczech a gdy nanmięy ko:
tanie iest pod ziemią tedy się ona woda wzdryga y czynią się po niey koła. Polacinsku
to własznie zowią, dum se crispat in Sirum agua. Poliazy zas gdy naicisszy będzie drze:
więcz z proporci rzędem nastawiaią tedy wnet proporczyki odtłaczą na onem miesczu gdzie
kołatanie iest pod ziemią. Hiszpani zas rzędem się ku ziemi położą ucha ku ziemi przykła:
daiąncz, tedy gdy się ich położy sto abo dwie, tedy wysłysza iesli nie wtem tedy w innem
miesczu. Starzy ludzie zwierzątek nyakthorych y ptastwa dowcipu wtem używali. Bo gęś
ona była poczuła gdy Francuzowie Capitolium chcieli byli ubieść. Psie też rad szczeka y
grzebie gdy czuie kołacza pod ziemią, przeto niegdzie psi miedzy mury wodochowaią, że wnich
śpiąc nadsłuchywacza wyda. Żabki nakoniec wode z brzegu rady wskakuią pluszna:
wszy gdy śpiąc abo nadsłuchywacz na posłuchy idzie.

Powiedziawszy tako Cuniculi pobaczyc powiem iako ie zabieżec. Gdyż tego porządku
wtem pisaniu wszędzie używal, gdzie są głębokie przekopy abo troie mury, tam się sami
kopacze łacno wydadzą. Czynią też lochy abo odtchy iż choć by podpaliono prochy.
tedy iednak taka moc nie może ku gorze łamać mocz prochowa. Ali gdzie by tez prze:
kopow głębokich nie było abo y murow troistych tedy przeciw onem lochom prostem czy:
nią poprzeczny row w miescie podle murow. A tak z bokow zasadziwszy strzelbę a pro:
chu won rowow nasuwszy z liściem suchem, przewaznosć nieprzyiacielska łacno potłumią y
skażą. Zdami się w Bergomie miescie puszkarz tako był mistrzem poszlakował Cuniculum
podkopaiących że swoiem chodnikiem ziemnem przyszedł był Columnę Hetmana aż
do onego dołu abo gruby kędy iei było kilka beczek prochu stożono. I vczyniwszy
dziureczkę małą z swey ramy do ich lochu ukazał mu y beczki y głowicka weiszani
już stoiącego. A mniemaiąncz aby to był sam Hetman Venecki wskok poprzedzie
kazał y zapalić prochy aby tamy on z niemi zgorzał. Ali potem tego żałowali gdy
się dowiedzieli że to był prosty żołnierz a nie Hetman.

V Rzymian była tez foremna inventia ktorey nie wiem czemu scribentowie o Rycerskich
sprawach przestąpili. Mieiwali oni miechy kowalskie a tak dymu smrodliwego napa:
lonego nabrawszy wone tho miechy rurą won lochy abo stołe nieprzyiacielska napuści:
li y napuszyli że się tam wonem lochu musieli zasadzie żołnierze. O miseriam condi:
cionem mortalium et implacabilem furorem bellicum. A Carollusowi Rycerze snać assa

fatidam.

Jako temu zabie:
żec gdy sie pod
kopuią.

Przygoda nyaka

Livius Decad
4

fortunam gaptski paliącz kaziali gdy byli pod Golota v Tunnis Bywaią tez
podkopania y doly wziemi z zamkow do miasta abo na polie ktore kroliowie sobie
czynią dlia rozlicznych przygod. Jako tez Dawid był w Hierusalem sobie vczynil
na Sionie co zydowie zwali חדר בחדר Id est cubiculum ex cubiculo do czego tez Esaie xx
ono pismo sczesuią Aperite portas infernales et introibit Rex gloriae Rozumieiąc przez por:
tas infernales ze ziemne chodniki iako Hannibal był tez sobie vczynil bendącz v kro:
lia Prusiaw, gdy sie go Rzymianie domagali aby go im wydano ze swego twierdzi oprocz siedm
taiemnych chodnikow był sobie vczynil na przyklad zdzibia abo borsuka.
Tych chodnikow pozytek bywa w ostatnich przygodach kroliom y panom wielgim Alie Secretu
y czasu obliezenia moglby Hetman takiemi taiemnemi chodniki wyslacz wsorten iako
wnogich z miasta y woysko pobicz, abo tez procby pod Hetmana podsadzic abo oboz mozna
przez zapalic. . Te są sposoby obronienia miast wnetrzy. alie iesliby bylo miasto
nieobronne abo stare mury okolo niego tedy poradnieczy vczyni lud, ze sie przed miastem Rada iesli miasto nieobronne
szanczow abo zokopow bendzie bronic, zwlaszcza ktemu gdy miasto ono iesth nie na obronnem
placzu. . . Jako gdy Carollus v Ingolstadu liezal wolial sie przed miastem bronic
w onych okopach a niżeli w mieście Abowiem lud nan wielgi o 100000 y ktemu strzel:
by wiesly dany przeciw niemu xiązeta byli zebrali. Takze y Soliman trzymal sie mocno le:
gem Othomanicum ktory obliguie potomki Nunquam sidere munitionibus, rozumieiącz
ze w obozie w woysku bespiecznie przebywacz niz w murzech mieyskich. Czego by widz
y nasi przodkowie Polacy czy dzierzeli ze sie w miasta w mury nie fundowali. Alie Poliak
polienn zawzdy stoi. nie bronią nasz wody morskie iako Wlochow, ani miasta mocne ia:
ko Niemczow, ani skaliste miesca iako Francuzow, ani gory iako Wegrow wszytka obrona
nasza in dextris nostris posita est. Azy miast mocnych nie mamy a miedzy in: Oprawa Krakowa miasta zeby wie dnosz spasel
nemi day Boze, aby K J M wzial then vmysl zeby Crakow obwarowal lepiey a zwla:
szcza one przedmiescia ktore prawie Biskupie Garbary S Mikolay. gdyby kazal ie okop
walem iakiem mocnem z bastami miedzianemi opasac y przekopy woda opuscie x
I miasta by przyczynil polowicz wiecey y po sobie zostawil pamiątkę wieczną. Zeby:
smy iako Kazimierz od Kazimierza wielgiego tak ten przyczynek miasta nazwalibysmy Stepania miasto.
Stepanpolie abo Stepania.
Takie zmia strzech miast wielgie czyniali starzy Pandowie Bisancium gos bylo za ma:
stegko swiadcza tomury iego wedlug tez A Constantin zdolu przyczynil tosie Con:
stantinopolie wostrzylo Takze y Padwa stara tak starsz Wroclaw bez onych przymur:
kow mowie o sklastan Takze y Torun ie Anienazbyt by to kost byl wielgi a pamię
tka wielga y niesmiertelna.

OSME XIEGI OVA STACIEI O ZWOIOWANIV ZIEMIE.

O innych sposobiech woiennych pisali scribentowie rzeczy woiennych ale y wszakze
zeby kto iey sposob umyslnie wypisal nie czytalem. Nie wiem czemu czyli dla tego ze niego-
dna ią rozumieli byc a nienalezącą człowieka chrzescianskiego czyli iey tey potrzeby
wyrzadzic nie chcieli aby onę gaszą nauki rycerskiey poczytąc mieli. Jako doszczetu ni-
szczyc ogniem mieczem y z ziemie ludu zagnaniem mordowaniem. niebacząc aby taką woinę mogl
kto pokazac byc de iure diuino. co iednak o polney bitwie pokazac się moze. Gadalem
iednak z theologiem iednem wloskiem zakonnikiem Dominicanem, ktory to pokazowal
iako wilczka moze kto slusznie zabic. iako wilka poniewaz mowią habitu rapacitatis
ktorych samo tego iesli nie czynią zeby bacznie wstadzie mogli zyc. I Bog prawi kazal
z Bogiem niektore nacie spleniemem ich wymordowac. Ale tho iest wielka quaestia. Pra-
wa chrzescianskie sa laskawsze na stary zakon, ktore dzieciom preceptorum osobam, ducho-
wnem kaza przepisac przy porazkach iako tem ktory od grzechow ludzi odwodza, dzi-
ziatki tesz o czym rzecz odeiesze ani mysliq.

Dzieciom przystoi czem przepisano.

Czem rozna vastatio a peruastatione

Czo iest vastatio tosmy slyszeli a zamyka w sobie y depopulationem to iest ludu zabranie
Ale peruastatio iest na szkodach zeminskich się sciąga. Tey uzywali y chrzescianscy pano-
wie nawiecey nad swemi poganiecami Jakoz gdy Carollus ciągnal do Franciey chcząc ią
podbic pod swoią moc. Krol Francisek dowiedziawszy sie kazal zywnosc przed nim zno-
wac zniszczyc, pustoszono wsi, mlyny, tozy zagniano pulkoski iako rozebowane wody
twarto. Zalosna tam byla facies terrae. Bo czego sie nieprzyiacielia bali, a przed swemi sie
lekali. Ale iako mowią Lis pisa szkodkami szkoda Bo Carollus nie sie byl na tho wssadzil
aby byl Franciey posiadl Bo tak rozumial ze niedzierzecy przeciw Turkowi mogl bespie-
cznie wsiesc na swoy koni gdyby byl Francuza porazyl. Przeto swemi Hetmany przedniemi
mial gravem deliberationem iako mial pod swoią moc podbic Paris, czyli naprzod zamki
miasta posiadac y rzedem Juxta dictum. Per vicos itur ad urbem. Jako iemu de Guasto
radzil.

radził. A izby pamiętniejsze iego votum było, żeby go ktoś potym nie wywracał na scriptu-
m podał, czyli nie trwania z gassu nad miastem zaraz do Paryża ciągnąć y króla nieg(o)
gniazdzie szukać, iako Anthoni de Leva iemu radził. Bo czy dwaj iego hetmani wżdy między
się nie zgadzali. Widząc tedy Franciszek że na Anthoniego votum przypadło, że zaraz piał
się do Paryża z wielką trwogą. Carollus tedy wszędzie przed nim pustoszył ziemię, gdzie
on miał noclegować. Margraw iednak Albrycht on Lisowaty malo exemplo za naszego
wieku walcząc z Norinbergany, nie tylko wsi ich pustoszył, ale y dzieci palił, mordował,
zowąc się chrześcianinem.

O uastacien Turkow spossobie.

Turecka vastatia co iest sroga rzecz y powiadać. Bo oni tak burzą ziemie króle-
stwa nisczą, iakoby nigdy nie wskorali do gruntu wszytko psuiąc, tak iżeby y dia-
bel spiekła na świat przyszedł, tedyby niemógł barziej ludzkiemu rodzaiowi szkodzić. Ci któ-
rzy tamo iezdzą powiadaią, iako wielgą sollitudinem poczynił. One miasta zacne gdzie
były teraz ino mury stoią, w ulicach a w nich wilczy a bestię przemieszkiwaią, Szatyrowie.
One kościoły, one Academie sławne, one theatra kędy solatia humanitatis bywały, krotofi-
le rozliczne, wszytko to z ziemią zrównał, Policią popsował, leges dissolvit, szkoły zburzył, klia-
story y szpitale. Tam kędy przed tem głos onych Apostołow sławnych brzmiał, onych Pro-
roków błogosławionych, teraz nie słyszeć było konie wielbrądy zawieraią. Przetosz to
panowanie tego Tyranna nie może być zwane Monarchią ale Anarchią. A na krótce mo-
wiąc z własnie swemu przezwisku dosyć czyni. Bo Turka wykłada się vastator,
O którem może być rzeczone one słowa Prorockie. Num hic est qui conturbat
terram tanquam desertum et urbes eius destruxit et vinctis suis non aperuit carcerem.
Jakosz tam pełne są wieże kamienice więzniów, biskupów, woiewodów, którzy uśmier-
cznie wołaią ku panu Bogu prosząc o śmierć, aby dłuższy na swą nędzę nie patrzali.

O spossobie uastacien Pyratow

Pyratowie są na morzu abo na rzekach wielgich żołnierscy ludzie, którzy też vastati-
ey swój sposob maią. Ci maią okręty bardzo lekkie prętkie, tak iże y przeciw wiatrom
mogą żeglować, w nich nie dawaią żaglów wszerz, żeby ich nie zdaleka obaczono aże blizu-
czko nadiadą. Drudzy za skały się zakryią, drudzy też przy brzegu łotki zatopią.
Ci nie maią propositum tego aby się kiedy wyśmieli y dobrowolnie komu dali bitwę o-
stentandae virtutis bellicae causa, wyiąwszy by nie mogło być inaczej. Ale dosyć maią
na tym że kogo odrą zdrady troszki. Naieżdżaią też na miasta y państwa te które
nad morzem siedzą, plądrowaią, biorą, palią, iako y u nas Tatarzyn. To na iednym
miejscu

mieszu dwie rzadzniwszy na morze przeplyną. I takze wyiymą. Jesli się kto na nich dybuie a rowno zwiodą, snadnie bitwę. Jesli nierowno tedy na morze uciekną. W tem się rzemieśle zdawna obierali niektore nacie y teraz Turek umyślnie takich ludzi na potęgi włodowy inny ch chrześcian przechowywa. Był onegosz czasu slawny Pyrata Smias Zyd Był y Barbarossa ktorego y Bassą było potem uczyniono. Othem Jouius pisze. Non fuit Barbarossae consilium alicui bellum inferre nec non armato milite con: gredi ut potius qui improuisis tantum et talibus sibi expeditionibus obuiam tentare et aggre: di instituerat. Tu obacz właśnie Tatarow tez sposob że właśnie takze obyczay mają w swych excursiach. I zasię dokłada iako kradali ludzi we Francziey chociem rzekomo na ratunek byli przyiachali. Insidiose inquit Gallos per prouinciam ad transtra rapiebat et consita uastabant lignationem exercendo ibique eos conseruando. Tenze potem od: iezdzaiąc z Franciey z ninu synka onego zboycze Xiązęcia Zydowszczęcia niechciał nydaw prae: fectus in Insula Ilua wypisuie iako ią prawie Tatarskim sposobem zwodwal. Bo prawi wysiadszy Scapsarem z Gallionow uczynili ostrzep około lassow gdzie byli ludzie pouciekali Ad syluas inquit fugientes homines venantium more consectabantur etiam in rupibus. A tu obacz zo ono zabiegi ludzie do lassow uciekaią, iesli taich nadzieia prona zeby się mieli wysiedzie To spominam otzem kozactwie morskim, porownywaiąc ich z Tatarskiemi sposobami dwadwa: ma ich abyś wyrozumiał wszytko propositum Tatarow, ktorzich dobrze niktory Wilkom przypo: dobywaią. Boy wszędy chodzą iako wilk, ktoremu wilk niedba ino zeby kaldon swoy y paszczęki napelnil, a czego niemoze zjeść to podlawi. Takze y Tatarzyn ukradszy obrwawszy co zaś się ucieka. A zem spominal ze pyratowie y na rzekach wielgich się iako in Nillo Euphrate znaiduią spomina tu y kozaki nasze Nizowe ktorzy na Niprze dwie kozactwo zdawna na iskopyto, dokazuiący na odnogi morskie wycieczkaią. Wnoszy tesz na Oczakow y na morze Tatarskie Salaszy czadzi udzy Jako przeszlego roku zapaliwszy wkilku miesięcy oczakow aby im widno było wyplądrowali y pierwy krassny horodek Lotski. Slyszę maią foremne ktorzowa Gaikami zesię wnich zaią skradaiący y kiedy tego trzeba tedy ich pogrzeją wodzie y zaś sprawiwszy go do nich się uie: kaią. W swych tez szkinkoch się korbaią iako y Tatarzy aby ich nie tak łagno wypatrzono Je: koowy mysliwczy dla tego wszedy chodzą aby ptaka niesploszyli. Takich lodek używaią tesz na morzu speculatores Azowa ie Łacinnicy Mioparones. Plotą ie spręcią iako pułkoski, a we wnątrz skorą swierzą ie podszutrnią o tych w dziewiątych xięgach szerzysię powie. Maią tesz y starszego nad soba. Teraz nyaki zarh iemi rządzi. Maią y disciplinę tesz pyrazky. Gdy kto co sobie nieprzystoinie pocznie tedy piaszku nu rzanadrze nasypią y w nie przezgo wpuściwszy tak utopią. Teraz czli się miedzy nimi Moskwa bywa, co się mnie niepodoba. Bo te insulki wrozyskie sliaki kędy się oni zbiegaią y kędy przechowywaią przemierzą. A potem moze co sczego urosz O kiow to idzie.

Kozacy Nizowi pyratum czreat ktorych krolowie Polscy dla tychze przyczyn iako y Turek przechowywaią

Disciplina Nizowich

O Tatarskiey

O Tatarskiey vastaciey y woiowaniu y o Arabow do Affriki.

Turcy y Tatarowie yze z iednego narodu idą, ieden tesz sposob woiowania przez 40 lath mieli. Y takze iako y oni ieden sposob vastationis mieli. Azz gdy z Włochy Hyszpany po:
częli woiny więcz tosz dopiero potrosze łukow, saidakow, y lekkiego vbioru ięli zaniechawacz Ta:
tarom to zostawuiącz. A sami y konie swe y strzelby na kopyto Hyszpanowili, Hyszpanowali. Gdy
do Wiednia pierwszy raz przyciągnęli Niemczy pod Wiednia ale gwinzu miasteczka nie mogli do:
bycz y naszi na porząd śmiech z nich stroili. Alie teraz gdy wszyscy to barziey ku perfectiey wielszey przychodzą.
Alie teraz yze o Tatarech pozątem mowię, tedy ich kunszty naprzod powiem, potem radi przec:
ciwo ich nagrodom wypiszę. Przezwisko Tartarow v starych pismiech nie znaiduię ieno Scitas od
rzeki. J gdy o tem przezwisku myślił skąd się wzięło, znaiduie w Historiach ze Grekowie y Rzy:
mianie tych czo z łuki iezdzali na woinę zwali ie Tarentinos czo y u Eliana znaidziesz. Bo ono miasto
przy Sycyliey Tarentum było cwiczone wstrzelaniu z łukow. Takisz potem strzelcze z łukow zgoła
Tarentinos poczęto zwacz. Skąd rozumiem Tatari poczęto nazywacz te narody, poniewasz w łukach
nad inne narody z dawna kochaią się. J miewali te narody sławę wielką waleczności. Alie iako
strzelba nalieziona iest ręczna w tych zachodnich kraiach, y disciplina woiowania osobnieysza
nastała. Tak Tatarzyna poczęto mieć y tak iest za lekkiego nieprzyiaciela. Jakze kto Poliaka
na koniu ujrzy, a Tatarzyna ujrzy, iakoby rycerza strojnego a przy nim koszkodana błazna szu:
dakiem. Patrzmy ieno na iego vbior, lud nie iest zbrojny, szablisko, kosz czen, siodło nikczemna, konik
poziemy, puslisko drewniane bez ostrog, Radto chalastry miedzy niemi na poly. A więcz takie Phalan:
ges Alexandra wielgiego byli: abo legiones Romanorum przed ktoremi swiat drzał?
Pokarmy ich kozackie a sprostne mięso niedowrzale w kotlech. Bo się tak dzielią do iednego
kotla rota iedna należy. J kto się dowie wielu kotlech v nich warzą ten się łazno dowie wielie
ich w woysku iest. Aczei oni lieda chalastrę na konie nassadzaią y cienie na koniech w kolpakach
stawiaią iako słyszę. Więznie także wsadzaią na konie a przyznago siermięgą a swem kolpa:
kiem, a sam wtenczy iedzie, w niągierze więzniowy. A tho czynią aby choć ich iest mało wię:
czszy się ich widziało. Kędy Carz sam idzie abo syn Carski, tedy w kilka trąbeczek leni mypulsu
trąbią iakoby kiedy się muchy roią. Rownie tak trąbią, iako owo chłopczy na owczych sielnikach
gdy się rzą. A wedle tego aby się nie barzo ogłaszało kiedy ciągnie. Bo ten sposob takiego
woiowania vastationis tego potrzebuie aby się ludzie nie ostrzegali iako gdyby głosno trą:
biono. A woku złodzieiskiemu żołnierstwu złodzieiskie tesz a ciche trąbienie musi bycz. J owszem
wszytek stroy iego, kon, sata, chorągiew, siodło, trąbka. Bo miasto chorągwie skapi ogona

kutas

kutas miewaią kuzlodzieiskiey się rzeczy sciąga. Niz tam znacznego, niz głosnego, niz brze:
cznego nie znaidziesz, ieno iako naskromniey a poprostu iako wędzidło tak rzeczka tak y koń
czoby iedącz wonczy rzeczyze na Gemborze mogł skusic typrzez trawkę smaczna ktora się tam rodzi.
Gdy maią dotargnąc w ziemię, choc wiedzą od szpiegow od pobratymow Cyganow zydow ormia:
now Chostemi radzi nakładaią) co się v nas w ziemi dzieie tedy przedsię dla prze nośczi, kilka
tysięczy ludu przed soba poslią ktorzy wyjachawszy naprzod benda się czaic, to tak to owak
po sobie sprawę daiączy. Jeden raz powiedzą że iadą na pomoc krolowi, drugą razą że ciogną
przeciw Moskiewskiemu Turkowi kazał Abo tez do węgier, że v nich w ziemi głod, kozaczy ie wyspusto:
szyli, że teraz mordwę powietrze v nich etc. Benda tez rzkomo ludzie łapać y zasię wypuszczać
I niebendą iawnie skod czynić A tym czasem dowiadują się przemyslnie co się w ziemi dzieie. Ja:
ko Krol, iako Panowie, iako Slachta, Jestli zgoda, sąli zolnierze na granicy. Jesli vslyszą y dowie:
dzą się że iest znaczna straza, że są Zolnierze, że na nich zły aspect to oni nazad wrocą. popali:
wszy kilkonascie wsi a porwawszy co ludu dobytka. A iesliby wiązą omnia contraria nalezli,
to dadzą wskok znac Carzowi. aby za niemi wysyłal wir ordy, abo y sam iechał powiadaiąc
że teraz maią czas To obacz pogańską chytrosc. Zatym przychodzi woysko ono wielgie A oni
iuz maią wszytko zregestrowano. Czego się obawiac, gdzie co maią vgonic. iako dalieko mogą
zaciognąc bez wieszczy, gdzie maią kosz połozyc, w ktore strony zagony puscie, y kiedy zas one
zagony maią się wrocic Wszytko to oni wypisano a bodaj y iuz wymalowano wprzod
maią, Częscią od więzniow, częscią od zydow, czyganow. Iesliby tez ono nowe woysko dowie:
działo się że się o nich dowiedziano że się lud ostrzegł to znowu w poliach abo wlesie vtaią się
co podolianie zowią zapadli prawi Tatarowie. A gdy iuz ludzie tego mniemania bendą że iuz
się wrocili abo do Moskwy ciągneli toz dopiero zonych pod nogą russą woysko Chopo miesią:
cu pod pełnią ex instituto veteri Lacedemonum radzi chodzą. alie iuz się dzis natho miet wyrba spu:
szczac) do lassow onych ktore od Bansię wzięły. kiedy iuz bendą zedwadziescia mil od onego mie:
sca kędy zagony maią zabiegac to dopiero kosz załozą To iest oboz ktory wedlie zwyczaiu naszych
Walemiis obtaczaią Przedtem wiogo tłumokami a iarczakami obkładali Carowi samemu ko:
czyk v czyniąc alsilsmi namioth abo kotuche. Bo to ich domy są wich zimi dzilsni kolarba.
Załozywszy then isty kosz to dopiero o dwu koń russą że od godziny do godziny 20 mil vbiezą To
iest rzecz prawdziwa Alie to iedno wonczas raz vczynią kiedy się od kossa zagonem puszczą Bo
co ono pospolita persuasia iest zeby tak mozne konie mieli zeby mieli na kozdy dzien 20 mil
vbiegać to iest fabulosa narratia y niepodobna rzecz by tez y zelazne byli Alie czynią to zagon:
niczy wten czas gdy zagony zapuszczaią. A to dla tego aby pracurerent omnia famam de se zeby
wiesz o sobie vbiezeli, a na podaszcze kogo vbiezeli zastali A tak kogoskolwiek y cokolwiek
miedzy onemi zagony iakoby ostępem zastąpią tak szeroko y dalieko zsoba zagarną y kossa

iako

iako skrzydłami do matchniey niewodowey zagoną. Toć iest summa żołnierstwa y chytrości Pogańskiey, to zaś tesz słyszał y o Kratodo woiowaniu sposob iednaki. Ale gdy tak iście porzwnie wpadną w ziemię naszą, taki lud nie może iść głęboko w ziemię. Ale obiegaiąc go to nazad wymykaią iako wilk do iamy.

O szlakoch abo o drogach Tatarskich ktoremi do nas przychodzą

Jako się Ordy Tatarskie dzielią, nie iest zaś o tem się rozszerzać. A toli iednemi nazywaią Nogaiskiemi, Dobrudzkiemi, Zawolgenses za Wolgą rzeką, mieszkaią Astrachańscy. Tauricani Przekopscy, ci rozmemi drogami do nas chodzą. Ale iednakowie naypospolitsze iedną gościńcem wielkim, co podolscy ludzie zową kuczmania. Jako są te drogiska: Białogrod, Andrzejow, Ostrow 6 mil od Ozakowa, Balaky za Andrzejowem ostrowem pułmile. A Balaky 8 mil od Baru, ale mnie się zda dalej. Kuszana, Dubna, Zinkow, Sarnowka, Grodko, Budziiowo, Żałośne, Busko, Sokal. Drugą drogę zową czarnym szlakiem, to iest manowcami lasy chodnikami, ale tem szlakiem nie bywa lud wielki. Jako iest u Herski y Hmli Tykicz. Item drogisko ktore kozacy zową Nasze pole. Item las Zwinogrodzki niżey Czyrkas. Toż dopiero między Brasław a Kaniow, do Białacyrkiew, aż ku Wołyniu. Ale czarnem szlakiem Wlaszie zową. Ön wielgi moats ktorem się Tatarzy Białogrodzcy, Kiliscy Dobrudzcy schodzą, gdy maią wtargnąć. Gdzie Vitowt kazał zamek przedni ku obronie wszytkich Ruskich kraiow naprzod postawić. Tu proszę abym był wymowiony, dość iest że ia iedno daię pobudkę aby kto tam świadomszy tych rzeczy poprawił. Ale że rozumiem że tu rzecz młodem ludziem godna ku wiadomości, y przeto ynom fiserunk tego uczynił, kozaków starych proszę aby tego poprawili. Ale że ich często kozacy Nizowi nagabaią, gdy się przez Niepr przeprawuią tedy na Wołochy ku Tehini sobie szlak nowy czynią. A kosz straż nasza gdy ostrzegnie ich z ze wyspiegowawsz tedy nie idą przed niemi ale nie daleko stroną. Co oni zową ubok idzie straż.

Jako się sprawuią gdy zagony puszczą w ziemię

Zagony zową kupy abo roty od podobieństwa oraczkiego. Bo iako oracz zagony zaimuiący wszytkie ziemie z gruntu y s korzeniem z gruntu ruszy y wyrzuci ią. Abo iako z rzeczy zagonami idący gdy się zostaną zboża wyżynaią. Także oni tym żołnierstwem swoim tak zniszczą y zmazaią ziemię że ią prawie wywrocą. A iako szarańcza ona iednego dnia padła wszędy, tak wieszcz o Tatarach prawie, bo wszędzie iednego dnia obsiadą kraie. Jeszcze iako szarańcza czego nie zie to poplugawi, także y Tatarowie czego nie zabiorą to popsuią y poplugawią. Gdy do wsi przyiada nie wbiegą wszytcy ale iedni na rozdrożu stoią by kto do drugiey wsi wieści nie dał znać onych. Drudzy na zagumniu by nie kto

nie uszedł

nieucikl. Dwa tez y nie pokusza sie gdy kogo zastaną cum manuaria militari. Ale droga 306.
sie po niey ich dostawszy ktorego niecz aby gdzie w lesie o ludziech powiedział iesli ich kilka
w kupie nie bawią sie. Jesli sila a byd la maią, tedy lasy ostępią y przykladem myśliwcow śledzą
Przeto przyszli ssobie brac boś sie po nim wydasz. ludzi srednich mlodziencow dostaią, starszy
iesli sie niedy kupi zabiią. W blonach skloskuka a olow biorą. Koszy biorą spolecznie
a pierze wyssypą. Alysy palią. Przeto gdy go ucikaią z domow gasza wprzod ogien Miast
dobywaniu sie niebawią bo by omieszkali stawiż sie na dzien naznaczony im do kosza. I drugie
by ich zagony ogbiezeli. Wyiawszy by miasto gdzie mogli ubiezec bez wiezgi. Bitwy nie szukaią
wyiąwszy by ich zaskoczono A nimi zwiodą bitwy tem więznie pozrzecz wprzod. Przeto ma-
drzy kozacy aby wiezniow nie bili pociechu ich szkodzą abo na drodze im. Drudzy tez dzieci
mali na skaku niosą, aby płony ktore zoną y stada konskie ich potracili az ziemią zmiessa-
li. Taka iest złych ludzi okrutność. Do kosza przyszedszy więznie sprowadzą tam y pod
kozdą chorągiew ich rozlozą. To tak zoną y bogaty y ubogie mała tam roznosc. Jenowzdy
bogatszych dla okupu pilniey chowaią. Gunką gosowią przy odzieży a ssate smigona sie
rozdziela Zywią ich onem bydlem gozoną na sztuki naskorze rozrabiwszy, na kozdego buka-
te to iest sztuka a polewką napawaią zmiessa onego pluigawego. Powiadaią iz tho im
zdrowo A wody pic im nie dadzą mniemaią iz tam niezdrowe wody To iest naiwiększa passia
więzniom nieboztom gdy wode cieką widzą pragną a pic im nie dadzą. Jesli ktory iest
tak bazny na białą glowe krasną a chrzciyy wciwosci zachowaz. to iey twarz każe ssobie po-
mazac y plugawą być A skore na nie wlozy owczą. Poki nieboze ta niezaidą za Dniestr poty
wzdy przy nadziei ssą Bo sie wszytko spodziewaią ze ich odbią abo wykupią. Ale gdy ich
za wody przeprawią. to tam ich bendzie narzekanie, nie słuchanie, az glos pod niebo idzie
prawie skowradem placzem przeklinaią y dzien narodzenia swego. Przeklinaią krole
Biskupy, rady, co wroskoszach mieszkaią iz o obronie zapomnieli co tam dalsy smiemi gdy nią
długaby była mowa. Ale iednak nie iezdzą ny do domow, polozą sie gdzie obozem. Tam sie roz-
goszczą tasse rozbią iako kramarze. Turcy do nich przyiadą swiezem ludem dla pogoniey tam
ze dzielą sie s carzem s Turkiem, dziesięcznie oddaią. kupcy polumi przyiadą tam ludzmi,
bydlem handluią Kiebendziu tak w Jaroslawiu iarmark iako tam na ongab. Takowo u
nas powiadaią ze iesze Tatarowie na granicy liczą ze im swiezy lud przybył. Jako i
anno domini 1576 Powiadali iako na dobruzkich polach namioty sie swiecą tamze
do lanzuchow nawiązawszy więzniow Tureccy kupcy iako naszi niczi ich na targowiska
wiodą nago ich miesiotcz przedaią co zabie domasmiem czytaią czytai szurzeniga niyaki
więznia xiązeczki o ich niewoli, y iako ucikaią stamtąd.

Co za porady

Czo za porady zwykli vzywac ludzie w Ruskich kraioch gdy za tarany

1 Każdy de tempore capit consilium secundum ingenium suum. ktorzy są marciales iako
ludzie slacheczkiego stanu, bronią się iako mogą. Zwlaszcza gdy iest krol y Hetman. Ale
tak rokami Hetmana ani krola niebyło tedy wszytcy strachowi podpadli. Zdarzało się było
2 ludu cżystego ale iże sine capite nic nieposprawili. Drugie genus hominum meticulosum do lassa v:
ciekaią. A iednak pomogło to tem co rokonczu zagonow Bogi cursorum nie stawi czassu ich wlussu
szukacz. Ale ktorzy wkilku mil od kossa a do lassa vciekli tedy ich wylowiono y wyslakowano
Bo cżi co czekaią na miesczu zagonow kiedy się wrocą maią sto czassu. takze y pastwią bardzo
nad ludźmi Dopasikach iednak bronią iako mogacz. Vciekaią teże niektorzy na błotha, na
stawy na skały. rzeczy swe włocy zachowuią. wbarzi ale to iest niebespieczna. Bo gdy
iednego poimaią niechaiąco ze mussi o drugich powiedziec. kyctorzcze dziś to miesczce odmie:
niac dobrze iesth zeby ieden o drugiem niewiedział. Są iesze niektorzy co wziemi co dalecy

Jan Zamoyski

vciekaią. Powiadał on sławny Rycerz Jan Zamoyski Castellan Chełmsky że naugranicy za
Barem vyrzał starożnego człeka y pytał go. A niebore stary iakoześ się tu starzał że cię
Pogani niewzięli. Powiedział. Jżem prawi dowiczył. Jakoz to prawi spytał go? odpowiedział.
Skoro prawi o Tatarach było słyszec to ia prawi wierzył y vciekałem y schowałem się
spodaru. Trzecie genus hominum ludzi mądrych ktorzy vyrzawszy że trudno z mocy
ką na słonce. te iako mogą błagaią barbaros homines. Powiadał mi Nieboszczyk P. Lubelski

Dom Słupeckiego

Słupeczki że gdy wstąpi on dom osobną structura uczyniony ktory może inter antiquitates policzyć. chcieli Tatarowie oycu iego spalić. Wysłał iem dziesięc grzywien y beczki
miodu y gorzałki baryłę obie czali go niepalić y zysczili się. Tora z tesz niaka pani nadwo
rzymu sprawowała iakąś cżesc y czekała przyiaciel wyglądaiąc nz. kiedy poiada potem
Tatarowie s zagurza pokazali się potem y do dworu Białagłowa non aggressi ingenio
ex repraesenti sumpsit consilium Jako niewiasty pospolicie bywaią argulo ingenio Oni zsia:
daią skoni a ona ku niem praesenti animo witała ich Vitay tesz kniaziowie, witaitesz Ca:
rowie witaytesz golubkowie moi, sprawiłam dla was czesc prosze was siadayciesz za stoł
siedli, iedli, pili, y szkody zadney nieuczynili iey Jeno odiezdzaiący przestrzegali ią, aby
potem była ostrozniejsza. Wono wtaugmienie przeszłego roku niektorych panow umnienia:
nie gli wprawowano. Ale pan Bog ssam wie. Ale iesli przykładem Pana Słupeczkiego zle

Quaestia Jesli się godzi s Tatary negocjacie zaczynać wtegmienia

ludzi iako mogli błagali. Jesze tu niewidzę dowodu. Sertego y wpostronnych Hetmanich
zaczniych przykłady Gdy Barbarossa s Franciey płynął posłał do Genui oycżyzny An:
drea de Doria, ut salvaret suos Ligures, et ne noceret Patriae in re levi, inquit, hosti
lem animum noluit Barbaro homini ostendere. Acz y wongasz gdy Barbarossa zagli spu:
ścił

szil mogacz Aurią gromicz miał tesz przymowki y od swych Turkow w takiey causie Bo w:
ktorzy Hieronimowie smiały sie szydzaczy mowiąc Aequum esse vt Barbarossa Auriae tanquam
fratri Pyratica lege faederato nil efficeret quod ad Hyponam liberaliter acceperat. Bo
gdy uciekał z Tunis zeby mu Doria gasz sfolgował D. Auria chcieli tak ni ktorzy rozumieią
To spominam aby młodzi ludzie tesz Compassiones zacnych ludzi przyuczyli się wyrozumie:
wacz I possadzania y zazdrosci ktore w tem rzemiośle rycerskim pamiętą. A o Hannibalu znai:
duiem ze Fabiussowem folwarkom nie skodził ani ich psował dla tego aby go tak w swych in
suspicionem malam przywiodł.

Radij przeciw najazdom Tatarskiem

Spominawszy okrucienstwo y Tyranstwo Tatarskie y miserią vtrapienia ziem Ruskich spo:
minię y rady przeciwko temu rozmaite ktore zobie ludzie spominaią w tey mierze.

Spominaią naprzeciey rade stara ale naciey naszey obciążiwa ze naszi daią na szablię 1
tem zdradliwem poganom po czerwonemu złotemu.

Spominaią drudzy zeby Tartarorum vastationem avertendam per vastationem dzierzaw nas: 2
szych. Jako Francisek Krol Francuski gdy Karol ciągnął do Paryża, psowali samisz Fran:
cuzi gumna młyny dma trunki iako się wyszey spominało. Jakże Podolszy ludzie niyakiego
Murzy zacnego Tatarzyna ktory tu był wiezieniu te rade spominaią zeby stad odieżdzaiąc
będącz wypuszczony miał dawać Aby gdy vslysza ze Tatarzy ciągną aby trawy przed niemi
pożarem palili pszenicz passą iem.

Spominaią tesz aby żołnierzow pewny poczet na granicach chowano vstawicznie a to była sta: 3
rych Panow rada

Spominaią y ti co zeby nie spuszczaiąc się na podatki y na Zolnierze chłopy nasze cwiczyli smy zra: 4
snicami iako przy Węgierskich granicach iest obyczay Niewola ich tego nauczyła ze na kozdą
niedzielę spewnych wsi poddani schodzą się do zamkow do gromady: a tam Pan albo Starosta
złoty a beczkę piwa iem wystawi, aby kto lepiey czel trafi wziął ono premium. A iż iskoroby
iem dano znak na gwałtb, aby do zamku bywali. A iżby wszysczy każdy miał dwie iedne dłu:
szą a drugą krotszą tedy iem krol niechby czynszu odpuścił na dwie lecie, a przykładem kro
la takze kazdy Pan poddanem swem aby tak bez wszelakich wymowek kazdy by powinien
był mieć bron dostateczną Tedy tak rozumieią zeby mogłoby być kilkanaście tysięcy zawzdy
takiego ludu a za małem nakładem A niby ich tak wiązano po lisiech potrzebach, iako się
iem dzieie gdy się kryią sromotnie niebożęta.

Spominaią iesze te radę ktorą zowią Pretswigodową zeby iesze lepiey zamnożyć ten czech ko: 5
zakow Nizowych nadawszy iem iakie Boiarstwa, a iem na szablię to dawać co się Tatarom
dać. Iż iuzby iedno kroć do nas pokusili się Tatarowie aby tesz oni do nich wyprawiali
się po siebie a takowy sposob odwrocenie zowią Revulsionem.

Szoste Spominaią

6 309 Dosć wspominaią tesz Hiszpanską inuencią wtey mierze. Bo iako do nasz Tatarzy tak
do nich Maurowie leda kiedy się zmorza zzywali VASTatorio modo. Oni tedy aby byli goto:
wi zawzdy nieczekaiącz ruszenia pospolitego, po brzegach nad morzem pobudowali zamki w kil:
ku mil od siebie gdzie vstawnie straznicy są. Iż skoroby iedno dymy iakie na morzu vyrzeli
Chorogiewske czo są na nawach dymy zawzdy się ciągną za Morskiem woyskiem). tedy wnet
+ ognie po wyssokich mieszczach czynią ktore Zolnierze presidiary co po zamkach są rozlozeni
ad idem się zbiegaią y wnetkich nieprzyiaciel nazad wracaią. Atosz y v nas kiedyby nad tem
bloty od Tatar w tem zakączu rzeke miedzy Nieprem a miedzy Niestrem pobudował zamki
ktore miesca Pretwicz był pokazał, tedyby temze sposobem mogla bydz gotowa obrona za:
wsze. A izby snadnie bez nakładow te zamki stawiać mogly tedybym doma przy Barskich lasiech
te zamki zrąbić radził y potem rozebrawszy kilka tysięcy wozow ze Wołoszy zawiesc. St to
gomodny mam tego przyklad. Bo Turek przed trzydziesćią liath, takiesz zrąbiwszy w E:
gipcie osmdziesiąt Gallionow zasię ie rozebral y nakładszy ich na muły, osły, wielbrądy
przesz one czerwone piaski aze do portu Arsinoes rzeczonego zawiozł, y tamże zasię złozył, y
Hiszpanom silnie odpor dawał. Ale y Moskiewski iako mam sprawę zwykł tak zamki zawo:
zić y Ordę Kozanską nie tak iey dobył iako ią tem sposobem wybudował zameczki y tu
y owdzie pomykaiącz budujący. Ale ia mowię zeby nie wozącz na wozach mogłby gotowe
powoli zrąbane gdzie wpuszczać nad Nieprem v Kyiowa zrąbione y rozebrane na trawtach
spuscić a potem powoli dalszy nad niem poczynić. A snać y gotowe są tam miasta zamki
ktore tak spustoszone od wielu liath leżą. A nawet choćby ieno waly okopy poczynić
porządkiem Niemieckiem iako się mowiło tedyby mogl ... bespiecznie tem sposobem bronić.
A tosz iest rada dawna a snać samego Carza Przekopskiego Ezygiera ktory będąc iuż
Cromerus Senio confectus Cazimierzowi tak radził iako Chronika nasza wspomina Vt se muniente
fol 533 arcibus muniret Podoliam Volhiniam: Se senem esse sed filios impotentia animorum laboran:
tes quietis impacientes habere. Quare etc. Istae arces ab arcendo hoste dictae.

DZIEVIATE XIEGI O ZWICZAIU MORSKIEI BITWY

Przy tem argumencie bawić się dlugo nie chcę. gdyż v nas occasiey nie masz do takiey woiny Nieprzyiaciela Dunskiego krolia, o ktorem gdańszczanie to wiersz pisząc, że sobie dominium maris przywlaszcza y powiadać by miał tę przypowieść ZE KROL Polski niema morza ieno brzeg poki kon wbrnie zapewnie. Na Nieprzyjaciele tesz od Tatar az bysmy zyczyli krolowi J.M. aby sobie przypomnial granice chrabrego krolia ktore naznaczyl w Nieprze onemi trzema Columnami ktore tam wpuscil. I to tezcze chronikarze spominaią ZE KROL Kazimierz byl possessorem portu Kaczybeiskiego. Spominaią tesz iako y zboza tamtędy sprawial do Cypru krolowi kroliowi Cypru ktorego titul iesze w Crakowie iest wybity. I dlia tego krolio Polskie zwano Magnos dominos a Mari ad Mare to iest a Baltico mari ad Euxinum Pontum ktorego blogoslawienstwa Bog wieczniej onym krolom zydowskim, ktorzy w drogach iego chodzili. To blogoslawienstwo nasladowalo tesz onych fortunnych kroliow Polskich starych. A tos iesliby do tego się miala oyczyzna nassa y iescze by owszem nie byla darenna y ta część Rycerskiey nauki o morskiey bitwie. Bowiem tedy w pierwszem rozdziale Naw, potem o materiey ich. O częsciach zegliowania o prognostykach pogod, o przyrodzeniu morza y o innych okolicznosciach iego. Jako armowac, obchodzic okręty ostatnie o szykowaniu Morskiem y sfigurowaniu.

O przezwiskoch rozlicznych naw

Tratwy zwali gdy ze pnia drzewa kolki y wiciemi. A ta rzecz prosta starych ludzi byli Galliony lecz ze ich Troianczycy wynalezli Ale y o Troianczykoch nie bylo slychac za Noego a ieś tam byl iakis dziwny Gallion go Polacy naznali korab z wloskiego Caravella. A drudzy zowa koga, podomno a coactione że y ludzi go temu nie wierzy y zwierzęta Noe byl przymusil tam wciecz przed potopem. RATES

Czaikami zową Nizowi kozacy że sie w nich czaią stitowia abo sprzecia braunie iakoby vplecziona opalka go iniey nis dzieci kolysze, a podsutruią ią czerniemin swiezem albo Cerattenn. Powiadaią że Moyzes ou zacny sluga Bozy w takiej byl wsadzony od krolio wnej gdy go chciala zatair bo taka lodka rowno z woda zanurzy się y vczaić sie w niey latwo. Myoparon

Co mięgi zo ię zwie vaią y szywaia na xtalt gomu, ale nie moga tak vdychowac. Przeto Exodi

Pôstowie wiechi iesze nie doprawione schedia zowa. Schedia.

Barki abo baty zowa nacznie male przy wielgich okrętach na ktorych do miast mozę po potrzebach wysiesc y dowiesc choc nie masz portu glebokiego Skaphi

Celoces. Bragantynami wiedzeni sie ie zowa Venetowie sa iako pulskutki mogę tak sprzyprawne że y przeciw wiatrom w niey moze plynąc. w takich speculatori wysylaią na straz żaglu v nich zarad iakoby woda ktora masc zowa Colorem Venetom, zeby ich z daliska nie wypatrzono.

PISTRIX 31 Ciasne a dlugie iakoby LODZIE gdy posol w nich bywaia do Bosnie
Liburna 295 Bo boiowania barzo snadne nany y mogne y w nich lagno posyłkowania pomyssaz
Nazwane są od Liburnicy w Węgrzech gdzie są wynalezione. Widzimi się że ie teraz
Nasadami zowią za pomocą takich Naw wygral był Julius bitwy gdy Antoniussa pora:
BUCENTAURUS praetoria navis 295 ził. Jest iako okręt wielgi Te syllaba BU. Graekowie przydaią gdy iaka wielga rzecz
chcą znaczyć skąd mu mogą zowią Bulimos to iest wielgi glod. gdy się chory nie może nasycić
Po takiey Nawie tam liczbe niemała wysłali byli Wenetowie wytaiąc krolową naszę
Bone y samą xiążę wtey iezdzi. gdy Lompę iaką czynią y ku poczciwości krolowo one wysył:
Triremis 296 laią. NAVI okręt rzędów Ergatow to iest flisow zwiosły. Alexander wielgi miewal
w ktorych 12 rzędow bywało wioślnikow abo flisow. Antigonus miewal o 30 rzędach go
daliey to wyższa pycha nastawała. Philadelphus krol o 40 rzędach A Ptolomeus
Trypon przypłinął był Straką Lompą że na Gallionach onych były nie tylko okazałe wieże
alie y gale Castelle.

Galliony Galliony zowią okręty płytkie asserokie że mogły boko rzyć wodę. Przeto ich na morzu miedzy
2 ziemskiem używaią potrzeby Bo tamo gęsto miessza osięknią y zasię rośnie morze. Abowiem aby
mogli miałkie błota brody przebyć tedy Galli wynaleźli tę figure okrętow od ktorey Galli:
ony wynaleźli nazwano. Alie na wielgiem morzu nie są potrzebne. Bo nie mogą tam hatar ~~falko~~
na nich. Bo każda Nawa na oceanie kiemuiey idzie. Tę przyczynę daią że ta woda iest gęsta
y Oliewowata barziey. przeto nie może się tak okrętowi postępować A wsakosz że y Galliony
krol Dunski pobudował na wielgiem morzu alie nie muszą być niepradne Galliony. alie ry:
Dunnon 2 chliey mogą być zwane Dunioni od Dunczykow. iako Galliony a Gallis. Bo Galliony
prawie nieprzydadzą się do Oceanu. Żaglie w nich bywaią skurzane aby tak barzo nie ma
kaly iako plotno. Bo dlia tego czy chliey ie spuszczi y wyższy Masty w nich obwysz aby ie
wiatr przegięł A kotwicze na łańcuchach żelaznych. Innych rozlicznych okrętow nie wy:
liczam tu dlia skrocenia

O materiey na okręty

Hispani z Jalowcowego drzewa buduią okręty mogne w ktorych aż do Calecutu pływaią
a bywa tak twardy że go y wiercić nie mogą aż go dlugo odmoczą w wodzie Cedrowe też
drzewo to ma nad inne że go czerw nie toczy. alie v nas tego drzewa nie mas Dąb v nas ia:
ko krol wszytkich drzew a ktemu Jowisowi poświęcony. Jeno też na tem należy s ktorey iest strony
wycięty. Bo od pułnocy ta strona trwalsza bywa. Item ktore w dębrzy w pareżi ~~bywa~~ rośnie
abo w zaćmionych miesczach nie iest tak trwałe iako gdy przy gurach przy brzegu liassa. Jesie
tesz y od vkrainy ma chwałę Drzewo z Apeninskich gor nad inne wysławiaią lassy zwla:
szcza Abietem żeby w wszytkiey Europie nie miał być taki Starzy ludzie wsulę Tile ktora
aż na czerwonem morzu iest dzinnie wysławiaią w tey mierze.

Ktorego czasu . . . .

ktorego czasu roku ma bijc drzewo rabane.

Nabem tes naliczyi. I taką naukę daią, ze od piątego dnia po nastaniu miesiąca aze do 22 ma byc drzewo rabane. Gdysli aby go czerw nietoczył. I powiadaią ze y nabozenstwa, gdzie o niesmiertelnosci Bogow prasali, nie godziło się inne drzewo niz w ten czas rabione. Dokladaią tez tego ze nie ma byc porąbiono azby na nim dosyrzal ten owoc który na wiosnę, a zwłascza czerwca, bywa. Nie zsyi I dlia tego nasi własnie czerwcem ten miesiąc zową. Bo w ten czas z drzewa nasłodsza bywa s ktorey robak sie ten mnozy. Bo nayrzezy słodkie drzewo lubi. Inne rzeczy tem podobne v Catona de re rustica, Collumela y u innych znaydziesz. Gozdzie tes do zbijania. Naw miedziane starzy nabarziey chwalili. I spominaią z Aristotelessa ze miec ma moc wyssesama. I dlia tego instrumenta do nas iako są spadlie, barziey z miedzi chwalią, niz z zelaza. Iako są okluykami a lniami z mocnie. Proporcią ochedozenie. Bo to okretu nayprzednieysza ochędozenie. I potem mistra poznac. Wszytkie okolicznosci przykro iest spominac. Alie zawszytko stanie gdyby Krol J M z Arsenalu Weneckiego abo z Genuiey mistrza potemu dostali. Bo w tych dwu rzeczach pospolitych od kilku set lat ta nauka nabarziey kwitnie. I kto tam wnidzie do ich Arsenalu vyrzy tam one stusy drzewa, one instrumenti rozliczne, topori swiedry prasy, kunsty, rozliczne. Gdzie tam nie dlia wozenia towarow iako po Niemiezech alie do Ryczerskich potrzeb koszdą rzecz na vrząd vczyniono. Azeć y oni go rok sesc Gallionow wyssylaią na morze po towary. Bo ten cursu nauigaciey dziarzeli przed wzięciem Cypru na kozdy rok. Naprzod do Corcyri stąpili. Bo to ich dzierzawa, tam się potwierdziwszy y odpoczynąwszy pomknęli się daliey do Candiey ktorą starzy Cretą zwali. Bo tez to ich dzierzawa. Jeszcze stamtąd do Cypru a wszędzie iako doma swobode miewali. Tam się dopiero nadwoie dzielili. Trzy ich wlawało się do Tarsu onego slawnego zdawna portu kędy była oyczyzna Pawla Apostola. Tamze y Tyrus slawna wnauigaciach niedaliko, a drugie trzy wprawo do Alexandriey do portu ktory zową Pharum kędy przed 40 liat Turek był rozbił ich classem, nie dlia skarbow tak wielkie alie zeby ich rzemiesnikow do budowania okretow y dlia zegliarzow. S ktorych by byli mogli tę naukę wyssać czalie przeiął. Bo w ten czas prawie vmyslił był Turek one classem budowac ktorą na wielgiem morzu stanowił iakos wyssey słyszał, a tos takich rzemiesnikow potrzebował. Alie wrocz się do Weneckiego zegliarstwa. Tam tedy y ci Alexandrisczy y oni Tarsensczy napelniwszy towary swe Galliony wracały się y zawsze w Cyprze się spolem zieżdzali y spolem ciągnęli y nazad temize gospodami do Candiey do Korcyri aze do domu się do Wenetiey wracali. Ktore towary zasię po wszytkiey Europie dispensowano. Item sposobem bogaciła się Wenecia przez wielie set liat, aze ini Hyspani takze byli poszli od nie: niacz ktory s Portugaliey poszli pływac po takiesz towary obiezdzaiących Affrykę, aze do Kalekuta y zasię do Lisibony az do Antdorfu. A ze po innych Niemieczkich Skoczkich y Gdanskich porciech roznoszono. Stąd to rosną te Wasni miedzy temi narodami, gdy sobie ten to

pozytek

Gozdzie

Ochędozenie

Cursus woyskowy na morzu zeglowania Wenetow.

Ordinaria kupiectwa Weneckiego

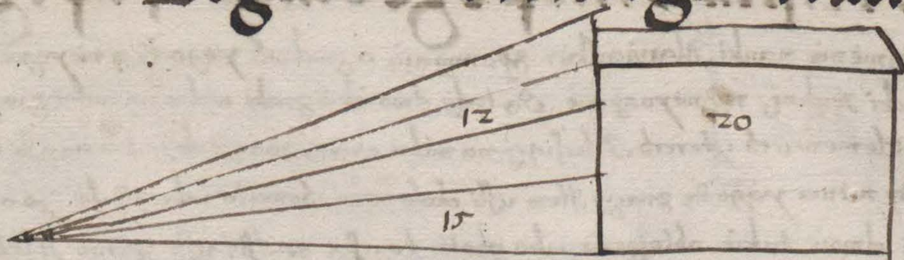
pożytek ieden odrugiem odeymuią. Bo tem sposobem, choćmyśli darone rzeczy spominasz. Solimanie się był zbogacił gdy ślał do affriki po złoto. Alić y Cavolliżam stamtąd złota naiwiętsza, bo wiosz przychodzila, z ktorego one portugaly po dziesięćkroć ko-wano. Aczkolwiek naidunia tak że iest podlieysze ono złoto, alić gdy piątą część przydaią Węgierskiego złota tedy się naprawuie. I dlia tego gdy one złote om Makiassowe wyginęły, bo ie Pokarłowie wykupili przez swoie y factory abo agenti swoie. Tom per occasionem powiedział, iż czego iżem spomniał Ordinaria Weneczkiego żeglowania za morze, s któremi też rycerze Bożogrobscy zaieżdżali do Bożego grobu niedziwić ze wszytkiey Europy y od naszey polskiey.

Bożogrobscy Rycerze

O części nawigaciey o znakoch o wiatroch o zegarze okretnem natura morza

Wiatr wzięty iest od wiania. Bo iako się na morze stoiące a rzeki płynące, tak powietrze a wiatr, ktory też za poruszeniem okręgow niebieskich planetow zwłaszcza Mercuriussa, pognani iako rzeki płyną, a też zowiemy że wiatr wieie spulnocy abo z wschodu. A iako woda gdy ią wiatr rozdymia dziwno się sama wsobie koi, takżey wiatr stąd y zowądod roznych planets pognany y ich spirytkow wichor czyni. Homerus naloniewadomieyszy autor Graczki wniosczery przedniejsze wiatry spomina. Andronicus na oney ścianey wieży ktora miastu Ateniensckiemu wymistrował osm wiatrow wyrysował nad ktoremi Tritona s trąbka iako Angola postawił, ktora trąbka sama trąbila y sceptrum ktorem onem wiatrom rzekomo roskazował obracaiąc się. Aristoteles iesgreich więcey przyczynił to iest 12 a to dlia rozeznania znacznieyszego ktory kiedy wieie. Gęsciey też przypodobywaiąc 12 wiatrow dwienanaściu plagom niebieskim, na zodiaku rostawionem. Bo poniewasz wschod y zachod lecie y zimie odmieniaią się tedy y ... wiatrow. My w Polskiem ięzyku dotychmast nie mieliśmy przezwisk tych wiatrow ieno per circumlocutionem, wiatr prawi ze wschodu z zachodu. Tedy by dobrze aby się kto ostraszył ich okrcić. Jako w łacinskiem ięzykiem kozdego s nich iednem słowem zowią. Auster Aquillo Zephirus Eurus, Jabym na pamiątkę onych naszych sławnych przodkow, Rus Prus Lech Czech nazwał Rus wschodni Prus zachodni Czech spoludnia Lech spulnocy. Gdysz krolestwo nasze prawie kluczem ma y sceptrum ad totum septentrionem. Drugich nazwać ponniniem dopuszczam. Tych wiatrow do poiazdu Morskiego wielce iest potrzebna wiadomość. Bo droga po morzu z wiatrow z gwiazd a zegara Morskiego w ktorą stronę gdzie ktore krolestwo leży poznawaią y znaczą sie. A powrozy też ktore w miare od miasta pochodzą wokolo y kozdy ma swe przezwisko od wiatrow te się ku ukazowaniu zegaru conformuią ku ktoremu podwozowi a powroz ku ktorey stronie masz classis obrocić ukazuie.

Zegaru Morskiego Kstalt

Poiazd morski poczyna się gdy słońce wstępuie w aquariu. Gdy wiatr Auster poczyna wiać
abo ten ktory sąsiadem iest austrowi Fauonium go zową a drudzy Cerlidonium go zową od ia: Czas nauigaciey
skolki. Bo prawa nauigacia w ten się czas poczyna kiedy iaskolka wylatuie, a kończy się czas
kilka dni po nastaniu listopada. W ten czas zachodzą one gwiazdy ktore zową Virgiliae. W ten
że się czas poczyna zima, w ktorze się czas rowna noc ze dniem. I o tymże czasie poczynaią się one
Swięta Halcioniana, to iest że się morze w ten czas uspokoy y uciszy y powiadaią że w tem czasie 301
ten ptak Halcion wysiedza iaja przez siedm dni na morzu, ktoremu kwoli morze tak łaskawie się
y spokoinie stawi, tak oni twierdzą. Zeglarze Morscy na trzy czesci czasz y sposob wiedzą gdy
północny wiatr nastaie tedy Canicula wschodzi Auster pierwszy kwadry Maia.
Gdy wiatry sobie przeciwne spikną się na morzu zamyszania się obawaią. Co y Porta krociu:
chnemi temi wierszykiem wymalował w cieśnie. Quin lanient mundi tanta est discordia fratrum 302
ktorzy nie bywali na morzu womituią radzi niem przywykną. Zeglarze gdy wicher ten po:
wstawa ocet y koralie wylewaią na wodę morską. I experientia poswiadcza że zabem kie:
karstwem ucisza się wicher Morski. Drudzy też oliwi kropią morze. Co wiedząc y zalownani: Natura morza.
ktorzy ludzie ziołmi pewnemi korzeniem, gromy powietrza tęgo odwodzie y burze gradowe. kadzenie ziol
Alleguiący poniewasz koralie te moc maią tedy prawi y niezdola, ktorych w snopek sila nawią:
zą podobno dla tego iż iesli nie iedno tedy drugie na pomoc nagrzmienie. A k temu mowią mo:
dli Lucas Marcus Matheus Joannes etc.
Spominaią y o niiakiey gadzinie ktorą zową Echinem, że taka ma własnosc że gdzie podpłynie 303
pod nawi mobilitue ie że się zmiesza nikam ruszyc nie moga. I przypominaią przykład nasła:
wney wonie ktora miał August z Antoniussem u miasta Accium, że gdy Pretoria nauis w kto: 304
rey sam Hetman Antonius był, że na ten czas gdy sussy obiezdzał wspominaią że stanęła ia:
ko wryta mało onine. Rzucili się do gallionu znaleźli tę gadzinkę a ona się przyssała do dze:
wa mocno. Także y wojsku Kaiusowemu na morzu przytrafiło się że wszytka classis sta:
nęła. I nakoniec zeglarz tę gadzinkę wiosłem pokazał iako się uwiesiła. A powiadaią że ten
robak iest podobny Slimakowi wulgum: A gdyby go chciał ktokolwiek zabić ze murska
uschnie tak otem dziwią że się po reko iesci wiosła oraz iad dopnie do ręky.
Spominaią tez ptaka niiakiego Rokusa od Indiey żeby takiey mocy y wielgosci był że y 304
gale okręty podnosi. Ale podobno to nie są kiiowskie powieści wsakze iże mieda ludzie
to piszą iam tesz tego nie opuscił. Aby się kozdy mocy Bozey w tey gadzinie przypatrował.

Prognostyka

Prognostyka o niepogodach y o pogodach

Jeszcze też ku obiaśnieniu nauki Marinarskiey spominaią o znakach pogody y niepogody gdyż bez tey nauki żeglarz nic nie pośpieie. Są tedy dwoiakie znaki w iedne na niebie gwiazdach Drugie na Elementach czterech. Miesiąc na niebie czarny znaczy deszcz ktory iesli też pysch a mały rogow nie ma pogodę znaczy Item iesli około niego korona to iako z dalsza czo oni zową Halo A iesli dwoie takie obtoczenie abo obod, to wszczie większy iesli czarno A z ktorey strony na onem koronaciu iest iakoby przerwanie ztamtąd wiatr. Na niebie tesz gwiazdy
Znaki dwoiakie iesli dopiero iasne, a do pięt ro się odmieniaią to też znaczy deszcz. Inne coniunctiones gwiazd wielkich Planetow z Almanacha obaczysz.

1 Ex terra znaki gdy gory kaszą się czernieią wes kurzy się z nich deszcz.

2 Aër iesli ze czterech stron grzmi tes deszcz znaczy.

3 Ignis Jesli na ognisku swiatło blade tez deszcz znaczy

4 Aqua Item Jesli z wody z morza dym ieognie się iakoby z lub. iuz żeglarze gotuią się y opatrzaią przeciw szturmowi y wiatrom.

Tom krotko consignowal abyś w tem pokazał Methodum: Bo więcey drudzy znaki tey pisuiąc pomieszaią że trudno ku pamięci pomny:

O Szykowaniu morskiey bitwy Turka ad Ambracinum sinum

Jakie na morzu szykowanie bywa łacniey się z przykładu pokazać może A potem reguły ktore mięzy Helsmanow mądrych spomnię. Przetoż ku obiaśnieniu tey sprawy ku przykładowi przyłączę onę sławną expeditią y potkanie Panow Chrześciańskich Papieża Cessarza y Wenetow w odnogi ad sinum Ambracinum. Gdzie strony Cessarza Helsmanem był Andrea Doria. strony Papieża Ursinus Rzymianin strony Wenetow Capellus strony zasię Turca Barbarossa abo Ariadenussem go tesz zową. ktory pirwey będąc pyratą na iednem okręcie potem ku swey sławie został admiralem Tureckim abo Halibassą To iest nad morzem Helsmanem Generalem.

Odnoga morska

SZIKOWANIE NA MORZY

ZAWOI C SZIKOWA BARBAROSI

A

SINVS AMBRACINVS

D D C

B LL LT

E

ODNOGA MORSKA.

A Odnoga morska ktorą zwano Ambracium sinum, kędy się był Barbarossa zakrył
wyrządziwszy takiem apparatem ono woysko, trzech panow sławnych ktore wysłali według ligi mię:
dzy sobą uczynioney A zwłaszcza iże czuł o Hetmanie nad niemi człowieka wielkiego zawo:
łania Andrea Doria ktorego się on zawżdy obawiał. Dlugo o tem wątpił ieśliby się miał po:
tykać Azem mu on Dinurbus Commissarz od Turka rzekł. Czemu z sobą wozisz Barbarosso
Iesli czo umiesz pokażże tu. Iesli się boisz nierozumieysz tego. Stracili te galliony Cesarz sta:
mec tysze lassow ex ponto na mor. A Hetmana tez miedzy Trierarchami znaydziesz ktory
zacznosci, zawołania sławy Marsowego będzie umiał lepiey przestrzegać, niż ia po
tobie bacze czosz widze obawiasz że tu miedzy temi skałami służysz trawiącz czas. On
obawiaiącz się oskarżenia przed Cesarzem rzekł. Congrediendum est tandem quando

Się

Hic hominiw nobis comminatur Bo rozumiał że mu tu pociewniej było zginąć niżeli oskarżonij będąc do Cesarza gardło dać przeszło z szelżywością y hanba

B Praetoria nauis w ktorem osoba sam Barbarossa był w ktorej chorągwie były brona: tne wielga ozdoba y kościoł Tu w tej ulicy stał między skrzydłem animując y upominając

C Huff Gallionow ktore miasto aciem primam wysławił w tej wszytka mocy siła była Aszykowanie iako sam baczys było na kształt orla mającego skrzydła rozszerzone A toż ten Huff był iako pierszi za ktorem stoią barki, bragantini, Liburnae, ktore post classem zwykli chodzić w tem tedy huffie iako w piersiach Orlich moc należała.

D Były huffy dwa obdłuż po obu stronach na kształt skrzydeł. Temi zwiodszy bitwę z kłek: ka miał ogarnąć wolą woysko chrześciańskie veteri Turcarum consilio y fortelum. Dru: ga że te skrzydła zakrywali aby niezrzyał nie baczył co za nimi za sprawa y iako ich wielu żeby niemogł zliczyć. Nad iednym skrzydłem był Hetmanem Salecus pirata A nad drugiem Tabarses Te skrzydła gdzie się ieno ten Orzeł przesiadł ruszył tam y skrzydła iako w żywego na wodzie nadawali się ruchaiąc Była to rzecz iucunda spectatu et miranda.

E Zatylny huff walny w ktorem były okręty też y spiża z potrzebami woiennemi który był iakoby ogon A związany się więc linami.

F Gallionow wielgich so przed wielgiem huffem na kształt obliczy głowy nad temi był Hetman Dragatses Archipirata sławny złośnik a przeciw chrześcianom Ci na tocz wyłstanie ni bywaią y na ieo łybaią gdzieby sdział strzelcom dziws iaka w woysku nie przyia: cielskiem uczyniono że ci naprzód miedzy nie mieli wtargnąć y rozerwanie uczynić Ten tedy Orzeł iako widzis gdzie kolwiek ieno się ruszył tedy y skrzydła y ogon iako za żywem ptakiem polatowali. Bo fluga Morska ktora się wznosi y upada czyniła to że się widziało iakoby miał ptak wielgi podlecieć To sobie wspomni mysterium ono o Herbie Polskiem com powiadał

O woysku Chrzescianskiem

V chrześcian iakże trzema huffy ciągnęli także trzema huffy stanęli, siła morza zakryli y była rzecz ozdobna bogata y przechodzili wielgością zbroią y rycerzmi na wybornie: [illegible] Czego się wszytkiego Barbarossa bał iakoś słyszał. I dlia tego iako więzniowie powiadali przy brzegu stawał. Iż gdzieby był nagwałt tedy miał wolią z ludźmi na brzeg wysterpić y bronić się. Doria wżdy iednak spodziewaiąc się mniej Hetmanow przezłu: żał bitwę Aże Capellus Wenecki Hetman co niego przystąpiwszy rzekł dającz mocnoty aby occasiey ony nie zaniedbywał, pokazuiąc że ich mogą być za pewne do upaśgi: Tego dokładaiąc że iesliby oniem ustąpił że się chciał naprzod swem Woyskiem potkać, y bił się w pierwszei w zbroi stoiąc. Ze iako prawy Wenets chciał y sobie życzył albo tak umrzeć abo sławną posługę uczynić. Auria zdziwił się tą mową: niem tak chuć iego przyimował ale zakazał mu kazał aże on da znak. Było w Wene: tow kilko nasciu Gallionow na podziw mocnych o szterech kotwiczach koło z obu stron

te miały

te mieyscy stać, miasto iakiego muru. A mimo te mieli się wyiazdy miedzy nacieraiąc y zownie zas vstępuiąc wedlie potrzeby. Tą poslednią rzecz Wenetowie iesze stronnieysze mieli, ktore stały po obu stronach iako dwie oczy wglowie. Auria tem czasem wyciągał czas oczekywaiąc zeby się Turczy byli blizey nastąpili, zeby z miesc wysokich z Castellow y z galliondw na nie wchodzmę samę vderzyc y dziurę w czynniwszy zdział a dopiero z gallionu nosatemi miedzy niemi rozrasczynie. w tem straz ex Carchesio patrzące powiedzieli ze iuz Barbarossa z onego zakrętu Morskiego wyciąga. On tem czasem przeciadziaiąc z bię possy wbarkach czesto wyssylał do inniyssych Hetmanow. aby byli gotowi gdy znak da podniesieniem wielgiey chorągwie y trąbieniem Było tego dlugo oney tergiuersaciey. Az y Patriarcha Aquileyski do niego przystąpiwszy glossem expostulował takze tez opodal z innych Gallionow slyszeli zolnierze. Ale czoz potem? Była iakaś gicha praktyka Jako to potem VRsinus Papieski Hetman wyznal gdy Aurią miz nieszczęsnie wyciągnął ze ten propositum Auriae było, nie zeby Turki bił, ale aby tylko Wenety był z Turkiem powadził a onych na kosztu zostawił Aby oni sami bedąc zemdleni pod Carolussa podpasć musieli Albo wieczną cladem wziąwszy semper oportuni iniuriae redderentur. O Astuciam humanam Bogo to zawzdy boliało ze sami Wenetowie zdawna wolnosci swey strzegli Takci się nikczemnie rozerwala ona liga slawna odiachał precz Auria zagasiwszy latarnie. ktore wisiały in prora zaglie zasłoniwszy Gdzie Barbarossa wyrzekł aby to wieczor. vciekł do swych po Hispansku smieiąc się Ergo Auria lumen abycit vt certius fugam suam tenebris recondat. Odiachali tez y Wenetowie z żałoscią na Cessarza się skarząc y na Hetmana iego A Hispanowie zasię na Wenety winę wkladaiąc, podeyzrzaniem ich czyniąc. ze Hispanowie prawie nie chcieli miedzy się przyiąć Druga ze Silowanim prawie miasto powrozow zaglie do masztow przywiązali aby ich mogli tem prędzey obciąć gdyby zaszczekania obaczyli. Jnne Cauillacie były A za niemi Barbarossa ku korzysci niego się wyssył strzelbą ich strasząc Ana kazn Boza była. Alie iz tam na ten czas bitwa nie doszła tedy dla wyrozumienia snadnego y poięcia co za postępek bywa w bitwie Morskiey Co się to dziwno widzi niektorem iako się tho na wodzie bić maią, spomnę tu przesz gdy nazem należy wyguanie bitwy na morzu. Morska tedy bitwa iako y polna takze na one sesci ziołoch zawisła. Zwiedzenie classem przez obliczenie, sparcie szyku alie więcey pomieszanie szykow, rozdwoienie y wokolo obtoczenie Turek dla obtoczenia wokolo zbiiso wielga classem mieiwa, a dla pomieszania ma od tego iedem iuz ordinem ludzi sowa ktorych turbantami niektorzy zowią, ktorych to ieno wszadziest na nasse dziech miedzy okręty się iako wsrobowaiąc a zamieszanie iakie albo rozerwanie vczynie Bo wmieią tę probę ze y Gallion tak misternie podmossą ze go wywrocą spodkiem ku gorze czo się Papieskiem Gallionom w tę poslednią bitwę stało Jtakze Contarenow gallion ku gorze spodkiem wiązgnął. Do tego maią przyprawy y strasznie dessowe ręcznice albo haki. One tez wielgie Galliony Weneczkie ruderibus temi vlomkami pokruszonemi znaw obkladali wokolo czoby nikam niemogli postąpić przed onem zawaleniem. Cy kozaczy Morscy maią za tho wielgie dary od Cessarza y daniny y wolnosci za tę ich przewaznosc. Czynią tez y vtarski na ztalt Maurskiey bitwy ze się wprzemią bitwę nie wdadzą, ieno rzędem za rzędem idzie miaiąc

strzelbą pasy

Poslednia sprawa Wenetow.

Przyklad Morskiey bitwy

3/9. Strzelbą pazy oni vstąpią a ci nastąpią. O czemes słyszał we wbitwie v Tunisy y Goletty.
Też y pływacze Urinatores przykradaią się y potaiemnie podwiertuią okręty ze zatoną wyą-
wszy iesli wczas obaczą, tedy materacami naprętce zatkaią a potem zoprawią y smołami zaleią.
Drudzy ogniste kulie abo y pochodnie przyprawne co zową Missillem ignem, w classem puszczaią
y spalią zwłaszcza gdy się okrętney smoły dotknie.
Spominaią o Hannibaliu ze w bitwie Morskiey z Eumenem w ktorey zasportował pełno wężow iado-
witych kazał miotać w okręty nieprzyiacielskie, ktora gadzina ludzi z ciała wyliawszy sługomgo
dzbana, a tak żeglarze aboby się bronić wężom, abo nieprzyiacielom musieli ustać. A drugą
razą pomyi mydlanych kazał nalać w okręty, że żaden żołnierz nie mogł się oprzeć w bit-
wie od śliskości. Mało co przed naszemi wieki Frandaia Pirata nyaki naśladuiąc Hanniba-
lia kamień skalisty kędy żołnierze mieli wysiadać z okrętow łoiem go namazał. A tak wielie
ich co ktory chciał wysieść to się poślizgnął y w morze wpadł bobruiąc s chychotaniem y kroto-
chwilą innych. Drudzy tesz maszty z dział urywaią iako w tę poślednią woynę Weneccy, mało
było Tureckich galery z masztami widać wszytkie z utrąconemi maszty. Aże wołali Turcy ku
onem okrętom wielgiem słysząc onę strzelbę że tam wszytcy diabli a nie ludzie musieli pukać tak
ogromnie. Szturmem tesz biorą okręty iako w tę poślednią woynę sławny Rycerz y Het-
man Barbadico. kilkonaście Gallionow tem sposobem z ludem wielgim wziął y pobił, poto-
pił. Bo bakami uczepiwszy się szedł ku gorze iako do szturmu starz opatrznością iako bywa na zie-
mi z ludem walecznem ktory miał przy sobie sposobnych, a tam krotką bronią puginałmi bo
w ciesni długiemi mieczem nic nie więcey niż) nawięcey zdobywali. Takze ieden y drugi, y kilko-
naście ich dobył, nie z mnieyszą sławą, iakoby kilkonaście zamkow dobył. I owszem na Gallio-
nie więcey dział y ludu bywa niż na drugich zamkach. Aż potem gdy iego godzina przyszła
poległ będąc z ognistą strzałą w oko od iednego Arabczyka postrzelony. I słyszy liczące-
nicz a umieraiący lud swoy napominał, aby mężnie do końca się bili dowierzaiący y vprz-
wmiaiący ich że zwycięstwo otrzymaią. Tak ducha swego Panu Bogu w tem oddał iako
prawy Rycerz Chrześciański.

Barbadico
Wenecian

DZIESIATE XIEGI O TRIUMPHIECH Y O TICH RZECZOCH KTORE PO ZWICZIESTWIE BYWAIA.

Naprzod zwyciężczy potrzeba iest aby prawe zwyciestwo otrzymal. A zwyciestwo prawe iest vbi nō debilitentur tantū sed prorsus franguntur vires hostiū. I owszem nietylko złamane ale do tego stanu przywiedzione, zeby sie nieprzyjaciel niemogl poprawić. Hannibal ten gdy byl prawie zwyciestwo otrzymal ad Cannas, gdy ono kilka pierscieniow zlotych wyslal pokazuiąc ze florem nobilitatis Romanae zagladzil Jakze 50000 porazil wybranego ludu nie iest lieda co. Wsakoz ze zaraz do Rzymu nieciągnal, ze ku skutkowi zwyciestwa swego nie: przywiodl, przymowiono mu slusznie. Vincere scis Hannibal, sed victoria vti nescis. I Rzy: mianie sie potem poprawili y iego z wlosch y z iey oyczyzny iego potem wygnali. Maią tho niektore narody, ze po porazce vmieią zasie wskrzesic swe zwyciestwo. Jako woloszom to przypisuią. Przeto po oney porazce obertinskiey Jan z Tarnowa madrze to vczynil, ze w pogonią za niemi poslawszy, przetsie wspralwie sedl za nieprzyjacielem y za swem ludem co sie w pogonią vdal iz iesliby sie poprawili, zeby go zastali tak iako y pirwey wsprawie wo: bocze, y wordunku A roskazal aby tak daliko nieodbiegali, zeby traby mienogly doslyssec. By to byl Cyrus on waliczny pamietal, niewziąlby byl takiey kleski od krolowey Tatarskiey To: myris. Alie w pogonią lud rospuscil za Tatary po blociech onych ktorzy bedąc swiadomi onych przeskokow, poprawilisie y iego z nowu tak zagladzili, ze y posel niezostal ktoryby byl do iego domu dal znac o iego porazce.

Dostawszy zwyciestwa y otrzymawszy czo czynic.

Naprzod strabnosy lud. Naprzod Hetman Panu Bogu dzieki czynil iemu chwale zaliu daią: czy nic zobie wszytko Panu Bogu przypisuiączy Potem ktorzy są zabici vczciwie pogrzebuią Jakos v starych ludzy ciał zabitych ludzi z wielgiem staraniem y przeplakaniem dostawano ktorzy tez ranni są tedy ich do likarzow daią, obieczuiąc iem nagrody. Jako krol Krzywou: sty onemu reke vcieta Setmanowi dal srebrną przyprawie A lokietek iako tez onemu Zelisla: wowi ssarenu nagrode vczynil. co byl trzema dzyrwy przebodziony to sie wysszey powiedzialo tosie wysszey powiedzialo. Tem zasie ktorzy fortunnie boiowali a zdrowi zostali Et naturam suam rebus fortiter gestis nobiliorem reddiderunt, tedy iednego kozdego pro meritis podowa: linszy vpominki ktore niewnią pogotowiu Setmani rozdaią. Tem konie, tem ostrogi zlote

Wedlie Reguly Rycer: bitwa nisitiar iako ma kozdego vysano: waz y obdarzy

tim opronow

321. tem o prawnie ßablie. Łupy tez y skarby ktore po nieprzyiacielu sq wzięte. tedy zabo:
dwnąc distributiuam iustitiam iednemu kozdemu rozdaią. iesliby ich tak wielie mogło do:
stac. Iesliby y swego y z nieprzyiaciela nabitego wistało tedy w regestra pisarzom polnem
merita kozde wpisowano. Drugiem tez listy abo przywilie ie obietnice zaraz dawano ktore
BREVE Rzymskie listy BREVE zwały Rzymianie to iest na krotkoßci czasu iakie potwierdzenie obietnice ktorego
terminu iesze w Rzymie doty ich miast uzywaią Gdy biskupom do prowincyi posyłaią naprzod
breue to iest przyobiecanie A potem Sacrę Taka sprawa y porządek dziwnie cnote Ry:
Statut o wykupowaniu więzniow cerską y chęc do posług Rei Pub. zachowywa y pomnaza. Niezpominam tu praw Polskich kto:
re uczą Jako krol skody obiecuie żołnierzom nagradzac. Więznie wykupowac konie pozdy:
chałe oddawac etc. Bo się boie przedłuzenia więtßego. Wspomnie tu przykład pogańskiego
Przykład Mahometa Pana alie nie pogański Machometes on Hetman Turecki, ktory u Czerkum nad Chrzesciany
zwycięstwo otrzymał. Ten po onem zwycięstwie usiadł z obie iakoby na naiwiękßem nalą:
zi kedy bitwa była Alie pirwey trupy kazał z niey odprzątnąc. tamze kolacią uczynił, y
będąc wesoł, kazał z obie więznie wodzie sta chcące, y łupy y chorągwie. Tam kozdego we:
dług męstwa iego pochwalniwßy iawnie zwłascza przełozonych woyska ktorzy onego dnia
iaką sławną posługę uczynili ich merita kazał popisac. Potem signator pecuniæ plures
culeos a quæstoribus sibi afferi iussit e quibus depromptos de manu aureos et argenteos
numos pro meritis donatiui nomine militibus dabat. Potem więznie kozdego z osobna oglądo:
wał, y imiona ich y zacnosc ich w regestr kazał wpisac. Potem ktorzy głowe sciete abo ręce
uciete z pierscieniem abo noßy urzniete przed niem pokazał, wßytkiem tem kłase kazał dac
pro præmio. Gdy tez sciano Chrzescian wielie. tedy ktory żołnierz powiedział zem tego
a tego na swą wiarę wziął ze się munie wiena stac. tedy w tem iakoby zaliczaiąc się
swem żołnierzom obtemperował y nie kazał sciac onych. Takze tesz y nas krol Władzi:
Przykład Jagiełło sław Jagiełło po zwycięstwie u Dąmbrowna iako pięcią ienio wzdy łaskawy iako Chrzesci:
ański Pan. kazał chorągwie do siebie znosic nieprzyiacielskie, y oglądawßy ie, więźnie
przed niem prowadzono. Secundum nationes kazał ie rozłozyc. Potem slubem ich poniązano
y rokiem dano w Krakowie aby stanęli na Swięty Marcin. Jednego iednak Szamborku po:
domno tego rodzaju co tu był niedawno s Francuskiem krolem kazał wielki sciąc iz
kiedy matce iego przymowił był. Tem przykłady rad przypomniał, s ktorych łacno się będą:
dzie sprawic czego się maią dzierzec y iako sprawowac ci Hetmani ktorem Pan Bog
da zwycięstwo. To się powiedziało ogułem alie z osobna iako powiedziawßy polne zwycięstwa
iakiey opatrznosci ma uzywac Hetman. Potem gdy prowincią iaką pod moc podbie, abo
miast zamkow dobendzie iakiey ma opatrznosci uzyc o tem z osobna powiem.

Polne zwycięstwo

Połne zwyciestwo otrzymawszy iaki postępek ma byc.

Powiedziałem ogułem, powiem y z osobna iako gdy prouincią gdy miasto wezmą, a także po zwycięstwie połem co dalie ma Hetman czynić Także mowią dawno Dimidium facti qui cœpit habet. Ale temu iakoby przeciwno powiadał Cesarz Augustus mawiąc to za przypowieśc. Nil actum esse putans cum ad agendum aliquid superesse putaret. Potrzeba tedy tak wszytkie rzeczy opatrznie sprawić żeby się temu słowu nic niezostawało nô putaram. Bo iako iest przypowieśc in Bello non datur bis errare Co raz opuszczysz nie trudno tego gonić. Odzierżawszy tedy zwycięstwo w polu. Szczęsli aby wszytkie rzeczy powolne były starać się, abyś mógł głowy dostać Hetmana abo krolia. Iakże v Rzymian choc zwycięstwo otrzymawali a niedostać krolia zdało się iem iakoby pół wygraney. Swiadczy to Pawła Emiliusa pielgrzymowanie iako dostawał Macedonskiego krolia Perseusa, gdy przed niem był vciekł do onego kosciola Delphu skąd nieślubiona rzecz była wydawać mowiąc że iako go dostawał czytai Liuiusa Nakoniec y premium naznaczali ktoby go bać żywo bać głowy iego dostał A w ten czas po porażce y z wiernych domownikow nie wiernymi się stawaią. Trzeba też dobadać do końca y używać fortuny. Carolluz gdy kilka miast Aspernaitum y inych zdobył we Francyey pisali o iego szczęściu że potem y inne miasta dobrowolnie mu się podawały Bo prouii non iam Cæsar se fama eius pro eo belligerabat. Jeno trzeba zrazu poki bojazn świeża trwa. Jako y Scipio Antiochowi kroliowi radził po pierwszey porażce iego Aby poki czas bojaźni starał się o łaskę u Rzymian, y przydał mądrą sententią. Facilius inquit regna detrahuntur a medio ad imum quam a principio ad medium. to iest łatwiey nie dokonać nieprzyjaciela y dorazić nis go sprzątku poki wzalić iest powaliu Bo dobywszy kilka miast mocnych w panstwie iakiem, nie dalie nie pytay nie łatwiey o ostatek.

Prouincia mieczem dostawszi iako ią in officio dodzierzec

Z przykładu Rzymian nasnadniey tej rzeczy nauki pomni. Bo oni dostawszy krolestwa barzo mistarnie sobie poczynali Naprzod consul dawał znać o zwycięstwie Senatowi. Potem posyłali cum autoritate decem viros cum tabulis legum Stemi tedy z tym Rzymianszy na zjemie Miawszy nie in potestate duchowne y swieckie rzeczy y herszy wszytkie, wstąpił Consul na Cathedrę y dopiero iem vstawy ordunki dawał A to zwali dictare leges nationibus. ktorych to suma bywała pospolicie. Wiernośc przyrzec obsides dać ze wszytkich stanow ludzy starych. Także przedniejsza młodziesz aby się przyuczywali zwyczaiom Rzymskim ktory obyczai ieszcze znać u Turka trwa, że te Woiewodzie Wołoskie y kroliki na dwor sobie każe dać do skoły prawi Carskiey aby się vczyli być mołojczani. Potem summę auri argent.

vide supra

wiecej

323. argenti signati et non signati na nich dokladano. zeby ich ona contributią nisczyli zubozyli. zeby nie mieli oczem rebellizowac. Potem ich rozdzielano in tetrarchias, to iest na czterý czesci krolestwo rozrywac ich rodzielili granicza znaczną rzekami abo gora mi. J roskazami bywalo aby iedna tetrarchia zdrugą niecommunicowala. Zeby do sie bie ani na rzeczy ani na wesela ani dziewek v siebie nie ponowali, ani comercia mar: marko nie miewali. Jesli w tey tetrarchiey slub się rodzi niedodaiągo drugiey. Jesli sre brozlaczo niey ie asiebie abo do Rzyma go tez posylay A seymow spolnych napilniey strzegli aby nie mewali ani conuocacy. alie zeby zsoba tak mieszkali iakoby się nigdy nie znali oczy czą rolią tylko. Bes broni aby chodzili y w domu aby iey nie mieli to zwali Exar: mare. Potem tetrarchas czyniono. To iest w ktorem poslugom Rzymskim rozdawali one tetrarchię iakoby woiewostwa z obligatiami wielgiemi Jako onopismo spomina o Herodziech ze tetrarchią iem Gallileyska bylo dano. Bo byli zgarzemi wielczy A przedsię miesza czo mocnieisze twierdze osadzali sluzebnemi swemi czo zwali. Jmponere presidia, legiones imponere ad columen imperij A capitana iako ono byl Pilath w Hierusalem iem dano. To ieśli starosta obaczyl iaki tumultum in populo tedy one presidia zamkow wnet się zbiezeli ad idem, w ktorych taka sposobnosc bywala ze 2000 ludzi wielgie krolestwa dodzier zywali A iesli gwalt tedy ad presidem Syrię Aegipti vnio sknęli. To się ich naiachalo

Paulus Emilius

mocz. Albem sposobem y tem kunstem nie krolestwa samy alie swiat wszytek wopanowaniu zatrzymali. Toz tak porządzinszy krolestwo Macedonskie Sydonskie y inne. Pometuis dopiero zwiezniami s chorągwiami odiętemi skarby. skonmi przednieyszemi zwlaszcza na ktorych piętno herb kroliewski byl Bo tez to byl despekt, takze cum antiquitatibus cum spolijs templorum do Rzyma się z woyskiem na Triumph wracali. To dlia tego spominam iz

+

niemalo starzy Panowie Polscy pomstw opuscili ze ich nie chcieli się iemi opiekac ceno dlia tego ze prawi są perfidi gdrvdlui. Jako o Woloszach te bywaly deliberatię. Aliby

[illegible] po [illegible]

byl Despoth do Polski się wonczas przemiosl skarby woloszom pobral a Collegium Wolo: skie zalozyl Jako tu w Crakowie Bursa Hungarorum bywala a tem pretextem dzieci panom zabral presidia po zamczech rozlozyl. Czesc ich do Podolskiego woiewodztwa a czesc do ruskiego przylączyl. Tedy by byl poradnie uczynil y nie przyszedlby byl ku takiey przygodzie. Sume tey tractaciey mas krotko zamkniona w onych wierszech

Tu regibus alas
Eripe, non illis quisquam, cunctantibus altum
Ire iter, aut castris audebit vellere signa.

Bo kiedy prawi Matce pszczelney skrzydla oberwą abo krolowi Cmielnimi to Polacy ią na zywą Wlasnie laciniey krolikiem Bo oni się sami czerwią z rodza nieowa iedna przed tedy niebędzie mogl wgore latac. Jako Carollus krolia Francuskiego byl okrocil. Jako xią: żęta Niemieckie tez w tey mierze mulctowal depactowal. Jako onemu xiązeciu ktory odial tytul zeby się xiązeciem do smierci nie zwal Go matka iego vslyszawszy Biala glowa czy pragnacza vmarla od zalu Jako zas krewne mezczyznie wydawal pokarawszy ich aby tem

sposobem

sposobem kretności związkiem dodzierżał tego znaidzieß w Historiach pełno.

Miasta zamkow dostawszy iako sie zachowac.

Trzema sposoby miasta się poddaią, ante morã post moram a gwałtem. Ante moram zowią gdy się wczas poddadzą nie natrąciwszy ludu, nie zawiodszy w szkodę Hetmana Abo tesz z oba stron namogszy się czo z owąd equis condicionibus pacisci, tedy łaskawiey z niemi nakładano Nie karano na gardle zbronią dopuszczano wynisć y z maiętnością y poczciwoscią iaka moze byc przy tem zesc Mieli tez formułę pewną deditionis temi słowy pytaiąc. An inquit deditis terra et terminos eius delubra, vtensilia, diuina, humanaque &c Tu obacz iakosmy się te wieki teraz od onych dawnych odstrzelili Ze na on czasz woyna swiętsza była y łaskawsza miedzy ludzmi nis dzisia pokoy gdy przymierze iest. Jakie Condicię maią bycz wtey mierze kwo: twone styc obaczysz condicy Krolia Francuskiego s Carollussowemi Hetmany.

Franciscus rex promoto exercitu obsidionem soluat Opido intra 12 dies excedat. Et galli sub vexillo ad tympani sonitũ more militie discedant quo volent. Reliqua instrumenta to iest działa et annonem prochy zostawiaią wtakiey dediciey za pewną rzecz abo teżdarmo. A takie Condicie y rokowania tych wiekow czynią s sobą przes trębaczę y Herałty. ktory iadąc ku przeciwney stronie grot nadol spuszczaią drzewcza abo y miecza koniecz. Jesli w śniegu maią szyie: zdzaiącz musią wczas wystrzelić. Przy przemieniania Zolmierzow przestrzegaią tego. aby iaki tumult nie powstał. Bo chociąsz więcz condicię spisuią y vtwierdzą. tedy zolmierze zawasznieni skoro się na oko wyyrzą, strudna szobie maią scierpieć. Przeto tych co z zamku schodzą. stroną gdzie wodzą, zeby się iem nie przyszło potykać społem. Wchodząc tesz na zamki obsides woysze zadzierżuią asz prawie w possesią wnidą a to obawaiąc się by tam iakiey zdrady abo prochow ku zapaleniu abo otrutey wody nie odezli. Jenssem kilka ich pirwey wszytkie kąty perscrutuią wymagaią toz dopiero wnidą

IESliby post moram, vpomnieni vt decisioni Marte iudice et diiudicata fortunae cederent podadzą się Tedi iniquis condicionibus transigitur cũ talibus. Jako Solman pokarał Białogrodzany przyczynę daiąc w decrecie Quia tardius id offerent A wsakosz skarawszy onych qui seditiosiores uidebantur, wnem przepuszcza nyako.

IESLIby przes moc a gwałt wzięte byłoby miasto. Tedy iure belli na Zolmierze przychodzi y Hetman iem tego nie moze zbronic. Przeto gdy Carollus na żądanie Muleassa krolia Tunis chciał miasto od złupienia zbronic zolmierzom. Powstali przeciw niemu zolmierze expostuluiąc. Zesmy gardłowali przes morze płynąc nędzę się nacierpieli. teraz drugi iemo płaszcz na posłądku nosi, a prawa nam naszego bronis kwoli temu obłudnemu poganinowi, Musiał ich tedy zaniechac. Vzyli tedy tam swey woley chrzescianie, ze zona krolewska. ktorych miał 300 iedna za dwa czerwone złote przidawana była. Tesz za naszego wieku sławne było dobycie Rzymu za Papieza Clemensa z narodu Medicorum. I tam łupiestwo sitne było ze y biskupom nie przepuszczono. Bo ich prządzi w łańcuchach dzierzeli, nad niemi

się pastwią

się pastwiąc, azeby ta summa, iako Rzym opsagowali była położona pierwey. Kxiąże sam aze na Castrum Angeli vciekl. Vskarzal się Papiez ze musiall czynili pokazując ze mu s Cesarskiemi Hetmany co byli Rzym mieli pacta y condicie vczynil oni iako sprzedzy powiedzieli. Jesliś ty vczynil o tem my niewiemy ani sprawy o tem niemamy. I osukali go srodze nie drogo. A tak tu vpomnienie iest: ze trzeba bywa tu madrze po brzytwach stąpać y condicie

ktorem przepisza no ostroznie czynić. Rzeczi pospolicie tak bywa. Qui succumbit armis succumbit et rationibus. Przepisząią pospolicie duchownem preceptorom y dzieciom. Alie kiedy się furor militaris zawzgnie trudno v samowaz. Jako gdy w Sycilicy glowne miasto Syracusi wzial mocą Marcellus Rzymski consul wszytko zwoiowano wyplundrowano y wymrozono. Alie sam Marcellus niczego barziey nieżalowal iako Archimedessa Philosopha y Geometrę ingeniosissimum virum ze był a gregario milite zabity. w ten zwlaszcza czas kiedy speculatię matematyczkie. tak forti imaginatione rozbierał, ze tez nieczul tumultu y trzasku onego ktory był a milite discurente y vicus [illegible]

O Triumphiech Leges

Triumps dwoiaki był v Rzymian Triumps prawy y Ouacio to iest mnieyszy Triumps. Pompa tedy abo fest ktory zwano Triumfem miał swe prawa y statuty. Bo Triumphu niegodziło sz sobie nikomu wyrządzać wedlie zdania swego azze z wiadomoscią I owszem decernente Senatu, militibus et plebe. ktorzy pirwey vznawali Jeslize on zwyciestza wszytek postępek swego zwycięstwa przystoyny y wedlie artem militarem ku poćciwosci Rei pub. y ku ozdobie wiecżney domu swego odzierżal. Przeto wielieiś co to słowo Triumphus nie od greczkiego słowa Triamicco alie od Lacińskiego Izby się mowilo Triumphus iakoby trium statuum decreto

Statuty Rzymskie o Triumphach odzierzenie takiey poćciwości zonem festem zwyklem. Przetoż gdy była Sławsta Rzymska

i zalieda iaką porazką Triumphow się iela domagać tedy było ten Statuts vchwalowano Aby zaden nieśmiał triumfować azeby 5000 woysko nieprzyiaciol porazil. ktemu ze się była poczęla ta to lekkomyślność ze niezgo vrwawszy ludu poczęli się domagać triumfow. Przeto

ii drugi Statuts postanowion był zeby karanie było na tych ktorzyby na gołą wieść ktoraby się niezgadzala z rzeczą istotnie triumphu domagali. I poruczano Quaestorom abo polnym pisarzom aby oni pod ciezką przysięgą winni byli prawdę powiedzieć iako wielie pobitych y wielie pomanych. I ten by się teraz przydal v nas Statuts.

iii Tez y ten był Statuts gdy kto porazil nieprzyiaciela niebędąc od Senatu na to poslany y wybrany choć zwycięzył alie mu iednak Triumphu niepozwalano, aby rozumiano ze Hetman nieswem szczęsciem alie za fortuną Rei Publicę woiuie. Jeszcze tez choć by kto w cudzem

iiii kraiu zwycięstwo otrzymal a nieprzyprowadzil nazad woyska co zwali deportare exercitum. Jako Manilussoni się było przytrafilo gdy zwoiowal Hiszpanię takiemu tez nie pozwaliano Triumphu. Jeno ouacię mu było pozwolono. Item choć kto odzierzal victorię

v ieno ze Cruentam szkodą ludu swego abo ze tez oboz vtracil takiemu tez triumfu zbraniano

Przetosz

Przeto y Fabius choc zwyciestwo otrzymal, ze go z bratha meznego Rycerza ostradal, y sam triumfu sie zbronil, y niedomagal alie pacato agmine wiachal.

Takze choc by kto zwyciezyl ze iz zesie z placu dopuscil zetrzec takiemu tes triumfu nieda: wano. Jako sie Tyberiussowi stalo, quamuis cinem seruauit, et duos hostes interfecit alie ze sie zeprzec z placzu dopuscil gdzie potkanie uczynil, tez mu niego wano. Aby sie wymawial ze in: quo loco przyslonia zwiesc bitwe Pokazuiacz ze y od naymezniejszego nikakie to miesce niemoglo byc odzierzano. VI.

Spomnie y to u Spartanow Legislator wtey mierze postanowil. Bo rzecz iest osobna y godna ku pamieci Ze gdy ich Hetman fortelmi, persuasiami bonis modis nie: przyiaciela przemogl tedy mu przy Triumfie wolu dozwalano ofiarowac. Alie gdy armata manu tedy nieodzierzywal tey prarogatiui Jakoby zarzecz schwalniejsza, y czlowieku rozumne: mu stworzeniu przywoitsza byc rozumiano y poczytano rozumem raczey anis gwaltem abo ka: ze rozlianiem nieprzyiaciela przemoc y zwyciezac Te byly prawa, krotce spominaiacz strony Triumfow u Starych ludzi. A nadto ktorzy sie czego wazyli. Abo tez iesli lakomstwo iakie pokazal, abo indulgenter swoy woli y woysku dopuszczal, abo ku marney sluzbie iesli sie zaskłanialo, abo skwapliwie abo frasowliwem abo gniewliwem byl aut auare imperatu, tedy tego nikrom posmiechu v wszytkich ludzi uzyl y animaduersia. Bo wnet ssomisz Zolnie: rze rymiki, inconditos versus, skladali przy triumfie przyspiewuiacz Obierali tez blazna abo iaka matulke co zwali Cyterystria, we zbroi. abo na xtalt swiegotliwey niewiasty, y smieszna potwore dlia krotofilie. ktora wszytko rzekomo smiechem wyswiegotala, perstringendo mores imperatoris A iesli co bylo grubszego tedy y slupy iego y tituly triumfalne sromotnie vpluskali abo tez y wywrocili Co tesz v Turka onego Imbramibasse potkalo. Bo skoro uznal nielaske od Csarza, y nadwor sie niesmial pokazac potem. Bo to prawdziwa iest quo sese inclinat oculus principis. eo et fauor populi. Przyszedl iednak do niego chcacz sobie przeprawic nielaske Tam mu wszytkie beneficia swe exprobrowal y listami zdrade iego po: kazowal On vpadszy przed nogami iego potem Confusus odszedl do domu A za nim wnet posłano ktory go v kloto y w morze cialo wnogijs wrzucono. Potem lud pospolity Dwor iego sromotnie zlupil y zwoiowal, y slupy one krolia Matsiasza co przed domem iego sta: li in Hypodromo, ktore byl na xtalt triumfu z Budzynia zsobą wzial y to blotem vplu: skali, ssanbili y zelzyli Slyszec bylo ze sam Imbrani przed tem prassal Cessarza, aby go tak wysoko niewywyssal, obawaiącz sie niem wyssey wstąpi zeby tem ciezey nieupadl Co sie mu prawie stalo iako sobie wrozyl Go byla Cyterystria Spartanski prawo Imbramibasse zalosne zeyscie.

O pompie y o Ceremoniach

O Pompie y o Ceremoniach ktore przy Triumfiech bywali niem w miasto y do Capitolium Consul wiachal:

Ktory Hetman zwycięstwo otrzymal z wdęcznią y przyiazmą wielką y poczciwością
nieslychaną bywal przyimowan od ludu pospolitego od stanu Rycerskiego y od
Senatu. Naprzod gdy mial wiezdzac wszytek się lud Hufami z miasta wysypal zadaiąc
y pragnąc napatrzyc się twarzy takiego bogoslawionego czlka przez ktorego Bog
zwycięstwo et salutem Rei Pub: dal Sam na wozie Triumphalnym znamienitem na ktorem
bylo Eburneo krzeslo w ktorem sam siedzial w ktorem szlo 4 bielusienkie konie iasne iako
snieg A ten obyczay naprzod Marcellus abo Publicola, iako drudzy twierdzą wniosl
353 V Aegypcianow zasię Sesostratus on dawny krol. nieslychaną pychą krolie zobie za:
przegal woz. Gdy tedy wiezdzal wszytek Senat przed niem wprzedzal az do onego pala:
cu abo kosciola ktorego zwano Capitolium Przed niem niesiono Spolia hostium. Wię:
gniowie sami sliachetczy smętną postawą przed niem sli. Sam Hetman poimany a tak:
ze y krolowie ktorych dostawali Ca trafialo się tego wielkie rod po wszytkich Wię
zniach, tudziesz przed wozem wlanczuchu zelaznem, bywal wiedzion y z dziecmi y z zoną
Jako się to bylo stalo Persensowi krolowi Macedonskiemu Genciussowi Illyricorum.
Noszono tez przed zwycięzcą Arcium inventa, Naturae Novitates. Drogie rzeczy Jako
zoo Eburneos dentes etc. Stada koni gnano odiętych nieprzyiacielowi. z wlaszcza na
ktorych piętno krolewskie bylo, zwierzęta rozliczne zamorskie, slonie, wielbrądy. ludzie
ktorzy idący zalobną postawą milosierdzia prosili Nakoniecz gury zlote dzialali, figury
zamkow, miast, mostow, tam stracz zdobywal onych więzniow. dla oczekiwania, co się
smiercią dziać mialo. Tem czassem Senat vis na miesce w Capitulie zwycięzce czekal, kto:
ry vis tak pelen wielmoznosci, zdalie tosię do niesza iako Jovis iaki przyblizal
postępuiąc zlekka. Twarz mu zwykli mięną farbą zarumienic Bule abo pukiel
mierwal na piersiach miasto Scutum. Aby pamiętal miec sierce mezne przeciw obmowiskom
y zazdrosciam ludzkim. Za niem stylu narokim glos byl wypuszczon. Respice post te
Item Hominem te esse memento. Rozmysliaiąc przemię odmiennosc rzeczy ludzkich
fortuny. Pierscien tez zelazny nosil, zeby pamiętal ze tez posrod spospolstwa
przodek iego. Bo pospolstwo zelazne a Patres zlote nosili. Coronę bobkową ktore
drzewo y zimie zielone y swieze bywa. Bialą tez kokos noszono przed niem. A te wszy:
tkie rzeczy mialy wsobie allegorię. ktore vpominaly zwycięzce czego się dzierzec ma

O ceremoniach gdij iuż Hethman do Capitulij wszedł:

Naprzod dzięki Bogu czynił Wolu onego przyprawnego złotemi rogami Jowissowi offiaro
wał. Potem tesz dary poslubione oddawał Jako y u Homerussa znaidujemy o Chryzesie ka:
planie. ktory poslubił Jowissowi onemu ἁ πεπεσι ἄπυρα iesliby go uoti compotem uczy:
nił Takzey oni Vota conditionalia działywali y oddawali wten czas Jako on Emilius Tor:
quatus zonego łańcuszka co na Sarczu s Francuza zabiwszy go zdiął Crapedium Jovi erexit
Camillus Panteon on kosciół sławny zbudował. Pompeius Magnus vitem auream cum bo:
tro obtulit 500 talentorum. Augustus omnium templorum conditor et restaurator vo:
catus Nakoniecz po onych zwycięstwach sławnych Pontifex creatus. aby tak wspo:
koinem a swiętem stanie ostatek wieku swego dokonał wszytkiego Carollus V. do
zakonnikow wszedszy chciał nasladować O naszem tez Władzisławie Jagielle znaid
ziem po onem v Dambrowna zwycięstwie. takiego nabozenstwa wiezdzaiącz do Cra:
kowa vzywał ze z Niepołomic aze do Crakowa pieszo szedł a chorągwie przed
niem niesione daiącz chwalę Panu Bogu, od ktorego samego zwycięstwa płyną a nie
którymowi swemu, ani swey dzielnosczi vmieiętnosczi ktore chorągwie w koscielie zawiesił
do tych miast.

Odprawiwszy to czo ku Bogu nalezy przepowiadał historią swego zwycięstwa
Zatem wnet otworzył acta abo libellos ktore zwali BREVE. s ktorego czytał wy:
sławiał godnosc dzielnosczi swych rycerzow ktorzy męznie sobie poczynali w tey potrze:
bie. Potem dary kozdemu przystoite dawał. czo s Historiey onem Zolnierzom łacno
pobaczyc ktoremu gdy Scipio rzekł Habebis donum divitis viri. Vkazawszy mu
Laburna nijakiego bogactwa. czo on vsłyszawszy zmarszczył się y porzucił on dar kosztowny 370
Potem obaczywszy tho Scipio głaskaiącz go rzekł mu. Imperator te donat argenteis ar:
mis Dopiero wesoło vsmiechnąwszy się Content odszedł. Rozdawaiącz tedy remuneratię
wedle Regestru BREVE nierowne bywały dary. Były wieńcze ij one czo ie im da:
wano czo pierwey na wały do zamkow vbiegali. Abo y przes obozowe wały to zwano
Vallarem Coronam ktorzy na mury skoczyli naprzod tem Muralem Coronam dawano
ktorzy na gallioni nieprzyiacielskie na morzu naprzod wbiegli tem dawano Rostra:
lem Coronam. ktory zasię Civem Romanum to iest sliachcicza obronił y ratował tem
Civicam dawano Coronam. ktorzy z oblęzenia cięskiego woysko wyrwał. then obsi: 362 360
dionalem Coronam brał Tak ize wedle obyczaiu posługi tez wiekssze bywały wieńcze.
Originem tych wieńczow od Bachusa onego Boga pokazuią. ktorego wszepczu a 368
na niem wieńcze z maliną. ktorego to Bachusa tez Liberum Patrem zową. Bo prawi

O wieńczach ktore rozdawano [illegible]

napoij

379. Bo prawi napoy wina głowicka a curis et solicitudine wolnego czyni alie po: downo y y[ę]zyk y mowa podpiwszy rada bywa wolna swobodna Tak to oni zdobili te rzeczy. Tych Mieczow wsmętny czasz sromotszna rzecz była nosić. czo Historia o Fuluiusie pokazuie który ze wiezię wbodzil wyszło wone Woyne s Cartaginieziki tedy go do wiezienia wrzucono Chcąc tem ludzi nauczyć modestiy zeby na rzeszy kozdy rzeczy vzywali. Spominaią y to ze onze Cesarz August Corony bobkowe vczo: nem kzięzom Poetom dawał daiąc znać że ci którzy po smierci zasłowią pismen dzie zacnych ludzi są rodnei czci s temi Hetmany czo zwyciestwa triumfuią poniewasz takze iako y oni teyze czci Corony bobkowey vzywaią. Alie y tem personam które czystoć pomienską zachowali wience dawano Jako onemu Trebonijsowi ktoregozwa: no pulcher który Luciusza czo go nagabał wsromotszney miłoszi bydlęcey. z czego zabił Het: mana go darował Coroną Dla czego pamięć y dziś wuięc nosą. Bywały tez tacy re: uerency nie pragnęli y owszem zbraniali się a cznotliwemi się pokazowali y to wiąs sławy przynosiło tez Jako spominaią Bnduissa niyakiego.

Pierscienie Pierscienie tez rozdawali złote. To był znak sławnegliwa Ascz tez ta rzecz nie była poczę la wychodzie Przeto Grachus Neuiusowi rzem vraga Quirites cuius Sententiam sequimini? qui propter mulierū cupiditatatem vt mulier est ornatus. Spominaią tu pierscień on Py: rusow wktorego kamieniu były rozliczne zwierzątka. Jakom ia tez widział Burstinowe pa: cierze u Pruskiego Xiążęcia s których kozdem a kozdem paciorku insze zwierzątko było widać. Spominaią y pierscień Polycratessow który po iego smierci w 230 lat w Rzy: mie nalezion iest wrybie

ostrogi bron. Rozdawali tez ci Hetmani mięze ostrogi złote pawęzy. Asz y do tego przyszło tedy im pozwalano y roliei rozdawać aby tem barziey fauores u ludzi sobie iednali. Jako Mar:

Roliei cus Curulis który onego krolia walecznego Pyrrusa z włoch był wygnał pozwoliono mu honoris causa iuzera roli miedzy pospolstwo rozdawać Czego Marius nasliaduiąc po zwyciestwie naczął grunty rozdawac, Wczem gdy był od niektórych strofowan ze prze: ciwko prawom to vczynił. Odpowiedz dał dworską Ze prawi go prawa vcza nie mogłem zaprawdę wonem tumulcie y wonem trzasku zawieszania woiennego dosłyszeć Jakoby ta:

krolestwa uinnie merita swoie przykładaiąc Alie y krolestwa czasem były rozdawane Atalusowi dał Asią Pompeius krolowi dewtarowi dał regnū Gallaciae Powiadaią ze by to był Italię: Jus tak tedy obdarzywszy swe zolnierze darami iako czyie zasługi mosły szczęsny potomstwo wesolie stało wtęż po onem Accie gody abo kolacią czyniono tańce y inne rozliczne krotofilie y biesiady na ktorych lyrikowie wygrawali. Toręia facta pinore Jako Homerus o Achillesie ze won czas gdy się gniewał na Agamnona nale: zligo a on prawi na lutni v której srebrne kolki były wygrawał zacne sprawy

lib. 9 Iliados walecznych Rycerzow ά ειδε δ'ἄρα κλεά ανδρων przed którem prawi Pa: troclus siedział na ten czasz który obyczai iesze wnaszem narodzie iowa. Jako spie: waią

Waią pieśni o Władysławie ktory v Warny zginął. O bitwie z Prussy v Dąmbrowy na 336.
O Strusiu Jerzem y Sieniawskim etc. ktorzy Wołochy zgnieli o Maksimilianie krolu.

O owacięn o pogrzebie y o innych wyrządzaniu czci Hethmanom zwyciescom.

Ouatia rzeczona iest abowiem oblata iest mnieysza poczciwosc. Bo przy Triumfie woluofia:
rodwomo alie przy Ouacyi tylko owcze Ceremonia ta była Obierano przed dębowy dz:
bu ezo po gurach rosnie. ktory wlupy we zbroię nieprzyiacielowi odiętą vbierano. Item
przed zwyciestwem ryczerstwa y spiewaniu stawano na mieyscach slawnych. abo in arcubus
triumphalibus Jako ono wiers iest o tem. Ingentem quercum decisis vndique ramis Ti: — Jako Henryk Boni Helwetowie Dab li w Crako:
tuły tez abo napisy szpanialy zwyciescom takiem stawiali rzeczy ktore sie stali wszystk
iako tego MARCIVS CORIOLANVS TRIVMPHATOR A tego iz był miasto Coriolanus — Tituły 372
dobył A scypio iż był Affriky zwoiował tedy mu pisali AFRICANO Scipioni triumfatori
phatori I twierdzą, ze na to kopyto naprzod temu dano takie przezwisko. od zwoiowa:
nia onych ziem Alie ia na tego nie mogę zezwolić Bo Marciussa Coriolanum nazwano
ktory iescze to pierwszy Carthaginienska woyne był TAkze Asiaticus Scipio iż Antiocha
y Asią zwyciezył Acz tenze Affricanus y Asiatikiem moze być nazwan Bo brat iego radą
sprawą to uczynił Bo przy niem był legatem. VALERIVS teze Coruinus od onego kruka
ktory nieprzyiaciela iego iescze z nim ugo zabil in duello AVGVSTus Germanicus iako y
Affricanus iz Germanią zwoiował PROCLVS quod natus procul existente patre
A takze y od znakow przyrodzenia Bo Cocles dicitur Monoculus cyclops. Agrippe
ze sie naprzod nogami rodzą Caesar quia ex vtero excisus fuit. Columny tez stawiano — Columni 373
na gurach abo podgurami Abo tes słupy. iako Scipionow obraz y postać uczyniwszy
ktora wyszedzila scapitolium ex conuiuio Jouis Sed ea huius per moleste prohibuit
post obitum recusari non potuit. Jako to onem dokladaią Equestres statuę tes by: 374
wały, iako do tych miast we Włoszech widać Jako y Pyramides ezo v spodku szerzey 373
idzie, a ku gorze spiczastosie koneczy iako ognia płomien TAkze Mariussowe Cantarus — Cantarus 376
ktory pial za pamiątke chowano. Jako y do tych miast Oleśnicze z Biska Cardinała
na Pinczowie · L. Olesniczyi chowaią kristalową Cassius młody iz oycza Cassiussa
ze chciał być krolem zabil statua donatus fuit. OBELISCI Jednostamir wysokie — obelisci 373
ze z Egyptu przywieziono do tych miast w Rzymie stoią, na ktorych napisano. Jesli
stawiono vkaz spolnie? Jesli podniesiono zgadni iako? Bo iest wysoka rzecz, powia:
daią ze iest liam kamien iakiey nauki teraz nie umieią Były tez y są do tych miast
Theatra Clypei iako Achillessowa pawęza ze na ney była wypissana Astronomia — Clypei 376
planety

Tabliczi 351. Planetÿ ÿ Zodiacus TABLICZE tes z drogich kamieni ab Zebrani ÿ inszÿch rzeczÿ drogich IVLIVS on Cæsarz silnie rzecz był takich antiquitates nazbierał y on rÿ: nek ktorÿ był od swego imienia nazwał Forum Iulÿ, onemi ozdobił ÿ o(s)trzegł Zakonnej ÿ Pompeiussow obraz swego nieprzÿiaciela. Jeno ze był sławnÿ zwÿ: cięsza na pamiątke postawił. Jako ÿ Rzÿmianie starzÿ Hannibalowo obraz posta: wili z obie abÿ nim sławnieÿszÿ był Hetman Hannibal tem bÿ się barziej sława zwÿ cięstwa okazowała.

Luci Molles, g ozowione mogiłÿ iakich na podoliu ila ktori zowią kurhanami abo ÿ przed Crakowem Rękawka Nogawka, przÿ ktorÿch tes szypli Lucos z drzew osobliwÿch gaiki ÿ pieniądze szczero srebrne ktore zową S. Jana pieniądzmi rossiewali przÿ nich tą intencią abÿ gi(e) co potem wÿorÿwalibÿ ie abo tez vÿrzą gorąciej O zmarłÿch ro: zumieli iako o iakich Bożkach Igrzÿska tes rozmaite a zwłaszcza szermierskie przÿ po:

Ludi grzebiech sprawowali iako Scipionowe Ludi Nouendiales przes osm dni trwali a dziewiątego dopiero sam pogrzeb. V Żÿdow zaś 30 dni płacz ÿ lamentÿ stroili, nad Moÿzeszem ÿ innemi. Az krzÿk daleko słÿszać było Te sprawowali ædiles cu: rules nakładem pospolitem ktore zwali Megalenses, apolinares, Plebeÿ. ludi bÿły w on czas załozone, kiedÿ onÿch krolow abo raczej Tyrannow bÿli pozbÿli.

Festa Swięta tes na pamiątkę zacnÿch Hetmanow sprawowali. Skąd tesz poszły Swięta mężow Bozÿch Męczennikow Apostołow y innÿch. Bÿłÿ tes Equiria festa quod equis certabatur Turnieÿ

Kosciołÿ bÿwali. KOSCIOŁŸ nakoniec iem zakładano iako bÿła Emiliana Basÿlica iako dziś kosciołÿ od Apostołow nazÿwano.

Miasta tes od ich imion bÿłÿ Jako Alexandria. Theodosia Tyberias u nas Kazimirz

Grobÿ GROBI ozdobne o ktorÿch zo rozumieli wolę to słowÿ Cicerono(we)mi wÿpisał. Ab homine mortali nil carius, nil diuturnius parari et gratia maior ulla pot(est) prestari quam statua et sepulchrum. Acz tesz znaidowali sie tacÿ contemptores gloriæ ze o tę pompę nic nie dbali abo i owszem to pokrÿwali. Catonaa gdÿ pÿtano czemu sobie słupu nie dał postawić Odpowiedział. Malo inquit ambigere bonos, quamobrem id non meruerim quam quod est gravius cur impetraverim mussitare. To o triumphis ktorÿch snać ab urbe condita było 320 liczono, przÿniosłem wpośrodek A takze

Conclusia de honoribus ktore umarłem zacznem ludziom wÿrządzano. A zem przÿszedł iako po sznurku aze do ostatnich posług ktore augendæ virtutis bellicæ wÿstawiano, umarłem przÿstoinie zmarłem wÿrządzano, tedÿ ia tes tu przÿ ostatniej posłudze ostatek tÿch moich xiąg uczÿnię Spominaiąc niedawno gdÿ o(n) Triumphatores Rzÿmsczÿ przÿ onÿch Pompach puldiecze na piersiach nosili abÿ pamiętali ÿ umieli serce mieć mocne

przecie

przeciw posadzaniu y zazdrosciam ludzkim I ia Pana Boga prosse aby to wszego 332.
morem sprawil aby ia raczey się smial słysząc procellam variorum iudiciorum Dominum, anizeli
się frassowal. Wsakosz y o tych gdy zalic przez tego mam za tho że będą ponickad v bla-
gami. Jam pewien tego że ta moia posluga wszytkiem ięzyka slowienskiego narodom
a zwlaszcza naciey nassey będzie się podobala Bom to vczynil eo motu abym w tem posluzyl
tobie oyczyzno moia mila Aby mlodzi ludzie zwlaszcza na dworze Pana nassego wrgum
te rzeczy sobie brali A tak aby w nich virtus bellica et peritia militaris rosla Abysmy
więcey nie slychali o tych Podolskich y Ruskich lamentach ktore cierpimy od przekletych
Barbarow psiey krwie Tatarskiem I to bylo moie motiwum pariosse ku spisaniu tey nauki
o Rycerskich sprawach gem wracaiąc się do Rusi do oyczyzny swey, trafilem na tho two:
gi Tatarow A tak tractant fabrilia fabri gdy o tem gadamo na wszytkie strony
Jam tez to male podarze chcial przyniesc ad Laudem Dei et vtilitatem Rei pub. Polo
nię A iesli tu gdzie nieuczynilem komu dosic tedy niech mi będzie odpusczone prosse
Plura homo nescit quam scit Będę tho rad widzial y o to prosse ze kto poprawi

Vczyni tho iako grzy Skarbcież Polski
Alo ia Ibane qua poterant
Jam tho vczynilzem takich ksiąg
Niewidział w ięzyku nassem

ΤΕΛΟΣ

Sdom Walal thedy tak [illegible]

Jako napusdy tako [illegible]

Cor

Neich tak malo. bylo dobrych

Cor

Corna

Corynalit

[illegible]

umbra instar aquatalis edit

298

